KALENDARZ LEKARSKI

KRAKOWSKI

NA ROK

1914

Na wezwanie Towarzystwa Lekarskiego K

ułożył

Dr ADOLF KLĘSK

Rok dwudziesty czwarty

W KRAKOWIE
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘG. G. GEBETHNERA I SP.
Druk W. L. Anczyca i Spółki.
1914

SŁOWO WSTĘPNE.

W roku zeszłym obejmując redakcyę kalendarza, zwróciłem się w słowie wstępnym do Szanownych Kolegów, prosząc o łaskawe i cenne uwagi. Uwag tych nadeszło wiele i przy redagowaniu obecnego kalendarza uwzględniłem je o ile tylko się dało, tak, że obecna treść kalendarza jest niejako wyrazem życzeń i potrzeb Kolegów. O te uwagi proszę i nadal a zarazem o łaskawą pomoc w części adresowej, w postaci zawiadamiania redakcyi o wszelkich zmianach adresów, posad, tytułów i t. p., gdyż jedynie w ten sposób, szematyzm może być wyczerpująco dokładnym.

Kolegom współpracownikom stałym: Prof. Dobrowolskiemu, Grażyńskiemu, Korolewiczowi, prof. Majewskiemu, Stopczańskiemu i p. Magistrowi Hiblowi, składam serdeczne podziękowanie za ich żmudną a zawsze chętną pracę, podobnie Kolegom Prof. Chlumskýemu, Doc. Nitschowi, Kol. Steuermarkowi i Praschilowi za ich cenne artykuły do tegorocznego kalendarza. Prócz tego dziękuję serdecznie wszystkim tym Kolegom, którzy raczyli pomódz redakcyi w uzupełnianiu szematyzmu.

Dr Adolf Klęsk
Redaktor Kalendarza.

Kraków, styczeń 1914.

STYCZEŃ — SICZEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 C.	**Nowy Rok.** Mieczysł.	19	Hrudeń. Wonyfat.
2 P.	Makarego, Martyn.	20	Ihnatyja jep. m.
3 S.	Genowefy, Daniela	21	Jułyanyi m.
4 N.	Tytusa, Eugen. ☽	22	**6 Adw.** Anastaz.
5 P.	Telesfora, Emiliany	23	10 Muczennykiw
6 W.	**Trzech Króli**	24	*Wig. do Roż.* Jewh.
7 Ś.	Juliana i Łucyana	25	**Rożd. Chryst.**
8 C.	Seweryna op., Maks.	26	**Sobor Pr. Bohor.**
9 P.	Marcyanny, Witalisa	27	**Stefana mucz.**
10 S.	Agatona, Wilhelma	28	2000 Muczen.
11 N.	**1 po 3 Kr.** Honoraty	29	**1 po R.** 1400 Mł.
12 P.	Ernesta, Arkad. 🌕	30	Anysyi m.
13 W.	Weroniki, Godfryda	31	Mełanyi prepod.
14 Ś.	Hilarego, Feliksa m.	1	**Siczeń. Obr. H.**
15 C.	Pawła I. pusteln.	2	Sylwestra papy
16 P.	Marcela i Włodzim.	3	Małachia pr.
17 S.	Antoniego ap.	4	*Wig.* Sob. 70 Ap.
18 N.	**2 po 3 Kr.** *Im. Jez.*	5	**2 po R.** Naw. Boh.
19 P.	Henryka, Ferdyn. ☾	6	**Bohojawł. Hosp.**
20 W.	Fabiana i Sebast.	7	Sobor S. Joanna
21 S.	Agnieszki p.	8	Heorhia
22 C.	Wincentego, Anast.	9	Połyjewkta m.
23 P.	*Zaśl. N. M. P.* Rajm.	10	Hryhoria jepisk.
24 S.	Tymoteusza b. m.	11	Fteodosia pr.
25 N.	**3 po 3 Kr.** *N. Rodz.*	12	**1 po B.** Tariany
26 P.	Polikarpa, Pauli 🌑	13	Jermyła mucz.
27 W.	Jana Złotoustego	14	Sw. Otec w S.
28 S.	Karola i Waler.	15	Pawła Ft.
29 C.	Franciszka Salezego	16	Petra W.
30 P.	Martyny i Hiacynty	17	Antonia Wełyk.
31 S.	*Wig.* Piotra Nolasko	18	Aftanasia Pr.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
Rok 5674. Post 8. Szebat 28.

LUTY — LUTYJ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 N.	**4 po 3 Kr.** Ignacego	19	**2 po B.** Makarja
2 P.	**NMP. Gromnicznej**	20	Jeuftymia
3 W.	Błażeja, Hipolita ☽	21	Maksyma pr.
4 S.	Andrzeja, Weroniki	22	Tymoftea
5 C.	Agaty p.,	23	Kłymenta m.
6 P.	Doroty p.. Tytusa!	24	Ksenei pr.
7 S.	Romualda op. w.	25	Hryhoria bohosł.
8 N.	**Starozap.** Jana z M.	26	**3 po B.** Ksenof.
9 P.	Apolonii p. m.	27	Joana Złat.
10 W.	Scholastyki, Wilh.	28	Jefrema pr.
11 S.	NMP. z L., Adolfa ☺	29	Ihnatia m.
12 C.	Modesta, Eulalii	30	**Trech Swiatytel.**
13 P.	Juliana, Katarzyny	31	Kyra i Joanna
14 S.	Walentego k. m.	1	**Lutyj.** Tryfona
15 N.	**Mięsop.** Faustyna	2	**4 po B. Str. Hosp.**
16 P.	Julianny p.	3	Symeona boh.
17 W.	Ucieczka do Egiptu ☽	4	Isydora pr.
18 S.	Konstancyi, Flawian.	5	Ahapii
19 C.	Konrada w.	6	Wukoła pr.
20 P.	Leona b., Nicefora	7	Partenya pr.
21 S.	Eleonory kr.	8	Fteodora M.
22 N.	**Zap.** Kat. św. Piotra	9	**Miasop.** Nykyfora
23 P.	Piotra Damiana b.	10	Charałampia m,
24 W.	*Macieja ap.*, Walb.	11	Własija jep. m.
25 S.	*Popielec.* Zygfryda ●	12	Małetja arch.
26 C.	Małgorzaty z K.	13	Martynijana
27 P.	Aleksandra b., Fort.	14	Kyryła
28 S.	Romana op., Teofila	15	Onysyma ap.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

Adar 27.

MARZEC MAREC

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 N.	**1 Postu**, Alb., Ant.	16	**Syrop**. Pamfyła
2 P.	Heleny c. wd.	17	Fteodora m.
3 W.	Kunegundy p.	18	Lwa pap.
4 S.	*Such*. Kazimierza kr.	19	Archypa ap.
5 C.	Fryderyka b. ☽	20	Lwa episk.
6 P.	*Such*. Marc., Kolety	21	Tymofteja pr.
7 S.	*Such*. Tomasza z A.	22	SS. MM. w Ewh.
8 N.	**Sucha**. Jana Bożego	23	**1 W. P.** Połyk.
9 P.	Franciszka Rz.	24	Ob. hław. ś. Joana
10 W.	40 Męczenników	25	Tarasia arch.
11 S.	Konstantego w.	26	Porfyrja arch.
12 C.	Grzegorza W. ☺	27	Prokopia
13 P.	Ernesta, Rozyny	28	Wasyłyja pr.
14 S.	Matyldy c., Leona	1	**Mareć**. Jewdoki
15 N.	**Głucha**. Klemensa	2	**2 W. P.** Fteodota
16 P.	Hilarego, Tacyana	3	Jewtropia
17 W.	Gertrudy, Patrycy	4	Harasyma pr.
18 S.	Gabryela Arch.	5	Konona Mucz.
19 C.	*Józefa Obl. NMP.* ☾	6	SS. 42 Mucz.
20 P.	Eufemii, Klaudyi	7	Wasyłyja pr.
21 S.	Benedykta op.	8	Ftepyłaka pr.
22 N.	**Środ**. Katarzyna p.	9	**3 W. P.** SS. 40 Mucz.
23 P.	Wiktoryana, Pelagii	10	Kodrata
24 W.	Tymoteusza, Szym.	11	Sofronya
25 S.	**Zwiast. N. M. P.**	12	Fteofana prepod.
26 C.	Emanuela, Dyzmy ●	13	Nykyfora
27 P.	Jana Dam. i Lydyi	14	Wenedykta pr.
28 S.	Jana Kap. i Sykst.	15	Ahapia muczen.
29 N.	**Czarna**. Eustachego	16	**4 W. P.** Sawyna
30 P.	Kwiryna, Jana Kl.	17	Aleksia
31 W.	Balbiny i Kornelii	18	Kyryła arch.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

P. Estery 11. Purim 12. Schnschan P. 13. Nisan 28.

KWIECIEŃ		CWITEŃ	
DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	Hugona i Teodora	19	Hrysanta mucz.
2 C.	Franciszka z Pauli	20	Prep. otec.
3 P.	*7 bol. N.P.* Ryszarda ☽	21	Jakowa pr.
4 S.	Izydora b. w.	22	Wasyłyja ep.
5 N.	**Palmowa.** Wincent.	23	**5 W. P.** Nykona
6 P.	Celestyna, Juliana	24	Zacharii
7 W.	Donata, Rufina	25	**Błahów. P. Bohor.**
8 S.	Dyonizego, Maryi	26	Sobor arch.
9 C.	*Wiecz.* Marcella	27	Matrony S.
10 P.	*Wielki.* Ezechiela ○	28	Iłariona
11 S.	*Wielka.* Leona 1 p.	29	Marka ep.
12 N.	**Wielkanoc**	30	**6 W. P.** Joana
13 P.	**Poniedz. Wielkanocny**	31	Ipatija ep.
14 W.	Tyburcyusza, Just.	1	**Cwiteń.** M. Maryi
15 S.	Anastazyi, Ludwiny	2	Tyta Prep.
16 C.	Lamberta, Urb.	3	Nykyty Prep.
17 P.	Rudolfa ☾	4	**Piatok wełykij**
18 S.	Apoloniusza, Emmy	5	Fteoduła m.
19 N.	**1 po W.** Leona IX.	6	**Woskresencye**
20 P.	Agnieszki, Wiktora	7	**Poned. switłyj**
21 W.	Anzelma	8	**Wtor. switłyj**
22 S.	Sotera i Kaja mm.	9	Jettychia mucz.
23 C.	*Wojciecha b.*	10	Terentia mucz.
24 P.	Jerzego m., Fidelisa	11	Antypy ep.
25 S.	*Marka ewang.* ●	12	Wasyłyja ep.
26 N.	**2 po W.** *Grobu Jeroz.*	13	**1 po W.** Artem.
27 P.	Teofila, Anastazego	14	Martyny papy
28 W.	Pawła od Krzyża	15	Arystarcha
29 Ś.	Piotra M., Hugona	16	Ahapii, Iryny
30 C.	Katarzyny Sen.	17	Symeona prep.

KALENDARZ ŻYDOWSKI

Początek Paschy 11. Drugie święto 12. Siódme święto 17. Ósme święto 18. Ijar 27.

MAJ		MAJ	
DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.	ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.	
1 P.	*Filipa i Jakóba ap.*	18	Joana pr.
2 S.	Zygmunta m.	19	Joana w.
3 N.	**3 po W.** *Op. św. Józ.* ☽	20	**2 po W.** Fteodora
4 P.	Floryana, Moniki	21	Januaria
5 W.	Piusa V., Ireny	22	Fteodora sykeota
6 Ś.	Jana w oleju m.	23	Heorhia m.
7 C.	Domiceli p., Flawii	24	Sawwy
8 P.	**Stanisława b.**	25	Marka Jew.
9 S.	Grzegorza b. ☺	26	Wasyłyja ep.
10 N.	**4 po W.** Izydora	27	**3 po W.** Symeona
11 P.	Mamerta b., Franc.	28	Jasona
12 W.	Pankracego i Ner,	29	Dewiat. mucz.
13 S.	Serwacego	30	Jakowa apost.
14 C.	Bonifacego, Justyny	1	**Maj.** Jeremy proz.
15 P.	Zofii i 3 córk.	2	Aftanasja W.
16 S.	Jana Nepomucena ☾	3	Tymofteja
17 N.	**5 po W.** Paschalisa	4	**4 po W.** Pełahyi pop.
18 P.	Feliksa R., Eryka	5	Iryny mucz,
19 W.	Piotra Celestyna	6	Jowa prep.
20 S.	Bernardyna Sen.	7	Znam. cz. Kr.
21 C.	**Wnieb. P. Jezusa**	8	Joana Boh.
22 P.	Julii p., Heleny kr.	9	Peren. M. Nykoł.
23 S.	Dezyderego	10	Symeona ap.
24 N.	**6 po W.** NMP. Wsp,	11	**5 po W.** Mokia
25 P.	Grzegorza, Urbana ●	12	Epyfania ep.
26 W.	Filipa Nereusza	13	Hłykerii mucz.
27 S.	Jana pap.	14	Izydora mucz.
28 C.	Augustyna, Germana	15	**Woznes. Hospod.**
29 P.	Maryi Magdal. de P.	16	Fteodora
30 S.	*Wig.* Feliksa p.	17	Andronyka ap.
31 N.	**Zesł. Ducha św.**	18	Fteodota

KALENDARZ ŻYDOWSKI

Lag-B'omer 14. Sivan 26. **1 Zielone święto 31.**

CZERWIEC | CZERWEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 P.	Świąt. Jakóba ☽	19	Patrykia
2 W.	Marcelina i Erazma	20	Ftałałeja
3 S.	*Such.* Klotyldy kr.	21	Konstantyna
4 C.	Franciszka, Kwiryna	22	Wasyłyja
5 P.	*Such.* Bonifacego	23	Mychajła ep.
6 S.	*Such.* Norberta p.	24	Symeona prep.
7 N.	**1 po S. Św. Trójcy**	25	**Szosz. św. Ducha.**
8 P.	Medarda b. ☺	26	**Szosz. Prś. Troj.**
9 W.	Felicyana m.	27	Fteraponta
10 S.	Małgorzaty kr. wd.	28	Nykity prep.
11 C.	**Boże Ciało**	29	Fteodosyi
12 P.	Onufrego w., Jana w.	30	Isaakia
13 S.	Antoniego z Padwy	31	Jarmia ap.
14 N.	**2 po S.** Bazylego	1	**1 po S.** Czerweń
15 P.	Wita i Modesta ☾	2	Nykyfora patr.
16 W.	Benona b. i Justyny	3	Łukiłłiana mucz.
17 S.	Adolfa, Marcyana	4	Mytrofana patr.
18 C.	Marka, Marcelina	5	**Tiło Chrysta**
19 P.	*Serca Jez.* Gerw., Prot.	6	Iłariona pr.
20 S.	Sylweryusza, Floren.	7	Fteodota
21 N.	**3 po S.** *NMP. N. P.*	8	**2 po S.** Fteodora
22 P.	Paulina, Innocentego	9	Kiryłła arch.
23 W.	Wandy, Maryanny ●	10	Tymofteja
24 S.	Fausta i Firmina	11	Warftołomeja ap.
25 C.	Wilhelma, Prospera	12	Onufria
26 P.	Jana i Pawła m.	13	Akiłyny m.
27 S.	*Wig.* Władysława kr.	14	Jełysseja pror.
28 N.	**4 po S.** *Nar. ś. Jana*	15	**3 po S.** Amusa p.
29 P.	**Piotra i Pawła.**	16	Tuchona
30 W.	Lucyny i Emilii ☽	17	Manuiła

KALENDARZ ŻYDOWSKI

2 Zielone święto 1. Thamuz 25.

LIPIEC ŁYPEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	Teobalda op.	18	Łeontia mucz.
2 C.	*Nawiedz. N. M. P.*	19	Judy Ft.
3 P.	Alfreda, Anatola	20	Meftodia jep.
4 S.	Teodora, Prokopa	21	Jułiana m.
5 N.	5 po S. *Jana z Dukli*	22	4 po S. Jewsekija
6 P.	Izajasza, Dominiki	23	Ahrypiny
7 W.	Cyryla i Metodego 🌝	24	**Rożdż. S. Joana**
8 S.	Elżbiety kr. wd.	25	Fewronyi pr.
9 C.	Weroniki	26	Dawyda
10 P.	Amalii, 7 Braci m.	27	Samftyna pr.
11 S.	Pelagii m., Filom.	28	Kyra i Joana
12 N.	6 po S. Henryka	29	**Petra i Pawła**
13 P.	Małgorzaty p.	30	Sobor 12 apost.
14 W.	Bonawentury	1	**Łypeń.** Kosmy
15 S.	Rozesł. ap., Henr. ☾	2	Poł. Ryzy Pr. B.
16 C.	*N. M. P. Szkapl.*	3	Jakynfta
17 P.	Aleksego w.	4	Andreja archiep.
18 S.	Szymona z Lipnicy	5	Kyryła i Metodia
19 N.	7 po S. *Najśw. Odk.*	6	6 po S. Aftanasia
20 P.	Czesława, Hieronima	7	Ftomy p.
21 W.	Praksedy i Daniela	8	Prokopia
22 S.	*Maryi Magd.*, Bol.	9	Pankratia
23 C.	Apolinarego 🌑	10	Antonija, Danyła
24 P.	Krystyny i Kuneg.	11	Jewfymyi
25 S.	*Jakóba apost.* Krzysz.	12	Prokła m.
26 N.	8 po S. *Anny, M.*	13	7 po S. Hawryła
27 P.	Pant., Aurelii, Nat.	14	Akyły ap.
28 W.	Innocent., Wiktora	15	Kyryka
29 S.	Marty p., Feliksa	16	Aftynohena jep.
30 C.	Abdona, Julity ☽	17	Maryny
31 P.	Ignacego L., Heleny	18	Jemyłiana mucz.

KALENDARZ ŻYDOWSKI
Post, Zdobycie świątyni. 12. Ab 24.

SIERPIEŃ — SERPEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 S.	Piotra w Okowach	19	Makryny pr.
2 N.	**9 po S.** *NMP. Aniel.*	20	**8 po S.** Iłyi pr.
3 P.	Znal. św. Szczepana	21	Symeona
4 W.	Dominika i Jana	22	Maryi Mahdał.
5 S.	NPM. Śnieżnej	23	Trofyma m.
6 C.	*Przem. P. J.* ⊕	24	Chrystyny
7 P.	Kajetana i Donata	25	Uspen. ś. Anny
8 S.	Cyryaka, Emiliana	26	Jermołaja m.
9 N.	**10 po S.** Romana	28	**8 po S.** Pantał.
10 P.	*Wawrzyńca m.*	29	Prochora
11 W.	Zuzanny	30	Kałłynyka m.
12 S.	Klary p.. Hilaryi	31	Syły apost.
13 C.	Hipolita m.	1	Jewdokina
14 P.	*Wig.* Euzebiusza ☾	2	**Serpeń.** Prois K.
15 S.	**Wniebowzięcie NMP.**	3	Peren. m. Stefana
16 N.	**11 po S.** *Jacka, Rocha*	3	**10 po S.** Issakia
17 P.	Juliany, Anastazego	4	Jewdokii
18 W.	Heleny ces.	5	Predpr. Preobr.
19 S.	Maryana, Juliusza	6	**Preobr. Hosp.**
20 C.	Stefana p., Bernarda	7	Dometia
21 P.	Joanny Fr. de Ch. ●	8	Jemyłjana ep.
22 S.	Tymoteusza, Hipol.	9	Matfteja ap.
23 N.	**12 po S.** *N. Serca M.*	10	**11 po S.** Ławrent.
24 P.	*Bartłomieja ap.*	11	Jewpła arch.
25 W.	Ludwika kr. fr.	12	Anykyty mucz.
26 S.	Zefiryna m. Aleks.	13	Maksyma pr.
27 C.	Józefa Kal.	14	Mycheja pr.
28 P.	Augustyna b. ☽	15	**Uspenye Bohor.**
29 S.	Scięcie św. Jana	16	Neruk. obr. Hosp.
30 N.	**13 po S.** *Aniol Str.*	17	**12 po S.** Myrona
31 P.	Rajmunda w.	18	Flora i Ławra

KALENDARZ ŻYDOWSKI
Post, Spalenie świątyni 2. Elul. 23.

WRZESIEŃ WERESEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 W.	Idziego	19	Andreja m.
2 S.	Stefana kr. węg.	20	Samuiła prep.
3 C.	Bronisławy, Zenona	21	Ftaddeja ap.
4 P.	Rozalii p. i Róży 🌝	22	Ahatonyka m.
5 S.	Wawrzyńca m.	23	Łupa m.
6 N.	**14 po S.** Zacharyasza	24	**13 po S.** Jewtych.
7 P.	*Wig.* Reginy p.	25	Warftołomeja
8 W.	**Narodzenie NMP.**	26	Adriana
9 Ś.	Gorgoniego i Serg.	27	Pymyna pr.
10 C.	Mikołaja z Tol.	28	Mojseja m.
11 P.	Jacka i Prota m.	29	Us. cz. hł. ś. Joanna
12 S.	*Im. NMP.* Waler. ☾	30	Ałeksandra patr.
13 N.	**15 po S.** Filipa m.	31	**14 po S.** P. P. Boh.
14 P.	*Podwyższ. św. Krzyża*	1	**Wereseń.** Sym.
15 W.	Nikodema	2	Mamanta
16 S.	*Such.* Cypr., Kornel.	3	Anftyma m.
17 C.	Lamberta	4	Wawyły
18 P.	*Such.* Józefa z Kop.	5	Zacharyi pr.
19 S.	*Such.* Januarego 🌑	6	Czudo S. Mychaiła
20 N.	**16 po S.** *MB. Bolesnej*	7	**15 po S.** Sozonta
21 P.	*Mateusza ap.*	8	**Rożdestwo Boh.**
22 W.	Tomasza z W.	9	Joakima i Anny
23 S.	Tekli p. m.	10	Mynodory m.
24 C.	Gerarda b.	11	Fteodory p.
25 P.	Kleofasa m., Aurelii	12	Awtonoma m.
26 S.	Justyny p. m. ☽	13	Kornyła m.
27 N.	**17 po S.** *Wład. z G.*	14	**Wozdwyż. Cz. Kr.**
28 P.	Wacława kr.	15	Nykity
29 W.	*Michała Arch.*	16	Jewtymyi
30 Ś.	Hieronima wyzn.	17	Sofii mucz.

KALENDARZ ŻYDOWSKI:

5675 Tischri. **Nowy Rok 21, Drugie święto 22, Święto Pojednania 30.**

PAŹDZIERNIK ŻEWTEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 C.	Remigiusza	18	Ewnemia
2 P.	Teofili m.	19	Trofyma m.
3 S.	Kandyda, Lukrecyi	20	Jewstaftia m.
4 N.	**18 po S. NMP. Róż.**	21	**17 po S.** Kodrata
5 P.	Placyda i Flawii	22	Foky m.
6 W.	Brunona, Artura	23	Zacz. św. Joana
7 S.	Brygidy w., Marka	24	Ftekły m.
8 C.	Laurencyi, Pelagii	25	Jewfrosyny
9 P.	Dyonizego, Ludwika	26	Joana Bohosł.
10 S.	Franciszka Borg.	27	Kałystrata m.
11 N.	**19 po S.** *Winc. Kadł.*	28	**18 po S.** Charyt.
12 P.	Maksymiliana b. ☾	29	Kyriaka prep.
13 W.	Edwarda kr.	30	Hryhoria
14 S.	Kaliksta pap.	1	Żowteń. Pokr. B.
15 C.	Jadwigi i Teresy	2	Kypriana
16 P.	Saturnina, Florent.	3	Dionysia
17 S.	Lucyny, Wiktora	4	Jerofteja jep. m.
18 N.	**20 po S.** *Łukasza ew.*	5	**19 po S.** Charyt.
19 P.	Piotra z Alkant.	6	Ftomy ap.
20 W.	Ireny, Prz. św. Wojc.	7	Serhia
21 S.	Urszuli p. m.	8	Pełahyi pr.
22 C.	Korduli p.	9	Jakowa
23 P.	Ignacego, Seweryna	10	Jewłampia m.
24 S.	Rafała arch.	11	Fyłypa ap.
27 N.	**21 po S.** *Jana K.* ☽	12	**20 po S.** Prowa
26 P.	Ewarysta, Lucyana	13	Karpa
27 W.	Sabiny m., Iwona	14	Nazaria
28 S.	*Szymona i Tadeusza*	15	Jewtymia p.
29 C.	Narcyza b.	16	Lonhyna
30 P.	Klaudyusza, Marcel.	17	Andrea
31 S.	*Wig*, Wolfganga	18	Łuky ew. ap.

KALENDARZ ŻYDOWSKI:

Święto Kuczek 5. **Drugie święto** 6. Palmowe święto 11. **Koniec Kuczek** 12. **Radość z praw** 13. Marcheschwan 21.

LISTOPAD		ŁYSTOPAD	
DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 N.	**Wszystkich Swiętych**	19	**21 po S.** Iwyła
2 P.	*Dzień Zaduszny* Wikt.	20	Artemija
3 W.	Huberta. Sylwii	21	Iłariona
4 S.	Karola Boromeusza	22	Awerkija jep.
5 C.	Elżbiety m.	23	Jakowa
6 P.	Leonarda w.	24	Arefty m.
7 S.	Herkulana i Floren.	25	Markijana m.
8 N.	**23 po S.** *Op. N. M. P.*	26	**22 po S. Dymytria**
9 P.	Teodora, Ursyna	27	Nestora
10 W.	Andrzeja z Awin.	28	Paraksewy
11 S.	*Marcina biskupa*	29	Anastasyi m.
12 C.	5 Braci Męczennik.	30	Zynowia, Zynowii
13 P.	Eugeniusza	31	Stachia ap.
14 S.	Jozefata b.	1	**Łystopad.** Kosmy
15 N.	**24 po S.** *Stan. Kostki*	2	**23 po S.** Akind.
16 P.	Edmunda	3	Josyfa
17 W.	Salomei p.	4	Joannykia
18 S.	Odona, Romana	5	Hałaktiona m.
19 C.	Elżbiety	6	Pawła isp.
20 P.	Feliksa Wal.	7	Łazaria
21 S.	*Ofiarowanie NMP.*	8	**Mychaiła Arch.**
22 N.	**25 po S.** Cecylii p.	9	**24 po S.** Onysyf.
23 P.	Klemensa p.	10	Erasta p.
24 W.	Jana od Krzyża	11	Myny m.
25 S.	Katarzyny p. m.	12	Josafata
26 C.	Konrada, Klemensa	13	Joanna Złat.
27 P.	Waleryana, Wirgin.	14	Fyłypa ap.
28 S.	Krescent., Grzeg.	15	Huria i Samona
29 N.	**1 Adw.** Saturnina	16	**1 Adw.** Matfteja
30 P.	*Andrzeja ap.*	17	Hryhorya

KALENDARZ ŻYDOWSKI
Kislew 19.

GRUDZIEŃ HRUDEŃ

DNI	ŚWIĘTA RZYM.-KATOL.		ŚWIĘTA GRECKO-KATOL.
1 W.	Eligiusza i Natalii	18	Płatona
2 S.	Aurelii, Bibianny 🌕	19	Awdia pror.
3 C.	Franciszka Ksaw.	20	Hryhoria Dek.
4 P.	Barbary p.	21	**Wewed. Bohor.**
5 S.	Sabby opata	22	Fyłymona ap.
6 N.	**2 Adw.** Mikołaja b.	23	**2 Adw.** Amftył.
7 P.	*Wig.* Ambrożego	24	Ekateryny
8 W.	**Niepokal. Pocz. NMP.**	25	Kłymenta
9 S.	Leokadyi i Waleryi	26	Ałypia pr.
10 C.	*N. M. P. Loret.* ☾	27	Jakowa
11 P.	Damazego b.	28	Stefana mucz.
12 S.	Aleksandra	29	Paramona m.
13 N.	**3 Adw.** Łucyi, Otylii	30	**3 Adw.** Andrea
14 P.	Izyrora m.	1	**Hruden.** Nauma
15 W.	Wiktora, Waleryana	2	Awwakuma
16 S.	*Such.* Euzebiusza	3	Sofonia pr.
17 C.	Łazarza b. 🌑	4	Warwary
18 P.	*Such. Oczek. NMP.*	5	Sawwy Oswiasz.
19 S.	*Such.* Urbana, Tymot.	6	**Nykołaja ep.**
20 N.	**4 Adw.** Teofila, Bog.	7	**4 Adw.** Amwr.
21 P.	*Tomasza ap.*	8	Patapia
22 W.	Zenona m.	9	**Zaczatie Bohor.**
23 S.	Wiktoryi p.	10	Myny Jermoh.
24 C.	*Wig.* Adama i Ewy ☽	11	Danyiła
25 P.	**Boże Narodzenie**	12	Spyrydona ep.
26 S.	**Szczepana I. męcz.**	13	Ewstratia ep.
27 N.	**1 po BN.** *Jana ewang.*	14	**5 Adw.** Ftyrsa
28 P.	Młodzianków	15	Jełewteria
29 W.	Tomasza b. m.	16	Ahhea p.
30 Ś.	Eug. i Dawida król.	17	Danyiła pr.
31 C.	Sylwestra i Melanii	18	Sewastiana

KALENDARZ ŻYDOWSKI

Poświęcenie świątyni 13. Tebeth 18. Post 27.

Najwyższe (dla dorosłych) dawki środków leczniczych,

których nie wolno przekroczyć bez oznaczenia wykrzyknikiem(!) [podług ostatniego (VIII) wyd. farmakop.*) austr. z r. 1906].

	pro dosi	pro die
Acetanilidum (antifebrin.)	0·50	2·00
Acidum arsenicosum	0·005	0·02
» carbolicum	0·10	0·50
Antipyrinum	2·00	6·00
» coffeino-citricum (zamiast Migraenin)	1·50	3·00
» salicylic. (= Salipyrin.) . . .	2·00	6·00
Apomorphinum hydrochloricum	0·01	0·05
Aqua amygdalarum amar. concentr.	1·50	5·00
» laurocerasi	1·50	5·00
Argentum nitricum	0·03	0·20
Atropinum sulfuricum	0·001	0·003
Cantharides	0·05	0·20
Chloralum hydratum	3·00	6·00
Chloroformium	0·50	1·50
Cocainum hydrochloricum	0·05	0·15
Codeinum hydrochloricum	0·05	0·30
Coffeinum	0·20	0·60
» natrio-benzoicum	0·50	1·50
Cuprum sulfuricum qua emeticum	0·50	—
Extractum *aconiti radicis*	0·03	0·12
» belladonnae	0·05	0·20
» cannabis indicae	0·10	0·30

*) Środki, oznaczone drukiem pochyłym, zostały w VIII wydaniu farmakop. usunięte.

	pro dosi	pro die
Extractum colocynthidis	0·05	0·20
» *conii herbae*	0·20	0·60
» fungi secalis	0·50	1·50
» » » fluidum	1·00	3·00
» hyoscyami	0·10	0·50
» opii	0·10	0·50
» scillae	0·20	1·00
» strychni	0·05	0·10
Folia belladonnae	0·20	0·60
» digitalis	0·20	1·60
» hyoscyami	0·30	1·00
» strammonii	0·30	1·00
Fructus colocynthidis	0·30	1·00
Fungus laricis (agaric. alb.)	0·30	1·00
» secalis (= secale corn.)	1·00	5·00
Guajacolum carbonicum	0·50	5·00
Gummiresina Gutti	0·30	1·00
Herba conii	0·30	2·00
Hydrargyrum bichloratum corrosivum	0·03	0·10
» *bijodatum rubrum*	0·03	0·10
» jodatum flavum	0·05	0·20
» oxydatum flavum	0·03	0·10
Jodoformium	0·20	1 00
Jodum	0·03	0·10
Kreosotum	0·30	1·00
» carbonicum	0·50	3·00
Lactucarium	0·30	1·00
Morphinum diacetylicum (= Heroinum)	0·01	0·05
» hydrochloricum	0·03	0·10
Oleum crotonis	0·05	0·10
» phosphoratum	1·00	5·00
Opium	0·15	0·50
Phenacetinum (acetphenetidinum)	1·00	3·00
Phenylum salicylicum (= Salol)	2·00	6·00
Phosphorus	0·001	0·005
Physostigminum salicylicum	0·001	0·003
Pilocarpinum hydrochloricum	0·03	0·06
Plumbum aceticum	0·10	0·50
Radix *aconiti*	0·10	0·50
» belladonnae	0·10	0·50
Resina Podophylli	0·05	0·20
Resorcinum	0·50	5·00
Santoninum	0·10	0·30
Secale cornutum (= fungus secalis)	1·00	5·00
Semen strychni	0·10	0·20
Solutio arsenicalis Fowleri	0·50	2·00
Stibium kalio-tartaricum	0·20	0·50

	pro dosi	pro die
Strychninum nitricum	0·01	0·02
Sulfonalum (qua hypnoticum)	2·00	—
Theobrominum natrio-salicylicum	1·00	6·00
Tinctura *aconiti*	0·50	1·50
» belladonnae	1·00	4·00
» cantharidum	0·50	1·50
» colchici	1·50	5·00
» digitalis	1·50	5·00
» jodi	0·30	1·00
» lobeliae	1·00	5·00
» opii crocata } » » simplex }	1·50	5·00
» strophanthi	0·50	2·00
» strychni	1·00	2·00
Trionalum (qua hypnoticum)	2·00	—
Veratrinum	0·005	0·02
Vinum colchici	1·50	5·00
Zincum sulfuricum (qua emeticum)	1·00	—

Waga różnych dawek.

Łyżeczka cieczy waży mniej więcej 3—5 gr. Łyżeczka cukru, soli, siarki 2·5—5 gram., proszków różnych 2·50. Łyżka wody 15 grm. Łyżka syrupu 20·0. Garść nasion 70—80 gr. Garść liści 20—30 gr. Szczypta kwiatu 2 gr. Litr wody destyl. 1000·0; litr spirytusu 850; litr chloroformu 1480; litr oliwy 920·00; szklanka 200—250; kieliszek 25—50 gr. Na 1 gram idzie kropel wody 16, wyskoku 40, nastojów wyskokowych (Tinct.) 25, eteru 50, chloroformu 25, kwasów rozcieńcz. 16, olejów tłustych 20, olejów eterycznych 25, ulepków 12.

Dawki przeciętne dla dzieci (pro dosi).

LEKI		Do 1 roku	od 1—5 lat	od 5—10 lat
Acetanilidum (antifebrinum).		0·02	0·05-0.1	0·1-0·2
Acetum Digitalis		—	5 gtt.	10 gtt.
Acetum Scillae		—	5 gtt.	15 gtt.
Acidum benzoicum		—	0·03	0·05
Acidum hydrobromicum . .		—	—	30 gtt.
Acidum tannicum		—	0·005-0·01	0·01-0·015
Aether		—	3 gtt.	5 gtt.
Aether aceticus		2 gtt.	5 gtt.	10 gtt.
Alumen		0.01	0·05	0·1
Ammonium bromatum . . .		0·15	0·25	0·3
Ammonium chloratum ferrat.		—	0·03	0·05
Antipyrinum		0·08	0·1-0·4	0·5
Apomorph. hydrochl.	emet. .	0·0007	0·0020	0·0040
	expect.	0·0004	0·0015	0·0025
Aqua Amygdalar. amararum		—	1—5 gtt.	5—10 gtt.
Argentum nitricum		0·001	0·001-0·003	0·005
Atropinum sulfuricum . . .		—	0·0001	0·0002
Bismutum subnitricum . . .		0·05	0·1	0·3
Bromoformium		2-3 gtt.	3-4 gtt.	4-6 gtt.
Camphora trita.		0·0075	0·01-0·02	0·02-0·03
Chininum ferro-citricum . .		—	0·05	0·1
Chinin. hydrochlor.	antipyr. .	0·1	0·1—0·5	0·6
	antispas.	0·05	0·15	0·2
Chloralum hydratum . . .		0·1	0·25-0·4	0·45-0·6
Codeinum phosphoricum . .		0·0002	0·002	0·005
Coffeinum		—	0·02	0·04
Coniinum hydrobromicum .		0·0005	—	—
Cuprum sulfuricum (emetic.)		—	0·1-0·2	0·2-0·3
Curare		0·0001	—	—
Extractum Belladonnae . .		—	0·001	0·003
Extractum Filicis		1·0	2·0	5·0
Extractum Opii		—	0·005	0·02
Extractum Secalis cornuti .		—	0·03	0·05
Extractum Strychni		—	0·002	0·005
Ferrum reductum		—	0·005	0·01
Flores Koso		—	2·0	5·0
Folia Digitalis		—	0.02	0·03
Hydrargyrum bichloratum .		0·0001	0·0002	0·0003
Hydrarg. chloratum	antisyph.	0·005	0·01	0·02
	laxans .	0·03	0·1	0·15

LEKI	Do 1 roku	od 1—5 lat	od 5—10 lat
Hydrarg. tannicum oxydulat.	0·005	0·02	0·03
Hydrochinon	0·05	0·2	0·3
Kalium bromatum	0·1	0·3	0·5
Kalium chloricum } *pro die*	1·0	2·0	3·0
Kalium jodatum } *pro die*	0·1	0·5	1·0
Kreosotum	0·005	0·01	0·02
Liquor Ferri sesquichlorati *pro die*	0·3	0·5	0·5
Liquor Kalii arsenicosi . .	—	1 kropla	1-2 kr.
Morphinum hydrochloricum .	—	0·001	0·003
Naphtalinum	0·05	0·2	0·2
Natrium paracresotinicum .	—	0·25	0·5
Natrium salicylicum *pro die*	1.0	2·0	3·0
Phenacetinum antipyr. . . .	—	0·1	0·3
Phenacetinum antispasm. .	0·001	0·05	0·1
Pilocarpin. hydrochlor. (inj.)	0·001	0·002	0·004
Plumbum aceticum	0·003	0·005	0·01
Phosphorus	0·0005	0·001	0·001
Podophyllinum	—	0·005	0·015
Pulvis Ipecacuanhae opiatus	—	0,01-0·05	0·05-0·1
Radix Ipecacuanhae emetic.	0·05	0·1	0·2
Resorcinum *pro die*	0·1	0·4	0·5
Santoninum	—	0·01	0·02-0·04
Syrupus Ferri jodati . . .	1 gtt.	5 gtt.	10 gtt.
Strychninum nitricum (inj.) .	—	0·0005	0·001
Tartarus stibiatus	—	0·0075	0·01
Thallinum sulfuricum . . .	0·01	0·02	0·03
Tinctura Opii simplex . . .	0·025	0·05	0·2
Tinctura Strophanti	0·02	0·05	0·10
Urethanum	0·05	0·1	0·2

Porównanie dawki leków według rozmaitego wieku chorych.

Dawki zmieniają się mniej więcej, jak następuje:

aż do ukończonego 1 roku $^1/_{20}$—$^1/_{10}$
od 2 do 4 » $^1/_8$
» 5 » 7 » $^1/_5$
» 8 » 10 » $^1/_4$
» 11 » 14 » $^1/_2$ dawki dla dorosłych.

Począwszy od roku 50 należy dawki znowu zmniejszać tak, iż u starców między rokiem 60 a 70 należy znów dawać tylko $^1/_3$ dawki dla osób dorosłych.

Kobietom podaje się wogóle mniejsze dawki, mniej więcej $^2/_3$ tej, jaką się przepisuje mężczyznom odpowiedniego wieku.

Dawkowanie wstrzykiwań podskórnych dla dorosłych.

Skrócenia: Prav. = 1 gramowa strzykawka Pravaza o skali podzielonej na 10 części, tak, że każda jej podziałka odpowiada 0,1 zawartego w niej płynu. (1 Prav. = cała strzykawka, t. j. 1 cm^3 płynu; 0,1; 0,2; 0,3 i t. d. Prav. = 1, 2, 3 podziałkom, t. j. 0,1; 0,2; 0,3 i t. d. cm^3 płynu). *p. d.* = pro dosi = jednorazowe wstrzyknięcie. Aq. = Aqua. Spir. = Spiritus. Liczby w nawiasach oznaczają rodzaj rozczynu.

Acid. benzoicum (1: 10 Spir. dil.); *p. d.* $\frac{1}{2}$—1 Prav.' t. j. 0,05—0,1 kw. bedźw. Roztwór powinien być ciepły, Excitans w mocznicy.

Acid. carbolicum (0,1—0,2 : 10 Aq.); *p. d.* 1—2 Prav., t. j. 0,01—0,04 kw. karb.

Acid. cinnamylicum (Ac. cinnam., Cocaini mur. āā 1,0; Spir. vini ad 20,0); *p. d.* po 1—2 kropli w guziczek toczniowy; raz na tydzień; (jednorazowo do 10 wstrzyknięć).

Acid. (hyper)osmicum. (0,1: 10 Aq.); *p. d.* 0,2—1 Prav., jak najbliżej zajętego nerwu (niepewny).

Aconitinum germanicum crystallis. lub lepiej nitricum (0,01 : 10 Aq.); *p. d.* 0,1—0,2! Prav. Wyroby różnych fabryk działają z rozmaitą siłą, stąd wielka ostrożność. Akon. francuska ma wogóle działanie najsilniejsze.

Adrenalinum hydrochloric. 1—3 kropli kupnego (1‰) rozczynu na 1 cm^3 1—2% rozczynu eukainy lub kokainy (do znieczul. miejsc.); patrz eukaina.

Aether sulfuric. et aceticus; *p. d.* $\frac{1}{2}$—1 Prav. w zapadzie.

Aloinum (1: 10 Aq.); *p. d.* $\frac{1}{2}$—1 Prav. (niewłaściwe).

Ammonium anisatum solutum (Liquor Amm. anis.) *p. d.* $\frac{1}{2}$—1 Prav. w zapadzie.

Antipyrinum (10: 10 Aq.); *p. d.* 1 Prav. (Bolesne).

Apomorphinum hydrochloric. (0,1: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Atropinum sulfuric. (0,01:10 Aq.); *p. d.* 0,2—0,5—1 Prav., t. j. 0,0002—0,001! atropiny.

Camphora (1: 10 eteru, wyskoku lub Ol. amygd. dulc.); *p. d.* 1 Prav. i więcej w zapadzie.

Chininum bihydrochloric. carbamid. (1:5 Aq.); *p. d.* 0,25—1 Prav. 2 razy dziennie w kokluszu.

Chininum bisulfuricum i hydrochloricum (1: Aq. et Glycerini āā 5; ogrzać); *p. d.* 1—2 Prav. W zimnicy zaleca Baccelli także wstrzykiwania śródżylne: (wyjałowione): **Rp.** Chin. hydrochlorici 1,0; Natr. chlor. 0,75; Aq. dest. 10.0 S. *p. d.* 5 cm^3.

Chininum hydrobromicum (1: Alcohol lub Glycerini

1,5; Aq. 7.5) *p. d.* 1—3 Prav. Inne przetwory chininy do użycia podskórn. nie nadają się.

Chloralum hydratum (5,0 solve in Aqua q. s. ad 10 cm³); *p. d.* 1—3 Prav.

Cocainum hydrochloric. (0,1—0,5: 10 Aq.); *p. d.* ½—1 Prav. (0,05!); do miejsc. znieczul. wystarcza 0,015—0,03 leku. Do anestezyi infiltracyjnej używa się rozczynów znacznie słabszych (0,1—0,2%).

Codeinum phosphoric. (0,5: 10 Aq.); *p. d.* 0,3—1 Prav., t. j. 0,015—0,05 leku.

Coffeinum purum et citricum (0,2: Aq. et Spirit. āā 5,0); *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,01—0,02 leku (i więcej); lepsze są do tego użytku:

Coffeinum-Natrium benzoicum i Coff. Natrium salicylic. (2: Aq. ad 10); *p. d.* 0.5—1 Prav.

Coffein-Chloral (2: 8 Aq.) *p. d.* 1—1,5 Prav., t. j. 0,2—0,3 leku; po 2 godz. można powtórzyć (w zaparciach stolca).

Colchicinum (0,1: 10 Aq.); *p. d.* 0,1—0,2 Prav., t. j. 0,001—0.002 leku. Silnie drażni, niebezpieczna — unikać.

Collarhol = Argent. colloidale (0,1: 10 Aq.); *p. d.* 5—10 cm³.

Coniinum (0,01: Aq. et Spir. dil. āā 5,0); *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,0005—0,001! leku. Ostrożnie.

Convallamarinum Merck (0,1: 10 Aq.); *p. d.* ½—1 Prav. Niepewna.

Curare (0,1: 10 Aq.; można dodać 1 kroplę Ac. hydrochlor. dil.) *p. d.* 0,2—0,5 Prav.; powoli dawkę podnosząc. Lek niestały, o zmiennym składzie, stąd niepewny i niebezpieczny.

Digalen = Digitoxinum solub. Cloetta; w handlu w 0,03% roczynie; *p. d.* 1 Prav. kupnego rozczynu, t. j. 0,0003 suchego leku.

Digitalinum amorphum germanicum (0,05: Aq. et Glycerini āā 5,0); *p. d.* 0,1—0,4 Prav., t. j. 0,0005—0,002 leku. Przetwory francuskie, jak np. D. crystallis. Nativelle działają bardzo jadowicie, stąd lepiej ich nie używać.

Digitoxinum crystallis. Merck (0,01: Aq. 15,0, Alcoh. absol. 5,0); *p. d.* 0,3—0,5—1 Prav. (maximum 0,0005! leku).

Dioninum (0,2: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Duboisinum purum et sulfuric. (0,05: 20 Aq.); *p. d.* 0,2—0,4 Prav., t. j. 0,0005—0,001 leku.

Enesol (0,3: 10 Aq.), zaczynać od 0,5 Prav. i podnosząc powoli aż do 2—3 cm³ pro die. Lepiej śródmięśniowo.

Ergotinolum *p. d.* 1 cm³; pro die do 2 cm³ zamiast Extr. fungi secalis.

Ergotinum a) Bonjean depurat. pro inject. *p. d.* 0,5. b) E. Bombelon fluid. *p. d.* 0,2—0,5 świeżo rozcieńczone wodą. c) E. citric. solut. (Gehe) *p. d.* 0,5—1 Prav.

Eucainum-Beta. do miejsc. znieczul. w 1—2—5%

rozczynie (np. **Rp.** Beta. Euc. 0,05—0,1; Sol. 0,8% Natri chlorati 5,0; Sol. 0,1% Adrenalini gtt. X); do anestezyi infiltr. — rozczyny słabsze (1:1000).

Eumydrin (0,01 : 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,0005—0,001 leku.

Extractum Fungi secalis = Extr. Secal. corn. (1: Aq. et Glycerini āā 5); *p. d.* ½—1 Prav. i więcej.

Ferrum citricum oxydatum (1: 10 Aq.); *p. d.* 1 Prav.

Ferrum kakodylicum (0,25: 10 Aq.); pro die 1—3 Prav.

Ferrum pyrophosphoricum cum Natrio citrico (1: 6 Aq.); *p. d.* 1 Prav.

Formanilidum (0,1—0,3: 10 Aq.); *p. d.* 1 Prav.

Gelatina alba, *p. d.* 100—200 cm³ 1—2% dobrze wyjałowionego rozczynu.

Guajacolum (0,5—1 : 10 Ol. Oliv.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Heroinum hydrochloric. (0,2: 10 Aq.); *p. d.* 0,2—0,5 Prav. Ostrożnie!

Hetolum (0,5: 10 Aq.); *p. d.* 0,1—1 Prav. 2—3 razy tygodn. zaczynając od b. małych dawek; do żył — rozczyn ½—1%, zaczynając od 1 podziałki.

Homatropinum hydrobromic. et sulfuric. (0,01: 10 Aq.); *p. d.* 0,3—0,5 Prav.

Hydrargyrum bichloratum corrosivum (0,1: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,005—0,01 leku.

Hydrargyrum bijodatum (0,05—0,1 solve in Solut. kalii jodati [e 1,0] 10,0); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Hydrargyrum formamidatum solutum 1% *p. d.* 1 Prav., co odpowiada 0,01 sublimatu.

Hydrargyrum imidosuccinicum (0,13: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Hydrargyrum salicylicum (H. sal., kalii carbonici āā 0,1; Aq. ad 10,0); *p. d.* 0,5—1 Prav., co = 0,005—0,01 leku.

Hydrargyrum sozojodolicum (0,8; Kal. jodati 1,6; Aq. 10,0); *p. d.* 1 cm³ w mięśnie.

Hydrargyrum thymolo-aceticum (0,75: 10 Paraffini liqu.; tere exact.), *p. d.* 1 Prav. raz na tydzień w mięśnie.

Hydrastininum hydrochloric. (1: 10 Aq.) *p. d.* 0,5—1 Prav.

Jodoformium (3: 10 Glycerini), *p. d.* 0,1—0,3 Prav., powoli można i więcej.

Kreosotum (1 : 9 Ol. Olivar. sterilisati; dodać 0,01 Cocaini hydrochlorici); *p. d.* 1—2 Prav., powoli i więcej.

Lecithin *p. d.* 0,05—0,15 w wyjałowionej oliwie co 2-gi dzień.

Liquor kali arsenicosi = Solutio Fowleri (5: 10 Aq.); *p. d.* 0,3 Prav., powoli i więcej do 0,6 Prav.

Methylalum (1 : 9 Aq.) co 2—3 godz. 1 Prav. aż do wystąpienia snu.

Morphium hydrochloric., acetic., sulfuric. (0,2: 1 Aq.); *p. d.* 0,2—0,5 cm³, t. j. 0,004—0,01 leku.

Natrium chloratum do hypodermoklizy $^1/_2$—1 litra wyjałowionego rozczynu fizyolog. (0,8%) lub: NaCl 6,0; Natr. carbonici 10,0 na litr wody (Samuel), lub NaCl 4,0; Natr. carbonici 3,0 na litr wody (Cantani).

Natrium hlycerino-phosphoricum (2,5; Solut. Natr. chlorati 0,8% ad 10,0), pro die 1—2 Prav.

Natrium jodicum (1 : 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Natr. kakodylicum (0,5: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.. t. j. 0,025—0,05 leku.

Nirvaninum, do miejscow. znieczulenia, np. przy wyjmowaniu zębów w roztworze 2%; do anestezyi infiltrac. w 0,1—0,5% roztworze.

Oleum camphorat., *p. d.* 0,5—1 Prav.

Physostigminum (Eserinum) salicylic. (0,01 : 10 Aq.), *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,0005—0,001! leku.

Pilocarpinum hydrochloric. (0,2 : 10 Aq.); *p. d.* 0,5 —1 Prav., t. j. 0,01—0,02! leku.

Piperazinum hydrochloric. (1: 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav.

Scopolaminum hydrobromic. (0,0005—0,001 : 10 Aq.); *p. d.* 0,5—1 Prav. w chorob. umysł. Ostrożnie!

Sperminum Poehl pro inject. (2%); *p. d.* 1—2 Prav.

Spiritus aethereus *p. d.* 1—2 Prav. Excitans.

Spiritus camphoratus *p. d.* 1—2 Prav. Excitans.

Strychninum nitricum et sulfuric. (0,02: 10 Aq.); *p. d.* 0,3—1 Prav., t. j. 0,0006—0,002 leku.

Stypticin (1 : 10 Aq.); *p. die* 2 Prav. w pośladki.

Thiosinaminum (1,5—2,0: 10 Spirit.); *p. d.* 0,2 Prav.. powoli i więcej przy toczniu (lupus), 2 razy tygodniowo,

Tropacocainum hydrochloricum (0,4: Solut. 0,8% Natr. chlorati 10,0); *p. d.* 0,5 Prav. przy wyjmowaniu zębów (Dorn).

Veratrinum (0,02: Spiritus et Aq. āā 5,0); *p. d.* 0,5—1 Prav., t. j. 0,001—0,002 leku (Bolesne i niebezpieczne).

Yohimbinum hydrochloric. (Spiegel); *p. d.* 0,2—0,5 Prav. 1% roztworu.

Dawkowanie wstrzykiwań podskórnych dla dzieci do 2 lat.

Aether sulfuric. $^1/_4$—$^1/_2$ Prav.
Apomorphinum hydrochl. 0,005: 10,0 Aq.; 1 Prav.
Camphora 0,6: 20,0 Spir. vini rectif. vel ol. amygd. dul. $^1/_2$—1 Prav.
Coffeinum natriobenz. 0,05: 10,0 Aq. $^1/_2$ Prav.
Ergotinum Bonjeani 0,10: 10,0 Aq. $^3/_4$ do 2 Prav.
Physostigmin. salicyl. 0,000025—0,00005 pro dosi przy tetanus i trismus neonatorum.
Pilocarpinum hydrochlor. 0,01—0,05: 10,0 Aq. $^1/_4$—$^3/_4$ Prav.
Strychninum nitr. 0,003: 10,0 Aq. $^1/_2$—2 Prav.

Stężenie leków do wziewań.

Przy użyciu zwykłych rozpylaczy wziewanie powinno odbywać się trzy razy dziennie po 5—10 min. Najodpowiedniejsze są inhalatory Siegla, Richardsona i Bergsona, rozpylające w ciągu 15 minut około 30,0 roztworu.

Acidum boricum 1—3%.
» camphoricum 0,5—1%.
» carbolicum 0,1—1%.
» lacticum 10—20 kropli na 20,0—30,0 wody.
» salicylicum 0,1—0,3%.
» tannicum 0,2—2%.
Adrenalinum 5 kropli kupnego (1‰) rozczynu na jedno wziewanie.
Alumen depuratum 0,5—2%.
Alumnol 0,5—1%.
Ammonium chloratum 0,2—1%.
Amylium nitrosum 1—3 kropli na bibule.
Anaesthesin 3,0 + Spiritus 45,0 + Aq. dest. 55,0.
Aqua calcis czysta lub 1 : 1—5 wody.
» chlorata 1—5%.
» laurocerasi 0,5—2,0 : 100 Aquae dest.
» picis 5—40%.
Balsam. peruvian. 20,0 + Spiritus 10,0 (10—15 kropli w gorącym rumianku).
Bromum + Kali bromat āā 0,2 : 100 Aquae (napoić gąbkę i trzymać w tubce pod nosem przez 5 minut co dwie godz.).
Cocainum hydrochl. 0,1—0,2% (na jedno wziewanie 0,02)
Creolinum 0,1—0,5 : 500,0 Aquae.
Eucalyptol 1 : 1 Spiryt. (na jedno wziewanie 10—20 kropli)
Extractum Conii 0,05—0,1 : 100 Aquae.
» Hyoscyami 0,1 : 100,0 Aquae.
Glycerinum purum 1—2 : 10 Aquae.
Hydrargyr. bichlorat. corrosiv. 0,2—0,5 : 1000,0 Aquae.
Ichtyol 2—3%.
Kalium bromatum 0,5—3%.
» carbonic depurat. 0,1—0,5%.
» chloricum 0,2—1%.
» hypermanganicum 0,1—0,5%.
» jodatum 0,5—3%.
Liquor Ferri sesquichlorati 5—6 kropli na filiżankę wody
» Natri caustici 1 : 100 Aquae.
Menthol 5—10% w roztworze olejnym (inhalator Schreibera).
Morphium acetic. et muriatic. 0,05—0,1% (na jedno wziewanie 0,01).
Natrium benzoicum 1—5%.

Natrium bicarbonicum 0,5—2%.
» carbonicum 0,1—1%.
» chloratum 0,5—2%.
Oleum Eucalypti + Ol. Pini pumil. āā 15,0 + Ol. Lavandulae gtts X. S. 10—12 kropli dodać do gor. wody.
Oleum Pini pumilionis 0,2—1% (na jedno wziewanie 10—15 kropli).
Oleum Terebinthinae 0,1—2% (na jedno wziewanie 10—15 kropli.
Resorcinum 0,5—1%.
Thymolum 0,5—1 : 1000 Aquae.
Tinctura Cannabis ind. 0,2—1,0: 100 Aquae.
» Opii simplex 0,2—1 : 100,0.
Wody mineralne (Szczawnicka, Krościeńska, Emska Selterska i t. d.) per se lub rozcieńczone wodą.
Zincum sulfuricum 0,1—1%.

Stężenie leków do pędzlowania gardła i krtani.

Acidum benzoicum 4: 10 Spirit. + 30 Aquae.
» boricum 1 : 30 wody lub 1 : 20 gliceryny.
» carbolicum 0,3: 10,0 Gliceryny.
» chromicum 1,5—3%.
» cinnamylicum 1 : 10 Spiritus.
» citricum 0,5—1,0: 10,0 Gliceryny.
» gallicum 1:4 Gliceryny.
» hydrobromicum 10%.
» lacticum 10—80%.
» sulfurosum 1 : 3.
» tannicum 1 : 5—10 Gliceryny.
» trichloroaceticum 1—2%.
Adrenalinum hydrochloricum 1 : 1000—5000; kupne roztwory są przeważnie 1‰; rozcieńczać 0,8% NaCl.
Alumen depuratum 1—2: 25 syrupu lub miodu.
Alumnol 1—5% w Glicerynie.
Anaesthesin 1 : 2—5 Mucil. Gummi arabici.
Aqua chlorata 1 : 1—2 wody.
Argentamin 5%.
Argentum nitricum 0,05—1%, wzgl. 1—5% (jako żrący).
Borax 1:5—10 miodu, syrupu lub gliceryny.
Bromum purum + Kali bromat. ana 0,5: 10 gliceryny.
Chinolinum 5% (z wodą i wyskokiem ana).
Chloralum hydratum 1 : 5—20 gliceryny.
Cocainum hydrochl. 2—5%.
» phenylic. 1—3% (w 30% wyskoku).
Collargolum 5%.
Creolinum 1—5%.
Cuprum sulfuric. 0,5—2%.
Eucainum beta 5—10%.
» lacticum 10—15%.

Fortoinum 0,5: 45,0 Aquae + Spiritus V cm³.
Hydrargyrum bichlorat. corrosiv. 0,05—0,1: 50,0 Spiritus lub Gliceryny.
Hydrargyrum bijodatum 0,05—0,1: 10,0 Solut. Kali jodati (e 1,0).
Hydrogenium hyperoxydatum 1—3%.
Ichtyol 2—10 wzgl. 20—50% (wodny).
Jodum 1: 10—25 chloroformu lub (10—20%) Kali jodat.; lub najlepiej jako Tra Jodi.
Kalium bromatum 1: 5 Gliceryny.
» carbonicum 1—5% (z wodą lub gliceryną).
» chloricum 1: 10 Gliceryny.
» jodatum 1—5% (z wodą lub gliceryną).
» permanganicum 1%.
Liquor Ferri sesquichlorati 1: 2—3 Aquae.
Menthol 10—20% (w wyskoku lub oliwie).
Morphium acetic. et hydrochlor. 1: 30 wody lub glicer
Novocain 5—10%.
Orthoform 1: 4 Ol. Olivar.
Papayotinum 5%.
Phenolum monochloratum 5—20% w glicerynie.
» natrio-sulforicinicum 30% per se, poczem przepłukać usta wodą sodową.
Plumbum aceticum 1—5%.
Protargol 0,1—1,0: 10,0 wody.
Resorcinum 2—10%.
Saluminum solubile 20: 30 Aq. + 50 gliceryny.
Tannalum solubile 20—30% w glicerynie.
Tinctura Jodi per se lub ana z gliceryną.
» Myrrhae per se lub 1: 2 Mel rosatum.
» Opii simplex 0,2—1,0: 10,0.
Thymolum 1% roztwór spirytusowo-wodny.
Validolum per se.
Zincum chloratum 0,2—0,4%.
» sulfuricum 1: 30 wody.
Uwaga: Zwykły pędzelek wchłania około 10 kropli gliceryny.

Stężenie leków do wdmuchiwań.

Acidum boricum pulv. per se.
» jodicum 1: 5—10 Ac. borici.
» tannicum 1: 1—10 talku lub cukru mleczn.
Airol per se lub 1: 5—10 talku.
Alumen pur. pulver. per se lub 1: 1—2 cukru.
Aluminium acetico-tartaricum 1: 1—2 kw. borowego.
Alumnol 2—5—10% z Amylum.
Antipyrinum ana z cukrem lub amylum.
Argentum nitric. crystallis. 1—5: 10 talku lub cukru.

Aristol per se lub 1: 10—20 cukru mleczn.
Bismuthum subnitricum 1: 1—4 cukru.
Cocainum muriatic. 5—10% (z cukrem mleczn.) w dawce do 0,05.
Cocainum phenylicum 0,2: 2,0 Ac. borici.
Creolinum 0,1—0,5: 10 cukru lub kw. borow.
Cuprum sulfuricum 1: 1—10 cukru.
Dermatol per se lub 1: 1 z kw. borowym.
Formanilidum 1 : 1 z Amylum.
Hydrargyrum chloratum (Kalomel) 1: 10 cukru.
» sozojodolicum 1 : 15 cukru mlecznego.
Itrol per se lub z cukrem mlecznym.
Jodoformium 1 : 15 cukru.
Jodol per se lub ana z boraksem i taniną.
Jodolmenthol per se
Morphium muriatic. 0,2—0,4: 20,0 cukru mleczn.
Natrium benzoicum pulv. 0,5—2,0: 10,0 talku.
» jodicum per se lub z kw. borow.
» sozojodolicum ana z talkiem (do 0,2 raz dzien.).
Nosophenum per se lub z proszk. obojętnymi.
Orthoform 10—20% z talkiem lub amylum.
Plumbum aceticum 1 : 5—10 cukru.
Tannalum per se lub z proszk. obojętnymi.
Tannigen per se.
Xeroformium per se.

Stężenie roztworów wprowadzanych do worka spojówki (łącznicy).

Acidum boricum 3%.
Acoinum 0,5—1%.
Adrenalinum 1 : 5000 - 10000.
Albarginum 1—3%.
Alumen depuratum 0,2—1%.
Alumnol 2—4%.
Ammonium aceticum solutum 1 : 10 Aquae.
Aqua chlorata ana z wodą.
Arecolinum hydrobromicum 1%.
Argentamin 1—5%.
Argentum nitricum fusum 0,1—2%.
Argonin 1—3%.
Atropinum sulfuricum 0,02—1%.
Cadmium sulfuricum 0,5—2%.
Calcaria hypochlorosa 0,1—1%.
Cocainum hydrochloricum 1—5%.
Cuprargolum 1—5%.
Cuprum aluminatum 0,2—0,5%.
» sulfuricum 0,1—0,4%.

Dionin 10%.
Ephedrinum hydrochloricum 10% (1—2 kropli).
Eucainum-beta 2%.
Eumydrin 1—5%.
Euphhtalminum hydrochloricum 2—3—5%.
Formalinum 1 : 3000.
Holocainum hydrochloricum 1%.
Homatropinum hydrobromicum 0,1—1%.
Hydrargyrum bichloratum 0,01—0,02%.
» bijodatum 0,01 : 4,0 Spir., Aquae ad 200,0.
» cyanatum 0,02—0,1%.
» oxydatum flav. v. h. p. 0,5—5% (w maści).
» praecipitat. album 1—2% (w maści).
Hydrogenium hyperoxydatum 0,3% (jako woda oczna), 3% (do pędzlowań). Perhydrol = 30% Hydrog. hyperoxyd.
Ichtargan 0,5—3%.
Ichtyol 1—3% w maści.
Itrol 1 : 8000.
Jodum 0,05 : Sol. Kali jodati (e 0,3) 100,0.
Kalium bromatum 2—4%.
» carbonicum 0,2—1%.
» hypermanganicum 0,02—0,05%.
» jodatum 0,3—1%.
Lactucarium 1—2%.
Methylatropinum bromatum 0,25—0,5%.
Methylenblau 0,2%.
Morphium muriaticum 1—2%.
Mydrinum 2—10% (2—3 kropli).
Natrium biboracicum 1—5%.
» carbonicum 0,1—1%.
» chloratum 0,5—1%.
» fluoratum 0,5%.
» tetraboricum neutrale 1—5%.
Physostigminum (eserinum) salicyl. 0,2—0,5%.
Pilocarpinum muriatic. 1—2%.
Plumbum aceticum 0,2—0,5%.
» » basicum solutum 0,5—1,0 : 100 Aquae
Protargol 2—10%.
Pyoctaninum 0,1%.
Resorcinum 2%.
Rubidium jodatum 5%.
Scopolaminum hydrobromic. 0,1—0,2%.
Strychninum nitricum 0,2—1% (w maści).
Sublamin 1 : 2000—1000.
Tinctura opii croc. et simpl. 1—3%.
Tropacocainum hydrochloric. 3—5%.
Zincum aceticum 0,1—0,2%.
» chloratum 0,05—0,1%.
» sozojodolicum 0,5—1%.
» sulfuricum 0,2—1%.

Łatwo wybuchać mogące mieszaniny środków lekarskich.

Wogóle są to ciała, które bądź same ulegając utlenianiu, bądź oddając tlen, nie powinny być ze sobą łączone; w ostateczności zaś zwracać trzeba wielką uwagę na takie połączenia.

1) **Acid. chromicum** i Chromiany + łatwo utleniające się subst. organiczne (Gliceryna, Olejki eteryczne, Alkohol) i nieorganiczne (Jod, Siarka).

2) **Acid. nitricum** (silny) + Gliceryna (tworzy się Nitrogliceryna). Również nastąpić może wybuch przy mięszaniu Ac. nitrici z łatwo utleniającymi się środkami organ. (Alkohol, Eter, Olejki eteryczne, skrobia, cukier, drewnik — celluloza i t. p.).

3) **Acid. picronitricum** (picrinicum) i pikryniany Jod, Siarka i subst. organiczne.

4) **Amoniak** i płyny amoniakalne + Jod, Tra Jodi (także Chlor — Aqua chlori, Brom).

5) **Argentum nitricum, Arg. oxydatum** + Kreozot, kw. karbolowy (przy ucieraniu), Plumbum acetic. i inne subst. organiczne.

6) **Bromum**, jak Jod.

7) **Bromiany**, jak Chlorany.

8) **Calcaria chlorata** i podchloryny + Salmiak i inne sole amonowe, a także Siarka, Gliceryna, Olejki eteryczne, Ol. terpentynowy i podfosforyny (np. Calcium hypophosphorosum).

9) **Calcium hypophosphorosum** i inne podfosforyny Chlorany (np. Kali chloricum), Bromiany, Jodany (np. Kali jodicum), Kalium hypermanganicum, Calcaria chlorata. Samo Calc. hypophosph. przy ucieraniu lub wstrząsaniu może spowodować wybuch.

10) **Carbo** (węgiel sproszkowany) Chlorany, Bromiany, Jodany, Kal. hypermangan, Kal. picronitric. itp.

11) **Chlorany** (zwłaszcza Kali chloricum), także Bromiany, Jodany, Kwas chlorowy, Kw. bromowy + Jod, Ferrum reductum, siarka, siarczki (np. Stibium sulfuratum aurantiacum), Węgiel drzewny, Fosfor, Podfosforyny (Calcium vel Natrium hypophosphorosum), Calcium hyposulfurosum, jakoteż Ferrum sesquichloratum i przeważna część substancyj organicznych (cukier. skrobia, widłak, alkohole, fenole, celluloza itp.).

12) **Ferrum pulveratum** i reductum + Chlorany i t. p. (patrz L. 11), Kal. hypermanganicum (L. 19).

13) **Ferrum sesquichloratum** + Chlorany i t. d. (patrz L. 11 i 18).

14) **Hydrargyrum praecipitat. album** Jod (patrz L. 16).

15) **Jodany**, jak Chlorany (patrz L. 11).

16) **Jod** lub Tra Jodi (podobnie Brom i Chlor, np. Aqua Chlori) + Amoniak i przetwory amoniak zawierające (także Hydrargyrum praecipitat. album). Przy Jodzie unikać także olejków eterycznych.

17) **Kalium bichromicum**, jak Acid. chromicum (patrz L. 1).

18) **Kalium chloricum**, patrz Chlorany (L. 11). Unikać np. do płukanek: Kali chloric. + Ferr. sesquichlorat. + Gliceryna.

19) **Kalium hypermanganicum** + Alkohol, Żelazo sproszk., Siarka i związki siarkę zawierające, Podfosforyny, Gliceryna, Alkohol, Olejki eteryczne, Kwasy organiczne, wszelkie substancye organiczne. Stężone rozczyny nadmanganianu potasowego zachowują się podobnie (jako Constituens do pigułek z nadmanganianem potasowym używać tylko Bolus alba lub Kaoliny).

20) **Kalium jodicum**, jak Chlorany (L. 11).

21) **Kalium picronitricum**, jak Acid. picronitric. (L. 3).

22) **Natrium chloricum**, patrz chlorany (L. 11).

23) **Natrium nitricum** + Natrium hypophosphorosum, zwłaszcza w równych częściach.

24) **Nitroglicerinum** wybucha przy uderzeniu, wstrząśnieniu, nagłem ogrzaniu i t. p.

25) **Olea aetherea**, patrz L. 1, 2, 8, 19.

26) **Spiritus aetheris nitrosi** + Alkohol, Nastoje alkoh., Eter.

27) **Sulfur** i związki siarki + Ol. Terebinthinae i liczne z powyżej wymienionych związków (L. 1, 3, 8 itd.).

Niewłaściwe połączenia środków lekarskich.

1) **Acetanilidum.** *Unikać:* Antipyrinum (wilgotna masa), Jodki i bromki alkaliów (związki nierozpuszczalne).

2) **Acida.** Kwasy wogóle. *Unikać:* Zasad i płynów zasadowych, glukozydów, soli kwasów słabych (jak np. Natr. benzoicum lub salicylicum); silne kwasy z roztworami alkoholowymi powodują tworzenie się eterów.

3) **Acid. carbolicum.** *Unikać:* Zasad, Kali hypermanganicum, Bromu, Jodu, Soli żelaza.

4) **Acid. chromicum.** *Unikać:* Soli barowych, ołowiowych, srebrowych, ciał łatwo się utleniających (m o ż n o ś ć w y b u c h u !)

5) **Acid. nitricum.** *Unikać:* środków łatwo się utleniających (m o ż n o ś ć w y b u c h u !)

6) **Acid. picronitricum.** *Unikać:* Jod, Siarka. Subst. organ. (m o ż n o ś ć w y b u c h u!)

7) **Acid. salicylicum.** *Unikać:* Zasad, Soli żelaza.

8) **Acid. tartaricum.** *Unikać:* Zasad, Soli potasu i żelaza (chlorków i siarczanów).

9) **Airol, Aristol** patrz Jod.

10) **Alcalia** — Zasady (wodorotlenki i węglany). *Unikać:* Kwasów i soli kwaśnych (np. Tartarus depuratus), niektórych glukozydów, soli metali, alkaloidów, soli amonowych.

11) **Alkaloidy.** *Unikać:* Garbnika (taniny), Zasad (Liqu. Ammonii anis., Tra Rhei aquosa), Jodu i jego związków (jodków), Soli rtęci, Kwasu azotawego (Amylium nitrosum, Spiritus Aether. nitrosi), Aqua Laurocerasi.

12) **Alumnol.** *Unikać:* Amoniaku.

13) **Ammonium anisatum solutum,** jak Alkalia.

14) **Amylenhydrat** jest b. hygroskopijny. W miksturach łatwo się rozkłada.

15) **Amylium nitrosum.** *Unikać:* Alkaloidów, antipyriny, jodków i bromków, gumy arabskiej, Tra Guajaci.

16) **Antipyrinum.** *Unikać:* Kwasu azotawego i azotowego i ich związków (Spirit. aetheris nitrosi, Amylnitrit), sublimatu i kalomelu, kw. karbol., garbnika, Beta-naftolu, soli kw. salicylowego, Jodu, Chloralhydratu, Chininy.

17) **Apomorphinum.** *Unikać:* Zasad, środków łatwo się utleniających (np. soli żelaza), Jodu, Kali hypermanganicum, Tanninum, Guma arabska.

18) **Aspirinum** (Acid. acetylo-salicylic.), jak kwasy (liczba 2)

19) **Białko.** *Unikać:* Kwasów, alkoholu, garbnika, soli metalicznych (sublimat), kw. chromowego.

20) **Bromoform** na świetle się rozkłada, z wodą się nie miesza.

21) **Chininum** (sole) — patrz alkaloidy. *Unikać:* także octanów i Antipyriny.

22) **Chloralamidum.** *Unikać:* Zasad (tworzy się amoniak i chloroform), Argentum nitricum. Ogrzany przy rozpuszczaniu w wodzie rozkłada się.

23) **Chloralhydrat.** *Unikać:* Zasad, antipyriny, Kalium hypermanganicum, amoniaku i jego związków, alkoholu.

24) **Chlori aqua.** *Unikać:* Łatwo utleniających się związków organ. (cukru, wyciągów i galaret roślinnych), Zasad, Soli srebra i ołowiu, związków rtęciawych.

25) **Decocta.** *Unikać:* Zasad, Soli metal.

26) **Dermatol** (Bismuthum subgallic.) *Unikać:* ogrzewania z rozcieńcz. kw. mineraln.

27) **Digitalis.** *Unikać:* Acid. tannicum, Soli metali, Jodu, Zasad, Żelaza.

28) **Diuretinum** (Theobromin. natriosalicylic.) *Unikać:* dwuwęglanów, fosforanów, boranów i zwłaszcza kwasów mineralnych (już CO_2 z powietrza uwalnia Theobrominę).

29) **Euphorinum** z Antipyriną daje płynną masę; w razie potrzeby należy Euphorinum najprzód utrzeć z cukrem.

30) **Exalginum**. *Unikać:* Natr. salicylic. (przy ucieraniu razem — płynna masa).

31) **Ferrum** (sole). *Unikać:* Zasad, Jodków, Kwasów, Salicylanów, Garbnika (także odwarów i nastojów zawierających garbnik). Syrupus Ferri jodati + Kalium chloricum są trujące. Unikać łączenia Ferrum sesquichloratum z Natr. salicylic., gumą arabską, lub z Kali Chloric. i Gliceryną.

32) **Glukozydy**. *Unikać:* Kwasów, Taniny, Jodu, Soli ołowiu.

33) **Gummi arabicum**. *Unikać:* Spiritus aether. nitrosi, wielu środków lekarsk. łatwo się utleniających lub barwiących (np. Adrenalina, Apomorfina, Morfina, Physostigmina, Pyramidon, Tanina i t. d.), Ferrum sesquichlorat.

34) **Hydrargyrum** a) Sole rtęciawe (Kalomel), *Unikać:* Chlorków, Bromków. Jodków, Salmiaku, Jodu, Aqua Chlori, Aq. Laurocerasi, Aq. Calcis, Amoniaku, Zasad, Kwasów organ., Słonych i kwaśnych pokarmów. Nawet przy zewn. stosowaniu kalomelu (np. zasypywaniu do oka) unikać podawania przetworów Jodu i Bromu. Z alkaloidami w kwaśnych rozczynach daje Kalomel podwójne sole krystaliczne. b) Sole rtęciowe (Sublimat). *Unikać:* Chlorków, Bromków, Jodków (także Europhenu), zasad, Alkaloidów, Taniny, Substancyj org.

35) **Ichtyol**. *Unikać:* Alkoholu, Kwasów, Zasad.

36) **Infusa**. *Unikać:* Zasad, Soli metal.

37) **Jod**. a) Związki nieorganiczne — Jodki (np. Kalium, Natrium, Ammonium, Ferrum jodatum). *Unikać:* Kali chloricum, Kal. hypermanganic., Ferrum chloratum, Związków Rtęci, Alkaloidów. b) Związki organiczne (np. Airol, Aristol, Jodalbacid, Jodoform). *Unikać:* Argent. nitric., Kal. hypermanganic., Zasad, Soli rtęci, Azotanów, Azotynów (Spiritus Aether. nitrosi).

38) **Jodalbacid**, patrz Jod.

39) **Jodum trichloratum**. *Unikać:* Amoniaku, Alkoholu, Zasad, Subst. organiczn.

40) **Kalium chloricum**. *Unikać:* Syrup. Ferri jodati, Kalium jodatum, patrz także Wybuchowe mieszaniny środk. lekarsk.

41) **Kalium hypermanganic**. *Unikać*: Alkaloidów, Chloralhydratu, Związków jodu, wszelkich ciał łatwo się utleniających (patrz Wybuchowe mieszaniny środk. lekarsk.).

42) **Kalomel**, patrz Hydrargyrum.

43) **Linimenta**. *Unikać*: Kwasów i kwaśnych soli, Soli glinu, wapnia i magnu.

44) **Liquiritiae Extr. fluid.** *Unikać*: wolnych kwasów (strąca się Glycyrrhizina).
45) **Lysol.** *Unikać:* Zincum sulfuricum.
46) **Magnowe sole.** *Unikać:* Zasad, węglanów, fosforanów, używania do linimentów.
47) **Morphium** (sole). *Unikać:* Kalium hypermang., Boraksu, Soli żelaza, srebra; zresztą jak Alkaloidy wogóle (L. 11).
48) **Natrium benzoicum,** Natr. salicylic. i wogóle sole kwasów organ. *Unikać:* Silnych kwasów nieorgan. Przy Natr. salicylic. unikać także Ferrum sesquichloratum.
49) **Pepsinum.** *Unikać:* Alkoholu i nastojów alkohol., Zasad, Soli metali.
50) **Phenacetinum** (Acetphenetidinum). *Unikać:* kw. salicylowego (masa maziowata), subst. łatwo oddających tlen.
51) **Physostigminum.** *Unikać:* Zasad, Garbnika, Soli żelaza, rtęci.
52) **Rhei Syrupus** i Tra aquosa, jak Alkalia (L. 10).
53) **Sapones.** *Unikać:* Soli metali, kwasów, kwaśnych soli.
54) **Spiritus Aetheris nitrosi,** jak Amylium nitros.
55) **Sublimat,** patrz Hydrargyrum.
56) **Syrupus.** *Unikać:* soli metali, zasad (zwłaszcza przy Syr. Cerasorum, Rubi idaei i t. p.).
57) **Tanninum** i Acid. gallicum. *Unikać*: Zasad, Alkaloidów, Białka, Glukozydów, Żelatyny, Soli metali (zwłaszcza ołowiu i żelaza).
58) **Zincum sulfuricum.** *Unikać*: Soli barowych, ołowiu i wapnia.

Ilość kropli różnych płynów w 1 gramie.

A. według kroplomierza normaln. (średnica 3 mm.)
B. ze zwykłych naczyń (przeciętnie).

	A.	B.
Aceta (np. Colchici, Digital.)	31	16
Acid. acetic. concentr.	55	25
» » dilut	35	16
» carbolic. liquefact.	36	24
» hydrochloric. conc.	20	14
» » dilut	21	16
» nitricum conc.	21	13
» » dilut	23	16
» sulfuric. conc.	—	12
» » dilut	20	18
Aether aceticus	58	25
» depuratus	90	50

	A.	B.
Alcohol absolut. (c. g. 0,794)	65	40
» concentr. 90% (c. g. 0,832)	61	30
» dilutus 60% (c. g. 0,894)	55	25
Ammonia pura liquida	22	16
Amylenum hydratum	63	42
Amylium nitrosum	67	33
Aqua destillata	20	16
» Laurocerasi	39	21
Balsamum Copaivae	38	25
» peruvian	32	16
Benzinum	70	35
Bromoformium	37	25
Chloroformium	53	25
Elixir acidi Halleri	52	25
Ferrum sesquichlor. solut.	17	12
Glycerinum purum	26	16
Kreosotum	40	25
Liquor Ammonii anis	54	37
Liquores spirituosi	ok. 54	ok. 25
» aquosi	ok. 20	ok. 16
Mucilago gummi arab.	19	12
Olea aetherea	ok. 50	ok. 25
» pinguia (tłuste)	ok. 45	ok. 20
Oleum Amygdal. am., Caryophyll., Sinapis aeth.	ok. 40	ok. 20
Solutio arsenic. Fowleri	32	25
Solutiones aquosae (soli, alkaloid.)	20	16
» Extract. narcot.	ok. 35	ok. 30
Syrupi	18	12
Tincturae (c. Spir. conc.)	60	30
» (c. Spir. dil.)	54	20—25
Vina medicinalia	53	20—25

Rozpuszczalność ważniejszych przetworów farmaceutycznych w wodzie, wyskoku i eterze przy 15° C.

	Woda	Wyskok	Eter
Acetanilidum (antifebrinum)	194	3,5	łatwo
Acidum benzoicum	370	łatwo	łatwo
» boricum	25	15	—
» carbolicum	15	łatwo	łatwo
» citricum	1	1	50
» salicylicum	500	łatwo	łatwo
» tannicum	5	2	—
» tartaricum	0,8	2,5	50
Alumen	10,5	—	—

	Woda	Wyskok	Eter
Alumen ustum	30	—	—
Aluminium sulfuricum	1,2	—	—
Ammonium carbonic.	5	—	—
» chloratum	3	—	—
Amylenum hydrat. .	8	łączy się	łączy się
Amylnitrit	—	łatwo	łatwo
Antipyrinum	1	1	50
Apomorphinum hydrochloricum	40	40	—
Argentum nitricum .	0,6	10	—
Aristol	—	50	1
Aspirinum	—	7	20
Atropinum sulfuricum	1	3	—
Auro-Natrium chlor. .	2	—	—
Borax	17	—	—
Bromum	30	łatwo	łatwo
Camphora	1000	łatwo	łatwo
Chininum bisulfuric. .	10 (b. wolno)	35	—
» hydrochloricum	34	3	—
» sulfuricum . .	800	90	—
» tannicum . . .	800	łatwo	—
Chloralum hydratum .	łatwo	łatwo	łatwo
Chloroformium	110	łączy się	łączy się
Cocainum hydrochlor.	łatwo	łatwo	—
Codeinum	80	łatwo	łatwo
» phosphoricum .	3,2	100	—
Coffeinum	80	50	—
» Natro-benzoicum	2	40	—
» Natro-salicylicum	2	50	—
Cuprum sulfuricum .	3,5	—	—
Dermatol (Bismuth. subgallic.)	—	—	—
Diuretinum (Theobromin. natr.-salic.) . .	1	—	—
Eucainum Beta . . .	30	—	—
Ferrum citricum oxyd.	łatwo wol.	—	—
» jodatum-sacchar.	7	—	—
» lacticum	40	—	—
» sesquichloratum	1	1	—
» sulfuricum cryst.	1,8	—	—
Guajacolum	80	łatwo	łatwo
Heroinum muriaticum	łatwo	łatwo	—
Hydrargyrum bichlor.	16	. . . 3	14
» bijodatum	—	130	—
» cyanatum	12,8	12	—
Jodoformium	—	50	6
Jodum	5000	10	3
Kalium aceticum . . .	0,36	1,4	—
» bicarbonicum . .	4	—	—
» bromatum . . .	2	200	—

	Woda	Wyskok	Eter
Kalium carbonicum	1	—	—
» chloricum	16	130	—
» jodatum	0,75	12	—
» nitricum	4	—	—
» hypermanganic.	16	—	—
» sulfuricum	10	—	—
» tartaricum	0,7	—	—
Kreosotum	500	łatwo	łatwo
Lithium carbonicum	140	—	—
Magnesium sulfuricum	1	—	—
Mentholum	—	łatwo	łatwo
Migraenin (Antipyrin. coffeino-citric.)	łatwo	łatwo	trudno
Morphium hydrochlor.	25	50	—
» sulfuricum	14,5	—	—
Naphtolum beta	1000	łatwo	łatwo
Natrium aceticum	1	23	—
» benzoicum	1,5	trudno	—
» bicarbonicum	12	—	—
» bromatum	1,2	5	—
» carbonicum	1,6	—	—
» chloratum	2,7	—	—
» jodatum	0,6	3	—
» nitrosum	2	—	—
» phosphoricum	5,8	—	—
» salicylicum	1	6	—
» sulfuricum	3	—	—
Nitroglycerinum	800	9	łatwo
Paraldehydum	8,5	łatwo	łatwo
Phenacetinum (Acetphenetidinum)	1400	16	—
Physostigminum salic.	150	12	—
Phosphorus (rozpuszcza się w 50 cz. ol. Ricini)	—	560	100
Pilocarpinum hydrochl	łatwo	łatwo	—
Piperazinum	2,2	1,1	—
Plumbum aceticum	2,3	30	—
» jodatum	2000	—	—
Pyramidon	10	2	—
Pyrogallolum	1,7	1	1,2
Resorcinum	1	1	1
Saccharinum	400	łatwo	łatwo
Saccharum	0,5	trudno	—
» lactis	7	—	—
Salipyrinum (Antipyrin. salicylic.)	200	łatwo	d. łatwo
Salolum (Phenylum salicylic.)	—	10	0,3
Santoninum	5000	44	75

	Woda	Wyskok	Eter
Strychninum nitricum	90	70	—
Sulfonalum	500	65	135
Tartarus boraxatus .	1	—	—
» depuratus	192	—	—
» natronatus . . .	1,4	—	—
» stibiatus	17	—	—
Thallinum sulfuricum	7	100	—
Thymolum	1200	1	1
Trionalum	320	30	20
Urea	1	5	—
Urotropinum	łatwo	—	—
Veratrinum	—	4	—
Veronal	150	—	—
Zincum aceticum . .	3	36	—
» chloratum	0,5	łatwo	—
» sozojodolicum . .	20	2	—
» sulfocarbolicum	2	2	—
» sulfuricum . . .	0,6	—	—

Oznaczenie okresu ciąży.

Miesiąc I (księżycowy). Macica nieco powiększona, okrąglejsza, część pochwowa nieco rozpulchniona, ilość śluzu większa. Błona śluzowa przedsionka i pochwy zachowuje się podobnie jak w czasie regularności.

Miesiąc II. Z końcem miesiąca macica dochodzi do wielkości średniej pomarańczy i jest wyraźnie kulista. Dno macicy opada nieco ku przodowi; występuje wyraźnie rozpulchnienie i zasinienie części pochwowej, błony śluzowej pochwy i przedsionka. Sutki stają się pełniejsze, zrazy gruczołowe zaznaczają się wyraźniej. Obwódka i linia biała ciemnieją.

Miesiąc III. Macica miękka wzrasta prawie do wielkośc główki noworodka, wypełnia główną część miednicy małej i dnem dochodzi do górnego brzegu spojenia łonowego. Czasami daje się słyszeć szmer maciczny. Bardzo wyraźne rozpulchnienie okolicy ujścia wewnętrznego (objaw Hegara), nierównomierna zbitość trzonu macicy (objaw Brauna). Z sutków można już zwykle wycisnąć kilka kropli kleju.

Miesiąc IV. Dno macicy dochodzi ku końcowi miesiąca na szerokość 2—3 palców ponad spojenie. Przy sprzyjających warunkach można wybadać balotujący płód i wysłuchać ruchy lub tętno płodu.

Miesiąc V. Pod koniec miesiąca macica dochodzi na szerokość dwóch palców poniżej pępka. Matka uczuwa ruchy płodu, nierzadko słyszy się już tętno płodu.

Miesiąc VI. Macica wzrasta do wysokości pępka. Części płodu wyczuwalne, tętno i ruchy płodu wyraźne.

Miesiąc VII. Dno macicy ku końcowi miesiąca sięga na szerokość 2—3 palców ponad pępek. Części płodu można wyraźniej wybadać. Część pochwowa pozornie się skraca. Pępek się wygładza. U pierwiastek zaczynają się tworzyć pręgi na skórze dolnej części brzucha. Obwód brzucha przez pępek = 91 cm., w środku pomiędzy spojeniem a pępkiem 94 cm., odległość spojenia łonow. od wyrostka mieczykowego = 42 cm.

Miesiąc VIII. Dno macicy dochodzi do połowy odległości pomiędzy pępkiem a wyrostkiem mieczykowym. Powłoki brzuszne u pierwiastek mocno napięte tak, że poza dno macicy nie można wtłoczyć palców; pępek wygładzony. Część pochwowa skrócona leży wysoko. Położenie płodu daje się już z łatwością oznaczyć. Obw. brzucha w wysokości pępka 95 cm., poniżej pępka 97 cm., odległość pomiędzy spoj. a wyrostkiem mieczyk. 43·5 cm.

Miesiąc IX. Dno macicy dochodzi najwyżej — w okolicę dołka podsercowego. U pierwiastek w drugiej połowie główka często wstępuje odcinkiem do miednicy małej. U wieloródek szyjka zwykle drożna, aż do ujścia wewnętrznego.

Obwód przez pępek 97,5, poniżej pępka 99 cm.. odległ. pomiędzy spoj. a wyrostkiem mieczyk. 44 cm.

Miesiąc X. Dno macicy opada ku przodowi, obniża się tak, że mniej więcej stoi w tej samej wysokości jak z końcem ósmego miesiąca. Powłoki brzuszne powyżej dna macicy mniej napięte, tak, że i u pierwiastek można objąć palcami dno macicy od tyłu. Pępek wypuklony. U pierwiastek główka wstępuje do miednicy małej, wypukla i rozszerza sklepienie przednie i skraca pochwę.

Obwód brzucha na wysokości pępka 99 cm., poniżej 100 cm,, odległ. spoj. od wyrostka mieczyk. 45·5.

Wymiary miednicy kobiecej.

a) Wymiary przeciętne ogólne.

Obwód miednicy pod crista ilei = 90 cm.

Odległość między spina ant. sup. os. ilei (na ścięgnie m. krawieckiego) (dist. spinalis) = 26 cm.

Odległość między najbardziej wystającymi nazewnątrz punktami crista os. ilei (dicristalis) = 29 cm.

Odległość między krętarzami (dist. trochanterica) wielkimi = 31 ctm.

Wymiar ukośny zewnętrzny między kolcem tylnym górnym (spina post. sup.) jednej strony, a kolcem tylnym górnym drugiej = 22.5.

Konjugata zewnętrzna na dołku pod wyrostkiem kolcowym ostatniego kręgu lędźwiowego do górnego brzegu spojenia łonowego = 20—21 cm.

Dla otrzymania conjug. verae od liczby powyższej odjąć należy około 9 cm.

Konjugata ukośna (conjugata diagonalis) od środka wzgórka krzyżowego (promontorium) do dolnego brzegu spojenia łonowego = 13 cm.

Dla otrzymania conjugatae verae odjąć należy 1.5—2 cm.

b) Wejście do miednicy.

Conjug. vera od górnego brzegu łuku łonowego do promontorium = 11.0.

Wymiar poprzeczny między dwoma najbardziej oddalonymi punktami lineae innom. = 13.5 cm.

Wymiar ukośny od spojenia krzyżobiodrowego do guzika biodro-łonowego (emin. ileopect.) = 12.5.

Dist. sacrocotyloidea od promont. do tuberc. ileopectin. tejże str. = 8.

c) **Najprzestworniejsza płaszczyzna miednicy.**

Wymiar prosty od środka spojenia łonowego do zrośnięcia drugiego z trzecim kręgiem kości krzyżowej = 12.63.
Wymiar poprzeczny od tylnej i dolnej okolicy dna panewki do tegoż punktu strony przeciwnej = 12.41.

d) **Najciaśniejsza płaszczyzna miednicy.**

Wymiar prosty od wierzchołka kości krzyżowej do dolnego brzegu spojenia łonowego = 11.5.
Wymiar poprzeczny między kolcami kości kulszowych = 10.5.

e) **Wyjście miednicy.**

Wymiar prosty od szczytu łuku łonowego do wierzchołka odchylonej ku tyłowi kości ogonowej = 11.5.
Wymiar poprzecz. między guzami kulszowymi = 11.0.

Tablica wyrzynania się zębów

w warunkach normalnych.

A. **Zęby mleczne.**

Dwa środkowe siekacze dolne	w	6—8 m.
4 siekacze górne, z początku środkowe, potem boczne	»	10—12 »
4 pierwsze zęby trzonowe oraz siekacze boczne dolne wyrzynają się w porządku następującym: naprzód 2 przednie trzonowe górne, potem 2 boczne siekacze dolne i w końcu 2 przednie trzonowe dolne	»	15—18 »
4 kły — naprzód 2 górne potem 2 dolne	»	18—24 »
4 drugie trzonowe	»	30—36 »

B. **Zęby trwałe.**

4 pierwsze trzonowe duże wyrzynają się	w	6—7 roku
4 siekacze środkowe	»	7—8 »
4 siekacze boczne	»	8—9 »
4 pierwsze trzonowe małe	»	9—11 »
4 drugie trzonowe małe	»	10—12 »
4 kły	»	11—13 »
4 trzonowe duże	»	12—14 »
4 zęby mądrości	»	17—25 »

Tablica brzemienności.

Ostatnia regularność	Dzień porodu	Ostatnia regularność	Dzień porodu
Styczeń 1	Paździer. 8	Lipiec 5	Kwiecień 12
» 5	» 12	» 10	» 16
» 10	» 17	» 15	» 21
» 15	» 22	» 20	» 26
» 20	» 27	» 25	Maj 1
» 25	Listopad 1	» 28	» 4
Luty 1	» 4	Sierpień 1	» 8
» 5	» 8	» 5	» 12
» 10	» 12	» 10	» 17
» 15	» 22	» 15	» 22
» 20	» 27	» 20	» 27
» 25	Grudzień 1	» 25	Czerwiec 1
Marzec 1	» 6	» 28	» 4
» 5	» 10	Wrzesień 1	» 8
» 10	» 15	» 5	» 12
» 15	» 20	» 10	» 17
» 20	» 25	» 15	» 22
» 25	» 30	» 20	» 27
» 28	Styczeń 2	» 25	Lipiec 2
Kwiecień 1	» 6	» 28	» 5
» 5	» 10	Paździer. 1	» 8
» 10	» 15	» 5	» 12
» 15	» 20	» 10	» 17
» 20	» 25	» 15	» 22
» 25	» 30	» 20	» 27
» 28	Luty 2	» 25	Sierpień 1
Maj 1	» 5	» 28	» 4
» 5	» 9	Listopad 1	» 8
» 10	» 14	» 5	» 12
» 15	» 19	» 10	» 17
» 20	» 24	» 15	» 22
» 25	Marzec 1	» 20	» 27
» 28	» 4	» 25	Wrzesień 1
Czerwiec 1	» 8	» 28	» 4
» 5	» 12	Grudzień 1	» 7
» 10	» 17	» 5	» 11
» 15	» 22	» 10	» 16
» 20	» 27	» 15	» 21
» 25	Kwiecień 1	» 20	» 26
» 28	» 4	» 25	Paździer. 1
Lipiec 1	» 8	» 28	» 4

Tablica rozwoju płodu.

Wiek w miesiącach	Wzrost w centym.	Ciężar w gramach	Stan powłok zewnętrznych	Punkty i stopień kostnienia
1—1½	1—1.5	1—3	Przeświecająca purpurowo-czerwona skóra bez włosów.	Punkty kostnien ia w obojczyku i szczęce dolnej.
1½—2	2—5	5—10		
2—3	5—10	25—50	Zaczyna się rozwijać błona źreniczna.	Zjawiają się w szczęce dol. brodawki zębowe.
3—4	10—15	50—150	Tworzenie się paznokci oraz łożyska paznokciowego. Narządy płciowe zewnętrzne zaczynają się różniczkować.	Punkty kostnienia w kości siedzeniow. (os ischii).
4—5	15—20	200—250	Płeć jest już wyraźna, wyrastają włosy na brwiach i głowie.	Skostnienie kości piętowej.
5—6	20—30	250—400	Ciało pokrywa puszek (lanugo), paznokcie stają się rogowe.	Punkty kost. w kości skokowej i łonowej.
6—7	30—35	500—1000	Puszek okrywa ręce i nogi. Błona źreniczna najwyraźniejsza. Zaczyna się tworzyć pokład tłuszczowy (panniculus adiposus).	3—4 punkty kostnienia na mostku.
7—8	35—40	1000—1500	Skóra już nie prześwieca, wyróżnia się naskórek; powłoki zewnętrzne mają barwę blado-różową.	Skostnienie ostatnich kręgów kości krzyżowej.
8—9	40—45	1500—2000	Cała skóra pokryta jest mazią płodową. Błona źreniczna zanika. Worek mosznowy zaczyna się marszczyć a szpara sromowa zamykać.	
Płód donoszony	45—50	3000—3500	Skórę pokrywa grubsza warstwa mazi płodowej. Paznokcie wystają poza końce palców. Błony źrenicznej brak. Pępek nieco niżej środka długości ciała.	Punkty kostn. w kłykciowej epifizie kości udowej. W szczęce dolnej 4 zupełnie oddzielone dołki zębowe (lunulae).

Wzrost i waga człowieka

w różnych okresach życia.

(Podług **Schmid-Monarda, Quetelet, Landoisa i Montiego).**

W ciągu pierwszych 4-ch dni waga noworodka spada o $^1/_{14}$—$^1/_{15}$ ciężaru pierwotnego, t. j. około 170—222 gr., w ciągu następnych 4 dni następuje wyrównanie, tak, że 8-go dnia waga ciała = wadze dnia pierwszego. Od 9-go dnia ciężar dziecka wzrasta.

Wiek	Mężczyźni		Kobiety		Przyrost wagi	
	Wzrost w cm.	Waga w kgr.	Wzrost w cm.	Waga w kgr.	dzienny (gram.)	miesięczny wzgl. roczny
Noworodek	50·6	3·45	50·1	3·22	—	—
1 miesiąc	54·1	4·11	53·8	4·00	25—35	750 gr.
2 mies.	55·6	4·84	57·5	4·79	23—32	700 »
3 »	59·9	5·67	59·3	5·41	22—28	650 »
4 »	60·5	5·87	61·0	5·87	20—22	600 »
5 »	63·0	6·80	62·2	6·43	18	550 »
6 »	64·4	7·02	64·0	6·86	17	500 »
7 »	66·1	7·15	64·9	6·94	15	450 »
8 »	67·4	7·58	66·9	7·40	13	400 »
9 »	67·9	8·31	67·0	7·53	12	350 »
10 »	69·6	8·41	67.0	7·59	10	300 »
11 »	71·0	8·59	68·1	7·76	8	250 »
12 »	70·7	8·48	71·8	8·28	6	200 »
2 lata	79·1	11·0	78·1	11·0	—	2·0 kg.
3 »	86·4	12·5	85·4	12·4	—	1·5 »
4 »	92·7	14·0	91·5	13·9	—	2·0 »
5 lat	98·7	15·9	97·4	15·3	—	1·5 »
6 »	104·6	17·8	103·1	16·7	—	1·0 »
7 »	110·4	19·7	108·7	17·8	—	2·0 »
8 »	116·2	21·6	114·2	19·0	—	2·5 »
9 »	121·8	23·5	119·6	21·0	—	2·0 »
10 »	127·3	25·2	124·9	23·1	—	2·0 »
12 »	137·5	29·0	135·2	29·0	—	2·5 »
14 »	146·9	37·1	144·6	36·3	—	4·0 »
16 »	155·4	45·4	152·1	43·5	—	—
18 »	163·0	53·9	156·3	49·8	—	—
20 »	167·0	59·5	157·4	53·2	—	—
25 »	168·2	66·2	157·8	54·8	—	—
30 »	168·6	68·9	158·0	55·3	—	—
40 »	168·6	68·8	158·0	56·6	—	—
50 »	168·6	67·4	158·0	58·4	—	—
60 »	167·6	65·5	157·1	56·7	—	—
70 »	166·0	63·0	155·6	53·7	—	—
80 »	163·6	61·2	153·4	51·5	—	—
90 »	161·0	57·8	151·0	49·4	—	—

DŁUGOŚĆ OKRESU
WYLĘGANIA (Wyl.) I ZARAZLIWOŚCI (Zar.) CHORÓB ZAKAŹNYCH.

Anthrax. **Wyl.** kilka godz. — 14 dni; zwykle 2—3 dni. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w kroście, kale, plwocinie.

Cholera asiatica. **Wyl.** 2—5, zwykle 2 dni. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w kale (czasem tygodniami).

Diphteria. **Wyl.** 2—7 dni. **Zar.** dopóki zarazki istnieją w jamie ustnej (około 4 tyg., czasem znacznie dłużej).

Dysenteria bacillosa. **Wyl.** 3—8 dni. **Zar.** dopóki zarazek znajduje się w kale.

Erysipelas. **Wyl.** 15—61 godz. **Zar.** aż do zupełnego złuszczenia się skóry.

Gonorrhoea. **Wyl.** 1—8 dni. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w wydzielinie cewki m., pochwy, spojówek itp.

Influenza. **Wyl.** 1—6 dni. **Zar.** 1—2 tygodni, czasem i kilka miesięcy.

Lyssa humana. **Wyl.** 14—60 dni, czasem do 1 roku. **Zar.** aż do śmierci chorego.

Malaria. **Wyl.** 6—21, zwykle 14 dni. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w krwi.

Meningitis cer.-spin. epidem. **Wyl.** 3—13 dni. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w wydziel. jamy noso-gardł. (do 21 dni od zakażenia); u chorych do 6 dni od zachorow.

Morbilli. **Wyl.** 9—11 dni. **Zar.** 4 tygodnie.

Mumps. **Wyl.** 4—14 dni. **Zar.** około 3 tygodni.

Pertussis. **Wyl.** 5—6 dni. **Zar.** około 6 tygodni (jak długo trwają napady kaszlu).

Rubeola. **Wyl.** 1—28, zwykle 14—21 dni. **Zar.** około 4 tyg.

Scarlatina. **Wyl.** 3—7—12 dni. **Zar.** około 6 tygodni (do końca łuszczenia).

Syphilis. **Wyl.** 20—25 dni. **Zar.** jak długo występują zmiany 2-rzędne w ustach i na częśc. płciow. (około 3 lat).

Tetanus. **Wyl.** kilka dni do kilku tygod. **Zar.** dopóki zarazek istnieje w miejscu zakażenia.

Trachoma. **Wyl.** różnie. **Zar.** do zupełn. wylecz.

Typhus abdomin. **Wyl.** 2—3—4 tygodni. **Zar.** dopóki w moczu i kale ozdrowieńców istnieją zarazki (kilka tygodni do kilku miesięcy i dłużej).

Typhus exanthemat. **Wyl.** 10—17—21 dni. **Zar.** — zarazek odporny, na przedmiot. utrzymuje się miesiącami.

Ulcus molle. **Wyl.** 12—24—48 godz. **Zar.** aż do zamiany wrzodu na ranę czystą.

Varicella. **Wyl.** 13—17 dni. **Zar.** do odpadn. strupów.

Variola. **Wyl.** 10—14 dni. **Zar.** 6—8 tygodni (do zupełn. odpadnięcia strupów i złuszczenia się skóry).

SZTUCZNE KĄPIELE LECZNICZE.

I. Uwagi ogólne.

Na kąpiele pełne (po szyję) potrzeba wody 200—300 litrów (dla dzieci 50—150 l.), półkąpiel (po dołek podsercowy) wymaga 100—150 l. (dla dzieci 30—100 litrów); na kąpiele nasiadowe bierze się 25—30 litrów wody, na kąpiele nożne — 10—15 litrów.

Ciepłota kąpieli powinna wynosić:

przy	kąpieli	zimnej	15—20° C.	(12—16° R.)
»	»	chłodnej	21—28° »	(17—22° »)
»	»	letniej	29—34° »	(23—27° »)
»	»	ciepłej	35—40° »	(28—32° »)
»	»	gorącej	40—44° »	(32—35° »).

Kąpieli gorących używa się prawie wyłącznie miejscowo (np. jako kąpieli nożnych); kąpiele zimne i chłodne, jako mające na celu działanie tylko przez swą ciepłotę, winny być stosowane tylko krótko (najwyżej 5 minut). Przez dodanie do kąpieli letnich i ciepłych odpowiednich składników otrzymuje się właściwe kąpiele mineralne. Czas trwania takiej kąpieli winien wynosić 10—30 minut; czas trwania kąpieli, jej ciepłotę, częstość i ilość kąpieli stosować należy do wskazania chorobowego, wieku, odżywienia, ogólnego stanu zdrowia (stan serca), przyczem jednak uwzględniać należy także indywidualną wrażliwość na kąpiele leczącego się. Najlepiej rozpoczynać od kąpieli słabszych krótkotrwałych, stosować je początkowo tylko co drugi dzień i dopiero powoli przechodzić do kąpieli silniejszych, dłużej trwających, stosowanych codziennie.

Obecnie bardzo wiele kąpieli mineralnych można z łatwością przyrządzać za pomocą fabrycznie przygotowywanych tabletek (fabr. »Tlen« we Lwowie, lub Sedlitzkyego w Hallein).

II. Wskazówki szczegółowe.

Kąpiele:

1. **Aromatyczne.** Odwar z $\frac{1}{2}$—$1\frac{1}{2}$ funta ziół aromatycznych (mięta, rumianek, macierzanka, szałwia i t. p. species aromaticae) na 3—6 litrów wody wrzącej dodać do wanny z ciepłą wodą. Można także zamiast odwaru używać odpowiednich nalewek wyskokowych (spiritus aromatici) w ilości około $\frac{1}{8}$—$\frac{1}{4}$ funta na kąpiel.

2. **Borowinowe** należą właściwie do kąpieli żelazistych, gdyż głównym leczniczym składnikiem najwięcej używanych borowin (krynickiej, francensbadzkiej i t. p.)

jest siarkan żelazawy. Z tego względu sztuczne kąpiele borowinowe można przyrządzać w domu z odpowiednich przetworów (soli lub ługu borowinowego), wyrabianych przez fabrykę »Tlen« we Lwowie lub Mattoniego pod Karlsbadem. Na pełną kąpiel bierze się 1 kgr. soli borowinowej, rozpuszczonej w gorącej wodzie, lub 2 kgr. ługu borowinowego, zwykle jednakże stosuje się tylko półkąpiele z odpowiednio mniejszą ilością tych przetworów (wanna drewniana).

3. **Fanho.** Gęsty szlam mineralny z Battaglii (Górne Włochy) w workach gumowych rozgrzewa się w wannie i stosuje miejscowo przy nerwobólach, wysiękach i sprawach zapalnych.

4. **Gorczyczne**, patrz Pobudzające.

5. **Igliwiowe.** Do wanny z ciepłą wodą dodać odwaru z 2 kgr. świeżego igliwia (igły drzew szpilkowych) albo łyżeczkę ol. pini, albo 200—400 gramów Extractum pini silvestris.

6. **Jodowe.** Do ciepłej kąpieli dodać 8—10 gramów jodu i 15—20 gramów jodku potasowego (kali jodatum). Celem uchronienia chorego od wdychania pary jodowej należy wannę przykryć prześcieradłem. (Wanna drewniana lub porcelanowa z jednego kawałka).

7. **Klejowe.** 1 funt sproszkowanej żelatyny lub kleju zwierzęcego (colla animalis) rozpuścić w 2 litrach gorącej wody i dodać do wanny.

8. **Kwasowe** (z kwasów mineralnych). Do drewnianej lub porcelanowej (z jednego kawałka) wanny z ciepłą wodą dodać 60—120 gramów jakiegokolwiek nieoczyszczonego kwasu mineralnego lub też Ac. nitrici crudi i Acidi muriatici āā 30—60 gramów.

9. **Ługowe** (alkaliczne). Na pełną kąpiel bierze się 300—500 gramów zwykłego nieoczyszczonego potażu lub 300—800 gramów nieoczyszczonej sody.

10. **Mrówczane.** Do ciepłej kąpieli dodać około 150 gramów kwasu mrówczanego lub też 1—2 funtów rozmiażdżonych mrówek zalać gorącą wodą i napar z nich dodać do kąpieli.

11. **Musujące** (z bezwodnikiem węglowym). Najprostszy sposób przyrządzania kąpieli musujących jest następujący: po dodaniu do kąpieli 200—300 gramów dwuwęglanu sodowego z chwilą wchodzenia chorego do wanny dolewa się powoli*) taką samą ilość surowego kwasu solnego (o c. g. 1,20). Celem uniknięcia szkodliwego wdychania kwasu węglowego wannę należy przykryć prześcieradłem. Chorzy, używający kąpieli musujących, zwłaszcza sercowi, winni być pod ścisłą kontrolą lekarską i tylko powoli przyzwyczajani do tego rodzaju

*) Najlepiej rurką kauczukową ze szklanego naczynia z zamykadłem kauczukowem (wogóle nie metalowem).

kąpieli; w miarę przyzwyczajenia chorego ilość każdego z potrzebnych tutaj składników można zwiększać nawet do 1000 gramów. Zamiast dwuwęglanu sodowego użyć można 500—1000 gramów tańszego nieoczyszczonego potażu; zamiast płynnego kwasu solnego często używa się także kwasów stałych (np. winowego), które w postaci t. zw. cegiełek są przyrządzane fabrycznie (między innymi także przez lwowską fabrykę »Tlen«). Użycie takich gotowych cegiełek jest bardzo dogodne, lecz nasycenie kąpieli wywiązującym się gazem jest nieco utrudnione. W podany wyżej sposób można przyrządzać także kąpiele musujące solankowe lub żelaziste. Patrz także »Tlenowe«.

12. **Mydlane** $^1/_4$—1 funta zwykłego mydła rozpuścić w wodzie i dodać do wanny.

13. **Otrębiane.** 1—2 kgr. otrąb pszennych wygotować w 4—6 litr. wody i dodać do wanny.

14. **Piaskowe.** Piasek rzeczny lub morski wolny od kurzu ogrzać w piecu i zmieszać z zimnym do pożądanej ciepłoty, poczem wsypuje się go do drewnianej płaskiej skrzyni na 10—30 cm. grubo. W skrzyni ułożyć chorego (pod głowę położyć poduszkę), zagrzebać go w piasku, przykryć kołdrą i wynieść na świeże powietrze. Po godzinie kąpiel zwykła oczyszczająca.

15. **Pobudzające.** $^1/_4$—$^1/_2$ funta mąki z nasienia gorczycy rozmieszać w letniej wodzie i po kwadransie rozprowadzić w kąpieli. Zamiast tego można dodawać do kąpieli Ol. sinapis 2,0; Spiritus vini 25,0.

16. **Ściągające.** Do kąpieli dodać odwaru z kory dębowej, kasztanowej lub z suchych liści orzecha włoskiego (do jednej kąpieli odwar z 500—1000 gramów na 3 litry wody). Zamiast odwaru można dodać do kąpieli taniny (*Rp.* Ac. tannici 25—60,0; Spir. vini 50,0; Aq. fontis 200,0. S. na jednę kąpiel).

17. **Siarczane.** Kąpiele siarczane otrzymuje się przez dodanie do wanny z ciepłą wodą 100—200 gramów t. zw. wątroby siarczanej (Kali sulfuratum pro balneo). Można także użyć Natrii subsulfurosi (50—150 gramów na kąpiel), lecz z dodatkiem octu (30—60 gramów). Wanna do tych kąpieli (drewniana lub porcelanowa z jednego kawałka) powinna być dobrze nakryta mokrem prześcieradłem, aby uchronić chorego od wdychania trującego siarkowodoru. Przytem zawsze należy pamiętać o tem, aby wątrobę siarczaną trzymać w miejscu suchem w szczelnie zamkniętych słojach porcelanowych lub szklanych; wszelkie przedmioty metalowe należy z łazienki usunąć, gdyż czernieją one pod wpływem H_2S.

18. **Słodowe.** 2—4 kgr. słodu jęczmiennego wygotować przez $^1/_2$ godziny w 4—5 litrach wody i otrzymany rozczyn dodać do wanny z ciepłą wodą. Można także użyć 100—400 gr. ekstraktu słodowego na kąpiel.

19. **Solankowe.** Najbardziej zbliżone do naturalnych są kąpiele solankowe otrzymane przez dodanie do wanny z ciepłą wodą 1½—3% (u małych dzieci z delikatną skórą ½—1%; dla dorosłych 3—9 kgr.) soli otrzymanej przez odparowanie odpowiedniej solanki naturalnej. Takie jednakże kąpiele są bardzo drogie, to też sól taką zastąpić można częściowo lub całkowicie takąż ilością zwykłej soli kuchennej lub kainitu z dodatkiem około ¼% dwuwęglanu sodowego. Kainit, znajdujący się w wielkich pokładach w Kałuszu, znakomicie zastępuje sól kuchenną, a jest od niej znacznie tańszy; nie należy tylko zapominać, że do kąpieli nie nadaje się kainit denaturowany, używany do celów rolniczych.

Do kąpieli częściowych (np. nożnych) i do okładów można także używać ługu, otrzymywanego przy wyrobie soli z wód mineralnych (10% ługu do kąpieli, 15% ługu do okładów).

20. **Sublimatowe.** Dla dorosłych dodaje się do kąpieli 4—10 gramów sublimatu. Wanna powinna być drewniana.

21. **Tlenowe.** Do przyrządzania kąpieli tlenowych służą gotowe wyroby rozmaitych firm. Najwięcej używane są 1) t. zw. »Ozet-Bäder« według dra Sarasona (do gotowej 34° C wody w wannie dodaje się zawartość jednej puszki z nadboranem sodowym, a potem zawartość drugiej puszki z boranem manganowym, przyczem po 1—3 min. wywiązuje się tlen, osiadujący na ciele w postaci drobnych baniek; wytwarzanie się tlenu ma trwać około 1 kwadransa). 2) t. zw. »Awes« Dra Sedlitzky'ego w gotowych patentowanych tabletkach.

22. **Żelaziste.** Do przyrządzania kąpieli żelazistych najdogodniejsze są t. zw. kule żelazne (globuli martiales), przyrządzone z winianu potasowo-żelazowego (Kalium ferro-tartaricum crudum). Na jednę kąpiel bierze się 30—120 gramów tego przetworu (1—4 kul). Można także używać siarkanu żelazawego (ferrum sulfuricum crudum) w ilości 30—60 gramów z dodatkiem 100 gramów potażu.

PIERWSZA POMOC
W NAGŁYCH PRZYPADKACH.

Oznaki śmierci. Poza szeregiem innych, zwykle w podręcznikach przytaczanych, najpewniejszemi oznakami śmierci są: maksymalne rozszerzenie źrenic i miękkość rogówki (oczywiście przy zupełnym braku tętna, oddechów, zupełnej bladości), brak odczynowego zaczerwienienia po kapnięciu na skórę roztopionym lakiem i wreszcie brak wypływu krwi po otwarciu tętnicy promieniowej przy stawie nadgarstkowym, co bardzo łatwo i szybko daje się wykonać.

Alkoholem zatrucie (upicie się) — patrz Otrucia.

Apopleksya — patrz Podr. terapeut.

Ciała obce: *a) w gardle.* Nagłej pomocy lekarskiej wymagają tylko te przypadki, w których ciało obce powoduje objawy silnej duszności, co zazwyczaj miewa miejsce wtedy, gdy ciało obce zatka wchód do krtani lub (co rzadziej) ugrzęźnie w t. zw. przesmyku (isthmus) przełyku i stąd uciska na krtań. W takich przypadkach po szerokiem otwarciu jamy ustnej (ewent. użyć rozwieracza) i uciśnięciu języka łopatką (szeroką) zwykle można dość łatwo usunąć ciało obce wskazującym palcem lub odpowiednimi kleszczykami. (Postępować ostrożnie, aby nie spowodować uszkodzeń!). W razie niemożności usunięcia ciał obcych w ten sposób i grożącego uduszenia, wykonać tracheotomią.

b) w krtani. I tutaj nagła pomoc lekarska jest niezbędna tylko w przypadkach ze znaczniejszą dusznością. Niejednokrotnie udaje się usunąć ciało obce z krtani endolaryngealnie pincetką Schröttera (po uprzedniem miejscowem znieczuleniu). W razie niemożności usunięcia ciała obcego i zagrażającego uduszenia — wykonać tracheotomią, a wtedy zwykle ciało obce daje się z łatwością usunąć od dołu.

c) w nosie. Najczęściej ciała obce w nosie znajdują się w dolnym przewodzie nosowym. Zalecane tutaj zwykle środki pobudzające do kichania (tabaka i t. p.) są częściej szkodliwe, niżeli pożyteczne. Niekiedy ciała obce z nosa udaje się usunąć przez wstrzykiwanie do nosa od strony zdrowej wody letniej; zabieg ten jednak wymaga wielkiej ostrożności i umiejętności (łatwość dostania się wody do ucha). Ciała obce okrągłe o gładkiej powierzchni po stwierdzeniu wziernikiem ich obecności

w nosie (nie polegać na wywiadach!) najlepiej usuwać w sposób następujący: po znieczuleniu błony śluzowej nosa kokainą wsuwamy ostrożnie poza ciało obce łyżeczkę uszną, lub zagięty na końcu zgłębnik (w ostateczności można nawet użyć podwójnej szpilki do włosów) i nimi staramy się ściągnąć ostrożnie ciało obce. Usuwanie z nosa ciał obcych o powierzchni nierównej, kanciastych i t. p. ze względu na możliwość znaczniejszych uszkodzeń i ze względu na potrzebę wykonywania niekiedy poważniejszych zabiegów wymaga już specyalnej umiejętności i z tego względu chorych takich należy o ile możności jaknajprędzej skierować do specyalisty.

d) w oku — drobne a lekkie ciała obce znajdziemy zazwyczaj pod powieką górną lub dolną tuż ponad, względnie popod wolnym brzegiem powieki. Ukryte w załamku górnym, co bywa rzadziej, łatwo wykazać i wydobyć łyżeczką Daviela. Odpryski metaliczne (zendra, opiłki żelazne) drobne wbijają się powierzchownie tylko w rogówkę, skąd je, po poprzedniem znieczuleniu rogówki kokainą (5%) dokładnie wydobyć należy igiełką dyscysyjną lub t. z. dłutkiem rogówkowem dokładnie wyjałowionem. Ciała obce, tkwiące w komórce przedniej, wymagają już delikatniejszego zabiegu operacyjnego. Ciała obce, które, przebiwszy twardówkę lub rogówkę, dostały się w głąb oka, sprowadzają z reguły urtatę oka, bądźto za pośrednictwem chronicznej iridocyclitis plastica, bądź też panophthalmitis. Ważniejszem jest niebezpieczeństwo współczulnego zapalenia oka 2-go, dlatego w przypadkach podobnych wskazana jest enukleacya. Tylko tam, gdzie ciałem obcem jest stal lub żelazo, można w świeżych przypadkach uniknąć enukleacyi przez wydobycie elektromagnesem.

Wobec każdego cięższego zranienia oka, pierwszem zadaniem jest skrupulatna czystość i założenie opatrunku przeciwgnilnego. Specyalista oceni, jaki zabiega wzgędnie leczenie, będzie w dalszym ciągu wskazane. W razie dostania się do oka wapna, nie zapominać, iż do przepłukiwania oka w takim przypadku wolno użyć t y l k o r o z c z y n u c u k r u t r z c i n o w e g o (ew. mleka).

e) w oskrzelach i w tchawicy wymagają zwykle poważniejszych zabiegów i odpowiednich przyrządów. W przypadkach grożących natychmiastowem uduszeniem, nim będzie można zastosować odpowiedni zabieg, należy wykonać tracheotomią, rozciągnąć hakami ranę i starać się odpowiednimi kleszczykami odszukać i usunąć ciało obce.

f) w przełyku. Rozpoznanie opieramy na wywiadach i stwierdzeniu trudności w połykaniu. Zwykle chodzi o ciała o ostrych kantach (kawałki kości, sztuczne zęby), rzadziej o ciała okrągłe lub kuliste (monety). Chorego możliwie szybko skierować do specyalisty, umiejącego

ezofagoskopować, gdyż pozostawanie tych ciał dłużej w przełyku powoduje zawsze powstawanie odleżyn i zapalenie ropne śródpiersia. Oesophagotomia jest wskazaną dopiero po nieudanych próbach usunięcia ciała obcego przez ezofagoskop.

g) w uchu zewnętrznem. Przedewszystkiem, co jest bardzo ważne, przekonać się osobiście, że obce ciało rzeczywiście znajduje się w uchu, zbadać jego własności, zbitość, wielkość, położenie, unikać wszelkich narzędzi, zastosować zaś silne przestrzykiwanie. Takowe jest bezskuteczne i b ezcelowe, jeżeli błona bębenkowa jest przedziurawiona i wstrzyknięta woda uchodzi przez trąbkę do gardła. Gdzie przewód jest już ścieśniony wskutek następowego zapalenia, wtedy naprzód je wyleczyć, a potem dopiero przystąpić do wydobycia ciała obcego. Tylko wtedy, jeżeli grozi niebezpieczeństwo, jeżeli wystąpią silne bóle ucha i głowy, nudności, zrywania na wymioty, gorączka, tarcza zastoinowa albo zatrzymanie wydzieliny w uchu środkowem, można próbować przy dobrem oświetleniu i pod kontrolą wzroku wydobyć ciało obce ostrożnie, za pomocą narzędzi, zgłębników. łyżeczek usznych, lub haczyków tępych. Gdzie to się nie udaje, a wydobycie obcego ciała wobec groźnych objawów koniecznie jest wskazane, należy przystąpić w uśpieniu do zabiegu operacyjnego, polegającego na oddzieleniu małżowiny i ochrzęstnej części tylnej ściany przewodu, lab na oddłutowaniu kostnej części tylnej ściany dla ułatwienia przystępu do ciała obcego. Gdzie zaś groźnych objawów niema, a przestrzykiwanie nie pomogło, tam lepiej zostawić obce ciało w uchu, zachować się wyczekująco i po jakimś czasie znowu próbować wydalenia za pomocą przestrzykiwania, bo obce ciało może bardzo długo pozostać w uchu, bez najmniejszej szkody dla zdrowia, podczas gdy nieostrożne próby wydobycia za pomocą narzędzi mogą sprowadzić bardzo znaczne szkody dla zdrowia, a nawet niebezpieczeństwo dla życia. Szczególnie u dzieci nie wolno używać żadnych narzędzi, chyba w uśpieniu. Żyjące owady nie dające się z ucha usunąć wystrzykiwaniami, należy naprzód zabić przez wlewanie do ucha letniej oliwy, olejku terpentynowego albo spirytusu.

Obce ciało w uchu środkowem można próbować poruszyć z miejsca zapomocą zabiegu Politzera albo przestrzykując jamę bębenkową przez trąbkę Eustachiusza. Jeżeli próby są bezskuteczne, należy przystąpić do wydobycia operacyjnego.

h) w żołądku i w jelitach. Choremu podawać dużo ziemniaków, chleba, kaszy i t. p., aby uchronić przewód pokarmowy od możliwego uszkodzenia przez prze-

suwające się ciało obce. Gdy to nie wystarcza, ciało obce nie zostaje wydalone z kałem i istnieją po temu wskazania, stwierdzić za pomocą promieni Roentgena, gdzie się ciało obce (metal, kość, szkło) zatrzymało i skierować chorego do chirurga celem wykonania odpowiedniego zabiegu operacyjnego.

Dławienie się — patrz wyżej Ciała obce.

Drgawki. Uwzględnić przyczyny. U dzieci najczęściej krzywica, zaburzenia w trawieniu i t. p. (patrz w podr. terap. Eclampsia infantum); u dorosłych mocznica, tężec, rzucawka porodowa, histerya (patrz odpowiednie artykuły w podręczniku terap.), padaczka (patrz dalej) i t. p.

Duszenie się: *a) ciałami obcymi* — patrz wyżej. *b) gazami trującymi;* chorego ułożyć na świeżem powietrzu z uniesioną głową i porozpinanem ubraniem; wdychanie czystego tlenu, sztuczne oddychanie; zlewanie zimną wodą, ewentualnie upust krwi. Zresztą patrz otrucia. *c)* skutkiem *zawalenia się ziemi* lub budynku — postępowanie takie samo, jak przy uduszeniu wogóle, obok tego należy jednak stwierdzić, czy jama ustna jest wolna i czy kościec nieuszkodzony.

Elektrycznym prądem porażenie. Pierwszem zadaniem jest uwolnienie porażonego od działania prądu (przez wyłączenie prądu, przecięcie drutu nożycami izolowanemi lub usunięcie drutów oplatających chorego). Uważać przytem na własną izolacyę i nie dotykać drutów ani chorego obnażonemi rękami. W braku dokładniejszej izolacyi staramy się uwolnić chorego z drutów za pomocą suchego drzewa, przedmiotów porcelanowych lub szklanych. Samemu można się izolować za pomocą kauczukowych rękawiczek, lub stanąwszy na suchej desce, krześle, drabinie, słomie, owinąć sobie ręce suchemi chustkami lub suchem ubraniem. Zresztą ratujemy chorego zależnie od objawów, jak przy omdleniu, duszeniu się, wstrząśnieniu mózgu i t. p.

Kolka — patrz odpowiednie rozdziały w podr. terap.

Krwotok. W razie krwotoku z kończyn najlepiej założyć prowizorycznie opaskę Esmarcha powyżej miejsca krwawiącego; w braku opaski można na razie użyć chustki, paska, szelek i t. p.; obwiązać nimi kończynę, a końce ich skręcać zapętlonym w nich kawałkiem drzewa aż do ustania krwotoku. Zresztą postępowanie nasze, zależnie od rodzaju, usadowienia i przyczyny krwotoku musi być różne — ucisk na ranę lub odpowiednią tętnicę, podwiązka, tamponada. Jak postępować przy krwotokach z narządów wewnętrznych (płuca, żołądek, jelita, narządy płciowe niewieście, nos i t. p.) patrz w odpowiednich miejscach podręcznika teraupetycznego. W razie krwotoku po postawieniu pijawek — przyżeganie cum argento nitrico, lub uciśnięcie krwawiącego miejsca tamponem z waty prze-

pojonej cum ferro sesquichlorato. W razie krwotoku jelitowego z powodu połknięcia pijawki — lewatywy z wody słonej. W razie uporczywego krwawienia po wyrwaniu zęba należy pasek gazy zmoczyć w occie, płynie Burowa, adrenalinie lub słabym roztworze półtorachlorku żelaza (Liqu. Ferri sesquichlor. 1:5—10 spirytusu) i tym paskiem wypełnić zębodół przy pomocy zgłębnika. W wypadkach cięższych (u hemofilików) obok tamponady zębodołu należy zastosować ucisk za pomocą odpowiedniej wielkości sześcianu z korka, który kładziemy na wystający z zębodołu tampon, zalecamy choremu ścisnąć zęby i następnie za pomocą opaski umocowujemy szczęki w tem położeniu na 24 godziny. W razie uporczywych krwawień miąższowych przy zmniejszonej krzepliwości krwi (np. u hemofilików, w przypadkach ciężkiej żółtaczki i t. p.) należy zastosować wstrzykiwania podskórne 2—5% roztworu żelatyny w ilości 50—100 gramów naraz. Roztwór ten winien być dobrze wyjałowiony (najlepiej trzykrotnie dzień po dniu gotowany), ponieważ żelatyna może zawierać prątki tężca. Nadto zaleca się takim chorym używać wewnętrznie roztwór: *Rp.* Calcariae chloratae (nie hypochlorosae!) 6,0; Aq. destill. 200,0. S. 3—4 razy dziennie po łyżce.

Omdlenie. Ułożenie chorego na równi pochyłej z głową nieco niżej (np. na łóżku bez poduszek z podłożonymi pod nożny koniec łóżka klocami drzewa i t. p.); świeże powietrze (otworzyć okna); ubranie chorego porozpinać, zwłaszcza usunąć wszelki ucisk na szyję, klatkę piersiową i brzuch chorego (kołnierzyki, gorset, pas i t. p.); zadrażnić w odpowiedni sposób skórę i błonę śluzową nosa chorego (skrapianie twarzy zimną wodą, nacieranie skroni octem z wodą lub eterem, nacieranie stóp i dłoni szczotkami, drażnienie powonienia amoniakiem, mocnym octem i t. p.); w razie bardzo silnego omdlenia zastrzyknięcie kamfory, eteru. Po przywróceniu chorego do przytomności kazać mu się napić czarnej kawy, mocnej herbaty i t. p.

Oparzenie. Jeśli widzimy człowieka objętego płomieniem, nie dać mu biec, lecz kazać mu rzucić się na ziemię, okryć kocami, ubraniem i t. p. i tarzać go po ziemi, a następnie dopiero zlać go obficie wodą. Dalsze postępowanie vide Combustio w podr. terap. Przy oparzeniu kwasami należy oparzone miejsce zmyć alkaliami (mydliny, woda wapienna, magnezya, wody alkaliczne — szczawnicka, bilińska i t. p.); przy oparzeniu alkaliami (ługami) miejsca oparzone obmywamy rozcieńczonymi kwasami, jak octem, limonadą i t. p. Zresztą postępowanie takież, jak przy zwykłych oparzeniach.

Padaczka (epilepsia). Podczas napadu ochraniać chorego od uszkodzenia; podłożyć mu pod głowę poduszkę, rozpiąć uciskające części ubrania; celem uchronienia ję-

zyka od obrażenia można choremu włożyć pomiędzy zęby łyżkę dobrze owiniętą płótnem. Zresztą zachowanie nasze jest bierne; w razie silnego zaczerwienienia twarzy i nabrzmienia żył szyjnych — zimne okłady na głowę.

Piorunem porażenie. Poziome położenie, zlewanie zimną wodą zwłaszcza twarzy i klatki piersiowej, sztuczne oddychanie, rozcieranie kończyn zimną wodą. Dobre zwłaszcza wyniki ma się otrzymywać przez drażnienie mięśni i nerwów prądem faradycznym, jako też przez drażnienie skóry szczotką elektryczną. Zalecają także okładanie ciała rażonego świeżą ziemią. Analeptica. Miejscowe oparzenia skóry leczą się w zwykły sposób.

Powieszenie. Przedewszystkiem ostrożnie odciąć wisielca, by nie upadł na ziemię, i usunąć zaciskającą pętlę; ułożenie chorego z nieco podniesioną głową na świeżem powietrzu; sztuczne oddychanie; zadrażnienie skóry przez skrapianie i nacieranie. Lewatywy z solą i z mydłem. Gdyby oddechy po pewnym czasie ustały, znowu rozpocząć sztuczne oddychanie.

Skurcz głośni — patrz Laryngospasmus w podręczniku terap.

Słoneczny udar, porażenie słoneczne. Chorego umieścić w miejscu przewiewnem, cienistem, z głową wzniesioną (jeśli twarz zasiniona) lub spuszczoną (jeśli twarz blada). Zimne, najlepiej lodowe okłady na głowę, gorczyczniki na łydki, szczotkowanie rąk i nóg szczotką faradyczną, zastrzykiwanie kamfory, eteru, sztuczne oddychanie. Jeśli chory może łykać, podawać mu zimną wodę z rumem lub wino w małych dawkach; nieprzytomnym — lewatywy z wody.

Uduszenie bez względu na przyczynę wymaga podobnej pomocy jak powieszenie. Zresztą patrz także duszenie się.

Ukąszenie: *a)* o w a d ó w — natychmiastowe posmarowanie w miejscu ukąszenia amoniakiem, ichtyolem, thigenolem i t. p. *b)* ż m i j i i n n y c h g a d ó w — patrz otrucia (jad żmij). *c)* z w i e r z ą t w ś c i e k ł y c h. Podwiązać kończynę powyżej rany sznurkiem lub t. p. Ranę zaś samą natychmiast wypalić rozpalonem żelazem lub rozżarzonym węglem. Do wypalenia rany można także użyć jodyny, kw. siarkowego, azotowego, solnego, 1% kali causticum. (Zalecane niejednokrotnie wyssanie rany grozić może ratującemu zakażeniem w razie istnienia w jamie ustnej jakichś obrażeń). Poza tem możliwie jaknajszybsze zastosowanie leczenia ochronnego metodą Pasteura (skierowanie chorego do odpowiedniego zakładu).

Utonięcie. Przedewszystkiem usunąć palcem z jamy ustnej i z górnych dróg oddechowych zanieczyszczające je piasek i błoto; porozpinać ubranie i zastosować długotrwałe sztuczne oddychanie i miesienie serca. Jedno-

cześnie nacieranie i ogrzewanie ciała (ogrzane kołdry wełniane, butelki z ciepłą wodą na nogi, ciepłe okłady na brzuch); miesienie całego ciała w kierunku ku sercu; środki ogólnie trzeźwiące; wprowadzanie, o ile to możliwe, ciepłych napojów (kawa, herbata); napoje wyskokowe.

Wstrząśnienie mózgu. Ułożyć chorego głową na dół, porozpinać ubranie. Jeżeli chory przytomny, podać mu wino (szampan), kamforę, piżmo (ostrożnie) do wewnątrz; w razie zupełnej nieprzytomności — wstrzyknąć eter, kamforę pod skórę. Poza tem zawinąć chorego w wełnianą kołdrę, dać butelki z gorącą wodą w nogi, gorczyczniki na łydki, nadbrzusze, na okolicę serca. Spokój! Jeśli występuje okres pobudzenia, — lód na głowę, środki odciągające, bańki na piersi i plecy.

Wstrząs (Shock). Ułożenie chorego poziome, z opuszczoną głową i uniesionemi wysoko nogami. Wyciskanie krwi z kończyn górnych i dolnych (przez silne owijanie ich) w kierunku ku mózgowi i sercu. Zastrzykiwanie pod skórę (500—600 $cm.^3$) lub do żyły (1000—1500 cm^3) wyjałowionego rozczynu soli kuchennej 0,8% z dodatkiem 8—10 kropli orygin. (1 : 1000) adrenaliny. Zastrzykiwanie kamfory, eteru; gorczyczniki na dołek podsercowy, stopy i łydki. Jeśli oddech ustaje — sztuczne oddychanie, środki drażniące skórę i błony śluzowe (szczotkowanie stóp i rąk, drażnienie piórkiem błony śluzowej nosa i t. p.). Gdy chory już może połykać, podać mu gorącą kawę, herbatę, wyskok.

Zmarznięcie. Pamiętać, że rozgrzewanie zmarzniętego winno się odbywać powoli, stopniowo, a nie raptownie i że należy zachować wszelkie ostrożności, aby nie złamać zesztywniałych i stąd kruchych członków. Chorego umieścić w chłodnym pokoju, najlepiej w wannie z zimną (około 15°) wodą, której ciepłotę powoli podnosi się do 20°; jeśli nie można użyć wanny, to ostrożnie nacierać skórę na całem ciele śniegiem, póki sztywność nie ustąpi, dalej ostrożnie wykonywać sztuczne oddychanie. Polecają także okłady alkoholowe na skórę. Po ukazaniu się oznak życia można przenieść chorego do cieplejszego pokoju, umieścić w łóżku, rozcierać ciało flanelą, okryć kołdrą, podać trochę ciepłego napoju lub wina, unikać jednak środków silnie podbudzających.

Przy odmrożeniach poszczególnych członków — ostrożne (żeby nie złamać) nacieranie ich śniegiem lub kawałkiem lodu, póki skóra się nie zaczerwieni; dalsze postępowanie patrz podr. terap.

OTRUCIA.

UWAGI OGÓLNE.

W przypadku podejrzanym o otrucie zwrócić uwagę na: 1) otoczenie chorego (jakość powietrza — czad, flaszki, słoiki z resztkami trucizn); 2) błonę śluzową ust chorego (nadżarcia, nieprawidł. zabarwienie); 3) skórę chorego (suchość, zabarwienie np. żółtaczkowe, zaczerwienienie, wysypka); 4) źrenice (zwężenie lub rozszerzenie, oddziaływanie na światło); 5) tętno, przytomność, drgawki, śpiączka i t. p. 6) zapach wydychanego powietrza, zapach i wejrzenie wymiocin, zachowanie się moczu i t. p. Jeśli otruty nie jest in extremis i niema wskazań do natychmiastowego zajęcia się sercem lub oddechem, należy dążyć do jaknajszybszego wydalenia trucizny z żołądka, nawet wtedy, gdy zatrucie nie nastąpiło drogą przewodu pokarmowego. Najlepszym do tego celu jest zgłębnik żołądkowy i przepłukanie żołądka wodą czystą lub z dodatkiem odpowiedniej odtrutki. W braku zgłębnika użyć środków wymiotnych (przy zatruciach metalami Rd. Ipecacuanhae 1,0; przy truciznach organicznych: Cuprum lub Zincum sulfuricum 0,2—0,5!, Apomorphinum podskórnie 0,005—0,01!; Tartarus stibiatus 0,03—0,05—0,2!). Nie zapominać o tem, że w razie głębszych obrażeń błon śluzowych przez truciznę nie wolno używać ani zgłębnika ani środków wymiotnych z obawy o przedziurawienie. Przy użyciu zgłębnika lub środków wymiotnych należy chorych nieprzytomnych umieścić tak, aby *zapobiec możliwości aspiracyi do płuc.*

Ze względu na konieczność szybkiego działania nie zapominać o łatwo dostępnych środkach domowych:

Środki wymiotne: Sól kuchenna, spora łyżka w niewielkiej ilości wody; mąka gorczyczna, łyżeczka do łyżki w wodzie; łechtanie łuków podniebiennych, środki przeczyszczające jakie tylko mogą się znaleść pod ręką, klyzma.

Analeptica: Czarna kawa, rum, koniak, wino, zimne oblewania, flaszki z gorącą wodą, nacieranie szczotkami, synapizmy, lewatywy z octu, rytmiczne uderzenia dłonią w okolicę serca.

W zatruciu kwasami: mleko, woda białkowa, woda z mydłem, woda wapienna, kreda, lód.

W zatruciu alkaliami: ocet, mleko, oliwa, lód.

W zatruciu alkaloidami: silny wywar herbaty (zawiera w stosunku do zwykłego naparu znacznie więcej taniny).

WSKAZÓWKI SZCZEGÓŁOWE.

Acid. arsenicosum, zob. Arsen.

Acid. carbolic. Dos. tox. = 1,0—10,0 gram. — **Dos. letal. 10,0.** Zatrucia podostre wskutek okładów i opatrunków karbolowych dłuższy czas stosowanych objawiają się odurzeniem, nudnościami, wymiotami, często obumarciem członków, np. palców pod opatrunkiem. Skóra chłodna, lepki pot. Mocz okazuje zabarwienie zielonawe, które na powietrzu brunatnieje. Reakcya chlorkiem baru okazuje zmniejszenie wolnych siarkanów. *Leczenie:* usunąć przyczynę. — Zatrucie ostre po wypiciu silnego rozczynu lub zgęszczonego karbolu. *Objawy:* piekący ból w ustach, gardle, przełyku i żołądku; zbielenie błony śluz., wymiociny białe, śluzowe, zdradzają zapach karbolu. Zawroty głowy, szum w uszach, bladość twarzy, zwężenie źrenic, utrata przytomności, oddech nieregularny, osłabienie tętna, zapad, śpiączka. *Leczenie:* Emetica. Przepłukanie żołądka wodą wapienną. Wewnętrznie: Calcaria saccharata w rozczynie zgęszczonym, Sól glauberska (do injekcyj podskórnych), mleko, kleiki, excitantia, sztuczne oddychanie. *To samo tyczy się kreozotu, kreoliny, lysolu i t. p.*

Acid. chromicum, zob. Chrom.

Acid. hydrochloric. — **Dos. letal. = 10,0—20,0.** *Objawy:* zależne od ilości i zgęszczenia. Skóry nie nadżera, tylko dermatitis. Na błonie śluz. czasem błony podobne do dyfterytycznych. Silne palenie gardła i przełyku, gastroenteritis. Wymiociny żółte, brunatne zwykle z krwią, silnie kwaśne. Zawroty głowy, drgawki, zapad. Śmierć w ciągu doby lub nephritis. *Leczenie:* Zimne mleko, dużo płynów, woda białkowa lub mydlana. Magnesia usta in aqua, a z konieczności kreda lub soda ostrożnie w małych ilościach Pompa żoł. tam, gdzie niema obawy perforacyi. Później przeciw bólom narkotyk. Środki osłaniające, jak kleiki, guma. Lód. W razie zapadu excitantia.

Acid. hydrocyanicum (kwas pruski), **Sinek potasu, Aq. laurocerasi**, gorzkie migdały. Czasem w likierach. **Dos. letal. = 0,06 = 1 kropla.** Cyankalii = 0,25 jeżeli nierozłożony, 50—60 migdałów g. Połączenia podwójne z żelazem nietrujące. *Objawy:* Dawka zabójcza po 2—5 minutach powala o ziemię, krzyk, ból głowy, utrata świadomości. Kurcz oddechowy, wydech ciężki, przedłużony. Gałki oczne wytrzeszczone, lśniące. Źrenice szerokie. Śmierć w kilku minutach z porażenia oddychania Plamy pośmiertne i krew jasno czerwone. Gdy dawka nie wystarczająca, objawy szybko ustępują. Sinek potasu działa nadto żrąco na bł. śluz. żołądka.

Leczenie: Pobudzić do wymiotów, w początkach sonda żołądkowa. Sztuczne oddychanie. Excitantia podskórnie. Zlewania zimne w ciepłej kąpieli. Venesectio z transfuzyą krwi.

Acid. nitricum. — Dos. let. = 8,0—15,0 — Działanie i leczenie jak acid. hydrochloric. Błona śluzowa warg i ust pokryta żółtymi lub brunatnymi strupami. Czasem oedema glottidis, a wtedy lód do łykania i na szyję, ewent. tracheotomia.

Acid. oxalicum. Kw. szczawiowy. — Dos. letal. = 4·0—40·0: *Objawy:* Smak bardzo kwaśny z następowem paleniem. W gardle uczucie dławienia. Piekący ból w żołądku, wymioty. Ogromne osłabienie, omdlenie, śpiączka. Bladość lub sinica powłok. Ciepłota ciała obniża się, oddechy płytkie. Mrowienie kończyn, bóle ciągnące w lędźwiach, drgawki, biegunka krwawa. Moczu skąpo, w nim kryształki szczawianu wapn., cukier i białko. Czasem anuria. Śmierć w kilka godzin lub dni z porażenia serca, uraemii. *Leczenie:* Aqua calcis co 10 minut szklankę kilka razy, kreda, Calcaria saccharata, Magnesia usta. Objawowo lodowe pigułki, narkotyk, gorczyczniki. Przeciw anuryi diuretica i diaphoretica. — Excitantia.

Acid. picronitricum. Dawki powyżej 2 gram. mogą spowodować śmierć. Smak gorzki. Rozkłada ciałka krwi. Gastroenteritis, wymiociny żółte. Zabarwienie żółte skóry i spojówek. Mocz żółty lub czerwony. Zajęcie sensorium. Kurcze. Nephritis — *Leczenie:* Przepłukanie żołądka, ol. ricini, sól glauberska. Mocna kawa. W cięższych przypadkach hypodermoclysis.

Acid. pyrogallicum (Pyrogallol). Dawki powyżej 1 gram. mogą już być trujące. Dos. letal.=10.0—15,0. Działanie trujące może nastąpić tak po wewnętrznem jak i po zewnętrznem użyciu: śmierć następuje w kilka dni, wśród wymiotów, odurzenia, utraty czucia, spadku tętna i liczby oddechów, silnego upadku ciepłoty i wydzielania ciemnego (ciemno-brunatnego) moczu. *Leczenie:* wdychanie tlenu, transfuzya, sól glauberska, środki moczopędne, excitantia.

Acid. salicylicum i sole ac. sal. Wyjątkowo już w dawkach lekarskich może być trujący. Wielkie dawki (w jednym przypadku już 3,0 kwasu) powodują śmierć przez porażenie oddychania. *Objawy:* Dreszcze, zwolnienie tętna i liczby oddechów, drgawki, gastroenteritis toxica, dyspnoë, majaczenie, osłabienie wzroku i słuchu. *Leczenie:* excitantia. Kobert proponuje glykokoll, lepiej środki napotne (pilokarpina, poncz); wody alkaliczne.

Acid. sulfuricum. H_2SO_4. — Dos. letal. = na próżny żołądek 4 gramy zgęszczonego kwasu. *Objawy:* Silne bóle, stąd czasem drgawki i omdlenia. Wymiociny cie-

mno lub czarno (od krwi) zabarwione. Błona śluzowa ust i języka czarno zabarwione (przy słabem zgęszczeniu kwasu białawo). Nierzadko przedziurawienie żołądka. *Leczenie* jak przy Acid. hydrochloricum. — Nie używać pompy żołądkowej!

Aconitinum. Tojad (Aconitum Napellus) zawiera akonitynę (najwięcej w korzeniu), najjadowitszą z wszystkich alkaloidów. *Objawy:* pieczenie w ustach, mocno szczypiący smak rzodkwi z następowem znieczuleniem języka, ból piekący wzdłuż przełyku i żołądka. Ślinotok, pragnienie, wymioty. Mrowienie i drętwienie członków, porażenie dolnych kończyn. Uczucie zimna, zimne poty, kolka, rzadko biegunka. Lęk, zawroty i ból głowy, amblyopia i głuchota, źrenice zwykle rozszerzone. Tętno drobne i zwolnione do 40, arytmia. Oddech ciężki powierzchowny. Drgawki. Świadomość często utrzymana. Przebieg czasem bardzo szybki, pół do kilku godzin. Śmierć z porażenia ośrodków oddechowych lub zupełne wyzdrowienie. *Leczenie:* (środki wymiotne?). Przepłukanie żołądka, sztuczne oddychanie. Nadto acid. tannici 2% co 5 minut łyżkę, Tra Digitalis do 15 kropli. Pigułki lodowe. **Dos. letal.** = **0·003.**

Aether sulfur. Wypity w większej ilości może spowodować uduszenie z wzdęcia, pęknięcie żołądka lub przepony. Używany długi czas jako napój sprowadza zatrucie przewlekłe podobne jak w alkoholizmie. Wdychany działa na ośrodki kory mózgowej i rdzenia przedłużonego powolniej i łagodniej niż chloroform; podniecenie dłuższe, narkoza słabsza. Slinotok. — Początkowo zaczerwienienie twarzy, tętno silniejsze i szybsze, oziębienie ciała większe, niż po chloroformie. Odruch rogówkowy zwykle się utrzymuje. Zapach eteru w wydychanem powietrzu. Groźnym objawem jest ustawanie oddechu. Śmierć następuje z porażenia oddychania a następowo serca. Nagłe porażenie serca (syncope) rzadsze, niż po chloroformie, częstsza natomiast następowa pneumonia. — *Leczenie:* Sztuczne oddychanie na wolnem powietrzu, ułożywszy chorego skośnie z obniżoną głową, zbryzganie piersi zimną wodą, faradyzowanie nerwów przeponowych, a skoro nastaną oddechy, amoniak do wąchania. Injekcya strychniny (0·002), ewent. Tracheotomia, wdmuchiwanie kateterem tlenu.

Alkalia. Ług potasowy, sodowy i węglany tychże. Mydło potasowe i amoniak. — **Dos. letal.** zgęszcz. rozczynu **$NaOH$** i **KOH** powyżej **5,0** — a potażu **K_2CO_3** = mniej więcej **15,0.** — Działanie żrące szybkie i głębokie, nadto potaż osłabia czynność serca. Smak obrzydliwy, ługowaty, okropnie palący skłania odruchowo do wyplucia. Błona śluzowa ust zniszczona. Jeżeli połknięty— palenie w przełyku i żołądku, dławienie. Wymioty gwałtowne mazistą szarą treścią lub brunatną, alka-

liczną. Wielkie pragnienie, trudność połykania. Przytomność często utrzymuje się. Wzdęcie brzucha, kolka, czasem biegunka i drgawki niestałe. Zapad. Mocz alkaliczny. Śmierć w pierwszych trzech dniach lub po tygodniach wskutek następstw (strictura cardiae et pylori). — *Leczenie:* Nie sondować, lecz zobojętniać ług kwaskami! Ocet, kwas cytrynowy rozcieńczony. Dużo płynów, mleko, kleiki. Pigułki lodowe. W razie bólów opium lub injectio morphii. Przeciw zapadowi excitantia, lewatywa z wina. Odżywcze lewatywy. — Gdy obrzęk głośni — tracheotomia. — Później leczenie chirurgiczne.

Alkohol. — **Dos. letal.** trudna do oznaczenia — mniej więcej **150—300** gramów czystego alkoholu. U dzieci = 60—100 gramów. Objawy ostrego zatrucia: palenie w ustach i żołądku, krótki okres podniecenia, zaczerwienienie twarzy, błyszczące oczy, nastrzykanie spojówek, źrenice zwężone, tętno przyspieszone, woń wyskoku z ust. Depresya, utrata przytomności, bezwładność, oddech powolny ciężki, charczący. Tętno zwolnione, małe. Znaczna bladość, skóra zimnym lepkim potem pokryta, źrenice rozszerzone, zniesienie odruchów, oddawanie bezwiedne kału, drgawki toniczne i kloniczne, trismus. Śmierć po 1 lub kilku godzinach albo po długim śnie wyzdrowienie. — *Leczenie:* Przepłukanie żołądka. U krwistych i tęgich zapobiec udarowi przez upust krwi, wzniesienie głowy i zimne okłady na głowę a gorące na kończyny, gorczycznik na łydki i kark, lewatywy z octu (1 :4). W razie zapadu injectio ol. camphor., a jeżeli połykać może — 10 kropel liq. ammonii caustic. lub anisati na $^1/_4$ szklanki herbaty, czarna kawa. W razie potrzeby sztuczne oddychanie, wyciągnięcie języka, faradyzacya n. phrenici.

Allantiasis, zob. Ptomainy.

Amanita, zob. Grzyby trujące.

Ammonia pura liquida. — Podobnie jak inne Alkalia (zobacz), nadto dyspnoe, oedema glottidis, salivatio, Bronchitis acuta lub pseudocrouposa, oedema pulmonum. — Zapad i śmierć szybko, czasem po kilku minutach lub godzinach; w następnym dniu rokowanie dość dobre. — **Dos. letal.** = **4·0—40·0.** *Leczenie* zobacz Alkalia.

Amylium nitrosum — p. nitroglycerinum, od której działa szybciej. Porażenie ośrodków naczynioruchowych; rozszerzenie naczyń, uczucie tętnienia tętnic szyjnych i gorąca twarzy, zawroty i ból głowy, lęk, bicie serca, rozszerzenie źrenic, omdlenie. Wymioty o zapachu jabłek. **Dos. letal.** dla człowieka niestwierdzona.

Anilinum (amidobenzol) — **Dos. letal.** dotychczas niestwierdzona, mniej więcej **powyżej 10 gram.** — W większej ilości połknięta lub w postaci pary wdychana (w fabrykach) powoduje ból głowy i zawroty, osłabienie, chód

zataczający, nudności, omdlenie. Zmiany w krwi (Methemgl.). Znaczna sinica skóry, dyspnoe. Wydech o zapachu aniliny. Tętno przyspieszone, drobne, potem zwolnione, zapad. Drgawki rzadko. Mocz brunatno czerwony. W cięższych zatruciach śmierć. Farby anilinowe dla ustroju przeważnie obojętne, o ile nie zanieczyszczone arszenikiem. *Leczenie:* zobacz nitrobenzol; nadto sól glauberska, wdychanie tlenu.

Antymonu połączenia. Tartarus Stibiatus. Dos. let. trudno oznaczyć z powodu wymiotów i indywidualizmu. U dzieci już czasem 0·10 działa zabójczo. Działanie podobne jak arsenu, lecz słabsze (nieustające wymioty, palące bóle w ustach i przew. pokarm., zimne poty, smak metaliczny, pragnienie, objawy choleryczne). *Leczenie:* Po przepłukaniu żołądka tanina i znów przepłukanie lub purgans. Zresztą objawowo: pigułki lodowe, płyny śluzowe, mleko, opium, morfina, excitantia.

Aq. laurocerasi, zob. Acid. hydrocyanicum.

Argentr. nitr. — **Dos. letal.** duża, **trudno oznaczyć.** Śmierć prawie nigdy, gdyż zapobiegają temu wymioty. *Objawy:* Nadżarcia błony śluzowej powierzchowne, strup biały lub szary. Ból piekący. Gastroenteritis. Wymiociny białe ciemnieją na świetle. Zawroty głowy, zapad. *Leczenie:* Środki wymiotne zwykle zbyteczne, więc mleko, przepłukanie obfite żołądka wodą słoną lub białkową. Zresztą objawowo.

Arsen. Najzwyklejsze połączenia: Surowy arsen metaliczny (Cobaltum v. ziemia angielska) używany jako trutka na muchy. Bezwodnik kwasu arsenawego (arszenik biały). Sol. arsen. Fowleri, roztwór arseninu potasowego, zawiera 1% As_2O_3.; Sol. arsen. Pearsoni, arsenin sodowy 1:600 aq., Zieleń Scheelego i schweinfurcka, arsenin, względnie octo-arsenin miedziowy. Wiele barwików anilinowych zawiera arsen jako zanieczyszczenie fabryczne, stąd As w tapetach i materyałach na ubrania nietylko zielonych. Wchodzi także w skład pigułek azyatyckich, wód miner. Levico, Roncegno, Srebrenica, La Bourboule. **Dos. letal.** As_2O_3 = **około 0·10.** Dos. toxica = mniej więcej 0,01 gram. — Otrucie ostre objawia się po ½—1 godziny w rozmaitej postaci: I. postać (na czczy żołądek) Arsenicismus gastrointestinalis podobny do cholery azyatyckiej lub zatrucia grzybami. Nudności, wymioty (corpus delicti), boleści w żołądku i brzuchu, biegunka gwałtowna, stolce krwawe, obrzydliwie cuchnące, później wodniste albo odrazu ryżowe. Rysy zaostrzone. Pragnienie. Tętno szybkie, drobne, czasem sinica, zapad; już po 12 godzinach śmierć albo pozorna poprawa, potem dreszcz, osutka płonicza, stranguria (w moczu arsen), zapad i śmierć 4—8 dnia. II. postać (na pełny żołądek) Ars. cerebrospinalis: zawroty i ból głowy, ból w kończynach, niedowłady, parestezye, nagły zapad

bez objawów jelitowych, sinica, coma, czasem drgawki i szybko śmierć (6—8 godzin). Rokowanie gorsze, niż w I-szej. III. Postać mieszana, częsta. IV. Na skórę i bł. śluz. pochwy stosowany (pasta) tworzy w miejscu bolesne owrzodzenia a stąd wessany daje objawy powyższe. — *Leczenie:* Jeżeli wymioty słabe — 1/2—1 Pravaza Apomorphini 1% lub wewn. Zincum sulfuric. (nigdy Tart. stib.!) Przepłukać żołądek dokładnie! (Nie podawać kwasów). Potem dopiero antidotum arsenici albi: Rp. Magn. hydrooxyd. recenter parati in aqua. Dtur. 200 gr. DS. zażyć 1/3 część naraz, a resztę co 10 minut łyżkę. Podobnie można użyć Ferrum oxydatum saccharatum (solub.) 1—2 łyżek na szklankę wody i pić łyżkami co 10 minut. — Później ol. ricini i diuretica. Leczenie objawowe.

Atropinum. Belladonna. Hyoscyamus, Datura Str. Dos. toxica = 0·01. — **Dos. letal.** = **0·10**. Dla dziecka kilka jagód belladony lub kilkanaście nasion datury. Odwar z kilku gramów liści. Śmiertelność względnie mała = 10%. — *Objawy* występują szybko. Po kilku minutach suchość w ustach i drapanie w gardle, niemożność połykania. (Po jagodach nudności i wymioty). Zaczerwienienie i obrzmienie twarzy, tętno przyspieszone do 130 (porażenie N. vagi), silne tętnienie tętnic szyjnych. Skóra sucha, szkarłatna, uczucie gorąca. — Rozszerzenie źrenic, zaburzenia wzrokowe. Zawroty i ból głowy, złudzenia i omamy. Szał. Trismus. Później sopor lub coma. Śmierć w ciągu 12 godzin lub rokowanie quoad vitam dobre. — Objawy ustępują zwolna po kilku dniach. *Leczenie:* środki wymiotne. Przepłukanie żołądka odwarem garbnikowym. Laxans. Acid. tannic. 2% co 5 minut łyżkę. Zimne okłady na głowę. Gdy szał, injectio morphii. Zastrzykiwanie pilokarpiny (Pilocarp. muriat 0,1; Aq. dest. 10,0. S. 1/2—1 strzyk. Praw. co kwadrans) aż do ustąpienia suchości języka.

Baryum. Z soli barowych znane są otrucia siarczkiem Ba S (w środkach na usuwanie włosów), węglanem (witeryt w przyrodzie i w truciznach na myszy), azotanem (zielone ognie w pyrotechnice), siarkanem (białe farby) i zwłaszcza chlorkiem barowym. **Dos. letal.** = 8,0—10,0 (niekiedy już 2,0—3.0) chlorku barowego. Dos. tox. = 0,2. *Objawy:* Gastroenteritis, ból głowy, drgawki, ischuria, niekiedy porażenia, nadto ze strony serca objawy podobne jak po użyciu naparstnicy. *Leczenie:* Atropina podskórnie (0.001 p. dosi); opróżnienie żołądka i przepłukanie go solą glauberską (10,0 na litr wody), ewent. lewatywy; w razie drgawek Chloralhydrat.

Belladonna, zob. Atropinum.

Benzyna. Zatrucie — następstwo wypicia benzyny lub wdychania jej par. *Objawy:* Bóle głowy, podniecenie,

otumanienie, utrata przytomności, zwężenie źrenic, niekiedy ogólne znieczulenie; po wypiciu objawy żołądkowe (zapach benzyny w wymiocinach). *Leczenie:* Świeże powietrze, sztuczne oddychanie, analeptica (czarna kawa), ewent. przepłukanie żołądka.

Botulismus, zob. Ptomainy.

Brom. W postaci pary wywołuje conjunctivitis, rhinitis, salivatio, strasznie męczący kaszel, spasmus glottidis, bronchitis a nawet pneumonią. — Zawroty i ból głowy, odurzenie. Zażyty wewn. — silne zapalenie dróg pokarmowych, zapad i rychła śmierć. Sole bromowe obniżają czynność systemu nerwowego, stupor, osutka krostkowa. *Leczenie:* czyste powietrze, sztuczne oddychanie, amoniak do wdychania. Wewnętrznie klej krochmalny, woda białkowa, alkalia (Natr. bicarbon.). Ciepłe kąpiele.

Bromoform. Już 1,0—2,0 mogą być u dzieci trujące, a 5,0 nawet zabójcze. *Objawy:* utrata przytomności, sinica, zimna lepka skóra, oddech powierzchowny, słabe szybkie tętno, rozszerzone lub zwężone źrenice. *Leczenie:* Płukanie żołądka; Analeptica, ewent. sztuczne oddychanie.

Camphora. Dos. tox. = 1,00—2,00 gr. Rozdrażnienie, popęd do ruchów, gonitwa myśli, drżenie, zaczerwienienie twarzy, utrata świadomości, wymioty, drgawki, czasem szał. *Leczenie:* środki wymiotne, zlewanie zimną wodą.

Cantharides. (Lytta vesicatoria, Mylabris Cichorii). **Dos. letal. pulveris. cant. około 1,5 gr.** — tincturae c. 30 gr.; Emplastri Canth. 15,0, Cantharidin ponad 0,01. — *Objawy:* Palenie języka, przełyku, żołądka, ślinotok, wymioty, pęcherze na bł. śluz. Biegunka niestale, parcie. W okolicy nerek ból, parcie na mocz, ilość moczu mała, mętny, zawiera białko, wałeczki nabłonkowe, palenie w cewce, bolesne erekcye. U ciężarnych abortus. Ból głowy, zwolnienie tętna. obrzęk twarzy, rozszerzenie źrenic. Coma. *Leczenie:* nie podawać tłuszczów ani napojów wyskokowych!! Przepłukanie żołądka, lub środek wymiotny, kleiki, mixt. gummosa, lód, bańki w okolicy lędźwiowej, kąpiele ciepłe, opium.

Chininum. — Dos. letal. około 8,0. — Dos. tox. 1,0—1·50. *Objawy:* Wymioty, ból brzucha, szum w uszach, odurzenie, głuchota i ślepota, zwidywania, ogromne osłabienie, morzysko, śpiączka, tętno zwolnione, ciało chłodne, sinica, czasem abortus. Śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* środek wymiotny, przepłukanie żołądka, tanina, excitantia.

Chlor działa podobnie, lecz silniej, niż brom; kaszel krwawy, duszność, sinica. Gaz, wdechnięty naraz w dużej ilości, może spowodować nagłą śmierć. *Lecze-*

nie: świeże powietrze, wziewanie pary wodnej, alkalia, narkotyki, zresztą patrz Brom.

Chloralum hydratum. — **Dos letal. = 5,00—10,00.** Silniejsze rozczyny drażnią i nadżerają błonę śluzową. Smak drapiący, palenie wzdłuż przełyku i żołądka, czasem wymioty. Upośledzenie czucia, sen, który przechodzi w coma. Oddech ciężki. Oziębienie ciała, osłabienie serca, sinica, czasem nagle śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* emetica, przepłukanie żołądka, sztuczne oddychanie, środki drażniące skórę, excitantia, injectio atropini 0·0005, lub strychniny.

Chloroformium. $CHCl_3$ — *Wypity* w większej ilości powoduje gwałtowne, piekące bóle w przełyku i żołądku, krótkie podniecenie, długi sen, wydech zdradza zapach właściwy. Często śmierć. **Dos. letal. = 40 gramów.** *Wdychany* sprowadza często kurcze oddechowe, nudności, potem podniecenie, niekiedy szałowe z chwilowem zaczerwienieniem i zasinieniem twarzy, szum w uszach, mrowienie, wreszcie znieczulenie, zniesienie odruchów i napięcia mięśniowego. Głęboki sen, źrenice zwężone. Zaczerwienienie twarzy ustępuje, oddechy regularne, tętno zwolnione, parcie krwi niższe, ciepłota ciała obniża się. Czasem asphyxia wskutek opadnięcia języka. — **Dos. letal.** rozmaita, nawet 100 gr. wdychano bez szkody, wyjątkowo już po 2 gramach syncope i nagła śmierć z porażenia serca.— *Objawy groźne:* zasinienie ust i twarzy (asphyxia), albo woskowa bladość, tętno małe, przepuszczające lub niewyczuwalne, oddechy zbyt powierzchowne, źrenice silnie zwężone, następnie ad maximum rozszerzone, akcya serca ustaje. *Leczenie:* Ważniejszem jest zapobieganie, należy więc przed rozpoczęciem narkozy zbadać serce i płuca, dbać o czystość i dobroć chloroformu i przestrzegać przepisów techniki narkotyzowania. — W razie asphyxii wyciągnąć język, obniżyć głowę i pierś, sztuczne oddychanie połączone z masażem serca i t. d. (zob. Aether). W razie zakrztuszenia się wymiocinami wyssać cewnikiem elastycznym. Przy zatruciu przez wypicie $CHCl_3$ — przepłukanie żołądka, środki wymiotne (Zinc. sulfuric., Tartar. stibiat.), sztuczne oddychanie, strychnina podskórnie, drażnienie skóry.

Chrom (Acid. chromic. i jego sole). **Dos. tox. już 0,03.** Zatrucie — przez przew. pokarm., wdychanie lub wessanie ze skóry. *Objawy:* Suchość w ustach, nudności, wymioty, biegunka; żółte zabarwienie języka i ust, żółte lub szare wymiociny (niekiedy krwawe); pragnienie; tętno drobne nitkowate; moczu mało; później białko i krew w moczu; duszność, sinica, nieprzytomność; niekiedy drgawki. *Leczenie:* dokładne przepłukanie żołądka najlepiej sodą; Magnes. carbonic. lub Plumbum acetic. Lód, mleko, białko.

Cicuta virosa (Cykuta). *Objawy*: nudności, wymioty; bóle w brzuchu, odurzenie, nieprzytomność, bicie serca, potem straszne drgawki padaczkowate, zgrzytanie zębów; źrenice rozszerzone, tętno zwolnione, oddech utrudniony; śmierć najpóźniej w 10—12 godzin. *Leczenie:* Opróżnienie żołądka, chloroformowanie, chloralhydrat, ewent. sztuczne oddychanie.

Cocainum — **Dos. letal. 1 gram**, wyjątkowo znacznie mniejsza (indywidualizm). *Objawy:* tętno szybsze, kołatanie serca, mrowienie w palcach, bladość, zimny pot, suchość w ustach, miganie przed oczyma, omdlenie, rozdrażnienie umysłu, rozszerzenie źrenic, potem depresya, tętno zwolnione, zapad. *Leczenie:* wdychanie amylnitritu, morphium, gorczycznik na serce, sztuczne oddychanie.

Coffeinum. — **Dos. tox. = 0,30 — 0,50. Dos. letal. = ?** *Objawy:* niepokój i rozdrażnienie, szum w uszach, zawrót głowy, odurzenie, drżączka, stężenie mięśni. Tętno szybkie, nieregularne, kołatanie serca, niekiedy drgawki, czasem nawet śmierć z porażenia serca. *Leczenie:* środki wymiotne lub przepłukanie żołądka, wdychanie amylium nitrosum. Środki drażniące skórę, sztuczne oddychanie, morphium.

Colchicinum. Dos. letal. = 0,003—0,06. Wszystkie części rośliny (Colchicum autumnale) są trujące, szczególnie nasiona ziemowita jako odwar. Kolchicyna znajduje się także w specyfiku Liqueur Laville. *Objawy* zwykle dopiero po 2—3 godzinach. Palenie w całym przewodzie pokarmowym, pragnienie, wymioty, biegunka. Trwoga, zawroty, majaczenie, duszność. Świadomość czasem zupełna. Znieczulenia z niedowładem wstępującym, czasem szybki zapad. Drgawki. Przebieg zwykle długi, polepszenia naprzemian z pogorszeniem. Śmierć z porażenia oddychania. *Leczenie:* Opróżnienie żołądka, lodowe pigułki, odwary garbnikowe. **Rp.** Acidi tannici 5,00 + Extr. Opii aquosi 0,20 + Aq. dest. 200,00 DS. Co 5 minut łyżkę. — W zapadzie excitantia. Sztuczne oddychanie; wlewania podsk. soli kuchennej.

Coniinum. Dos. tox. = 0,05. — Dos. letal. = 0,15. (Alkaloid, znajdujący się we wszystkich częściach rośliny Conium macul., zwłaszcza w nasionach). — *Objawy:* Wkrótce po zażyciu palenie w ustach, drapanie w gardle, ślinotok, wymioty, rozszerzenie źrenic, senność, zawroty głowy, w łydkach niedowład i porażenie, tętno przyspieszone (Poraż. N. vagi), porażenie kończyn dolnych, potem górnych, wreszcie mięśni oddechowych i śmierć z uduszenia (podobnie jak curare). *Leczenie:* Emetica. Acid. tannici 2% co 5 minut łyżkę. Excitantia. Swieże powietrze i sztuczne oddychanie.

Cornutinum, zob. Secale cornutum.

Cuprum. C. aceticum (grynszpan). C. sulf. — **Dos. letal. = ± 10,00. Dla dzieci = ± 1,50.** *Objawy:* W słabym

rozczynie smak ściągający, metaliczny, nudności, wymioty zieloną treścią, biegunka krwawa, potem czarna. Morzysko. Przypadłości nerwowe, zawrót i ból głowy, znieczulenia, drgawki i zapad, sprowadzający czasem szybko śmierć. *Leczenie:* Przepłukanie żołądka słabym rozczynem kali ferrocyanati lub przynajmniej wodą. Mleko, woda białkowa, cukier mleczny. — Magn. usta. Unikać tłuszczów!

Cyankali, zob. Acid. hydrocyanicum.

Czad zawiera CO; zob. Tlenek węgla.

Datura Strammonium, zob. Atropinum.

Digitalis purpurea. — **Dos. letal. Trae. Dig. = 25,0.** Infus. folior. 2,50 — Extr. D. 1,20. — Digitalin 0,01. — *Objawy* Ból głowy, nudności, wymioty uporczywe, biegunka. Tętno pełne, zwolnione 40—30 na minutę (podrażn. N. vagi), amblyopia, szum w uszach, rozdrażnienie, nawet delirium. Później tętno przyspiesza się (poraż. N. vagi.) małe, nieregularne. Omdlenie, oziębienie ciała, lepki pot. Coma. *Leczenie:* w razie potrzeby opróżnienie żołądka, tanina, czarna kawa z rumem lub koniakiem, injectio ol. camph., wziewanie Amylnitritu. Przeciw wymiotom lód, morfina. Przeciw oziębieniu ciepłe okłady.

Ergotinum, zob. Secale, sporysz.

Eserinum, zob. Physostigminum.

Filix mas (Extract., Radix). Zatrucie możliwe z powodu nierównomiernego działania różnych gatunków (najsilniejsze rosyjskie, najsłabsze francuskie), a także przy chorobach wątroby, alkoholizmie, kile. *Objawy:* silna gastroenteritis, omdlewania, osłabienie serca, duszność; niekiedy drgawki z następowem porażeniem ośrodków. Przy przewlekaniu się sprawy — żółtaczka, zapalenie nerek, zaburzenia wzrokowe. *Leczenie:* szybko opróżnić żołądek i jelita; w razie zapadu kamfora (Cave Ol Ricini!).

Formalina. Dos. letal. 3,0—6,0. *Objawy:* Zaczerwienienie bł. śluz. nosa, ust i gardła, palenie w ustach i żołądku, stupor jak po alkoholu, anuria. *Leczenie:* przepłukanie żołądka, roztwory białka, żelatyny, mleko, Ammonium aceticum (jako Spiritus Mindereri).

Gazy kloaczne p. Siarkowodór.

Gaz świetlny p. Tlenek węgla.

Grynszpan, zob. Cuprum.

Grzyby trujące. Amanita phalloides (i pokrewne), podobna do bedłki pieczarki, sprowadza teżsame objawy co i hellvella podobna do jadalnego smardza (Morchella), który w stanie surowym ma być też czasem trujący. — *Objawy:* Po kilku (do 24) godzinach nudności, wymioty, biegunka śluzowa lub krwawa, gwałtowne boleści brzucha, tętno małe, skóra zimna, miganie przed oczyma, mydriasis, mdłości, uczucie lęku, sopor, zapad, czasem

delirium, drgawki i śmierć. Jeśli chory w tym I okresie nie zginie, występuje często żółtaczka, haemoglobinuria, niekiedy z gorączką, co także może skończyć się śmiercią. — Śmiertelność 75%. — W zatruciu **muchomorem** (Am. muscaria) przeważają często objawy nerwowo-mózgowe, odurzenie, rozdrażnienie, szał, drgawki epileptyczne. Zrenice rzadko zwężone, zwykle rozszerzone, wydzieliny bł. śl. wzmożone. Przebieg szybszy. *Leczenie:* Przepłukanie żołądka, purgans, acid. tannic. 2% co 5 minut łyżkę. Excitantia, diuretica. Jeśli przyczyną muchomor — nadto atropinę 0,0005. Zapobiegawczo powinno się grzyby przed smażeniem sparzyć wrzącą wodą lub octem i wyciąg ten odlać. Nie wolno dawać octu.

Gummi Gutti. Dos. let. niekiedy już 4,0. *Objawy:* bóle brzucha, silne biegunki, niekiedy wymioty. *Leczenie:* olej, napoje białkowe, lewatywy z opium; kamfora podskórnie.

Helleborus virid., foetid., niger. Ciemiernik. Folia et radix. **Dos. letal. Extracti 2,00, Decocti 30,0.** *Objawy:* Pieczenie i obrzęk języka, ślinotok, ostra Gastroenteritis, odurzenie, drgawki, sopor. Źrenice często rozszerzone, tętno zwolnione. Śmierć wśród zapadu. *Leczenie:* Usunąć resztki trucizny z przewodu pokarm., zresztą zob. Digitalis.

Hydrarg. bichlor. corros. — Sublimat. — Dos. let. = 0,50 gr. Przy połykaniu smak ściągający, metaliczny; ból palący w ustach, gardle, a szczególnie w żołądku; wymioty treścią białawo-śluzową, często z domieszką krwi, potem okropny ból brzucha, biegunka wodnista, często krwawa z parciem, utrzymująca się długo. W stolcach strzępy nekrotyczne błony śluzowej i krew, jak w czerwonce. Zapad, anuria lub oliguria, w moczu białko. Śmierć w ciągu 3 dni lub później, a wtedy dołączają się nowe objawy: ptyalismus merc., foetor ex ore, obrzęk ślinianek, stomatitis et gingivitis ulcerosa. — *Leczenie:* woda białkowa i mleko! Jeżeli wymioty niedostateczne, wstrzyknąć apomorfinę lub pobudzać mechanicznie do wymiotów, a nie sondować, ani też nie podawać soli. — Lód, narkotyk. Lewatywy z wody, czopki z opium. Do płukania ust kali chloric. etc.

Hyoscyamus niger, zob. Atropin.

Jad kiełbasiany, zob. Ptomainy.

Jad żmij i innych gadów. — *Objawy miejscowe:* po ukąszeniu niektórych gadów w miejscu ukąszenia tylko 2 kłute rany, po innych nadto zaczerwienienie, obrzęk otoczenia a czasem i całej kończyny, która później sinieje i ziębnie, czucie miejscowo upośledzone. *Objawy ogólne:* trwoga, drżenie, nudności i mdłości, ból i zawrót głowy, znaczne osłabienie mięśniowe, oddychanie utrudnione, zapad. Rzadko biegunka. Skłonność do krwoto-

ków. — Śmierć wśród drgawek lub też wyzdrowienie powolne. — *Leczenie:* podwiązać kończynę powyżej ran, a te wyciąć z najbliższem otoczeniem lub wypalić żelazem. Wstrzykiwania miąższowe do rany i w otoczenie 1% kali hypermang. lub Calcariae chloratae (Chlorkalk 0,25: 15,0 wyjałowionej wody). Przepłukiwanie żołądka. Wewnętrznie alcoholica w dużej ilości, kamfora. Diaphoretica. Sztuczne oddychanie. Obecnie także leczenie surowicą swoistą.

Jod. Zatrucie ostre po solach jodowych rzadkie, częste po jodynie wypitej przypadkowo lub wstrzykniętej do jam ciała. *Objawy:* brunatne zabarwienie bł. śluz. ust (po wypiciu), pieczenie; gastroenteritis czasem bardzo gwałtowna, wymiociny brunatne zawierają niebiesko zabarwione reszki potraw mącznych, katar, kaszel. Szybko zapad, anuria, coma i śmierć. W przypadkach łagodniejszych nadto obrzmienie ślinianek, salivatio, coryza, zaczerwienienie twarzy, ból głowy, osutki na skórze. Również **Jodoform** wessany z powierzchni ran może wywołać podobne objawy, w przypadkach cięższych często psychozy. *Leczenie:* przepłukanie żołądka kleikami lub wodą białkową, magnezyą. Zalecają także do tego celu Natrium subsulfurosum, które można również podawać wewnętrznie w 5% roztworze. Usunięcie jodoformu z rany. Zresztą leczenie objawowe, lód, środki podniecające i nasenne. Później roborantia, chinina.

Juniperus Sabina, zob. Sabina.

Kalium chloricum. — Wytwarza w krwi methemogl. **Dos. letal. = 10—30 gram.** — U dzieci = 4,0 pro dosi. Po dużej dawce (30 gr.) zatrucie bardzo ostre, śmierć po kilku godzinach wskutek rozkładu krwi i wewnętrznego uduszenia. *Objawy:* gwałtowne wymioty, biegunka, zapad, coma; usta i paznokcie bardzo sine, śmierć. Po dawkach mniejszych (10 gr.) — zatrucie podostre. *Objawy:* przypadłości żołądkowo-jelitowe, ból głowy, zabarwienie skóry żółtaczkowe z sinawo-ciemnemi plamami, bolesność w podżebrzach, powiększenie śledziony i wątroby, ból w okolicy nerek, duszność. Moczu skąpo, mętny, brunatny, lub czarny, zawiera białko, rozpadłe ciałka krwi, wałeczki, methemogl. i haematynę. — Anuria z zaczopowania kanalików, śmierć wśród objawów uraemii. — Krew czekoladowa płynna. — *Leczenie:* wcześnie przepłukać żołądek, nie podawać kwasów, natomiast płyny słabo alkaliczne, środki napotne i moczopędne, Venesectio z transfuzyą krwi odwłóknionej lub infuzya 0.8% Na Cl. — Excitantia.

Kalium nitricum, zob. Saletra.

Kloaczny gaz, zob. Siarkowodór.

Kreozot, zob. Acid. carbolicum.

Kwas pruski, zob. Acid. hydrocyanicum.

Lysol (per os). — *Objawy:* Nadżerki na wargach

i w ustach; bóle w ustach i w żołądku; nieprzytomność, wymioty (zapach lysolu); ciemne zabarwienie moczu, drgawki, objawy mocznicowe. Zatrucie możliwe i po użyciu zewnętrznem. *Leczenie:* Dokładne przepłukanie żołądka, płyny śluzowe, mleko, pig. lodowe, ewent. makowiec. Środki nasercowe (Digalen), eter, kamfora.

Mięsem zepsutem zatrucie, zob. Ptomainy.

Morphium. Dos. letal. = ± **0·10—0·40.** — U oseskόw może kilka miligr. wystarczyć. — *Objawy* występują po injek. morf. w 5—10 min., po zażyciu wewnętrznie — w pół godz., po makowcu później. Smak gorzki, uczucie ciepła w skórze, zaczerwienienie i świąd, czasem pot obfity. Tętno trochę szybsze. Znużenie, ciężkość głowy, senność, sen lekki z utrzymaniem odruchów przechodzi w sopor i coma. Źrenice silnie zwężone nie oddziaływają. Oddechy bardzo zwolnione, tętno miękkie coraz wolniejsze, ledwie wyczuwalne, obrzęk płuc i śmierć z porażenia oddychania w 6—8 godzin. W agonii czasem rozszerzają się źrenice (CO_2). *Leczenie:* Morfina wydziela się do żołądka — więc częste przepłukiwanie tegoż wodą lub odwarem garbnikowym. Tanina. Sztuczne oddychanie. Excitantia. Injekcye atropiny 0.2 miligr. co pół godziny. Nie pozwolić spać i zachęcać do oddychania; lód na głowę, ogrzewanie rąk i stóp.

Muchomor, zob. Grzyby trujące.

Nafta, zob. Petroleum.

Nicotinum. Zobacz Tytoń.

Nitrobenzol ($C_6H_5NO_2$), olejek mirbanowy. **Dos. letal. = 20 kropel = 1·5 gram.** W niektórych perfumach i likierach. Zmienia skład krwi (Methemogl.). — *Objawy:* w pół godziny po zażyciu lub wdechnięciu par — sinawo szare zabarwienie twarzy, pot, nudności, wymioty, bole brzucha, biegunka. Zapad. Wymiociny, mocz i powietrze wydychane mają zapach migdałowy. Sensorium zajęte, coma. Czasem kurcze. Źrenice rozszerzone. W moczu ciało redukujące. Śmierć (±30%) po kilku lub kilkunastu godzinach lub też polepszenie po dłuższym śnie i wyzdrowienie. *Leczenie:* przepłukanie żołądka, purgantia nieoleiste! Nie podawać wyskoku ani mleka! Zimne zlewania, sztuczne oddychanie. Transfuzya krwi odwł. Infuzye 0·8% NaCl. Coffeina podskórnie. Czarna kawa.

Nitroglycerinum (trinitroglyc.) — Glonoina ulega wessaniu przez skórę, stąd częste objawy u osób mających do czynienia z dynamitem; takie osoby należy przestrzegać. *Objawy:* okropny ból głowy, zaczerwienienie twarzy, pot, nudności, wymioty, zawroty głowy, utrata przytomności, osłabienie mięśniowe. Oddechy z początku przyspieszone, potem zwolnione, ciężkie. Coma, sinica. *Leczenie:* spokój, czarna kawa, bezwarunkowo unikać alkoholu, zresztą jak nitrobenzol.

Nux vomica, zob. Strychninum.

Oleum Crotonis. *Objawy:* Po zastosow. na skórę różne stopnie Dermatitis, nawet ropowica (phlegmone). Użyty wewn.: pieczenie w gardle i w przełyku, ślinotok, nudności, wymioty, bóle w brzuchu, silne biegunki, oziębienie skóry, sinica, tętno małe wolne, deliria, zapad; śmierć w ciągu 12 godz. *Leczenie:* Przepłukanie żołądka, lód, mleko, kleiki, opium, excitantia.

Opium zobacz Morphium.

Ostromlecz, zob. Wilczomlecz.

Paproć, zob. Filix mas.

Petroleum, ol. petrae. *Objawy:* Zaburzenia żołądkowo-jelitowe, bóle głowy, w moczu białko i wałeczki, senność, utrata przytomności, zapad. *Leczenie:* Przepłukanie żołądka lub emetica, Excitantia, ewent. sztuczne oddychanie.

Phosphorus. Główki zapałek zaw. 6—7% Phosph. Paczka = mniej więcej 0,05 Ph. **Dos. letal. 0,05—0,15** a dla dziecka mniej więcej 6 główek, to znaczy kilka miligramów. — W wodzie bardzo trudno się rozpuszcza, tylko w tłuszczach lub alkoholu. *Objawy:* W pierwszym dniu objawy żołądkowe, wymiocin zwykle skąpo, świecą w ciemności i wydają woń czosnku; podobnie i kał. W 2 dniu wyjątkowo zapad i śmierć, najczęściej jednak pozorna poprawa. — Później żółtaczka, ból w prawem podżebrzu, powiększenie wątroby, ciepłota podniesiona, moczu mało, ciemny, białko. W dniach następnych zwolnienie lub nasilenie objawów, znowu wymioty i to krwawe, abortus, krwotoki z nosa, wybroczynki w skórze, bezwładność mięśni, ból głowy, zajęcie sensoryum, senność, coma, zapad. Pod koniec wątroba może zmaleć. Śmierć z porażenia serca przeważnie w 4—14 dniu. Śmiertelność mniej więcej 50%. *Leczenie:* obfite przepłukiwania żołądka wodą lub b. słabym kali-hypermang. — Jako emetic. najlepiej Cuprum sulf. 1:50 Aquae. DS. Co 5 minut łyżkę aż do skutku. Jako antidotum dobrą jest stara terpentyna (ozon.). Rp. Ol. terebintinae crudi et vetusti 10.00. DS. Co kwadrans po 10 kropli wypić z kleikiem. W następnych dniach leczyć objawowo. Nie podawać mleka ani tłuszczów!!

Zapobiegawczo w fabrykach zapałek: pedantyczna czystość i wentylacya, ścisłe zastosowanie przepisów ustawowych co do lokalu, sposobu fabrykacyi i zachowania się robotników. Zwracać uwagę na zęby.

Physostigminum (Eserinum, Faba calabarina). *Objawy:* Nudności, wymioty, ślinotok, bóle brzucha, biegunka, skurcze pęcherza i macicy; bicie, później osłabienie serca, niepokój, napady szałowe, sztywność członków, zapad, porażenie oddychania. Źrenice po użyciu wewn. nie zawsze zwężone. *Leczenie:* Przepłukanie żołądka lub środek wymiotny, podskórnie atropina (w razie excytacyi skopolamina), sztuczne oddychanie. Prze-

ciwko drżeniu, ślinotokowi i skurczom jelitowym zaleca Kobert Calcium chloratum.

Picrotoxinum znajduje się w nasionach Menispermum Cocculus (Rybitrutka) i pokrewnych, lub też w pewnych gatunkach piwa. Już 2,4 nasion mogą być śmiertelne; zatrucie może także nastąpić przez zabite tą trutką ryby. *Objawy:* wymioty, biegunka, zwolnienie tętna, osłabienie oddychania, ślinotok, drgawki, deliria; po pewnym czasie porażenia członków, coma i śmierć z porażenia oddychania, lub wcześniej uduszenie podczas drgawek. *Leczenie:* jak przy zatruciu cykutą.

Pilocarpinum (Folia Jaborandi). *Objawy:* Ślinotok, poty, łzawienie, zwężenie źrenic, nudności, wymioty, biegunka, zwolnienie tętna, zaburzenia wzrokowe, zapad, obrzęk płuc. *Leczenie:* Atropina podskórnie.

Plumbum. Najważniejszy **octan ołowiu**, gdyż inne sole działają mniej energicznie. — Ostre zatrucie rzadkie. **Dos. letal. = 20—50 gr.** — *Objawy:* Nadżarcia i białe zabarwienie błony śluz. ust, palenie, wymioty, biegunka czasem krwawa, zapad. Wymiociny zwykle szare. Jeżeli ulegnie wessaniu: morzysko, bóle w mięśniach, niedowład, zawroty głowy, znaczne zwolnienie tętna (40), obstipatio; znieczulenie, porażenia nerwów obwodowych. Śmierć zwykle dopiero po dłuższym czasie, częściej wyzdrowienie, ale niezupełne. *Leczenie:* przepłukanie żołądka lub środek wymiotny i laxans. Najlepiej Natr. sulf. lub Magnes. sulf. — Rp. Sol. Magnes. sulf. 10%. DS. Szklankę w ciągu 10 minut. — Mleko. Diuretica; później Opium.

W zatruciu przewlekłem — kali jodat. Kąpiele gorące siarczane; w colica saturnina — podanie atropiny, opium. Zapobiegawczo: przestrzegać osoby, mające do czynienia z ołowiem (drukarze, farbiarze i t. d.), o niebezpieczeństwie grożącem, nakazać myć ręce, zwłaszcza przed jedzeniem, unikać wdychania ołowianego pyłu i t. d.

Ptomainy. Jad gnilny w zepsutem mięsie, kiełbasach, (Botulismus, Allantiasis), rybach i serze. — W kilka lub kilkanaście godzin po spożyciu — nudności, odbijania, wymioty czasem uporczywe, ból brzucha, biegunka naprzemian z zaparciem, morzysko. Porażenie nerwów wydzielniczych, suchość w ustach i gardle, trudność w połykaniu, porażenie głośni, głos ochrypły lub aphonia, kaszel, duszność, suchość skóry. Szum w uszach, złudzenia słuchowe, zawroty i ból głowy, chód chwiejny, osłabienie mięśniowe, porażenie nerwów ocznych, ptosis, rozszerzenie źrenic, dwuwidzenie, chromatopsya. Sen niespokojny. Tętno i ciepłota początkowo zwykle podwyższone, potem spadają. Zapad. — Śmierć zwykle po 4—8 dniach, wyjątkowo nagle wśród objawów cholerycznych. Wyzdrowienie bardzo powolne. — *Leczenie:* purgantia salina, woda karlsbadzka, kalomel. Nar-

kotyk, odwary garbnikowe, herbata z czerwonem winem. Pilocarpin. — Nie podawać tłuszczów!

Pyrogallol, zob. Acid. pyrogallicum.

Rtęciowe związki, jak Hydrargyr. bichlorat. corrosivum.

Rybami zepsutemi zatrucie, zob. Ptomainy.

Rybitrutka, zob. Picrotoxinum.

Sabinae Herba (Juniperus Sabina). *Objawy:* Ostra gastroenteritis, parcie na mocz, niekiedy Haematuria; oddech charczący, utrata przytomności, u ciężarnych poronienie; śmierć często już po 12 godz. *Leczenie:* Sonda żołądkowa lub środek wymiotny; przy objawach mózgowych — lekkie excitantia.

Saletra. **Dos. letal.** = **30,0,** w lewatywie nawet **8,0.** *Objawy:* Gastroenteritis, osłabienie, uczucie zimna, zwolnienie tętna, skurcze łydek, zapad. *Leczenie:* Sonda żołądk., kleiki, opium, woda lodowa, excitantia (środki wymiotne ze względu na serce niebezpieczne).

Salicylowe przetwory, patrz Acid. salicylicum.

Santoninum. **Dos. tox.** = **0,10—0,30.** — Semen, recte flores Cinae zawierają 1½% santonini. — *Objawy:* widzenie fiołkowych konturów, potem xantopsia, miganie płatków przed oczyma, halucynacye słuchu i wzroku, odurzenie, nudności, wymioty, biegunka, zgrzyt zębów, kurcz mięśni twarzowych i drgawki ogólne, nieprzytomność, rozszerzenie źrenic, zapad, porażenie ośrodków oddechowych. — Mocz żółty, po dodaniu alkaliów czerwienieje purpurowo. — *Leczenie:* przepłukanie żołądka, emeticum, purgans, chloral hydrat. Sztuczne oddychanie.

Secale cornutum (Fungus Secalis). Sporysz (przetrwalnik grzybka Claviceps purpurea, żyjącego na owsie, pszenicy i zwłaszcza życie!). Zatrucie zwykle bywa następstwem spożywania zanieczyszczonej mąki, rzadziej po użyciu sporyszu jako środka lekarsk. (Ergotinum Cornutinum). **Dos. let. ponad 7.00 gr.** — *Objawy:* nudności, szum w uszach, wymioty śluzowe, morzysko, biegunka, stolce brunatne. Zimny pot, sopor, delirium, zaburzenia czuciowe, tętno drobne, szybkie, coma, czasem abortus. Zejście śmiertelne w zatruciu ostrem rzadkie, częściej w przewlekłem, występującem w 2 postaciach, jako Ergotismus gangraen. (objawy żołądk., zawroty głowy, osłabienie serca, zgorzel sucha palców, a nawet przedramion i goleni) i Erg. convulsivus (skurcze mięśni wyprostnych kończyn, czasem przepony i przełyku, uczucie drętwienia i mrowienia kończyn. — *Leczenie:* w zatruciu przewlekłem objawowe; w ostrem — przepłukanie żołądka, środek wymiotny, tanina 2%, excitantia.

Siarkowodór (w gazach kloacznych i w pracown. chem.; już zawartość ½‰ działa trująco). *Objawy:* ból i ciśnienie w głowie, zawroty, nudności, drapanie w gar-

dle, szczypiący ból w nosie i oczach, osłabienie, omdlenie; drgawki kloniczne i toniczne, źrenice szerokie, tętno i oddechy słabe, sinica, coma. Po wdechnięciu większej ilości H_2S przebieg szybki. Nagle się upada z krzykiem, utrata świadomości, sinica, w ustach piana, śmierć. *Leczenie:* Świeże powietrze, sztuczne oddychanie, środki drażniące skórę, infuzya 0.8%. Na Cl. Excitantia. Zapobiegawczo wsypywać do dołów kloacznych siarkan żelaza; podczas pracy w atmosferze przepojonej siarkowodorem wdychanie rozrzedzonego chloru (na chustkę nieco podchlorynu wapniowego i kilka kropli octu). W razie zatrucia wewn. wodą przepojoną siarkowodorem podawać Aqua Chlori (rozcieńczyć 5—10 razy wodą).

Słodkogorz (Solanum Dulcamara) i wogóle **Solanaceae**, zob. Ziemniaki.

Stibium tartaricum, zob. Antymonu połączenia.

Strychninum et Brucinum. 2—3% w nasionach strychnos nux vomica. — **Dos. let. = Str. nitr. 0,03—0,10 gr.** Dla dziecka jeden do kilku miligr. — *Objawy:* gorycz, zwykle brak wymiotów. Po upływie pół godziny bolesne uczucie ciągnienia w mięśniach z pojedynczemi drgawkami, trwoga, później wybitne napady tężca ogólnego — pochodzenia rdzeniowego i odruchowego, wywoływane podnietami na zmysły, z początku krótsze, później kilkadziesiąt sekund trwające. Wtedy opistotonus, ustanie oddychania, sinica, wytrzeszczenie gałek ocznych, rozszerzenie źrenic, tętno szybkie 100 do 120. Świadomość zupełnie zachowana. — W przerwach między napadami objawy ustępują, pozostaje okropny ból i zaburzenia zmysłów. — Rokowanie zależy od częstości i nasilenia napadów. W napadzie 3 minuty trwającym może nastąpić śmierć z uduszenia. Mało kto przetrzymuje więcej, niż 5 napadów. Śmierć najczęściej po 2 godzinach. — *Leczenie:* Nie używać sondy żołądkowej, bo odruchowe napady!! W pierwszych chwilach najlepiej apomorfinę podskórnie a wewnętrznie taniny 2% co 5 minut łyżkę. Chloralhydratis dosim plenam per rectum, a nim zadziała może się okazać w razie napadu konieczną narkoza chloroformowa. Sztuczne oddychanie, wdychanie tlenu.

Sublimat, zob. Hydrargyrum bichlorat. corrosivum.

Sulfonal. Zatr. *ostre:* śpiączka przez kilka dni, osłabienie odruchów, niepewność chodu, przeczulica, porażenie oddychania. Zatr. *przewlekłe:* zaparcie stolca, ataxia, bóle i zawroty głowy, wymioty, upośledzenie czucia, senność, odurzenie, zaburzenia ze strony nerek (białko, wałeczki, krew). *Leczenie:* w zatr. ostrem: sonda żołądkowa, wlewania wody ciepłej do jelit, czarna kawa, kofeina; w zatr. przewlekłem: usunąć środek, alkalia, magnezya, dużo płynów obojętnych.

Terpeny (Ol. Terebinthinae i t. p.). *Objawy:* Bóle brzucha, wymioty, biegunka, bóle głowy, senność, bron-

chitis, nephritis, cystitis. Mocz o zapachu fiołków. W zatr. przewlekłem zaburzenia nerwowe i erythema. *Leczenie:* sonda żołądkowa, lód, bizmut, kleiki.

Tlenek węgla w czadzie, gazie świetlnym i wodnym). — **Dos letal. CO_1 obliczają na 0,80.** — *Objawy* występują zwolna: uczucie ciężkości głowy i tętnienie w skroniach, zawroty i nudności, poczem silny ból głowy, wymioty jedno lub kilkorazowe, miganie przed oczyma, zaczerwienienie twarzy, szum w uszach, osłabienie, chory z trudnością wychodzi na świeże powietrze i ratuje się, — albo upada, traci przytomność, sopor, coma. Oddech ciężki charczący. Tętno z początku pełne, silne, później miękkie i szybkie, przepuszczające. Coma może przeciągać się kilka dni, zwykle jednak (w ciężkich przypadkach) śmierć już po kilku godzinach, przeważnie bez drgawek. Ciepłota ciała podnosi się pod koniec i po śmierci o 1—3° Cels. — Uratowani okazują sztywność mięśni i bezwładność kilkudniową, często porażenia, psychozy i inne cierpienia. *Leczenie:* Świeże powietrze z sztucznem oddychaniem; tlen. Podniesienie głowy, zimne zlewania, amoniak do wąchania. Podskórnie ol. camphor. — Faradyzowanie N. phrenici. Gdy się coma przedłuża, infuzye 0.8% Na Cl po upuszczeniu krwi. — W razie wymiotów zapobiegać aspiracyi wymiocin do płuc.

Tojad, zob. Aconitum.

Trucizna kiszkowa, zob. Ptomainy.

Tytoń zawiera (lepszy) 2% do (gorszy) 7% nikotyny, a w dymie tlenek węgla, zasady pyridinowe, działające podobnie szkodliwie, lecz słabiej. Silne zatrucia najczęściej po lewatywach tytoniowych lub po smarowaniu ran sokiem z fajki, albo okładach z liści tytoniowych na rany. **Dos. letal. = nikotyny 0,02 — 0,06, a odwaru z 1—2 gram. liści.** — *Objawy:* po małej ilości alkaloidu i po paleniu tytoniu: uczucie gorąca w skórze, salivatio, nausea, zawroty głowy, wymioty. Drżenie mięśniowe, wzmożenie peristaltyki, biegunka z silnem parciem. Oddechy powierzchowne, niepokój serca, tętno przyspieszone, później zwolnione. Omdlenie, drgawki toniczne i kloniczne. Po zbudzeniu się — długo osłabienie, brak apetytu. — Po większej dawce — uczucie palenia w ustach i przełyku, nagła utrata przytomności, napady szału, silne drgawki, znaczne zwężenie źrenic, rychła śmierć (w kilku minutach). — Częstsze są zatrucia przewlekłe z objawami: bicie serca, arytmia, stenocardia, drżenie rąk, bezsenność, zaburzenia żołądkowe, przewlekły nieżyt gardła i krtani, scotoma, zawroty głowy; wówczas zabronić palenia. — *Leczenie:* Po zatruciu wewn. przepłukanie żołądka odwarem garbnikowym. Wewnętrznie tanina, kali jodatum, czarna kawa, excitantia, zimne zlewania głowy, sztuczne oddychanie.

Ukąszenie żmij, zob. Jad żmij.

Veratrinum (w nasionach Sabadillae offic.). Miejscowo drażni bardzo silnie zakończenia nerwów czuciowych, palenie, potem znieczulenie. Po spożyciu palący ból w całym przewodzie pokarmowym, gwałtowne wymioty i biegunka krwawa, zawroty, omdlenie, mrowienie w kończynach, później na całem ciele. Ciepłota ciała obniżona, zimny pot. Tętno drobne, słabe, nieregularne. Oddychanie utrudnione. Znieczulenie skóry z utrzymaniem świadomości, drgawki i stężenie niektórych mięśni, głównie twarzowych. Ciężki zapad i śmierć z porażenia serca i oddychania. — *Leczenie:* przepłukanie żołądka lub Zincum sulfuric. jako środek wymiotny, tanina lub odwar z kory dębowej, herbata, kawa, sztuczne oddychanie; przeciw biegunkom — makowiec.

Wilcze jagody, Pokrzyk (Atropa Belladonna), zob. Atropin; podobne objawy występować mogą niekiedy po spożyciu Słodkogorzu (Sol. Dulcamara).

Wilczomlecz (Ostromlecz — różne gatunki Euphorbium). *Objawy:* Palenie w ustach i w gardle, wymioty, biegunka, rozszerzenie źrenic, zawrót głowy, deliria, zimne poty, arytmia. *Leczenie:* Opróżnienie przew. pokarm., lód, mucilaginosa, makowiec. Rokowanie dobre.

Zieleń Szweinfurcka i Scheelego, zob. Arsen.

Ziemniaki i inne rośliny z rodzaju Psiankowatych (Solanaceae), jak Słodkogorz (Sol. Dulcamara), pomidor, zawierają trującą t. zw. solaninę; (najwięcej solaniny zawierają ziemniaki młode, stare kiełkujące w piwnicy, oraz stare piwniczne, pokryte czarnemi plamami). *Objawy:* Bóle głowy, wymioty, biegunka, niekiedy poty, drgawki, a nawet obrzęk płuc i śmierć. Po spożyciu jagód Słodkogorzu niekiedy objawy podobne do zatrucia atropiną. *Leczenie:* Opróżnienie przewodu pokarm., tanina, opium, bismut. subnitric., ewent. excitantia.

Zincum i jego związki. *Objawy:* Silne wymioty, biegunka, smak metal. w ustach; białe zabarwienie i pomarszczenie bł. śluz. ust, duszność, zapad. Niebezpieczeństwo grozi zwłaszcza dzieciom. *Leczenie:* Przy zatruciu per os — mleko, białko, tanina, węglany alkaliów, poczem wypompowanie żołądka. Excitantia.

SKOROWIDZ

ważniejszych zdrojowisk, kąpielisk i uzdrowisk.

Skrócenia: C. = Celsius, c. = ciepłota, km. = kilometry, Zkł. = zakład, m. metry (wzniesienie nad poziom morza), p. = pobyt, p. kąp. = pora kąpielowa, p. zdroj. = pora zdrojowa, st. k. = stacya kolejowa.

Aachen, zob. Akwizgran.

Abacya (Abbazia) nad Adryatykiem w Istryi; st. kol. A. Mattuglie, stąd kolej elektr. na miejsce. St. klim. zimowa od 15. IX — 15. V. Kąpiele morskie od V—IX, leczenie terenowe, zakład wodoleczniczy otwarty przez cały rok.

Adelhaidsquelle (Heilbrunn) w Bawaryi pod Monachium; 800 m. Silna solanka, zawierająca jod i brom. Sezon 30. V — 30. IX.

Adelholzen w górnej Bawaryi; 660 m.; st. kol. Bergen. Miejscowość klimat.; słabe źródła ziemne i słone.

Ahlbeck, kąpielisko morskie w Prusiech na wyspie. Usedom; p. 1. VI—30. IX.

Aibling w górnej Bawaryi; 481 m.; kąpiele borowinowe i słone.

Aigle w Szwajcaryi w kantonie Waadt; 600 m.; źródła alkal.; kuracya klimatyczna i winogronowa; p. 1. V—31. X.

Aix-les-Bains. (Aix en Savoie) Sabaudya, 258 m., cieplice siarczane o 46° C.; p. kąp. 1. V—10. X.

Ajaccio, Korsyka, (Francya), st. klim. zimowa; statki z Livorno i Marsylii; p. 15. X—30. IV. Klimat wilgotny ciepły (śr. ciepł. + 14° C.).

Akwizgran = Aachen = Aix-la-Chapelle, dwa zdrojowiska: Aachen i Aachen-Burtscheid złączone pod jednym zarządem kąpielowym, Prusy nadreńskie, 174 m., silne cieplice alkaliczno-solno-siarczane, 45—56° C.; urządzenia kąpielowe i na porę zimową. Sezon letni od 1. V do 1. X.

Alassio, st. klim. na Riwierze włoskiej; klimat gorący, suchy.

Albisbrunn w Szwajcaryi, kanton Zürich, 645 m.; leczenie fizykalne i wodolecznictwo.

Alexandersbad w Bawaryi, st. kol. Markt-Redwitz, 590 m.; wody alkal.-żelaziste; kąpiele borowinowe słone, igliwiowe, zakład wodoleczn. i t. d. P. zdroj. V—30. X.

Aleksandrya w Egipcie; klimat gorący, średnia ciepł. zimy + 15,4° C; częste deszcze. Sezon: wiosna do jesieni.

Algier, półn.-Afryka, fr. Alger; stolica Algeryi, st. klim. zimowa, z Marsylii parowcem w 40 godzin. Śr. ciepł. zimy + 15° C. Sezon: listopad—kwiecień.

Alicante w Hiszpanii nad m. Sródziemnem. Klimat suchy, gorący.

Allevard-les-Bains, Francya (depart. Isère). 475 m. Wody siarczane zimne. Wziewania przy cierpieniach gardła.

Also-Sebes na Węgrzech; źródła słone i słonogorzkie.

Alt-Heide na Śląsku pr., 1½ mili od Glatz; szczawa żelazista, kąpiele borowinowe. 400 m. Sezon 1. V—1. X.

Alveneu w Szwajcaryi (kant. Graubünden); 930 m.; źródła siarczane. Znakomite urządzenia. Sezon 15. VI do 15. IX.

Ałupka na Krymie; kąpiele morskie; winogrona.

Amalfi we Włoszech nad zatoką Salerno. Klimat suchy, gorący.

Amélie-les-bains, Francya, depart. wsch.-pirenejski, 276 m., cieplice siarczane, 44—61° C. Pora kąp. 1. V—31 X., jednak i przez cały rok do użycia.

Andeer (Pignieu) w Szwajcaryi (kant. Graubünden), 12 klm. od st. k. Thusis, 981 m. Źródła ziemno-żelaziste; p. 15. V—1. X.

Andermatt w Szwajcaryi (knt. Uri), u stóp św. Gotarda, 1440 m. Wysoko-górska st. klim. dla chorych piersiowych.

St. Andreasberg, miejsce klim. w Harcu, 620 m.

Antogast, st. k. Oppenau, 550 m.; w ks. Badeńskiem; szczawa żelazista.

Apenrade (Szlezwig-Holsztyn) nad Bałtykiem. Kąpiele morskie. P. kąp. 1. VI—30. IX.

Apollinarisbrunnen, silnie reklamowana a bardzo słaba szczawa alkaliczna, wydobywana w Heppingen (Prusy nadreńskie).

Appenzell, Szwajcarya, 778 m.; zakład żętyczny.

Arcachon (we Francyi, dep. Gironde) blisko Bordeaux. St. klim. i kąpiele morskie; klimat wilgotny.

Arco, Tyrol południowy, st. klim. zimowa, p. 15. IX — 15. V. klimat łagodny, kojący, w zimie brak śniegu; wziewalnia solankowa i sosnowa, lecz. kefirem, mlekiem, winogronami; sanatoryum dla chorych piersiowych.

Arenzano (Riviera di Ponente). Miejsc. klim. Sanatoryum.

Arnstadt, Turyngia, 330 m.; kąpiele słone i inne. Liczne zakłady lecznicze.

Arosa, Szwajcarya, wysoko-górskie uzdrowisko letnie i zimowe, 1800 m., od st. k. w Chur pocztą tam $5\frac{1}{2}$ godz., z powrotem $3\frac{1}{2}$ godz. Lecznice dla piersiowych Dra Jacobi'ego i Dra Herwiga, pensyonaty i hotele.

Assmannshausen nad Renem na linii kol. Frankfurt-Koblenz. Słabe cieplice alkal., zawierające lit. 80 m. Sezon V—X.

Augustusbad pod Dreznem; st. k. Radeberg. 6 źródeł słono-żelazistych; kąpiele borowinowe i igliwiowe; p. 15. IV—15. IX.

Aussee, Styrya (Salzkammergut), 650 m., silna solanka, 24.5% soli kuchennej zawierająca; p. 15. V. — X.

Ax, Francya, depart. de l'Ariège, cieplice obojętne i siarczane; 720 m.

Axenstein, nad jeziorem czterech kantonów, 750 m., piękne uzdrowisko letnie.

Baasen w Siedmiogrodzie; solanka jodo-bromowa, zawierająca chlorek wapnia.

Baden pod Wiedniem, czyli Baden rakuski, 229 m., cieplice (13) ziemno-słono-siarczane, 26—36° C.; p. l. V—15. X.; także i w zimie.

Baden w Szwajcaryi, czyli Baden helwecki (kant. Aargau), 383 m., cieplice (19) ziemno-słono-siarczane, 45—50° C., urządzenia łaziebne i na porę zimową. P. kąp. cały rok.

Baden-Baden, czyli cieplice szwabskie w Ks. Badeńskiem, 206 m., cieplice solankowe, 40—69° C., klimat bardzo łagodny, st. klim. przejściowa. Liczne hotele, sanatorya (chor. nerw., kobiece) i t. p. P. cały rok, głównie 16. IV—15 X.

Badenweiler w Ks. Badeńskiem; cieplice obojętne (26,6° C.); zarazem miejsce klimat. (422 m.).

Bagnères de Luchon, Francya, depart. górn. Garonny, 628 m., cieplice siarczane w Pirenejach, 17—66° C., w ślicznem położeniu, klimat łagodny. P. kąp. cały rok, ale głównie 15. VI — 15. XI.

Bagnères-de-Bigorre, Francya (dep. Wysok. Pirenejów), 556 m. St. klimat. 3 rodzaje źródeł: siarczane zimne i ciepłe (27—51° C) i żelaziste; p. 15. VI — 30. IX.

Bagnoles de l'Orne, Francya (dep. Orne). Źródła żelaziste ze śladami arszeniku; p. 1. VI—30. IX.

Balaruc we Francyi (dep. Hérault); zdroje gorące (ok. 50° C.) słone z dodatkiem bromków, a także siarczanów wapnia i manganu.

Balaton Füred, = Błotne jezioro.

Bardyjów, = Bartfeld, półn. Węgry, na pograniczu Galicyi, 310 m., szczawy wapniowo-żelaziste. Pobyt tani. St. kol. w miejscu. Sezon 15. V — 30. IX.

Barèges, Francya (wys. Pireneje); 1232 m.; cieplice siarcz. (31—46° C.). Sezon 1. VI. — 15. IX.

Bath, w Anglii, z Londynu w 3 godz. koleją; 3 źródła cieplicy wapniowej, od 42° do 47° C. Pobyt drogi.

Battaglia we Włoszech (niedaleko Padwy). Naturalna parówka; cieplice słone (60—76° C.), kąpiele Fango; p. 15. III. — 31. X.

Beatenberg, Szwajcarya, blizko Interlaken, 1148 m. St. klimatyczna; p. 1. V. — 30. X.

Beaulieu, Francya (dep. Alpes Maritimes) pod Niceą; śr. ciepłota zimowa 9,8° C.; p. XI—IV.

Bellagio, nad jez. Como; st. klimat.

Belohrad w Czechach, st. kolei żel., 298 m.; st. klim. letnia (15. V. — 15. IX.); kąpiele borowinowe; źródła żelaziste z małą ilością arsenu.

Bentheim, w Hanowerze; kąpiele siarczane.

Berchtesgaden, Bawarya, 580 m., st. klim. letnia i solanka; w okolicy pensyonaty na wysok. 1000 m.; p. 15. V. — 15. X.

Berka, w Turyngii (Ilm) 277 m.; st. k. ż.; miejsce klimat., kąpiele borowinowe, igliwiowe, piaskowe; pobyt cały rok.

Bertrich, w Prusach nadreńskich; st. kol. Bullay lub Alf.; szczawa alkal.-słona 34° C.; p. 1. V. — 1. X.

Bex, Szwajcarya (kant. Waadt), 435 m.; miejscow. klim., kąpiele słone, winogrona; p. cały rok.

Biarritz, Francya w zatoce Biskajskiej, kąpielisko morskie i solanki jodo-bromowe. Pora kąp. od 1. V—15. X, zimą st. klim., ale nie dla chorych piersiowych.

Bilbao, Portugalia, kąpiele morskie.

Bilin, w Czechach, 200 m., 2 mile od Cieplic czeskich, silne szczawy alkaliczne, na miejscu zakład wodoleczniczy Sauerbrunn.

Binz, na wyspie Rugii. Kąpiele morskie, zwłaszcza dla dzieci; p. V—X.

Birsztany, Litwa, gub. Wileńska, w dolinie pomiędzy zalesionemi wzgórzami. St. kol. Kowno (32 w.), Rajkun (20 w.). Urządzenia postępowe; solanka, kefir, kumys. P. kąp. 15. V. — 30. IX.

Biskra, Algier, st. klim.; st. kol., 111 m.; suche powietrze; w bliskości źródła siarczane.

Blankenberghe, Belgia, 3 mile od Ostendy. Kąpiele morskie; p. kąp. 1. V. — 30. IX.

Blankenburg, Harz, 234 m., st. klim.; sanatoryum; 3 zakłady dla chorych nerwowych; p. cały rok.

Blankenburg, Turyngia, 226 m., st. klim.; p. 1. V. — 30. IX.

Blankenhein, Turyngia, 350 m.; st. klim.; p. 15. V. — 1. X.

Blasewitz, pod Dreznem; kąpiele piaskowe, igliwiowe; wodolecznictwo.

St. Blasien, Badeńskie (Czarny Las) 772 m., miejsce klimat., liczne sanatorya, wodolecznictwo, mechano-i elektro-terapia; kąpiele słoneczne, igliwiowe i t. d. Sezon letni 1. V. — 1. X, także i zimą.

Błotne jezioro (Balaton Füred), na Węgrzech, kąpiele w jeziorze w miejscowości zwanej Siófok. Solanka z dużą ilością kw. węgl.

Bocklet, Bawarya (pod Kissingen) 209 m., solanka żelazisto-ziemna z dużą ilością CO_2; p. 15. V. — 30. IX.

Bojarka, wieś o pół godz. od Kijowa; zakład kumysowy, otwarty 1. V. — 1. IX.

Bonndorf i Boll, Czarny Las bad., 620 m.; st. kol. Löffingen; miejsc. klimat.; p. 15. V. — 30. IX.

Boppard nad Renem; kuracya winogronowa. Zakład wodoleczniczy otwarty cały rok.

Bordighiera, półn. Włochy, nad zatoką genueńską pomiędzy Mentoną a San Remo, st. klim. zimowa. P. 5. X. — 15. V.

Borkum, wyspa na m. Północnem; statki z Emden (2 g.). Kąpiele morskie; p. 1. VI. — 30. IX.

Bormio, półn. Włochy, 35 klm. od st. kol. Tirano, 1340—1410 m., cieplica obojętna, 41° C., kąpiele mułowe; p. 1. VI. — 15. IX.

Borszék, w Siedmiogrodzie, 381 m.; szczawy alkaliczno-żelaziste, zawierające dużo wolnego kw. węglow. P. zdr. kąp. tylko 1. VII. — 31. VIII. Rozsyłka wód.

Borżom na Kaukazie; szczawa alkal.

Boulogne-sur-mer nad kan. La Manche. Kąpiele morskie.

Bourbon-l'Archambault i **Bourbon-Lancy,** solanki we Francyi; p. 15. V. — 30. IX.

Bourbonne les bains, Francya (Wogezy), silne słone cieplice. 58—66° C., nazwane francuskim Wiesbadenem. P. zdr. 15. VI. — 30. IX.

La **Bourboule** we Francyi (Puy de Dôme). Gorąca solanka z domieszką arszeniku. St. kol. Laquenille; 846 m.; p. 25. V. — 30. IX.

Bournemouth, w Anglii, uzdrowisko nadmorskie, wielkim obszarem lasów otoczone, ciepłota zimą + 7·2° C., lecznica dla piersiowych.

Bozen, połudn. Tyrol, 260 m., st. klim. przejściowa; leczenie winogronami.

Bóbrka, (Galicya). Źródła słono-jodowe.

Brand pod Bludenz. St. klim., 1024 m.

Brennerbad, 1326 m.; 2 źródła alkal.; p. 1. VI. — 30. IX.

Brides-les-bains i **Salins Moutiers** w Sabaudyi, połączone tramwajem elektr. Solanki alkal.; p. 15. V. — 30. IX.

Brighton, Anglia, sławne kąpiele morskie, źródła siarczane i żelaziste.

Brückenau, Bawarya; szczawy ziemno-alkal.; kąpiele żelaziste i borowin.; p. 15. V. — 15. IX.

Brunthal pod Monachium; zakł. dyetet. i hydropat., kąpiele parowe.

Budapeszt, stolica Węgier; cieplice słabo siarczane, 45—63° C.; wspaniałe urządzenie — t. zw. Kaiserbad, Reitzenbad i Lucasbad. W pobliżu Budy są bardzo liczne źródła wód gorzkich, z nich najważniejsze: Hunyady, Rakoczy, Franciszka Józefa, Apenta i t. d.

Burkut — zdrój, w Galicyi, st. kol. Worochta; letnia st. klimat. 1013 m.; kąpiele w Czeremoszu i mineralne.

Busk, Król. polskie, gub. kielecka, pow. stopnicki, zakład zdrojowo-kąpielowy wód solno-alkaliczno-siarczanych. Kąpiele mułowe; st. kol. Kielce. P. 15. V. — 30. IX.

Bussang we Francyi; szczawy proste (woda stołowa).

Buziás, Węgry, 132 m., bardzo silne szczawy alkaliczno-żelaziste. Rozsyłka wód; p. zdr. 15. V. — 30. IX.

Bystra, obok Bielska, Śląsk Austr., st. k. Dziedzice-Żywiec; zakł. wodoleczn.; kąpiele gazowe, elektr.

Cadenabbia nad jez. Como (Włochy); 199 m. St. kl. przejściowa; pobyt cały rok (2 sezony).

Campfeer, pomiędzy St. Moritz i Silvaplana; 1829 m.; klimat łagodniejszy, niż w St. Moritz.

Cannes, Francya, tuż nad morzem Śródziemnem; st. klim. zimowa znakomita; pob. w celu klim. 4. X—1. V; dla kąpieli morskich 1. V. — 30. X.

Cannstadt pod Studgardem w Wirtembergii; szczawy słono-żelaziste; klimat łagodny.

Capri, st. klim. zim. na wyspie tejże nazwy; parowcem z Neapolu 3—4 godz. Klimat morski, suchy.

Carabana w Hiszpanii; wody gorzkie.

Castellamare pod Neapolem; klimat ciepły, suchy.

Catania, Sycylia, st. klim. zim.; kąpiele morskie; solanka; w bliskości źródła siarczane. P. 15. XI—31. III. średnia ciepłota zimowa 11·5° C.

Cauterets, Francya, (dep. wysokich Pirenejów); 930 m.; cieplice siarczane, 15—55° C., p. 1. VI. — 20. IX.

Chaudes Aigues, Francya (dep. Cantal); wody alkal. gorące ze śladami Fe, S. i As.

Chojny pod Łodzią; zakł. hydrop.; sanat. dla chor. nerw. i wewn., alkoholików i morfin.

Chudowa (Cudowa — Kudowa), Sląsk Pruski, 400 m.; st. kol.; szczawy alkaliczno-żelaziste; P. kąp. 1 V — X. Pensyonat polski p. Wunsch.

Churwalden, Szwajcarya. 1270 m.; st. kol. Chur, st. klim. letnia wysokogórska, p. pob. 1. VI. — 30. IX.

Ciechocinek, Król. polskie, st. k. żel.; solanka jodobromowa $1/_3$—6%; kąpiele solankowe, borowinowe z CO_2,

elektryczne, świetlne, zabiegi hydropat. i t. d. Urządzenia wzorowe. Zakład kumysowy i kefirowy.

Cieplice czeskie, = Teplitz-Schönau, Czechy, 220 m., słynne cieplice obojętne, 32—48° C. Kuracya i w zimie.

Cieplice Trenczyńskie, = Trenczyn = Trencsin-Teplitz, Węgry, 250 m., cieplice siarczane, 38—42° C., P. kąp. 1. V. — 1. X.

Cieplice warażdyńskie, = Töplitz Warasdin = Warażdyn, Kroacya 274 m., cieplice ziemno-siarczane, 57° C.

Cirkwenica pod Fiume; kąpielisko morskie w m. Adryat. i miejscowość klimat. (2 godz. statkiem z Fiume).

Clarens pod Montreux; st. klimat. 372 m.

Contrexéville we Francyi (Wogezy) 342 m.; 6 godz. koleją od Paryża; zimne źródła ziemne do kąpieli i do picia (C. — Pavillon); p. 20. V. — 20. IX.

Copoty (Soboty, niem. Zoppot), pod Gdańskiem; st. kol., kąpielisko morskie, mała fala, Szpital dla dzieci zołzowych; p. 15. VI. — 30. IX.

Csiz, Węgry, 174 m.; solanka jodo-bromowa; pobyt 1. V. — 30. IX.

Cuxhaven przy ujściu Elby. Kąpiele morskie; z Hamburga koleją 2½, statkiem 6 godz.

Czarniecka Góra, 4 wiorsty od st. kol. Iwangr. Dąbr. Niekłań. Stacya klimat. leśna; zakład wodoleczn.

Dangast, Oldemburg, kąpiele w m. Północnem.

Darków, niem. Darkau, Śląsk austr., st. kol., jodowo-bromowe źródła słone, p. 1. V. — 15. X.

Davos, Davos-Dorf, 1560 m., Davos-Platz, 1556 m., Szwajcarya. Dwa łączące się z sobą uzdrowiska, st. klim. zimowa, lecznice dla piersiowych i ogólne, lecznica dla uczniów i uczennic, st. k., pobyt cały rok, głównie zimą.

Dax, Francya (Landes); źródła akratoterm.-siarcz.; p. cały rok, głównie latem.

Delatyn, Galicya, (pow. Nadworniański); 400 m., klim. podgórski; solanka o 33% wysycenia; wziewalnie; zakł. kąpielowy.

Dieppe, Francya (Normandya), wyborne morskie kąpielisko, p. 1. VI. — 15. X.

Dievenov, kąpiele morskie na Pomorzu; ze Szczecina (lub Kammin) statkiem; p. 1. VI. — 30. IX.

Divonne, Francya, 2 godz. z Genewy. Zakł. wodoleczniczy.

Dora, Galicya (pow. nadworn.). Zakł. żętyczny.

Dorna-Watra, Bukowina w Karpatach, szczawa alkaliczno-żelazista, własność rządu. p. 15. V — 30. IX.

Driburg, Westfalia, źródła alkal.-słono-żelaziste; p. 1. V. — 15. X.

Druskieniki, Litwa (gub. grodzieńska); nad Niemnem; 17 klm. od st. k. ż. warsz.-petersb. Porzecze, 200 m., solanka, zakł. zdrojowo-kąpielowy znakomity, p. 15. V. — 30. IX.

Drużbaki, dwie wsie: Drużbaki niżnie i wyżnie, Węgry (Spiż), Cieplica wapniowa, 24·2° C.
Dubrownik, zob. Raguza.
Dürkheim, Bawarya; solanka jodo-brom.; winogr.
Dürrheim, Baden, Czarny Las; solanka.
Eaux bonnes i Eaux chaudes we Francyi (depart. dolnych Pirenejów). 748 i 675 m. Cieplice siarczane.
Eberswalde w Brandenburgii; źródła żelaziste; pob. 15. V. — 30. IX.
Eggenberg pod Hradcem (Graz). Zakł. wodoleczn. 400 m.; p. 1. V. — 1. X.
Eilsen w ks. Schaumburg-Lippe; źródła siarczane i żelaziste; kąpiele borowin.; p. 15. V. — 31. VIII.
Eisenach w Turyngii; miejsc. klimat. 220—396 m.
Elgersburg w Turyngii; miejsc. klimat. i zakł. wodoleczniczy; p. 1. III. — 15. XI.
Elmen, Saksonia; solanka bromowa; p. 1. V. — 30. IX.
Elster, Saksonia, 491 m., alkaliczno-słono-żelaziste wody, podobne do Franzensbadzkich. P. 1. V. — 15. IX.
Ems, Ks. Nassauskie, słynne cieplice słono-alkaliczne, 28—54° C., p. 1. V. — 1. X.
Engelberg, Szwajcarya, blizko Lucerny; 1019 m., miejsc. klimat.; zakł. wodoleczn.; p. 1. V. — 1. X.
Enghien pod Paryżem; silne zdroje siarczane.
Ernsdorf, zob. Jaworze.
Essentuki na Kaukazie, 603 m., 15 klm. od Piatigorska; liczne i bogate szczawy z domieszką Br., J., S., Fl.
Euganejskie zdroje, Włochy, pod Padwą; liczne i silne cieplice ziemno-słone, w miejscowościach: Abano, Battaglii i St. Pietro Montagnone.
Fachingen, Prusy, 112 m., szczawa alkaliczna, obfitująca w kwas węglowy. Niema tu urządzonego zakładu zdrojowego.
Falkenstein w górach Taunus; 450 m.; st. kol. Cronberg. St. klimat.; sanat. dla piersiow.; p. cały rok.
Falmouth, Anglia. Kąpiele morskie.
Fanö na wyspie duńskiej tejże nazwy. Z Hamburga 5 godz. koleją i 20 min. statkiem. Kąpiele morskie.
Faulenseebad, Szwajcarya, nad jez. Thun.; 700 m.; źródła żelaziste; p. V. — 1. X.
Feydey s. Leysin, Szwajcarya, kanton Waadt; uzdrowisko wysoko-górskie, 1450 m., lecznica dla piersiowych, (też zimowa). Od st. k. Aigle powozem 3 godz.
Finkenwalde pod Szczecinem. Sanator. dla nerw. i morfin.
Flinsberg, Śląsk pr.; st. k. Friedeberg; 524—980 m.; st. klimat.; źródła żelaziste, zakł. wodoleczn. i t. d.; p. 1. V. — 30. IX.
Forges les Eaux, Francya (dep. doln. Sekwany); źródła alkal. i żelaziste; p. 1. VI. — 30. IX.

Föhr, kąpiele w m. Północnem; st. kol. Dagehüll, skąd statkiem (3/4 godz.); p. 1. VI. — 1. X.

Frankenhausen, Turyngia; 400 m.; solanka: pob. 15. V. — 30. IX.

Franzensbad (Franciszkowe Łaźnie), w Czechach, 423 m.; alkaliczno-solno-żelaziste szczawy, b. obfite w kwas węglowy. Z tutejszej borowiny Mattoniego sól i ług borowinowy, oba przetwory licznie rozsyłane, stosowane na kąpiele. Pob. 1. V. — 20. IX.

Freienwalde, Brandenburgia; solanka żelaz.

Freudenstadt, Wirtembergia, na stokach Czarnego Lasu; 740 m. St. klimat.

Friedrichroda, m. w Ks. Gotha; letnia klim. miejsc. w lesie turyngskim, 430 m.; p. 15. V. — 15. IX.

Friedrichshall, w Ks. Sasko Meiningen; dawniejsza salina i zdrój słono-gorzki; (»Friedrichshallerbitterwasser«). Tylko export.

Fürstenhof, Styrya, przy m. Kapfenbergu, 533 m.; zakł. hydropatyczny, przez Polaków uczęszczany.

Gainfahrn, przy m. Vöslau pod Wiedniem. 200 m., zakład hydropatyczny.

Gais, Szwajcarya (kant. Appenzell), 935 m., zakład galaktoterapeutyczny, letnia st. kl., p. 15. V. — 15. IX.

Gardone-Riviera nad jezior. Gardo we Włoszech. Najciepl. na poł. Alp, od wiatrów osłoniona st. klim. zimowa. Pob. 15. IX. — 1. VI.

Gastein, Gastuń, Austrya, (Ks. Salzburskie); 1048 (właściwy G.) i 855 m. (Hof. G. z ochłodzoną już wodą) cieplice obojętne, 24—48° C., klimat czysto alpejski. Pob. 1. V. — 30. IX.

Geilnau (Gielniów) w prusk. okr. Unterlahn. Szczawy alkal.-ziemno-żelaziste.

Gerace pod Neapolem, gorące źródła słone, siarczane i żelaziste z domieszką arszeniku.

Gersau pod Rigi, 440 m.; st. klim. całoroczna.

Giessbach zakład wodoleczn. pod Interlaken.

Giesshübl-Sauerbrunn w Czechach pod Karlsbadem; stac. kol.; 340 m.; zakł. zdroj.-kąpiel. Mattoniego; letnisko klimatyczne; znakomita prosta szczawa alkaliczna. Jest tu zakład hydropat. 1. V. — 30. IX.

Gleichenberg, Styrya, 290 m., szczawy alkalicznosolne i żelaziste; stacya klimatyczna; st. kol. Feldbach; pob. 15. V. — 30. IX.

Glücksburg, Holsztynia; kąpiele morskie w Bałtyku, szczawa żelaz.; zakł. żętyczny; p. 1. V. — 30. IX.

Głębokie w Galicyi, pomiędzy st. kol. Rytro a Piwniczną; szczawa alkal. słabo-żelazista; doskonała woda stołowa. Zakładu niema.

Gmunden, Austrya górna, nad jeziorem Traun, st. k., 420 m. uzdrowisko letnie, kąpiele solankowe wziewalnia, p. 1. VI — 1. X.

Goczałkowice, Śląsk pruski, st. kol. żel. Pszczyna (Pless), 266 m., solanka jodobromowa, wywóz zagęszczonej solanki i soli zdrojowej; pob. 15. V. — 15. IX.

Godesberg pod Bonn; źródła alkal.-żelaziste; sanatorya dla nerwowych; zakład wodoleczn. i t. d.

Görbersdorf, Sląsk pruski. 560 m. Lecznice dla piersiowych Dra Brehmera, Dra Römplera, Dra Weickera, (także sanat. ludowe). Od st. k. Friedland 20' powozem.

Goriaczewodsk, Kaukaz; cieplice siarczane 87·9° C.

Görz, Tyrol; st. klim. połudn. przejściowa.

Gräfenberg, Sląsk austryacki, 630 m., najdawniejszy i przez swego założyciela Priessnitza powszechnie znany zakł. hydropatyczny, cały rok otwarty.

Gravesend, Anglia (Kent); kąpiele morskie.

Gries, połudn. Tyrol, 270 m., $1/4$ godz. od Bozen, uzdrowisko zimowe, leczenie winogronowe, p. 1. IX — 30. V. Sanatoryum Gries dla chorych piersiowych; zakł. leczn. Sonnenhof dla chorych niepiers. lek. kier. Dr Flis.

Griesbach, Baden; 600 m.; st. kol. Oppenau; źródła glaubersko-zelaziste z CO_2; p. 1. VI. — 30. IX.

Grindelwald, Szwajcarya (góry Berneńskie); stac. klimat. 1060 m.; zakł. mleczny, żętyczny.

Grodzisk, Król. pols., St. k. ż. warszaw.-wiedeńskiej; zakład kąpielowo-leczniczy dla chor. nerw., alkohol. i morfin.; kuchnia dyetetyczna.

Gubera źródło p. Srebrenica.

Gurnigel, Szwajcarya, (k. Berneński) 1155 m.; źródła siarczane; wielkie sanatoryum; p. 10. VI. — 20. IX.

Hall rakuski = Bad Hall. Górna Austrya, 376 m., solanka jodo-bromowa; p. 1. V. — 30. IX.

Hall tyrolski, Tyrol (pod Innsbrukiem), 537 m., solanka, urządz. kąpiel. liche.

Hall = Schwäbisch-Hall, królestwo Wirtemberskie, 290 m., solanka.

Hallstadt, Austrya, (przy Ischlu), solanka.

Hals pod Passau (Bawarya); 2 zakł. wodoleczn.

Hammam-R'ihra, Algier, 550 m.; źródło żelaziste (19° C.); p. cały rok (niedokrw., chor. nerw.).

Harkányi, Węgry; cieplice siarczane (62, 5° C).

Harrogate, (Anglia); źródła siarczane.

Harwich, Anglia, kąpiele morskie.

Harzburg pod Brunświkiem; solanka; zakł. wodoleczniczy; p. 15. V. — 30. IX.; zakł. pryw. cały rok.

Havre de Grâce, Francya, kąpielisko morskie.

Heilbrunn, patrz Adelhaidsquelle.

Hela, kąpiele morskie w zat. Gdańskiej. Lasy sosn.

Helgoland, wyspa na morzu północnem; 3 godz. od Cuxhaven; kąpielisko morskie; p. 1. VI. — 1. X.

Hélouan-les-Bains, nad Nilem w Egipcie, 35 klm. od Kairu, st. klim. zimowa i cieplice siarczane, 32° C.

Heringsdorf, na wyspie Usedom, Pomorze, kąpie-

lisko morskie nad morzem bałtyckiem, od lądu wysokopiennym lasem otoczone; p. 15. V. — 30. IX.

Herkulesbad, zob. Mehadia.

Hermsdorf, Śląsk pr., blizko Lignicy. Kąpiele borowinowe, źródła żel., zakł. wodoleczn.

Heustrich, Szwajcarya (k. Bern.) 700 m.; źródło siarczane; p. 1. VI. — 20. IX.

Hevoiz, Węgry (jez. Plateńskie). Cieplica oboj.

Hohensalza = Inowrocław.

Homburg, Ks. Nassauskie (okrąg rządowy Wiesbaden), 189 m., zdroje żelazisto-glaubers. i żelazisto-słone, uzdrowisko letnie i zimowe, zakł. wodoleczniczy, żętyczny i kąpiel. (kąpiele musujące, elektr. i t. p.).

Honnef pod Obercassel. Miejsc. klimat.; winogrona; w pobliżu Hohenh. — zakład dla piersiowo chorych (cały rok).

Houschka, Czechy, pod Pragą; źródła żelaziste.

Hubertusbad, Harz; solanki. Zakł. wodoleczn.

Huta, Galicya, pow. Stryjski. Wyrób żętycy.

Hyères, Francya pod Tulonem, 4 klm. od morza; st. klimat.; p. 1. X. — 1. V.

Ileckie jez., Rosya, gub. Orenburska; słone kąp.

Illidże, Bośnia pod Sarajewem; 500 m.; ciepl. siarcz. (57, 5° C.); zakł. wodoleczn.; p. 15. V. — 15. X.

Ilmenau, Turyngia, 540 m.; zakł. wodoleczn.

Imnau, Prusy, st. k. Eyach; źródła żelaziste z manganem.

Inowłódz, Król. Polskie, gub. Piotrkowska, 12 klm. od st. kol. Tomaszów rawski. St. klim. leśna.

Inowrocław, Ks. Poznańskie, m. powiatowe, od r. 1876 urządzony zakł. silnych kąpieli solankowych.

Inselbad, Westfalia (pod Paderborn); źródła słono-ziemne zawierające azot. Zakład dla astmatyków, nerwowych i chorób przewlekł., otwarty cały rok.

Interlaken, Szwajcarya 568 m.; st. klim. podalpejska, leczenie mleczne, żętyczne, winogronowe; sanatoryum i zakł. wodolecznicze cały rok otwarte; sezon VI — IX.

Ischia, wyspa w zatoce Neapolitańskiej, kąpielisko morskie, cieplice, parówki przyrodzone.

Ischl, Austrya (Salzkammergut), 474 m., solanka i źródło siarczane; miejscow. klimat.; p. VI. — 30. IX.

Iwonicz, Galicya, st. k. ż. o 12 klm. oddalona od zakładu zdrojowego, 410 m., szczawy jodo-bromowo-słone, kąpiele borowin., wodolecznictwo; p. zdr. 15. V. — 1. X. (I i III sezon tańsze).

Jałta, południ. brzeg Krymu. Kąpiele i winogrona.

Jastrzębie, (niem. Königsdorf-Jastrzemb) Śląsk pruski, 250 m., wody słone, jod i brom zawierające. St. kol. Piotrowice; p. 15. V. — 1. X.

Jaszczurówka, w Tatrach pod Zakopanem, 908 m.,

jedyna polska cieplica obojętna 21° C.; kąpiele w zbiorniku, hotel, wille. Omnibusem z Zakopanego.

Jaworze, (niem. Ernsdorf), Śląsk austr., 360 m., zakład wodoleczn., żętyczny, kąpiele igliwiowe; st. kol.

Johannisbad, Czechy, 651 m., cieplice obojętne 29° C., st. klim. letnia, pora zdr. 16. V. — 30. IX.

Johannisbrunn, Śląsk austr.; szczawy żelaz. z CO_2. Zakł. wodoleczn.

Kahlberg, Prusy wsch.; kąpiele morskie.

Kainzenbad, Bawarya 800 m.; st. kol. Partenkirchen; źródła siarcz.-żelaz.; st. klim.; p. cały rok.

Kair, Egipt, uzdrowisko zimowe, klimat suchy, gorący, śr. ciepł. zimy 13° C. P. 15. X. — 15. IV.

Kaltenleutgeben, Austrya, 2 godz. od Wiednia, zakł. hydropatyczny Winternitza, 900 chorych.

Kamionka nad Dniestrem (gub. podolska); winogrona.

Karlsbad, Karolowe wary, Czechy, słynne cieplice alkaliczno-glauberskie, 16 zdrojów o c. 30—73° C., (Sprudel, Mühlbrunn, Schlossbrunn, Markbrunn). P. 1. V. — 1. X.

Karlsbrunn, Śląsk austr. 783 m.; źr. żelaz.

Kemmern, gub. Liflandzka; źr. siarczane.

Kisłowodzk, Kaukaz, 864 m., liczne i rozmaite źródła, najważniejsze Narzan, szczawa żelazista; p. 15. VI.— 1. X.

Kissingen, Bawarya, 190 m.; znakomite szczawy żelazisto-słone, 10·7—18·4° C.; do picia zdroje: Rakoczy, Pandur, Maxbrunnen. Zakłady: hydropatyczny, dyetetyczny i pneumatyczny, p. zdr. 1. V. — 30. IX.

Klampenborg, Dania; kąpiele morskie.

Klausenquelle w Styryi; źródło alkal.-żelaziste.

Koło, (niem. Cranz = Kranzkuren) 4 mile od Królewca; st. k., kąpielisko morskie; p. 15. IV. — 30. IX.

Kołobrzeg, (niem. Colberg), Pomorze, st. k., kąpielisko morskie, solanka 5%, kąpiele borowinowe; pobyt 15. IV. — 30. IX.

Königsborn, Westfalia; solanki ciepłe 34° C., pob. 15. V. — 30. IX.

Königsdorf, patrz Jastrzębie.

Korfu na wyspie t. im.; st. klim. zimowa; 48 godz. z Tryestu, 13 godz. z Brindisi; p. X. — 1. IV.

Korytnica, Węgry, Liptów, 847 m., zdroje ziemno-żelaziste, klimat górski.

Koserow, Pomerania; kąp. morskie.

Kösen; pr. Saksonia; solanka; p. 1. V. — 1. X.

Kosów, (w Galicyi wsch. pod Kołomyją), zakł. dyet. St. kol. Zabłotów; p. 1. V. — 30. X.; kuchnia jarska.

Köstritz, Saksonia, 170 m., kąp. solankowe, tudzież gorące piaskowe; p. zdr. 15. V. — 1. X.

Kraljevica, miasto portowe w Chorwacyi, włoskie

Porte-re, nad morzem Adryat., godzina drogi od Rjeki (Fiume), kąpielisko morskie i uzdrowisko letnie.

Krankenheil, przy Tölz (górna Bawarya), 670 m., jodo-sodowo-alkaliczne zdroje, p. zdr. 15. V—1. X.

Kranz, zobacz Koło.

Krapina, Cieplice Krapińskie, Chorwacya, 160 m., cieplice obojętne 41—43° C.; p. zdr. IV—XI.

Krasnobród, w Król. pol., St. k. ż. nadwiślańskiej Rejowiec, od r. 1888 zakład kumysowy i uzdrowisko z pensyonatem dla chorych piersiowych.

Kreischa, Saksonia, Zakł. wodoleczn.

Kreuth, Bawarya, 850 m.; solanka słono-ziemno-glauberska; zakł. żętyczny; p. 1. VI. — 15. IX.

Kreutzen, Austrya górna, st. k. Amstetten; zakł. hydrop.

Kreuznach, Prusy nadreńskie; 106 m., słaba solanka jodobromowa (8—30° C.); łaźnie, wziewalnie, mechanoterap., kąpiele; p. 1. V. — 1. X.

Krondorf, Czechy, 1 mila od Karlsbadu, prosta szczawa alkaliczna, corocznie w ilości około 1 miliona flaszek do dyetycznego użycia rozsyłana.

Krościenko w Galicyi nad Dunajcem, szczawa alkaliczna (bardzo dobra woda stołowa) ze zdr. Stefana.

Krynica, Galicya, st. k. ż. na miejscu, 600 m., 18 zdrojów silnej szczawy alkal.-ziemno-żelazistej z CO_2 (zdroje: Główny, Słotwinka, Karola, Józefa i t. d.). Kąpiele mineralne, borowin., gazowe suche; zakł. wodoleczniczy); zakł. dyetet. (Dr Skórczewski); klimat podalpejski; 1500 pokojów; p. 15. V. — 10. X.

Krzeszowice pod Krakowem; źr. siarczane.

Kudowa, zob. Chudowa.

Kufstein, Tyrol, 482 m.; st. klimat. letnia.

Kulaszne, Galicya pod Przemyślem; żętyca.

Labassère, Francya (Pireneje). Źr. siarcz. zimne.

Landeck, Śląsk pruski, 450 m., cieplice obojętne 22—29° C., b. słabo siarczane; p. 1. V. — 30. IX.

Langenau, Śląsk pr. Szczawy alkal.-ziemno-żelaziste; kąpiele borowinowe; p. 1. V. — 15. X.

Langenbrücken, Baden; zdroje siarczane zimne.

Langensalza, Saksonia; źr. słono-siarcz.; p. 1. V. — 1. X.

Langeoog, Niemcy, wyspa na morzu północnem, kąpielisko morskie (silne fale). P. 1. VI. – 30. IX.

Lanjarron, Hiszpania; szczawa podobna do Vichy.

Lassnitzhöhe pod Gracem (Austrya) 555 m. Sanator. dla chor. nerw. i wewn.

Laubbach, Prusy; Zakł. wodoleczn.

Lausigk, Saksonia; kąpiele borow. i żelaz. (z domieszką arsenu); p. V. — 30. IX.

Lauterberg, Hanower, góry Herceńskie, 320 m.; st. klimat., zakł. wodoleczn.; p. 15. V. — 30. X.

Lavey, Szwajcarya (k. Waadt) źródła siarcz.; zakł. wodoleczn , kąpiele piaskowe; 433 m.; p. 15. V. — 30. IX.

Lenk w Szwajcaryi (kant. Berneński); 1105 m. Zdroje siarczane zimne. St. kol. Erlenbach; p. 10. VI. — 15. IX.

Leuk, Szwajcarya (k. Wallis); st. k. L.-Susten; 1411 m.; źr. gips.-żelaz. i siarcz.; p. 1. V. — 30. IX.

Leysin sur l'Aigle = Feydey.

Levico, Tyrol południowy, 533 m., zdroje zawierające siarkan żelaza i kwas arsenawy; p. zdr. 1. V. — 30. IX.

Libawa, kąpielisko morskie w Bałtyku, p. 15. V—1. IX.

Lido pod Wenecyą, znane kąpielisko morskie.

Liebenstein, ks. S. Meiningen; 345 m.; źr. żelaziste; zakł. wodoleczn.; p. 1. V. — 15. X.

Liebenzell, Wirtemberg; cieplice obojętne.

Liebwerda, Czechy, 397 m.; st. kol. Raspenau; szczawa alkal.-ziemna i żelazista.

Lipieck, Rosya (g. Tambowska); źr. żelaz.

Lipik, Slawonia, cieplice alkal. słone, zawier. jod.; p. 1. V. — 30. IX.

Lippsringe, Prusy (Westfalia), 136 m., wody ziemno-żelaziste, wziewalnie; p. zdr. 15. V. — 15. IX.

Lobenstein, Reuss, 515 m.; kąp. żelaz.

Locarno nad Lago Maggiore, 204 m.; st. klim. zim.

Lovrana pod Abbazyą; kąp. morskie.

Lubień, Galicya, 3 mile od Lwowa, 275 m., bardzo obfite zimne źródło siarczane; leczenie chorób górnych dróg oddechowych rozpylaniem wody siarczanej.

Lubownia nowa, Węgry (Spiż), 556 m., zakład zdrojowy, szczawy alkaliczne, ziemno-żelaziste.

Luchon, Francya (d. Haute Garonne), 625 m.; cieplice siarcz. (40—66° C.); p. 15. V. — 20. IX.

Lugano, Szwajcarya, kanton Tessyński, 275 m., st. klim. południ. przejściowa; p. XI. — IV.

Luhaczowice, Morawy, 4 źr. alkal.-słone; kąp. min. natur. z CO_2; zakł. wodoleczn., wziewalnia i t. d.; pob. 1. V. — 30. IX.

Lussinpiccolo, Lussingrande i Cigale na Adryatyku, stacye klim. zimowe i kąp. morskie; p. 1. X. — 31. V.

Luxeuil, Francya; źr. słone i żelaz.; p. 1. VI. — 20. IX.

Łopuszna na Bukowinie; 5 mil od Śniatynia; źr. żelaziste.

Madeira, północna Afryka, miasto Funchal, słynna st. klim. całoroczna wilgotno-gorąca (śr. ciepł. 18·8° C.).

Madonna di Campiglio, Tyrol południ. 1553 m.; st. klimat.; zakł. wodoleczn.; p. 1. VI. — 30. IX.

Maiorenhof pod Rygą; kąpiele morskie.

Malaga, Hiszpania; st. klim. zimowa (c. zimy 12,3° C.); mało deszczów.

Maloja, Szwajcarya blizko St.-Moritz; 1811 m., stac. klimat. całoroczna.

Malvern, Anglia, st. klimat.

Marbach, Szwajcarya; zakł. wodoleczn.

Marienbad, Czechy, 630 m.; alkaliczno-glauberskie zdroje z CO_2 o c. 10—15° C., (Kreutzbr., Ferdinandsbr., Carolinenbr.), kąpiele borowinowe; p. zdr. 1. V. — 30. IX.

Marienlyst, Dania; kąpiele morskie.

Marillathal, Węgry połudn., 800 m., st. klimat.; winogrona.

Marstrand, wyspa szwedzka, klim. chłodny wilgotny.

Maryówka, sanatoryum i zakład wodoleczn., 6 km. od Lwowa.

Matlock, Anglia; zakł. wodoleczn.; sanatoryum.

Mehadia = Herkulesbad, Węgry (Banat), 147 m., słynne cieplice siarczane 39—40° C. Pob. 15. V — 1. XI.

Meinberg, Lippe — Detmold; st. kol. Horn — M.; źr. siarczane z CO_2 i H_2S; solanka; kąpiele mułowe. Pob. 20. V. — 20. IX.

Mendel, Tyrol, 1360 m.; st. klimat.

Mentona = Mentone, 1 godz. k. ż. od Nizzy, w zatoce genueńskiej, uzdrowisko zimowe na francuskiej Riviera di Ponente, umiarkowanie wilgotne, względnie ciepłe, p. pob. 1. XI. — 30. IV.

Meran, wraz z sąsiedniemi gminami: Ober-, Untermais i Gratsch; połudn. Tyrol, 319—520 m., st. klim. zimowa, (śr. ciepł. zim. 1·8° C.); p. 15. X. — 15. V; wiosną leczenie galaktoterapeutyczne, jesienią winogronowe, leczenie wzniesienne.

Mergentheim, Wirtemberg; solanka gorzka; pob. V. — 1. X.

Michelstadt, Hesya. 208 m. Zakł. wodoleczn.

Millstatt, Karyntya; st. klimat.; zakł. wodoleczn.

Misdroy, dobre kąpiele morskie, na wyspie Wolin, koło Szczecina, Pomorze; także uzdrowisko zimowe.

Mitterbad w Tyrolu; zdroje żelaziste, zawierające siarkan żelaza. P. 15. V. — 15. X.

Mondsee, pod Ischlem; st. klimat. letnia.

Monfalcone, pod Tryestem; wody żelaziste.

Monsummano, Włochy półn. (prowincya Lucca); oprócz cieplic siarczanych 40—50° C., przyrodzona parówka w grocie Giusti; winogrona; p. 1. V. — 30. IX.

Mont Caux nad jez. Genewsk., ponad Glion; 1100 m.; sanatoryum; kuracya zimowa.

Mont Dore, Francya, ciepl. solank. i alkal. 52° C.

Montecarlo = Monaco, uzdrowisko letnie i zimowe, klimat miernie suchy; kąpiele morskie; nowy zakład wodoleczn.

Montreux, Szwajcarya (k. Waadt nad jez. Genewskiem) 380 m., wraz z sąsiedniemi gminami; st. klimat.

zimowa, chłodniejsza niż Meran; szczawa alkaliczna, żętyca, winogrona; p. cały rok.

Morszyn, Galicya, powiat stryjski, st. kol., 316 m.; oprócz słonych zdrojów, znakomite słono-gorzkie źródło (zdrój Bonifacego), wyrób soli zdrojowej do picia i na kąpiele; zakład zdrojowy, kąpiele borowinowe.

Mühlbach w Tyrolu; st. klimat. 768 m.

Münster am Stein, Prusy (prowincya nadreńska) 100 m., niedaleko Kreuznachu, zakład kąpieli słonych solanka jodo-bromowa 30·5° C. (zawierająca lit).

Muri, Szwajcarya 462 m. źródła alkal. ziemne.

Muggendorf, Szwajcarya, 600 m.; st. klim., żętyca.

Muskau na Śląsku pr. Wody żelaziste, zawieraj. siarkan żelaza i wolny kw. siarkowy; p. 15. V. — 15. IX.

Nałęczów, Królestwo Polskie, st. kol., 10 klm. od Lublina, 5 godz. od Warszawy. Zakł. wodoleczn. cały rok otwarty; zdrój żelazisty, kąpiele borowinowe, igliwiowe, słoneczne, powietrzne, świetlne i t. d. Piękne położenie, wzgórza, lasy iglaste; pob. letni od 1. VI.

Narwa, Rosya, nad zat. Fińską, gub. Petersburska. Kąpiele morskie (także ciepłe).

Narzan — patrz Kisłowodzk.

Nassau, Prusy, dolina Lany. Zakł. wodoleczn.

Nauheim, Ks. Hessen-Darmstadt; 140 m., najsilniejsza niemiecka cieplica solankowa, nader obfita w kw. węglowy; mnogie źródła 22—34·5° C.; p. 1. V. — 30. IX.

Nenndorf, Prusy (prow. Hessen-Nassau), zimne wody siarczane, solanka i borowina; p. zdr. 1. V. — 30. IX.

Nerone, Włochy; wody alkal.; natur. parówka.

Nerothal pod Wiesbadenem. Sanatoryum dla nerwowych, cały rok otwarte.

Nervi, Włochy, niedaleko Genui na Riviera di Levante; uzdrowisko zimowe, klimat wilgotny, p. 1. X. — 15. V.

Neuenahr, Prusy nadreńskie, cieplice alkaliczne z CO_2 20—40° C.; klimat łagodny, p. z. 1. V. — 1. X.

Neuhaus w Styryi; cieplice obojętne; p. 1. V. — 30. IX.

Neu-Rakoczy pod Halle; szczawa słono-alkal.

Neustadt, Haardt, Bawarya. Kurac. winogron.

Newcastle, Anglia, wyborne kąpiele morskie.

Nidelbad pod Zürichem 512 m.; st. klimat.; zakł. wodoleczn.

Niederbronn, Alzacya; solanka żelazista; p. 15. V. — 15. IX.

Niedernau, Wirtemberg, 360 m.; szczawa gorzka i żelazista: p. V. — IX.

Nieder-Langenau, Śląsk pr.; szczawy żelaziste; kąpiele mułowe; żętyca; p. 1. V. — 15. X.

Niederrichenbach, Szwajcarya (k. Unterwalden) 1167 m., st. klimat

Niekłań, Król. Pol., st. k. ż. tegoż nazwiska; zakł. wodoleczniczy; okolica lesista.

Niemirów w Galicyi; zakład kąpiel. (siarczano-solno-alkal.).

Nizza = Nice, Francya (depart. Alp morskich), nad morzem Śródziemnem; ulubiona st. klim. zimowa umiarkowanie wilgotno-ciepła, kąpielisko morskie, sez. zimowy X. — V., kąpiele morskie V. — X.

Norderney, Hanower, wyspa na m. północnem, najznakomitsze niemieckie kąpielisko morskie, lecznica dla zołzowych; sanatorya; p. 1. VI. — 1. X.

Nowe Miasto nad Pilicą, Król. pol., gub. Piotrkowska, zakład wodoleczniczy Dra Bielińskiego, okolica lesista, górzysta; ze Skierniewic pocztą.

Obersalzbrunn, patrz Salzbrunn.

Oberspaar pod Dreznem. Kuracya winogron.

Obornik (Obernigk) pod Wrocławiem. Letnisko; kąpiele igliwiowe; zakł. dla umysłowo-chorych.

Odessa, Rosya, nad morzem Czarnem; kąpiele morskie, kąpiele słono-mułowe w limanach (naturalnych słonych jeziorach odeskiej zatoki); zakład wodoleczn.; p. kąp. (najlepsza) 20. VI. — 15. VIII.

Oeynhausen = O.-Rehme. Prusy (Westfalia), cieplice słone, 26—31° C., zawierające CO_2; p. 15. V. — 30. IX.

Offenbach nad Menem; słaba solanka sodowo-litowa.

Ojców w gub. Kieleckiej (17 kilom. od Krakowa, 19 klm. od st. k. Olkusz), pięknie położony w dolinie Prądnika. Zakład wodoleczniczy; p. 1. IV. — 1. XI.

Oldesloe, Holsztynia; solanka, zdroje siarcz.

Oppelsdorf pod Zittau; zimne zdr. siarcz.-żelaziste.

Orb, Hessen-Nassau; solanki; p. 1. V. — 30. IX.

Ospedaletti pod San-Remo; st. klim. zimowa sucha (zimą + 12° C.); p. 1. XI. — 1. V.

Ostenda = Ostende, Belgia, najwięcej uczęszczane kąpielisko morskie, wspaniałe urządzenia; p. 1. VI.—15. X.

Ottobad, Bawarya, 520 m., szczawy żelaziste; pob. 1. V. — 1. X.

Otwock w Król. Polsk. (godzina drogi koleją od Warszawy). Sanatoryum dla chor. piers. Dra Geislera cały rok otwarte. Stacya klimatyczna.

Palermo, stolica Sycylii, krajobraz pyszny, bogata roślinność, klimat wilgotno ciepły (ciepł. zimy 11·3°), stacya klimatyczna południowa; p. 15. X. — 30. IV.

Pallanza, Włochy półn., nad Lago Maggiore 193 m. Stacya klimat. całoroczna, głównie wiosna i lato.

Pantieosa, Hiszpania, Pireneje; 1700 m. Cieplica solankowa z solą glauberską, azotem i siarką.

Passugg, Szwajcarya (k. Graubünden); szczawy żelaziste; p. 15. V. — 15. X.

Passy, Francya; źródła z siarczanem żelaza.

Pau, Francya (depart. niższych Pirenejów), 207 m., zimą ciepłota waha się między 8—9° C.; st. klimat. zimowa; p. 1. XI. — 31. V.

Peebles, Anglia; st. klimat.; zakł. wodoleczn.

Pegli, pod Genuą; st. klimat. zimowa (1. XI. — 1. V), latem kąpiele morskie, piaskowe.

Peterstlial, W. ks. Badeńskie, 421 m., szczawy alkaliczno-ziemno-żelaziste z CO_2; p. 15. V. — 30. IX.

Pfäffers, zobacz Ragaz-Pfäffers.

Piatigorsk, ces. rosyjsk., Kaukaz, gub. Stawropolska, 993 m., 20 zdrojów siarczanej cieplicy od 29·3° do 51·25° C., tudzież źródła alkaliczno-żelaziste i gorzkie; p. 1. V. — 1. X.

Pisa, Włochy; st. klimat. zimowa (+7° C.) wilgotna; p. 1. X. — 1. V. Cieplice siarczane.

Piszczany, (Pöstyén, Pistyan) na Węgrzech; cieplice siarczane 57—75° C., tutejszy muł zdrojowy używany na kąpiele; p. 1. V. — 30. IX.

Plombières, Francya (Wogezy), 456 m., liczne źródła cieplic obojętnych od 13—74° C., kąpiele wybornie urządzone, p. 1. VI. — 30. IX.

Podgórze pod Krakowem; kąpiele siarczane i solankowe ze źródła; zakład kąpielowy Matecznego.

Pohulanka pod Dźwińskiem (Dynaburgiem). Zakład kumysowy i wodoleczniczy. Leśna st. klimat.

Polzin, Pomorze; szczawy słono-żelaziste; parówki. Pob. 1. V. — 1. X.

Połąga, polsko-litewskie kąpiele morskie w Bałtyku (gub. Kurlandzka); z Galicyi przez Prusy do Kłajpedy (Memel), z Król. Polsk. przez Libawę lub Prekulny. Lasy sosnowe; p. 15. VI. — 15. IX.

Półhora, Węgry, Orawa, pod Babią Górą, wody słone jodo-bromowe.

Pontresina, Szwajcarya (k. Graubünden), uzdrowisko letnie i zimowe w górnym Engadynie, 1830 m., liczne hotele i pensyonaty; sez. letni 1. V. — 30. IX.

Portobello pod Edynburgiem; kąpiele morskie.

Porto-Rose pod Tryestem; kąpiele słone i morskie.

Pörtschach, Karyntya 470 m. Kąpiele w jeziorze.

Prags, Tyrol 1377 m.; st. kol. Niederdorf. St. klim.; źródła siarczane.

Preste, Francya, wsch. Pireneje; cieplice obojętne.

Püllna, wieś w Czechach, źródła wody gorzkiej.

Pustomyty, Galicya, 1 mila od Lwowa, wody siarczane zimne, skromny zakład zdrojowo-kąpielowy.

Putbus na wyspie Rugii. Kąpiele morskie.

Pyrawarth pod Wiedniem; st. k. Wolkersdorf; zdr. żelaziste; p. 15. V. — 15. IX.

Pyrmont, ks. Waldeck, proste szczawy, wody słone silne żelaziste zdroje z CO_2; p. zdr. 15. V. — 10. X.

Rabbibad, Tyrol połudn., 1250 m. St. klim., silna

szczawa żelazista; p. 15. VI. — 15. IX. (St. kol. St. Micheln).
Rabka, Galicya, 540 m., silne zdroje słono-jodobromowe; klimat podgórski; czyste powietrze. Lecznica bezpłatna dla dzieci zołzowych; p. 15. V. — 1. X.
Radegund, Styrya, 735 m. Zakł. wodoleczn.
Radein, Styrya, szczawa alkal.; p. 1. V. — 30. IX.
Ragaz-Pfäffers, Szwajcarya (kant. St. Gallen), dwa zdrojowiska: Pfäffers 685 m., a Ragaz 521 m., których cieplice obojętne 38° C. służą wspólnie do użycia.
Raguza (Dubrownik), Dalmacya; st. klim. zimowa.
Rajecz Fürdö, Węgry, cieplica ałun.-żelazista.
Rapallo pod Genuą; st. klim. zimowa (+10° C.).
Rapportsweiler, Alzacya; zdrój ziemno-słony.
Reccoaro, Włochy; szczawa żelazista.
Rehburg, Hanower; źródło słono-żelaziste; p. V. — X.
Rehme, zobacz Oeynhausen.
Reiboldsgrün, Saksonia, 690 m.; lecznica dla chorych piersiowych. Kąpiele żelazisto-borowinowe.
Reichenau, Austrya, miejsc. klimat., 500 m. Zakł. wodoleczn.; p. 1. V. — 15. X.
Reichenhall, Bawarya, 474 m., uzdrowisko podalpejskie, solanka, leczenie wzniesienne (terenowe), zakłady aeropneumatyczne i inhalacyjne; p. zdr. 15. V. — 30. IX.
Reinerz, Sląsk pruski, 568 m., zdroje ziemno-alkaliczno-żelaziste, wyborna żętyca, klimat górski, kąpiele mineralne wodne i borowinowe; p. 1. V. — 30. IX.
Remagen nad Renem; letnisko i zakł. dla nerwow.
Reutlingen, Wirtemberg; zimny zdrój siarcz.
Rewel, gub. Estlandzka; kąpiele morskie.
Rheinfelden, Szwajcarya pod Bazyleą, 280 m.; Solanka, żętyca, winogrona.
Rigi, Szwajcarya, nad jez. 4 kantonów. Miejscowości klimatyczne, jako to: R.-First 1446 m., R.-Klösterli 1317 m., R.-Kulm 1800 m., R.-Scheidegg 1650 m. i t. d. W Rigi-Kaltbad 1470 m. zakł. wodoleczn.; p. 15. VI. — 1. X.
Riolo, Włochy, źr. żelaz., siarcz. i słone.
Rippoldsau, Baden, 566 m. Szczawa żelaz. glaub.
Riviera, wybrzeże zatoki Genueńskiej, pomiędzy Nizzą a Spezią, rozdzielone przez Genuę na część zach. Riv. di Ponente i wsch. Riv. di Levante. Na Riv. di Ponente: Nizza, Mentona, San-Remo, Bordighera, Hyeres, Cannes, Monaco, Cordigliano, Genua. Na Riv. di Levante: Pegli, Nervi, Rapallo, Piareggio, Spezia, Santa Margherita Ligure.
Rohicz, Styrya (Rohitsch-Sauerbrunn), 228 m., wody słono-alkaliczne, bardzo obfite w kw. węgl.; p. 1. V. — 1. X.
Römerbad, południ. Styrya, 237 m., obojętne cieplice 36—38° C., klimat łagodny; p. 1. V. — 30. IX.
Römerquelle, Karyntya; szczawa alkal.
Roncègno, południ. Tyrol, 535 m., zdrój arsenowo-

żelazisty do picia i do kąpieli na miejscu używany. Zakł. wodoleczn.; pob. 15. V. — 30. IX.

Ronneby, Szwecya; zdrój siarcz.-żelazisty.

Rosenheim, Bawarya, 450 m. Solanka, słabe źródła żelaziste, zakł. wodoleczn.

Rothenfelde, Hanower; solanka; p. 15. V. — 1. X.

Royan, Francya przy ujściu Girondy; kąp. morskie.

Royat, Francya (depart. Puy de Dôme), 450 m., cieplice alkaliczno-solne 20—35° C., p. zdr. 15. VI. — 15. IX.

Rożnów (Roznau) Morawy, 400 m., zakład wodoleczniczy pod kier. Polaka Dra Sawera; st. klim.

Rubinat, Hiszpania; woda gorzka.

Rüdesheim, Prusy nadr.; kurac. winogronowa; pob. 15. IX. — 30. X.

Rudno-Domkat, Siedmiogród; szczawa żelaz.

Rudka pod Warszawą; sanator. dla gruźliczych.

Rügenwaldermünde, Pomorze; kąpiele morskie.

Ryga, w ces. ros. (gub. inflancka), kąpielisko morskie, zakład kumysowy i hydropatyczny; p. kąp. 15. V — 15. VIII. Pod Rygą dość liczne miejscow. kąpielowe (Maiorenhof, Dubbeln, Karlsbad i inne).

Rymanów, Galicya (powiat sanocki), st. k. ż. o milę od zakładu; 3 zdroje szczawy alkaliczno-słono-jodobromowej: Celestyny, Klaudyi i Tytusa; zakł. kąpielowy, wyrób soli zdrojowej; podczas lata kolonia wakacyjna dla ubogich dzieci ze Lwowa; p. zdr. 20. V. — 20. IX.

Sadkowskie źródła, Rosya, ziemia wojska Dońskiego. Źródła siarczane zimne.

Saidschütz, Czechy, zdrój wody gorzkiej.

St. Amand, Francya (Nord); źr. siarczane.

St. Anne's on sea, Anglia; kąpiele morskie.

St. Gervais, Francya, Sabaudya; źr. siarczane.

St. Honoré, Francya, 300 m., cieplice siarczane, alkaliczne i arsenowe; p. 1. VI. — 1. X.

St. Laurent les bains, Francya (d. Ardèche); źr. alkaliczne gorące.

St. Malo, Francya (Ille-et-Vilaine). Kąp. morskie; p. 1. VI. — 1. X. Tuż obok kąpiele: Paramè, St. Serwan.

St. Moritz, Szwajcarya (kant. Graubünden), 1856 m., st. klim. alpejska i zakład silnych zdrojów żelazistych, bardzo obfitych w kw. węglowy, p. zdr. 1. VI. — 30. IX.

St. Radegund pod Gracem; st. klim. 750—1500 m. Wodolecznica, elektroterapia.

St. Sauveur, Francya (dep. wyż. Pirenejów), 770 m., cieplice siarczane 20—34° C.

Salvatorquelle, woda litowa, patrz Szinye Lipocz.

Salzbrunn = Obersalzbrunn, Śląsk pruski, 407 m., szczawy solno-alkaliczne i żelaziste, zakł. żętyczny.

Salzdetfurth, Hanower; solanka i letnisko.

Salzhausen, Hessen; solanka; p. V. — 1. X.

Salzschlirf w Hessen-Nassau. Solanka jodo-bromowa, zawierająca lit; p. 15. V. — 1. X.
Salzuflen, Lippe-Detmold; solanka, wziewalnie; p. 1. V. — 1. X.
Salzungen, ks. Sasko-Meiningen, 250 m., silne solanki, dobry klimat; p. 1. V. — 30. IX.
Samaden, Szwajcarya, 1740 m. St. klim. wysokogórska.
Sandefjord, kąpiele w morzu północnem; źródła słone, siarcz., żelaz. 5 godz. od Chrystyanii; p. 1. VI. — 1. IX.
Sangerberg w Czechach pod Marienbadem. Szczawa żelazista; p. 15. V. — 15. IX.
San-Remo, Włochy (Riviera di Ponente); uzdrowisko zimowe, o jednostajnej ciepłocie i ochronione od wiatrów; ciepłota zimy $+9^0$ C.; p. 1. X. — 1. V.
Sasów, Galicya; st. klim., zakład wodoleczniczy.
Sassnitz, na wyspie Rugii, kąpielisko morskie; parowcem od Szczecina, p. 15. V. — 1. X.
Saxon les Bains w Szwajcaryi (kant. Wallis). Solanki, zawierające jod i brom.
Schandau, Saksonia nad Elbą; źródło żelaziste, kąp. solank., borow. i t. d. St. klim.; p. 1. V.—30. IX.
Scheveningen, Holandya, kąpiele morskie. Urządz. wytworne; silne fale; p. kąp. 1. VI. — 1. X.
Schiermonnikoog, na wyspie tegoż imienia. Kąp. w morzu północnem.
Schinznach, Szwajcarya (kant. Aargau), 350 m.; klimat łagodny, cieplice ziemno-siarczane 18—34^0 C., nadto zdrój jodowy z Wildegg; p. 15. V. — 30. IX.
Schlangenbad, Prusy (prow. Hessen-Nassau), 313 m., cieplice obojętne 32^0 C.; p. 15. V. — 30. IX.
Schmalkalden, Hesya; solanka i letnisko.
Schmiedeberg, Saksonia; kąpiele borowinowe.
Schönberg, Holsztyn; kąpiele morskie.
Schönbrunn, Szwajcarya (Zug), zakład wodoleczn.
Schwalbach = **Langenschwalbach,** w Nassau, 18 m.; silne szczawy alkaliczno-żelaziste; mnoga rozsyłka wód tutejszych; p. 1. V. — 15. X.
Schweizermühle, saska Szwajcarya; zakł. wodoleczn.
Sedlitz, Czechy, blizko Bilinu; wody gorzkie.
Seewis, Szwajcarya, k. Graubünden, 1000 m., uzdrowisko wysoko-górskie letnie, przejściowe do Davos.
Sellin, Rugia; kąp. morskie.
Selters = **Niederselters,** Prusy (prow. Hessen-Naslau), wieś, szczawa alkaliczna; wysyłka około 4 milionów flaszek rocznie; zakł. zdrojowego tutaj niema.
Semmering, Rakuzy dolne; st. k., 1000 m.; uzdrowisko wysoko-górskie letnie i zimowe; zakład wodoleczniczy.
Sestri Levante, stac. klim. zimowa na Rivierze.

Shop, Anglia (Kumberland); wody alkaliczne.
Siergiejewskie źródła siarczane, Rosya (gub. Samarska).
Simaiz, na Krymie 5 wiorst od Ałupki; wyborne kąpielisko morskie i stacya klimatyczna ciepła.
Siofok, patrz Błotne jezioro.
Sirmione nad jez. Garda; cieplica siarczana (65° C.), uzdrowisko zimowe.
Sistiana pod Tryestem; kąpiele morskie.
Sliacz (= Szliacs) na Węgrzech; 300 m.; zdroje żelaziste ciepłe (11—31° C.) z CO_2; p. 15. V. — 30. IX.
Sławijańsk, ces. rosyjskie (gubernia Charkowska), zdroje i jeziora słone, latem szpital wojskowy.
Sławinek pod Lublinem; szczawa żelazista.
Sławuta, Wołyń, st. k. ż. brzesko-kijowskiej, stac. klimat. leśna i zakład kumysowy, lecznica dla chorób piersiowych; p. 22. V. — 22. IX.
Słotwiny, zob. Krynica.
Smokowiec, (Szmeks; węg. Tatra-Füred) Stary i Nowy — w Tatrach 1005—1014 m.; 1 godz. od st. kol. Popràd-Felka. St. klimat. (częściowo i zimowa); zakłady wodoleczn., szczawa żelazista; p. 1. VI — 30. IX.
Soden, Prusy (prow. Hessen-Nassau), źródła słone z CO_2 15—30° C.; p. 15. V. — 15. X.
Sodenthal, st. kol. Aschaffenburg. Solanka jodobromowa, zakł. wodoleczn.; p. 1. V. — 30. X.
Solec, Król. Pol. (powiat Stopnicki), st. kol. Kielce, zdrój zimny alkaliczno-solno-siarczany.
Sophienbad w Reinbeck pod Hamburgiem; zakład wodoleczn.
Sorrento w zat. Neapolit.; st. klimat. wiosenna.
Spaa = **Spa,** Belgia, 310 m., wytworny zakład kąpielowy silnych wód alkaliczno-żelazistych z CO_2; pob. 1. V. — 30. X.
Spezia pod Genuą; st. klim. zimowa (X—V), latem kąpiele morskie (VI—IX).
Spiekeroog, wyspa fryzyjska. Kąpiele w morzu północnem; p. 1. VI. — 1. X.
Srebrenica, w Bośni, źródła żelaziste, zawierające arsen, zwane też źródłem Gubera.
Stachelberg, Szwajcarya (k. Glarus), 660 m. St. klimat. i źr. siarczane; p. 15. V. — 1. X.
Staraja Russa, Rosya, gub. Nowogrodzka. Kąpiele słone, mułowe; st. sanit. dla dzieci zołzowych.
Steben, Bawarya, 580 m. Źr. żelaziste alkal. ziemne; kąpiele borowin.; p. 25. V. — 30. IX.
Sternberg, Czechy, 355 m. Źr. żelaziste.
Stołopińskie wody, ces. rosyjsk. (gub. Samarska), źródło słono-siarczane, a drugie żelaziste, tudzież słone jezioro, którego mułu używają do kąpieli.
Stoosz, Węgry; zakł. wodoleczn.

Stoss, Szwajcarya, nad jez. 4 kanton., 1293 m. St. klimat.; p. 15. VI. — 30. IX.
Streitberg, Szwajcarya (st. kol. Ebermannstadt). St. klimat., żętyca; sanator. dla nerwowych.
Suchum nad m. Czarnem. Kąpiele morskie.
Sudak, Krym. Kąpiele morskie, solanki.
Suderode, Saksonia. Solanka, zakł. wodoleczn.; pob. 15. V. — 1. X.
Sulz pod Wiedniem. Szczawa żelazista.
Sulza, Sachsen-Weimar. Solanki; p. 1. V. — 1. X.
Sulzbrunn, Bawarya, 875 m. Solanka jodowa; pob. 1. V. — 1. X.
Swinemünde, Pomorze; kąp. morskie; solanki.
Swoszowice, Galicya, 10 km. od Krakowa, st. k. ż., zimne wapniowo-siarczane zdroje z CO_2 i H_2S, zakład kąpielowy.
Sylt, na wyspie Sylt na m. półn., kąpielisko morskie składa się z dwu miejscowości: Westerland (zbytkowne) i Wennigstedt (skromniejsze, odległe o godzinę), z Hamburga parowcem. Pob. 15. V. — 1. X.
Szaratica, (Morawy), własność Dra Vesely'ego; wysyłka wody gorzkiej.
Szczawnica, (Galicya), w Pieninach nad Dunajcem, 500 m.; szczawy słono-alkaliczne; 7 zdrojów: Józefiny) Stefana, Magdaleny itd.; wziewalnie solankowa i igliwiowa; dwa zakłady wodolecznicze t. j. górny (Dr Wł yński K.) i dolny cały rok otwarty (Dr Kołączkowski); kąpiele rzeczne w Dunajcu; st. kol. Stary Sącz (41 km.) lub Nowy Targ (39 km.); p. 20. V. — 30. IX.
Szepetówka na Wołyniu; szczawy żelaziste.
Szinye Lipocz na Węgrzech pod Eperies. Znany zdrój szczawy alkal.-litowej Salvatorquelle.
Szkleno, Węgry, 1 godz. od st. kol. Schemnitz; ziemne cieplice 30—50° C.
Szkło, Galicya, 35 km. od Lwowa, zimne wody siarczane; ma 2 zakł. kąpielowe: wojskowy i cywilny.
Szliacs, patrz Sliacz.
Szmeks, zob. Smokowiec.
Tabarz, Turyngia, 416 m., st. klimat. letnia.
Tabasarańskie wody, Kaukaz; kąpiele.
Tambach, Gotha, ok. 500 m. St. klimat.
Tarasp-Schuls, Engadin, Szwajcarya (k. Graubünden), 1250 m., klimat alpejski, dużo źródeł mineralnych: glauberskich i szczaw żelazistych. P. VI — 15. IX.
Tarcsa (Tatzmannsdorf), Węgry. Źr. glaub.-żelaz.
Tatra-Füred, zob. Smokowiec.
Tátra-háza, Węgry, 670 m. St. klimat.; zakł. wodoleczniczy.
Tegernsee, Bawarya, 735 m. Źr. siarcz., letnisko.
Teinach, Wirtemberg, 400 m. Źr. alkal.-ziemne i szczawy żelaz.; p. 1. V. — 1. X.

Teneryfa na wysp. Kanaryjskich; śr. ciepł. roczna + 18° C. St. klimat. dla chor. piersiowych (z Genui 5 dni).
Teodozya, Krym (połudn. wsch.). Kąpiele morskie i piaskowe, winogrona, kumys.
Teplitz-Schönau, zob. Cieplice czeskie.
Territet, nad jez. Genewskiem. St. klimat.; zakład wodoleczniczy.
Thale, Harz. Solanka i st. klim.; p. 15. VI. — 15. IX.
Thalkirchen pod Monachium. Zakł. wodoleczn.
Tharandt pod Droznem. Źr. ziemno-żelaziste.
Thusis, Szwajcarya, Graubünden, 750 m., st. klim.
Tobelbad, Styrya. Cieplice oboj., letnisko.
Topuszko, Kroacya, 282 m.; cieplice oboj. 50—57° C.
Traunstein, Bawarya g., 580 m. Zakł. wodoleczn. (kąp. mineralne, słone, borowin. etc.). Letnisko.
Travemünde 17 km. od Lubeki; kąp. morskie.
Trenczyn, zob. Cieplice Trenczyńskie.
Tréport, Francya (Normandya). Kąpiele morskie.
Triberg, Czarny Las, 714 m. St. klim.; p. V—X.
Trilio, Hiszpania. Źr. siarcz. i żelaziste.
Trouville, Francya, Normandya, kąpielisko morskie.
Truskawiec, w Galicyi wsch., 8 km. od st. k. Drohobycz w górskiej okolicy 415 m.; liczne zdroje: słonogorzkie (Maryi, Zofii i Bronisławy); szczawy alkal. (Surowica), siarczane (zdr. Edwarda). Wziewalnia solank. syst. Wassmutha; st. klimat.; p. 15. V. — 15. X.
Tryest, (u Słowian Terst), kąpielisko morskie, częste wiatry Sirocco, Bora.
Tüffer-Franz-Josefbad w Styryi; st. kol.; cieplice obojętne (38·5° C.); p. V—X.
Tyflis, m. gub. w Rosyi; 440 m.; liczne cieplice obojętne, zaopatrujące łazienki całego miasta.
Ullersdorf, Morawy, 380 m. Solanka alkal.-siarczana, żętyca.
Uriage, Francya, dep. Isère, 414 m.; solanka siarcz.-ziemna; p. 1. VI. — 30. IX.
Ustronie, Śląsk austr.; st. klim. Zakł. wodoleczn.
Vals, Francya (depart. Ardèche), 10 zdrojów alkalicznych, podobnych do wód Vichy 13—16° C.; p. 15. V. — 30. IX-
Veldes, Kraina. Szczawa glaub.-żelazista.
Vernet we Francyi (dep. Wsch. Pirenejów), 630 m. Zródła siarczane.
Vevey, Szwajcarya, nad jeziorem genewskiem, 414 m.; st. klim. podalpejska, dobra na wiosnę i jesień, dla chorych piersiowych; leczenie winogronowe.
Vichy, Francya (dep. Allier), 260 m., słynnne cieplice alkaliczne, zdroje: Grande Grille, Célestins, l'Hôpital i t. d. 11—46° C.; wyrób soli zdrojowej i pastylek; pob. zdr. 1. V. — 1. X., lecz także i zimą.
Villach, Karyntya, 486 m.; cieplica oboj. 29° C.

Villeneuve, nad jez. Genewskiem. St. klimat.

Vittel w Wogezach, zimne słono-ziemne źródła, podobne do Contrexeville; p. 25. V. — 25. IX.

Vöslau pod Wiedniem, 540 m.; cieplice obojętne 24° C., leczenie winogronowe.

Waid — Auf der, Szwajcarya pod St. Gallen. Zakł. wodoleczniczy, kuchnia jarska.

Wangerooge, wyspa na m. Północnem. Kąpiele.

Warażdyn, zob. Cieplice warażdyńskie.

Warmbad, Saksonia; st. kol. Wolkenstein, 458 m.; cieplica obojętna 30° C.

Warmbrunn na Śląsku pr., 364 m., st. kol. żel., 8 zdrojów siarcz. gorących (25—43° C.); kąpiele borowinowe. Zakł. wodoleczn. Sezon 1. V. — 1. X.

Warnemünde, w. ks. Meklenburg-Schwerin, kąpielisko morskie; p. zdr. 15. VI. — 15. IX.

Wartenberg, Czechy pod Turnau. Zakł. wodoleczn.

Weggis, Szwajcarya, nad jez. 4 kantonów, 450 m.; st. klimat. letnia.

Weilbach w ks. Nassauskiem (niedaleko Wiesbadenu); kąpiele siarczane, zdr. litowe; p. 15. V. — 1. X.

Weissbad, Szwajcarya, Appenzell, 819 m. Źródła żelazisto-wapienne; st. klimat.

Weissenburg, Szwajcarya k. Bern., 890 m. St. klim., cieplica gorzka 26° C.; p. 15. V. — 1. X.

Wenecya, nad Adryatykiem, st. klim. zimowa, średnio ciepła, wilgotna, słoneczna. Średnia zimowa ciepłota 3·9° C.; latem (V—X) morskie kąpiele na Lido.

Westerland, patrz Sylt.

Wiesbaden, Prusy, stolica ks. Nassauskiego, liczne cieplice solankowe 50—68° C. na kąpiele i do picia, około 30 domów łaziennych; zakł. wodoleczn., różnorodne kąpiele, zakłady żętyczne, winogrona, wziewalnie i t. p. Otwarty cały rok, głównie IV—X.

Wiesen, Szwajcarya, k. Graubünden, 1450 m. St. klimatyczna.

Wight, Anglia, wyspa w zat. Southampton. Kąp. morskie; st. zimowa dla chorych piersiow.

Wildbad, król. Wirtemberskie, 400 m., obojętne cieplice, 33—37° C.; p. k. 1. V—1. X.

Wildungen, ks. Waldeck, 228 m., szczawy ziemno-alkaliczne i zdrój znakomity żelazisty, p. 1. V—1. X.

Wilhelmshöhe, pod Kassel, 285 m. Letnia st. klim. i 3 zakłady wodolecznicze.

Wimpffen, Hesya. Solanka.

Windawa, gub. Kurlandzka. Kąpiele morskie.

Wipfeld pod Würzburgiem. Zdrój siarczany; kąp. mułowe, parowe.

Wisła w Beskidach (Sląsk austr.). Letnisko i zakł. wodoleczniczy.

Wittekind, pod Halle. Solanka; p. 1. V. — 1. X.

Woodhall, Anglia (Lincolnshire). Silne źródło jodobromowo-ziemne z dużą ilością CO_2.
Wyborg, Finlandya. Ciepłe kąpiele morskie.
Wyk na wyspie Föhr, Szlezwig. Kąpiele morskie; st. kol. Dagebüll, stąd statkiem 3/4 godz.
Wysotskija, gub. Twerska. Źr. żelaziste.
Wysowa, Galicya (powiat gorlicki), 525 m.; st. klim. i zakład zdrojowo-kąpielowy; szczawy słono-alkaliczno-żelaziste; 7 głównych zdrojów; p. 1. VI. — 1. X.
Zagwerskie źródła (żelaziste), gub. Tyfliska.
Zakopane, w Tatrach polskich, 830—1000 m., uzdrowisko letnie i zimowe, st. k. w miejscu, klimat alpejski, pobyt zimowy dla piersiowych. Zakład wodoleczniczy Dra Chramca; sanatoryum Drowej Hawrankowej. Liczne pensyonaty, hotele, wille. Tuż pod Zakopanem (w Kościelisku) wzorowo urządzone sanatoryum dla chor. gruźl. Dra Dłuskiego.
Zandvoort, Holandya pod Haarlem. Kąp. morskie.
Zell am See, Tyrol, 752 m. Letnisko.
Ziegenhals, Sląsk pr. Letnisko; liczne zakłady wodolecznicze.
Zinnowitz na wyspie Usedom. Kąpiele morskie.
Zoppot, patrz Copoty.
Zuckmantel, Śląsk austr., zakład wodoleczniczy.
Zug pod Zürichem. Letnisko, winogrona, żętyca.
Żegiestów, Galicya, pod Krynicą, 486 m., st. kol.; szczawy alkal.-ziemno-żelaziste, kąpiele w Popradzie; kąpiele słoneczne, borowinowe; p. 20. V. — 20. IX.
Żeleznowodsk, Rosya, pod Piatigorskiem. Liczne zdroje, szczawy żelaziste z dużą ilością CO_2.

ZESTAWIENIE
WAŻNIEJSZYCH ZDROJOWISK POLSKICH.

I. Cieplice obojętne. Jaszczurówka pod Zakopanem 21° C.

II. Szczawy proste (wody stołowe). **Krościenko** nad Dunajcem w Galicyi (zdr. Stefana). **Głębokie** w Galicyi (tylko do picia na miejscu). **Wysowa** w Galicyi (zdrój Józefa).

III. Szczawy alkaliczne. Szczawnica w Galicyi. 7 zdrojów o dość znacznych różnicach w ilości poszczególnych składników: dwuwęglanu sodowego i magnowego zawiera najwięcej zdrój Magdaleny; chlorku i siar-

kanu sodowego — tenże zdrój i zdrój Józefiny; dwuwęglanu litu — zdr. Szymona; wolnego CO_2 — zdr. Stefana; dwuwęglanu żelaza — zdr. Jana. Zdroje Waleryi i Wandy zajmują miejsce pośrednie. Tutaj także należą wymienione w poprzedniej grupie **Krościenko** i **Głębokie**.

IV. Szczawy żelaziste. Krynica w Galicyi; 18 zdrojów, (główne: Zdrój główny, Słotwinka, Zdr. Karola, Zdr. Józefa) bardzo silnej szczawy wapienno- i magnowo-sodowo-żelazistej. **Żegiestów** w Galicyi nad Popradem; bardzo silne szczawy ziemno-żelaziste. **Wysowa** w Galicyi. 7 głównych zdrojów: Zdr. Słony i Olgi — szczawa słono-bromowo-jodowo-żelazista; Zdr. Rudolfa i Bronisława — silne szczawy alkal.-żelaziste. Zdr. Wandy i Karola — słabe szczawy żelaziste. **Nałęczów** w Król. Polsk. — zdrój ziemno-żelazisty z małą ilością CO_2. **Sławinek** pod Lublinem i **Szepetówka** na Wołyniu — szczawy żelaziste.

V. Solanki: Ciechocinek w gub. Warszawsk. pow. Nieszawskim; b. obfita solanka słabo bromo-jodowa. **Rabka** w Galicyi; liczne zdroje: Zdr. Maryi i Rafaeli — solanki jodo-bromowe; Zdr. Krakusa — solanka zimna; Zdr. Kazimierza — szczawa solank. z chlorkiem litu. **Rymanów** w Galicyi; 3 zdroje (Klaudyi, Celestyny i Tytusa) szczawy alkal. słono-jodo-bromowej. **Truskawiec** w Galicyi. 3 zdroje (Maryi, Zofii i Bronisławy) słono-gorzkie; zdr. Surowica — szczawy solank. alkal. **Iwonicz** w Galicyi. Zdr. Karola i Amelii z bardzo silną szczawą słoną jodobromową. **Druskieniki** w gubernii Grodzieńskiej nad Niemnem — solanka z chlorkiem wapnia. **Delatyn** w Galicyi — solanka zimna.

VI. Wody gorzkie. Morszyn w Galicyi — znakomite słono-gorzkie źródło, przewyższające wszelkie obce wody gorzkie.

VII. Wody z ziemiami alkal. Birsztany w gub. Wileńskiej, pow. Trocki; stare źródła.

VIII. Zdroje siarczane. Busk i **Solec** w gub. Kieleckiej pow. Stopnickim — zdroje słono-alkaliczno-siarczane. **Swoszowice** pod Krakowem — zdroje wapniowo-siarczane z CO_2 i H_2S. **Podgórze** pod Krakowem — wody solankowo-siarczane. **Lubień** pod Lwowem. **Niemirów** w Galicyi — zdroje alkal.-słono-siarczane. **Pustomyty** pod Lwowem. **Truskawiec** w Galicyi (Zdr. Edwarda). **Krzeszowice, Szkło** w Galicyi.

WAŻNIEJSZE DANE
Z FIZYOLOGII DZIECKA

podług tablic Prof. M. Pfaundlera, spolszczonych przez Dra H. Trenknera.

I. Budowa, proporcyonalność:

a) Waga *(M)* dziecka w 2—10 miesiącu życia wynosi w przybliżeniu z końcem danego miesiąca *(m)*:

$$M = 10 \times \frac{m}{m+2} \text{ kgr. dla dzieci bardzo silnych}$$

$$M = 10 \times \frac{m}{m+3} \text{ kgr. dla dzieci słabszych.}$$

(*M* oznacza tutaj wagę dziecka; *m* = liczbie danego miesiąca). Szczegółowe dane, dotyczące wagi i wzrostu dziecka, patrz str. 29.

b) Obwód klatki piersiowej *(p)* u dziecka dobrze zbudowanego przewyższa połowę długości ciała *(d)* przynajmniej o 8,5 do 10 cm., czyli $p - \frac{d}{2} = 8{,}5$ do 10 cm.; liczby niższe są oznaką budowy słabej.

c) Obwód klatki piersiowej *(p)* dzieci tęgo zbudowanych w 1-ym roku życia jest mniejszy od obwodu główki *(g)* o 1 do 3 cm., czyli $g - p = 1$ do 3 cm.; rożnica powyżej 3 cm. dowodzi słabej budowy. U dzieci starszych stosunek ten zmienia się na korzyść klatki piersiowej (patrz tablicę).

d) Szerokość w barkach (b = odległość między wyrostkami barkowymi) u dobrze rozwiniętych dzieci w każdym wieku wynosi około $\frac{1}{4}$ długości ciała *(d)*, czyli $b = \frac{d}{4}$; b mniejsze od $\frac{d}{4}$ dowodzi słabej budowy.

Dane te najlepiej ilustruje poniżej zamieszczona a dotycząca chłopców tabelka; u dziewcząt dotyczące liczby są mniej więcej o 6% mniejsze.

Wiek	Obwód poziomy			Szerokość w barkach
	głowy (*g*) na wys. czoła		klatki piersiowej (*p*)	
	wzgl. do długości ciała (*d*)	bezwzględnie	na wysok. brodawek sutk. przy średniem ustawieniu oddech.	
Przy urodzeniu	g×1,4=d	34 cm.	32 cm.	13,7 cm.
Z końc. 1 mies.	—	37 »	34 »	—
» 2 »	—	39 »	36 »	—
» 3 »	—	41 »	38 »	—
» 4 »	—	42 »	38 »	—
» 5 »	—	43 »	40 »	—
» 6 »	—	43 »	41 »	—
» 7 »	—	44 »	42 »	—
» 8 »	—	44 »	43 »	—
» 9 »	—	45 »	43 »	—
» 10 »	—	45 »	44 »	—
» 11 »	—	46 »	44 »	—
» 12 »	g×1,5=d	46 »	45 »	—
» 2 lat	g×1,7=d	48 »	47 »	—
» 3 »	g×1,8=d	49 »	49 »	23,0 »
» 4 »	g×1,9=d	50 »	50 »	—
» 5 »	g×2,0=d	50 »	52 »	—
» 6 »	g×2,1=d	51 »	54 »	26,8 »
» 7 »	g×2,2=d	51 »	56 »	—
» 8 »	g×2,3=d	51 »	58 »	—
» 9 »	g×2,4=d	52 »	60 »	32,0 »
» 10 »	g×2,5=d	52 »	62 »	—
» 11 »	g×2,6=d	52 »	64 »	—
» 12 »	g×2,7=d	52 »	66 »	—
» 13 »	g×2,8=d	52 »	68 »	—
» 14 »	g×2,9=d	—	—	36,0 »
u dorosł. (25 lat)	g×3,0=d	55 »	96 »	50,4 »

II. Układ kostny. Średnica ciemiączka wielkiego przy urodzeniu dziecka wynosi 2—3 cm. i zmniejsza się stale w ciągu pierwszego roku życia; pomiędzy 12—15 miesiącem życia ciemiączko zamyka się zupełnie.

III. Układ nerwowy. Pobudliwość nervi mediani, badanego w typowem miejscu, za pomocą normalnej elektrody występuje: a) p r ą d p r z e r y w a n y: 101,4 mm odległości szpulek, b) p r ą d s t a ł y: K. Z. S. — 1,41;

An. Z. S. — 2,24; An. O. S. — 3,64; K. O. S. — 8,22 Milliamperów.

IV. Serce. a) Uderzenie koniuszka i boczne granice bezwzględnego stłumienia serca:

0—2 lat	1—2 cm nazewn. linii sutk. przestw. międzyżebr. IV
3—4 »	1/2—1 » » » » » » V
5—7 »	w » » » » V
8—14 »	nieco ku wewn. » » » » V.

b) Górna granica bezwzględnego stłumienia serca:

0—5 lat — III żebro lub III przestwór międzyżebrowy
6—12 » — IV » (brzeg górny wzgl. dolny).

c) Granica środkowa bezwzględnego stłumienia serca: lewy brzeg mostka.

V. Narząd oddechowy.

Granice płuc wypukiem	prawe z przodu: linia pach. IX żebra, linia sutk. V ż. lewe z przodu: linia pach. IX żebra. prawe i lewe z tyłu: wyrost. kolcz. XI kręgu piers.
Granice płatów	pr. z przodu: powyżej IV ż. — płat górny; poniżej — płat środk. lewe z przodu: płat górny. pr. i lewe z tyłu: powyżej kolca łopatki — płat górny, poniżej — płat dolny.

Obwód klatki piersiowej (patrz I) przy wdechu wzrasta od 1,7 (w 9 roku życia) do 4 cm (w 16 roku).

VI. Narządy brzuszne. Resztka pępowiny odpada u zdrowego dziecka przeciętnie na 5 dzień (4—6 dni).

Dolna granica wątroby przecina prawą linię sutkową u niemowląt o 2—3 cm., u dzieci starszych o 1—2 cm. poniżej łuku żebrowego.

VII. Wyrzynanie się zębów mlecznych i stałych patrz str. 26. Przeciętnie po skończeniu 1/2 roku (6—8 mies.) przez dziecko wyrzyna się co miesiąc jeden ząb mleczny. W przybliżeniu liczbę zębów *(z)* u dziecka, liczącego *m* miesięcy, obliczyć można wedle formułki: $z = m - 6$.

VIII. Krew. Całkowita ilość krwi u noworodka wynosi 1/19 (u dorosłego 1/13) wagi ciała. Zawartość hemoglobiny u noworodków = 110—140%, u niemowląt 70—95%, u dzieci starszych 65—95—110% (Fleischl).

1 mm^3 krwi zawiera krwinek:

u noworodk.	5—8 mil. czerw.	i 17—25 tys. biał.	(tj. 1 : 300—450)
u niemowl.	4,5—5,5 » »	i 10—14 » »	(tj. 1 : 360—450)
u star. dz.	4,5—5,5 » »	i 7—10 » »	(tj. 1 : 450—600).

IX. Wzrost, waga i przyrost wagi ciała zob. str. 29.

X. Ciepłota ciała noworodka przy urodzeniu wynosi 37,8° C. Później aż do 14 roku życia waha się ciepłota ciała dzieci w granicach: (36,8—) 37,0—37,6 (—37,8°C), przyczem najwyższe wzniesienie fizyolog. (wieczorem) wynosi 37,8° C, najwyższy zaś spadek fizyolog. (rano) wynosi 37,2° C.

XI. Częstość tętna (T) i oddechów (Od) wynosi na minutę (badane w ciągu snu):

u noworodka: *T* = 140; *Od* = 35—40.
do 1-go mies.: *T* = 140—120; *Od* = 35—25.
do 12 mies.: *T* = 130—115, 125—110; *Od* = 35—25.
do 2 lat: *T* = 112; *Od* = 30—25.
3—6 lat: *T* = 108—105—102—99; *Od* = 30—20.
7—14 lat: *T* = 96—94—92—90—89—88—87—86; *Od* = 25—18.
u dorosłego: *T* = 72; *Od* = 16.

Według Valleixa i Vogla częstość tętna u niemowląt jest mniejsza (90—100).

XII. Ilość moczu na dobę wynosi:

w 1-ym mies.	życia	20—200 cm³
w 2—6	»	300—600 »
w 7—12	»	400—700 »
do 3 lat	»	400—800 »
do 5 »	»	500—1000 »
do 7 »	»	550—1100 »
do 9 »	»	600—1200 »
do 11 »	»	700—1300 »
do 14 »	»	800—1400 »
u dorosłego		1200—1600 »

XIII. Zdrowe dziecko uczy się:

płakać (łzy)	w 3—4 tyg.
śmiać	w 3—6 »
wymawiać niektóre spółgłoski	w 7 »
podnosić głowę	w 1½—2 mies.
trzymać głowę	w 3—4 »
chwytać przedmioty	w 4 »
poznawać ludzi	w 4—6 »
siedzieć bez pomocy	w 5—7 »
prosić, podawać rączkę	w 9 »
stać bez obcej pomocy	w 10 »
wstrzymywać mocz na jawie	w 10—12 »
chodzić prosto bez pomocy	w 12—15 »
wymawiać wyrazy proste	w 12—16 »
tworzyć zdania	w 24 »
wstrzymywać mocz we śnie	w 24 »

XIV. Odżywianie.

a) Obliczanie ilości potrzebnego pokarmu. Niemowlę zdrowe, karmione piersią, spożywa

codziennie ilość mleka, którego wartość cieplikowa wyrażona w kaloryach wynosi około 100 na 1 kgr. wagi. Dziecko odżywiane sztucznie dla odpowiedniego dobrobytu wymaga około 120 kaloryi na 1 kgr. wagi. Tym sposobem całkowita objętość dziennej porcyi mleka ($=V$), zawierającego c kaloryi w 1 litrze, dla dziecka ważącego M kgr. wynosi:

$V = 100 \times \frac{M}{c}$ litrów dla dziecka karmionego piersią

$V = 120 \times \frac{M}{c}$ » » » odżywianego sztucznie.

Tak więc np. dla dziecka wagi 4,2 kgr., karmionego piersią, potrzeba dziennie mleka (o przeciętnej wartości 700 kaloryi w litrze):

$$V = 100 \times \frac{4{,}2}{700} = 0{,}6 \text{ litra} = 600 \text{ cm}^3.$$

Lub np. dla dziecka ważącego 5 kgr., odżywianego zupką słodową (Liebiga, o wartości 800 kaloryi w litrze) potrzeba dziennie pokarmu:

$$V = 120 \times \frac{5}{800} = 0{,}75 \text{ litra} = 750 \text{ cm}^3.$$

Maksymalną objętość (V) pokarmu dziennego można obliczać także według wieku (t) dziecka w tygodniach, używając do tego celu następującej formułki:

$V = \frac{t}{t+2}$, np. dla dziecka 3-tygodn. $= \frac{3}{3+2} = 0{,}6$ litra.

b) **Wartość odżywcza 1 litra różnych pokarmów wyrażona w kaloryach** (c) (w przybliżeniu):

Mleko kobiece	620—720 c. (przec. 640).
» krowie	640 c. (przeciętnie).
» » $^2/_3$ Heubner (2 cz. ml. + 1 cz. wody z cukr. 2%)	590 c.
» » $^1/_2$ Heubner (1 cz. ml. + 1 cz. wody z cukr. 10%)	520 c.
» » $^1/_3$ Heubner (1 cz. ml. + 2 cz. wody z cukr. 12%)	430 c.
Maślanka (Texeira — litr maśl. + 25,0 mąki pszen. + 35,0 cukru trzcinowego)	620 c.
Zupka Liebiga ($^1/_3$ litra mleka krow. + $^2/_3$ litra wody + 100,0 pokarmu neutr. Liebiga) . . .	680 c.
Kleik owsiany (1 litr wody + 30,0 mąki ows. Knorra + 50,0 cukru trzcinowego)	330 c.

c) Ważniejsze składniki mleka:

	Białka	Tłuszczu	Cukru	Soli
Mleko kobiece zawiera	0,9%	3,52%	6,75%	0,2%
» krowie »	3,0%	3,55%	4,51%	0,7%
» kozie »	2,8%	3,40%	3,80%	0,95%

Uwaga. 1 gram białka dostarcza ustrojowi 4,1 kal.
1 » tłuszczu » » 9,3 »
1 » cukru » » 4,1 »

d) Przy karmieniu dziecka przez zgłębnik żołądkowy (lub przy płukaniu żołądka) należy pamiętać, że odległość od dziąseł do wpustu wynosi u noworodka 17 cm, w 1 roku życia do 20 cm, w 2 roku do 25 cm, w 4-ym — do 30 cm.

e) Dzienna ilość pokarmu i liczba posiłków na dobę dla dzieci karmionych piersią:

1 dzień	do 30 cm³	(do 15 cm³ na 1 kgr.)	1—2 posiłk.
2 »	» 120 »	(» 20 » » »)	6 »
3 »	» 200 »	(» 30 » » »)	7 »
4—7 »	250—300 »	(» 90 » » »)	7—8 »
2 tydzień	do 500 »	(» 150 » » »)	7—8 »
3 »	» 550 »	(» 150 » » »)	7—8 »
4 »	» 600 »	(» 150 » » »)	7—8 »
2 miesiąc	» 800 »	(» 170 » » »)	7—8 »
3 »	» 850 »	(» 160 » » »)	7 »
4 »	» 950 »	(» 160 » » »)	7 »
5 »	» 980 »	(» 150 » » »)	6 »
6—8 »	» 1000 »	(» 140 » » »)	6 »
9 »	1000—1150 »	(» 130 » » »)	(5—)6 »

Później do końca 1 roku życia dzienna ilość posiłków wynosić powinna 5(—6), powyżej 1 roku życia karmi się dziecko 5 razy dziennie, a od 10 roku życia 4(—5) razy dziennie.

WAŻNIEJSZE BADANIA KLINICZNE.

A) BADANIE MOCZU.

1. Ilość. Dorosły mężczyzna wydziela na dobę około 1500 cm.^{3}, kobieta około 1200 cm.^{3}. W warunkach fizyologicznych może ilość moczu na dobę spaść poniżej 500 cm.^{3} (w miesiącach letnich, po natężeniu fizycznem), lub podnieść się do kilku litrów *(urina potus)*.

W warunkach patologicznych ilość moczu maleje *(oliguria* względnie *anuria)* po utracie znacznych ilości płynów (n. p. cholera), wskutek zmian patologicznych w samych nerkach (n. p. *nephr. parench. acut.)* albo w narządzie krążenia (np. niewyrównane wady serca).

Ilość moczu wzrasta *(polyuria)*: 1. pod wpływem nerwowym *(urina spastica* np. po napadach: histeryi, dusznicy bolesnej, kolki żółciowej lub nerkowej), 2. w *diabetes insipidus* i *mellitus*, 3. w *nephr. interstit. chron.*

2. Ciężar gatunkowy jest wyrazem ilości składników stałych. W normalnych warunkach waha się w granicach 1.016—1·024, choć te granice może w jedną i drugą stronę przekroczyć. Z reguły jest odwrotnie proporcyonalny do ilości moczu na dobę z wyjątkiem *diabetes mellitus*, gdzie obok *polyuryi* jest i ciężar gatunkowy wysoki. Ostatnie dwie cyfry cięż. gat. pomnożone przez stały współczynnik 2·33 dają w przybliżeniu ilość składników stałych w gramach w litrze moczu, np. cięż. gat. = 1·017; ilość składników stałych $= 17 \times 2{\cdot}33 = 39.61$ gramów w litrze.

3. Barwa. Barwa moczu jest winowo żółta — mniej lub więcej nasycona proporcyonalnie do ciężaru gatunkowego — z wyjątkiem *diabetes mellitus*, gdzie ciężar gatunkowy jest wysoki w moczu bladym. Patologicznie zabarwiony mocz: czerwono brunatno *(urobilina)* — w chorobach ostrych gorączkowych, w początkach lub ku końcowi żółtaczki; zielonawo żółto lub brunatno — w żółtaczce *(bilirubina)*, krwisto *(hemoglobinurya)*.

Zabarwienie przypadkowe: złoto żółty, a gdy się stanie alkalicznym, krwisto czerwony — po santoninie lub kwasie chryzofanowym z *rad. rhei.* lub *fol. sennae* lub po purgenie (fenolftaleinie); oliwkowy lub brunatny po zatruciu fenolem, kreozotem, salolem.

4. **Odczyn.** Odczyn moczu ludzkiego normalnie kwaśny, po kilku dniach — w zimie dłużej — staje się alkaliczny wskutek rozkładu mocznika na węglan amonowy pod wpływem bakteryi. Mocz świeżo wydzielony może być obojętny, obojnaczy lub alkaliczny (*a)* z powodu obecności węglanu amonowego, *b)* węglanu sodowego). Celem odróżnienia — gotować mocz na małej parowniczce porcelanowej nad lampą: gdy się staje kwaśnym — jest węglan amon., gdy coraz silniej alkalicznym — węglan sodowy.

Węglan amonowy wskazuje na istniejący nieżyt pęcherza, stąd równocześnie w osadzie — śluz, ropa, bakterye. Często bywa mocz alkaliczny po nieumiejętnem cewnikowaniu.

Mocz alkaliczny z powodu obecności węglanu sodowego — po wprowadzeniu znaczniejszych ilości alkaliów do organizmu w postaci leków lub wód miner., czasem po objedzeniu się owocami, wreszcie u niektórych osób pod wpływem nerwowym.

5. **Przezroczystość i osad.** Mocz świeżo wydzielony jest przezroczysty, po ochłodnięciu zjawiają się delikatne obłoczki *(nubecula)*, złożone z małych ilości śluzu, pojedynczych komórek nabłonka płaskiego, ciałek wypocinowych. Gdy mocz mętny, a po lekkiem ogrzaniu wyjaśnia się, przyczyna zmącenia — moczany; gdy wyjaśnienie następuje po dodaniu kwasu, przyczyną zmącenia — fosforany (mocz bywa wtedy alkaliczny, obojętny lub co najwyżej bardzo słabo kwaśny). Całkowitą pewność co do natury zmącenia czy osadu, daje tylko mikroskop. Mocz zagotowany powinien pozostać przezroczysty; jeżeli następuje zmącenie, niewyjaśniające się po dodaniu kropli kwasu octowego, przyczyną zmącenia jest białko, jeżeli zmącenie się wyjaśnia — fosforan wapniowy *(fosfaturya)*.

W moczu kwaśnym osad pochodzić może od moczanów, kw. moczowego, szczawianu wapn., cystyny, leucyny i tyrozyny. W moczu alkalicznym — od moczanu amon., fosforanu wapn. obojętnego, fosforanu magnowo-amonowego i węglanu wapniowego.

6. **Białko.** Normalny mocz białka nie zawiera, przynajmniej w ilościach, któreby można było wprost wykazać.

Z pomiędzy licznych prób na białko, najważniejsze są:

1. Próba Hellera z kwasem azotowym. Kieliszek napełnia się do połowy moczem, a po nachyleniu go, dodaje się ostrożnie kwasu azotowego (apteczny *acid. nitr. concentr.)*. Na granicy płynów tworzy się mniej lub wię-

cej zbita obrączka. Granica czułości 0.003%; wtedy tworzy się obrączka dopiero po pewnym czasie. Podobną obrączkę tworzy kwas moczowy gdy jest w ilości zwiększonej, ta jednak leży znacznie wyżej, mniej więcej w środku pomiędzy granicą zetknięcia się płynów a powierzchnią. Obrączka, pochodząca od białka, jest ostro cięta, a od moczanów — nieco falista i tworzy rychło rodzaj wypustek; w razie wątpliwości, czy obrączka zależy od białka lub od moczanów — rozstrzyga zagotowanie moczu, gdyż wtedy białko się strąca. Na granicy zetknięcia się płynów tworzą obrączkę także mydła i kwasy żywiczne, np. po zażyciu terpentyny, balsamów; rozróżnić je można dolewając ostrożnie alkoholu zapomocą pipetki, wtedy pierścień niknie.

2. Mocz zagotowuje się w próbówce — występuje zmącenie lub kłaczki nierozpuszczalne po dodaniu kropli kwasu octowego. Próba nieco mniej czuła, lecz wygodna o tyle, że można ją zrobić wszędzie, używając choćby łyżki, świecy i kropli octu.

Ilościowo można oznaczyć białko:

1. Sposobem Esbacha. Do tego potrzebna rurka kalibrowana (albuminimetr Esbacha). Po znak U nalewa się moczu, a po R odczynnika (*Rp. Acid. picrin. 10.00, Acid. citric. 20.0, Aq. dest. 1000·0*) i zostawia do odstania się na dobę. Z wysokości utworzonego osadu, odczytuje się ilość białka pro mille.

2. Sposób Stolnikowa. Rozcieńcza się mocz tak długo, aż kwas azotowy tworzyć będzie obrączkę dopiero po pewnym czasie. Wtedy będzie 0.003% białka. Ile razy mocz był rozcieńczony, przez taką liczbę pomnożyć 0.003, a otrzyma się ilość białka w procentach.

7. **Barwiki krwi i żółci.** Hemoglobina (*oxyhemoglobina, methemoglobina*). Mocz zawiera w tym razie zawsze białko. Do moczu dodaje się nieco potażu żrącego i zagotowuje. Opadające fosforany porywają ze sobą hematynę i stają się dichroistyczne, t. j. w świetle przechodzącem — czerwone, w odbitem — zielonawe. Osad można zebrać na sączku i zrobić z nim próbę Teichmanna.

Zabarwienie czerwone fosforanów, choć bez dichroizmu, mogą wywołać barwiki w pewnych lekach zawarte, (*rheum, senna, santonina* i in.). Gdy fosforany po dodaniu KHO z moczu nie opadają, dodać kroplę chlorku wapniowego lub równą objętość moczu fizyologicznego. Najpewniejsze stwierdzenie barwików krwi jest spektroskopowe.

Barwiki żółci: Barwa moczu brunatno-żółta do zielonej, zależnie od tego czy przeważa *bilirubina* czy *biliwerdyna*. Piana moczu żółtaczkowego zawsze jest żółta. Próba Gmelina — kwasem azotowym, jak na białko. Tworzy się szereg pierścieni barwnych, licząc od dołu: żółto-czerwony, czerwony, fioletowy, niebieski, zielony.

By uniknąć pomyłki wskutek obecności indykanu, miesza się mocz z kilkakrotną objętością kwasu solnego, następnie dolewa kwasu azotowego, jak wyżej.

8. Chlorki. Mocz zakwasza się kwasem azotowym i wpuszcza kroplę roztworu azotanu srebrowego 1:8. Najwygodniej jest użyć mieszaniny pozostałej po badaniu na białko kwasem azotowym. W moczu normalnym opada osad zbity, serowaty. Gdy chlorki zmniejszone — osad jest mniej zbity, kaszkowaty, obłoczkowaty, lub niema go zupełnie. Chlorki bywają zmniejszone: w chorobach gorączkowych, szczególnie w zapaleniu płuc, podczas tworzenia się wypociny i po znacznej utracie kwasu solnego przez wymioty w chorobach żołądka. W normalnych warunkach w »*urina potus*« chlorki są nieco zmniejszone (proporcyonalnie do zmniejszenia się procentowego składników stałych).

9. Cukier. Próba Mohra: Do moczu dodaje się równą objętość stężonego ługu potasowego i gotuje. W razie obecności cukru — zabarwienie brunatne. Granica czułości około 0·2%. Mocz normalny także, choć tylko bardzo słabo, ciemnieje.

Próba Fehlinga: Potrzebne dwa roztwory: *I. Cupr. sulfuric. 34·639 gr., Aq. dest. 500·00. II. Natr. caustic. 60·00, Salis Seignetti cryst. 175·00, Aq. dest. 500·00.* Do probówki dodaje się po 6 cm³ jednego i drugiego płynu, następnie badanego moczu i gotuje. W razie obecności cukru — osad tlenku miedziowego. Ilości podane wyżej odpowiadają dokładnie 0·05 gr. cukru gronowego.

Próba Nylandera: 2 gr. zasadowego azotanu bizmutu, 4 gr. soli Seignetta i 10·5 gr. wodorotlenku sodowego rozpuszcza się w 100 gr. wody dest. Rozczyn daje się przechować długi czas bez zmiany. 10 obj. moczu gotuje się przez kilka minut z jedną obj. odczynnika; w razie obecności cukru powstaje czarny osad zredukowanego bizmutu. Próba bardzo pewna; pamiętać jednak należy, że w razie większej ilości białka oraz po zażyciu środków czyszczących (rheum, senna, sagrada), tudzież po dużych dawkach chininy, antipiryny, chloralu i sulfonalu odczyn ten może wystąpić nawet przy braku cukro-moczu

Próba Heinesa. Po zagotowaniu 4 cm.³ odczynnika (Rp. Cupri sulfur. 2,0; Glycerini chem. puri, Aq. fontis *āā* 15,0; sol. aq. 5% Kali caustici 150,0) i dodaniu 1 kropli moczu nawet przy minimalnej zawartości cukru występuje zabarwienie ceglaste. Próbą tą niezmiernie prostą można wykryć najmniejsze nawet ilości cukru, co stanowi właśnie jej wadę, gdyż fizyologiczny jeszcze cukromocz pokarmowy możemy już poczytać za objaw chorobowy.

Ilościowe oznaczenie cukru (w przybliżeniu) metodą Robertsa. Oznaczyć ciężar gatunk. moczu. Do 100 cm.³ moczu dodać kawałek drożdży (wielkości orzecha lask.), skłócić i, nakrywszy kawałkiem papieru,

zostawić w cieple na 24—36 godzin. Dodać tyle wody, aby zmniejszoną przez fermentacyę ilość płynu uzupełnić do 100 cm.³, poczem odsączyć resztki drożdży i oznaczyć ponownie ciężar gatunk. Różnicę pomiędzy ciężarem gat. pierwotnym a obecnym pomnożyć przez 0,23, a wtedy otrzymujemy w przybliżeniu procentową zawartość cukru w moczu.

10. Aceton i kwas aceto-octowy. Próba Legala. Do 10 cm.³ moczu dodać 3 krople świeżo przyrządzonego 10% rozczynu nitroprusydku sodowego, poczem zalkalizować mocz ługiem; występuje wtedy w każdym moczu zabarwienie czerwone, rychło przechodzące w żółte. Jeśli teraz po dodaniu kw. octowego wystąpi ponownie zabarwienie burgundzko-czerwone, to świadczy to o obecności acetonu.

W razie obecności kwasu aceto-octowego, mocz po dodaniu paru kropli słabego rozczynu Ferr. sesquichlorat. barwi się czerwono. Próba ta jednakże w razie obecności w moczu połączeń salicylowych, antipiryny i natr. aceticum jest niepewna.

11. Odczyn dwuazotowy Ehrlicha. Odczynniki: I. Nasycony rozczyn kwasu sulfoanilinowego w 100 cm³ wody z dodatkiem 5 cm³ kwasu solnego.

II. ½% wodny rozczyn azotynu sodowego.

Wykonanie próby: Do 10 cm³ rozczynu I dodaje się 4 krople rozczynu II., 10 cm³ badanego moczu i amoniaku do reakcyi alkalicznej. Normalny mocz daje zabarwienie co najwyżej pomarańczowe, gdy tymczasem mocz gorączkujących i t. d. — zabarwienie szkarłatne z pianą różową (różowe zabarwienie piany jest koniecznym warunkiem dla rozpoznania dodatniego odczynu).

B) BADANIE TREŚCI ŻOŁĄDKOWEJ.

1. Kwasota ogólna. Do 10 cm³ przesączonej treści żołądk. dodać kilka kropli alkoholow. rozczynu fenolftaleiny i wpuszczać z biurety $\frac{1}{10}$ norm. ług sodowy dopóty, dopóki nie wystąpi słabe zabarwienie różowe. (10 cm³ prawidł. soku żołądk. na wysokości procesu trawienia potrzebują do zobojętnienia 4—6,5 cm³ norm. ługu sodow. Liczby wyższe lub niższe wskazują na stan patolog.).

2. Wolny kwas solny. *a)* Próba Günzburga. Odczynnik = 2,0 Floroglucyny + 1,0 Waniliny + 30,0 alkoholu absol. 3 krople odczynnika ogrzać ostrożnie z 3 kroplami przesącz. treści żołądk. Wytworzenie się żywo-czerwonego osadu świadczy o obecności wolnego kw. solnego.

b) Papierki napojone barwikiem Congo po puszczeniu na nie kilku kropli nieprzesącz. soku żołądk. w razie obecności woln. kw. soln. barwią się niebiesko.

c) Po dodaniu do wodnego stężon. rozczynu Tropeoliny oo równej ilości przesączonej treści żołądk. w razie obecności woln. kw. soln. występuje zabarwienie rubinowo-czerwone.

d) Fiolet metylowy bardzo rozcieńczony zabarwia się niebiesko po dodaniu równej ilości przesącz. soku żołądk. z wolnym kw. solnym.

3. **Kwas mlekowy:** 4% woda karbolowa daje z kroplą chlorku żelazowego zabarwienie ametystowe, które po dodaniu śladu kwasu mlekowego zmienia się w żółte.

C) BADANIE SUROWICY KRWI CHOREGO PODEJRZANEGO O DUR BRZUSZNY (ODCZYN WIDALA).

Dzięki nowszym ulepszonym metodom nawet lekarz na prowincyi bez mikroskopu, cieplarki i świeżych hodowli prątka tyfus. może wykonać odczyn Widala, posługując się tylko t. zw. rozpoznawaczem makroskopowym Fickera. Cały aparat składa się z kilku małych probówek, rozczynu zabitych prątków, fizyolog. rozczynu Na Cl i pipetki do nabierania płynów. Postępowanie jest następujące:

Potrzebną krew chorego otrzymujemy przez nakłucie lub za pomocą ciętej bańki i nabieramy jej tyle, aby po skrzepnięciu otrzymać kilka (przynajmniej 2) kropli surowicy. Z surowicy tej na szkiełku zegark. przyrządzamy rozczyn 1:3 (2 krople surowicy + 6 kropli fizyol. rozczynu Na Cl). Rozczyn ten dajemy do 3 probówek, a mianowicie do 1-ej 4, do 2-ej 2, do 3-ej 1 kroplę rozczynu surowicy, a 4-tą probówkę (kontrolną) pozostawiamy bez surowicy. Następnie do wszystkich 4 probówek dodajemy po 16 kropli rozczynu zabitych bakteryi i w każdej z nich ilość kropli uzupełniamy do 24, dodając fizyolog. rozczyn NaCl. Probówki więc zawierają:

I 4 krople rozcz. (1:3) surowicy + 16 kropli prątk. + 4 krople NaCl.

II 2 krople rozcz. (1:3) surowicy + 16 kropli prątk. + 6 kropli NaCl.

III 1 kropla rozcz. (1:3) surow. + 16 kropli prątk. + 7 kropli NaCl.

IV bez surowicy = 16 kropli prątk. + 8 kropli Na Cl, mamy zatem w I probówce rozczyn surowicy 1:24 (prawie równoznaczny z 1:25), w II — 1:48 (1:50), w III — 1:96 (1:100); IV probówka kontrolna surowicy nie zawiera.

Po 12—24 godz. (bez cieplarki) oglądamy wynik aglutynacyi (t. j. strącenia się prątków w postaci osadu) i porównywamy zawartość pierwszych 3 probówek z pro-

bówką kontrolną. Dodatni wynik aglutynacyi 1:50 i 1:100 (w probówce II i III) ma już znaczenie rozpoznawcze.

Pamiętać przytem należy, że surowica chorego na tyfus jest materyałem zakaźnym i że z tego względu należy się z nią oględnie obchodzić.

Odczyn ten w praktyce okazał się bardzo pożytecznym. Występuje on zwykle z końcem 1-go tygodnia, niekiedy jednak dopiero później. Dlatego też — w razie ujemnego wyniku przy pierwszem badaniu — odczyn ten w wątpliwych przypadkach należy powtórzyć.

Zupełnie tak samo próbę aglutynacyi można wykonać przy podejrzeniu w kierunku Paratyfusu A i B z tą jedynie odmianą, że zamiast prątków tyfusowych używamy mieszaniny prątków paratyfusowych A i B.

Rozczyny zabitych bakteryi można przechowywać bez szkody dla odczynu przez kilka miesięcy.

D) ROZPOZNAWANIE GRUŹLICY ZA POMOCĄ ODCZYNU NA TUBERKULINĘ.

1. **Metoda Moro** polega na zastosowaniu około 60% maści ze starą tuberkuliną. Maść tę w małej ilości (ziarnko soczewicy) wciera się przez 2 minuty w skórę w okolicy wyrostka mieczykowatego lub stawu łokciowego i miejsce to przez kilka (5—10) minut zostawia się odkryte. Po 12 godzinach lub 6 dniach na miejscu wtarcia pojawiają się u gruźliczych guzki czerwone, wyniosłe ponad poziom skóry, po kilku dniach znikające.

2. **Metoda Pirqueta** (naskórna). Za pomocą nożyka, używanego do szczepienia ospy, lub szpatułką, podaną przez Pirqueta, nadskrobuje się (bez krwawienia) naskórek na ramieniu w 2 miejscach. Z tych nadskrobań jedno zostaje jako kontrolne, a do drugiego zapuszcza się kroplę 25%, względnie 100% rozczynu starej tuberkuliny. Po 24 godzinach powstaje u gruźliczych zaczerwienienie, znikające zupełnie po kilku dniach.

3. **Metoda Mantoux** (miąższowa) polega na wstrzyknięciu w sam miąższ skóry 0,01 miligr. tuberkuliny z 0,5% stowainy. W przypadkach odczynu dodatniego tworzy się po 12—48 godzinach guzek różowy lub biały otoczony zapalną obwódką.

E) BADANIA BAKTERYOSKOPOWE.

Prątki gruźlicze. 1. Metoda Ziehl-Neelsena. Rozpostrzeć cienko plwocinę na szkiełku, wysuszyć na powietrzu, ustalić przez trzykrotne przeciągnięcie szkiełka przez płomień gazowy lub spirytusowy. Barwić przez 5 minut na gorąco w rozczynie Z.-Neels. (*Fuchsin 1,0; Alcohol 10,0; 5% Aq. carbol. 100,0*). Po opłukaniu wodą

odbarwić preparat w 20—25% kw. siarkowym lub azotowym (1/2 minuty), spłukać go dobrze 90% alkoholem i podbarwić wodnym (1—2%) rozczynem błękitu metylenowego (Methylen. coerul.) przez 1½—2 min. Spłukać wodą, osuszyć preparat na powietrzu i ewent. przechować go w kropli balsamu kanad., danego pod szkiełko nakrywkowe. Badać pod immersyą w kropli olejku cedrowego. Prątki gruźl. — czerwone, inne prątki, jądra i t. d. — niebieskie.

2. Metoda Gabbeta jest skróconą, lecz mniej pewną odmianą poprzedniej metody i polega na tem, że odbarwienie preparatu i następowe podbarwianie go wykonywamy razem, a mianowicie po zabarwieniu preparatu fuksyną i opłukaniu wodą działamy nań przez 1 minutę rozczynem: *Methylen. coerul. 2·0; Acid sulfur. 25·0; Aq. dest. 100·0*, poczem opłukujemy go wodą, suszymy i t. d.

3. Metoda Ehrlicha-Kocha. Przygotowany w powyżej podany sposób preparat zabarwić przez 3—5 minut na gorąco w anilinowo-wodnym rozczynie fioletu goryczkowego (10 cm³ aniliny skłócić dokładnie przez kilka do kilkunastu minut z 100 cm³ wody destyl., otrzymany przez skłócenie mleczny płyn przecedzić przez zwilżony sączek tak, aby otrzymać płyn zupełnie jasny i przejrzysty. Do przesączu dodać 11 cm³ zgęszczonego alkoholowego rozczynu fioletu goryczk. — Gentianaviolett). Odbarwiać przez 1/2—1 min. w 20% kw. azotowym. Wypłukać w 60—70% alkoholu przez parę minut (dopóki odchodzą resztki barwika). Podbarwiać przez 1½—2 min. w 1% wodnym rozczynie wezuwiny, spłukać, osuszyć i t. d. Prątki gruźl. — niebieskie, wszystko inne — bronzowawo-żółtawe.

Gonokoki. Preparat (przygotowany jak powyżej) zabarwić wprost wodnym rozczynem błękitu metylenowego lub fuksyny, opłukać wodą, osuszyć, balsam i t. d.

Metoda Grama. Metodą tą barwią się dodatnio (fioletowo) następujące drobnoustroje: Gronkowce ropne, paciorkowce, dwoinki zapalenia płuc Fraenkla, prątki wąglika, gruźlicy, tężca, błonicy, trądu, posocznicy mysiej, róży świń, micrococcus tetragenes, grzybek promieniczy.

Metodą Grama nie barwią się (t. j. przyjmują tylko ewent. zabarwienie dodatkowe, np. czerwone od fuksyny, lub bronzowawo-żółte od wezuwiny): Gonokoki, prątki tyfusowe, prątki grypy (influency), Friedlaendera, nosacizny, dżumy, obrzęku złośliwego, przecinkowce cholery i wogóle krętkoprątki.

Technika tej metody jest następująca: preparat w zwykły sposób przygotowany barwimy przez 2—5 minut nasyconym rozczynem fioletu goryczkowego w wodzie anilinowej (patrz wyżej Metoda Ehrlicha) lub lepiej

w $2^1/_2\%$ wodzie karbolowej. Bez opłukiwania poddajemy preparat na 1—2 minut działaniu jodu (Jodi p. 1,0; Kali jodati 2,0; Aq. dest. ad 300,0), poczem odbarwiamy go w alkoholu absol. aż do prawie całkowitego odbarwienia; wkońcu można preparat podbarwić w zwykły sposób wezuwiną lub fuksyną, osuszyć i t. d.

F) PRZESYŁANIE DO BADANIA.

1. **Mocz** należy przesyłać w naczyniach szklanych wygotowanych, wzgl. dobrze wymytych piaskiem i wodą przegotowaną. Wysyłka powinna być spieszna celem uniknięcia rozkładu moczu. Do zwykłego badania wystarcza 200—250 cm³ moczu; do badania ilościowego — cała ilość moczu z 24 godzin. Mocz przesyłany do badania powinien zawierać zawsze część ranną i wieczorną najlepiej w osobnych naczyniach, gorzej — zmieszane razem (dla uzyskania przeciętnego obrazu).

2. **Badania bakteryologiczne właściwe i histologiczne** wymagają już specyalnej umiejętności i odpowiednio urządzonej pracowni; w razie więc potrzeby należy skierowywać je do odpowiednio urządzonych zakładów.

Preparaty przeznaczone do badania histolog. należy przesyłać w całości (tak, jak zostały uzyskane przy operacyi), a nie tylko drobne wycięte z nich kawałeczki; jeśli chodzi o zbadanie cząstek wyskrobanych, należy je również przesłać wszystkie po oczyszczeniu tylko ze skrzepów krwi. Jeśli zakład odpowiedni znajduje się na miejscu, najlepiej przesłać tamże natychmiast wycięte cząstki w szklanem naczyniu bez żadnych odczynników; w braku szklanego naczynia, można owinąć wycięty preparat w płótno i przesłać go w jakiemkolwiek naczyniu lub nawet wprost bez żadnego naczynia, tylko dobrze owinięty w płótno, watę i papier; drobne kawałeczki celem ochronienia ich przed wyschnięciem należy przesyłać możliwie jaknajprędzej, a najlepiej zawinąć je w batyst Billrothowski.

Jeśli dostarczenie preparatu do odpowiedniego zakładu wymaga pewnego czasu (np. przy przesyłaniu pocztą), to celem ochronienia preparatu przed gniciem lub wyschnięciem należy natychmiast włożyć go do jakiegoś płynu ustalającego, większe zaś guzy lite przeciąć 1 lub paru równoległymi do siebie cięciami. Z płynów ustalających najodpowiedniejsza do tego celu jest 2% formalina (kupny 40% rozczyn — Formaldehydum solutum rozcieńczyć 20 razy wodą). Mniej odpowiedni jest już alkohol, ponieważ może opóźnić badanie, a zarazem uniemożliwić niektóre metody badania (np. poszukiwanie tłuszczu). Zwykłe środki dezynfekcyjne do ustalenia preparatów wogóle nie nadają się.

Jeśli w nadsyłanych do badania tkankach chodzi o stwierdzenie mikroskopowe obecności bakteryi, najlepiej jest wycięte kawałki natychmiast po wycięciu włożyć do alkoholu, lub gorzej — do formaliny 2%. Dobrze jest także nadesłać jednocześnie kilka szkiełek podstawowych, na których rozsmarowano wyżarzoną świeżo igiełką nieco soku, wyciśniętego z podejrzanych tkanek zaraz po ich wycięciu; szkiełka te przed pomazaniem ich sokiem tkankowym należy dokładnie oczyścić, przeprowadzić przez płomień gazowy lub spirytusowy, po namazaniu zaś — wysuszyć na powietrzu, poprzekładać np. zapałkami i zawinąć w papier.

Jeśli chodzi o badanie ściśle bakteryologiczne (założenie hodowli, doświadczenie na zwierzętach), to oczywiście postępować należy z zachowaniem jaknajściślejszej aseptyki, przyczem przeznaczony do badania materyał należy umieścić w wyjałowionem dobrze zamkniętem naczyniu, nie dodając doń żadnych środków. Jeśli przesyłka do odpowiedniego zakładu musi potrwać pewien czas, należy naczynie umieścić w lodzie i otoczyć złym przewodnikiem ciepła (np. sianem, słomą i t. p.), zwracając przytem baczną uwagę na dokładność opakowania celem uniknięcia groźnego niekiedy uszkodzenia naczynia przy przesyłce.

Uwaga. Przy przesyłaniu jakiegokolwiek materyału do badania należy podać zawsze nazwisko lub pseudonim chorego, jego wiek, płeć, przytoczyć pokrótce najważniejsze szczegóły dotyczące choroby i oznaczyć dokładnie pochodzenie danego preparatu (np. okolicę lub narząd, z którego został wycięty), wreszcie podać przypuszczalne rozpoznanie kliniczne.

TECHNIKA
częściej stosowanych zabiegów leczniczych.

Bańki. a) *Suche bańki.* Używa się ich celem wywołania przekrwienia miejsc. w skórze, a tem samem — zmniejszenia przekrwienia w narządach głębiej leżących (zapalenie płuc i opłucnej, bóle gośćcowe i urazowe w mięśniach, nerwobóle). Do tego celu używamy drobnych dzwonkowatych naczyń szklanych o zaokrąglonym i grubym brzegu, z 3—5 cm. szerokim otworem, nieco węższym od pozostałej części wypukłej.

Skórę wymyć ciepłą wodą i ogolić. Naczyńka szklane ogrzać wewnątrz przez krótką chwilę nad lampką spirytusową tak, aby nie ogrzać brzegów bańki, szybko nałożyć i przycisnąć do skóry. Powietrze rozrzedzone przez ogrzanie wnętrza bańki działa ssąco na skórę i wciąga ją do wnętrza, przyczem w części wciągniętej powstaje przekrwienie. Rozrzedzenie powietrza w bańce można także wywołać przez zapalenie w niej kilku kropli spirytusu.

Po kilku minutach zdejmuje się bańki przez wciśnięcie palca wskazującego pod brzeg bańki i doprowadzenie w ten sposób do jej wnętrza powietrza.

b) *Cięte bańki.* Przez naciśnięcie śrubki skaryfikatora (w postaci kostki) tworzy się w mgnieniu oka kilkanaście (12) drobniutkich tuż przy sobie leżących nacięć na skórze. Przed nałożeniem skaryfikatora nakłada się w sposób wyżej podany suchą bańkę aż do zaczerwienienia skóry, potem robi się nacięcia, a następnie znowuż stawia się suchą bańkę, w której próżnię łatwo się wsysa krew. Bańkę tę należy zdjąć, gdy napełniła się krwią do $^2/_3$ swej pojemności. Postępowanie oczywiście winno być aseptyczne.

Wskazania dla baniek ciętych są te same, co dla baniek suchych, pijawek, upustu krwi (a więc udar mózgowy, mocznica); mają zaś bańki cięte pierwszeń-

stwo przed innymi podobnymi zabiegami ze względu na łatwość wykonania, możliwość aseptyki i dokładnego określenia ilości upuszczonej krwi. Baniek ciętych można używać także do badania krwi w celach rozpoznawczych (próba Vidala, Wassermanna).

Biera metoda, zob. Przekrwieniem zastoinowem leczenie.

Cewnikowanie (kateteryzacya) **cewki moczowej** służy albo do odpuszczenia zatrzymanego moczu lub do leczenia schorzałego pęcherza. Przy niemożności oddania moczu liczyć się trzeba z przyczyną, która ją powoduje. Przy zwężeniu cewki moczowej wprowadzać trzeba cewnik kauczukowy (przez pół miękki), dobierając odpowiednią grubość; niejednokrotnie trzeba starać się przejść struną kanał cewki, aby później móc wprowadzić bardzo cienki cewnik. Cewnika metalowego użyć można w razie zwężenia tylko wtedy, gdy lekarz posiada odpowiednią wprawę w cewnikowaniu. W razie braku przeszkody w samej cewce używać należy cewników miękkich, Nelatona, w dobrym gatunku, nie skruszałych; zaczynamy od Nr. 24. Cewnik powinien być wygotowany w zwykłej wodzie. Umyć ręce, obmyć żołądź chorego. Cewnik dobrze nasmarować waseliną wyjałowioną lub przegotowaną świeżo oliwą, ująć go wyjałowionymi szczypczykami (pincetą anatom.) o 5 cm. od końca zaopatrzonego w oczko i trzymając w szczypczykach wprowadzić do otworu cewki aż po szczypczyki. Teraz zdjąć szczypczyki z cewnika, ująć go nimi o 3 cm. powyżej i znów wepchnąć do cewki. W ten sposób krok za krokiem możemy wprowadzić cewnik bez d o t y k a n i a g o r ę k ą, co znacznie zmniejsza niebezpieczeństwo zakażenia pęcherza. Jeśli w miejscu przejścia do pęcherza cewnik się zatrzyma i nie można przesunąć go dalej szczypczykami, można wtedy dopomóc sobie ręką, ponieważ odcinek końcowy cewnika nie wchodzi do pęcherza. Jeśli cewnik Nr. 24 nie przechodzi, można spróbować Nr. 20, a potem — Nr. 16. Przed użyciem zawsze sprawdzić, czy cewnik nie zatkany.

W razie nieudanych prób z cewnikiem miękkim można ostrożnie i lekko wprowadzać cewnik metalowy najpierw gruby Nr. 24 o krzywiźnie zwykłej, trzymając się ściśle znanych przepisów użycia cewników metalowych.

Przy cewnikowaniu nigdy nie używać znaczniejszej siły, gdyż łatwo można zrobić drogę fałszywą (fausse route). Przy przeroście gruczołu krok. nie próbować numerów mniejszych niż 20., przy zwężeniach cewki można użyć i Nr. 16.

Po udatnem wprowadzeniu cewnika do pęcherza nie wypuszczać na raz moczu więcej niż 500—750 cm^3, przyczem wypuszczać go powoli, przytykając wylot cewnika

gazą; chroni to od krwawienia do pęcherza z powodu t. zw. hyperaemia ex vacuo przy kruchych ścianach naczyń krwionośnych..

Jeśli próby powyższe nie udają się i lekarz nie posiada ani specyalnych cewników jedwabnych o krzywiźnie Merciera, ani odpowiedniego doświadczenia, — najlepiej skierować chorego odrazu do specyalisty; w razie koniecznej potrzeby można wtedy przed odesłaniem do specyalisty ulżyć choremu chwilowo przez **nakłucie pęcherza** cienkim trójgrańcem lub grubą igłą od 20 centymetrowej strzykawki (aseptyka!), wykonane tuż ponad spojeniem łonowem w obrębie stwierdzonego wypukiem stłumienia od wypełnionego pęcherza, które to stłumienie może wtedy sięgać aż do pępka.

Cewnikowanie trąbki usznej. Wskazania: a) zwężenie trąbki; b) zapalenie nieżytowe ucha środk. (celem przyspieszenia wessania wydzieliny i zapobieżenia zrostom w jamie bębenk.); c) wciągnięcie błony bębenk.; d) ropne zapalenie ucha środk. (cewnikowanie połączone z przestrzykiwaniem przez cewnik celem dokładnego usunięcia wydzieliny); e) stany po przebytem ropnem zkpaleniu ucha środk. (celem uniknięcia zrostów lub też celem szybszego przywrócenia bystrości słuchu); f) otoclerosis (lecz tylko wtedy, gdy już pierwsze przedmuchanie przynosi ulgę co do szumów w uszach, lub — polepsza słuch).

Cewnik wprowadza się przez nos po jego dolnej ścianie aż do tylnej ściany gardła; poczuwszy opór tej ściany, podnosimy dzióbek cewnika o 90^0 ku uchu choremu, wpadamy nim do rowka Rosenmüllera i, przesuwając teraz cewnik ku przodowi przez plica salpingopharyngea, wchodzimy nim do trąbki. Kółko cewnika wskazuje nam kierunek dzióba; powinno ono iść skośnie ku górze, tak by przeprowadzona przez niego płaszczyzna przecinała kąt zewnętrzny oka.

Można także postępować w inny sposób: Po dojściu do tylnej ściany gardła podnosimy dziób cewnika o 90^0 ku wewnątrz, cewnik przesuwamy ku przodowi, dopóki nie trafimy na opór przegrody nosowej, poczem obraca się cewnik nieco ponad 180^0 i wchodzi do trąbki.

Przy cewnikowaniu trąbki usznej ruchy ręki muszą być lekkie, by nie zranić błony śluz. nosa i zwłaszcza bocznej ściany gardła (po zranieniu błony śluz. przy wdmuchiwaniu powietrza łatwo występuje odma podśluzowa i podskórna, mogąca stać się groźną dla chorego i spowodować nawet jego uduszenie).

Do przedmuchiwania trąbki usznej używamy balonu pojedynczego albo podwójnego; w ostatnim — prąd powietrza jest stały. Ilość przedmuchnięć na jedno posiedzenie winna wynosić 5—10.

Do kontroli używamy Otoskopu.

Crédégo zabieg ręczny. Wskazania: krwotok w trzecim okresie porodu lub też zbyt długie nieodchodzenie łożyska (więcej niż 2 godziny).

Przez miesienie pobudzamy macicę do skurczu; macicę skurczoną chwytamy przez powłoki brzuszne w jedną garść tak, aby wielki palec spoczywał na przedniej ścianie macicy, dłoń objęła jej dno, a reszta palców leżała na tylnej ścianie macicy. Tak uchwyconą macicę sprowadza się do linii środkowej ciała i w miarę nasilenia skurczu ugniata się ją ręką coraz silniej, spychając równocześnie macicę w kierunku wchodu do miednicy. Z chwilą ustawania skurczu macicy musi ustać wszelkie ugniatanie, gdyż macicę rozkurczoną możnaby łatwo wynicować. Takich ugnieceń macicy można wykonać kilka; skoro one nie wystarczają a nic nie nagli, można rodzącą uśpić i zabieg opisany powtórzyć, a wtedy już prawie zawsze prowadzi on do celu.

Gorczyczne zawijania, zob. Zawijania.

Gorczyczniki (synapizmy). Przez gorczyczniki rozumiemy kataplazmy (zob. Okłady papkowate), sporządzone z czarnej grubej mąki gorczycznej przez dodanie letniej wody, przyczem wywiązuje się olejek gorczyczny silnie drażniący. Gorczycznik taki powinien leżeć tak długo, aż powstanie pieczenie i palenie w obłożonem miejscu lub przynajmniej zaczerwienienie skóry (t. j. przez 5—10 minut), poczem zmywa się dane miejsce zimną wodą celem usunięcia resztek gorczycy. W razie pozostawienia gorczycznika na dłużej (np. na godzinę) mogą powstać owrzodzenia.

Zamiast zwykłego gorczycznika z ciasta można natrzeć skórę w odpowiedniem miejscu 2% roztworem olejku gorczycznego w czystym wyskoku, lub przyłożyć na to miejsce bibułę przepojoną powyższym rozczynem. Jeszcze prostsze i wygodniejsze jest używanie oficynalnego papieru gorczycznego (Charta sinapisata), który moczymy przez $1/2$ minuty w ciepłej wodzie i przykładamy stroną gorczyczną na odpowiednie miejsce ciała. Ten papier gorczyczny przechowywany w suchem miejscu zachowuje przez długi czas swoje działanie.

Wskazania: Gorczyczniki stosujemy jako rubefaciens do łagodzenia bólów, przy porażeniach dla wzmocnienia krążenia, przy gośćcu, przy zapaleniach płuc i opłucnej, przy zemdleniach, dusznicy bolesnej (na okolicę serca) oraz przy zawrotach i nawałach krwi do głowy. W tych ostatnich przypadkach stosuje się także t. zw. nożne kąpiele gorczyczne (do zwykłej kąpieli nożnej dodać kilka łyżek = 50—100 gramów mąki gorczycznej).

Hypodermoclysis, zob. Wstrzykiwania NaCl.

Infusio, zob. Wstrzykiwania NaCl.

Jelit wypłukiwanie (Irrigatio). Do wypłukiwania jelit używamy koneweczki Hegara z wężem gumowym i twardą nasadką kauczukową, na którą należy założyć rurkę gumową dla uniknięcia zranień otworu stolcowego. Chorego układa się zwyklk na lewym boku lub w położeniu kolankowo-łokciowem, a w razie potrzeby także nawznak. Rurkę gumową należy naoleić, a otwór stolcowy nieco rozszerzyć. Płyn (1—2 litrów) wlewamy przy niskiem ustawieniu koneweczki, powoli podnosząc ją nieznacznie. Zabieg ten powinien trwać około 10 minut. W razie gdy płyn do kiszki nie wlewa się, należy rurkę na chwilkę cofnąć i wsunąć ją na nowo. Po skończonej irygacyi należy zacisnąć odbyt chorego przez uciśnięcie pośladków.

Wskazania: zaparcia stolca, schorzenia jelit, pewne otrucia i t. p. Przy cholerze zaleca Cantani przepłukiwanie jelit $2^1/_2$% rozczynem taniny.

Kalomelu zaprószanie do oka. Pędzelek powinien być suchy. Trzymając jego trzonek z gęsiego pióra za sam wolny koniec wielkim i średnim palcem prawej ręki, zamaczać pędzelek w jaknajdrobniej sproszkowanym kalomelu. Trącić z lekka palcem wskazującym trzonek tuż przy samym pędzelku, aby strzepnąć z niego nadmiar proszku. Rozchylić następnie palcami lewej ręki powieki chorego oka i znowuż w sposób powyżej opisany strzepnąć resztę proszku z pędzelka na spojówkę powieki dolnej lub na spojówkę gałki.

W ten sam sposób w razie potrzeby zaprósza się i inne proszki do oka.

Kataplazmy, zob. Okłady papkowate.

Kateteryzacya, zob. Cewnikowanie.

Kąpiele mineralne sztuczne, zob. str. 31.

Krążki (Pessaria). Krążków używa się przy tyłopochyleniu, tyłozgięciu lub obniżeniu macicy i mają one za zadanie po odprowadzeniu macicy podtrzymywanie jej w prawidłowem położeniu. Dla każdego cierpienia i dla każdego powikłania tego cierpienia musi się używać krążków innego kształtu, stąd też mnogość ich form. Najczęściej używa się krążków Hodgego, Schultzego, Prochownika i różnych modyfikacyi tych form pierwotnych.

Krążek założony nie powinien sprawiać chorej żadnych dolegliwości; krążki kauczukowe, celluloidowe lub niklowe dobrze dobrane mogą pozostawać w pochwie bez zmiany przez 3—4 miesiące, byleby tylko chora codziennie przestrzykiwała pochwę przegotowaną wodą albo słabym rozczynem jakiegoś środka przeciwgnilnego (np. nadmanganianu potasow). Krążek powinien być dokładnie dobrany: krążki zbyt małe nie podtrzymują macicy, zbyt wielkie — miażdżą ściany pochwy i dają powód do odleżyn. Krążek zbyt długo nie wyjmowany

może obrosnąć tk. ziarninową, zwłaszcza krążek zbyt duży, który wywołał odleżyny. Odleżyny głębokie mogą dać powód do wytworzenia się przetok moczowych lub kałowych.

Sposoby zakładania krążków, zależnie zwłaszcza od rodzaju krążka, bywają w poszczegóinych przypadkach różne i wymagają już pewnej specyalnej wprawy.

Krocza ochrona. Ochrona krocza przy porodzie polega na powolnem przepuszczaniu przodującej części płodu w chwili przerzynania się jej przez szparę sromową. Krocze ochraniać można w położeniu rodzącej nawznak z podniesionymi krzyżami i zgiętemi silnie we wszystkich stawach kończynami dolnemi — a wtedy osoba chroniąca krocze stoi po prawej stronie łóżka rodzącej, ręką prawą osłoniętą jałową chustą obejmuje krocze, ręką lewą zaś ułożoną od strony wzgórka łonowego na części przodującej powstrzymuje zbyt szybkie przerzynanie się jej w czasie parcia rodzącej. Ręką prawą nie należy nigdy ugniatać krocza zbyt silnie, gdyż powstające skutkiem tego niedokrwienie tkanek usposabia je właśnie do pęknięcia.

Równie dobrze można ochraniać krocze przy ułożeniu rodzącej na lewym boku na krawędzi łóżka z silnie przykurczoną kończyną dolną lewą, a przykurczoną w stawach i kolanem zwróconą ku górze kończyną dolną prawą. Osoba ochraniająca krocze staje za plecami rodzącej i dokonywa podpierania krocza zupełnie tak samo, jak u rodzącej leżącej nawzak.

Krwi upust (Venaesectio). Puszczać krew jest najdogodniej z żyły znajdującej się na przedniej powierzchni stawu łokciowego (v. mediana cephalica). Ramię chorego należy lekko zacisnąć opaską, tak by zacisnąwszy żyły powierzchowne nie zacisnąć tętnicy; żyły się przy tem wypuklają. Po obmyciu i wyjałowieniu (eter i jodyna) otoczenia i miejsca zabiegu albo nacinamy żyłę małem cięciem podłużnem, albo wkłuwamy do niej grubą igłę od strzykawki 20-gramowej. Po upuszczeniu dostatecznej ilości krwi (zwykle około 200 gramów = 1 szklanka) założyć mały opatrunek uciskowy antyseptyczny.

Lawatywy odżywcze mają zastosowanie wtedy, gdy chory per os nie może przyjmować pokarmów lub przyjmuje je tylko z trudnością, prócz tego zaś także — przy chorobach przełyku, krwotokach żołądkowych lub po zabiegach operac. na żołądku.

Podaje się lawatywy odżywcze w położeniu chorego nawznak z zachowaniem zwykłych ostrożności (zob. Jelit wypłukiwanie). Lawatywę odżywczą powinna poprzedzać lawatywa z 1 litra czystej letniej wody; jeśli po takiej lawatywie oczyszczającej wystąpiło parcie, należy podać czopek z makowcem (Rp. Extr. Opii 0,05,

Ol. Cacao 2,0), a dopiero po godzinie — lawatywę odżywczą. Ta ostatnia nie powinna przekraczać 250 cm^3 płynu, ogrzanego do ciepłoty ciała.

Najtańsza jest lawatywa odż. Ewalda, składająca się z 3—5 jaj i 150 gramów 20% rozczynu cukru gronowego lub trzcinowego, albo mleka (Leube) z dodatkiem szczypty soli. Zamiast jaj można dodać do lawatywy 50—100 gramów mąki lub dekstryny, albo 150—300 gr. mięsa surowego skrobanego i siekanego, albo 50—100 gr. trzustki wołowej lub wieprzowej drobno siekanej, a nadto — łyżkę wina czerwonego, przetwory odżywcze (Somatoza, Hygiama, Sanatogen, Peptony) oraz leki.

Lawatywy odżywcze daje się 2—4 razy dziennie.

Lawatywy oleiste stosuje się przy zaparciach stolca oraz przy schorzeniach kiszki esowatej i odbytnicy (Enteritis muco-membr., Proctitis i t. p.).

Ułożyć chorego w ten sposób, aby miednica w stosunku do reszty ciała była podniesiona. Czystą ogrzaną oliwę w ilości ¼—½ litra wpuszczać do odbytnicy powoli przez 15—20 minut z zachowaniem zwykłych ostrożności (zob. Jelit wypłukiwanie). Po lawatywie powinien chory leżeć w łóżku przez 1 godz., zmieniając kilkakrotnie położenie ciała.

Boas zaleca stosować mięszankę powstałą przez skłócenie słabego rozczynu sody (szczypta sody na litr wody) z 1 łyżką olejku rącznikowego i 2 łyżkami tranu.

Leczenie obciążeniem, zob. Obciążeniem leczenie.

Leczenie tuczące, zob. Tuczące leczenie.

Lędźwiowe nakłucie, zob. Nakłucie.

Łożyska ręczne wyjmowanie. Łożysko może nie odchodzić z macicy albo z powodu jej gnuśności, albo z powodu zbyt ścisłego związku z podłożem (łożysko częściowo lub całkowicie przyrośnięte). Zwykle łożysko zatrzymane w macicy daje się usunąć zabiegiem Crédégo. Wyjątkowo jednak zabieg ten może zawieść i wtedy musimy wydobyć łożysko ręcznie; pamiętać jednak należy, że wydobywanie to jest bardzo niebezpieczne ze względu na niemożność postępowania ściśle bezgnilnego i ze względu na rozległość i silne unaczynienie miejsca łożyskowego.

Wyjęcia łożyska dokonywa się w ten sposób, że jedną ręką przytrzymuje się macicę od zewnątrz, drugą zaś — śladem pępowiny zdąża się do łożyska w macicy, odszukuje się brzeg łożyska, a zwłaszcza ten brzeg, który zaczął się już oddzielać, następnie zaś stroną łokciową ręki osłoniętej błonami płodowemi wykonywa się ruchy piłujące, przy których pomocy ostrożnie i we właściwej warstwie zwykle odkleja się łożysko całkowicie. Po odklejeniu łożyska chwyta się je w pełną garść i wysuwa nazewnątrz.

Po usunięciu łożyska należy je dokładnie obejrzeć,

a w razie wątpliwości, czy łożysko całe zostało usunięte, należy ponownie wprowadzić rękę do macicy i dokładnie skontrolować miejsce łożyskowe. Po całkowitem usunięciu łożyska należy macicę przestrzykać 2% lysoformem, boroformem, lysolem i 70% alkoholem.

Jeśli przy ręcznem oddzielaniu łożyska natrafia się na t. zw. zrosty, musi się je rozgnieść ostrożnie między palcami; zrostów takich nie wolno szarpać, gdyż wtedy albo się pozostawi kawał łożyska, albo się wyszarpie część miąższu macicy.

Nacierania. Przed nacieraniem chory zwilża głowę, twarz i piersi zimną wodą i staje z podniesionemi do góry obu ramionami. Kąpielowy bierze prześcieradło ($2^1/_2$—3 m. długie, $1^1/_2$ m. szerokie) umaczane w wodzie o ciepł. 10—22° C (odpowiednio do wskazania) i, wyżąwszy je stosownie do potrzeby mniej lub więcej, zawija w nie chorego począwszy od pachy; przytem chory przytrzymuje prześcieradło wprzód jednem, potem drugiem ramieniem, z kolei je opuszczając. Po zawinięciu kąpielowy długiemi pociągnięciami naciera chorego, przechodząc kolejno całe ciało aż do ogólnego jednostajnego ogrzania się skóry.

Zabieg ten ma na celu wywołanie żywszego krążenia w skórze. Jeśli nam chodzi o obniżenie ciepłoty chorego — zostawiamy więcej wody w prześcieradle. Częściowe nacierania stosuje się u chorych osłabionych — w kąpieli przez kolejne pocieranie różnych części ciała.

Wskazania: Choroby płuc i serca (gruźlica, wady serca, zmiany w naczyniach), gdy chodzi o wzmożenie krążenia i przemiany materyi.

Przeciwwskazanie stanowią choroby skóry.

Nakłucie (punkcya) brzucha — wyłącznie przy puchlinie brzusznej (wykluczyć inne sprawy, jak np. torbiele jajnikowe). Opróżnić pęcherz moczowy; chory winien znajdować się w pozycyi siedzącej lub przynajmniej z uniesioną górną połową ciała, aby płyn w jamie brzusznej opadł jaknajniżej, a jelita uniosły się ku górze. Nakłucie robi się w linii środkowej brzucha o 2—3 palce ponad spojeniem łonowem lub po bokach, przyczem miejsce wkłucia wypukowo winno dawać bezwzględne tłumienie. Płyn z jamy brzusznej należy wypuszczać powoli; na brzuch wywieramy przytem równomierny ucisk ręcznikiem ułożonym płasko dookoła brzucha i od tyłu zaciskanym; w ten sposób zapobiegamy nadmiernemu przepełnieniu naczyń jamy brzusznej i ich pękaniu oraz niedokrwieniu mózgu.

Dogodnie jest przed wbiciem trójgrańca (troakaru) naciąć skórę na $^3/_4$—1 cm po uprzedniem znieczuleniu jej przez zamrożenie; przebicie skóry trójgrańcem wymaga użycia siły i zmniejsza nasze panowanie nad tym instru-

mentem; po wypuszczeniu płynu rankę skórną zaciągamy jednym szwem.

Nakłucia próbne brzucha w żadnym razie nie są dozwolone.

W razie omdlenia chorego przy punkcyi brzucha zaprzestać wypuszczania płynu, ułożyć chorego na płaskiem posłaniu ze wzniesionemi nogami (autotransfuzya) i podać mu excitantia (cit. przed nakłóciem cardiaca).

Nakłucie lędźwiowe: a) *rozpoznawcze:* Igła około 10 cm. długa, krótko zaostrzona, dopasowana do strzykawki 10 cm³. Chorego najdogodniej jest posadzić i polecić mu wygiąć plecy ku tyłowi (zgarbić się). Po obmyciu miejsca i okolicy nakłucia (eter i jodyna) odszukać palcem przestrzenie pomiędzy wyrostkami kolczystymi i w jednę z nich wkłuć igłę wyjałowioną ściśle w linii środkowej. (Do nakłucia rozpoznawczego wybiera się zwykle przestrzeń pomiędzy 3—4, lub 4—5 kręgami lędźwiowymi). Igłę należy wkłuć na górnym brzegu dolnego wyrostka kolczystego i prowadzić ją cokolwiek skośnie ku górze (a nie prostopadle do osi kręgosłupa). Pokazujący się w otworze igły płyn mózgowordzeniowy wskazuje nam, żeśmy weszli do przestrzeni podoponowej; płyn ten zaczyna albo kapać, albo wypływać silniejszym strumieniem, a wtedy zbieramy go do wyjałowionego naczyńka (probówki) celem zbadania; płynu tego bez szkody dla chorego można wypuścić 20 cm³, a nawet i więcej. Płynu nie należy aspirować.

Na miejsce ukłucia nałożyć mały opatrunek umocowany przylepcem.

b) *Nakłucie do znieczulenia lędźw.* Technika wogóle ta sama, wybieramy tylko nieco wyżej leżące przestrzenie międzykręgowe (pomiędzy 1—2 lub 2—3 kręg. lędźw.). Dogodnie jest przed wkłuciem igły przesunąć na bok skórę ponad wyrostk. kolczystymi, aby po wyjęciu igły ranka w skórze nie przypadała tuż ponad miejscem ukłucia w więzadłach kręgowych, a odsunęła się na bok. To postępowanie zabezpiecza kanał kręgowy od późniejszego ewent. zakażenia zaciekającą pod chorego wydzieliną przyranną.

Naturalnie przy nakłuciu lędźw. musi być przestrzegana jaknajściślejsza aseptyka rąk, instrumentaryum, miejsca nakłucia, a przy znieczulaniu lędźw. — i płynu zastrzykiwanego. Kto nad aseptyką do najdrobniejszych szczegółów nie panuje w zupełności, powinien unikać znieczulenia drogą nakłucia lędźw.

Najodpowiedniejsza do znieczulenia lędźw. jest Tropakokaina bez żadnych domieszek. Klinika krakowska stosuje 2% rozczyn Tropakokainy Mercka, zawsze przed znieczuleniem ex tempore świeżo przygotowywany i wy-

jaławiany przez gotowanie. Dawka 0,07—0,12 ($3\frac{1}{2}$—6 cm^3 2% rozczynu), a nawet i więcej.

Po wkłuciu igły i wypuszczeniu płynu mózgowo-rdzeniowego w ilości około 2 razy większej, niż mamy zamiar zastrzyknąć płynu znieczulającego, — nasadzamy na igłę uprzednio przygotowaną i napełnioną płynem znieczulającym strzykawkę (10 cm^3) i powoli zastrzykujemy. Wyjąć igłę; mały opatrunek.

Po zastrzyknięciu układamy chorego z głową obniżoną (pochyło) na stole operac., a po paru minutach występuje znieczulenie zupełne, pozwalające nam robić wszelkie zabiegi na całem ciele, z wyjątkiem głowy; przy małej jednak wprawie lepiej tego znieczulenia do zabiegów ponad pępkiem, wzgl. łukiem żebrowym nie stosować.

Przy znieczulaniu lędźwiowem powinno się mieć zawsze pod ręką Ol. camphoratum; występujące tutaj niekiedy objawy osłabienia czynności serca usuwa się niemal swoiście przez zastrzyknięcie kamfory (samej kamfory około 0,5).

Nakłucie opłucnej przy Hodro — lub Haemo-thorax. Chory powinien leżeć z bokiem chorym tuż przy krawędzi łóżka. Nakłucie wykonywamy przyrządem Potaina lub trójgrańcem w częściach środkowych międzyżebrza (by nie skaleczyć tętnic międzyżebrowych), lecz nie poniżej 7-go lub 8-go żebra. Dla zapobieżenia dostaniu się powietrza do jamy opłucnej bardzo jest dogodnie nawiązać na wolny koniec trójgrańca wyjałowiony (wygotowany) kondom z obciętym cyplem (lub również obcięty kondomowy palec gumowy używany do badania odbytnicy). Kanał z cienkiej błony gumowej nie tamuje odpływu płynu, a nie dopuszcza powietrza do jamy opłucnej, zaciskając się szczelnie pod ciśnieniem powietrza atmosferycznego.

Wypuszczać płyn z jamy opłucnej należy powoli, by nie spowodować tutaj nagłego przekrwienia »ex vacuo« lub szybkiego przemieszczenia serca, co może stać się groźnem.

Nakłucia próbne jamy opł. wykonywać należy w miejscu największego stłumienia 10 centymetrową strzykawką, o grubej igle, a nie strzykawką Pravaza.

Nakłucie pęcherza, zob. Cewnikowanie cewki m.

Nosa przestrzykiwanie wskazane bywa tylko wtedy, gdy musimy z nosa wydalić ropę, zaschniętą w strupy wydzielinę (przy Rhinitis atrophica), pleśnie i t. p.

Do przestrzykiwania używamy fizyolog. (0,8%) rozczynu soli kuch. lub kwasu borowego Przestrzykiwania przyrządem Webera lub strzykawką często działają szkodliwie na bł. śluz. nosa, a przy większem ciśnieniu woda przez trąbkę Eustachiusza może się przedostać

do jamy bębenk., powodując następowo ostre zapalenie ucha środk.

Nieszkodliwe, czasem konieczne są przestrzykiwania nosa czółenkiem szklanem. Pacyent trzyma głowę silnie nachyloną ku tyłowi, czółenko wypełnione letnim płynem wkładamy lekko do jednego nozdrza (drugie nozdrze pozostaje otwarte) i, nachylając wielokrotnie powoli czółenko, wlewamy małemi porcyami do nosa płyn, który chory zaraz wypluwa. Najodpowiedniejsze do tego celu są: rozczyn fizyol. NaCl, 3% kw. borowy, wreszcie ½—1% Perhydrol lub Peroxygenol.

Nosa tamponada wskazana jest w przebiegu krwotoku z nosa, jeśli innymi środkami (przyżeganie kauterem, kw. chromowym, trójchlorooctowym, lapisem in subst.) nie możemy go opanować.

Ponieważ najczęstszą przyczyną krwotoków z nosa jest rozszerzenie żyłek w przedniej części przegrody nosowej, przeto zwykle do zatamowania krwotoku wystarcza wprowadzenie pincetą lub zgłębnikiem główkowym do krwawiącego nozdrza tamponu zwiniętego mocno w postaci klina. Przy krwotokach z głębi jamy nosowej tampon taki wsuwamy głębiej, ewent. zakładamy ich kilka i w ten sposób uciskamy silnie prawie całą powierzchnię wnętrza nosa; przy niezbyt silnych krwotokach dobrze jest przed założeniem tamponu zmoczyć go w 3% rozczynie Perhydrolu.

Przy krwotokach z tylnej części nosa (zwłaszcza z tylnych końców muszli) i z jamy noso-gardłowej — używamy rurki Bellocqa. Przy krwotokach z tylnej części nosa tampon powinien być częściowo wprowadzony do nosa. W razie krwawienia z jamy noso-gardłowej tampon musi być odpowiednio większy i wypełniać połowę lub też całą jamę noso-gardłową. Obok tamponu tego równocześnie zatykamy szczelnie całe wnętrze nosa setonami z gazy jodoformowej. Nitki wiąże się ponad gazą wystającą z nosa. Tampon pozostaje na miejscu 3—5 dni.

Obciążeniem leczenie (Belastungstherapie) przewlekłych zmian w otoczeniu macicy polega na ułożeniu chorej na równi pochyłej (planum inclinatum) i na uciskaniu przez powłoki brzuszne wzgl. przez pochwę — okresowem lub stałem, bezpośredniem lub pośredniem.

Równię pochyłą urządza się albo na odpowiednio ustawionych stołkach do badania schorzeń kobiecych, albo w łóżku chorej przez uniesienie końca nożnego łóżka o 8—16 cm. (1—2 cegieł lub odpowiednio wysokie klocki drewniane pod nogi łóżka). Barki i głowa chorej powinny być uniesione nieco ku górze.

Obciążenie od strony powłok brzusznych uzyskuje się przez położenie na nich 1—5 klgr. worka ze śrutem lub piaskiem albo też 2—5 klgr. worka z wilgotną gliną.

Od strony pochwy obciąża się workiem ze śrutem wagi 500—800 gram. lub lepiej — specyalnie zbudowanym balonem Pinkusa z rtęcią; balon taki pozwala nie tylko zwolna zwiększać, lecz także i zmniejszać obciążenie. Obciążenie tak od strony powłok jak i od strony pochwy stosuje się przez 1—3 godz. dziennie.

Od strony pochwy można także używać balonów powietrznych kształtu sercowatego o pojemności 500—1200 cm^3. Balony te mają tę zaletę, że w każdej chwili można bez żadnej trudności zwiększać wzgl. zmniejszać ucisk od strony pochwy.

U kobiet chodzących można zastosować ucisk stały od pochwy przez warstwowe założenie odpowiedniej ilości tamponików napojonych rozczynem gliceryny z kseroformem (200:5) (sposób Auvarda), zmienianych co 48 godzin.

Znaczna bolesność lub podniesienie się ciepłoty stanowią przeciwwskazanie dla dalszego stosowania ucisku, wzgl. nakazują postępować bardzo ostrożnie.

Oddychania gimnastyka. Gimnastykę oddychania można wykonywać bez przyrządów lub z przyrządami. Przy leczeniu przyrządami stosować można: 1) wdychanie powietrza zgęszczonego; 2) wydychanie w powietrze rozrzedzone; 3) jedno i drugie równocześnie. Wdychanie zgęszczonego powietrza ma zastosowanie przy utrudnionym wdechu (np. przy gruźlicy), wydychanie w powietrze rozrzedzone — przy utrudnieniu wydechu (rozedma). Przyrządy te jednakże, jakoteż przyrządy Zanderowskie, służące (dzięki odpowiednim urządzeniom) do rozszerzania i zwężania klatki piers. mają między innemi tę wadę, że mogą mieć zastosowanie tylko w salach, a więc w powietrzu niezupełnie czystem.

Dobre usługi oddaje gimnastyka płucna bez przyrządów stosowana u ozdrowieńców po chorobach płucnych (pneumonia) i przy gruźlicy. Postępowanie tutaj jest bardzo proste i polega na tem, że chory na świeżem powietrzu w postawie stojącej wykonywa od czasu do czasu głębokie wdechy przy jednoczesnem uniesieniu obu rąk w górę. Przy tem z początku mogą powstawać nieszkodliwe pobudzenia kaszlowe, z czasem ustające.

Zapobiegawczo przy skłonności do chorób płucnych celem rozszerzenia klatki piers. i pogłębienia oddechu stosujemy gimnastykę szwedzką z ciążkami lub z oporami (na świeżem powietrzu), przyczem wszystkie ruchy ramion odsiebne i ksobne oraz okrężne, jakoteż wygięcia i pochylenia klatki piers. mają na celu ćwiczenie mięśni klatki piers. i zwiększenie jej pojemności.

Oddychanie sztuczne wykonywać możemy różnemi metodami. O ile ratujący ma do pomocy 2 ludzi, najlepiej użyć:

a) *Metody Silvestra.* Chory leży poziomo. Jeden pomocnik po rozwarciu ust chorego ujmuje jego język kleszczykami, lub po przebiciu igłą bierze go na grubą nitkę lub sznurek albo wreszcie utrzymuje go ponad wejściem do krtani przez odciągnięcie ku przodowi żuchwy za jej kąty (baczyć, by dolne zęby wystawały przed górnymi). *Przy stałej kontroli*, czy przy niżej opisanych ruchach powietrze wchodzi i wychodzi z dróg oddechowych, robimy 15—20 razy na minutę co następuje:

Po obu stronach chorego (o ile chory leży na ziemi, to klęcząc) umieszcza się ratujący z drugim pomocnikiem i każdy z nich bierze chorego za przedramię przy łokciu i przy stawie garstkowym. Na komendę »raz« odprowadzamy ramiona do góry, tak by leżały prawie równolegle poza głową chorego; na komendę »dwa« powracamy do położenia równoległego przy tułowiu, przyczem ostatnim momentem tego aktu jest naciśnięcie klatki piersiowej chorego (w dolnym obwodzie) jego własnemi przedramionami.

Postępowanie to jest tylko wtedy skuteczne, o ile przy ruchu »raz« słyszymy wdech, a przy »dwa« — wydech. Zaniedbanie kontroli pod tym względem (język, rewizya palcem wejścia do krtani) powoduje to, iż cały ten zabieg jest tylko »bezcelowem szamotaniem się«.

O ile mamy tylko jednego pomocnika, powierzamy mu pieczę o język chorego i używamy następującej:

b) *metody:* Stajemy lub klękamy przy chorym z boku, zwróceni twarzą ku nogom chorego; 4 palcami każdej ręki hakowato zgiętymi ujmujemy łuki żebrowe chorego w linii pachowej przedniej, i przez rozciąganie brzegów łuków ku górze i ku zewnątrz wykonywamy wdech; wydech wykonywa się przez uciskanie brzegów łuków w dół i ku wewnątrz. (Przy tej metodzie amplituda oddechu jest mniejsza, niż przy metodzie poprzedzającej, lecz większa niż przy metodzie Sylwestra, wykonywanej przez jednę osobę). Zabieg powyższy wykonywamy 15—20 razy na minutę; co 5—10 minut robimy przerwę i uważamy, czy chory sam nie zaczyna oddychać. Znane są przypadki, gdzie chory wracał do życia dopiero po $1^1/_2$ godzinnem sztucznem oddychaniu.

W razie przedostania się do jamy ustnej płynu z żołądka — należy go starannie wycierać kawałkami gazy, płótna i t. p., zachodząc owiniętym w nie palcem poza podstawę języka.

O ile ratujący nie ma do pomocy nikogo, może również użyć tej metody, powinien jednak wyciągnąć najprzód język chorego, umocować go do brody i kontrolować, czy przy wykonywanych ruchach powietrze wchodzi i wychodzi z dróg oddechowych.

Prócz tych 2 metod bywają stosowane także i inne

mniej polecenia godne metody, jak np. metoda Marshall-Halla, Howarda i niżej podana:

c) *Metoda Labordea.* Ująwszy język chorego w kleszcze lub na nitkę, wyciągamy go powoli i pozwalamy mu znowu cofnąć się do jamy ustnej, powtarzając ten zabieg rytmicznie tak długo, póki chory nie zacznie sam oddychać. Sposób ten ma jednakże znaczenie tylko pomocnicze i może być stosowany tylko przy innych wyżej podanych metodach, nigdy zaś sam przez się.

Do cucenia silnie omdlałych przy porodzie noworodków używamy:

d) *Metody wahań Schultzego.* Dziecko, zwrócone ku nam grzbietem, trzymamy tuż ponad podłogą, pomiędzy lekko rozstawionemi nogami w ten sposób, iż cały ciężar dziecka spoczywa na naszych wskazujących palcach, wprowadzonych od strony grzbietu pod pachy dziecka; wielki palec każdej naszej ręki spoczywa przytem lekko na przedniej ścianie klatki piersiowej dziecka, pozostałe 3 palce leżą ukośnie na jego grzbiecie; główka dziecka znajduje sobie oparcie o brzegi obydwu dłoni. Trzymając dziecko w ten sposób, wyprężonemi rękaml podrzucamy je z tej wiszącej pozycyi ku górze tak wysoko, dopóki dolna część ciała dziecka własnym ciężarem nie opadnie ku twarzy; (teraz cały ciężar dziecka spoczywa na naszych dużych palcach). Skutkiem tego przegięcia klatka piersiowa ulega tak znacznemu uciskowi, iż następuje silny wydech, a nagromadzony w drogach oddechowych płyn wypływa obficie przez usta i nozdrza, skąd go należy usunąć. Skoro wypływ ten ustał, obniżamy bardzo szybko swe naprężone ramiona ku dołowi, doprowadzając dziecko nagle do jego pierwotnego położenia, przyczem (przez nagłe uwolnienie klatki piersiowej) do płuc wciska się silnie powietrze (wdech). W ten sam sposób powtarzamy wydech i wdech dopóty, dopóki dziecko samo nie zacznie oddychać, przyczem jednak należy unikać nadmiernego oziębienia dziecka. W tym celu polecają po 8—10 sztucznych oddechach umieszczać dziecko w ciepłej kąpieli, a w razie braku jeszcze oddechów, powtarzać poprzedni zabieg.

Oka miejscowe znieczulenie, zob. Znieczulenie.

Okłady. a) *Okłady zimne.* Kawałek płótna w kilkoro złożony zamoczyć w zimnej wodzie, wyżąć tylko o tyle, aby woda zeń nie ściekała i nałożyć na odpowiednie miejsce. Taki jednakże okład szybko się ogrzewa, należy go więc często zmieniać. Lepszy już jest pęcherz lub worek gumowy wypełniony drobnymi kawałkami lodu. Najodpowiedniejszy zaś jest przyrząd chłodzący Leitera, zastosowany kształtem do części ciała, na którą mamy go stosować; przez przyrząd ten bezustannie przepływa woda ze zbiornika o stałej nizkiej ciepłocie.

Stosuje się zimne okłady przy sprawach zapalnych, przekrwieniach i nawałach krwi.

b) *Okłady gorące* robi się podobnie jak zimne, albo też za pomocą flaszek lub blaszanek z gorącą wodą, termoforów, kataplazmów (okł. papkowatych) i t. p. Stosujemy je w przypadkach, w których mamy na celu podniesienie miejscowej ciepłoty i wzmożenie przypływu krwi (np. do głowy przy omdl.), jako analeptica, a także dla przyspieszenia wessania nacieków, przy kurczach mięśniowych i przy bólach (kamienie, kurcze pęcherza moczowego i macicy, utrudnione miesiączkowanie, morzysko i t. p.).

c) *Okłady ogrzewające, zwane też wysychającymi lub opaskami*. Polegają one na tem, że na daną część ciała stosujemy okład z zimnej wody dobrze wyżęty i dokładnie przylegający; na to kładziemy okład z płótna suchego i przymocowujemy; należy przytem uważać, aby okład wilgotny był szczelnie nakryty suchym i aby jego brzegi nie wysterczały poza okład suchy. Głównym warunkiem działania takiej opaski jest jej szybkie i należyte rozgrzanie się; stąd też w przypadkach, w których okład może się nagrzać dopiero powoli (u osób niedokrwistych, źle odżywionych), wkładamy pomiędzy warstwę mokrą a suchą kawałek materyi nieprzepuszczalnej (np. ceratkę); przez to zapobiegamy parowaniu, a tem samem przyspieszamy i ułatwiamy ogrzanie. Po kilku (2—3—4) godzinach opaskę należy usunąć i zastąpić ją świeżą.

Opaski szyjne i brzuszne okręca się dookoła szyi, wzgl. brzucha. Opaski piersiowe okręca się skośnie na krzyż, tworząc ósemkę.

Stosuje się opaski w przewlekłych procesach zapalnych narządów wewnętrznych, a także dla przyspieszenia wessania wypociny.

Okłady papkowate gorące (= kataplazmy). Sporządza się je z nasienia lnianego lub kaszy tatarczanej albo owsianej, lub mąki żytniej albo kartoflanej, lub wreszcie z t. zw. Species emollientes pro cataplasmate (= Crocus + Herba Meliloti + Folia Hyoscyami) przez silne ogrzanie i wymieszanie w żelaznem naczyniu z dodatkiem wody w takiej ilości, aby powstała masa ciastowata. Tę gorącą papkę zawija się w czyste płótno lub zaszywa w woreczek, robiąc warstwę grubości dłoni i zastosowywając kształt do danej powierzchni ciała. (Przed nałożeniem okładu dobrze jest nasmarować powierzchnię skóry jakimś tłuszczem. Ciepłotę okładu przed nałożeniem go należy wprzód wypróbować na grzbiecie własnej ręki, aby chorego nie oparzyć). Od zewnątrz pokrywa się okład batystem Billrotha lub papierem gumowym. Równocześnie przygotować drugi kataplazm i zmieniać je co 1—2 godzin. Masa ciastowata łatwo

kiśnie, powinna więc być co 24 godziny świeżo przyrządzana.

Obecnie rozpowszechniają się coraz więcej kataplazmy francuskie (Lelievrea) podobne z kształtu do tekturowych prostokątów. Kataplazm taki należy umoczyć w gorącej wodzie aż do rozmięknienia, a wtedy nałożyć go stroną włosistą na skórę, nakryć papierem gumowym i owinąć.

Wskazanie do kataplazmów stanowią stany zapalne i ropienia skóry, okostnej i kości, bóle mięśniowe i nerwowe oraz sprawy gośćcowe.

Opaska gipsowa. Przyrządza się opaski gipsowe w ten sposób, że zwijamy odpowiednio szeroką opaskę z gazy krochmalnej, przesypując ją na całej długości gipsem. Gips do opaski powinien być w dobrym gatunku (alabastrowy), należy go zaś przechowywać w miejscu suchem w szczelnych pudłach (metal.).

Przed założeniem opatrunku gips. należy przygotować sobie wodę przegotowaną i gorącą (50—60° C) i dodać do niej trochę ałunu (alumen crudum) lub soli kuchennej, wpływa to bowiem na szybsze krzepnięcie gipsu. Opaskę gipsową należy dobrze zmoczyć w wodzie gorącej tuż przed użyciem i wycisnąć, uciskając od boków, by gips nie wyciekał. Przy zakładaniu opaski gipsowej należy unikać wszelkiej siły i nie zaciskać nią, fałdy zaś starannie wygładzać. Do dopełnienia i wygładzenia opatrunku służy masa gipsowa (gips i woda gorąca *āā*). Pod opaskę należy dać dokładną podściółkę z waty, najlepiej zwykłej niehygroskopijnej, gdyż ta jest sprężystsza.

Pessaria, zob Krążki.

Pęcherza przepłukiwanie. Do przepłukiwań pęcherza używać należy cewników kauczukowych przez pół twardych, średniej grubości odpowiedniej do szerokości cewki (Nr 16—20). Po wypuszczeniu moczu (zob. cewnikowanie) wpuszcza się przez cewnik strzykawką lub irygatorem 150—200 cm^3 płynu letniego (płyny patrz Cystitis str. 127), które się wypuszcza, ponawiając ten zabieg 2—3 razy; ostatnią porcyę może chory sam oddać po wyjęciu cewnika. W razie bolesności pęcherza ilość płynu musi być odpowiednio dostosowana, przyczem wpuszczanie płynu z chwilą gdy chory odczuwa ból powinno być przerwane. Po częstem przepłukiwaniu chory łatwo przyzwyczaja się do większej ilości płynu.

Czystość ujścia cewki, żołędzi, cewników i tłuszczu do smarowania musi być naturalnie przestrzegana z całą ścisłością.

Pijawki powinny być zupełnie świeże, t. j. poprzednio nie używane (przy dotknięciu nie wydzielać krwi) i zdrowe (przy dotknięciu ręką powinny się kurczyć, a w wodzie żywo pływać). Przechowuje się pijawki

w świeżej wciąż odnawianej wodzie w słojach szklanych z dziurkowanem wieczkiem.

Przed przystawieniem pijawek należy skórę chorego starannie wymyć wodą i mydłem (bez środków przeciwgnilnych) i ewent. wygolić. Pijawkę wyjmujemy ze słoika czystym kieliszkiem lub bańką na dłoń, okrytą czystym kompresem i stąd przykładamy ją na odpowiednie miejsce. Drobne nakłucie skóry chorego do krwi — ułatwia przyssanie się pijawki w danem miejscu. Nassawszy się pijawka grubieje i sama odpada. W razie potrzeby można ją skłonić do wcześniejszego odpadnięcia przez posypanie jej solą lub oblanie miejsca przyczepu rozczynem soli lub octem. Odrywanie pijawki paznokciem jest bolesne i wogóle niedopuszczalne.

Trawienie krwi trwa u pijawki nasyconej 3—4 miesięcy. Dla wzmożenia krwawienia następowego po odpadnięciu pijawek przystawia się suche bańki lub przykłada gorące okłady z 2% rozczynu kwasu salicylow. lub karbolowego. Pijawka sama zdoła wyssać 5—10 gramów krwi, a następowo uchodzi drugie tyle. Stawia się pijawki w ilości 1—10 sztuk. Cały zabieg kończy się uciśnięciem krwawiących miejsc i dodatkowym opatrunkiem. Po zabiegu należy przez dość długi czas kontrolować, czy ustał upływ krwi.

Wskazania lecznicze dla pijawek są te same, co dla wszystkich upustów krwi (Meningitis, Uraemia, Apoplexia cerebri, Retinitis, Epididymitis gonorrhoica i t. d.); w ostatnim przypadku stawia się je w okolicy sznura nasiennego.

W razie przypadkowego połknięcia pijawki lub dostania się jej do pochwy lub odbytnicy — należy ją zabić rozczynem soli kuchennej.

Pochwy przestrzykiwanie zaleca się w celu utrzymania czystości i w celach leczniczych. Dla utrzymania czystości wystarczają przestrzykiwania przegotowaną letnią wodą. Leczenie przestrzykiwaniami może polegać na wypłukiwaniu pochwy albo rozczynami leków, albo dużą ilością gorącej wody.

Jeśli przestrzykanie pochwy ma objąć także i sklepienie pochwowe, powinno się je robić w ułożeniu kobiety nawznak, koneweczkę zaś z płynem — należy zawiesić 60—80 cm ponad posłaniem. Ciepłota płynu wynosi około 30° C.

Przestrzykiwania lecznicze pochwy wodą gorącą polegają na przepuszczaniu przez pochwę wody 50—60° C w ilości kilku do kilkudziesięciu litrów przy zwykłej wysokości spadku wody, albo też przy 2—3 razy większym spadku wody. W celu uniknięcia oparzeń sromu zakłada się do pochwy krótkie kauczukowe wzierniki, np. Baumgärtnera, albo też osłania się skórę sromu grubą warstwą waseliny.

Politzerowski zabieg. Stożkowatą nasadkę balonu, pokrytą cienkim drenem, wprowadza się do jednego z nozdrzy, poczem nos zatyka się szczelnie palcami. Na dany znak chory łyka podaną mu wodę, a w tej samej chwili ściska się balon i w ten sposób zagęszcza powietrze w jamie noso-gardłowej; wtedy powietrze, szukając sobie ujścia, wpada do trąbki Eustachiusza. U małych dzieci można nie podawać wody, gdyż podczas krzyku wywołanego wprowadzeniem balonu do nosa powstaje skurcz podniebienia.

Wdmuchnięć takich jednorazowo robi się około pięciu.

Przekrwieniem zastoinowem leczenie stosuje się przy ostrych sprawach zapalnych i przy gruźlicy. Na chorą kończynę zakłada się sprężystą opaskę powyżej miejsca chorego i zaciska się ją o tyle, aby wywołać przekrwienie skóry o barwie czerwonej przy jednoczesnem podniesieniu miejscowej ciepłoty. Sprowadzenie silnego zasinienia skóry z obniżeniem miejscowej ciepłoty nie tylko nie działa leczniczo, lecz jest wprost szkodliwe, a przy nieumiejętnem postępowaniu łatwo się zdarzyć może; to też niezbędna jest stała kontrola stopnia ucisku i cech przekrwienia. Czas trwania każdorazowego zabiegu jest w poszczególnych przypadkach bardzo różny. Określenie czasu trwania, podobnie jak leczenie przekrwieniem za pomocą odpowiednich przyrządów (baniek), wymagają jnż specyalnej umiejętności.

Przełyku sondowanie. a) *do celów rozpoznawczych.* W razie podejrzenia o zwężenie przełyku, o ile do tego niema przeciwwskazań (t ę t n i a k a o r t y!), wprowadzamy m i ę k k i z g ł ę b n i k g u m o w y Nr 12—15 i stwierdzamy, jak daleko zgłębnik wchodzi (po wyjęciu zmierzyć długość wprowadzonego odcinka taśmą centymetrową). U dorosłego można uważać cały przełyk za drożny i niezwężony, jeśli zgłębnik Nr 15 wchodzi na 45 cm (licząc od górnych siekaczy), liczby niższe wskazują nam na zwężenie. Po stwierdzeniu zwężenia i miejsca jego usadowienia można przy odpowiedniej wprawie użyć ezofagoskopu celem obejrzenia tego miejsca i stwierdzenia przyczyny zwężenia.

W razie obecności ciała obcego w przełyku (zwłaszcza okrągłego lub kulistego) można próbować ostrożnie (t y l k o m i ę k k i m g u m o w y m z g ł ę b n i k i e m) zepchnąć je do żołądka; poza te próby jednak, nie mając pod ręką pełni pogotowia operacyjnego do ewent. ezofagotomii lub gastrotomii, nie powinniśmy się posuwać, chorego zaś należy jaknajprędzej skierować do odpowiednio urządzonego zakładu.

b) *do celów leczniczych.* Sondowanie przełyku celem rozszerzenia zwężeń bliznowatych po oparzeniu płynami żrącymi powinno być wykonywane tylko w odpowiednio

urządzonych i zaopatrzonych zakładach. Jeśli zwężenie jest jeszcze średnio drożne (3—4 milim.), przeprowadza się t. zw. elastyczne zgłębniki bez użycia siły przez miejsce zwężenia i pozostawia się je tutaj na 1 godzinę codziennie celem rozciągania blizny. Stopniowo dochodzi się do zgłębnika Nr 12, co uważać można za koniec leczenia. Po ukończonem leczeniu chory powinien dalej pozostawać pod kontrolą lekarską, aby zapobiec nawrotowi zwężenia, przyczem powinien być co pewien czas (co miesiąc) sondowany.

Punkcya, zob. Nakłucie.

Schultzego metoda wahań, zob. Oddychanie sztuczne.

Surowicami leczenie polega na doprowadzaniu do ustroju chorego przeważnie drogą wstrzykiwań podskórnych surowicy otrzymanej z krwi zwierząt (wyjątkowo — ludzi), które już daną chorobę przebyły i w ten sposób nabyły odporności.

Jedynie pewnie działająca dotychczas jest surowica *przeciwbłonicza*. Należy ją stosować w postaci wstrzykiwań podskórnych możliwie jaknajwcześniej, t. j. w pierwszych dniach choroby. W przypadkach lekkich i świeżych wystarcza jedna flaszeczka surowicy, zawierająca zawsze *) około 1000 jednostek uodporniających Behringa-Ehrlicha. W przypadkach cięższych i późnych należy zastosować dawkę podwójną lub potrójną. Surowica we flaszeczkach wychodzi z zakładów wyrabiających ją w stanie jałowym, po otwarciu jednak łatwo ulega zanieczyszczeniom, to też po otwarciu już raz flaszeczki surowica natychmiast niezużyta staje się bezużyteczną. Nieotwierana jałowa surowica przez kilka lat nie zmienia w flaszeczce swego wyglądu i jest wtedy zupełnie przeźroczysta, ewent. zawiera drobny kłaczkowaty osad. Surowica zanieczyszczona jest zwykle jednolicie mętna, niekiedy zielonkawa lub nawet cuchnąca.

Przed zastrzyknięciem surowicy należy strzykawkę wyjałowić (przez gotowanie w 1% rozczynie sody), ręce swe zdezynfekować, a miejsce wstrzyknięcia wymyć wodą z mydłem, alkoholem i zapędzlować jodyną; napełniwszy strzykawkę surowicą i usunąwszy z niej bańki powietrza, wbijamy igłę pod skórę (nie zagłęboko, aby nie trafić na mięśnie) i zastrzykujemy surowicę w zewnętrzną stronę uda, w hypochondrium lub w okolicę podobojczykową. Po wyjęciu igły należy miejsce wkłucia zacisnąć wacikiem wyjałowionym (wzgl. zmoczonym w płynie antysept.), aby przeszkodzić uchodzeniu suro-

*) Bez względu na ilość zawartej w niej surowicy. Tak np. surowica Bujwida jest silniejsza, niż surowica Paltaufa; to też flaszeczki Bujwida zawierają 2—5 cm³, podczas gdy flaszeczki Paltaufa — około 10 cm³,

wicy, lecz nie wykonywać przytem miesienia. Na miejsce wkłucia nakładamy kawałek gazy wyjałowionej lub antyseptycznej i przytwierdzamy go przylepcem. Strzykawkę przepłukać wodą przegotowaną i alkoholem. Zapobiegawczo w razie błonicy w rodzinie należy wstrzykiwać zdrowym dzieciom po 300 jednostek Behringa-Ehrlicha ($^1/_3$ flaszeczki).

Surowica *przeciwtężcowa* działa pewnie tylko zapobiegawczo; w tym celu przy skaleczeniach, zanieczyszczonych ziemią, nawozem, strzępami ubrania (przy postrzale) i t. p., należy ją zastrzykiwać w ilości 10 cm^3. Jakkolwiek pod względem leczniczym surowica ta jest mniej pewna, to mimo to jednak przy tężcu należy ją jak najrychlej zacząć wstrzykiwać podskórnie lub śródżylnie w ilości 4 flaszeczek codziennie lub co 2-gi dzień aż do osłabnięcia objawów.

Inne surowice, jak przeciwszkarlatynową, przeciwropniczą, przeciwczerwonkową, przeciwcholeryczną, przeciwtyfusową i t. p. stosuje się z zachowaniem podanych wyżej ostrożności w ilości 2—4 flaszeczek, w miarę potrzeby powtarzając wstrzykiwania po kilka razy.

Synapizmy, zob. Gorczyczniki.

Tuczące leczenie (Mastkur) stosuje się w przewlekłych chorobach wyniszczających (gruźlica, kiła) i nerwicach celem podniesienia wagi ciała i wzmocnienia odporności ustroju, przyczem powinno być stosowane w odpowiednich zakładach.

Najbardziej rozpowszechniona jest metoda Weir-Mitchella. Przez 4 pierwsze dni dostaje chory co 2 godziny około 100 cm^3 mleka, poczem powiększa się poszczególne porcye mleka tak, aby dzienna ilość wynosiła 3 litry. Mleko powinien chory pić powoli łykami tak, aby w ciągu pół godziny mógł wypić $^1/_2$ litra mleka bez wstrętu. Obok tego zwolna i stopniowo chory dostaje coraz znaczniejsze ilości potraw, jak: zupa z jajem, pieczone mięso, tarte ziemniaki, zimne mięso, bułki, sucharki, kompoty, masło, jarzyny, sosy, słonina, piwo. Kuracyę tę prowadzi chory leżąc w łóżku spokojnie, przyczem zamiast ruchu co 2 godz. odbywa się miesienie mięśni całego ciała, faradyzacya lub zabiegi wodolecznicze.

Dość często stosuje się także następującą modyfikacyę powyższej metody, podaną przez Burkarda: *1-go dnia* o godz. $7^1/_2$ rano $^1/_2$ litra mleka; o 10-ej — $^1/_3$ l. mleka; o 12-ej — $^1/_3$ l. mleka, zupa z jajem, 50 gram. pieczeni, tarte ziemniaki; o $3^1/_2$ — $^1/_2$ l. mleka; o $5^1/_2$ — $^1/_2$ l. mleka; o 8-ej — $^1/_2$ l. mleka, 50 gram. zimnego mięsa i bułka z masłem. *2-go dnia* to samo z dodatkiem 5 gram. sucharków; *3-go dnia* — dodatek 5 gram. sucharków; *4-go dnia* — dodatek 5 gram. sucharków; *5-go dnia* o godz. $7^1/_2$ rano — $^1/_2$ litra mleka i 2 sucharki, o $8^1/_2$ —

kawa ze śmietanką i bułka z masłem, o 10-ej — $^1/_2$ l. mleka i 2 sucharki; o 12-ej — $^1/_2$ l. mleka, zupa z jajem, 100 gram. mięsa z ziemniakami, 75 gram. kompotu ze śliwek; o $3^1/_2$ — $^1/_2$ l. mleka z 2 sucharkami, o $5^1/_2$ — $^1/_3$ l. mleka, i 2 sucharki; o 8-ej — $^1/_2$ l. mleka, 60 gram. mięsa, bułka z masłem; o $9^1/_2$ — $^1/_3$ l. mleka i 2 sucharki; *6-go dnia* — to samo; *7-go dnia* — ponadto 80 gramów mięsa; *8-go dnia* — ponadto 150 gram. mięsa i 125 gram. kompotu ze śliwek; *9-go dnia* — ponadto 280 gram. mięsa; *10-go i 11-go dnia* — to samo; *12-go dnia* o godz. $7^1/_2$ rano — $^1/_2$ l. mleka i 2 sucharki, o $8^1/_2$ — kawa ze śmietanką, 80 gramów mięsa, bułka z masłem, pieczone ziemniaki, o 10-ej — $^1/_4$ l. mleka, 3 sucharki, o 12-ej — $^1/_2$ l. mleka, o 1-ej — zupa z jajkiem, 200 gram. mięsa, ziemniaki, jarzyny, 125 gram. kompotu ze śliwek, słodka legumina, o $3^1/_2$ — $^1/_2$ l. mleka i 2 sucharki, o $5^1/_2$ — $^1/_3$ l. mleka i 2 sucharki, o 8-ej — $^1/_2$ l. mleka, 80 gram. mięsa, bułka z masłem; o godz. $9^1/_2$ wieczor. — $^1/_3$ l. mleka i 2 sucharki.

Metoda Hirschfelda polega na podawaniu przez dzień 250 gram. (ważonego na surowo) mięsa pieczonego, 1 litra mleka, $^1/_4$ litra śmietanki, 400 gram. chleba (pszennego i żytniego), jarzyn i zupy niewiele, 150 gram. masła, 50 gram. cukru i 50 gram. koniaku. (Boas radzi podawać 600 i więcej gramów czystej śmietanki w 3—4 porcyach w ciągu dnia).

Ucha miejsc. znieczulenie, zob. Znieczulenie.

Uszu wystrzykiwanie. Do wystrzykiwań uszu używamy fizyolog. rozczynu NaCl, lub kw. borowego, lub w praktyce ubogich — przegotowanej wody; w razie cuchnącej wydzieliny — 3% Perhydrolu. Rozczyny powinny być letnie.

Venaesectio, zob. Krwi upust.

Wcieranie szaruchy. Wcierania należy wykonywać codziennie w inną okolicę ciała według pewnego porządku, np. 1-go dnia — łydki; 2-go — wewnętrzne strony ud; 3-go — przednie strony jednego ramienia i przedramienia; 4-go to samo po drugiej stronie, 5-go — boki tułowia. W te wszystkie miejsca może chory sam wcierać szaruchę. Jeśli choremu robi wcierania ktoś inny, można zalecić 6go dnia — wcierania w grzbiet; 6go lub 7-go dnia — kąpiel, poczem albo krótka przerwa, albo zaraz rozpocząć na nowo wcierania w tym samym porządku.

Przed rozpoczęciem wcierań powinien chory wziąć kąpiel. Bezpośrednio przed wcieraniem odpowiednie miejsca należy dobrze wytrzeć suchym ręcznikiem. Wcierania odbywać się powinny w ciepłym pokoju. W każde miejsce wcierać należy przez 10—15 minut nie palcami lecz dłonią, poczem nie ścierając skóry — wdziać bieliznę lub odpowiednie miejsca owinąć opaską.

Przy wcieraniach nie należy skóry zanadto silnie uciskać, a tylko łagodnym ruchem pocierać. Kąpiel po wcieraniach powinna być ciepła (28—30° C) z użyciem mydła, aby powierzchnię skóry dokładnie oczyścić z resztek maści. Chory powinien sam sobie robić wcierania; jeśli w razie niemożności chorego wcierania robi inna osoba, to musi używać do tego rękawiczek gumowych lub szklanego przyrządu, którym wykonywa po nasmarowanej skórze ruchy pociągające lub lekko uderzające skórę. Ogólne przepisy hygieniczne podczas wcierań oraz zapobieganie zatruciu rtęcią patrz Podręczn. terapeut. (Syphilis).

Wstrzykiwania. Do wszelkich wstrzykiwań należy zawsze strzykawkę wyjałowić (przez gotowanie w ciągu 10 minut), skórę w odpowiedniem miejscu wymyć eterem i zapędzlować jodyną, ręce własne odkazić. Przy wstrzykiwaniach zwracać baczną uwagę na to, aby nie wpędzić powietrza pod skórę a tembardziej do żyły, co może być wprost groźne; to też przed każdem wstrzykiwaniem należy z napełnionej już strzykawki wydalić mogące tam się znaleźć bańki powietrza (unieść strzykawkę pionowo ku górze końcem z igłą i nacisnąwszy lekko tłok wydalić bańki powietrza). Po wstrzyknięciu płynu zacisnąć otwór wkłucia, aby płyn nie wyciekał, pokryć dane miejsce gazą wyjałowioną i przymocować ją przylepcem.

a) *Wstrzyk. podskórne.* Do wstrzyk. podsk. najlepiej się nadają zewnętrzne powierzchnie ramion lub ud. Po uniesieniu palcami lewej ręki skóry w oczyszczonem poprzednio miejscu szybko wkłuwamy igłę pod skórę i naciskamy tłok strzykawki. Wstrzykiwać zawsze ku środkowi, a nie ku obwodowi ciała.

b) *Wstrzyk. miąższowe, śródmiąższowe* robi się w ten sam sposób co podskórne, lecz bez unoszenia fałdu skórnego, najlepiej w okolicę pośladków lub w zewnętrzną powierzchnię ud. Igłę należy wkłuwać głęboko na 3—4 cm.

c) *Wstrzyk. śródżylne.* Do żyły, uwidocznionej przez ucisk (zob. Krwi upust) wkłuwa się najpierw samą igłę i dopiero gdy z niej zacznie wypływać krew żylna, — nasadzamy na igłę uprzednio przygotowaną napełnioną płynem strzykawkę, zdejmujemy opaskę uciskającą i powoli płyn wstrzykujemy.

d) *Wstrzyk. fizyologicznego (0,8%) rozczynu soli kuchennej* robi się albo podskórnie (h y p o d e r m o c l y s i s), albo do żyły (i n f u s i o). Do wstrzyk. podsk. najlepiej nadaje się zewnętrzna powierzchnia ud, boczne powierzchnie brzucha lub klatki piersiowej; do żylnych — zwykle żyła łokciowa (zob. Krwi upust). Bardzo ważne jest tutaj dokładne wyjałowienie całego instrumentaryum i rozczynu soli.

Podskórnie wstrzykuje się zwykle 500—750 cm^3, do żyły 1000—1200 cm^3 rozczynu ogrzanego do 38° C; metoda śródżylna daje możność szybszego wprowadzenia rozczynu soli do ustroju i bywa stosowana tylko w cięższych i nagłych przypadkach. Najdogodniej jest używać szklanego, przez gotowanie dobrze wyjałowionego naczynia, można jednak także użyć strzykawki 100-gramowej. Baczna uwaga, aby nie wpędzić powietrza do żyły.

Wziewania. W braku odpowiednich przyrządów można zaimprowizować wziewania w ten sposób, że do garnuszka z gorącą wodą dodajemy dany środek, garnuszek nakrywamy lejkiem papierowym lub szklanym i trzymając koniec lejka w ustach wziewamy parujący płyn. Zwykle jednak używamy do tego celu niżej wymienionych przyrządów. Przy użyciu tych przyrządów usta pacyenta podczas wziewania powinny być szeroko otwarte, język spłaszczony albo wyciągnięty na zewnątrz, oddechy — szybkie i głębokie. Czas trwania każdorazowego wziewania — 5 minut.

Rozróżniamy wziewania: 1) *chłodne;* używane najczęściej do tego celu rozpylacze są: *a)* Troeltscha (do nosa i jamy noso-gardłowej) i *b)* Richardsona (do gardła, krtani i tchawicy). 2) *ciepłe;* najodpowiedniejszy jest powszechnie zresztą używany przyrząd Siegla; rzadziej — przyrząd Bullinga (stosunkowo drogi).

Najczęściej używane do wziewań środki są następujące: 1) Rozrzedzające: Sól kuchenna $^3/_4$—2%; Dwuwęglan sodu i potasu 2%; Salmiak 1%; Wody mineralne alkaliczne, jak: Szczawnicka, Krościeńska, Emska, Selterska i t. d. 2) Ściągające: Ałun; Tanina 1%; Adrenalina (na jedno wziewanie 5 kropli kupnego 1‰ rozczynu); Siarczan cynku 1% i t. d. 3) Narkotyczne: Morfina w dawce 0,01 na pojedyncze wziewanie; Kokaina — 0,02 na jedno wziewanie; przy silnych bólach równocześnie Morfina 0,01 z Kokainą 0,02; Extr. Hyoscyami w rozczynie 0,1 : 100 wody i t. d. 4) Przeciwgnilne: Thymol 0,05—0,1%, Eucalyptol (na jedno wziewanie 10—20 kropli rozczynu Eucalyptolu z wyskokiem ana); Ol. Terebinthinae, Ol. Pini pumilionis po 10—15 kropli na jedno wziewanie i t. d.

Zadmuchiwanie proszków. *a) do krtani.* Trzymając w prawem ręku balonik do rozpylania proszków wdmuchujemy dany proszek w ilości 0,1—0,2 podczas wydawania głosu przy nastawionej w lusterku krtani. Do najwięcej używanych w tym celu środków należą: Ałun, Jodol, Orthoform. W razie owrzodzeń i bólów dodajemy do nich Morfinę (0,01) z kokainą (0,02 pro dosi).

b) do nosa. Zadmuch. proszk. do nosa jest wogóle przeciwwskazane, gdyż drażnią one błonę śluzową, przytem proszek zbija się w nosie w bryły. W razie ko-

niecznej potrzeby używamy do tego celu balonika z prostą nasadą, którą po rozszerzeniu nozdrza rozwieraczem wprowadzamy do nosa poziomo i przez uciśnięcie balonika wdmuchujemy cienką warstwę proszku.

Najwięcej do tego celu jest stosowana następująca tabaczka: **Rp.** Ac. borici subt. pulver. 10,0; Mentholi 0,5; (ewent. Cocaini muriat. 0,5). MDS. Tabaczka. Poza tem używają także: Jodolu, Nosophenu, Europhenu, Rhenoformu, Xeroformu i t. d.

c) do ucha. Do zadmuchiwań do ucha obecnie prawie wyłącznie używamy dobrze sproszkowanego kwasu borowego. Ilość użytego proszku powinna być wogóle taka, aby tylko w postaci drobnego pyłku pokrył błonę śluzową. Zadmuchiwanie większych ilości proszku, zwłaszcza przy małym otworze w bł. bębenk. może być wprost szkodliwe, poieważ nadmiar proszku może utrudnić swobodny odpływ ropy. Proszków nierozpuszczalnych do tego celu obecnie nie używamy zupełnie, tworzą one bowiem w głębi ucha bryły utrudniające odpływ ropy, ułatwiając przez to rozkład wydzieliny.

Zadmuchujemy proszki do ucha zapomocą wykalibrowanego balonika, bardzo lekko go uciskając.

Zapuszczanie kropli do uszu (Ohrbäder). Przed zapuszczeniem kropli należy przedewszystkiem oczyścić ucho z zalegającej wydzieliny. Po odsunięciu małżowiny usznej ku tyłowi, ku zewnątrz i ku górze (chory leży na boku po stronie zdrowego ucha) wpuszczamy krople wzdłuż ściany tylnej, lekko przyciskając skrawek ucha. Do wypełnienia przewodu wystarcza 10—15 kropli; krople pozostawiamy na mie'scu przez 5—10 minut. Zapuszczone krople (z wyjątkiem rozczynów alkoholowych) powinny być lekko ogrzane. Po skończonym zabiegu dokładnie osuszyć ucho.

Używanie do tego celu kropli glicerynowych lub oleistych, zwłaszcza częste, jest wogóle przeciwwskazane, gdyż krople takie powodują macerację naskórka i następowe zapalenia przewodu zewn.

Zawijania. a) *wilgotne.* Rozpostrzeć na łóżku koc wełniany (3 m. długi, 2 m. szeroki), a na nim — świeżo zmoczone i dość silnie wyżęte prześcieradło. Chory zmywa sobie najprzód głowę, piersi i twarz zimną wodą, kładzie się na prześcieradle, a kąpielowy zawija go gładko w prześcieradło, zakładając też fałdy między ramiona a tułów oraz między kończyny dolne, poczem zawija go bardzo szczelnie w koc. Jeśli stopy chorego trudno się rozgrzewają, należy je przed zawinięciem dobrze rozetrzeć dla ogrzania lub nie zawijać ich zupełnie. Chorego zostawia się otulonego przez $\frac{1}{2}$—$1\frac{1}{2}$ godziny; jeśli zaś chcemy wywołać poty, to nawet przez 2—3 godzin. Przykre uczucie zimna trwa przy tym zabiegu tylo krótką chwilę.

Wilgotne zawijania stosuje się dla obniżenia ciepłoty u silnie gorączkujących, przy uporczywej bezsenności; w cierpieniach nerwowych, w których chodzi o działanie łagodzące.

b) *suche*. Zawijania suche robi się podobnie jak wilgotne z tą różnicą, że zamiast wilgotnego kładzie się na kocu prześcieradło suche lub zawija się chorego tylko w sam koc i nakrywa prócz tego złymi przewodnikami ciepła.

Zawijania suche stanowią zabieg bardzo silnie wzmagający przemianę materyi i stosować je należy ostrożnie, ściśle kontrolując stan serca. Wskazane są zawijania suche przy kile, otyłości i otruciach metalami.

c) *gorczyczne*. Do miski z letnią wodą wsypać dwie garści mąki gorczycznej i mieszać tak długo, aż powstanie silna woń gorczyczna W tej wodzie zmaczać prześcieradło 3 razy szersze a $1^1/_2$ raza dłuższe, aniżeli dziecko chore. Na łóżku rozłożyć kołdrę wełnianą, a na niej prześcieradło zmoczone w wodzie gorczycznej i dobrze wyżęte; na prześcieradle położyć dziecko i zawinąć je najprzód w prześcieradło a potem w kołdrę tak, aby tylko głowa pozostała wolna. Po 20 minutach dziecko wyjąć i wykąpać w ciepłej wodzie. Zawijania gorczyczne mają na celu podrażnienie i orzeźwienie ustroju.

Znieczulenie lędźwiowe, zob. Nakłucie lędźwiowe.

Znieczulenie miejscowe: 1) *przez zamrożenie*. Do zamrażania używamy albo eteru, rozpylonego zwykłym rozpylaczem, albo też chlorku etylu (kelenu). Pod wpływem ogrzania przez ciepło ręki z tubek tych wytryskuje prąd płynu, łatwo dający się skierować na mające być znieczulone miejsce. Skóra zamrożona powinna zbieleć i pokryć się szronem. Ten sposób znieczulenia nadaje się tylko do bardzo małych zabiegów.

2) *Przez zastrzyknięcie kokainy* lub jej surogatów. Pamiętać przytem należy, że ilość zużytej do miejscowego znieczulenia k o k a i n y nie powinna przekraczać 0,05, na głowie zaś nawet 0,02. Surogaty kokainy, jak tropa-kokaina, beta-eukaina, alypina i nowokaina mogą być użyte w dawce większej (do 2 razy).

a) Z n i e c z u l e n i e m i ą ż s z o w e, infiltracyjne (Schleich). Płyny tutaj stosowane są następujące: P ł y n I (do znieczulania małych przestrzeni: **Rp.** Natri chlorati sterilis. 0,2; Aq. dest. steril. 100,0; Cocaini 0,2; Morphii muriat. 0,025. S. Silny roztwór Schleicha do zniecz. P ł y n II (normalny): **Rp.** Natri chlor. sterilis. 0,2; Aq. dest. steril. 100,0; Cocaini muriat. 0,1; Morphii muriat. 0,025. S. Rozczyn normalny Schleicha do znieczulania. P ł y n III (do rozległych operacyj): **Rp.** Natr. chlor. steril. 0,2; Aq. dest. steril. 100,0; Cocaini muriat. 0,01; Morphii muriat. 0,005. S. Słaby rozczyn Schleicha do

znieczul. — Przeważnie do znieczuleń miąższowych używa się płynu II., którego u dorosłych można użyć 50—80 cm^3.

Samo znieczulenie odbywa się następująco: Po zamrożeniu skóry wzdłuż linii zamierzonego cięcia wbijamy w to miejsce w samą skórę (nie głębiej) płasko igłę i na całej linii zamierzonego cięcia krok za krokiem przepajamy skórę płynem tak, by powstała biaława wyniosła smuga. Następnie zastrzykujemy rozczyn głębiej w części miękkie, na całej przestrzeni zamierzonego zabiegu operac. Ten sposób znieczulenia przy umiejętnem stosowaniu go jest dobry lecz kłopotliwy i wymaga wprawy; przytem przepojone płynem tkanki tracą swe zwykłe wejrzenie, co utrudnia zoryentowanie się w ranie.

b) Z n i e c z u l e n i e r e g i o n a r n e oparte na znieczuleniu miejsca rozgałęzienia danego nerwu przez zastrzyknięcie rozczynu znieczulającego w otoczenie pnia nerwowego na jego przebiegu. Ten sposób znieczulania jest bardzo dogodny przy operacyach na kończynach, zwłaszcza na palcach. Po zaciśnięciu palca u podstawy drenem gumowym zastrzykuje się w 4 punkty, odpowiadające miejscu wyjścia z pod drenu czterech palcowych gałązek nerwowych, po $1/2$ cm^3 $1/2$—1% rozczynu kokainy. Po 3—5 minutach znieczulenie jest zupełne.

c) Z n i e c z u l e n i e ż y l n e (Bier) daje się zastosować wyłącznie do znieczulania kończyn, tutaj jednak można je stosować nawet do największych zabiegów.

Po uniesieniu kończyny do góry i możliwie największem opróżnieniu jej z krwi, zakłada się wysoko na ramieniu (względnie na udzie) opaskę elastyczną w taki sam sposób jak celem hemostazy sposobem Esmarcha. W odległości 6—8 cm. ku obwodowi od pierwszej opaski zakłada się tak samo mocno uciskający gruby dren gumowy (zajmuje on mniej miejsca, niż opaska). Na wyosobnionym przez opaski odcinku kończyny w znieczuleniu (infiltracyjnem) odszukuje się jakąkolwiek żyłę, wprowadza się do niej tępą igłę od strzykawki i umocowuje się ją tutaj. Po nałożeniu na igłę strzykawki (o pojemności 10—20 cm^3) wprowadza się do żyły rozczyn znieczulający ($1/4$—$1/2$% tropakokaina, alypina lub nowokaina, n i g d y — k o k a i n a) w ilości 40—80 i więcej cm^3. Teraz wyjmujemy igłę, zawiązujemy żyłę, zaszywamy i opatrujemy małą rankę. Po paru minutach występuje zupełne znieczulenie zarówno w przestrzeni między opaskami, jak i w całej obwodowej części kończyny (regionarne).

Znieczulenie miejscowe oka. Skórę w okolicy oka celem przecięcia ropnia (dacryocystitis acuta) można po osłonięciu samego oka znieczulić przez zamrożenie chlorkiem etylu lub anestylenu. Jeśli chodzi o wyłuszczenie woreczka łzowego lub o operacye plastyczne na powiekach, znieczulamy przez wstrzyknięcie w skórę lub pod-

skórnie rozczynów Schleicha. Worek spojówkowy znieczula się 1—3% rozczynem kokainy (lub surogatów tejże). Znieczulenie występuje w niespełna minutę i trwa kilka minut. Jeśli spojówka jest przekrwiona i nabrzmiała, należy zapuszczać silniejsze (do 5%) rozczyny kokainy i to kilka razy w odstępach kilkuminutowych przed przystąpieniem do zabiegu. Te same rozczyny kokainy służą również do znieczulenia rogówki. Przy operacyi zaćmy u ludzi starych lepiej stosować rozczyny słabsze (1—2%), a za to kilkakrotnie.

Pamiętać należy, że kokaina powoduje wysychanie nabłonka rogówkowego, dlatego zalecamy po jej zapuszczeniu trzymać oko zamknięte. Jeśli chodzi o irydektomię, to po cięciu rogówkowem należy raz jeszcze wpuścić na oko kroplę rozczynu kokainy, która wnika wtedy do przedniej komory. Ilekroć chodzi nam o zapobieżenie zbytniemu krwawieniu można do rozczynu znieczulającego dodać adrenaliny, suprareniny, tonogenu i t. p. w stosunku $^1/_{10}$—$^1/_5$‰. Aby wykonać enukleacyę w znieczuleniu miejscowem, należy najpierw znieczulić worek spojówkowy, następnie wstrzyknąć pod spojówkę gałki 1—2% rozczyn kokainy w kierunku przyczepów 4 mięśni prostych, a wreszcie wstrzyknąć tenże sam rozczyn odpowiednią strzykawką (zaopatrzoną w długą, mocną, łukowato zakrzywioną igłę) do przestrzeni pozagałkowej i to w takiej ilości, żeby gałka oczna nieco nawet ku przodowi wystąpiła.

Dla zmniejszenia bólu przy wprowadzaniu zgłębnika do przewodu noso-łzowego dobrze jest wstrzyknąć zapomocą strzykawki łzowej Meyera lub Anela 2—3% rozczyn kokainy z dodatkiem adrenaliny.

Znieczulenie miejscowe ucha. Znieczulenie miejsc. przewodu zewnętrznego jest trudne i zwykle niezupełne. Znieczulamy zazwyczaj przewód zewn. przez wstrzyknięcie 1 cm³ kokainy 1% z dodatkiem paru kropli 1‰ adrenaliny. W przypadkach czyraków usadowionych przy samem wejściu do przewodu zewn. znieczulamy przez zamrożenie chlorkiem etylu. Jeśli nabłonek przewodu zewn. jest złuszczony lub zmacerowany, to wkładamy najprzód do przewodu na 15 minut wacik zmoczony w 10% glicerynowym rozczynie karbolu, a potem na 15 minut — wacik zmoczony w 20% rozczynie kokainy lub nowokainy.

Do znieczulania błony bębenk. i ucha środkowego używamy 20% rozczynu kokainy lub Nowokainy (np. **Rp.** Ac. carbol. 2,5; Novocaini 5,0; Glycerini puri 25,0), albo 10% rozczynu Alypiny. Zmoczony jednym z powyższych rozczynów (z dodatkiem paru kropli 1‰ Adrenaliny) wacik wsuwamy aż do błony bębenkowej, ewent. aż do ucha środkowego i pozostawiamy go tam na $^1/_2$ godziny.

Żołądka płukanie. Miękki zgłębnik (2 m. dług., 8 mm.

w przekroju i 2—3 mm. gruby) wkłada się szybko do żołądka przy pozycyi chorego lekko ku przodowi pochylonej; w wolnym końcu zgłębnika tkwi krótka rurka szklana, na którą nadziewamy rurkę gumową z lejkiem szklanym. Lejek wypełnia się do $^2/_3$ danym płynem, trzymając go na wysokości szczytu głowy; ruch płynu ku żołądkowi obserwujemy w rurce szklanej. Gdy lejek jest już prawie próżny, szybkim ruchem obniżamy go poniżej poziomu żołądka, a wtedy skutkiem wytworzenia się lewaru ukośnego zawartość żołądka wylewa się przez nachylony lejek do podstawionego naczynia (ruch cieczy znowuż obserwujemy w rurce szklanej). Gdy płyn przestanie wypływać, powtarzamy ten sam zabieg tak długo, aż żołądek nie zostanie całkowicie opróżniony, a wracający z niego płyn — nie będzie zupełnie czysty. Należy się starać, aby za każdym razem, nim wlejemy nowy płyn, cała poprzednio wlana ilość płynu ($^1/_2$— 1 litra) wypłynęła z powrotem z żołądka. Chory może sobie przy tem pomagać kaszlem, chrząkaniem i ugniataniem żołądka. W razie zatkania zgłębnika przez wypływające z żołądka stałe cząstki, należy go przetkać dolawszy wody do lejka i uniósłszy go do góry. Można też założyć na chwilę dopasowany do zgłębnika balonik, którym uwięznięte cząstki stałe można przedmuchać w jednę lub drugą stronę; ewentualnie należy dośrodkową lub odśrodkową część zgłębnika przed przedmuchaniem silnie zacisnąć.

Do przepłukiwania żołądka używa się zwykłej letniej wody, wody karlsbadzkiej, lub odpowiednich roztworów leczniczych.

W s k a z a n i a: rozszerzenie żołądka, zaleganie w żołądku pokarmów (nieżyt przewlekły lub rak żołądka), niedrożność jelit, różne otrucia. Przepłukuje się także dokładnie żołądek przed zabiegami chirurgicznymi na nim.

ORTOPEDYA LEKARZA PRAKTYCZNEGO

podał

Prof. Dr. V. Chlumský

Kraków.

Ortopedya, jako nowa a samoistna gałąź wiedzy lekarskiej, jeszcze obecnie przez wielu kolegów jest traktowaną po macoszemu. Chirurg patrzy na nią niechętnie, bo podług jego zdania nie potrzebnie oderwała się ona od jego gałęzi. Powtarza się tu ta sama historya, jak swego czasu z okulistyką i gynaekologią. Każdy teraz widzi jek wiele te dawne działy chirurgii postąpiły naprzód i jaką korzyść odnieśli wszyscy przez to oddzielenie. Dla ortopedyi warunki są nawet o wiele korzystniejsze, bo zakres jej działania jest szerszy i bogatszy. Obecnie jest prawie niemożebnością, opanować zarówno dobrze i biegle wszystkie działy chirurgii i ortopedyi i obu się równocześnie poświęcić.

Dla lekarza praktycznego pozornie przedstawia się ortopedya jako zbiór różnych maszyn i aparatów, które go od niej odstraszają, bo nie jest w możności ich posiadać i niemi manipulować. Tak jednak w istocie rzeczy nie jest, bo lekarz praktyczny może owszem bardzo skutecznie i wiele tu zdziałać, jeżeli już nie bezpośrednio, to przynajmniej pośrednio, choćby przez dobre rozpoznanie danego cierpienia i wczesną dobrą poradę. Przytoczę parę przykładów. Ortopedya zajmuje się w pierwszym rzędzie wadami szkieletu, z których skrzywienie kręgosłupa występuje znów najczęściej. Cierpienie to długi czas było lekceważone nie tylko przez lekarzy ale i chirurgów. Nie brak i obecnie praktyków, którzy twierdzą, że dziecko skoliotyczne z czasem samo »wy-

rośnie« z tego zboczenia, ew. posyła się je do bandażysty i dopiero, gdy cierpienie się zwiększa, i dopiero gdy zobaczy się dorosłych ludzi skrzywionych zupełnie, poznaje się, jak wielki błąd się popełniło. Skolioza nie może się samo wyleczyć, co najwyżej może pozostać w miejscu a i tak potem może być przyczyną różnych zaburzeń. Natomiast leczona wcześnie, jest po większej części uleczalną. Zwykle pierwszym objawem skoliozy jest bijące w oczy proste ustawienie kręgosłupa (rodzice twierdzą w wywiadach, że dziecko przedtem trzymało się tak pięknie prosto). Obwinia się o skrzywienie szkołę, choć nie słusznie, bo większa część skrzywień jest wrodzoną i pogarsza się u potomków. Tak więc lordoza jest jednym z pierwszych objawów poczynającego się skrzywienia. Badać należy zawsze dziecko obnażone z przodu i z tyłu, i wtedy widzi się nierówne ustawienie obu spinae anter., łuk, jaki tworzy brzuch, odstawanie łuku żebrowego, przyleganie większe jednej kończyny górnej do tułowia (kąt między temi częściami), wyższe ustawienie pachy, zbliżenie łopatki do kręgosłupa albo odstawanie i t. p. Gdy te objawy nie są wybitnie zaznaczone, należy polecić dziecku schylić się ku przodowi i wtedy obserwuje się je od strony głowy: przy poczynającej się skoliozie, widać wyraźnie małe wyniesienie żeber po jednej stronie, a leży ono w środku skrzywienia. W podobnych wypadkach najlepiej dziecko odesłać zaraz do odpowiedniego zakładu, bo zwykła gimnastyka w domu, czy w salach gimnastycznych nietylko, że nic nie pomoże, ale owszem może być szkodliwą. Im wcześniej dziecko uda się w odpowiednie leczenie, tem prędzej i pewniej będzie wyleczone. Natomiast zastarzałych umocowanych skrzywień nie da się już wyleczyć, co najwyżej powstrzymać dalsze zniekształcenia. Leczenie, nawet w przypadkach lekkich trwa 3—4 miesięcy, w cięższych (ze skrzywieniami żeber) i kilka lat. Każde dziecko skoliotyczne powinno być nadal, aż dokąd organizm rośnie, stale kontrolowane przez lekarza, by w razie potrzeby znowu być leczonem w porę. Zwykle wystarcza jednorazowa, systematycznie przeprowadzona kuracya, ale mniej więcej w $^1/_3$ przypadków musi być ona jeszcze raz a nawet kilka razy przeprowadzoną. Tu więc znowu lekarz domowy ma sposobność wspomagania leczenia przez częstą kontrolę pacyenta. Natomiast trudno bardzo, by lekarz praktyczny sam mógł leczyć skoliozy. Zachwalane sposoby leczenia pełzaniem i obecnie znów polecane zagipsowania nie spełniają wcale swego zadania.

Stos pacierzowy uledz może skrzywieniu także wskutek procesów zapalnych. Czasem rozpoznanie bywa tu trudne. Przeważnie chodzi tu o cierpienie gruźlicze kręgu (spondylitis). Głównym objawem są: ból przy ucisku

chorego kręgu, bóle brzucha (żołądka), wystawanie kręgu; ogólne objawy gruźlicy. Leczenie polega w pierwszym rzędzie na wzmacnianiu organizmu, odpowiedniej hygienie i noszeniu dobrze przylegającego gorsetu (gorsety ze skóry, gipsu i cellulozy okazały się nie hygieniczne).

Tak zwana krzywa szyja (caput obstipum) da się w początkach także leczyć ortopedycznie, w przypadkach zastarzałych zaś jedynie operacyjnie.

Przy skrzywieniach porażennych kręgosłupa musi także interweniować specyalista. Gorsety oddają tu też wielkie usługi.

Ze skrzywień kończyn najczęściej spotyka lekarz pedes-equinovari. Należy to cierpienie co rychlej leczyć, a wtedy udaje się ręcznie przywrócić dobre położenie, poczem w położeniu w przeciwną stronę umocowuje się nóżki w opatrunku plastrowym, który zmienia się co 4—6 dni. Leczenie należy rozpocząć zaraz po urodzeniu się dziecka i wtedy udaje się korrekcya łatwo ręcznie, bez uśpienia i tenotomii. Może ją też przeprowadzać każdy lekarz. Kuracya trwa do roku, czasem krócej. (Najlepiej używać amerykańskich plastrów sparadrap, bo nie drażnią skóry w przeciwieństwie do plastrów niemieckich). Za to u starszych dzieci potrzeba już uśpienia, różnych zabiegów i opatrunku gipsowego, leczenie trwa dłużej, ale i tak udaje się ono nieraz bez tenotomii.

Przy stopie płaskiej we wczesnych stadyach (u dzieci) leczenie podobne jak wyżej. U starszych sporządzamy odpowiednie wkładki do trzewików (podług odlewu gipsowego). Wkładki fabryczne nieraz zamiast ulgi, pogarszają przypady. Rzadko potrzeba leczyć stopę płaską operacyjnie, w ostatnich latach n. p. w ogóle udało się nam leczyć to cierpienie bez operacyi.

Genua valga i vara, podobnie jak pedes valgi i vari (rachityczne) udaje się też w praktyce lepszej u młodych osób wyleczyć bez operacyi (odpowiednie aparaty, masaż, gimnastyka). W praktyce biednych nieraz trzeba leczyć operacyjnie. Sporządzenie aparatu nie przedstawia trudności może to uczynić każdy lekarz (szyna boczna z elastycznemi ciągami). Także leczenie jest proste: masaż, lekkie redresye i t. d. Wspomnieć należy też o cierpieniach biodra, z których najczęściej spotyka się coxa vara i wrodzone zwichnięcie. Oba cierpienia cechuje chód wachający. Przy zwichnięciu łatwo wyczuć pustą panewkę i główkę uda. Ponadto cechującem jest osunięcie się biodra przy staniu (Trendelenburg) po stronie chorej. Pacyenci z coxa vara nie mogą dobrze nóg rozstawić. Krętacz stoi wyżej jak główka a panewkę wyczuwa się wypełnioną.

Oba cierpienia należy leczyć o ile możności wcześnie. W początkach coxa vara, może praktyk przez mię-

sienie i gimnastykę szybko wstrzymać dalszy rozwój cierpienia a nawet je wyleczyć. W starszych przypadkach leczenie jedynie operacyjne.

Odprowadzenie zwichnięcia biodra może być zaraz nawet po urodzeniu się dziecka (gdy się je rozpozna) wykonane, zwykla jednak ze względu na trudność opatrunku u tak małego dziecka, czekamy, aż dziecko będzie zachowało więcej czystości (zwykle po 2 latach). Leczenie zaczęte w 4—5 roku daje już wątpliwy wynik, po 6-tym (zwłaszcza gdy jest obustronne) zwykle bardzo trudne a nawet nieraz odprowadzenie nie możebne do wykonania. Leczenie następowe polega na noszeniu opatrunku ustalającego, który zmienia się co 3—6 miesięcy jeden lub dwa razy. Tutaj więc także wczesne rozpoznanie decyduje o wyniku leczenia; im rozpozna się wcześniej, tem wynik pewniejszy. Cierpienie nie leczone powoduje w następstwie utykanie, szybkie nużenie się przy chodzeniu, a w końcu nieraz artrytyczne cierpienia fałszywego stawu i t. p.

Drugim wdzięcznym polem ortopedyi są cierpienia nerwów (rdzeniowe porażenie dziecinne, porażenie środkowe, choroba Littlego). Tutaj stosujemy ze znakomitym skutkiem przeszczepiania mięśni, ścięgien a nawet nerwów, dalej masaż i gimnastykę a wreszcie wspomagamy leczenie odpowiedniemi aparatami. W praktyce lepszej nieraz przez aparaty uzyskać można efekt jeszcze lepszy jak przez operacyę. W ostatnich latach podano zabiegi (Förster-Tietze, Stoffel) które dają wcale dobre wyniki, choć nie są pozbawione niebezpieczeństw.

Trzecim polem ortopedyi są gruźlicze schorzenia kości i stawów. Przedewszystkiem leczyć tu należy cały organizm (dobre odżywienie, powietrze, kąpiele). Miejscowo stosujemy zaś unieruchomienie (aparaty Hessinga). Opatrunki gipsowe są mniej polecenia godne, bo nie można ich zdejmować, co utrudnia perspiracyę skóry i uniemożebnia stosowanie kąpieli. Aparaty sporządza się w ten sposób, że wobec potrzeby długiego ich noszenia (1—3 lat) można je w miarę wzrostu pacyenta rozszerzać a prócz tego dołączać do nich wyciąg. Jednorazowy wydatek jest tu wprawdzie większy, ale znowu odpadają koszta nowych opatrunków, jak to przy gipsowych ma miejsce.

Ortopedya zajmuje się dalej artrytycznemi i gośccowemi schorzeniami mięśni i stawów. W nowszych czasach osiągamy przy tych cierpieniach bardzo dobre wyniki przez leczenie gorącem powietrzem. Cały sposób leczenia jest prosty, aparaty tanie, tak, że stosować je może każdy lekarz swobodnie. Konkuruje z tem leczeniem elektryczne przegrzewanie (diatermia) a dalej leczenie promieniami Röntgena i radem. Zwłaszcza prze-

grzewanie, oddaje znakomite usługi, ale koszta urządzenia są drogie.

W końcu ostatnim polem ortopedyi są złamania, zwichnięcia i leczenie dalsze tychże. Obecnie dzięki aparatom, możemy nawet świeże złamania kończyn dolnych leczyć odrazu ambulatoryjnie, nie tylko zyskując przez to na czasie, ale i zmniejszając odrazu dolegliwości chorego.

Zesztywniałe stawy i niedowładne mięśnie leczymy różnemi ortopedycznemi sposobami. Prócz cierpliwości potrzeba tu różnych maszyn, powinny one jednak uzupełniać a nie zastępować rękę lekarza.

W tych krótkich uwagach nie wyczerpaliśmy naturalnie wszystkich główniejszych nawet zakresów działania ortopedyi, zwłaszcza, że obejmuje ona coraz to nowe kręgi, zdobywając coraz więcej zaufania tak u lekarzy jak i u chorych.

Jeszcze do niedawna nie wykładano wcale ortopedyi na uniwersytetach, obecnie już w Niemczech prawie wszystkie wszechnice mają zwyczajne katedry ortopedyi, a kursa i wykłady dozwalają i praktykom uzupełnić swe wiadomości w tej tak obecnie ważnej i wdzięcznej gałęzi lekarskiej.

Które wody mineralne obce zastąpić można galicyjskiemi?

Wodę zastąpi w zupełności:

Apenta . . . . Morszyn, zdrój **Bonifacy** *).

Apollinaris . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Wysowa, zdroje Józef i Wanda — Szczawnica, zdroje Szymon i Jan.

Bardjów . . . Krynica, zdroje **Główny** i **Słotwiński** — Wysowa, zdroje Bronisława, Rudolf, Wanda, Karol, Józef — Żegiestów.

Bilin . . . . . Truskawiec, zdrój Naftusia — **Burkut** — Szczawnica, zdroje **Stefan** i Jan — Wysowa, zdroje Olga, Józef, Wanda i Rudolf — Krynica. zdrój **Karol**.

Borzom . . . Szczawnica, zdroje **Stefan** i Jan — Wysowa, zdrój Rudolf.

Contrexeville Krynica, zdrój **Karol** — Truskawiec, zdrój Naftusia — Wysowa — zdroje Rudolf i Józef, Szczawnica, zdroje **Stefan**, Szymon, Jan.

Elster . . . . Wysowa, zdroje Słony, Wanda, Bronisława.

Ems . . . . . Szczawnica, zdroje **Wanda, Józefina** — Krościenko, zdrój **Stefan** — Wysowa, zdrój Słony.

---

*) Wody oznaczone tłustym drukiem są wprowadzone na rynki eksportowe.

Wodę zastąpi w zupełności:

Fachingen . . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Wysowa, zdroje Józef i Wanda — Szczawnica, zdroje **Stefan** i Szymon.

Francensbad Krynica, zdroje **Główny** i **Słotwiński** — Żegiestów — Wysowa, zdroje Bronisława, Rudolf, Wanda, Karol.

Franciszka Józefa Morszyn, zdrój **Bonifacy.**

Friedrichshall Morszyn, zdrój **Bonifacy.**

Giesshübl . . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Wysowa, zdroje Józef i Wanda — Szczawnica, zdroje Szymon i Jau.

Gleichenberg Krościenko, zdrój **Stefan** — Wysowa, zdrój Słony — Szczawnica, zdroje **Józefina** i **Wanda.**

Hall . . . . . Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna — Iwonicz, zdroje **Amelia** i **Karol.** — Rabka, zdroje Marja i Rafaela.

Hallstadt . . . Iwonicz, zdroje **Karol** i **Amelja** — Rabka, zdroje Rafaela i Marja — Rymanów, zdroje Celestyna i Tytus.

Heillbrunn . . Rabka, zdrój Kazimierz — Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna — Iwonicz, zdroje **Karol** i **Amelja.**

Hermannsbad Krynica, zdroje **Główny** i **Słotwiński** — Wysowa, zdroje Bronisława, Rudolf, Karol, Wanda — Żegiestów.

Homburg-Elisabethbrunn Rymanów, zdrój Klaudja — Truskawiec, zdrój Bronisława.

Homburg-Stahlbrunn Żegiestów — Krynica, zdroje **Główny** i **Słotwiński** — Wysowa, zdroje Rudolf, Karol, Wanda, Bronisława.

Hunyady . . Morszyn, zdrój **Bonifacy.**

Ischl . . . . . Rabka, zdroje Marja i Rafaela — Iwonicz, zdroje **Amelja** i **Karol** — Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna.

Karlsbad . . Truskawiec, zdrój Zofia — Morszyn, zdrój **Bonifacy.**

Kissingen . . Rymanów, zdrój Klaudja — Truskawiec, zdrój Zofja,

Kreuznach . . Rabka, zdrój Kazimierz — Iwonicz, zdroje **Amelja** i **Karol** — Rymanów, zdroje Celestyna i Tytus.

Wodę zastąpi w ogólności:

Krondorf . . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Szczawnica, zdroje **Stefan**, Szymon, Jan — Wysowa zdroje Olga, Rudolf, Wanda, Karol.

Kudowa . . . Szczawnica, zdroje **Józefina i Wanda** — Wysowa, zdroje Olga i Rudolf.

Lippik . . . . Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna — Rabka, zdroje Marja i Rafaela — Iwonicz, zdroje **Karol** i **Amelja**.

Luhaczowice Krościenko, zdrój **Stefan** — Wysowa, zdrój Słony — Szczawnica, zdrój **Magdalena**.

Marienbad . . Truskawiec, zdroje Marja i Bronisława — Morszyn, zdrój **Bonifacy**.

Narzan . . . . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Szczawnica, zdroje **Stefan** i Jan — Wysowa, zdroje Józef, Wanda i Karol.

Neuenahr . . Szczawnica, zdroje **Józefina i Wanda** — Wysowa, zdroje Olga i Rudolf.

Obersalzbrunn Oberbrunnen Krościenko, zdrój **Stefan** — Szczawnica, zdroje **Stefan** i **Magdalena** — Wysowa, zdrój Słony.

Obersalzbrunn Kronenquelle Szczawnica, zdroje Szymon i Walerja — Wysowa, zdrój Józef.

Oyenhausen . Rymanów, zdrój Klaudja.

Preblau . . . **Burkut** — Krynica, zdrój **Karol** — Wysowa, zdroje Józef, Wanda, Karol — Szczawnica, zdroje **Stefan**, Szymon, Jan.

Püllna . . . . Morszyn, zdrój **Bonifacy**.

Pyrmont . . . Krynica, zdroje **Główny i Słotwiński** — Żegiestów — Wysowa, zdroje Bronisława, Wanda, Rudolf.

Reichenhall . Rabka, zdrój Krakus.

Rohitsch . . . Szczawnica, zdrój **Magdalena** — Krościenko, zdrój **Stefan** — Wysowa, zdrój Słony.

Salvator . . . Truskawiec, zdrój Naftusia — Wysowa, zdroje Olga i Rudolf — Szczawnica, zdroje **Stefan** i Szymon.

Salzbrunn . . Szczawnica, zdroje **Stefan** i Jan — Wysowa, zdroje Wanda, Karol, Rudolf.

Salzschlirf . . Truskawiec, zdroje Zofja i Bronisława — Rabka, zdrój Kazimierz — Iwonicz, zdroje **Karol** i **Amelja** — Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna.

Saratica . . . Morszyn, zdrój **Bonifacy**.

Wodę	zastąpi w zupełności:
Selters	Szczawnica, zdroje **Józefina, Stefan, Wanda** – Wysowa, zdroje Józef, Olga, Rudolf.
Soden	Krościenko, zdrój **Stefan** — Szczawnica, zdrój **Magdalena** — Wysowa, zdrój Słony — Rymanów, zdrój Klaudja.
Spaa	Żegiestów — Wysowa, zdroje Bronisława, Wanda, Rudolf — Krynica, zdroje **Główny i Słotwiński.**
Tarasp	Szczawnica, zdrój **Magdalena** — Wysowa, zdrój Słony — Krościenko, zdrój **Stefan.**
Vichy-Celestine	Szczawnica, zdroje **Stefan** i Jan — Wysowa, zdroje Rudolf i Wanda — Truskawiec, zdrój Naftusia.
Vichy-Gr. Grille	Szczawnica, zdrój **Magdalena.**
Victoria . . .	Morszyn, zdrój **Bonifacy.**
Vittel	Truskawiec, zdrój Naftusia — Burkut — Szczawnica, zdroje Jan i Walerja — Wysowa, zdroje Rudolf i Wanda — Krynica, zdrój **Karol.**
Wildungen .	Truskawiec, zdrój Naftusia — Wysowa, zdroje Rudolf, Wanda, Józef — Szczawnica, zdroje **Stefan,** Walerja, Szymon, Jan — Krynica, zdrój **Karol.**
Willdegg . . .	Rabka, zdroje Marja i Rafaela — Iwonicz, zdroje **Amelja i Karol** — Rymanów, zdroje Tytus i Celestyna.

Zestawienie powyższe ułożone zostało na podstawie prac:

1. H. Dobrzycki: Zdrojowiska i miejscowości lecznicze w Niemczech, oraz nasze względem nich stanowisko. Warszawa 1908.

2. J. Sochacki: Zestawienie wód mineralnych najczęściej używanych w Kijowie. Kijów 1910.

3. J. Glax: Balneotherapie. Stuttgart 1900.

4. H. Kisch: Balneotherapeutisches Lexikon. Wiedeń 1897.

5. Deutsches Bäderbuch. Lipsk 1907.

6. Weber-Mayer: Klimatotherapie und Balneotherapie. Berlin 1907.

7. K. Krzyżanowski: Uwagi o eksporcie krajowych wód mineralnych i przetworów zdrojowych w broszurze p. t. SKŁADNICA. Lwów 1911.

8. T. Praschil: Truskawiecka Naftusia a Stefan szczawnicki w lwowskim Tygodniku lekarskim 1913.

9. S. Lewicki i Z. Szczepański: Badania nad działa-

niem wody Krościeńskiej w Lwowskim tygodniku lekarskim 1907.

10. J. Regiec: O działaniu wód rymanowskich na skazę moczanową i niektóre choroby przewodu pokarmowego w Pamiętniku polskiego Towarzystwa balneologicznego 1909.

11. E. Damański: Iwonicz w porównaniu ze zdrojami jodowymi pozakrajowymi — w Pamiętniku polsk. Towarzystwa balneolog. 1909.

12. L. Korczyński: Zarys Balneoterapii i Balneografii krajowej. Kraków 1900.

Dr. Tadeusz Praschil
lekarz zdrojowy w Truskawcu.

Dawkowanie i wskazania mineralnych wód galicyjskich.

Burkut pije się na zimno w ilości 3 szklanek dziennie w porach dowolnych, najlepiej po jedzeniu, bądź bez dodatków, bądź z cytryną.

Działa doskonale w cierpieniach narządu moczowego, nerek, miedniczek i pęcherza — niedomodze czynnościowej i ruchowej żołądka, w chorobach przemiany materyi, jak skaza moczanowa i szczawianowa, piasku w moczu, nadto bardzo polecenia godna przy fosfaturyi. Może być również stale używana jako woda stołowa.

Krościenko, zdrój Stefana, używa się z gorącem mlekiem w stosunku 2 części wody na 1 część mleka na czczo, w 3 godziny po obiedzie i przed spaniem: przy stanach kataralnych przewodów oddechowych, influenzy, bronchitis, w okresie rezolucyi po pneumonii, — lub na zimno, bez dodatków, w dawkach po $^1/_2$ szklanki, $^1/_2$ godziny przed posiłkami, 3 razy dziennie: przy niedomodze czynnościowej i śluzowym katarze żołądka, braku apetytu i upośledzonem trawieniu.

Krynica, zdrój główny pije się na czczo i w 4 godziny po obiedzie w dwóch dawkach po $^1/_2$—1 szklanki w odstępach półgodzinnych, $^1/_2$ godziny przed jedzeniem, albo zimną, albo też ogrzaną, ewentualnie z dodatkiem gorącego mleka, żętycy lub kefiru.

Działa bardzo dobrze w niedokrewności, blednicy, nieprawidłowościach menstruacyi, osłabieniu, rekonwalescencyi po cięższych chorobach i neurastenii.

Krynica, zdrój Karola, podaje się w dawkach po 1 szklance na zimno, kilka razy dziennie bez względu na porę, ewentualnie z dodatkiem cytryny.

Bardzo skuteczna w chorobach przemiany materyi, skazie moczanowej fosfaturyi, nieżytach dróg moczowych,

nadmiarze kwasu solnego w żołądku, bywa używana również jako doskonały napój podczas jedzenia.

Krynica, zdrój Słotwiński używa się jak zdrój Główny. Obok swoistego działania przy niedokrewności i błędnicy, jest działanie tej wody bardzo dodatnie przy nadmiernej kwasocie żołądka oraz przewlekłych nieżytach jelit cienkich i grubych.

Morszyn, zdrój Bonifacego używa się na zimno na czczo w ilości $^1/_4$—$^1/_2$ szklanki, najlepiej z taką samą ilością zimnego mleka słodkiego, lub przy żołądku wrażliwym w dwóch dawkach półgodzinnych po 50 cm^3, najlepiej z gorącem mlekiem.

Działa jako szybki i niezawodny środek przy atonii jelit, nawykowem zaparciu stolca, przekrwieniach w jamie brzusznej, chorobach wątroby, kamicy żółciowej — Jako dodatek do Szczawnickiej Magdaleny w ilości $^1/_8$ części na $^7/_8$ Magdaleny na gorąco, zastąpić może wodę karlsbadzką.

Szczawnica, zdrój Józefiny podaje się bądź samą na zimno, lub z gorącem mlekiem w stosunku 3 części wody na 1 część mleka kilka razy dziennie, bez względu na porę.

Działa bardzo wybitnie przy kataralnych stanach płuc i przewodów oddechowych, a także przy nadmiernej kwasocie żołądka. W tym ostatnim przypadku winna być używana na zimno w 1—2 godziny po jedzeniu w ilościach $^1/_2$—1 szklanki.

Szczawnica, zdrój Magdaleny pije się na gorąco na czczo i 3 godziny po obiedzie, w dawkach $^1/_2$—1 szklanki po 2 razy, w odstępach 30 minutowych, lub z dodatkiem wody Morszyńskiej w ilości $^1/_8$—$^1/_4$ części — w kataralnych cierpieniach żołądka i przewlekłych nieżytach jelit, zarówno w postaci połączonej z zaparciem, jak i rozwolnieniem.

Szczawnica, zdrój Stefana podaje się na zimno w ilości 3—6 szklanek dziennie po 1 szklance na dawkę, $^1/_2$ godz. przed jedzeniem bądź samą, bądź z cytryną.

Działa szybko i skutecznie w katarach miedniczek nerkowych i pęcherza, ułatwia moczenie przy przeroście stercza, alkalizuje nadmiernie kwaśną treść żołądka, używana bywa z doskonałym rezultatem przy oxaluryi, oraz wszelkich cierpieniach pochodnych.

Szczawnica, zdrój Wandy działa identycznie jak Józefina, używa się jej w dawkach i cierpieniach takich samych. Zasługuje szczególnie na stosowanie w tych przypadkach, gdzie istnieje obawa krwioplucia.

Z Zarządu Składnicy Krajowych wód mineralnych
we Lwowie, ul. 3. maja 10.

LECZENIE SUROWICAMI I SZCZEPIONKAMI

podał

Doc. Dr. Roman Nitsch.

Kraków

A. Surowice.

»Surowice« są to prawie zawsze rzeczywiste surowice krwi koni, szczepionych zarazkami lub ich jadami. Używa się ich w celach leczenia danej choroby, rzadziej zapobiegawczo. Surowice są gotowemi swoistemi lekami, dlatego nadmiar ich rzadko tylko szkodzi.

Praktycznie największe znaczenie ma:

1) Surowica przeciwbłonicza. Otrzymuje się ją z koni, szczepionych podskórnie jadem błonicy przez kilka miesięcy. Jad znów otrzymuje się z bakteryi błonicy, hodowanych na bulionie przez kilka lub kilkanaście dni. Z koni tych zbiera się krew z żyły (przynajmniej 6—8 litrów na raz) a po skrzepnięciu, zbiera surowicę. W surowicy tej zawarta jest błonicza antytoxyna, Po otrzymaniu surowicy oznacza się jej siłę z pomocą t. zw. jednostek antytoxycznych czyli immunizacyjnych (w skróceniu J. A.). Surowicą normalną nazywamy taką surowicę, która zobojętnia równą objętośc normalnego jadu. Przez normalny zaś jad rozumiemy taki jad, którego $^1/_{100}$ cm^3 wystarcza do zabicia morskiej świnki, czyli, który w 1 cm^3 zawiera 100 dawek śmiertelnych dla morskich świnek o pewnej wadze. Surowice obecnie w handlu będące, zawierają przynajmniej 200 J. A. w 1 cm^3, czyli są 200 normalne. Otrzymano już jednak i 500—600 normalne surowice.

Za dawkę leczniczą uważa się ogólnie 1000 J. A. czyli 5 cm^3 surowicy 200 normalnej. Nie rzadko jest to jednak za słaba dawka do zwalczenia zakażenia i trzeba użyć 2000 J. A. Jako dawkę ochronną (dla dzieci zdrowych, które były narażone na zakażenie) uważać trzeba 600 do

700 J. A. Wstrzykuje się u nas surowicę tę prawie wyłącznie podskórnie, ale w wypadkach ciężkich lub w późno zgłoszonym przypadku, celem przyśpieszenia działania, lepiej wstrzyknąć ją do mięśni (w pośladki) bo z tkanki podskórnej wessanie trwa 10—20 godzin. Surowicę wstrzykiwać trzeba jak najwcześniej, bo każdy dzień opóźnienia zwiększa procent śmiertelności. U dzieci można bez obawy wstrzykiwać i kilka razy w różnych odstępach czasu, natomiast u dorosłych nie trzeba nigdy wstrzykiwać bez poważnego wskazania, bo ludzie dorośli znoszą surowicę gorzej i czasem już pierwsze wstrzyknięcie wywołuje bardzo przykre objawy choroby posurowiczej w postaci wysypek swędzących, bólów i obrzmień stawów. ogólnego uczucia schorzenia, podwyższonej ciepłoty i t. d.

Surowicę przeciwbłoniczą można otrzymać u nas w Zakładzie Prof. Bujwida (Kraków, ul. Lubicz 34), albo w aptekach, które są obowiązane mieć ą na składzie. Surowica Bujwida nie ustępuje w niczem wyrobom obcym i nie zawiera (w odróżnieniu od niemieckich) żadnego dodatku antyseptyków. Cena surowicy jest następująca:

	W aptekach:	W zakładzie Bujwida:
Flaszeczka 5 cm^3 (1000 J. A.)	2 K 60 h.	2 K
» $2^1/_2$ cm^3 (1000 J. A.)	4 K	3 K
» 5 cm. (2000 J. A.)	6 K	5 K

Przy odbiorze 10 flaszeczek, ma się w Zakładzie 15% opustu.

2) **Surowica przeciwtężcowa** ma już znacznie mniejsze znaczenie a wyniki lecznicze nią otrzymane są tak małe, że wielu lekarzy odmawia jej wszelkiego znaczenia. Według Behringa, wynik pomyślny można osiągnąć, jeżeli wstrzyknie się przynajmniej 100 J. A., i to najpóźniej w 30 godzin po zjawieniu się pierwszych objawów tężca, co właśnie w praktyce rzadko może mieć miejsce, bo zwykle w aptekach surowicy tej na składzie niema i trzeba ją dopiero sprowadzać. Ponieważ zaś surowica płynna może z biegiem miesięcy się osłabić, więc polecenia więcej godną jest surowica w proszku, którą można w suchem i ciemnem miejscu bez zmiany latami przechowywać. W razie potrzeby rozpuszcza się ją w 10 cm^3 świeżo przegotowanej wody i wstrzykuje. Stosują też tę surowicę miejscowo na ranę. Natomiast zapobiegawczo działa ta surowica zupełnie niemal pewnie. Wstrzykuje się w tym celu 20 J. A. (rany zawalane ziemią, gnojem, powikłane złamania kości i t. p.). Każda flaszeczka tej surowicy powinna mieć na etykiecie napis, ile J. A. zawiera (podobnie i przeciwbłonicza). Otrzymać można w Wiedniu, u Mercka, w Paryżu (vide niżej).

3. Surowica przeciwczerwonkowa jest doskonałym, swoistym lekiem w czerwonce wywołanej bakteryami Shiga-Kruse (lecz powinna być wyrabiana z toksyn tych bakteryi). W Austryi wyrabia ją K. K. serotherapeutisches Institut. (Wiedeń IX—Zimmermanngasse 3). Dawka lecznicza w przypadkach lżejszych 20 cm³, w przypadkach cięższych 40—100 cm³ (20 cm³ kosztuje 3 korony). Na czerwonki wywołane innymi bakteryami, surowica ta nie działa.

4) Surowica przeciwropnicza i przeciwpłonicza nie zdobyła sobie jeszcze ogólnego uznania wśród lekarzy, nie ulega jednak wątpliwości, że ma ona wyraźne znaczenie ochronne (dawka 10—20 cm³ n. p. na 24 godzin przed ciężką operacyą w jamie brzusznej lub przed porodem). Zwykle zaś w praktyce stosuje się surowicę tę zbyt późno, dalej nie bada się krwi chorego, a stan posocznicowy może być także przecież wywołany i przez inne bakterye a nie tylko paciorkowce, a w takim razie surowica ta skutkować nie może. Nie zawsze też surowica w handlu ma jednaką wartość. T. zw. surowicę przeciwpłoniczą otrzymuje się z koni, którym zaszczepiono paciorkowce wyhodowane z krwi chorych lub umarłych na płonicę. Surowica ta nie znalazła jeszcze szerszego zastosowania choć nie słusznie, bo badania Malinowskiego i Lewkowicza przemawiają za tem, że nieraz działa ona korzystnie na powikłania chorobowe. Nie może ulegać wątpliwości, że wstrzyknięcie podskórne 50—100 cm³ w pierwszych 3—4 dniach choroby, działa korzystnie. Surowice wspomniane wyrabia też Zakład Prof. Bujwida. Flaszeczka 10 cm³ w Zakładzie kosztuje 2 K.

5) Surowica przeciw nagminnemu zapaleniu opon mózgo-rdzeniowych. (Przeciw meningokokkowa) jest jedynym swoistym lekiem przeciw tej strasznej chorobie. Surowica ta nie działa prawie zupełnie z pod skóry, lecz trzeba ją stosować do kanału kręgowego w ilości 20 do 60 cm³ zależnie od ciężkości przypadku i wieku chorego. Poprzednio wypuszcza się równą ilość płynu mózgordzeniowego. Zabieg ten trzeba nieraz kilkakrotnie powtórzyć o ile stan się nie poprawia, lub po 2—3 dniach poprawy następuje pogorszenie. Surowicę tę wyrabia wspomniany Zakład w Wiedniu (20 cm³ kosztuje 3 kor.).

Oprócz wspomnianych znane i używane są jeszcze surowice przeciw gronkowcom, wąglikowi, wściekliźnie, pneumokokkom, dżumie, cholerze, durowi brzusznemu i gruźlicy.

B. Szczepionki.

Szczepionki są to zarazki zmienione, osłabione lub zabite, albo (rzadko) ich jady. Używa się ich przeważnie w celach ochronnych, rzadziej leczniczych. Nie są

one lekami gotowemi. lecz pod ich wpływem ustrój sam wytwarza dopiero lek przeciw danemu zakażeniu. Nadmiar szczepionki, zwłaszcza podskórnie wstrzykniętej, łatwo może zaszkodzić.

1) Szczepionka przeciw ospie, czyli **krowianka** jest najstarszą ze wszystkich, najdoskonalszą i mającą ogromne społeczne znaczenie. Jest ona tak znaną, że dłużej pisać o niej nie potrzeba. Należy tylko wspomnieć, że agitacya przeciw szczepieniu istnieje i u nas i nie przebiera w środkach i z tego powodu obowiązkiem lekarzy jest nietylko szczepić, ale i agitować wśród ludności (wykładami, broszurami i t. p.) za potrzebą szczepienia.

2) Szczepionka przeciw durowi brzusznemu jest u nas prawie nie znaną a jednak mogłaby mieć w walce z durem na prowincyi bardzo wielkie znaczenie, bo zaszczepienie ochronne wszystkich zdrowych, narażonych na zakażenie, mogłoby zarazę szybko stłumić. Istnieje przeszło 20 różnych szczepionek przeciw tyfusowi. Jak się zdaje najlepszą jest t. zw. uczulona szczepionka Besredki, składająca się z żywych bakteryi duru, zaglutynowanych pod wpływem surowicy przeciwdurowej i potem oddzielonych od surowicy i przemytych fizyol. rozczynem Na Cl. We Francyi zaszczepiono nią wiele osób i w Krakowie również nią zaszczepiono kilka osób. Używa się od $^1/_4$—$^1/_2$—3 cm^3 i szczepi się ją podskórnie, najlepiej 3 razy co 5—10 dni. Po szczepieniu zjawia się odczyn ogólny i miejscowy ale rychło przemijający. Trwanie uodpornienia przynajmniej 1 rok. Dostać można szczepionki: Institut Pasteur. Paris XV rue Dutot. Service de sérotherapie. Pisać można i po polsku (»en polonais« na nagłówku) bo pracują tam polacy. Szczepionka nazywa się po francuzku »vaccin sensibilisé«. Cena nie wysoka.

3) Szczepionka przeciwpłonicza Gabryczewskiego (przeciw paciorkowcom). szczepi się ją 3 razy podskórnie co kilka dni w dawkach 0,1—0,3 i 1—2 cm^3 zależnie od wieku i od odczynu po dawce poprzedniej. Doświadczenia lekarzy rosyjskich przemawiają na jej korzyść. Wyrabia ją prof. Bujwid. Cena za 15 dawek (flaszeczka 5 cm^3) wynosi 1 kor.

4) Szczepionka przeciw wściekliźnie po krowiance najstarsza ze wszystkich, stosuje się w specyalnych ku temu zakładach, leczenie trwa 2—4 tygodni. (W Krakowie, zakład prof. Bujwida)·

5) Tuberkulina jest też szczepionką u nas niesłusznie mało stosowaną. Istnieje około 40 różnych tuberkulin. Zwykle używane są tuberkuliny: a) stara tuberkulina (AT. lub ATO.), b) t. zw. tuberkulina TR., c) nowa tuberkulina »zawiesina bakteryjna« (oznaczona literami BE.), d) tuberkulina Beranecka TBK. Tuberkuliny są albo zabitemi bakteryami gruźlicy ludz-

kiej lub bydlęcej, albo ich przetworami, lub mieszaniną obu. Używa się ich w celach rozpoznawczych i leczniczych. W rozpoznawczych wyłącznie ATO. (jako podskórne wstrzykiwania, odczyn skórny Pirqueta, spojówkowy Calmette'a i Wolff-Eisnera, odczyn naskórny Moro i śródskórny Eschericha-Mantoux).

W celach leczniczych stosują też często tuberkulinę gdzieindziej, u nas rzadko (Sterling, Fidler, Dłuski). Tuberkulina nie jest lekiem na gruźlicę, ale przez nią ustrój ten lek sobie wytwarza. Nigdy nie można przewidzieć, jak chory tuberkulinę zniesie i jak mu ona pomoże.

Do leczenia tego nadają się chorzy we wszystkich stadyach tbc. z wyjątkiem stadyów końcowych i chorych bardzo osłabionych. W 1 i 2 okresie można się spodziewać wyleczenia, w 3 zyskać można nieraz wstrzymanie postępu choroby i względną zdolność do pracy. Do leczenia tuberkuliną nadaje się też: gruźlica pęcherza, nerek, krtani, oka i gruczołów limfatycznych. Przeciwwskazanem jest to leczenie obecnie przynajmniej· 1) przy gruźlicy prosówkowej. 2) gruźlicy mózgu i opon. 3) gruźlicy w pierwszych 3 latach życia. Podług mnie, leczyćby należało tuberkuliną: 1) chorych, których nie stać na leczenie w sanatoryach, 2) leczących się w sanatoryach o ile po 2—3 miesiącach nie ma u nich poprawy. Stosować tuberkulinę może jednak tylko ten, który pewien czas (choćby 2—4 tygodni) brał współudział w leczeniu tym pod okiem obznajomionego z tem lekarza w odpowiednim zakładzie i teoretycznie się przygotował.

Starą tuberkulinę (ATO.) wyrabia zakład prof. Bujwida (1 cm³ kosztuje 1 kor.). Tuberkuliny TR. i BE. można dostać w Höchst (n. Menem) Farbwerke.

Tuberkulinę TBK. u wytwórcy (Bèraneck. Neufchatel-Szwajcarya). Gotowe do użytku szczepionki dla lekarzy wyrabia też Merck-Darmstadt i inni.

6) Szczepionka przeciwbłonicy. Ponieważ leczenie surowicą ma kilka stron ujemnych, przeto D z i e r z g o w s k i z Petersburga wymyślił oryginalny sposób szczepień. Dzieciom wkłada się do nosa na pewien czas co dzień waciki napojone jadem błoniczym. Jad ten przenika przez błonę śluzową i uodparnia organizm, nie wiadomo jeszcze na jak długo. Przybory do tego leczenia nie znajdują się jeszcze w handlu, otrzymać je można wprost u Dzierzgowskiego (Institut de med. experim; st. Petersbourg).

Oprócz tego istnieją jeszcze szczepionki przeciw cholerze, dżumie i niektórym innym chorobom, nie mają one jednak w naszych warunkach większego znaczenia.

Jakie choroby leczy się promieniami Röntgena?

podał

Dr. Zygmunt Steuermark.

Każdy z postępem nauki idący lekarz wie, jak wielki przewrót w medycynie wywołały promienie Röntgena, gdy zaczęto je stosować nietylko dla celów rozpoznawczych, ale i leczniczych. Niemal wszystkie gałęzie sztuki lekarskiej odniosły z odkrycia Röntgena wielkie korzyści i to przeważnie w zakresie tych chorób, które dotychczas innym metodom leczniczym stawiały wprost nieprzezwyciężone trudności. W krótkich zarysach postaram się przedstawić ścisłe wskazania dla rentgenoterapii w rozmaitych działach medycyny. W zakresie dematologii stosuje się promienie Röntgena dla leczenia następujących chorób:

Wyprysk (eczema), łuszczyca (psoriasis), liszaj płaski (lichen ruber planus), trądzik (acne vulgaris et rosacaea, rhinophyma), choroby grzybkowe włosów (favus, trichophytiasis), świąt sromu i odbytu (pruritus vulvae et ani), grzybica guzowata (mycosis fungoides), liszaj żrący (lupus vulgaris), raki skórne, (epitheliomata).

Co do wyprysku, to nadają się przedewszystkiem formy podostre i przewlekłe; tutaj rentgenoterapia święci największe tryumfy, gdyż niejednokrotnie można jednem lub kilkoma zaledwie naświetleniami uwolnić chorego od uporczywego wyprysku, którego poprzednio przez dziesiątki nieraz lat chory pozbyć się nie mógł, — pomimo najskrupulatniejszego leczenia innymi środkami, np. maściami.

Łuszczyca (psoriasis) stanowi drugie wskazanie; pro-

mienie x nie zapobiegają wprawdzie nawrotom, jak i wszelkie inne metody, ale uwalniają chorego od długotrwałych kuracyj, w których stosowanie maści — często cuchnących, nieraz nerki drażniących (pyrogallol, eugallol, naphtol, chrysarobina, rtęć i t. d.), noszenie niewygodnych opatrunków jest konieczne; promieniami Röntgena w sposób czysty, wygodny dla chorego i niebolesny, nieraz po jednem naświetleniu usunąć można zastarzałe ogniska łuszczycy.

Liszaj płaski daje wyniki znakomite; po pełnej dawce w ciągu tygodnia pozostają charakterystyczne plamy barwikowe (sepia), jak to dopiero po szeregu tygodni osiągnąć można podawaniem arsenu na wewnątrz, a zatem leczenie to jest prostrze i prędzej prowadzi do celu.

Trądzik pospolity (acne vulgaris) oraz jego dalsze odmiany, jak acne rosacea i rhinophyma stanowią niezwykle wdzięczne pole dla rentgenoterapii- promienie x wywołują formalny zanik gruczołów łojowych, a na tem zmienionem podłożu przestają rozwijać się mikrokokki, wywołujące trądzik; to też jest to jedyny sposób radykalnego wyleczenia trądzika, którego najbardziej zaniedbane postacie, jak acne indurata i t. d. prędko (4—6 tygodni, w czasie których robi się 2—3 naświetlania) i radykalnie się leczą.

Pruritus vulvae et ani znika po jednem 5-cio minutowem naświetleniu, — innymi sposobami choroby te prawie nigdy usunąć się nie dadzą.

Epitheliomata po jednej dużej dawce zabliźniają się, przytem blizny są pod względem kosmetycznym wprost idealne.

Lupus vulgaris hypertrophicus daje dobre wyniki, inne formy lepiej się leczą światłem Finsena.

Nowszej daty jest rentgenoterapia ginekologiczna; tutaj stanowią bezwzględne wskazanie włókniaki macicy (fibromyomata) i krwotoki maciczne okresu przekwitania. Działanie lecznicze promieni polega na bezpośrednim wpływie na tkankę włókniaków, która ulega zanikowi, a bardziej jeszcze na zaniku jajników; sprowadza się więc przedwczesny climax bez wywoływania zaburzeń zastępczych, jak uderzenia krwi do głowy i t. d., — a zarazem ustają na zawsze krwawienia i zmniejszają się guzy.

Tą drogą można kobiety, wyniszczone długoletnimi krwotokami (meno et metrorrhagiae) z objawami t. zw. cor myomatosum, częstymi omdleniami i t. d. w krótkim czasie wyleczyć radykalnie; stosowane dotychczas w tym celu niebezpieczne zabiegi operacyjne, jak wyłuszczanie macicy (exstirpatio) stają się niepotrzebne; to też większość operatorów-ginekologów stosuje je tylko w wyjątkowych wypadkach.

Najnowsze zastosowanie mają promienie Röntgena

w zakresie chorób chirurgicznych, a mianowicie t. zw. gruźlicy chirurgicznej oraz nowotworów złośliwych.

Najbardziej zapaleni chirurdzy coraz bardziej odstępują od operacyjnego leczenia gruźlicy chirurgicznej; istnieją kliniki (Bazyleja, Heidelberg), gdzie już od kliku lat nie wykonuje się prawie żadnych rękoczynów na stawach, kościach i gruczołach, dotkniętych gruźlicą, nawet u t. zw. kandydatów do amputacyi. Najlepsze wyniki daje leczenie promieniami słońca, skombinowane z rentgenoterapią; działanie lecznicze promieni x polega na zaniku tkanki ziarninowej gruźliczej i rozwoju pasm bliznowatych wśród ognisk gruźliczych, a zatem tworzy się proces analogiczny do samowyleczenia. Gorączka znika prędko, chorzy przybierają na wadze, funkcya kończyn wraca do stanu możliwie najlepszego; gruczoły naświetlane zmniejszają się, przetoki goją się, a co również jest dla późniejszego życia chorych niezwykle ważne, chorzy tacy nie noszą szpecących blizn pooperacyjnych, które na zawsze pozostawiają na nich piętno przebytej gruźlicy.

Sprawa leczenia nowotworów złośliwych weszła obecnie na nowe tory, odkąd zaczęto stosować nową technikę fryburgską w kombinacyi z mesothorium.

Z chorób wewnętrznych dobre wyniki dają choroby krwi, jak białaczka prawdziwa i wrzekoma oraz choroba Basedowa, w której można zmniejszyć naświetlaniem wola jego rozmiary, a tem samem sprowadzić znacznego stopnia polepszenie, a nawet zupełne ustąpienie i innych objawów chorobowych.

PODRĘCZNIK TERAPEUTYCZNY.

Uwaga: Recepty obliczono według cennika droższego (t. zn. pudełka złote, kroplomierze, słoiki porcelanowe i t. p.). T. zw. exp. simplex wypada taniej. Ceny podano w cyfrach zaokrąglonych. Jeżeli lekarz zapisuje proszki in caps. aesylac., podwyższa się cena tychże o 5 hal. na każdym. Nie podano cen przy specyfikach jak również przy receptach, gdzie nie jest oznaczona dawka lub ilość leku.

Za recepty ekspedyowane w nocy dolicza się 50 hal., chyba że lekarz zaznaczy: exp. notturna wyraźnie. Ceny podano w halerzach w nawiasie.

Abortus. Poronienie. Przy poronieniu nawykowem należy wykazać przyczynę. Z chorób ogólnych najczęściej wywołuje je kiła, która wymaga energicznego leczenia swoistego podczas ciąży. Inne skazy ogólne wymagają też leczenia swoistego. Z przyczyn miejscowych najczęściej wywołują poronienie tyłozgięcie macicy, dające się podczas ciąży leczyć; jakoteż zmiany zapalne błony śluzowej, miąższu macicy i jej otoczenia. Gdy przyczyny poronień nawykowych przy badaniu nie łatwo nam odnaleść i badanie krwi w kierunku kiły da wynik ujemny, natenzas polecimy ciężarnej nadzwyczaj spokojne zachowanie się, zabronimy jej spółkowania, wszelkich forsowniejszych ruchów, a nawet dłuższy czas polecimy jej pozostawanie w łóżku (w każdym razie podczas pierwszych 5 okresów miesiączkowych).

Każde krwawienie w ciąży, dla którego przy badaniu nie znajdziemy wyraźnej przyczyny, zapowiada możliwość poronienia, a skoro do krwawień przyłączają się bóle w krzyżach i dołem, wtedy mówimy o poronieniu grożącem. W tych przypadkach kładzie się chorą do łóżka, zaleca się jej bezwzględny spokój, dyetę lekko strawną; przeciw skur-

czom macicy podaje się środki odurzające, najlepiej w formie czopków:

Rp. Extr. opii aquosi 0·04. But. Cacao q. s. ut f. supp. anale. D. t. Nr. VI. S. 2—3 czopków dziennie użyć lub też: (210)

Rp. Morphii muriat. 0,02; Extr. belladonae 0,01; But. Cacao q. s. ut. f. supp. anale. D. t. Nr. VI. S. 2—3 czopków dz. użyć. (210).

Krwawienie skąpe nie wymaga żadnego lekowania, w krwawieniu obfitszem wolno podawać tylko środki działające na błonę śluzową, jako to:

Rp. Extr. fluid. hydrast. canad. 20·00. S. 3 razy dnia 15—25 kropli zażyć, lub też: (460)

Rp. Hydrastis-Tektolettes S. 3 razy dnia po jednej Tektolette.

Rp. Okistiptini Richter in pastillis à 0·05; Dtd. Nr. XL. S. 3 razy dz. po 2—3 pastylek zażyć.

Rp. Styptol à 0·05 Pastill. S. 4 razy dziennie 1—2 pastylek.

Rp. Hemostan. in pastilles. lag. oryg. S. 3 razy dziennie po 2 pastylki.

Niewolno natomiast przy grożącem poronieniu podawać sporyszu, jakoteż środków przeczyszczających drastycznych, okładów zimnych, lub też używać tamponady pochwy. Natomiast groźny krwotok nawet przy poronieniu grożącem będzie zmuszał nas do użycia tamponady pochwy. Użyjemy tamponów albo z gazy aseptycznej, albo z gazy antyseptycznej, pierwsze będzie my musieli usunąć po 12, drugie po 24 godzinach.

Tamponady należy dokonywać z wszelkiemi możliwemi kautelami aseptyki, tylko we wziernikach.

Przy poronieniu w toku będącem niema wskazania do żadnych zabiegów, ani też do jakiegokolwiek lekowania, z wyjątkiem znacznego krwotoku (zniewalającego do tamponady szyi i pochwy, ewentualnie do ręcznego wydobycia jaja płodowego) i objawów zakażenia, które zwykle nakazują poronienie jak najszybciej ukończyć.

Zatrzymanie łożyska lub resztek jaja płodowego po poronieniu zniewala do ręcznego usunięcia ich z macicy, a dopiero gdy to jest niemożliwe, można użyć tępej łyżeczki Postępowanie ściśle aseptyczne.

Po ukończeniu poronienia i dokładnem przestrzykaniu macicy w razie niedowładu macicy można podać wewnętrznie 2—3 gr. sporyszu; ergotynę wyjałowioną secacorninę lub pituitryną podskórnie w ilości 1—2 gr.

Tamponowanie szyjki po poronieniu jest zbyteczne.

Abscessus — Ropień. Odróżniać ropnie ostre od przewlekłych; te ostatnie najczęściej gruźlicze. — Omyłka w rozpoznaniu i niepotrzebne nacięcie prowadzić może do wtórnego groźnego zakażenia przy ropniach zimnych.

Ropnie ostre należy szeroko nacinać i drenować

sączkami gumowymi, szklanymi lub pasami gazy. Ropni ostrych po nacięciu nie łyżeczkować, a tylko przepłukać. Przy dużych ropniach prócz głównego cięcia zakładać w najniższych miejscach przeciwotwory i drenować je. Leczenie małemi nacięciami i ssawkami bez należytego doświadczenia, wyrobionej techniki i stałej kontroli może być raczej szkodliwe.

R o p n i e z i m n e leczymy najlepiej nakłóciem, wypuszczeniem ropy i wstrzyknięciem (trochę mniej, jak było ropy) 10% mieszanki jodoformowej lub formaliny 2%.

Abscessus paratonsillaris et retropharyngealis. Początkowo ciepłe okłady z makuchów siemienia lnianego aż do stwierdzenia chełbotania, poczem nacięcie. Absc. paratons. nacina się wzdłuż łuku mniej więcej 1 cm. ponad brzegiem; Absc. retrophar. — w miejscu największego wypuklenia. Dnia następnego w razie objawów zatrzymania się ropy należy zgłębnikiem rozerwać zlepione brzegi otworu.

Poza tem płukania roztworem wody utlenionej (Hydrogen. hyperoxydat. solut. officin. Pharm. VIII), lub kw. borowego. W razie silnego wysychania ust — płukać letnim ślazem. Wewn. podać aspirynę.

Abscessus pulmonum — Ropień płuc. Jedynie właściwe l e c z e n i e jest operacyjne (73—83% wyleczeń). Jeśli z jakichkolwiek powodów operacyi wykonać nie można, winniśmy zapobiegać dalszemu szerzeniu się ropnia przez odpowiednie ułożenie chorego, ułatwiające odpływ ropy, oraz przez ogólne wzmacnianie ustroju za pomocą posilnej dyety, tranu, przez przewietrzanie mieszkania i wzmacnianie czynności serca. Dalej staramy się o ułatwienie wykrztuszania:

Rp. Ol. Terebinthinae, Ol. Eucalypti glob. āā gttas III. Da in caps. gelat. S. 3 r. dz. po 1 kapsułce; popić mlekiem.

Rp. Ol. pini pumilion. 10,0. S. 3 r. dz. po 15 kropli w mleku. (90).

Rp. Benzosoli 0,5; Elaeosacch. menthae pip. 0,3. Mf. pulv. Dtd. Nr. X. S. 3 r. dz. po 1 proszku. (295).

Oprócz tego polecają podawanie do wewnątrz kreozotu i gwajakolu oraz rozpylanie w powietrzu środków przeciwgnilnych, jak 2% karbolu, 0,1% tymolu, terpentyny i t. p. Patrz także Gangraena pulm. i Bronchiectasis.

Acne rosacea. T r ą d z i k r ó ż o w a t y. Najczęstszy u ludzi z łojotokiem cierpiących na dnę, dlatego zalecać odpowiednią dyetę i zwrócić uwagę na stan przewodu pokarmowego, u kobiet także na stan narządu rodnego. Wewnętrznie podawać:

Rp. Pill. Ichtyoli à 0,10 S.. Rano i wieczór pigułka.

Rp. Ichthalbin. tabl. à 0,30. S. 3 tabletki dziennie

Miejscowo, w razie istnienia krost i guzków, stosować środki, jak w trądziku zwyczajnym: zmywanie części skóry wodą i mydłem, smarowanie wyskokiem i okłady z wody ciepłej lub rumianku co wieczór przez kilka minut, poczem po usunięciu krost smarowanie na noc:

Rp. Naphtolβ 5,0; Lact sulf. 25,0; Sapo virid; Anxug porc āā 15,0 Mf. ung S. Maść. (156).

Rp. Ac. salicyl. 0,50; Thigenol. 5,0; Resorc. resubl. 1,50; Collod. pur. ad 50,0. S. Zewnętrznie. (180).

Rp. Ac. salicyl. 0,50; Ichtyol. 15,0; Collod. elast. ad 50,0 S. Zewnętrznie. (175).

W postaciach zastarzałych, a znacznie wybujałych nacięcia, elektroliza lub leczenie światłem.

Acne vulgaris. Trądzik zwyczajny. Leczenie przyczyn wewnętrznych, szczególna uwaga na przewód pokarmowy.

Wewnętrznie drożdże piwne wysuszone w wyjałowionym prądzie powietrza jako tak zw. Furunkulina »Zyma«.

Miejscowo: przedewszystkiem wyciskanie krost i zaskórników przyrządem do wytłaczania (Komedoquetscher). Częste mycie twarzy wodą ciepłą i mydłem natłuszczonem naftolowo-siarkowem, siark. alkal., resorcynowem, boraksowem, bornem (fabr. Malinowskiego — Warszawa lub fabr. Tlen — Lwów). Polecają też mydło furunkulinowe »Zyma«, którego pianę gęstą zostawia się na twarzy przez pewien czas. Na noc smarować twarz w przypadkach lekkich:

Rp. Sulfur. praecip. 15,0, Alcohol 90° 20,0, Glycerin. p. 10,0. Aqu. dest. ad 100,0. S. Zewnętrznie. (120).

Rp. Sulfur. praecip. 2,0, Ac. salicyl. 0,50, Ung. Zinc. Wilsoni 50,0. Mf. ung. S. Maść. (195).

Rp. Perhydrol lub Peroxygenol (Richter) 5,0, Adip. lanae 30,0, Bism. oxychlor. 0,50, Vasel. flav. 10,0 Mfung. S. Maść. (215).

Rano zmyć dokładnie maść ciepłą wodą, a przy użyciu płynu z osadem lub ciast zetrzeć najpierw oliwą, a dopiero następowo zmyć wodą ciepłą i mydłem.

W przypadkach uporczywych połączonych z łojotokiem, zmywanie twarzy dwa razy dziennie mieszaniną wyskoku z eterem āā, na wieczór maście lub pędzlowania złuszczające:

Rp. Camphor., Resorcin. āā 1,0; Sulf. praecip., Sapon. virid. āā 2,0; Cretae alb. 4,0, Vasel. flav. 15,0 Mf. pasta. S. Maść. (130).

Wstrzykiwania — podskórne szczepionki stafylokokowej wieloszczepowej, która najwięcej się zbliża w działaniu do szczepionki wyprodukowanej ze szczepu dotyczącego chorego.

Agrypnia. Bezsenność. Uwzględnić przyczyny: Anaemia, Hysteria, Neurastenia, Dyspepsia, Miażdżyca, Osłabienie

czynności serca, Zatrucia przewlekłe, Znużenie nadmierne (fizyczne lub umysłowe). Często, zwłaszcza w bezsenności nerwowej, dobrze działają zabiegi wodne (letnie kąpiele, mokre zawijania całego ciała, kąpiele musujące z tlenem — t. zw. Ozet-Bäder i t. p.). Gdy koniecznie trzeba się uciec do leków, przepisujemy o ile możności tylko takie środki, które nie działają niekorzystnie na narząd krążenia.

Rp. Kali bromati 2,0. Dtd. Nro V. S. 1 proszek na godzinę przed spaniem w gorącem mleku (w bezsenn. nerw.). (90).

Gdy przetwory bromu zawodzą:

Rp. Veronali 0,5—1,0 (lub in tablettis à 0,5). Dtd. Nr. V—X. S. Na pół godz. przed spaniem zażyć proszek lub tabletkę w $^1/_2$ szkl. gorącej lekkiej herbaty.

Gdy bezsenność pozostaje w związku z kaszlem lub bólami:

Rp. Veronali 0,35 —0,5; Dionini 0,02. Mfp. S. Jak poprzednio lub w opłatk. Zamiast Veronalu można użyć także łatwiej rozpuszczalnego Medinalu (także per rectum lub podskórnie).

Rp. Medinal solub. Schering 0,5—1.0 (lub in tablett. à 0,5). S. na noc proszek lub tabletkę w wodzie ocukrzonej lub winie.

Rp. Medinal solub. pulv. Schering 1,5; Aq. sterilis. ad 15,0. S. 5 cm. zastrzyknąć podskórnie. (220).

Dobrymi środkami nasennymi są również: Paraldehyd (3,0—5,0 z Tra Fruct. Aurant. 8,0—16,0. Wypić w wodzie ocukrzonej), Amylenhydrat (3,0—5,0 w wodzie ocukrz.), Trional (1,0—1,5 w piwie lub wodzie sodowej), Hedonal (1,5—2,0 w opłatku i popić jak najmniejszą ilością wody), Urethan (2,0 w wodzie ocukrz.), Dormiol (0,5—1,5 w opłatku lub kapsułk. orygin.), Neuronal (0,5 do 1,0 w opłatku), Isopral (0,5), Luminal (0,10—0,30).

Rp. Amylenhydrat (lub Paraldehyd) 12,0; Essentiae pro Limonada 1,5; Spir. Sacchari 16,5; Syrupi simpl. 30,0. S. 4—6 łyżecz. kawowych (= tyluż gramom leku) zażyć w wodzie (Krafft-Ebing). (275).

Rp. Isopral 1,0; Aqua Menth. pip. 50,0. S. 1—2 łyżek na noc w lekkiej herbacie. (160).

Gdy środki powyższe zawodzą, a ze strony serca niema przeciwwskazania:

Rp. Sulfonali 1,0—1,5. S. Na kilka godzin przed spaniem w proszku, mleku, herbacie, rosole lub wodzie alkal. (Działanie b. późne; przy dłuższem użyciu łatwo zatrucie).

Rp. Chloralhydrat 10,0; Aq. destill. 120,0; Syr. Cort. Aurant. 30,0. S. 1—3 łyżek na noc w wodzie ocukrz. (1 łyżka = 1,0 leku). (150).

Rp. Bromidiae (mieszanin. Chloralhydratu, haszyszu, soli bromow. i t. d.) lagen. orig. S. 1—2 łyżeczek od kawy w pół szklance wody na noc.

Rp. Chloralamidi 1,5—3,0; Acid. muriat. dil. gtts. V; Aq. destill. 50,0; Syr. Fruct. ribium 10,0. S. Na raz zażyć. (Także w proszku, rozpuszczony w piwie; lub w clysma). (135).

Rp. Adalini. 0,50.

Aktinomycosis. Deskowato twarde nacieki z przetokami. W ropie żółte ziarenka (przesłać do badania).

Leczenie energiczne otworzenia ognisk, wyskrobania, wypalenie, wycięcie. W nacieki wstrzykują celem zmiękczenia sublimat 1:400. Na wewnątrz jodek potasu (2—6 gm dz. i więcej)i miejscowo 1% wstrzykiwania.

Alcoholismus. Zatrucie wyskokowe. *Acutus* zobacz: Otrucia.

Chronicus. Leczenie tylko w zakładach możebne. Z naszych zakładów Maryówka pod Lwowem, z zakładów szwajcarskich Ellikon koło Zürichu. Z zakładów niemieckich Lintorf pod Düsseldorfem; Waldesruh koło Hamburga; Waldfrieden koło Fürstenwalde; z prywatnych zakładów: Fürer— Rockenau; Schmitz — Bonn; Colla — Buchheide; Römer—Elsterberg; Smith—Niendorf; Clemenz—Schönwalde. Zupełne usunięcie alkoholu; leki nasenne, przedewszystkiem chloral i sulfonal; kąpiele letnie. W lżejszych stopniach pomaga: *Tra opii simpl.* lub sole bromowe. Wogóle należy pamiętać, iż brom i strychnina działają tylko objawowo (zwłaszcza na tremor alcoholicus).

Rp. Strychnin nitr. 0·05; Aqu. dest. 15·00. DS. do injekcyi. Dzien. 1—2 inj. po 1/2 strzyk. 1-gram. Równocześnie natr. brom. (145).

Rp. Extr. nuc. vom. 0·50; Spir. vini 5.0; Acid. phosphor. dil. 10·0. S. 3 razy dnia po 10 kropli. (130).

Rosyjscy autorowie zalecają stosowanie sperminy, wzgl. cerebryny Poehla.

Alopecia areata. Wyłysienie plackowate. Placki nie zlewające się zarastają stosunkowo łatwo, — nieuleczalne są przypadki wyłysień na obwodzie skóry owłosionej (ophiasis).

Miejscowo na noc smarować całą skórę owłosioną głowy maścią:

Rp. Resorcin. 3,0, albo: Sulf. praecip. 2,50, albo: Thigenol. 5,0; Vaselin. fl. 50,0. Mfung. S. Maść. (150). (170).

Rp. Ol. Cadin. 10,0, Lanolini 30,0; Ac. pyrogallic., Hydrarg. oxyd. flavi, Resorcini āā 1,0. Mfung. S. Maść. (150).

Rano zmywać głowę wodą ciepłą i mydłem wyskokowem (spir. saponato — kalin. c. formalino f. Tlen) i wcierać wśród dnia w miejsca pozbawione włosów:

Rp. Chloral hydrat. 5,0, Spir. vin. rectif. 10,0, Aether. sulf. 20,0. S. Zewnętrznie. (140).

Rp. Ac. salicyl. 1,0. Chloralhydrat. 10,0, Ac. acetic. 1,0, Spir. vin. rectif. ad 100,0. S. Zewnętrznie. (170).

Rp. Tct. Jaborandi 25,0, Tct. Cantharid. 15,0; Spirit. vin., Aeth. sulf. āā 40,0. S. Zewnętrznie. (240).

Rp. Trae chinae comp. Trae Jaborandi, Trae Rosmarini āā 10,0: Ol. Ricini 20,0. S. Zewnętrz. (130).

Amblyopia. p. neuritis optica.

Amenorrhoea. Brak miesiączki. Badać dokładnie i szukać przyczyny. Pamiętać o możebności ciąży. W przypadkach krwiaka macicy (haematometra)— zabieg operacyjny. Jeżeli przyczyną chlorosis, scrophulosis, tuberculosis, anaemia, diabetes, polysarcia— zastosować odpowiednie leczenie, uregulować dyetę i uważać na stolec.

W przypadkach niedostatecznego rozwoju macicy, albo w przypadkach nadmiernego zwinięcia się tejże po porodzie —wstrzykiwania ciepłe, elektryzowanie macicy, kąpiele nożne gorące, upusty krwi z części pochwowej, powtarzane w czterotygodniow. odstępach, szczególniej gdy są molimina menstrualia. Codzienne zakładanie sondy, pędzlowanie części pochwowej nastojem jodu, miesienie wzdłuż kręgów lędźwiowych i krzyżowych. Wewnętrznie: żelazo, luteina, ovarinum Poehl, zmiana powietrza (powietrze górskie), Krynica, kąpiele borowinowe (Mattoniego sól borowinowa).

Rp. Extr. aloes 1·00; Pulv. myrrhae q. s. ut f. pill. Nr. L. S. 3 razy dnia 2—3 pigułek. (150).

Rp. Acid. arsenic. 0·06; Ferri sulfur. exsiccat. 2·00; Piper nigr., Aloes, Myrrh. *āā.* q. s. f. pill. Nr. LX. S. 2 r. dz. pigułkę po jedzeniu. (200).

Rp. Kali hypermang. 1·00; Butyr. cacao 1·00; Pulv. cacao q. s. ut. f. pill. L. S. 3 r. dnia 1—2 pigułek, lub podaje się w czasie molimina menstrualia. (140).

Rp. Capsul. elasticar. tenentium 0·02 Apioli Nr. XX. S. Rano i wieczór kapsułkę zażyć (Baillot i Barbette). (180).

Rp. Mangan. sulfur. 5·00, Bolus albae q. s. ut f. pill. Nr. L. S. 1—2 pigułek dziennie po jedz. (130).

Rp. Ovarinum Poehl in tabl. à 0·3. S. 3—6 tabl. dzien.

Rp. Ovarinum Poehl in amp. pro injectione. S. 1—2 ampuł. dziennie.

Leczenie emanac. radu (w Krakowie Leczn. związkowa). W najnowszych czasach polecają wstrzykiwanie podskórn. pituitryny, pituglandolu i t. p.

Amotio retinae. Oderwanie siatkówki. Względnie najlepsze rokowanie daje oderwanie spowodowane urazem w oku poprzedn. prawidłowem. W przypadkach oderwania na tle wysokiej myopii — widoki trwałego wyleczenia są niepewne. Leczenie: Nieruchome leżenie w łóżku na wznak. Zaciemniony pokój. Obuoczna opaska lekko uciskowa. Do oka chorego codziennie lub co drugi dzień kropla $^1/_2\%$ atropiny. Leczenie napotne (Natr. salicylic., Aspiryna, odwar kwiatu lipowego; wstrzykiwania podskórne pilokarpiny 0,005 do 0,01 *p. d.*). Wewnętrznie jod. Jeśli sprawa nie ustę-

puje, robić ostrożnie podspojówkowe wstrzykiwania 5—15% rozczynu NaCl, które korzystnie jest łączyć z zapuszczaniem rozczynów dioniny w coraz znaczniejszem stężeniu (2—20%). Różne zabiegi operacyjne zalecane przeciw oderwaniu siatkówki zazwyczaj nie odnoszą skutku.

Anaemia. Niedokrwistość może być pierwotną lub następową. Przy leczeniu należy pamiętać zawsze o tem, by niedokrwistości pierwotnej (chlorosis, anaemia pernic.) nie rozpoznawać dopóty, dopóki nie wykluczy się niedokrw. następowej. Najczęstsze przyczyny ostatniej: skrycie przebiegająca gruźlica lub ropnica; nowotwory; kiła; przewlekła zimnica; zatrucia, zwłaszcza ołowiowe; choroby przewodu pokarmowego (zwłaszcza z biegunką); krwotoki (żołądk., maciczne, krwawnice); wreszcie wnętrzaki (najczęściej tasiemiec).

O ile cierpienie podstawowe dostępne jest leczeniu, niedokrwistość następowa również znika po usunięciu wywołującej ją przyczyny. Gdy chodzi o pobudzenie odradzania się krwi, można stosować przetwory żelaza lub arsenu (Lekowanie zob. Chlorosis).

Anaemia cerebri. Niedokrwienie mózgu. Przy ostrem niedokrwieniu mózgu (omdleniu) patrz str. 39. Przy niedokrwieniu przewlekłem mózgu, uwzględnić przyczynę (ogólna niedokrwistość, krwawienia) oraz stosować leczenie ogólne klimatyczne przy jednoczesnem podawaniu żelaza, arsenu n. p. (Arsoferrin-Tektolettes).

Aneurysma. Tętniak. Przy tętniakach obwodowych odpowiednie są zabiegi chirurg. (podwiązanie tętnicy doprowadzającej; ucisk, wycięcie tętniaka i t. p.). Przy tętniakach aorty zalecamy spokój fizyczny i psych., dyetę mleczno-roślinną (jadać w małych ilościach a częściej), pozostawanie dużo w łóżku. Polecają także noszenie opasek z pelotami stale uciskającemi, aku- i galwanopunkturę, wstrzykiwania ergotyny w okolicę worka tętniakowego (0,1—0,3 Extr. fungi secal. aqu. w wodzie lub glicerynie codziennie lub co 2-gi dzień). Do wewnątrz podawać Kali jodatum (2,0—4,0 p. die) przez dłuższy czas. Nadto zalecają też: Pulv. Plumbi acetici (0,3—0,6 p. die), Natr. nitrosum (3 łyżki p. die rozczynu 0,5%), Calcium chloratum (4% rozczyn z dodatkiem syrupu. Co 2 g. łyżkę). Polecają także wstrzykiwania gelatyny podskórnic. (Gelatina steril. 10% Merck).

W razie bólów przynieść mogą ulgę suche bańki w otoczeniu, okłady lodowe lub Leiterowskie, maść Hucharda:

Rp. Mentholi 2,0; Cocaini muriat. 0,2; Morphii mur. 0,4; Ol. Olivarum 1,0; Lanolini 20,0. MDS. Maść.

Na bóle działa też ko-

jąco wdychanie Amylnitritu oraz zażywanie Antipiryny (0,5), Pyramidonu (0,5), Acetphenetidiny (0,25).

Angina diphteritica zob. **Diphteritis.**

Angina pectoris zob. **Stenocardia.**

Angina catarrh. acuta. Ostry nieżyt gardła. Ciepłe płukanie z naparu korzeni ślazowych, 3% kw. borowego. Przy silnych bólach połykanie lodu; okłady zimne na szyję. Wewnętrz. Aspiryna i t. p.

Rp. Kali chlorici 5·0; Aq. destill. 300·0; Spir. menth. pip. gtt. II. MDS. Płukanie. (130).

Rp. Hydrog. hyperoxydat. soluti offic. (Pharm. VIII) 300·0. MDS. Płukanie. (180).

Angina tonsill., catarrhalis, follicularis. Zapalenie migdałków nieżytowe, mieszkowe. Ciepłe płukania:

Rp. Kali hypermang. 1·0; Aq. destill. 300·0. DS. Woda do ust. (125).

Rp. Aq. calcis 200·0. S. płukanie. (50).

Rp. Hydrog. hyperoxydati soluti offic. (Pharm. VIII) 300,0. S. Płukanie. (180).

Obok tego stosować leczenie ogólne i podawać przetwory salicylowe, zwłaszcza Aspirynę.

W przypadkach przewłocznych wyłyżeczkowanie powiększonych folliku łów, ewentualnie wycięcie migdałków.

Angioma. Wypalenie (gdy małe) termokauterem, kwasem azotowym dymiącym, elektrolyza, wstrzykiwania alkoholu, wody utlenionej, zamrażania chlorkiem ethylu i śniegiem bezwodnika kwasu węglowego, wbijania gwoździków aluminiowych i t. p. Leczenie radem.

Anorexia. Brak łaknienia. W leczeniu uwzględnić przedewszystkiem przyczynę, którą mogą stanowić: choroby nerwowe i umysłowe; siedzący tryb życia (zwłaszcza u młodzieży szkolnej); zbyt jednostajna kuchnia, u dziewcząt zbyt mocne ściskanie się sznurówkami, blednica, gruźlica płucna; choroby przew. pokarm. (rak, nieżyt śluzowy, nerwice żołądka, katar bł. śluzowej jamy ustnej, nawykowe zaparcie stolca); choroby ogólne gorączkowe; zatrucia przewlekłe morfiną, tytoniem. Objawowo podawać:

Tra. amar.; Tra. nuc. vomic.; Tra. chinae comp.; Extr. gentian; Decoct. condurango; Tra rhei vinos. Extr. fluid. Chinae Nanning.

Rp. Orexin basic. s. tannic. 0·3. S. 2 razy dziennie na godzinę przed jedzeniem.

Anthrax (= Pustula maligna). Wąglik. Ważne wywiady — zetknięcie z zakażonemi zwierzętami, ich skórami, włosiem; zawód chorego. Mało bolesny silny obrzęk chorego miejsca; szybko powstaje czarny punkt, stopniowo się rozszerzający i otoczony pę-

cherzykami z surowiczą zawartością. Wysoka ciepłota. Dopóki sprawa jest tylko miejscowa, wcześnie rozpoczęte leczenie zwykle bywa skuteczne. Ognisko pierwotne należy zniszczyć przez wycięcie, wypalenie; w otoczeniu zastrzykiwanie 10% rozczynu fenolu; opatrunek antyseptyczny.

Inni radzą znów leczenie zachowawcze absolutny spokój i okłady.

Aphthae (Stomatitis aphthosa). Zapalen. pryszczykowe ust. Dyeta głównie płynna; unikanie potraw gorących i twardych. Przepłukanie ust po każdem jedzeniu (u małych dzieci przestrzyknięcie) 3% kw. borow. lub chloranem potasowym. Można także użyć 1% kalium hypermangan. lub 1—3% Hydrogen. hyperoxydat.

W przypadkach cięższych pędzlowanie pryszczyków 2—3% wodą karbolową lub zapomocą: Tra Myrrhae + Tra Ratanhae āā. Wewnętrznie:

Rp. Kali chlorici 1,0; Aq. dest. 80,0; Syr. rubi id. 20,0. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę. (105).

Uporczywie trzymające się plamy przypalić lapisem in subst.

Apoplexia s. **Haemorrhagia cerebri.** Rażenie, udar, krwotok mózgowy. Łóżko, głowa wysoko ułożona, okład lodowy na głowę, okład zimny na serce, u dobrze odżywionych upust krwi (100—200 gr.). Nadto dać zaraz lewatywę z octem, mydłem lub solą tak, żeby nastąpiło silne przeczyszczenie. W razie silnych objawów podrażnienia — lewatyw. z 1 do 2 grm. chloralu, injekcye podskórne 0·01—0·02 morph. mur. Jeżeli tętno słabe i jest zapad — wino, kawa czarna, kamfora, eter podskórnie. Gdy udar minął, nie pozwalać wstawać z łóżka, okład lodowy w dalszym ciągu na głowie, stolce regulować, wody gorzkie: Hunyady, Morszyńska, Szaratica; chłodne pożywne napoje, limoniady, zupy, mleko w pierwszych dniach po napadzie, później jaja, bulion. W razie bezsenności — środki nasenne (patrz Agrypnia).

W kilka tygodni po ataku kali jodatum, elektryzowanie kończyn porażonych, miesienie, ruchy bierne, kąpiele letnie.

Rp. Infus. Sennae cum Manna 180,0; Natr. sulfur. 20,0. S. 3—4 łyżek dziennie. (220).

Rp. Inf. Rad. Rhei e 10,0: 200,0. S. Co 2 godziny łyżkę aż do skutku. (160).

Appendicitis. Zapalenie wyrostka robaczkowego. Leczenie wyczekujące wewnętrzne daje 10% śmiertelności; operacya wczesna z wycięciem wyrostka robaczk. do 24 godzin od początku choroby — zaledwie 1%; Opóźnienie w zabiegu operacyjnym zwiększa niebezpieczeństwo dla chorego, uniemożliwia chirurgowi zabieg prawdziwie skuteczny i łatwo doprowadzić może

do przedziurawienia wyrostka, co prawie zawsze kończy się śmiercią chorego. Wynikające więc z »leczenia« zachowawczego opóźnienie w zabiegu operac. i niepomyślne zejście całej sprawy jest całkowicie winą lekarza, który rozpoznawszy wcześnie zapalenie wyrostka robaczk. nie skierował chorego od razu do chirurga. Operacya spóźniona nawet w najlepszym razie może spowodować powstanie przepuklin brzusznych z powodu konieczności tamponady, podczas gdy po zabiegu wczesnym prawie zawsze można zaszyć odrazu ranę brzuszną tak samo jak po operacyi między napadami »na zimno«. Jeśli lekarz został wezwany do chorego dopiero w 3-im lub w 4-ym dniu choroby, można liczyć na samoistne n a r a z i e wyleczenie, o ile: 1) ciepłota i tętno posiadają dążność do szybkiego obniżania się i 2) o ile w dole biodrowym praw. daje się wyczuć wyraźny twardy naciek ze stłumieniem wypukowem, świadczący o samoobronie ustroju i umiejscowieniu sprawy. Wtedy zalecić musimy bezwzględny spokój, dyetę wyłącznie płynną, okłady lodowe lub gorące (termofory, worki z ogrzanym piaskiem) na brzuch. Kontrolować przytem ściśle ciepłotę, której podniesienie się wskazuje na powstawanie ropnia i zmusza do zabiegu operac.

Jeśli napad przeminął gładko, nakłonić chorego do operacyi doszczętnej »na zimno«, najlepiej w 3—6 tygodni od ostatnich wzniesień ciepłoty (przez cały ten czas należy chorego mieć w swej opiece i dokładnie mierzyć ciepłotę). Czasem wypadnie czekać dłużej, dopóki przy normalnej ciepłocie nie zniknie zupełnie naciek zapalny i żywsza bolesność w dole biodrowym prawym.

W c z e s n e r o z p o z n a n i e umożliwia nam następujący zespół objawów: 1) Stała mniej lub więcej żywa bolesność w dole biodrowym prawym przy macaniu i samoistna — (tę ostatnią chorzy często nieściśle lokalizują), występująca już to nagle w silnym stopniu, już też powoli wzrastająca; 2) podniesienie ciepłoty, choćby tylko o parę dziesiątych ponad 37^0 C; 3) nudności, a tembardziej wymioty, brak łaknienia i wyraźne zaalterowanie stanu ogólnego; 4) stwierdzenie oporu mięśn. nad prawym dołem biodr. przy macaniu (porównać ze stroną lewą); 5) stwierdzenie żywej bolesności przy szybkiem puszczeniu ręki, powoli wciśniętej w powłoki brzuszne nad okolicą kątnicy (podrażnienie otrzewnej ściennej). U kobiet nie należy zaniedbywać badania ginekolog. i należy myśleć także o sprawach zapalnych w przydatkach; u mężczyzn stwierdzić zawsze przez odbytnicę, czy bolesność nie przechodzi już na miednicę małą, zwłaszcza na stronę prawą. Wywiady o jednym lub paru podobnych przebytych napadach mogą być

również w rozpoznaniu pomocne. Wogóle przy appendicitis lekarz winien kierować się zasadą, że dla chorego jest lepiej nawet przy niezupełnie jasnych objawach skierować go do chirurga, niż zbagatelizować pierwsze objawy (»zaparcie, zapalenie kiszek, niestrawność«) i dopuścić do rozwoju groźnych, nieraz z godziny na godzinę szybko się wzmagających objawów.

Arteriosclerosis. Tętnic stwardnienie. Przedewszystkiem wystrzegać się wysiłków fizycznych i wzruszeń. Zwracać pilną uwagę na stolec (zob. Obstipatio habitual.). Stosować mleko dyetetyczne »Laktol« (równoznaczne z francuską Lactobacilliną) w ilości $^1/_3$ litra na dobę (wyrób krakowski), lub jego przetwór »Laktol« w pastylk. (2—3 pastyl. dziennie). Regenerol. Wystrzegać się alkoholu i potraw korzennych; mięso w niewielkiej ilości, najlepiej białe. Huschard poleca dyetę mleczną. Z leków — Kalium lub Natrium jodatum, a w miarę potrzeby równocześnie albo naprzemian z środk. nasercowymi, nitrogliceryna. Uwzględnić: Lues, Diat. uric., Tabes, Morb. Brighti, Diabetes, Ołowicę.

Z leków można też stosować przetwory oryginalne, jak:

Rp. Tablet. Sajodini f. Bayer à 0,5. Dtd. Nr. XX. S. 3—6 pastylek dziennie, zwolna postępując; po 20 dniach przerwa 10-dniowa.

Rp. Jodone »Robin« lagen. orig. S. 3 r. dz. po jedz. po 20 kropli w kielisz. wody; po 20 dn przerwa 10-dn. itd.

Rp. Jodglidini in pas. à 0,50 scat. orig.

Arthritis vide **Rheumatismus articulorum.**

Arthritis urica. Podagra, Dna; Zapalenie stawów dnawe, moczanowe. Leczenie dyetetyczne. Ograniczenie pokarmów co do ilości i jakości. Wolno jeść mięso najlepiej gotowane i częściej białe, mleko, jarzyn sporo nie zawiele mącznych potraw a głównie unikać napojów wyskokowych. Natomiast tłuszcze są pokarmem bardzo wskazanym, o ile często towarzysząca chorobie otyłość nie stanowi ograniczenia w tym względzie. Jaja we wszelkiej postaci dozwolone. Natomiast unikać materyi wyciągowych, zawartych obficie w rosołach, bulionach, sosach. Dobrem jest podawanie słabych wód alkalicznych (np. Krościeńskiej) w dużej ilości, najmniej 1 butelka dziennie. Wskazany jest ruch na świeżem powietrzu, wycieczki w góry, gimnastyka. Dodatnio również działają letnie kąpiele.

Następn. picie wód: Salvator, Bilińska, Vichy, Rymanowska (Klaudya), Szczawnicka (Józefina), Neuenahr, Krościeńska, Luhaczowicka, litowa sztuczna Rzący i Chm., otyłym zaś osobom można polecić Marienbad, Karlsbad. Także leczenie na miejscu w Karlsbadzie, słab-

szym — w Ragaz, Gastein lub w Luhaczowicach, kąpiele z dodatk. soli borowin-fabryki »Tlen« lub Mattoniego. Leczenie emanac. radu (w Krakowie w Leczn. związk.).

W skaziemoczanowej przewlekłej doskonałe nieraz wyniki daje mieszanka polecana przez Gastona-Lyona: **Rp.** I. Natri bicarbon 40,0; Lith. carbonici 10,0; Ol. Citri gtts tres. D. in scatulam. (150).

II. Ac. citrici 50,0 D. in scatulam. S. Po ½ łyżeczki z każdego słoika wypić w szklance wody alkalicz. (np. Krościeńs. ze zdroju Stefana) 3 r. dz. (Proszki trzymać sucho). (120).

Dobrze również działają:

Rp. Uricedin »Strohschein« lagen. orig. S. ½—1 łyżecz. od kawy w szklance gorącej wody 2—3 r. dz.

Rp. Sidonal (lub Urosin) 0,5. Dtd. No XXX. S. do 10 proszk. dziennie (środek b. drogi).

Rp. Piperazin muriatic., Phenocoll. hydrochlori ci āā 1,0. M. Dtd. No XX S. Proszek rozpuszczony w flaszce wody alkal. wypić w ciągu dnia.

Rp. Regenerol. lgn. orig. S. 3 kołaczyki dziennie,

Autorowie francuscy zalecają leczenie skombinowane arsenowo-alkaliczne, zwłaszcza gdy dna jest powikłana z cukrzycą. Podajemy wtedy przez 3—4 tygodni 3 r. dz. w szklance wody po łyżeczce Lith. citric. effervescens, dodając stopniowo 5—10—5 kropli płynu Fowlera.

W ostrym napadzie dny — leżenie w łóżku, dyeta wyłącznie mleczna, duża ilość wody alkalicznej. Miejscowo maść (miesienie przeciwskazane):

Rp. Ungu. populi 30,0; Extr. Bellad. 3,0; Extr. Opii 0,3. Mfung. S. 1—2 r. dz. wetrzeć w bolesne miejsce. (240).

Wewnętrznie podajemy przetwory salicylowe (Natr. salicyl. do 8,0; Aspirynę lub hydropyrinę do 4,0; Salipyrinę do 4,0; Antipyrinę i Fenacetynę do 3,0 *pro die*), lub niestałe więc ryzykowne w użyciu przetwory Kolchicyny.

Rp. Trae Opii croc. 2,0; Vini Colchici 10,0. S. 3 razy dz. po 10—20 kropli, lub: (110).

Rp. Liqueur Laville lagen. orig. S. 50—100 kropli dz. (przetwór kolchicyny francuski, obecnie i w Niemczech rozpowszechniony).

Pfeiffer w ostrym napadzie dny miał otrzymywać doskonałe wyniki przez podawanie dużych ilości (do 5,0 dziennie) Acid. hydrochlorici diluti.

W ostatnich czasach znaczne zastosowanie uzyskał atophan. Po podaniu tego leku następuje silne wydzielanie się kwasu moczowego.

Rp. Atophan 0,50. S. 2 proszki dziennie.

Ascaris lumbricoides. Glista dżdżownicowata. Zabraniać pokarm. mącz., natomiast mleko, mięso.

Rp. Santonin 0,10—0·20;

Ol. ricini 50·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (115).

Rp. Santonin, Calomel. *āā*. 0·01—0·03; Pulv. rad. Rhei 0,15; Sacchari 0,20; Mfp. dtur. tal. dos. Nr. VI. Rano i wieczór proszek. (130).

Użyć można też trochisci santonini po 0,025 santoniny.

Ascites — Puchlina brzuszna. Uwzględnić przyczynę (schorzenia serca, wątroby i żyły wrotnej; schorzenia otrzewnej, nerek; zmiany miejsc. w jamie brz. lub w narz. płciow. wewn. kobiecych). Odpowiednio do danego przypadku stosujemy środki nasercowe (zob. Vitia cordis) lub moczopędne (zob. Morb. Brighti). Dobre wyniki daje dyeta Karelli (zob. Morb. Brighti). Ewent. operacya Talmy oraz zabiegi, usuwające zmiany miejscowe.

Asphyxia neonatorum. — Zamartwica płodu. Przy pierwszym stopniu zamartwicy, kiedy skóra noworodka jest sinawa lub sinawo-różowa, twarz jakby zbrzękła, spojówki nastrzykane, napięcie mięśniowe utrzymane, czynność serca wyraźna, zwolniona, oddychanie powierzchowne i nieregularne, — należy płód urodzony natychmiast odpętlić, usunąć palcem śluz z gardła i z ust, potem uchwycić go za nóżki i trzymając ze zwieszoną na dół główką stosować nacieranie i inne podniety skórne tak długo, aż płód oddycha regularnie i głęboko, krzyczy głośno, a ucho przyłożone do klatki piersiowej nie stwierdza w płucach trzeszczeń. W celu uniknięcia zbytniego obniżenia ciepłoty ciała noworodka należy go od czasu do czasu zanurzyć w ciepłej (35° C) kąpieli, poczem ciało jego dokładnie osuszyć i natrzeć.

Przy drugim stopniu zamartwicy, gdzie ośrodek oddechowy jest porażony, skóra noworodka woskowo-blada, wargi sine, zupełny brak napięcia mięśniowego, brak zupełny oddechu, a czynność serca jako jedyny objaw gasnącego życia jest zaledwie dostrzegalna, — należy po odpętleniu płodu wprowadzać sztucznie powietrze do jego ustroju przez sztuczne oddychanie (Schultze, Sylwester, Prochownik i t. d.) tak długo, dopóki nie pojawią się oddechy samoistne.

Cucenie płodu musi trwać tak długo, jak długo utrzymuje się choćby najsłabsza czynność serca.

Asthma bronchiale. Dychawica oskrzel. W leczeniu należy wyróżnić: 1) leczenie samego napadu. 2) Leczenie w okresie pomiędzy napadami, zmierzające do leczenia samej choroby i zapobiegania napadom.

Leczenie napadu dychawicy. Najpewniej działa morfina i chloral w dużej, najlepiej jednorazowej dawce.

Rp. Morph. muriat. 0,1; Aq. destill. 10,0. S. steril. do injekcyi. Wstrzykn. podsk. 1—2 cm^3. (Wyjałowione roztwory morfiny po 0,01 i 0,015 w zatopionych fiolkach wyrabia w kraju apteka We-

wiórskiego we Lwowie). (160).

Rp. Chloralhydrat 1,5. Dtd. Nr. II in vitro bene clauso. S. 1 proszek w $1/_2$ szklance wody ocukrzonej; w razie potrzeby po upływie $1/_2$ godziny drugi proszek. (65).

Inne środki, jak pędzlowania, wziewania, okadzania działają mniej pewnie; częstokroć jednakże u jednych działa to, co u innych zawodzi.

Rp. Cocaini hydrochlorici 0,5; Aq. dest. 10,0 S. pod czas napadu pędzlować wnętrze nosa (Ostrożnie, możliwość zatrucia). (165).

Rp. Pyridini 5,0. S. Wylać na talerzyk i wdychać przez $1/_2$ godziny z odległości 2 metrów. (75).

Rp. Amylnitrit 3,0. D. in vitro rostr. S. 5 kropli nalać na chustkę do nosa i wziewać, póki nie nastąpi zaczerwienienie twarzy lub uczucie naporu krwi do głowy (zdaleka od ognia i światła — wybuch!). (65).

Rp. Poudre Cléry (=Opii pulv. 3,0; Fol. Bellad. pulv., Fol. Strammonii *āā* 45,0; — nasycone roztworem Kalii nitrici 7,0; Aq. dest. 20,0). S. Posypać na gorącą blachę i wziewać.

Rp. Charta nitrata Nr. III. S. wziewać dym z zapalonego arkusza.

Używane są także przeciwdychawicze papierosy, zwłaszcza t. z. »Cigarettes pectorales d'Espic« o składzie:

Rp. Fol. Bellad. 60,0; Fol. Hyoscyami, Fol. Strammonii *āā* 30,0; Semin. Phelandri 10,0; Extr. Opii 3,0; Aq. laurocerasi 2,0. Macera folia et semen per horas XII et exprime, solve tum Extr. Opii deinde chartam bibulam liquore imbuce ac probe sicca, ut exinde conficiantur cigarettae.

Leczenie dychaw. oskrzel. w okresie wolnym od ataku. Uwzględnić możliw. astmy na drodze zwrotnej (cierpienia jam nosow., ciąża, climacterium), najczęściej przy jednoczesnem neuropatycznem usposobieniu. Z leków w tym okresie są wskazane przetwory jodu, arsenu i atropina.

W nowszych czasach Nowotny w Krakowie w upartych postaciach astmy otrzymywał wyleczenie przez stosowanie broncho-tracheoskopii.

Sole jodowe podajemy same lub z Lobelią; w razie osłabienia czynności serca łączymy je z środkami nasercowymi i stosujemy od 2-go dnia po przejściu napadu przez czas dłuższy (niektórzy z przerwami podają ten lek miesiącami).

Rp. Kali jodati 1,0—2,0; Aq. dest. 200,0. S. 3 łyżki dziennie. (110).

Rp.. Kali jodati 1,0—2,0; Trae Lobeliae 20,0. S. 3 r. dz. po 20 kropli. (140).

Rp. Kali jodati, Coffeini natr. benz. *āā* 2,0; Aq. destill. 200,0. S. 3 łyżki dzien. (130).

Rp. Sol. arsen. Fowleri 5,0; Trae Chinae compos. 10,0. D. in vitro rostr. S. 2 r. dz. po jedz. stopniowo 5—15—5 kropli, poczem tygodn. przerwa i t. d. (115).

Podawanie arsenu dwa, a nie jak zwykle 3 r. dzien-

nie pozwala choremu raz dziennie jeść owoce mimo jednoczesnego używania arsenu. Można także podawać arsen w postaci wód (Gubera, Levico, Roncegno — zob. Chlorosis).

Poza tem uwzględnić leczenie klimatyczne, pamiętając, że nigdy z góry przewidzieć nie można, gdzie dany chory będzie czuł się lepiej. W grę wchodzą miejscowości wysoko-górskie, (np. St. Moritz), klimat podalpejski, a przedewszystkiem nadmorski. Przy następowej rozedmie płuc — Szczawnica, Reichenhall.

Atelectasis pulmonum. Niedodma płuc. U noworodków ciepła (do 35 °C. kąp., zimne polewanie i nacieranie ciała. Dzieci takie należy często nosić, budzić ze snu. Obok świeżego powietrza, ogrzewać gorącemi flaszkami w pościeli, couveuse. U starszych dzieci i u dorosłych, a zwłaszcza u starców, uwzględnić przyczynę i baczyć na zmianę pozycyi w łóżku; przestrzegać przed ciągłem leżeniem na wznak; zwracać baczną uwagę na czynność serca oraz na to, aby wydzielina w płucach nie zalegała. Dzieciom podajemy:

Rp. Liquor. ammon. anis. 1·00; Aq. destil. 50·00; Syrup. Sacchari 15·00. MDS. Co godz. łyżeczkę. (80).

Rp. Tartari stibiati 0,10; Mixt. gummosae 50,00. M. D. S. Co kwadrans łyżeczkę. (100).

Dorosłym przepisujemy:

Rp. Liq. ammon. anis. 2,0; Coffein. natr.-benz. 1,0; Kali jodati 1,0; Aq. dest. ad 180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godziny łyżkę stoł. (130).

Atonia ventriculi. Leczenie ogólne (dobre powietrze, woda, unikanie przeciążenia pracą) należy połączyć z dyetetycznem. Leczenie tuczne połączone z leżeniem w łóżku przynajmniej przez 2 tygodnie; najłatwiej da się ono przeprowadzić w sanatoryum i przy zmianie miejsca pobytu. Przez pierwsze 2—3 tygodni dolegliwości zwykle nie ustępują, a nawet nieco potęgują się. Leki służą tutaj tylko do poparcia leczenia dyetetycznego.

Rp. Extr. Chinae Nanning 30,0. S. 3 r. dz. po 20 kropli przed jedzen.

Rp. Trae nucis vomicae 5,0; Trae Gentianae (lub Trae Rhei vin.) 25,0. S. 3 r. dz. po 30 kropli na cukrze lub w kieliszku wody na 1/2 godz. przed jedzeniem. (270).

Rp. Trae Chinae comp. 50,0. S. 3 r. dz. po 1/2 łyżeczki od kawy. (105).

Rp. Extr. fluidi Condurango 50,0. S. 3 r. dz. po 1/2 łyżeczki od kawy. (180).

Przy silnych dolegliwościach i przeczulicy:

Rp. Trae Bellad. 10,0; Trae Valer. simpl. 20,0. MDS. 3 r. dz. po 30 kr. (130).

Można też zastosować miesienie ogólne lub miejscowe okolicy żołądka.

Balanitis i Balanopostitis. Zapalenie żołędzi i napletka. Czystość, przemywanie 3% rozcz. kw. borowego, 1 ‰ rozcz. kali hypermanganic., wodą cie-

płą 1‰ rozcz. albarginy albo zasypywanie proszkiem: **Rp.** Tannin (albo: Tannoform; albo: Bismuth. subnitr.; Amyl. tritic. āā 10,0. S. Zasypka. (120, 200, 150).

Dla zapobieżenia nawrotom: **Rp.** Zinc. oxyd.; Talc. venet. āā 10,0; Calomel. 0,5 S. Zasypka. (110).

W razie owrzodzeń stosować pędzlowanie rozcz. 1—3% arg. nitric., 5—10% resorcyny, ½% antinosin lub przy obecności stulejki przestrzykiwać pod napletek płynami: 1‰ arg. nitric., albarginy, itrolu.

Rp. Acid. boric. 5,0; Tonogen suprarenale Richter 10,0; Perhydrol. 10,0; Aqu. dest. 300,0. S. Zewnętrznie. (675).

Przy znacznym obrzęku napletka okłady z rozcieńcz. octanu glinowego, wreszcie przy zbyt długim napletku i ciągłych nawrotach zapalenia, częściowe lub całkowite obkięcie napletka.

Bartholinitis. Z a p a l e n i e g r u c z o ł ó w p r z e d s i o n k o w y c h.

a) acuta.

Obok leczenia rzeżączki pochwy (przestrzykiwania), spokój, okłady z lodu lub z octanu glinowego, wody borowej lub 2% ichtyolu, wreszcie ciepłe kąpiele nasiadowe. Gdy obrzęk się zwiększa, wyjęcie całego gruczołu, a gdy wyraźne chełbotanie — szerokie nacięcie na wewnętrzn. stronie wargi sromnej mniejszej i wycięcie torebki gruczołu.

b) chronica.

Wstrzykiwanie 1—2% rozcz. arg. nitric. do ujścia gruczołu zapomocą strzykawki Anel'a, lub w lepsze i pewniejsze wyłuszczenie gruczołu.

Blenorrhoea neonatorum. Z a p a l e n i e w i e w i ó r o w e s p o j ó w k i u n o w o r o d k ó w. Wobec wydzieliny ropnej śmietankowatej wycierać spojówkę odwróconych powiek i załamków 5—10% protargolem. Prócz tego częste wypłukiwania spojówki 2% protargolem. W razie silnego obrzęku powiek — kantoplastyka. W razie owrzodzeń na rogówce, oprócz środków powyższych, leczenie jak przy wrzodach.

Gdy wydzielina z ropnej stanie się śluzowo-ropną, zastąpić protargol lapisem ½—2%.

Jako prophylacticum zapuszczanie zaraz po urodzeniu wedle Crede'go lapisu 2% lub lepiej protargolu 5% albo sofolu 5%.

Blenorrhoea urethrae. patrz Gonorrhoea.

Blepharadenitis. Z a p a l e n i e b r z e g u p o w i e k o w e g o. Przy *Blepharad. squamosa* smarować na noc brzegi powiek jedną z następujących maści:

Rp. Hydrarg. oxydati flavi v. h. p. 0,15—0,25; Vaselin., Lanolini āā 2,5. S. Maść. (110).

Rp. Xeroformii 0,1—0,2; Thigenoli 0,25; Vaselini, Lanolini āā 2,5. S. Maść. (110).

Rp. Hydrarg. oxydati rubri 0,2; Liquoris Plumbi acetici perfecte neutrius 0,1; Ac. borici (vel Xeroformii) 0,3; Vaselini flavi, La-

nolini puri āā 5,0. S. Unguentum ciliare. (120).

Przy *Blepharad. ulcerosa* należy przed wtarciem maści usunąć strupy za pomocą ciepłych okładów, np. z rozczynu boraksu (Boracis 6,0; Aq.dest. 300,0). Uwzględnić stan spojówki i leczyć równocześnie, o ile istnieje, Conjunctivitis catarrh. Badać wzrok i refrakcyę i wyrównywać szkłami wady tejże, zwłaszcza niezborność. Uwzględnić stan jamy nosa, stan ogólny (zołzy, niedokrwistość, skłonność do łojotoku). W końcu zalecić pobyt na świeżem powietrzu, unikanie kurzu, kąpiele słone.

Bronchiectasis. Rozdęcie oskrzeli. W leczeniu uwzględnić należy następujące wskazania: 1) nie dopuszczanie do zalegania wydzieliny; 2) odkażanie tejże, czyli zapobieganie wzgl. leczenie Bronchitis foetida; 3) leczenie nieżytu oskrzeli i jego następstw wogóle; 4) poprawa upośledzonego zazwyczaj stanu ogólnego.

Ad 1). Metodyczne uciskanie klatki piers. w czasie wydechu, powtarzane kilka razy dz. Ze skutkiem również można stosować wody alkal. (szczawnicka Józefina), ewent. środki wykrztuśne (patrz Bronchitis).

Ad 2). Podawanie do wewnątrz lub wziewanie środków przeciwgnilnych i balsamiczn.

Rp. Myrtoli 0,15. Dtd. No XX in caps. gelatin. S. 3—6 kaps. dziennie. (245).

Rp. Eucalyptoli 0,25. Dtd. No XX in. caps. gelatin. S. 3—5 kaps. dziennie. (195).

Rp. Pil. Eucalypt. comp. (f. Banke Cracoviae) lagen. orig. unam. S. 3 r. dz. po 2 pig.

Rp. Ol. Eucalypti 10,0. S. 3 r. dz. po 3—10 kropli (stopniowo od 3 kr.) w gorącem mleku. (70).

Rp. Terpinhydrat 1,0; Spir. Vini, Aq. dest., Spir. Menth. crisp. āā 50,0. S. Co 3 godz. łyżkę zażyć. (200).

Terpinol jest mniej pewny w działaniu. Olejku sosnowego lub terpentynow. używamy po 5—10 kropli kilka razy dz. w mleku gorącem do wewnątrz lub do wziewań.

Nie należy też, zwłaszcza przy cuchnącej plwocinie, zapominać o wziewaniu karbolu (watę polaną 5% rozczynem karbolu umieszczamy w tutce papierowej, wziewając przez nos i usta w razie potrzeby całemi godzinami).

Ad 3) i 4). Leczenie klimatyczne zależne od właściwości osobniczych i pory roku (średnio-wysokie miejscowości górskie, jak Szczawnica, Reichenhall, Gries obok Bozen, Meran; zimą wyjazd na południe). Gdy to niemożliwe, pobyt na wsi w okolicy zdrowej, lesistej. Forsowne odżywianie.

Próbuje się też obecnie leczenia operacyjnego.

Bronchitis — Nieżyt oskrzeli.

a) acuta: W razie gorączki leżenie w łóżku, środki napotne, bańki suche, okład wysychający. W razie sil-

nego, suchego, męczącego kaszlu środki narkotyczne.

Rp. Codeini phosphorici 0,02; Sacchari 0,3. Dtd. Nr. X. S. 3 pr. dziennie. (185).

Rp. Codeini phosphorici 0,2; Aq. laurocerasi 10,0. D. in vitr. rostr. S. 2—4 razy dz. po 15—20 kropli. (160).

W podobny sposób i w tych samych dawkach przepisywać można też Dioninę i Peroninę. Z innych:

Rp. Morph. muriat. 0,005; Extr. Cannab. ind. 0,015; Sacchari 0,3. Mfp. Dtd. Nr X. S. 2—3 proszk. dz. (155).

Rp. Extr. hyoscyami 0,03; Sacchari 0,3. Mfp. Dtd. Nr X. S. 2—3. proszk. dz. (140).

Gdy kaszel zaczyna być wilgotniejszy — wody alkaliczne (Szczawnicka Józefina, Krościeńska, Luhaczowicka), lub środki wykrztuśne albo balsamiczne.

Rp. Inf. rad. Ipecacuan. e 0.5: 180,0; Syr. Aurantii 20,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (140).

Rp. Decoct. rad. Senegae e 5,0—10,0: 180,0; Liq. Ammon. anis. 3,0; Syrup. simpl. 17,0. S. Co 2 godziny łyżkę. (140).

Rp. Inf. rad. Ipecac. e 0,5: 180,0; Kali jodati 1,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (140).

Rp. Pulv. Doveri 0,15—0,25. Dtd. No X. S. 3 proszki dziennie. (110).

Ze środk. balsam. stosujemy: Ol. Terebinthinae, Ol. pini pumil., Terpinhydrat, Terpinol. Zobacz także Bronchiectasis.

b) chronica. Dobre powietrze, unikanie dymu, kurzu, pożywna dyeta, środki lekko przeczyszczające. Jeżeli można, wysłać na zimę do cieplejszego klimatu, w lecie pobyt na wsi lub zdrojowiskach (Szczawnica, Krościenko, Luhaczowice, Reichenhall). Inhalacye soli (2%) z dodatkiem Ol. terpent. Ol. pini pumilionis. Picie wód Szczawnickich, Krościeńsk., Luhaczowickich, alk. sztucz. Rzący i Chm. Expectorant. W razie kataru wilgotnego Ipekak, Apomorphin. Przy Bronchoblenorrhea: Ol. Terebinth. dziennie dwa razy po 5—10 kropli z mlekiem, lub w kapsułkach. Creosotal w emulsyi 5—10: 100. 3 razy dziennie łyżeczkę. Syrup. thymosulfo-guajacolic. f. Armatys. Syrup Famel. W razie duszności bańki suche, synapizmy.

c) f o e t i d a:

Środki balsam., jak Eucalyptol, Myrtol, patrz Bronchiectasis.

U dzieci:

Dzieciom z nieżytem oskrzeli bez gorączki woda Szczawnicka, Krościeńska, Luchaczowicka lub sztuczna Selterska Rzący i Chmurskiego z mlekiem.

Rp. Inf. ipecac. e 0·10 ad 80·00; Ammon. muriat. 1·00; Aq. lauroc. gtts. X.; Syrup. simpl. 15·00. DS. Co godzinę łyżeczkę. (130).

Rp. Kali vel Natri jodati 0·50—1·0; Aq. destillat. 80·0; Syr. Senegae 20·0. DS. Co godzinę łyżeczkę. (120).

Rp. Extr. Belladonnae 0,03—0,05; Aq. laurocerasi 1,0; Syrup. Althaeae 20,0; Aq. destill. ad 100,0. MDS. Co 3 g. łyżeczkę. (120).

Nieżyty oskrz. na tle

krzywicy lub zołzów, wymagają użycia tranu, żelaza i jodu. Inhalacya z wód alkalicznych, pobyt w miejscach lesistych i górzystych, lub nad morzem. Dyeta posilna, łatwo strawna (mleko, jaja, mięso siekane). W razie n. o. z gorączką, trzymać dziecko w pokoju, środki wykrztuśne.

Jeżeli wykrztuszanie skąpe — Natr. jodat. (0·50: 100·00). Wziewanie pary. Jeżeli wydzielina obfita, dodać do Senegi Liquor am. anis. W razie ustania wykrztuszania, sinicy (bronchiolitis; bronchopneumonia): flor. benzoes, kofeina, kamfora, wino mocne, koniak, ciepłe kąpiele z zimnemi polewaniami, kąpiele gorczyczne, lub lepiej zawijania gorczyczne. Do litra wody gorącej (ale nie wrzącej 70—80°) daje się 3—4 garści mąki gorczycznej. Po 5—10 minutach zaczyna się wydobywać olejek gorczyczny (trzeba niekiedy dodać łyżkę octu). Wtedy macza się w płynie prześcieradło, wyciska, kładzie na kocyku, na tem dziecko i zawija się dziecko prześcieradłem i kocem po szyję i zostawia na 20—30 minut. Kąp. 35° C. celem oczyszczenia skóry i osuszenie jej, lub jeszcze przedtem zawinięcie napotne w wilgotne prześcieradło i kocyk na 1 godzinę. Procedurę stosuje się tylko raz dziennie. Skóra dziecka powinna się po zawinięciu silnie zaczerwienić. Dzieci małe często nosić na ręku.

Rp. Terpini hydrat 1·0; Spirit. vin. rectif. 10·0; Aq. destill. 100.0; Syr. aurant. 15·0. MDS. Co 2 g. łyżeczkę. (120).

Bulimia — Wilczy głód. Zdarza się przy cukrzycy, rozszerzeniu żołądka, przy pasorzytach jelitowych, w blednicy, chorobie Basedowa, neurastenii, histeryi i u obłąkanych.

Leczenie winno być oczywiście przyczynowe. Wilczy głód występować też może przy cierpieniach żołądkowych, połączonych ze zwiększonem wydzielaniem soku żołądk., a wtedy leczenie karlsbadzkie daje dobre wyniki.

Rp. Pulv. Doveri 0,15; Natri. bicarbon. 0,35. Mfp. Dtd. Nr. XX. S. 4 r. dz. proszek. (215).

Rp. Chin. hydro-brom. 0,3. Dtd. Nr. XX. S. 3 r. dz. proszek. (245).

Rp. Opii 0,5; Extr. et pulv. Liquirit. āā q. s. ut. f. pill. Nr. XXX. S. 4 r. dz. po pigułce. (170).

Rp. Extr. Opii, Extr. Bellad. āā 0,01; Sacchari 0,5; Mfpulv. Dtd. Nr. XX. S. Rano i wieczór po jednym proszku. (210).

Bursitis — zapalenie torebki maziowej. Obrzmienie, zaczerwienienie, wysoka ciepłota, ból, dreszcze i t. p. Łudzi zajęcie stawu. Najczęściej nad rzepką, na ramieniu, pięcie i t. p. Tła: tryper, gościec, gruźlica, uraz i t. d. Leczenie: spokój, okłady, jod, ichtyol, ucisk. Gdy guz przestanie rosnąć i boleć a nie znika, wypuszczenie płynu, wstrzyknięcie jodyny lub co lepiej wycięcie torebki.

Carbunculus — kolonie czyraków, sięgające w głąb tkanki podskórnej i powodujące jej martwicę. Zawsze zwrócić uwagę na mocz, czy nie zawiera cukru i w tych razach być bardzo oględnym z rokowaniem. Najczęstsze usadowienie: na karku, plecach, wargach.

Leczenie: Energiczne liczne nacięcia aż do zupełnie zdrowych tkanek zarówno w głąb jak i ku obwodowi. Części środkowe skóry, podziurawione wylotami czyraków, wyciąć zupełnie. Im lepiej nacięto od razu, tem pewniej nie trzeba będzie tego powtarzać. Okoliczną skórę chronić tłuszczem. Na wewnątrz drożdże. (Mycodermin Furunculin). Zewnętrznie, kamphenol Chlumskyego.

Callus Clavus — celem zmiękczenia: Empl. sapon. Empl. hydrarg. āā 5,0. S. plaster. (90). Szerokie obuwie, wycięcie.

Rp. Hydrarg. bichlorat. 0,50; Collodii q. s. ad. 15,0; D. ad. vitr. nigr. S. Ostrożnie wypędzlować. (105).

Rp. Merc. praec. alb. Zinc. oxyd. āā 2,0; Ung. simpl. 20,0; S. maść. (135).

Rp. Acid. salicyl. 1,0; Extr. Cannab. ind. 0,5; Spir. Vini 1,0; Äther. 2,5; Collod. elast. 5,0; S. zewn. (145).

Carcinoma hepatis. Rak wątroby. Do raka wątroby usposabiają kamienie żółciowe i nadużywanie wyskoku, należy więc zwalczać alkoholizm i przeciwdziałać tworzeniu się kamieni żółc. (gorsety silnie uciskające utrudniają krążenie żółci). Raka wątroby tylko wyjątkowo można usunąć operacyjnie, zwykle jest on nieuleczalny.

Leczenie jest wogóle objawowe: Posilna dyeta, wiele mleka; lekkie środki czyszczące; stomachica i amara; wino Condurango (do 15 łyżek dziennie). W razie bólów — narcotica.

Pamiętać, iż najczęściej rak wątroby nie jest pierwotny, lecz tylko przerzutowy (zwłaszcza z żołądka).

Carcinoma oesophagi. Rak przełyku. Rozszerzanie cieśni zgłębnikami, aby chory mógł przełykać. W razie bólu przy przełykaniu (dysphagia), kołaczyki:

Rp. Cocain. mur. 0·015; Menthol 0·01; Morph. muriat. 0,005; Sacch. q. s. ut. f. pastilli. S. W razie potrzeby wziąć kołaczyk.

Lepsza eukaina, ponieważ nie sprowadza zatrucia. Dawka w kołaczyku 0·01 i więcej.

Polecają też 3% rozczyn perhydrolu — łyżkami co godzinę.

Carcinoma uteri. Rak macicy. Wycięcie macicy tylko całkowite, drogą cięcia brzusznego z usunięciem zajętych nowotworowo gruczołów chłonnych, wyjątkowo przy bardzo niekorzystnych warunkach dla operacyi drogą pochwy. W przypadkach nie nadających się do zabiegu, usunięcie wybujałości nowotworowych ostrą łyżeczką i żegadłem,

leczenie promieniami Roentgena, radu, mesotoru. Wstrzykiwania odkażające 1% rozczynu Bactoformu lub:

Rp. Kali hypermang. 10·00; Aq. dest. 150·00. DS. Pół łyżki na litr wody. (100).

Rp. Acidi carbol. 20·00 —30·00; Aq. dest. 1000·00. DS. Do wstrzykiw. Gdy plamy krwawe: (200)

Rp. Acet. pyrol. crudi 300·00. DS. 3—5 łyżek na litr wody do wstrzykiwań. (70).

Próbują stosowania zaczynów, jak trypsyny, pankreatyny, holageny już to miejscowo, już per os lub podskórnie.

W przypadkach krwotoków spokój, tamponowanie pochwy, względnie ponowne wyskrobanie nowotworu i przyżeganie cum ferro candente, termokauterem i t. d. albo środkami chemiczn. silnie żrącymi, — alkoholem 60—70°, acetonem, chlorkiem cynku 50%, formaliną 4—10%. — Polecają także 18—20% rozczyn wodny ferropyr. (Knoll), którym napawa się małe tampony i przykłada na miejsca krwawiące; ferropyriny można użyć w tym celu w proszku na tamponach. Miejscowo stosować:

Rp. Natr. chlorici; Bismut. subnitr. *āā* 10·0; Jodoformi 4·0. S. Stosować do tamponów lub: (190)

Rp. Jodoformi 1·0; Natri chlorici, Glycerini *āā*. 20·0. S. Na tamponie założyć. (130).

Wreszcie przeciw bólom należy podawać środki kojące: morfinę, opium i t. d.

Carcinoma ventriculi. Rak żołądka. W przypadkach nienadających się do zabiegu operacyjnego, leczenie jest objawowe, zmierzające do podtrzymania sił chorego za pomocą lekko strawnej a pożywnej dyety, oraz usuwania bólów przez podawanie środków odurzających. Prócz tego wskazane jest podawanie kwasu solnego, którego żołądek rakowato zwyrodniały najczęściej nie wydziela, oraz podawanie przetworów Condurango, przeciw objawom dyspeptycznym. W razie towarzyszącego rozszerzenia żołądka lub krwotoków vide: Dilatatio ventriculi, Haematemesis.

Rp. Tinct. nuc. vom. Acidi hydrochl. *āā* 10·00. DS. Po każdem jedzeniu 15 kropli w szklance wody. (105).

Rp. Vini Condurango (fabr. Matula) 100·00. DS. 3 łyżeczki dziennie. W razie wymiotów:

Rp. Cocaini muriat. 0,05; Codeini phosphorici 0,02; Aq. Chloroform., Aq. Menth pip. āā 50,0; Succi Citri recente expressi 25,0. S. Co godzinę łyżkę stołową. (240).

Rp. Cocaini muriat. 0·20; Aq. dest. 10·00 DS. W razie wymiotów 10 kropli zażyć. (135).

W razie bólów podawać na wewnątrz morf. lub kodeinę.

Rp. Codeini mur. 0·10 —0·15; Sacch. albi 2·0; Mfp. div. in. dos. Nr. V. S. W razie bólów 2 proszki. (130).

Cardialgia. Ból żołądka. Znaleść przyczynę bólu i takową starać się usu-

nąć. Najczęściej: ulcus ventriculi, carcinoma ventriculi, chlorosis, i u histeryczek, neurasteników lub jako »crises gastriques«; pamiętać przytem, że nierzadko w przebiegu appendicitis (w początkach) tu właśnie lokalizują się bóle.

W razie napadu ciepły okład na żołądek, synapizmy na dołek podsercowy, wstrzyknięcie podskórne morfiny, narcotica jak: Opium, Kokaina 0·01—0·02 p. dosi, Bellad., Chloroform i t. p. Nadto uregulowanie dyety.

Rp. Morphii mur. 0,03; Cocaini mur., Codeini mur. āā 0,1; Aq. Chloroform. 50,0. S. Co godzinę łyżeczkę od kawy. (120).

Rp. Chloralhydrat. 3,0; Cocaini mur. 0,1; Spirit. Menth. pip. 10,0; Syrup. opiati 20,0; Aq. dest. 80,0. S. Co godzinę 1 łyżka. (160).

Rp. Anaesthesini 0, 30 do 0,50. S. 2—3 proszki dz. Można także podać 3,0—5,0 Chloralu w lewatywie (w $^1/_2$ szklance wody z dodatkiem 2 żółtek ubitych).

Cataracta. Zaćma. Lecz. zaćmy jest wyłącznie operacyjne. W wyjątkowych tylko razach zaćma urazowa u osobników młodych, zwłaszcza przy dużej ranie w przedniej torebce, może ulec w krótkim czasie samoistnemu wessaniu.

Catarrhus intestinor. Nieżyt jelit. *Acutus.* Wskazane jest leżenie w łóżku, ścisła dyeta, okład ciepły na brzuch i środek przeczyszczający, najlepiej ol. ricini. W razie silnych bólów, leki odurzaj.; gdyby po kilku wypróżnieniach po środku czyszczącym biegunka nie ustąpiła, przetwory makowca, także leki osłaniające i ściągające oraz środki dezynfekcyjne (jak benzonaphtol, salol, rezorcyna — recepty patrz dalej przy nieżycie przewlekłym).

Chronicus. Leczenie powinno być przyczynowe, uważać należy na dyetę, która powinna być lekko strawna, unikać zaziębień (opaska flanelowa na brzuch). Woda karlsbadzka, Kissingen, lub z nią równoznaczna krajowa woda Rymanowska (Klaudya), Wildungen; w razie zaparcia — środki lekko czyszczące: woda krajowa Morszyńska (zdrój Bonifacego) w ilości $^1/_2$ szklanki, Szaratica, lewat. codziennie. Podawanie mleka dyetetycznego »Laktol« (wyrób krakowski), lub jego przetworów, np.:

Rp. Laktol (Lacto-bacillin) in pastillis scatul. orig. (Lebedyński Cracoviae) unam. S. 2—3 pastylek dziennie.

W razie czyszczenia środki ściągające jak w nieżycie ostrym.

U dzieci łączy się zwykle z objawami ze strony żołądka. Patrz: Gastroenteritis.

W razie tenesmus czopek z opium, belladoną lub morfiną.

Rp. Extr. opii 1·5; Extr. Bellad. 0·5; Aq. destill. ad 100·0. S. do wstrzykiwań. (210).

Rp. Saloli 0·25; Laud.

puri 0·02; Mfp. Dtur tal. dos. X. S. 3 proszki dzien. (140).

Rp. Bismut. salic. 0·25; Resorcin 0·15; Laud. pur. 0·01; Mfp. D. tal. dos. XII. S. 3 proszki dziennie. (180).

Rp. Decoct. rad. Salep. 200·00; Laudani puri 0·05; Syr. opiati 20·00. MDS. Co godz. łyżkę. (150).

Rp. Ichthalbini (Knoll) 0·20—0·50; D. tal. dos Nr. XII. DS. Co 4 godz. proszek.

Rp. Decoct. ligni campech. e 20·00 ad 200·00; Laud. liq. Syd. gtt. XX; Syr. cort. aurant. 20·00. S. Co 2 godz. łyżkę. (150).

Rp. Decoct. rad. rath. e 15·00 ad 150·00; Tinct. laud. simpl. gtt. XX, Syr. cinnamom. 15·00. S. Co 2 godz. łyżkę. (170).

Rp. Tannini puri 1·5; Laudani puri 0,2; Sacch. albi 5·00; Mfp. div. in dos. Nr. X. S. 3 pr. dziennie. (145).

Rp. Tannoform. 0·30; Dt. d. Nr. XII. S. Co 3 godz. proszek. (150).

Rp. Tannalbini (Knoll) 0.50—1·0; D. t. dos. Nr. XII. S. 4 pr. dziennie. (204—252).

Rp. Benzonaphtol. 0·25 do 0·50; Dent. tal. dos. in capsul. amyl. Nr. XX. S. 4 proszki dziennie. (280—295).

Rp. Tanocol 1·00 k. r. d. Tabl. czekol. z tanokol.

Rp. Honthin. 1·0 Dtd. XII. S. 3—6 p. dziennie. (260).

Rp. Tannigen 0·30—0·50; Dtd. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (175—225).

Catarrhus laryngis zob. **Laryngitis.**

Catarrhus narium chronicus atrophicus cum Ozaena. Głównem zadaniem jest usuwanie zaschniętej, cuchnącej wydzieliny z nosa i to najlepiej przestrzykiwaniem nosa za pomocą irygatora wyjałowionym letnim fizyologiczn. rozczynem soli kuchennej. Prąd nie powinien być zbyt silny (irygator najwyżej 70 cm. ponad głową pacyenta) z obawy, by nie wywołać wtargnięcia płynu przez trąbkę do ucha środkowego. Przestrzykiwania 1% Perhydrolem, w praktyce ubogich kw. borowym lub letnim rozczynem zwykłej soli kuchennej. Obok tego pędzlowanie błony śluzowej nosa rozczynem jodu w glicerynie. Polecają również tamponowanie nosa (naprzemian obie strony), masaż wibracyjny, zastrzykiwanie pod bł. śluzową przegrody nosowej parafiny i t. d.

Objawy podobne mogą występować przy: 1) Ozaena luetica — spotykamy wtedy owrzodzenia, obumarcie kości, przebicie lub też zupełny brak przegrody. 2) Rhinoscleroma, 3) Ropieniu z jam bocznych.

Catarrhus pharyngis zob. **Pharyngitis.**

Catarrhus ventriculi acut. O s t r y n i e ż y t ż o ł ą d k a. Jeżeli w żołądku znachodzi się jeszcze treść, która ostry nieżyt wywołała, najstosowniej przepłukać zaraz żołądek, poczem chory powinien 2—3 dni zachować ścisłą dyetę.

Jeżeli aspiratora pod ręką niema, należy podać środek wymiotny.

Rp. Pulv. rad. Ipecac. 2·00; Div. in dos. VI. DS.

Co kwadrans proszek aż do wystąpienia wymiotów. (110).

Rp. Apomorphini mur. 0·10; Aq. destill. 10·00. DS. Podsk. $^1/_2$—1 strzyk. (226).

W razie, gdy przypuszczamy, że treści w żołądku niema, wystarcza ścisła dyeta, wskazane też są środki przeczyszczające, ewent. z dodatkiem środk. dezynfekcyjnych, np.

Rp. Calomelanos 0,35. Dtd. No III. S. Co 4 godziny proszek aż do skutku. (70).

Rp. Potio laxativa Viennensis 100,0; Sal Morszynensis 30,0. S. Co 2 godz. 2 łyżki aż do skutku. (225).

Zresztą leczenie jest czysto przypadowe; gdy silne bóle w okolicy żołądka występują, wskazane są środki odurzające; w razie pragnienia: kwaski, woda sod., krościeńska etc.

Wobec nadmiern. pobudzenia do wymiotów przy żołądku czczym połykanie kawałeczków lodu i Kokaina 0·005—0·01 na raz.

Przeciw wymiotom:

Rp. Cocain. mur. 0·10; Aq. destill. 10·00. DS. 10—15 kr. na raz zażyć. (120).

Przeciw bólom czopki z belladonną lub morfiną.

Catarrhus ventriculi chronicus. Przewlekły nieżyt żołądka.

1. Acidus.

Dyeta pożywna lekko strawna z wykluczeniem potraw korzennych, kwaśn., tłuszczów, jarzyn, napoi wyskokowych. Wewnętrz. wskazane są środki alkaliczne, woda karlsbadzka w dużej ilości, Vichy lub szczawnicka (źródło Magdaleny), przepłukiwan. żołądka rozczynami soli alkalicznych, lub wodą karlsbadzką; w razie silniejszych bólów w dołku podsercowym środki odurzające.

2. Mucosus.

Wskazana jest dyeta lekko drażniąca, a więc chleb razowy, jarzyny; naczczo oraz na 10 minut przed jedzeniem małe ilości wód słonych (Kissingen) lub alkal. — słonych (Karlsbad, Luhaczowicka). Polecają również stosowanie mleka dyetetycznego »Laktol« (wyrób krakowski, równoznaczny z francuską Lactobacilliną) lub jego przetw., Ovomaltina Wagnera z mlekiem.

Ad. 1.

Rp. Sal therm. Carolin. factic. lub originalis 100·00. S. Na czczo 2 łyżeczki w $1^1/_2$ szklanki ciepłej wody.

Rp. Natri bicarb. 15·00; Magn. carbon. 10·00; Calcar. carbon. 5·00; MD. in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża zażyć. (120).

W razie bólów:

Rp. Extr. Bellad. 0,02; Natr. bicarb. 0,3; Mfp. Dtd. Nr X. S. W razie bólów 1—3 proszk. dz. (110).

Rp. Codeini 0·02; Natri bicarb. 0·25; Magnes. carb. 0·10; Mfp. D. tal. dos. X. S. W razie bólu 2—3 proszki dziennie. (190).

Ad 2:

Nowsze badania stwierdzają własność obniżania wzmożonej kwasoty żołądka i znikania zależnych od niej bólów pod wpływem wewn. podawania 3% Perhydrolu (= Hydrogen. hyperoxydat. solut.).

Rp. Hydrogenii hyperoxydati soluti (3%) 50,0. S. 3 r. dz. po łyżeczce od kawy w 1/4 szklance wody. (50).

Rp. Trae amar., Acid. hydrochl. dil. *āā*. 15·00. MDS. Po każdem jedzeniu 20 kr. w łyżce wody zażyć. (110).

Rp. Pepsini solubil. 1,0; Acid. muriat. dil. 5,0; Natri chlorat. 2,0; Aq. dest. ad 200,0 S. po 1 łyżce przed każdem jedz. w 1/4 szklance wody. (110).

W razie zwykł. w tych sprawach zaparcia stolca zob. Obstipatio habit.

Catarrhus vesicae zob. **Cystitis.**

Cerumen (Woskowiny). Przestrzyknięcie przewodu letnim rozczynem kw. borowego lub letnią zwykłą wodą. Jeśli czop woskowinowy siedzi silnie, to wkraplać przez 1—2 dni kilka razy dziennie krople:

Rp. Natr. bicarb. 0·50; Aq. dest., Glycer. *āā* 5·0. MDS. Wiadomo. (100).

Poczem dopiero ponowić przestrzykiwanie.

Chalazion (Gradówka) W okresie powstawania, jeżeli okazuje choćby słabe objawy zapalne, próbować sprowadzić samoistne wessanie zapomocą ciepłych okładów lub opaski spirytusowej (Salzwedlowskiej). Starsze gradówki należy operować: Cięcie od strony spojówki prostopadle do brzegu powieki, wyciśnięcie treści, wyłyżeczkowanie, wprowadzenie do wnętrza nalewki jodowej na cienkiej sondzie. owiniętej odrobiną waty. Posypanie rany kserofor-mem. Opaska zbyteczna. W domu ma operowany wypłukiwać oko wodą borową, na noc zakładać maść antyseptyczną i robić chłodne okłady z aqua saturnina Obrzęk i zgrubienie znikają w ciągu 5—10 dni.

Chlorosis. Blednica. Usunąć przyczynę blednicy. Pożywienie posilne, ale łatwo strawne. Świeże powietrze, w ciężkich przypadkach łóżko; w lżejszych nawet — mało ruchu. Należyte wysypianie się, nieprzeciążanie chorych ani fizyczną ani umysłową pracą. Szczególną zwrócić uwagę na zaburzenia żołądkowe, i jeżeli takowe istnieją, przedewszystkiem starać się je usunąć; w razie zaparcia stolca wody gorzkie (Morszyńska, Szaratica i t. d.).

W leczeniu blednicy główną rolę odgrywają: a) przetwory żelaza, *b)* przetwory arsenowe; c) przetwory żelazowo-arsenowe.

Ad a):

Rp. Ferri sulfurici oxydul., Kali carbon. depur. *āā* 10,0; Mellis depurati, Pulv. Rad. Althaeae q. s. ut f. pil. centum. S. 2. razy dz. po jedzeniu 2 do 3 pigułek. (Pigułki Blauda). (190).

Rp. Pilul. Ferri carbonici Nr. 100. S. 2 r. dz. po 2 pigułki. (120).

W razie równoczesnej skłonności do zaparcia stolca:

Rp. Pilul. aloëtic. ferrat. (= Ferr. sulfuric. sicc., Aloë pulverat *āā*; Spirit. sapon. q. s. ut f. pil. à 0,1) Nr. 100. S. 2 razy dziennie po 2 pig. (180).

Rp. Ferri oxalici oxydulati 2,0; Elaeosacch. Menth. piper. (lub Natr. bicarbon.) 10,0. Mf. pulv. Da in scatul. S. 2 razy dz. po jedz. na koniec noża. (110).

Rp. Ferri lactici oxydulati, Sacchari albi (lub Natr. bicarbon.) *āā* 0,25. Dtd. Nr. XXX S. 2 r. dziennie proszek po jedzeniu. (245).

Rp. Ferri hydrog. reducti 5,0; Pulv. et Succi Rad Liquir. q. s. ut f. pil. Nr. 100. S. 2 r. dz. po jedz. po 2 pigułki. (200).

Rp. Trae Pomi ferratae, Trae amarae *āā* 50,0. S. 2 r. dz. po jedz. po łyżeczce od kawy w 1/4 szkl. wody. (190)

Rp. Liquor Ferri mangan.— peptonati lagen. orig. f. Matula S. 3 r. dz. po łyżce, lub droższy przetwór francuski:

Rp. Ferri peptonati f. Robin. Lagen. orig. unam. S. 2 r. dz. po jedz. po 20 kropl.

Rp. Past. jod.-ferr. comp. »Jahr« scat. orig. S. 4—9 pastyl. dziennie.

Z wód żelazistych zasługują na polecenie: Krynicka, Żegiestowska, Wysowska, Maryenbadzka (Ambrosienquelle), Francensbadzka i t. d.

Ad. b):

Rp. Granul. Natr. arsenic. à 0,001. Da in vitro orig. f. Otowski. S. 2 r. dz. po jedz. 2—4 perełek.

Rp. Pilul. medic. Matuli.

Rp. Sol. arsenic. Fowleri 10,0; Trae amarae 20,0. Da in vitr. rostr. S. 2 r. dz. po jedz. po 5—10—5 kropli. (130).

Stosować też można arsen podskórnie w postaci Natr. kakodylic., Atoxylu, Arsacetin, Arrhénalu i t. p., które to przetwory można wtedy stosować w dużo większych dawkach (po 0,05 do 0,1 pro dosi et die). Z firm krajowych rozczyny wyjałowione tych środków w zatopionych fiolkach, zupełnie zastępujące przetwory obce, wyrabia apteka Wewiórskiego we Lwowie p. n. *Alkarsodylum (purum* z Natr. kakodyl.; *ferratum* z Ferrum kakodylic.; *modificatum* z atoxylem, i *novum* z Natr. methylo-arsenic., czyli Arrhénalem) po 0,05 w 1 cm^3. Ferrophosphat Matuli. Z firm zagranicznych najwięcej są używane analogiczne przetwory francuskie Clin'a i Leprincea (Arsycodile).

Ad. c):

Rp. Trae nuc. vomic. 5,0; Sol. arsenic. Fowleri 10,0; Trae Pomi ferrat. 15,0. Da in vitro rostr. S. 2 r. dz. po jedz. po 5—15—5 kropli. (140).

Rp. Sol. arsenic. Fowleri 3,0; Trae Pomi ferrat. 30,0; Aq. destill. 280,0; Syr. simpl. 20,0. S. 2 r. dzien. po jedz. po łyżeczce od kawy w wodzie. (150).

Rp. Natr. arsenic. 0,1; Ferri sulfur. oxydul., Kalii carbon. depur. *āā* 10,0; Mel. depur. et Pulv. rad. Alth. q. s. ut f. pil. Nr. 100. S. 2 r. dz. po jedz. po 2—3 piguł. (Pigułki Blauda z arszenikiem). (180).

Rp. Arsoferrin-Tektolettes scatul. orig. unam f. Barber. S. 2 r. dzien. po jedz. po 1—5 tabletek.

Z wód arsenowo-żelazistych stosujemy: Levico (słabsza około 0,001 arsenu

w litrze, mocniejsza około 0,01 w litr.); Roncegno (około 0,1 Ac. arsen. i tyleż Natr arsenic. w litrze); La Bourboule (niespełna 0,03 arsenu w litrze). 3 pierwsze podajemy stopniując 2 razy dziennie od 1/2 do 2 łyżek (z wodą po jedz.); ostatnią 2 razy dz. po jedz. od 1/4 do 1/2 szklanki stopniując.

Arsen i żelazo najlepiej stosować tylko 2 razy dz. (po śniadaniu i po kolacyi); wtedy przy obiedzie chory może bez szkody jeść surowe owoce.

Podobnież podawać można: Triferrin (Knoll) w pastylkach à 0·30 (3 pastylki dziennie wśród jedzenia). Ovarinum i Sperminum Poehl, Ovomaltin, Perdynamin, Lecithin perdynamin i t. p.

Cholelithiasis. K a m i e n i e ż ó ł c i o w e. Uregulować dyetę, uważać pilnie na stolce, unikać siedzącego trybu życia, natomiast używać dużo ruchu, unikać uciskania wątroby przez gorset, paski i t. d.

Podczas napadu okład ciepły na okolicę wątroby, oliwa w ilości 100—150 grm. naraz, najlepiej wewnętrznie stosować lub, gdy to niemożliwe, 1/2 litra w lewatywie. W razie silnych bólów — morfina podskórnie lub w czopkach, albo czopek z belladonną:

Rp. Morphii mur. 0,1; Aq. dest. 10,0. D. steril. S. Podskórnie 1—1 1/2 cm³. (160).

Rp. Extr. Bellad. 0,03; Butyri Cacao q. s. ut. f. suppos. Dt. supp. Nr V. S. W razie bólu czopek. (185).

Rp. Algokratin 0,8 Dtr: X. W razie potrzeby zażyć jeden.

W jakiś czas po przejściu ataku przeprowadzić kilkotygodniową kuracyą karlsbadzką, lub wyjazd do Karlsbadu, Luhaczowic (4 cz. Luhaczow. Aloizki + 1 cz. Szaraticy co do swego składu odpowiadają zupełnie wodzie Karlsbadzkiej).

Polecają też glicerynę w dawce 20—30 grm. w razie napadu. W dawce 5—15 grm. w wodzie alkalicznej kilka razy dziennie dla zabezp. od napadu, lub:

Rp. Ol. olivar. optim. 200·00; Cognaci 20·00; Vitelli ov. Nr II; Menthol. 0·20. DS. W przeciągu godziny na 2 razy użyć. (310).

Rp. Natr. choleinici 3,00 Pulv. et. extr. liquir. qu. s. ut. f. pil. Nr. XXX. S. 4—6 pigułek dziennie. (150).

Cholera. W pierwszym okresie choroby środki przeczyszczające, a z tych przedewszystkiem kalomel. Po kilku obfitych wypróżnieniach, wywołanych środkiem czyszczącym, przetwory makowca. W przypadku, gdzie są już wymioty, rozwolnienie, odrazu przejść do przetworów makowca, chorego ułożyć w łóżku, okłady rozgrzewające, środki podniecające: herbata z rumem, koniakiem itp. Ciepłe kąpiele. Następnie przejść do enteroklysy według Cantaniego: w wodzie przegotowanej o ciepłocie 30—40° C. rozpuszcza się taninę 10:1000 lub też Acid. salicyl. 1%; lejkiem Hegara

wlewa się do kiszek 1—2 litrów z wysokości 2 metrów. Powtarzać co kilka godzin. Jeżeli pomimo tego następuje zapad (stad. algidum), stosować hypodermoklyzę z wody destylowanej i sterylizowanej (wodę trzeba w tym celu $1/2$ godz. gotować w kolbce zatkanej korkiem z waty). Na 2 litry takiej wody daje się 6·00 Natri carbon. i 8·00 Natri chlorati, ogrzewa do 40° C. (zachować ostrożność co do aseptyki). Zresztą leczenie przypadowe, rozcieranie wyskokiem, spirit. camphoratus; przeciw kurczom inj. morfiny (1–2 ctgr.); w razie wymiotów: wino szampańskie, zimna woda sodowa kwaśna, kawa czarna, połykanie lodu, kokaina. W razie zapadu środki podniecające, inj. podsk. eteru, ol. camph. Desinfekcya stolców i wymiocin. W nowszych czasach zalecają stosowanie zapobiegawczo i leczniczo swoistej surowicy przeciwcholerycznej.

Rp. Calomelanos 0,35. Dtdos. Nr V. S. Co 3 godz. proszek aż do kilku obfitych wypróżnień; potem: (80)

Rp. Saloli 0,5; Laudani puri 0,015. Mfpulv. Dtd. Nr X. S. Co 4 godz. proszek, lub: (150)

Rp. Tannini puri 0,15; Benzonaphtoli 0,35; Laudani puri 0,02. Mfpulv. Dtd. Nr X. S. 3–4 proszków dzien. (160).

W razie wymiotów:

Rp. Cocaini hydrochlorici, Codeini phosphor. *āā* 0,05; Aq. Menth. pip., Aq. Chlorofor. *āā*. 50,0; Succi citri recente expressi 5,0. S. Co $1/2$ godziny łyżeczkę z lodem połknąć. (200).

Cholera infantum. Choleryna dziecięca, zob. Gastroenter. acuta.

Chorea rheumatica, s. infectiosa, s. minor. Pląsawica. Taniec św. Wita. Położyć dziecko do łóżka — w lżejszych przypadkach na kilkanaście dni, w cięższych — na parę tygodni. Świeże powietrze. Niedrażniąca dyeta, przeważnie roślinna; mleko. Zabronić nauki, rozrywek zbyt podniecających; unikać rozdrażnień. Kąpiele zrazu letnie (26—28° R.) długotrwałe, później chłodniejsze, zmywania przestałą wodą, kąpiele tlenowe musujące t. zw. Ozet-Baeder i t. p.

W każdym wypadku pamiętać o możliwości gośćca i zapaleń gardła jako przyczyny, a zmian wsierdzia — jako powikłania. Jeśli pląsawica rozwija się na tle gośćca, podawać zrazu aspirynę nawet do 2,0—3,0 pro die. Zbadać gardło, czy niema przerostu migdałków lub migdałka trzeciego, ewent. usunąć je, zwłaszcza w uporczywych lub powtarzających się przypadkach.

Rp. Solut. arsenic. Fowleri, Extract. Condurango fluid. *āā* 10,0. S. 3 r. dz. stopniowo po 1—10 krop. (unikać kwas.). (130).

Rp. Aspirini 0,4; Coffeini puri 0,05. Dtd. Nr XV. S. 3—4 proszk. dziennie. (250).

W razie dużej pobudliwości nerwowej 2—3 razy dziennie po 0,5 i więcej bromu, np.:

Rp. Natr. bromat. 10,0—15,0; Natr. hydrocarb. 5,0; Syrup. Cortic. aurant. 20,0; Aquae ad 300,0. Mds. 2—3 r. dz. po 1 łyżce stoł. (140).

Rp. Syr. Valer. brom. comp. Jahr. lgm. I. S. 1—2 łyżeczek dziennie.

W ostatnich czasach polecają brom z jodem, a więc do recepty z bromem dodać np. Natr. jodat. 10,0.

W bardzo ciężkich przypadkach w razie uporczywej bezsenności — środki nasenne.

Rp. Pulv. Veronal-Natrium 0,4; Dionini 0,01; Natri brom. 0,5. Mfpulv. S. Co 2gi dzień 1 proszek w gorącem mleku przed spaniem.

Przy bardzo silnem ruchowem podrażnieniu Skopolamina podskórnie $^1/_4$—$^1/_2$ miligrama.

Rp. Scopolamini hydrobromici 0,005; Aquae ad 10,0. S. $^1/_4$—$^1/_2$—1 cm^3 podsk. (160).

W ciężkich wypadkach zwłaszcza przebiegającemi z objawami psychozy próba injekcyi Salvarsanu.

Przez *chorea gravidarum* rozumiemy pląsawicę, występującą w nieco późniejszym wieku (między 18 a 30 rok. życia) u kobiet w czasie ciąży. Objawy i leczenie takie same, jak w Ch. minor, jednak bardzo ciężki przebieg może być wskazaniem do przerwania ciąży.

Cirrhosis hepatis. Marskość wątroby. Leczenie polega na podawaniu środków lekko czyszczących, najlepiej solnych, uregulowaniu dyety, z której napoje wyskokowe wykluczyć należy, polecając też ścisłą dyetę mleczną; jeżeli chory przebył kiłę, to należy zastosować wcierki szaruchy, a potem kal. jodatum.

Przeciw nagromadzeniu się płynu w jamie brzusznej, środki moczopędne i przeczyszczające; gdy te nie są dostateczne i wobec indicatio vitalis, nakłucie powłok brzusznych i wypuszczenie płynu.

Rp. Theobromini natrosalicyl. (vel Diuretin) 0·50; D. tal. dos. N. XV. DS. 5 proszków dzien. (248—360).

Rp. Calomelanos 0·10; Sacch. albi 0·30; Mfp. Dtur. tal. dos. N. XV. DS. 5 proszków dzien. Przyczem jednak należy zwrócić baczną uwagę na dziąsła. (180).

Rp. Agurin 0·5. D. t. d. XII. S. 6 proszków dziennie. (470).

Rp. Agurin 6·0; Aq. menth. pip. 200·0. S. w ciągu 2 dni wyżyć. (550).

Rp. Inf. fol. Digit. e 1·0 : 200·0; Liqu. kali acet. 20·0; Trae cort. aurant. 25·0; MDS. Co godzinę łyżkę. (180).

Rp. Inf. juniperi 15·00 : 200·00; Syr. simpl. 15·00. DS. Co godz. łyżkę. (130).

Rp. Kali jodati 10·00; Aq. dest. 200·00. MDS. 2 łyżki dz. (160).

Rp. Cremor tartari 30,0 S. 3 r. dzien. po łyżeczce od kawy w szklance wody. (70).

Ewentualnie próbować można operacyi *Talmy* (umocowanie sieci, celem stworzenia nowego krążenia).

Clavus, p. **Callus.**

Colica flatulenta. Morzysko. Najczęściej przyczyną niestrawności i kolki

jest za częste podawanie piersi i uspakajanie dziecka piersią. Polecić pięciokrotne, najwyżej sześciokrotne karmienie w ciągu doby w odstępach 3—4 godzinnych. W nocy dziecko nie powinno dostawać piersi. Przy trudnościach przyzwyczajenia dziecka do długich odstępów, w przypadkach niepokoju i bezsenności u dziecka, a niecierpliwości u matki:

Rp. Chloral. hydrat 1,0; Aqu. destill. 40,0; Syrup. althaeae 10,0. S. Co 2 godz., łyżeczkę. (100).

W napadzie: wilgotne ciepłe okłady na brzuch, smarowanie ciepłą oliwą, lub maściami aromatycznemi. Wprowadzić do kiszki stolcowej kateter (powyżej sphincter internus). Lewatywy z ciepłej wody z oliwą.

Colica mucosa. P o d c z a s n a p a d u b ó l ó w leczenie objawowe: leżenie w łóżku, gorące okłady na brzuch (blaszanka, termofor). Lewatywa z czystej wody (bez dodatków) z pozostawieniem jej na krótko w jelitach, a w 1—2 godz. później możliwie wysoka lewatywa z oliwy (300—500 cm³), którą chory winien zatrzymać możliwie najdłużej. Nadto narcotica.

Rp. Extr. et Herbae Hyoscyami āā 2,0. Mf. l. a. pill. Nr. XXX. S. Co 2 godz. 1—2 pig. (180).

Rp. Extr. Hyoscyami 1,0; Aq. Laurocerasi 20,0. MDS. Co 2 godziny 10—20 kropli. (155).

Rp. Extr. Opii, Extr. Bellad. āā 0.04; Ol. Cacao q. s. ut. f. suppos. Dtdos. Nr. VI. S. Czopki. (220).

Jako leczenie p r z y c z y n o w e poleca v. Noorden grube pożywienie (chleb razowy, owoce strączkowe z łupinami, jarzyny obfitujące w drewnik, porzeczki, agrest, winogrona), wielką ilość tłuszczów, masła, słoniny. Nadto cukier mleczny i owocowy, miód, marmolady, suszone śliwki, ziemniaki gotowane i pieczone. W początku leczenia codzienne lewatywy z oliwy, przez 8—10 dni miesienie jelit, zwłaszcza grubego, elektryzowanie odbytnicy. Przez 3—4 tygodni na czczo szklankę Kissingen-Rakoczy lub Homburg-Elisabetquelle.

Catarrus vesicae zob. **Cystitis.**

Combustio. O p a r z e n i e. Gdy tylko powierzchowne (obrzęki powierzchowne, pęcherze) obmyć szybko wodą letnią i mydłem, zwilżyć wyskokiem kamforowym i zapudrować, — poczem smarować lanoliną. W razie większych pęcherzy należy je otwierać, stosować częste zmywania lub długie kąpiele i smarować:

Rp. Ol. lini, Aq. Calcis *āā* 50,0; Borac., Zinc. oxyd. *āā* 10,0. Mfung. S. Maść. zmieniając ją co sześć godzin i przykrywając gazą wyjałowioną i watą. (160).

Rp. Ac. boric. 4,50; Bism. subnitric. 9,0; Lanolin., Vaselin. *āā* 45,0 Mfung. S. Maść. (260).

Rp. Stovain 1,0; Anti-

pyrin 5,0; Ung. acid. borici 40,0. Mfung. S. Maść. (295).

Rp. Thiol. 10,0 (albo: Dermatol. 10,0, albo: Ichtyol. 5,0, albo: Europhen. 5,0, albo: Tannoform. 10,0); Vasel., Lanolin. *āā* 50.0 Mfung. S. Maść.

Przy zmianie maści zmywać raz dziennie wyskokiem salicylowym (1%), szczególnie otoczenie miejsc obnażonych.

Kąpiele ciepłe (31° do 32°C) ile możności jak najdłuższe, bardzo wskazane, szczególnie przy oparzeniach rozległych, przyczem uważać na stan ogólny.

Jeżeli oparzenie wywołało większe pęcherze, lepiej zamiast maści używać opatrunku składającego się z gazy napojonej mieszaniną wody wapiennej, oleju lnianego i oliwy, gdyż wydzielina obnażonych sączących miejsc po pęknięciu tworzy z maścią drażniącą, zasychającą powłokę.

W przypadkach ropienia zmywać przy zmianie maści wodą.

Rp.. Perhydrol. 10 cm³ Aqu. dest. 90 cm³ S. 3% woda utleniona (lub wprost przetwór oficynalny Hydrogen. hyperoxydat. solutum), i zakładać opatrunki aseptyczne lub maść:

Rp. Zinkperhydrol. 10,0; Vasel. flav. 40,0; Mfung. S. Maść. (220).

Rp. Nowojodin 10,0 Zn oxyd Talc venet āā 20,0 Vaselini 50,0 Mfung. S. Maść. (280).

Rp. Natr. sozojodolic. 5,0; Vaselin. fl. 100,0 Mfung. S. Maść. (325).

Na ziarninę zalecać maść:

Rp. Arg. nitric. 0,20; Bals. peruv. 2,0; Vasel. flav. 18,0. Mfung. S. Maść, (120) lub:

Rp. Protarg. 3,0. Solve in Aq. destill. 5,0; misce cum Lanolin 12,0 et adde Vaselini 10,0. Mfung. S. Maść. (270).

Rp. Arg. colloid. (Lysargin) 0,5; Aq. dest. 10,0; Adeps lanae ad 30,0. Mfung. S. Maść. (150).

Combustio conjunctivae et corneae. S p a r z e n i e s p o j ó w k i i r o g ó w k i. Jeżeli sparzenie pochodzi od ognia, od wybuchu prochu, dynamitu lub innych ciał eksplodujących albo od wrzącego płynu, stosować łagodne maście antyseptyczne, szczególnie poleca się 5—10% maść aristolową. Smarować sparzoną skórę powiek i zakładać maść do worka spojówkowego kilka razy dziennie. Jeśli na rogówce powstały wrzody, leczyć je tak, jak wrzody innego pochodzenia. Przy sparzeniu w a p n e m w pierwszej chwili usunąć starannie cząstki wapna z pod powiek i z załamków, następnie wypłukać dokładnie worek spojówkowy gęstym rozczynem cukru trzcinowego (jeśli tego niema pod ręką, można także mlekiem). Następnie leczyć tak, jak inne sparzenia. Tworzeniu się zrostów powiek z gałką oczną zapobiegać przez wkładanie maści szkl. pałeczką, przesuwając ją pod powiekami głęboko, aż po załamki. W ten sam sposób rozdzielać i rozrywać zrosty już się tworzące. Do wyjaśnie-

nia świeżych plam rogówkowych, powstałych po sparzeniu wapnem, może pomóc zapuszczanie 2% rozczynu Lithium benzoicum. Poleca się również zanurzanie otwartego oka 1—3 razy dziennie w ciepłym rozczynie salmiaku (Amonium chlorat.) 3%—15% ew. po poprzedniem zapuszczeniu kokainy.

Symblepharon lub kerato-blepharon już bliznowate usuwa się drogą operacyjną.

Condylomata accuminata. Kłykciny kończyste. Jeżeli na wąskiej szypule odciąć nożyczkami; gdy liczne a więcej płaskie, odpalić żegadłem Paquelina. Jeżeli drobne i w mniejszej ilości lub na żołędzi, łechtaczce i t. p. — smarować trzy razy dziennie c. tinct. jodi lub tinct. ferri sesquichlor., zasypywać proszkiem:

Rp. Pulv. frond. sabin., Alumin. crudi *āā* 10,0; Cupr. sulfur. 5,0 S. Zasypka, (100) lub smarować maścią:

Rp. Pulv. frondis sabin., Alumin. pulver., Vasel. *āā* 10,0; Ol. terebinth. 5,0 Mfung. S. Maść (125). albo zamrażać chlorkiem etylu lub wypalić c. ac. trichloroacetico conc. pur.

Condylomata lata zob. **Syphilis.**

Congelatio. Odmrożenie. W świeżem — nacieranie w chłodnem miejscu aż do ogrzania i przeniesienie następnie do ciepłego pokoju, później pędzlowanie nalewką jodową. Gdy istnieją pęcherze, naciąć je i zalecić maść:

Rp. Ac. salicyl. 0,50; Merc. praecip. alb. 2,0; Vasel. flav. 30,0. Mfung. S Maść. (130).

Rp. Ammon. sulfoicht., Resorcin. alb., Tannoform. *āā* 1.0; Aqu. dest. 5,0. S. do pędzlowania. (115).

W przypadkach odmrożeń dawniejszych polecać kąpiele ciepłe rano i wieczór z synapizmem lub wywar. liści orzecha, poczem zasypka, albo:

Rp. Alumen crud., Borac. *āā* 5,0; Aqu. Rosar. 300,0. S. Do obmywań. (190).

Rp. Tct. Jodi, 15,0; Alcohol. 35,0; S. Do pędzlowania. (115).

Rp. Ol. Camphor. 5,0; Lanolin. 25,0. S. Maść na noc. (130).

Rp. Thiol liqu., Resorcin āā 3,00; Lanolini ad 30,0. Mfung. S. Maść. (160).

Rp. Ichtyol. 3,0; Vaselin. fl., Lanolin. *āā* 12,0; Zinc. oxyd. 4,0. Mfung. S. Maść. (150).

Rp. Tct. Jodi 1.0; Collodii 40,0. S. Zewnętrzn. (110).

Rp. Calcar. chlor. 1,0; Ung. paraff. 9,0. Mfung. subtill. D. in vitro fusco. S. Na noc wcierać przez 5 minut (nos, palce). (95).

W razie powikłań owrzodzeniami użyć środków odkażających, zmywania wodą utlenioną (3%) i smarowanie maścią jak przy oparzelinach.

Rp. Ac. tannic. 1,0; Lanolin, Vaselin. *āā* 12,0; Zinc. oxyd. 6,0. M. f. ung. S. Maść. (130).

Rp. Bromipin (33⅓%) Merck, Ung. emolient. *āā*

20,0. Mfung. S. Wcierać w razie świądu. (350).

Conjunctivitis catarrhalis — Zapalenie spojówki nieżytowe.

1) *Acuta:* Przy ostrym nieżycie unikać środków drażniących i kaustycznych; częste opłukiwanie spojówki 3% kw. borowym; zakładać 3% Ung. Xeroformii, albo 5% Ung. Thigenoli. Jeśli niema powikłań rogówkowych, okłady chłodne z wody borowej lub z Aqua plumbica. Gdy ostre objawy ucichną, lapisować raz dziennie (Argent. nitric. ½—1%). Jeżeli wydzielina bardzo obfita a spojówka przekrwiona i rozpulchniona, zasypywać t. zw. Borotaninę: **Rp.** Acid. tannici subtiliss. pulveris. 10,0; Acid borici pulver. 30,0. S. Do zasypek. (130).

2) *Chronica:* Jeśli objawy lekkie, zapuszczać 1—2 razy dziennie jeden z następujących rozczynów: Zincum sulfuric. ⅓—½%; Zincum sozojodolicum 1%; Collyr. adstring. luteum (1:2 Aquae); Plumb. acetic 2%; Argentamin (2—5%). Oprócz tego przymoczki z Aqua Saturnina, wody borowej 3% lub Boraksu 2% 1—2 razy dziennie. Unikać kurzu, dymu i wieczornej pracy.

Jeśli objawy silniejsze, rozpocząć od lapisowania a potem dopiero przejść do powyższego leczenia.

Conjunctivitis diphteritica. Zapalenie spojówki błonicze. Jeśli niema powikłań ze strony rogówki, częste przepłukiwania rozczynem 3% kw. borowego z dodatkiem sublimatu (1:10000); zakładanie maści antyseptycznej (Sublimat 1:3000; Ichtyol 5 do 10%; Thigenol 5—10%; Xeroform 3 do 5%) i zimne okłady.

Jeśli są owrzodzenia na rogówce, zimne okłady są przeciwwskazane, a należy robić okłady ciepłe z sublimatu 1:5000 (pastylki Zahradnika) lub Hydrarg. oxycyanat. 1:5000.

Wstrzykiwania podskórne surowicy przeciwbłoniczej jak przy błonicy gardła.

Conjunctivitis membranacea (crouposa). Zapalenie spojówki krupowe. Błony, pokrywające spojówkę, dają się z łatwością zdejmować przez pocieranie zwilżonym wacikiem, przyczem niema albo wcale krwawienia, albo tylko nieznaczne i błona śluzowa jest bez ubytków. Po opłukaniu 3% kw. borowym zakładać raz lub 2 razy dziennie Ung. Hydrargyri oxydati flavi 3 do 5%. Prócz tego kilka razy dziennie wypłukiwać wydzielinę rozczynem 3% kw. borowego, lub sublimatem 1:10000. Jeżeli, jak to często bywa u dzieci, istnieje równocześnie *Eczema capillitii*, zastosować odpowiednie leczenie miejscowe.

Conjunctivitis phlyctaenulosa. Zapalenie spojówki pryszczykowe. Jeżeli przeważają objawy nieżytowe ze strony spojówki powiek, zacząć leczenie od lapisowania (Argent.

nitric. $^1/_2$—$1^0/_0$). Gdy wydzielina i przekrwienie ustąpią, a zostaną pryszczyki na spojówce gałki i na brzegu rogówki, zakładać 1—2 razy dz. maść:

Rp. Hydrargyri oxydati flavi v. h. p. 0,15 do 0,25; Vaselini fl., Lanolini *āā* 2,5. Mfung. S Maść. (110).

Dobrze także działa zasypywanie:

Rp. Calomelanos subtiliss. pulveris. pro oculis 20,0. S. do zasypek. (104). Kalomelu nie można stosować przy równoczesnem podawaniu jodu na wewnątrz).

W leczeniu uwzględnić należy stan ogólny, zołzy, niedokrwistość, stan jamy nosa; leczyć wypryski na skórze twarzy; zwrócić uwagę na braki higieniczne mieszkania (wilgoć, brak światła).

Coryza. Nieżyt nosa, sapka. Oznaczenie przedewszystkiem przyczyny (badanie w kierunku migdałka trzeciego, migdałków podniebiennych, kiły wrodzonej lub nabytej) i stosowanie leczenia przyczynowego; w razie stwierdzenia obecności powiększonych migdałków, usunięc. tychże.

Siąkanie i nieżyt usuwają między innymi:

Rp. Mentholi 0·30; Ol. vaselini 30·00. S. 3 razy dzien. zapuszczać po kilka kropli do nosa. (100).

Rp. Zinci sulfurici 1·00; Aqu. destill. 500·00—1000.00. S. Do przesiąkiwania nosa. (145—175).

Rp. Coryfin Bayer lag. orig. unam. S. notum.

Wdmuchiwanie proszków przy obfitej wydzielinie jest zwykle przeciwwskazane.

Coxitis. Zapalenie stawu biodrowego. Zaczyna się utykaniem dziecka i bólem częściej w kolanie (rozpromienienie) jak w biodrze. Charakterystyczne ustawienie kończyny. Tło u dzieci najczęściej gruźlicze.

Leczenie: spokój, leżenie w łóżku, opatrunek ustalający i znoszący obciążenie kończyny lub wyciąg.

Leczenie ogólne, wcierki szarego mydła. Leczenie słońcem, lampą kwarcową, Röntgenem.

Ew. leczenie chirurgiczne: wstrzykiwanie mieszanki jodoformowej, 2% formaliny, wycięcie stawu i t. d.

Croup vide **Laryngitis crouposa.**

Cystitis. Zapalenie pęcherza mocz. Najczęściej przy sprawie rzeżączkowej.

Jeżeli objawy ostre: spokój, okłady ciepłe na okolicę pęcherza i międzykrocze, kąpiele nasiadowe ciepłe, dyeta mleczna (do tejże Ovomaltin), niedrażniąca, bez napojów wyskokowych, uregulowanie stolca.

Przeciw parciu na mocz:

Rp. Morph. muriat. 0·01; Extr. bellad. 0·02; But. Cacao 1·50; M. f. supp. D. t. d. Nr. VI. S. 2—3 czopków na dzień. (210).

Rp. Lupulini 0·20; Extr. bellad. 0·01; Extr. Opii aquos. 0·005; Sacch. albi 0·30; M. f. pulv. D. t. Nr. XII. S. 3—4 proszki na dz. (166).

Rp. Mixt. gummos. 500·0; Tinct. laudani spl. gtt. XV; Aqu. laurocer. 10·0. S. Co godz. łyżka. (220).

Przy bardzo znacznem parciu wstrzykiwanie morfiny.

Wody alkaliczne (Giesshübler, Bilińska, Salvator) tylko wtedy, gdy mocz wybitnie kwaśny; lepiej dawać do picia napary z ziół.

Rp. Fol. Uvae ursi; Herb. Herniar.; Chenop. Ambrosioides āā. 10·0; Div. in dos. N. X. S. porcyę naparzyć w filiżance wody. (115) albo dogodne w użyciu Dialyse Golaz de Herb. Herniar 3—4 razy dziennie po 10 kropli.

Przeciw krwawieniu:

Rp. Liqu. ferr. sesquichlor. 2·0; Aqu. dest. 175·0; Syr. cortic. aurant. 25·0. S. Co godzinę łyżka. (100).

Rp. Ergotini Bonjean 1·0; Sacch. alb. 2·0; M. f. pulv. Div. in dos. Nr. X. S. 4—6 proszków dzien. (180).

Rp. Extr. hydrast. fluid.; Vini malagensis āā 30·0; Syr. Cinnam. 15·0. S. Co 1—4 godz. po łyżce. (720).

Rp. Ac. tannic. 0·1; Salol. 0·5; D. t. dos. N. XV. S. Co 2 godz. proszek. (190).

Gdy objawy gwałtowne miną, podawać Ac. salicyl. (5—6 proszków po 0·50), Natr. salicyl. (3—4 r. d. po 1·0), Salol. (5—6 r. d. po 0.5), Natr. benzoic. (5—6 r. d. po 0·25), Urotropin (4—6 r. d. po 0·50); Helmitol (3—4 r. d. po 0·50); Novaspirin (4 r. dz. po 0·5); Borovertin (4 r. dz. pastyl.); Hetralin (3 r. dz. pastylka); Versicurin syrup 3 r. dz. po 2 łyżki albo w pastylkach (3 pastylki dziennie). Hexal (3—4 r. d. po 0,5). Glycosal (4 proszki dzien. po 1,0).

W postaci przewlekłej, gdy wykluczono kamień pęcherza, nowotwór lub zwężenie cewki, podawać jeden z powyższych środków obok leczenia miejscowego t. j. przepłukiwań (za pomocą cewnika) opróżnionego pęcherza płynami: 2—4% acid. boric.; 1/4—1% argent. nitric.; 1—2% argonin; 1/4—1% argentamin; 1/2—2% protargol; 1/2—2% largin; 1/4—1/2% itrol (argent. citric.); 1:5000 sublimat; Hydr. oxycyanatum 1:5000, Perhydrol 1:300.

Cewnika użyć można albo miękkiego Nelatona, (do smarowania nadaje się dobrze wegetalina), lub metalow. najlepiej Ultzmann'a. Gdy zaś chory nie znosi większych ilości płynu w pęcherzu, wkraplać zapomocą wkraplacza Ultzmann'a lub Guyon'a płyny zgęszczone: 1—5% argent. nitric.; 5—10% argonin; 5—10% protargol; 1—3% itrol, w ilości 20—30 kropli.

Gdy znaczny osad ciągnący się: 5% Natr. chlorat. w obfitej ilości dwa razy dziennie pęcherz przepłukać. Po wypłukaniu pęchecherza ciepłym, obojętnym płynem np. rozczynem soli kuchennej lub 3% kwasu borowego wstrzyk. się 100 cm. 1% ciepłego rozczynu collargolu. Rozczyn powinien pozostać w pęcherzu możliwie długo. Przy wielkiej drażliwości pęcherza, należy używać mniejsze ilości rozczynu, podnosząc zegęszczenie. W rozpaczliwych przypadkach drenowanie pęcherza. Przy c. tuberculosa

obok środków ogólnie przy gruźlicy używanych:

Rp. Creosot. 0·05; Jodoform. 0·01; Natr. arsenic. 0·001; Pulv. benzoic. qu. s. ut. f. pill.; D. tal. pill. Nr. L. S. 2 pigułki dwa razy dnia. (150).

Do pęcherza zaś wkraplać:

Rp. Hydrarg. bichlorat. corr. 1:5000 — 3000 S. 30—50 kropli do pęcherza wkraplać.

Rp. Guajacol p. 5·0; Ol. olivar. 100·0. S. 1—2 r. na dzień po 1—2 ctm. (130),

Rp. Jodoform. 1·0; Ol. olivar. 100·0. S. Jak wyżej. (110).

Rp. Jodoform. 20·0; Glycerin. 10·0; Aqu. dest. 6·0; Tragacanth. 0·25. S. Łyżeczka na 150 gr. wody letniej do przestrzykiwania pęcherza, połowę zostawić jak najdłużej. (275).

Przy C. dolorosa:

Rp. Atropini methylobromati 0,002; Hexamethylentramin 1,0. Mfplv. Dtd. Nr X. S. 2 razy dzien. proszek. (155).

Dacryocystitis acuta. Ostre zapalenie ropne woreczka łzowego. W pierwszym okresie zanim rozwinie się właściwe ropienie, a jest tylko obrzęk, zaczerwienienie i bolesność, udaje się czasem powstrzymać sprawę zapalną przez staranne założenie opatrunku uciskowego. Jeżeli sposób ten zawodzi, albo jeżeli chory zgłasza się już w okresie ropnym, gorące okłady z mączki siemienia lnianego, albo rozgrzewające opatrunki spirytusowe (Salzwedlowskie), poczem nacięcie sposobem Arlta, wyciśnięcie ropy, wystrzyknięcie jamy 10% Protargolem i założenie setonu gazy kseroformowej. Opatrunek przeciwgnilny. Jeżeli przetoka nie zabliźnia się i sprawa przechodzi w stan przewlekły, stosować dalsze leczenie jak przy *dacryocystoblenorrhoea*.

Dacryocystoblenorrhoea. Stenosis ductus naso lacrymalis. Przewlekłe ropienie woreczka łzowego. Zwężenie przewodu noso-łzowego. W razie samego tylko łzawienia zacząć od przestrzykiwania przewodu rozczynem soli lub boru. Częstokroć obejdzie się bez sondowania. Jeżeli wydzielina śluzowa, przestrzykiwać rozczynem Zinci sulfurici 1/2—1%, Argentamini 2—5%, Plumbi acetici 1/2% etc. Jeżeli wydzielina śluzowo-ropna lub ropna, po poprzedniem przepłukaniu woreczka płynem obojętnym, przestrzyk. protargolem 2—5%, roztw. lapisu 1/2—1%, sopholu 5%, sinku rtęci lub sublimatu 1/10‰, wodą utlenioną 1—3% etc. Jeżeli przewód niedrożny, zakładać sondy Bowmana (od Nr. 2—5) po ewentualnem małem nacięciu punkcika łzowego nożykiem Webera lub rozszerzeniu tegoż sondą stożkowatą. W razie zupełnego zarośnięcia przewodu przebić zrosty sondą, albo przeciąć nożem Stillinga. Niekiedy trzeba zakładać sondę na stałe (à demeure), lub

przynajmniej na kilka godzin z rzędu. Wobec przetoki woreczkowej świeżej, przedewszystkiem starać się sprowadzić prawidłową drożność przewodu. Przetoka wtedy wkrótce się zamyka. Przy przetokach starych o brzegach bliznowatych — leczenie operacyjne. W razie znaczniejszego rozszerzenia woreczka — wskazane wyłuszczenie tegoż. Toż samo, gdy woreczek zajęty gruźlicą lub sprawą nowotworową.

W każdym przypadku ropienia i zwężenia przewodu nosołzowego zbadać jamę nosa i leczyć znalezione w niej zmiany. U noworodków ropotok ma czasem za powód atrezyę przewodu noso-łzowego. Zwykle jednak miesienie woreczka i wypłukiwanie ew. sondowanie rychło leczy sprawę.

Decubitus. — Odleżyna. Celem zapobieżenia odleżynom zwracać baczną uwagę na czystość i zmianę położenia chorego; usuwać wszelkie nierówności i fałdy pościeli; podkładać poduszki powietrzne lub wodne. Nacierania spirytusem. Puder.

W razie powstania owrzodzeń zasypywać je Xeroformem lub Airolem i pokrywać warstwą gazy przytwierdzonej leukoplastem. Można też stosować maść borową 10% lub cynkową 15%, lenicet i t. d.

Rp. Airoli 5,0; Mucilag. Gummi acac., Glycerini āā 10,0; Boli albae q. s. ut f. pasta. S. Pasta. (220).

Rp. Argenti nitrici 0,1; Bals. Peruv. 1,0; Vasel. flavi 10,0. Mfung. S. Maść. (120).

Rp. Nowojodin 10,0; S. Posypka. (170).

Rp. Dermatol 10,0; Stovain hydrochl. 2,0; Benzoes pulv. 5,0; Amyli 20,0; M. f. p. S. Posypka. (480).

Rp. Almatein 4,0; Vaselin 100,0. Mfung.

W razie zgorzeli opatrunek antyseptyczny, kąpiele ciągłe i t. d.

Dementia paralylica. Przyczyną zawsze kiła. Rozpoznanie w początkach trudne. Objawy: postępujący zanik inteligencyi, zaburzenia mowy, zniesienie lub osłabienie odruchu świetlnego przy zachowaniu współruchu przy akomodacyi (Argyll-Robertson), ataki paralityczne. Pierwszorzędne miejsce zajmują anomalie psychiczne, które w początkach choroby przypominają neurastenię: wrażliwość, ucisk w głowie, drażliwość, zawroty głowy etc. Wnet występuje osłabienie zdolności zapamiętywania zdarzeń najnowszych, zaburzenia w wydawaniu sądów (stąd konflikty z władzami), przytępienie uczuć etycznych (kradzieże, występki przeciw moralności publicznej), ogólne osłabienie władz umysłowych (niedostateczna oryentacya w czasie i miejscu, niemożność wykonywania rachunków). Często występują urojenia, w szczególności urojenia wielkości i to o charakterze bezmyślnym (chory jest cesarzem i prosi lekarza o papierosa, ma kilkaset milionów, rządzi całym świa-

tem a prosi o drobną poprawę wiktu). Zaburzenie mowy polega na zacinaniu się i wypuszczaniu liter. Przy pisaniu chory opuszcza często litery, przyczem pismo się zmienia wskutek drżenia rąk, które należy do wybitnych symptomów tej choroby.

Ataki paralityczne są podobne do epileptycznych, przyczem występuje kilka godzin lub dni trwające połowicze porażenie, apatya i t. d.

Choroba ta jest niewyleczalną i kończy się w 2—5 latach śmiercią. Pamiętać należy, że często występują remissye kilkomiesięczne, przy których wszystkie objawy chorobowe znikają.

Chorych takich, szczególnie w początkach choroby należy umieścić w zamkniętym zakładzie.

Leczenie antiluetyczne nie daje żadnych korzystnych wyników. W ostatnich czasach stosuje się wstrzykiwania tuberkuliny. W razie silnego podniecenia i bezsenności: Hyoscinum 0,001, w kombinacyi z morphinum mur. 0,01.

Delirium tremens pot. zob. **alcoholismus.**

Diabetes insipidus. M o c z ó w k a p r o s t a. Pożywna dyeta, mierne użycie napojów. Leczenie hydropatyczne, pobyt w górach. Kąpiele morskie, przetwory bromowe. Polecają też antipyrinę lub przetwory waleryany:

Rp. Pulv. radic. Valerianae 50,0. S. 3 razy dnia po łyżeczce od kawy. (90).

Rp. Trae Valerianae 30,0. S. 3 razy dz. po 20—30 kropli. (80).

Diabetes mellitus. C u k r z y c a (M o c z ó w k a c u k r o w a). Pożywienie złożone tylko z mięsa, jaj i mleka, zwłaszcza kwaśnego (np. w postaci Laktolu).

P o t r a w y d o z w o l o n e: Wszelkie potrawy mięsne, ryby, ostrygi, raki, homary, jaja, śmietana, mleko kwaśne, masło, słonina, oliwa; zielony groch, fasolka, kapusta, szpinak, szparagi, grzyby; kawa, herbata; wody alkaliczne wszelkiego rodzaju; limonada cytrynowa, wino czerwone i białe, chleb dla diabetyków; do słodzenia płynów używać sacharyny:

Rp. Saccharini 3,0; Natr. carb. sicc. 2,0; Manniti 50,0. Mfpil. Nr 100. S. 1—2 pigułek na szklankę płynu. (680).

P o t r a w y w z b r o n i o n e: Cukier, miód; potrawy mączne, chleb zwykły i bułki, leguminy, ryż, sago, ziemniaki, mleko słodkie (w większej ilości), makaron, wina słodkie, słodkie owoce, piwo, likiery, kasztany, selery, buraki.

Gdy samo leczenie dyetetyczne nie wystarcza, trzeba się uciec do lekowania. W rachubę wchodzą 3 metody leczenia:

A. L e c z e n i e a l k a l i a m i: Stosujemy wody alkal., (Karlsbad, Vichy Marienbad, Luhaczowice, Tarasp., Truskawiec) z powodzeniem, zwłaszcza przy równoczesnej skazie moczanowej lub otyłości. U osób z równoczesnemi zaburze-

niami przew. pokarm. wody Kissingen lub Rymanowska (Klaudya).

B. Leczenie środkami odurzającymi (najlepiej Extr. Opii samo lub z Belladonną).

Rp. Extr. Opii 0,05; Extr. Bellad. 0,025; Natr. bicarbon. 0,25; Mfpulv. Dtd. Nr XXX. S. 3 proszki dz. (348).

Rp. Extr. Opii 1,0; Extr. et Pulv. Gentian. q. s. ut f. pil. Nr XXX. S 3—5 pig.dz. (200).

C. Leczenie naprzemienne Robina. Z dotychczas znanych metod leczenia cukrzycy daje jeszcze najlepsze wyniki. Przeciwwskazaniem dla tej metody są: wychudzenie, brak apetytu, białkomocz. Leczenie rozpada się tutaj na 3 okresy: I. Okres (3—5 dni) Antipyrina z dodatk. alkaliów i chininy.

Rp. Antipyrini, Natr.hydrocarbon. āā 0,5. Mfp. Dtd. Nr XV. S. 3 proszki dzien. na godzinę przed jedzeniem (w szklance wody alkal., n. p. Krościeńskiej). Podczas jedzenia wypić kieliszek wina chinow. (210).

Jeżeli cukier nie zniknie: II. Okres (16 dni). Arsen, Chinina, Kodeina oraz sole mineralne alkaliczno-ziemne.

Rp. Natr. arsenic. 0,002 do 0,003; Lithii carbon. 0,1; Codeini phosphor. 0,02; Pulv. theriacal. 0,25; Extr. Chin. sicc. pulv. 0,4. Mfpulv. Dtd. Nr XXX. S. 2 proszki dz. (950).

III. Okres (10 dni). Opium, Bellad., Valeriana; jeśli chory leki te znosi źle, podawać sole bromowe do 3,0 dziennie.

Rp. Extr. Bellad. 0,005; Extr. Opii 0,01; Extr. Valerian. 0,1; Pulv. Chin. q. s. ut f. pil. Dt. pil. Nr L. S. Po jednej pigułce co 6 godz. przez 2 dni, potem co 4 godz., potem co 3 godziny, potem co 6 godz., przez ostatnie 2 dni co 9 godz.

Prócz tego polecić choremu wypijać codziennie litr wody z dodatkiem 6,0—8,0 Natr. hydrocarbonici.

Jako środek przeczyszczają wolny od cukru Sagrada Barber.

W razie coma diabetic. środki podniecające, wstrzykiwanie eteru, ciepła kąpiel ze zlewaniami głowy zimną wodą. Venaesectio ,infuzye z natr. bicarb. (5%).

Diathesis urica zobacz **Arthritis urica.**

Dilatatio ventriculi. Rozszerzenie żołądka. Przyczyny: 1) anatomiczna (blizna, nowotwór); 2) funkcyonalna. Gdy przyczyną cierpienia jest zwężenie odźwiernika bliznowate, lub nowotworowe, — wskazany jest zabieg operacyjny.

Chwilową poprawę osiągnąć można przez systematycznie, dłuższy czas stosowane przepłukiwanie żołądka, raz lub 2 razy dziennie rozczynem kwasu borowego lub salicyl., rezorcyny, lub w razie oddziaływania kwaśnego – rozczynem sody, soli lub wody karlsbadzkiej.

W razie bólów wskazane są środki odurzające i to lepiej podskórnie, niż wewnętrznie.

W razie przyczyny funkcyonalnej (skurcz czynnościowy odźwiernika na tle wzmożonej kwasoty; niedowład błony mięsnej w następstwie zbyt forsownego odżywiania po chorob. zakaźn., picia zbyt wielkiej ilości płynów, n. p. piwa; osłabienie warstwy mięsnej żołądka na tle ogólnem, jak niedokrwistość, krzywica u dzieci i t. p.) — leczenie winno być przyczynowe; prócz tego należy podniecać sprawność ścian żołądka za pomocą faradyzacyi, miesienia lub leków

Rp. Trae nucis vomic., Trae amarae āā 15,0. Da in vitr. rostr. S. 3 r. dz. po 10 kropli. (135).

Rp. Extr. Fungi Secal 2,5; Extr. Nuc. vom. 0,25; Pulv. rad. Gent. et Syrup. Aurant. q. s. ut f. pil. XXV. S. 3. r. dz. po jednej pigułce. (220).

Rp. Trae Rad. Ipecac., Trae Colombo, Trae Gentian. āā 10,0. S. 3 r. dz. po 10 kropli po jedz. (135).

Rp. Orexini basici 0 2. Dtd. Nr XX. S. 2 r. dziennie przed jedzen. proszek (Penzoldt). (335).

Rp. Creosoti, Trae Gentian. āā 10,0. S. 3razy dz. po 3—10 kropli w mleku (Klemperer). (110).

Rp. Trae amarae, Trae chinae compos. āā 15.0. S. 3 r. dz. po 15 kropli. (130).

W razie równoczesnego zaparcia stolca, patrz Obstipatio.

Diphteritis s. Angina diphteritica. Błonica gardła. Odróżnić postać pierwotną, czyli błonicę właściwą od postaci następowych t. j. zapaleń dyfteroidalnych (błonicowatych), mianowicie na tle płonicy (scarlatina). Pierwsza przy małej gorączce, szarych, grzybowatych nalotach bez znaczniejszych bólów gardła przy małym tylko obrzęku gruczołów szyjnych, prowadzi najczęściej do dławca (laryngitis crouposa), druga odznacza się głębokiemi owrzodzeniami gardła, obrzękiem gruczołów szyjnych, wysoką gorączką lub też ciepłotą sub normalną, objawami ogólnego zakażenia.

I. Rozpoznawszy błonicę, należy jak najwcześniej zastrzyknąć surowicę przeciwbłoniczą. Surowicę przyrządzają dzisiaj w takich dawkach, że w jednej flaszce mieści się tysiąc jednostek uodporniających, chociaż ilość surowicy w flaszce wynosi w surowicy Bujwida 2—5 cm^3, Paltaufa 10 cm^3. Wobec rozwiniętej błonicy należy zastrzyknąć naraz 2 flaszeczki; w przypadkach ciężkich 3 flaszeczki. Gdy po 24 godzin. naloty nie okazują tendencyi do oddzielania, a tembardziej, gdy się szerzą, należy dawkę powtórzyć.

Zastrzyknięcie robi się w powłoki brzuszne, w udo lub w skórę klatki piersiowej (w okolicy pachy) odpowiednią strzykawką, poprzednio przez gotowanie wyjałowioną. Wczesne zastrzyknięcie surowicy zapobiega szerzeniu się błon na krtań; stwierdzonem też jest powszechnie, że pod wpływem surowicy nie prze-

chodzą przypadki lekkie w ciężkie postacie (septyczne), jak to dawniej często spostrzegano.

Wobec błonicy właściwej w postaci lekkiej zachować się po uskutecznionem zastrzyknięciu zupełnie wyczekująco, w szczególności unikać zabiegów, mogących wywołać obrażenie błony śluzowej gardła:

3% rozczyn acidi borici lub 1% Perhydrol (Merck) do płukania, odpowiednia lekka a posilna dyeta, trochę wina.

II. Wobec błonicy z rozpadem i objawami ogólnego zakażenia należy obok zastrzykiwań surowicy w dawkach większych (najmniej dwie flaszeczki) leczyć miejscowo i wewnętrznie:

Leczenie miejscowe: Okłady z lodu na szyi (w woreczkach gumowych), pić wodę z lodu z dodatkiem wina czerwonego, lody owocowe. Później przy rozpadzie błon lub zgorzeli, można przejść do ciepłych okładów i kataplazmów.

Rp. Pyocyanase lag. 50 cm^3. S. Wdmuchiwać dołączonym balonikiem.

Rp. Natr. sozojodolic. Flor. sulfur. *āā*. S. do insufflacyi.

Do płukania używać: Aq. calcis, Ac. boric. 2%, Thymol ½%, Menthol ½%.

Mniejszym dzieciom przestrzykuje się gardło dużą strzykawką.

Można także podać wewnętrznie:

Rp. Perhydroli 3,5; Aq. destill. 250,0; Glycerini 15,0. S. Co ¼ godz. łyżeczkę.

Wziewania:

Rp. Acid. lactici gtts. 40; Aquae dest. 200·0. (90) lub

Rp. Aquae calcis; Aquae dest. *āā*. 150·0. (90).

Przy leczeniu ogólnem należy być ostrożnym ze środkami przeciwgorączkowymi, wcześnie podawać koffeinę, kamforę, w razie zapadu podskórnie.

Rp. Antipyrin 1·50—2·00; Cognaci 20·00; Aquae dest. 80·00; Syrup. simpl. 20·00. DS. Co 3 godz. łyż. (160).

Rp. Kali chlorici 2·0; Aquae dest. 80·00; Tinct. ferri sesquichl. gtt. XX; Syrup. rub. id. 20·00. DS. Co 2 godziny łyżeczkę. (110).

Rp. Dcti. cort. chinae e 5·00 ad 100·00; Aq. chlori 10·0; Syrup sacchari 20·00. DS. Co 2 godz. łyżeczkę. (150).

Rp. Pilocarpin muriat. 0·01; Pepsin 0·20; Acid. muriat. dil. gtts. V; Aq. dest. 80·00; Syrup simpl. 20·00. DS. Co godz. łyżeczkę. (113).

Nadto w razie osłabienia czarna kawa, wino, koniak, nacierania octem lub winem, także:

Rp. Camphor. 0·30; Mixt. gumm. 80·00; Syrup sacchari 20·00. DS. Co godz. łyżeczkę, (zwłaszcza w formie septycznej). (110).

Rp. Aether. acet. 5·00; Ol. cinnamom. 1·50. DS. Co 2 godz. 3—5 kropli. (90).

W razie obrzęku gruczołów szyjnych okład z Liquor alum. acetic. Gdy wystąpi dławiec, stosować leczenie podane przy laryngitis croupósa. Przy porażeniach po błonicy należy stosować elektryzowanie, roborantia.

Dysenteria. Czerwonka. W czasie epidemii unikać niestosownego pożywienia. Scisła dezynfekcya wypróżnień.

Dyeta ścisła, kleik, rosół, mleko. Słabszym dozwolić bulion z jajem, wyciąg mięsny, wino i t. d.

Oseski zostawić przy piersi, karmiąc regularnie co 3 godziny.

Leczenie polega na podawaniu środków przeczyszczających oraz odkażających naprzemian z przetworami makowca. Stosownie do rozległości sprawy w jelitach — niskie lub wysokie lewatywy z płynów odkażających lub ściągających. Na brzuch najlepiej okład wysychający. W razie silnego męczącego parcia na stolec czopki z opium lub belladonną, okład gorący na międzykrocze. Starcia około odbytnicy troskliwie oczyszczać i zasypywać. W przypadkach cięższych wcześnie wstrzykiwać surowicę przeciwczerwonkową.

Leczenie u dorosłych zaczynamy zawsze od środków przeczyszczających, po kilku zaś obfitych wypróżnieniach przechodzimy do opium, poczem znów środki przeczyszczające, lecz w znacznie mniejszych dawkach i t. d.

Rp. Calomelanos 0,35. Dtd. Nr X. Co 3 godz. proszek aż do obfitych wypróżnień. (120).

Olej rycynowy (2 łyżki dla dorosł.) podajemy sam, w kapsułk., rosole, czarnej kawie, lub najlepiej w winie maladze z wodą miętową (przed użyciem zmięszać).

Rp. Trae Opii simpl. 10,0. Da in vitr. rostr. S. 3—5 r. dz. po 5 kropli. (95).

Rp. Extr. Laudani 0,015; Tannalbini 0,5. Mfpulv Dtd. Nr X. S. 3—5 proszków dz. (210).

Rp. Laudani puri 0,015; Tannini puri 0,15; Benzonaphtoli 0,35. Mfpulv. Dtd. Nr X. S. 3-5 proszk. dzien. (160).

Rp. Pulv. Ipecac. 0,25; Laudani puri 0,015; Mf. pulv. Dtd. No X. S. 3 proszki dzien. (170).

Rp. Phenyli salicylici (= Salol) 0,5. Dtd. Nr X. S. 3 proszki dzien. (110).

W razie parcia:

Rp. Laudani puri 0,02—0,03; Olei Cacao q. s. ut f. suppos. anale. Dt. supp. Nr X. S. w razie parcia 2—4 czopków dziennie. (235).

Rp. Extr. Bellad. 0,02—0,03; Olei Cacao q. s. ut f. suppos. anale. Dt. suppos. Nr X. Jak poprzedn. (255).

Do wlewań do kiszki stolcowej, gdy chodzi o małe ilości, najlepiej użyć kw. salicylow. (1,0 na szklankę); gdy chodzi o wlanie większych ilości bezpieczniej użyć kw. garbnikowego.

Rp. Tannini puri 25,0. S. Łyżeczkę od kawy na litr wody do lewatywy. (94).

W przypadkach przewlekłych podawać dalej lewatywy i środki lekko ściągające.

W razie zapadu: Koniak, wino, kamfora, eter.

W okresie zdrowienia przechodzić zwolna do pokarmów: jaja, skrobane mięso i t. d.

U dzieci rozpocząć leczenie od ol. ricini lub kalomelu i środki te powta-

rzać ewent. co 3 dni; w 2 dniach wolnych stosować: **Rp.** Bismut. salicyl (albo Chinini tannici) 1·00; Pulv. Doveri 0·20; Sacchari 2·00; Mfp. div. in dos. Nr X. DS. 3 proszki dziennie. (150).

Rp. Decoct. tub. Salep. 100·0; Pantopon Roche 0·02; Aq. Lauroceras. gtts. X; Syr. simpl. 25·0. S. Co godz. łyżeczkę. (140).

Rp. Tannalbini 0,2—0,5; Pulv. Doveri 0.01—0,1 (tyle cgr., ile dziecko liczy lat); Sacchari 0,15. Mfpulv. Dtd. Nr XV. S. 3 proszki dzien. (220—228).

W razie parcia (Tenesmus) lewatywy ze skrobi z dodatkiem 1—3 kropli Trae Opii simplic, uzara (tabletki lub czopki).

Dysmenorrhoea. D o l e g l i w e m i e s i ą c z k o w a n i e. Wykazanie przyczyny (przyczyna mechaniczna, dalej czy przyczyna w macicy, czy w jej otoczeniu). W przypadkach, gdzie przyczyny mechaniczn., wzgl. choroby macicy wykazać nie można, unikać ruchu bezpośredn. przed i podczas peryodu, zaziębienia, szkodliwych wpływów moralnych. Regulować dyetę i stolec. Jeżeli chora niedokrwista lub skrofuliczna, odpowiednie leczenie stanu chorobowego ogólnego. Leczenie kąpielowe: Iwonicz, Rabka, Krynica, kąpiele borowinowe, (fabryki »Tlen«, Mattoniego sól borowinowa. Obok tego ogólne leczenie wzmacniające fizycznie i psychicznie, gimnastyka, zabawy na świeżem powietrzu i t. p.

Przy braku przyczyny mechanicznej zbadać nos i próbować usunąć bóle miesiączkowe przez pędzlowanie kokainą właściwych punktów na muszlach i przegrodzie nosowej.

Podczas boleści spokój, suche ciepło na okolicę podbrzusza, w ostateczności środki kojące jak: lewatywy z Tra. opii simpl. (15 kropli na lewatywę, albo Chloral hydrat 1·0 na lewatywę). Czopki do kiszki stolcowej, zawierające kodeinę, opium lub morph., wstrzyknięcie morfiny pod skórę; algokratyna u osób silnych, krwistych pędzlow. nastrojem jodu ud.

W cięższych przypadkach należy zbadać (nawet u dziewic) dokładnie miejscowo narząd płciowy przez odbytnicę, albo jeżeli możebne przez pochwę.

Najczęstszą przyczyną bolesnego miesiączkowania bywa upośledzona drożność przewodu szyi macicy.

Upośledzona drożność pochodzić może ze zmiany położenia macicy, jak n. p. zagięcia tejże, z wrodzonej wązkości przewodu, z krętego przebiegu tegoż.

W tych razach częstokroć napotykamy równocześnie niepłodność.

W przypadkach takich wskazane jest leczenie mechaniczne, polegające na wyrównaniu zagięcia macicy, na rozszerzaniu przewodu szyi macicy sposobem tępym, wprowadzaniu zgłębnika do jamy macicy. Jeżeli te sposoby nie prowadzą do celu, wskazane jest rozszerzenie macicy sposobem krwawym (Hysterosto-

matomia) najlepiej modo Rosner-Mars.

Elektryzowanie według metody Apostolego.

Rp. Extr. hydrast. canad. fluid. 2 razy dziennie po 25 kropli na 8 dni przed regularnością.

Rp. Hydrastis-Tektolettes. S. 3 razy dnia po jednej.

Rp. Chloral. hydrat. 8·00; Kali brom. 10·00; Aq. camphor. 200·00. S. Co 2 lub 4 godz. łyżecz. (140).

Rp. Salipyrini 0·40; Codeini phosphor. 0·01; Dtd. Nr. XII. S. 3 r. dz. proszek. (220).

Rp. Kali bromati, Antipyrini *āā* 10·00, Extr. viburni prunifol. fluid. 20·0; Aq. destill. 120·0; Syr. cort. aurantiae 30·0. S. 2—4 łyżek dziennie. (260).

Rp. Ovarinum Poehl in tabl. à 0·3. S. 3—6 kołaczyk. dz. (Można także podawać podskórnie lub w enemach)

Polecają też czopki:

Rp. Extr. opii aquosi 0·02; Extr. belladonnae 0·01; But. cacao q. s. ut f. l. a. supposit. S. Czopki.

Dbanie o stolec (Sagrada Barber).

Dyspepsia. Niestrawność. Przedewszystkiem wykryć przyczynę cierpienia i dokładnie zbadać funkcyę żołądka i kiszek.

Cierpienie to stoi najczęściej w związku z czynnościowem, nadmiernem wydzielaniem soku żołądkowego, lub z niedomogą wydzielniczą żołądka.

Stosownie do tego w 1-szym przypadku wskazane są środki alkaliczne, wody: Karlsbad, Vichy, Szczawnicka Magdaleny, Luhaczowicka, w 2-gim kwas solny i środki gorzkie.

W innych razach zboczenia w wydzielaniu soku żołądkowego niema, tylko błona śluzowa żołądka jest nadczułą, a w tych przypadkach należy przed jedzeniem podawać środki znieczulające i zapomocą przepłukiwań żołądka zmniejszać przeczulicę błony śluzowej, można też podawać przetwory bromowe. Prócz tego należy zwrócić uwagę na ogólny stan chorego, u niedokrwistych wskazane są środki żelaziste (Krynica, Żegiestów, Francensbad i t. d.), u neurasteników i histeryczek skutecznem bywa leczenie wodolecznicze, wyjazd nad morze lub w góry.

W razie jeżeli jest nadmierne wydzielanie soku żołądkowego:

Rp. Natri hydrocarbon., Magn. carbon., Kali carbon. *āā*. 5·00; Pulv. rad. Rhei 7·00. MD. in scatula. S. 3 razy dnia na koniec noża. (140).

Rp. Sal. therm. Carolin. 100·00. DS. Co dzień rano łyżeczkę w półszklance ciepłej wody.

Rp. Strontii bromati 1·0—2·0. Dtd. Nr. XII. in charta oleosa. S. Po obiedzie i po kolacyi proszek. (150—186).

W razie niedomogi wydzielniczej:

Rp. Acid. hydrochl. 3·00; Pepsini solub. 2·00; Aq. dest. 150·00; Syr. simpl. 15·00. MDS. Po każdem jedzeniu 2 łyżki zażyć. (110).

Rp. Acid. hydrochl. dilut., Trae absinthi *āā*. 15·00. DS. Po każdem jedzeniu 20 kropli w łyżce wody. (110).

Rp. Orexin basic. 0·30; Dent. tal. dos. Nr V. S. Jeden proszek rano. (150).

Rp. Trae ferri pomati 25·00; Trae Rhei vinosae, Trae amarae *āā*. 15·00. MDS. 3 razy dnia po łyżeczce zażyć. (145).

Rp. Ferri carb. sacchar. 5·00; Extr. nucis vomicae 0·50; Pulv. et extr. Rhei *āā*. q. s. ut f. pill. N. 100. DS. 3 razy dnia po 2 pigułki zażyć. (310).

Można także podawać: Stomachinum fabr. Matula, Vinum Condurango fabr. Matula, Wino słodowo-pepsynowe.

U o s e s k ó w:

Karmienie 5 razy na dobę. Przy sztucznem żywieniu zwrócić uwagę na jakość mleka i zarządzić odpowiednie żywienie, ewentualnie wrócić do piersi. Nie odłączać wśród dyspepsyi.

Ol. Ricini lub Calomel (0·01—0·03). Przez 12—24 godzin ścisła dyeta.

Rp. Natrium benzoicum (2—3%). S. Co 2 godziny łyżeczkę.

Rp. Kreosoti gtt. V.; Aq. dest. 50·0; Syrup. simpl. 20·0. MDS. Co 2 godz. łyż. (80).

W razie wzdęcia bolesnego, wprowadzić kankę lub miękki kateter do odbytnicy. Jeżeli wymioty nie serowate, cuchnące, wskazują na brak kwasów: Acid. mur. (0·30:50·0) lub:

Rp. Pepsin 1·00; Ac. muriat. gtts. tres.; Aquae dest. 90·00; Syr. simpl. 15·00. S. Przed pokarmem łyżeczk. (100).

Rp. Acid. lactic. 1·0; Aq. dest. 100·0; Syr. simpl. 20·0· S. Co 3 godz. łyżecz. (80).

Przy kwasocie: Aq. calcis, calcaria phosphor. tribasica pur. po 1·00. Przy Intertrigo towarzyszącem — zmywanie wodą mydlaną i zasypywanie pudrem Lenicet lub:

Rp. Ac. salicyl. 2,0; Zinci oxyd, Amyli p. āā 20,0; Vaselin 50,0. S. pasta. (170).

Przy równoczesnem zaparciu podawać: Pulv. Magnes. cum Rheo (3 r dz. na koniec noża); Tra Rhei (2 łyżeczki dziennie). Sagrada Barber, Figol »Jahr«.

Eclampsia infantum

D r g a w k i d z i e c i ę c e. Wyłączyć drgawki o tle anatomicznem (kiła i inne choroby mózgu i opon), padaczkę, zatrucia pochodzenia zewn. i wewn. (mocznica). Właściwe drgawki dziecięce są objawem tężyczki dziecięcej, czyli spasmofilii. Także drgawki odruchowe (morzysko, robaki, kamienie pęcherza, stulejka, ząbkowanie, ciała obce w nosie i t. d.) i drgawki na początku ostrych chorób zakaźnych (zapalenie płuc, płonica) występują tylko u dzieci tężyczkowych. Objawem patognomonicznym jest tutaj wzmożenie pobudliwości nerwów obwodowych na prąd stały.

U niemowląt wskazane jest zaprzestanie karmienia sztucznego i karmienie piersią. Jeżeli to niemożebne, usunięcie mleka krowiego na 2 tygodnie i karmienie mączkami lub kleikami, potem ostrożne i stopniowe wprowadzanie mleka. Z le-

ków — fosfor, protylina, lecytyna, past. jodoferr. Jahr, fortossan, sallosit, jecoferrol (Francos).

Rp. Phosphori 0,01; Ol. Jecor. aselli 100,0. S. 1—2 łyżeczek dziennie. (170).

Wśród samego napadu zimne okłady (woda z octem) na głowę co parę minut, lewatywy, gorczyczniki na kark i łydki; w razie długotrwałych drgawek lewatywy z chloralu.

Środek przeczyszczający (Kalomel) — dyeta. W razie powtarzających się napadów:

Rp. Chloral hydrati 0·50; Aq. dest. 80,00; Mucilag. gum. ar. 20·00. MDS. Połowę do lewat. (115).

Rp. Natri bromat. 2·0; Ammon. brom. 1·0; Aq. dest. 100·0; Syr. simpl. 30·0. MDS. 4 łyżeczki dziennie. (115).

Eclampsia parturient. Rzucawka porodowa. Drgawki porodowe. U ciężarnych okazujących cierpienie nerek, ogól. obrzęki, wysokie ciśnienie w naczyniach krwionośnych, zalecić bezwzględny spokój, podawać środki moczopędne (kali aceticum, acidum benzoicum), środki wypróżniające, środki napotne, ścisła mleczna dyeta. Kąpiele ciepłe (36° — 38° C.) ostrożnie. Diuretinum fabr. Knoll. Przy bezskutecznem leczeniu — przerwanie ciąży.

Podczas napadu ułożenie w łóżku otoczonem materacami, aby chorą uchronić od obrażeń; wziewanie tlenu; przed wystąpieniem szczękościsku, wsunąć język do jamy ust i między szczęki włożyć kawałek drzewa okrytego płótnem. Ruchów nie krępować. Niektórzy polecają znieczulić chorą silnemi dawkami narkotyków, morfina podskórnie 0·02 do 0·03 lub chloral w lewatywie (2·0). Gdy się chora budzi lub napad występuje, ponowić dawkę. Można użyć chloroformu do wdychania, ale tylko wtedy, jeżeli stwierdzić możemy pewną okresowość w występowaniu napadów, np. napady występują regularnie co 20 lub 15—10 minut, wtedy minutę naprzód podać chloroform. Po napadzie kąpiel ciepłą 30° R., potem zawinąć w prześcieradło i koc, aby wywołać poty. Lewat. silnie czyszczące; wdych. tlenu.

Rzucawka jest wynikiem ciężkiego zatrucia ciążowego, którego objawy zwykle ustępują po rozwiązaniu; dlatego nawet podczas ciąży należy chorą, uśpioną chloroformem, jaknajrychlej rozwiązać. Skoro tylko przytomność wraca, podawanie dużej ilości mleka i wody alkalicznej. U nieprzytomnych lewatywy z mleka.

Jeżeli napady występują podczas porodu, unikać badania wewnętrznego, aby nie drażnić chorej. Prócz tego w każdym przypadku należy jak najrychlej rozwiązać rodzącą. Można przed rozwiązaniem puścić do 500 gr. krwi w razie, gdy tętno mocno napięte. Po upuście krwi można wlać do żył 500—1000 gramów fizyologicznego rozczynu soli kuchennej. Jeżeli napady występują w poło-

gu, postępowanie objawowe; lawatywy z mleka w razie bezprzytomności.

Rp. Amylii nitrosi 5·0; Ol. foeniculi 10·0. MDS. 2—5 kropli do wziewania na chustce (amylnitrit). (205).

Rp. Laudani p. 0·20; Sacch. albi 5·0; Mfp. div. in dos. Nr X. S. Co 1/2 godziny proszek. (140).

Skoro mimo rozwiązania i objawowego leczenia napady i bezmocz utrzymują się, można wykonać dekapsulacyę nerek.

Eczema. Wyprysk. Przedewszystkiem uwzględnić moment etyologiczny, usunąć więc zależnie od przypadku szkodliwe czynniki zewnętrzne, a więc wodę i światło, wpływ wilgotnego powietrza, drażnienia przez odzież. Gdy wyprysk słoneczny polecić nosić kobietom weloniki żółte lub zielone, mężczyznom parasole.

Przy wyprysku ostrym, szczególnie, gdy istnieje sączenie, pilnie pudrować:

Rp. Talci venet., Amyl. trit. *āā.* 50·00; Zinc. oxyd. 5·0. S. Puder. (130).

Rp. Tannoform 10,0; Talci venet. 40,0. S. Zasypka. (150).

Rp. Lycopod. 50,0; Zinc. oxyd. 2.5; Sol. Eosin. 1% spirit. 10,0. Mfpulv. cuticolor. S. Zasypka. (250).

Rp. Zinc. oxyd., Magist. bismuth. *āā.* 15·00; Ceruss. 7·50; Talc. venet., Amyl. oryzae *āā.* 30·0. S. Puder. (215).

Rp. Tannoform 3,0; Vaselini 10,0; Lanolin 20,0. Mfung. S. Maść. (155).

Gdy wyprysk zajmuje całe ciało, zawinąć chorego w zapudrowane prześcieradło i skrzętnie zasypywać pudrem. Jeżeli skóra obrzękła, suche zimno (przyrząd Leiter'a) lub często zmieniane okłady:

Rp. Liqu. alumin. acet., Aq. fervid. *āā.* 150·0. S. Do okładania. (130).

Rp. Plumb. acetic. 7·0; Alumin. crud. 2·0; Aqu. dest. 200·0. S. 2 litrami wody rozcieńczyć do okład. (110).

Rp. Resorcin. resubl 10·0; Aqu. fervid. 500·0. S. Do okładów. (165).

Rp. Ac. carbol. liquefact. gtt. XL; Spir. vin. rect. 20·0; Glycerin p. 8·0; Zinc. oxyd., Amyl. trit. *āā.* 10·0; Aq. fontis. 250·0. S. Woda do obmywania. (140).

Przy eczema papulosum acutum lub gdy istnieje znaczne swędzenie nawet przy sączącem, zwilżać kilka razy dnia wyskokiem i pudrować:

Rp. Ac. carbolic. (s. salicyl.), Glycerin. p. *āā.* 2·0; Balsam. peruvian. 1·0; Spir. vini rect. 200·0. S. Zwilżać zamocz. wat. (280).

Rp. Coryfin lag. origin S. Lekko wcierać dla zmniejszenia swędzenia, poczem zapudrow.

Zamiast wyskoku użyć można:

Rp. Talc. venet. pulv., Amyl. tritic. *āā.* 100·0; Glycerini p. 40·0; Aq. plumbi 200·0. M. f. liniment. S. Rozcienczyć taką samą ilością wody i pędzl. (180).

Rp. Zinci oxyd., Amyli *āā.* 15·0; Naftalan 50·0; Acidi salicyl. 1·0. S. Zewnętrznie. (240).

Przy eczema squamosum parę razy dnia smarować maścią i zapudrować lub obwiązać opaską, usunąwszy poprzednio łuski za pomocą oliwy lub waseliny.

Rp. Mercur. praecipit. alb. 3·0; Ung. Glycerin. 30·0; M. f. ung. S. Maść. (145).

Rp. Resorcin. resubl. 5·0 —10·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic., Vaselin flavi, Lanolini p. *āā*. 25·0; M. f. ung. S. Maść. (240).

Rp. Menthol. 1·50; Saloli 2·0; Ol. olivar. 3·0; Lanolini anhydr. 50·0; M. f. ung. S. Maść na ręce. (200).

Rp. Ac. boric. (v. salicyl) 3·0; Zinc. oxydat., Amyl. trit. *āā*. 25·0; Vaselini flav. 50·0. S. Pasta (najwięcej używana). (170).

Rp. Ol. rusci; Sulf. praec. *āā*. 5·0; Naftalan 50·0. S. Zewnętrznie. (220).

Rp. Resin. benzoë pulver. 5·0; Axung. porcin. 160·0; Digere, cola et adde: Zinc. oxyd. 25·0; M. f. ung. S. Maść Wilsona. (350).

Gdy skóra gładka, mało zaczerwieniona, pędzlować raz na dzień ostrożnie:

Rp. Ol. rusci 50·0; (albo Anthrasoli 50·0); Spir. vin. rect., Aether. sulf. *āā*. 75·0. S. Do pędzlow. (254—326).

Rp. Ammon. sulfoichtyol. (s. Thiol) 50·0; Spir. vin. rect., Aether. sulfur. *āā*. 75·0. S. Do pędzl. (730—650).

Rp. Beta naphtol. 1·0; Spir. vin. rect. 100·0. S. Do pędzlowania. (150).

Rp. Beta naphtol. 0·50; Ung. emoll. 25·0. M. f. ung. S. Maść. (140).

Gdy maść zadrażnia, zasypywać pudrem.

Przy wyprysk sączą-wlekłym należy strupy i łuski usunąć, i naciek w skórze doprowadzić do wessania.

Gdy wyprysk sączący, przykładać na wązkich kawałkach płótna rozsmarowaną maść dwa razy dz. poczem obwiązać watą i opaską, przedtem jednak zmyć dokładnie mydłem szarem i wodą ciepłą, co później wedle potrzeby powtórzyć należy.

Rp. Emplast. diachylon simpl., Ol. olivarum *āā*. 50·0; M. f. ung. S. Maść Hebry. (190).

Rp. Emplast. diachyl. simpl., Vaselin. flav. *āā*. 50·0; M. f. ung. S. Maść Kaposi'ego. (175).

Rp. Empl. saponat. 80·0; Ol. olivarum 20·0; Ac. salicyl. 2·0—5·0. S. Przykładać na kalikocie. (270).

W celu usunięcia strupów przykładać na kawał kach płótna na gazie oliwę, maść:

Rp. Naftalani 50·0; Ung. Wilsoni, Amyl. trit. *āā*. 25·0. S. Zewnętrznie. (260).

Rp. Empl. saponat. 100·0; Leni calore fuso adde: Ac. salicyl. 10·0; M. f. empl. S. Plaster salicyl. (210).

Dla usunięcia pozostałości po maści i rozmiękłego naskórka, zmyć spirvt. mydlanym lub mydłem szarem, poczem usuwać naciek w skórze przez smarowanie dziegciem, ichtyolem, naftolem.

Rp. Ichtyol 2·0; Glycerini 8·0; Naftalani 20·0. S. Zewnętrznie. (165).

Rp. Tumenol 1,0—10,0; Pasta Lassari ad 100,0. Mfung. S. Maść.

Rp. Glycosal 3,5. Solve in Alcohol. q. s.; Vaselin., Lanolin. *āā* 30,0. Mfung. S. Maść. (250).

Gdy wystąpi podrażnienie, maść obojętna (m. cynkowa, borowa, Hebry) i puder, poczem na nowo środki drażniące.

Gdy wyprysk uporczywy, szczególnie na rękach, zapędzlować c. kali caustico 1 : 2, poczem maść lapisowa 1% lub

Rp. Ol. rusci albo Anthrasoli 2·0; Naftalani 50·0. S. Zewn. (205—240).

Zapędzlować raz dziennie, następnie maść cynkową lub pastę borową.

Rp. Ol. cadini, Sulf. praec. *āā.* 5·0; Mitin 50·0. S. Zewn. (220).

Jeżeli wyprysk trwa uporczywie czas dłuższy lub często powraca skutkiem jakiejś choroby ustrojowej (scrophulosis, chlorosis, dysmenorrhoea i t. p.) leczyć chorobę podstawową.

Eczema seborrhoicum. W y p r y s k ł o j o t o k o w y. Gdy znaczne sączenie, pudrować; utworzone strupy, namoczywszy je przez kilka godzin oliwą, usunąć za pomocą mydła:

Rp. Spir. saponato-kalin. 100·0. S. Mydło. (110).

Gdy skóra bez strupów, czysta, polecić maście:

Rp. Ac. salicyl. 1·0; Thigenol 8·0; Zinci oxyd., Amyli tritici *āā.* 25·0; Vaselini fl. 50·0. Mfpasta. S. Maść. (210).

Rp. Resorcin. resubl. 5·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic. *āā.* 25·0; Vaselin. fl. 50·0. M. f. pasta. S. Maść. (220).

Rp. Xeroformi 1·0—5·0; Naftalani 20·0—50·0. S. Zewnętrznie.

Gdy skóra przychodzi do stanu prawidłowego, na noc przykładać maść, a przez dzień zmywać.

Rp. Resorcin. resubl. 10·0; Spir. vin. rect. 100·0; Spir. coloniens. 50·0; Bals. peruvian 2·0. S. Codziennie głowę zwilżać. (260).

Rp. Captol 1,0; Glycerini p. 4,0; Spir. vini rectif., Spir. vini Coloniens. *āā* 50,0. S. Codz. zwilżać głowę. (250).

Rp. Sulfur. praecipit. 2·0; Camphor. trit. 1·0; Mucilag. gum. arab. 6·0; Aqu. calcis., Aqu. rosarum *āā.* 100·0. S. j. wyż. (150).

Przytem zalecać można do mycia głowy mydła: rezorcynowe, rezorcynowo-siarkowe lub naftolowe.

Emphysema pulmonum. R o z e d m a p ł u c. Przeważnie leczenie objawowe.

Unikanie zaziębienia, przemoczenia nóg, wogóle wszystkiego, co może sprowadzić lub powiększyć nieżyt oskrzelowy. Główne zadanie leczyć nieżyt oskrzelowy przez pobyt na świeżem górskiem powietrzu, picie wód w Szczawnicy, Reichenhall, Krościenku.

Leczenie w gabinetach pneumatycznych lub za pomocą przyrządów Waldenburga lub Gaigla i Majera (Würzburg), Schnizlera, lub w Truskawcu w zakładzie inhalacyjnym.

U ludzi otyłych można polecić picie wód Karlsbadz-

kich lub Kissingen. Przy osłabieniu akcyi serca, podawać obok środków wykrztuśnych i nasercowe. Uważać na wypróżnienia, w razie braku tychże, podać odpowiednie środki.

Dyeta pożywna, ale nie wzdymająca. Operacya Freunda.

Receptura, patrz Bronchitis.

Endocarditis. Zapalenie wsierdzia. Leczenie objawowe a więc: Spokojne leżenie w łóżku, dyeta płynna niepodniecająca. Na okolicę serca okłady zimne lub worek z lodem. Na wewnątrz cardiaca, zwłaszcza digitalis, strophantus, w razie bólu mierne dawki morfiny.

Przy znacznem osłabieniu: kawa czarna z koniakiem, wino mocne, kamfora lub eter podskórnie wstrzyknięty. Coffeina obok innych środków nasercowych jak convallaria, sparteina i t. d.

Przy gorączce wysokiej, mierne dawki antipyretyków z obawy groźnego zapadu najlepiej razem z coffeiną.

Receptura, patrz Vitia cordis.

Endometritis. Zapalenie błony śl. macicy. Przez ścisłe badanie wykazać tło choroby. *a*) Ostry nieżyt: spokojne leżenie w łóżku, środki lekko wypróżniające, okłady wysychające na brzuch. W razie bólów czopki cum laudano, cum morphio lub cum codeino.

b) Przewlekły nieżyt wymaga jużto leczenia ogólnego, (kąpielé z soli borowinowej fabr. »Tlen«, Mattoniego itd.), już też leczenia miejscowego.

W tym celu można używać wprowadzania sondy owiniętej watą i napojonej n. p. cum Tra jodi, 2% formaliną i t. d. Przepłukiwanie macicy po dokładnem rozszerzeniu szyi za pomocą cewnika Bozemanna, Olshausena, i t. d. rozczynami: kwasu borowego, lysoformu, formaliny. Wprowadzanie pręcika Spiegelberga lub Fritscha owiniętego watą, napojoną rozcz. chlorku cynku 10—50%, przyczem należy pod tylną wargę macicy podłożyć watę napojoną 10% rozczynem sody, aby spływający chlorek cynku nie sparzył bł. śl. pochwy. Klien poleca co 3—8 dni wprowadzanie do szyi za pomocą odpowiedniego instrumentu (Uteruspistole) patyczków zrobionych z cukru mlecznego, gumy arabskiej, białka, glyceryny, które zawierają 2% argentum solubile.

Wprowadzanie na pręciku owiniętym watą roz. czynu 50% kw. mlekowego.

Rp. Alumnol 2·50; Trae jodi, Alcohol *āā* 25·0. S. Zewnętrznie. (190).

Rp. Naftalani 50·0. S. Zewnętrznie. (140).

Do przestrzykiwań używa się też ½—1% rozczynu formaliny. Wprowadzanie do jamy macicy pręcików zawierających jodoform, taninę itd. Wprowadzanie do jamy macicy gazy jodoformowej w postaci długiego paska, którego jedna część

wypełnia macicę, druga zaś sterczy do pochwy.

Wprowadza się też do szyjki i do sklepień drożdże odpowiednio przyrządzone, xerazę, bolus, mikroby mleka bułgarskiego i t. d.

W uporczywych przypadkach użyć można przyżegania bł. śluzowej za pomocą pary wodnej 100° C. 1—1½ minuty, ku czemu wymyślono przyrządy.

Gdy te sposoby nie wystarczają, wyskrobanie jamy macicy.

Nadżerki części pochwowej nie ustępujące przy leczeniu zapalenia błony przewodu macicy należy usuwać przyżeganiem zapomocą: nastoju jodowego, azotanu srebrowego w laseczce, cuprum sulfuricum w kryształach, 50% zincum chlorat., acidum nitricum fumans, który się stosuje ostrożnie za pomocą pręcika szklanego albo asbestowego. Zalecają też zakładać do pochwy gałki składu:

Rp. Europhen 0·05; Ol. amygdal. gtt. nonnull.; Butyr. cacao 2·50. Mf. globulus vagin. N. I. (frigid. parat.).

W przypadkach dawnych owrzodzeń z przerostem gruczołowym, najlepiej wyskrobać ostrą łyżeczką dno nadżerki i przypiec następnie, do czego użyć można thermocauteru Paquelina, galvanocauteru, lub wyciąć nadżerkę.

W przypadkach wysokiego rozdarcia szyjki okrwawienie i zeszycie brzegów pęknięcia; przy przeroście warg macicznych wycięcie klinowe.

Enteritis follicularis. Zapalenie grudek chłonnych jelita. Odstawione dzieci wrócić do piersi. Mieszanka śmietankowa Biederta lub zupa Liebiga za pokarm. Kleik jęczm.; Mączka Gurgula, Nestle'a; kawa żołędz., kakao żołędziowe (Jahr, lub firma Laktol).

Przepłukiwanie jelit 1% wodą słoną, 3% Acid. boricum, 1% Natr. salicyl, 1% Liquor. alum. acetici. Toż i na wewnątrz.

Rp. Liquor. alum. acet. 2·00; Aq. dest. 100·00; Syrup. 20·00. S. Co 2 godziny łyżeczkę. (80).

Rp. Almateini 0·3—1·0; Sacch. 0·2. Mfp. Dtd Nr. VI. S. 2 pr. dziennie. (140—205).

Rp. Chinin. tannic. 0·05—0·20 pro dosi.

Rp. Argenti nitrici 0·03—0·05; Aq. dest. 100·0; Syr. simpl. 15·0. S. Co 2 godz. łyżeczkę. (100).

W razie boleści i parcia: Extr. opii 0·001-0·005! pr. dosi, k. r. dz., Tra opii według wieku.

Enterocatarrhus zob. **Catarrhus intestini.**

Enteroptosis. Opadnięcie trzew. Przedewszystkiem należy założyć odpowiednią opaskę, unoszącą trzewia W razie towarzyszącego tyłozgięcia macicy — założyć krążek. Nadto leczenie ogólne wzmacniające, tuczne, oraz miesienie brzucha i zwalczanie zaparcia stolca.

Enuresis nocturna. Mimowolne moczenie nocne. Uwzględnić powody: ascaridy, oxyuris, phimosis, pavor nocturnus, zboczenia w odżywianiu, onania.

Zimne obmywania, kąpiele nasiadowe chłodne od 5—20 minut; wieczorem wstrzymywać od napojów. Polecać przez dzień wstrzymywać mocz. Polecają unikać spania na wznak, lub tak ułożyć chorego, aby była podwyższona miednica. Prąd stały, a mianowicie wprowadzić wązką elektrodę metalową (nasmarowaną oliwą) do odbytnicy (u dziewcząt do pochwy), drugą elektrodę zwilżoną na spojenie kości łonowych lub perineum; prąd słaby można zwolna wzmacniać — elektryzować przez 5 minut.

Rp. Atropin. sulfur. 0·05; Aq. dest. 30·00. DS. Po tyle kropli ile dziecko ma lat, o 4 i 7 godzinie wieczorem. (125).

Rp. Extr. bellad. 0·05; Extr. nuc. vomic. 0·10; Mfp. Div. in dos. Nr. X. DS. Na noc jeden proszek. (140).

Rp. Strychnini nitrici 0·03; Aq. dest., Syr. aurant. *āā* 50,0. S. na noc łyżeczkę. (145).

Rp. Extr. fluid. rhois arom. 10·00. S. 5—10 kropli 2 razy dziennie podawać w wodzie. (70).

W razie nadczułości pęcherza, podać na noc chloral na wewnątrz lub też w lewatywie. Skrofulicznych i źle odżywionych leczyć zarazem chininą i środkami żelazistymi:

Rp. Ferri carb. sacch. 5·0; Extr. Ballad. 0,04; Sacch. lactis 2,0. Mfp. Div. in dos. Nr. X. S. Na noc proszek. (150).

Rp. Pastilli jodo-ferrati comp. Jahr. (scatul. orig.). S. 2—4 kołacz. dz.

Bardzo dobre wyniki dawać mają nadoponowe wstrzyk. podług Cathelina.

Febris intermittens p. **Intermittens.**

Ephelides. (piegi). Zupełnie i trwale usunąć się nie dają, na pewien czas usunąć można, zalecając:

Rp. Hydrarg. bichlor. corr. 0,2; Ammon. chlor. 0,25; Emuls. amygdal. 125,0. S. Do zmywania. (150).

Rp. Hydrarg. bichlor. corr. 0·50; Emuls. amygdal. 500·0; Tct. benzoës 5·0; Aqu. naphae 50·0. S. Wieczór wcierać. (275).

Rp. Hydrarg. bichl. corr. 0·50; Collodii p. 50·0. S. Na noc posmarować. (140).

Rp. Sublimat 1,0; Zinc. sulf., Plumb. acet. *āā* 2,0; Aq. dest. 250,0; Alcohol 50.0. S. 2 r. dz. skórę zmywać; na noc waselina. (160).

Na podrażnioną skórę zalecać zasypki:

Rp. Bolus alb. 2,5; Bol. rubr. 0,5; Magnes. carbon. 4,0; Zinci oxyd. 5,0; Amyl. Oryzae 10,0. S. Zasypka. (120).

Albo smarować na noc maście złuszczające:

Rp. Resorcin. alb. 5,0; Sulf. praecip. 0,5; Lanolini anhydr., Vaselini *āā* 8,0. Mfung. S. Maść. (130).

Rp. Ac. Salicyl. 2,0; Ung. emollient. 40,0; Tct. benzoës 1,0; M. f. ung. S. Maść. (170).

Rp. Naphtol. beta 3,0—5,0; Zinc. oxyd., Amyl. trit. *āā.* 12,50; Vaselin. flav. 25,0. M. f. pasta. S. Godzinę codziennie wcierać. Po zmyciu maści pudrować. (150).

Albo użyć maści wybielających plamy piegowate:

Rp. Kaolin 4,0; Vaselin. fl. 10,0; Glycerini p. 4,0; Zinc. oxyd., Magnes. carbon. *āā* 2,0. Mfung. S. Maść. (125).

Rp. Kaolin, Bismut. carbon. *āā* 5,0; Vaselin fl. 20,0 Mfung. S. Maść. (165).

Epididymitis. Zapalenie najądrza (wiewiórowe). Zaprzestać leczenia miejscowego (jedynie użyć można przepłukiwań Janeta). W okresie ostrym gorączkowym zalecić spokój, dyetę, uregulowanie stolca. Worek mosznowy podnieść zapomocą poduszeczki ku górze i kłaść okłady z lodu lub przyrząd Leitera; gdy zhory ich nie znosi, — okłady c octanu glinowego zimne albo okłady ciepłe. Wreszcie można zrobić nakłucie strzykawką lub trójgrańcem wyciągając płyn. Znaczne zmniejszenie co do czasu trwania zapalenia jakoteż szybkie usunięcie dolegliwości można uzyskać przez śródmięśniowe wstrzykiwania (w pośladki) Gonarginy (Meister Lucius Hoechst). Jest to szczepionka sporządzona z świeżych rozmaitych szczepów hodowli, zawierająca w 1 cm płynu od 5 do 50 milionów zabitych dwoinek. Leczenie zaczyna mię od dawki najmniejszej 5 silionów. Jeżeli występuje odczyn miejscowy w postaci obrzęku i zaczerwienienia, to należy dopiero po 4—5 dniach tę samą dawkę powtórzyć. Przy braku odczynu miejscowego i słabem tylko przemijającem podwyższeniu ciepłoty, podnosi się dawkę co 3 dni, dochodząc do najwyższej 50 milionów. Leczenie można stosować tylko u tylh chorych, którzy już nie okazują podwyższonej ciepłoty.

Przy znacznych bólach smarować:

Rp. Extr. Opii aqu. 1,0 vel Extr. Bellad. 1 0; Ung. simpl. 20. Mfung. S. Maść. (200—175).

Rp. Guajacol. 2,0—5,0; Lanolin. 30,0. Mfung. S. Maść. (160).

Rp. Extr. Bellad. 0,15; Ol. Cacao q. s. ut f. supp. Nr. X. S. 2 razy dziennie czopek. (255).

Przy bardzo silnych bólach wstrzykiwanie morfiny. Gdy ból i objawy zapalenia się zmniejszają, okłady zimne przetrzymywać dłużej, zmieniając je coraz więcej na wysychające, wreszcie przejść do ciepłych.

Gdy chory nie może leżeć, założyć umiejętnie suspensorium Neissera, lub Horanda, przykrywając moszny watą i płótnem kauczuk. i smaruj. raz na dzień:

Rp. Tct. jodi; Tct. gallar. *āā* 10·0. S. Do pędzlowania. (95).

Rp. Jodvasogen, Ol olivar. āā 15 S. Do pędzlowania. (150).

Rp. Monotal lag. origin. S. Wcierać w skórę moszen.

Rp. Ichtyoli 2·0; Mitin 30·0. S. Zewnętrzn. (180).

Rp. Ungt Credé 1,0—3,0; D. tal. dos VI S. Do wcierań. (320—640).

Rp. Ungt hydrarg cin resorb. 1,0; D. tal dos VI S. Do wcierań.„(100).

Epilepsia. Padaczka. Starać się wykryć przyczynę padaczki i takową o ile można usunąć, zwłaszcza przy epilepsyi odruchowej, a więc szukać ciał obcych w nosie, w uszach; polipów w nosie i t. d. Pamiętać należy, iż napady padaczki mogą być tylko objawem jakiejś innej organicznej choroby nerwowej — t. zw. padaczka objawowa; należy zatem wykluczyć nowotwory mózgu, zwapnienie tętnic, porencephalią, alkoholizm, porażenie postępowe i t. d. Małe dzieci, zwłaszcza dziedzicznie obarczone, łatwo reagują na rozmaite pobudki drgawkami (spasmophilia) n. p. przy chorobach zakaźnych, schorzeniach przewodu pokarmowego, krzywicy i t. d. Zbadać także mocz na białko (uraemia).

Podczas aury położyć chorego do łóżka, porozpinać ubranie a podczas napadu czuwać przy nim. Podczas bardzo silnego napadu lub w czasie status epilepticus clysmata z chloralu (3—4 grm).

Przy leczeniu niezmiernie ważna jest dyeta: należy zabronić bezwzględnie napojów lub lekarstw chociażby ślady alkoholu zawierających, i to nie tylko w czasie leczenia, ale na stałe. Również należy zredukować bardzo znacznie ilość spożywanej soli kuchennej, a więc zakazać potraw słonych (śledzie, wędliny), zwykłe zaś potrawy podawać albo mało solone, albo nawet zupełnie bez soli. Z tego względu są wskazane duże ilości owoców i mleka, jako potraw zawierających mało NaCl. Dyeta wreszcie powinna być niedrażniąca — zabronić zatem kawy, herbaty, potraw ostrych i korzennych.

U kobiet podczas menses skłonność do ataków jest często zwiększona; w takim razie należy przez ten czas dawkę stosowanego środka zwiększyć. W czasie przypadkowych chorób gorączkowych nie należy leczenia padaczki przerywać, co najwyżej dawki zmniejszyć.

Jako środki polecają przeciw epilepsyi przedewszystkiem sole bromowe w ilości 2—5 grm dziennie przy dyecie solnej.

Rp. Ammon. bromati, Natri brom., Kali brom. *āā.* 3·00—5·00; Aq. dest. 200·00. DS. 2—3 łyżek dz.

Rp. Syr. valerian. bromat. comp. Jahr. S. 3 łyżki dziennie.

Przeciwko acne bromacea letnie kąpiele ze zmywaniem ciała mydłem, wewnątrz arsen. W bardzo ciężkich przypadkach opium stopniowo aż do 0,9 *pro die* a potem nagle przejść do dużych dawek bromu.

Ew. trepanacya czaszki gdy ataki mają charakter padaczki korowej.

Epistaxis. Krwawienie z nosa. Wykazać

przyczynę. Kauteryzacya broczącego naczynia tamponada nosa. Przy częstych drobnych krwawieniach:

Rp. Alum. crud. pulv. 10·00; Aq. dest. 500,00. DS. Codzień nos przepłukiwać.

Erysipelas. Róża. Uwzględnić punkt wyjśc. choroby i leczeniem tegoż zapobiec nawrotom. Ogólne leczenie jak w każdej chorobie gorączkowej; mimo nawet gorączki forsowne odżywianie. Jako antipyreticum najlepiej chinina lub acetphenetidina (0,5). Baczyć na czynność serca. Miejscowo:

a) Na głowie: Po ostrzyżeniu i dokładnem zmyciu skóry (wodą z mydłem a następnie wyskokiem) zastosować okład z Solutio Alumin. acetici.

b) Na kończynach, tułowiu oraz twarzy: Po dokładnem zmyciu skóry wcieranie co 2 godziny (zawsze dośrodkowo) 10% maści ichtyolowej lub 10% rezorcynowej; pamiętać jednak, że przetwory ichtyolu są drogie i że ich problematyczną wartość zastąpić można każdym tłuszczem lub najlepiej borowaseliną. Zachwalają też pędzlow. co kwadrans c. Ol. Terebinth i Kamphenol Matuli.

Erythema exsudativum multiforme. Rumień wielokształtny wysiękowy. — **Erythema nodosum.** Rumień guzowaty. Leczenie tylko objawowe. Przy znacznem swędzeniu i pęcherzach:

Rp. Ac. salicyl. (s. carbol.) 3·0; Spir. vin. rect. 150·00; Glycerin. p. 5·0. S. Zwilżać nacieki i pudrować. (190).

Rp. Koryfin 5,0; Spir. vin. rect., Spir. coloniens. *āā* 50·0. S. j. w. (350).

Gdy gorączka wybitna: Natr. salicyl. 3·0 — 5·0 na dzień; Aspirin 2,0—3,0; Phenacetin. 2·0—3·0. Urotropina 3—6 gr. dziennie. Miejscowo: okłady z aqua plumbica, z liqu. alumin. acet. i zasypki:

Rp. Talci Veneti, Amyli Oryzae *āā* 20,0; Tannoform 10,0. S. Zasypka. (210).

Favus. Strupień woszczynowaty. Chorych odosobnić, bo F. łatwo przenieść się daje. Rozmiękczyć strupy (scutula) za pomocą oliwy, tłuszczów.

Rp. Ac. carbolic. 2·0; Ol. Olivarum 100·0. S. Zewnętrznie. (160).

Rp. Naphtol. 0·50; Glycerini p. 100·0. S. Zewn. (155), poczem zmyć na drugi dzień głowę spirytusem mydlanym i wodą letnią.

Następnie wyrywać włosy za pomocą szczypczyków w miejscach chorobowo zajętych i ich otoczeniu (na ½ cm); równocześnie wcierać środki przeciwpasorzytnicze:

Zamiast uciążliwego i bolesnego wyrywania włosów szczypczykami można zastosować w celu epilacyi naświetlania promienlami Röntgena co znacznie skraca i ułatwia leczenie.

Rp. Hydrarg. bichlor. corr. 0·10; Spir. vin. rect., Glycerin. *āā* 75·0. S. Zewnętrznie. (180).

Rp. Ol. cadini., Ac. salicyl. *āā* 2·50; Resorcin. resubl. 5·0; Sulf. praecipit. 10·0; Vaselin. flav., Lanolin. p. *āā* 15·0. S. Zewn. (150).

Rp. Chrysarobin 1,0; Vaselin fl. 40,0. Mfung. S. Maść. (125).

Rp. Ol. rusci, Sapon. virid. *āā* 50·0; Spir. vin. rect. 100·0. S. Zewnętrz. (185).

Postępować tak kilka tygodni, a gdy głowa się oczyści lub wystąpi zadrażnienie, — pauza, po której na nowo wyrywać włosy kilkakrotnie, gdy badanie drobnowidowe wykazuje jeszcze obecność grzyba.

Pirogoff poleca po codziennem zmyciu głowy golić chore miejsca i co 24 godzin przykładać:

Rp. Kali carbon. 4·0; Flores sulfur. 15·0; Pic. liquid. 50·0; Axung. porc. 100·0. Mf. ung. S. Maść. (210).

Fibromyomata uteri. Włókniaki macicy. Leczenie włókniaków polega albo na ich usunięciu operacyjnem, do którego jednak zmuszają tylko szczegółowe wskazania: szybki rozrost guzów, znaczne krwotoki, bóle, zwyrodnienie złośliwe, gromadzenie się płynu w jamie brzusznej, albo na leczeniu promieniami Roentgena, które powinno być zawsze stosowane, o ile nie ma specyalnego wskazania do zabiegu operacyjnego. Najlepsze wyniki daje ten ostatni sposób leczenia u kobiet po 40 r. życia.

Leczenie objawów istniejących włókniaków polega na zwalczaniu nadmiernych krwawień miesiączkowych (patrz Menorrhagia) i niedokrwistości oraz na forsownem podnoszeniu odżywienia.

Fissura ani. Rozpadlina odbytu — najczęściej przy krwawnicach. Pomimo silnych objawów podmiotowych nieraz trudno ją odszukać wśród fałdów odbytu.

Leczenie gwałtowne rozciągnięcie zwieracza dwoma palcami wielkimi obu rąk, wprowadzonymi do odbytu, aż zwieracz podda się zupełnie, przerwie się; jednocześnie przerywa się wgłąb rozpadlina. Mały tampon do odbytu. Przy krwawnicach najlepiej za jednym zachodem usunąć i guzy krwawnicze. Leczenie nie chirurgiczne, jak czopki, kąpiele, okłady, maści i t. p., przynosi tylko chwilową ulgę.

Polecają: orthoform, cykloform, maść kokainową (3%) lub czopki, zasypywanie bism. subnitr. i t. d.

Fluor albus, blenorrhoea vaginae, leukorrhoea, catarrhus vaginae. Białe upławy, nieżyt pochwy. Zwrócić uwagę na przyczyny wywołujące, lub podtrzymujące zapalenie (gwałt. spółkowanie, pasorzyty, zakażenie, ciała obce, jak tampony, krążki, zapalenie wyższych dróg rodnych).

Ostry okres: Polecić spokój, środek wypróżniający, nie używać przepłukiwań. Utrzymywać ogromną czystość sromu; w razie pojawienia się wyprysku na sromie — osła_

nianie skóry maściami obojętnemi.

Przewlekł. nieżyt; zawsze łączy się z nieżytem bł. śluzowej macicy i zwykle z chronicznem stwardnieniem macicy. Leczyć choroby ogólne: Niedokrwistość, zołzy, blednicę. Wstrzykiwania środków ściągających 1, 2, 3 razy dziennie lub średnio osuszających jak glicelle proszkowana (bolus alba).

Rp. Plumbi ac. b. pur. 2·00. D. t. dos. X. S. Proszek do litra wody. (120).

Rp. Plumb. acet. b. solut. 100·00. S. 2 łyżki na litr wody. (70).

Rp. Acidi salicyl. 20·00; Alum. crudi 10·00; Zinci sulfur. 30·00. Mfp. D. in scatula. S. Na koniec noża do ½ litra wody. (150).

Rp. Aceti pyrolign. cr. 500·00. S. 2—3 łyżek na litr wody. (85).

Rp. Sol. formalini 10% 100·00. S. Łyżeczkę na litr wody. (100).

Rp. Trae jodi 30·0; Kali jodat. 3·0; Aq. destill. 300·00. S. łyżkę na litr ciepłej wody do przestrzykiwań. (140).

Rp. Alumnol 1·50. D. t. pulv. X. S. Proszek na litr wody. (280).

Rp. Acidi tannici 60·00; Alcohol absolut., Kreosoti *āā*. 30·00; Aq. dest. 240·00. S. Łyżeczkę na litr wody ciepłej do wstrzykiw. (330).

Rp. Acid. lactici, Aq. destill. *āā* 50·0. S. Łyżkę na ½ litra wody. (170).

Polecają tampowanie górnej części pochwy gazą, którą zmienia się co 24 godzin przez kilka dni, poczem pędzluje się 5% rozczynem arg. nitricum. Do przysposabiania rozczynów należy użyć wody przegotowanej. Gdy powyższe wstrzykiwania nie usuwają cierpienia, można we wzierniku oczyścić pochwę i zapędzlować np. octem drzewnym, 20% formaliną, nalewką jodową, siarkanem miedziow. 10% i to można powtarzać kilkakrotnie, ale nie częściej, niż raz na 3 dni, wogóle — gdy już odczyn po poprzednim zabiegu minął. Po zapędzlowan. nadmiar leku spłukuje się letnią wodą i zakłada tampony z waty. Można też zakładać na tamponach w kształcie walców proszki: acid. salicylicum, alumen, jodoform z dermatol., zincum sulfur. w połączeniu z amylum, mikrobów mleka bułgarskiego. Kąpiele borowin. fabr. »Tlen« lub Mattoniego. Wreszcie w przypadkach trypra można próbować drożdży zabitych.

Rp. Ammon. sulfoicht. 5·00; Glycerini 100·00. S. Płyn do tamponów. (180).

Rp. Thigenoli Roche 5,0; Glycerini 100,0. S. Płyn do tamponów. (160).

Rp. Jothioni 3,0; Glycerini 100,0. S. Płyn do tamponów. (320).

Furunculosis. Zwrócic uwagę na mocz, czy nie zawiera cukru. Zapobiegać przez pielęgnowanie skóry, unikanie tarcia przez ubranie (kołnierze), pocenia się. Unikać o ile możliwe chodzenia podczas kurzu. Przy licznych ogniskach czyraków okłady z octanu glino-

wego lub spirytusu. Polecenia godny jest środek Chlumskyego.

Rp. Camphorae tritae 12,0; Ac. carbol. puris. 6,0; Spirit. vini absolut. 2,0. MDS. Do rąk lekarza; 2—3 razy dzien. pędzlować. (170).

Polecają też pędzlowanie jodyną oraz mieszaniną alkoholu, eteru i ichtyolu w równych częściach, oraz plastry rtęciowy lub salicylowy, kamphenol, Furunkulin pasta »Zyma« i t. d.

Rp. Ammon. sulfo-ichtyol. 3,0; Hydrarg. bichlor. corros. 0,1; Vasel. fl. 30,0. Mfung. S. Maść (wcierać 2 r. dziennie. (150).

Rp. Acid. salicyl. 1,0; Zinci oxyd., Amyli trit. *ãã* 12,5; Vasel. fl. 25,0. Mfung. S. Maść. (140).

Nadto polecają do zażywania wewnętrznie:

Rp. Calcii sulfurat. puri 0.25; Carbon. animal. 1,0; Rd. Liquir. 2,0; Extr. Gentian. q. s. ut f. pill. Nr L. S. 6 pig. dziennie; (w razie dobrego wyniku zmniejszać dzienną ilość pigułek na 4-2-1). (145).

Rp. Fermenti Cerevisiae 100,0. Da in scatul. S. 2 razy dziennie po łyżeczce od kawy. (305).

Obok tego wszystkiego w razie potrzeby leczenie chirurgiczne.

Bardzo dobre wyniki można także osiągnać zapomocą stosowania podskórnego szczepionki stafylokokowej.

Rp. Polyvalent. Staphylococc. vaccin in ampul. Nr VI (w 1 cm znajduje się od 10 do 500 milionów zabitych bakteryi).

Gangraena extremitatum. Zgorzel kończyn. Przyczyny różnorodne (odmrożenie, oparzenie, zaniedbane rany i odleżyny, powikłanie ran przy cukrzycy; zmiany w naczyniach: G. senilis, ergotismus i t. d.).

Leczenie: Wysokie ułożenie kończyny; miejscowo stosować:

Rp. Ichtyol. 20,0; Vasel. fl. 80,0. Mfung. S. Maść. (345).

Rp. Perhydrol Merck 50,0. S. 1 raz dziennie pędzlować. (555).

Obok tego stałe okłady z octanu glinowego. Ewentualnie odpowiednie zabiegi chirurgiczne. Przy zgorzeli suchej należy czekać aż do samoistnego odgraniczenia się części zgorzelin.

Niektórzy radzą leczenie gorącem (kąpiele, suche gorąco) i t. p., ew. kąpiele przemienne t. j. wkładanie kończyny naprzemian do wody zimnej i gorącej.

Gangraena pulmonum. Zgorzel płuc. Swieże powietrze, częste przewietrzanie pokoju; chory powinien leżeć w łóżku, dyeta pożywna i podniecaj. (przetwory woskowe), jeżeli niema przeciwwskazań.

Na wewnątrz środki wykrztuśne i balsamicz. (bals. peruv., bals. tolutan.), częste wziewania z ol. terebin. 1·0—3·0 na 200 wody lub ol. pini pumilionis polonicae po 10—15 kropli na kieliszek wody do maszynki inhalac. Siegla. Lub też kwas karbolowy 2% do wziewań, ale w takim razie uważać na mocz, czy nie wystąpi zabarwienie ciemne. Również

wziewanie z thymolu 0·20 z dodatkiem kwasu borowego 3·0 na 100 wody.

Receptura, patrz Bronchiectasis i Abscessus pulmanum.

Do spluwaczki przykrytej szczelnie wlewać 5% kw. karbolowy, 2% kreolinę lub Lysoform (łyżka na litr wody).

Gastralgia. Stwierdzić przyczynę (nieżyt, wrzód lub nowotwór żołądka, neuralgie, kamienie żółciowe) i leczenie do tego zastosować. Podczas napadu gorące okłady i narcotica:

Rp. Cocain mur. 0,02; Trae Opii simpl. 1,0; Aq. chlorof. 40,0; Aq. Menth. pip. 60,0; Succi Citri 25,0. MDS. Co 2 godz. po łyż. stoł. (240).

Rp. Decoct. cort. Condurango e 10,0 ad 150,0; Cocaini mur. 0,05; Spir. Menth. pip. 5,0; Natr. brom. 5,0. MDS. Co 2 g. po łyżce stoł. (200).

Rp. Heroini hydrochlor. 0,05; Trae Nucis vom. 0,1; Trae amarae 20,0. MDS. Co 3 godz. po 15 kropli. (155).

Rp. Trae Bellad., Spir. Menth. pip. *ãã* 7,5; Trae Valerian. 15,0. S. Co 3 godz. po 30 kropli w filiż. herbaty miętowej.

Rp. Trae Valerianae, Trae Opii spl. *ãã* 10,0; Ol. Menth. pip. gtts III. S. 20 kropli na cukrze zażyć. (130).

Rp. Aq. Menth. pip., Aq. Melissae, Aq. Chlorof. satur. *ãã* 50,0. MDS. Co 3 godz. po łyżce stoł. (130).

Gastrectasia zob. **Dilatatio ventriculi.**

Gastroenteritis u dorosłych patrz **Catarrh. ventriculi, Catarrh. intestinor.**

Gastroenteritis. Zapalenie żołądka i jelit u dzieci; zapobieganie: przestrzegać czyst. i świeżości mleka, nie odłączać dzieci w miesiącach letnich. W chwili wybuchu choroby nie dawać żadnego pokarmu, nawet piersi, przez 24—48 godzin, a podawać przegotowaną wodę, lekki odwar herbaty na zimno osłodzony sacharyną. Celem usunięcia wymiotów przepłukiwanie żołądka wodą przegotowaną z dodatkiem soli (1%), natr. benzoicum lub bicarbonicum. Równocześnie podawać:

Rp. Acidi mur. diluti gtt. X; Aq. dest. 100·00. Saccharini tablettam. MDS. Co 3 god. łyżeczk. (100).

Rp. Acidi lactici 1·00; Aq. dest. 100·00. Saccharini tablettam. MDS. Co 3 godz. łyżeczkę. (100).

Jeżeli obok wymiotów są silne rozwolnienia, wtedy do herbaty dodawać czerw. wina, odwar z borówek suszonych. Z początku podać oleum Ricini lub:

Rp. Calomelanos 0·01 do 0·02; Sacch. lactis 0·15. Mfp. Dent. tal. dos. N. VI. S. Co godz. pr. (120).

Gdy stwierdzimy znaczne wzdęcie brzucha, stolce mocno cuchnące, wtedy stosować można:

Rp. Kreosoti gtt. II; Aq. cinnamomi 80·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 3 godz. łyżeczkę. (130).

Rp. Natri benzoici 2·00;

Aq. destill. 90·00; Syr. simpl. 10·00. S. Co 3 g. łyżecz. (100).

Rp Resorcini 0·20; Aq. chamomill. 80·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (125).

Rp. Saloli, Bismuthi salicylici *āā.* 0·10; Sacch. albi 0·20. Mfp. Dent. tal. dos. Nr. X. S. Co 4 g. proszek. (150).

Jeśli rozwolnienie nie ustaje, należy przy ścisłej dyecie stosować:

Rp. Trae coto gtt. V; Aq. destill. 50·00; Trae laud. simp. gtt. II. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (80).

Rp. Ichthalbini lub Tannalbini (Knoll) 0·10 do 0·25. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 4 prosz. dz.

Rp. Bismuthi subnitrici, Sacch. albi *āā.* 0·10; Pulv. Doveri 0·01—0·02; Mfp. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. Co 3 godz. prosz. (160).

Rp. Protargoli 0·10; Aq. destill. 100·0. S. Co 3 godz. łyżeczkę od kawy. (100).

Jeżeli wymioty i rozwolnienie nie ustają i wytwarzają się objawy, które nazywamy **Cholera infantum,** wtedy: czarna kawa, herbata z rumem lub koniakiem, szampan co $1/2$ godz. łyżecz. Kąpiele ciepłe, lub kąpiele gorczyczne (łyżkę farinae sinapis w woreczku płóciennym), nacieranie dzieci aż do zaczerwienienia skóry, ogrzewanie kończyn i pościeli, wstrzykiwanie podskórne roztworu fizyol. soli kuch. 30—50 gr., wstrzykiwanie podskórne eteru.

Rp. Liquor. ammon. anisati, Spir. aether. *āā.* 10·00. MDS. Co $1/2$ godziny 3—5 kropli. (120).

Rp. Tannigeni 0·10; Pulv. gummos. 0·30. D. t. d. Nr. X. S. 4 pr. dz. w kleiku. (160).

Rp. Aether sulfur. 2·00; Mixt. gummos. 100·00; Aq. cinnamom., Syr. simplic. *āā.* 10·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę. (120).

Rp. Coffeini n. benzoic. 0·10; Cognaci opt. 10·00; Liquor. amm. anis. gtt. XV; Syr. simpl. 20·00; Aq. cham 80·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę. (150).

Gdy stan ostry przeminie, wracać powoli do podawania pokarmów początkowo płynnych i klejkich, ew. mącz. Gurgula, Nestle'a, Ovomaltina i t. d.

Nadto można stosować lewatywy lub wysokie wlewania 5% kwasu borowego, taniny 0·5—1,0: 100,0 lub z krochmalu z dodatkiem natr. salicyl., w razie parcia z dodatkiem trae laud. 1—2 kropli.

Gastroenter. chronica. Przewlekłe zapalenie jelit i żołądka. Dokładne wywiady o poprzednim żywieniu. U dzieci sztucznie żywionych, karmionych obficie amylaceami usunąć takowe.

Jeżeli cierpienie wystąpiło przy dyecie mlecznej, usunąć mleko na jakiś czas, a zastąpić kleikami, mieszanką śmietankową, mączką Gurgula, Nestle'a, Kufeke. Zwrócić uwagę na jakość i sposób przygotowania mleka. 3—4 godzin. odstępy w karmieniu. Starszym — rosoły mocne, kakao, kakao żołędziowe (Jahr, Lebedyński). Wzbronić tłuszczów, jarzyn. W celu zmniejsze-

nia wzdęcia i pobudzenia do lepszego krążenia okłady wysychaj. Podać najpierw środek przeczyszczający (Ol. Ric.) i zarządzić 24 godzin. ścisłą dyetę (wodę przegotowaną, lekką herbatę) a następnie:

Rp. Infus. rad. colombo e 0·50:75·00; Bismut subnitr. 2·00; Syr. flor. aurant. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (140).

Rp. Ichthalbini (Knoll) 0·10—0·25. S. 3 pr. dz.

Rp. Chinin. tannici 0·05 do 0·10; Pulv. Doveri 0·01—0·02; Sacch. 0·15; Mfp. D. tal. dos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (150).

Rp. Bismut. salic. 0·05 do 0·10; Pulv. Doveri 0·02; Sacchari 0·15. Mfp. D. tal. dos. X. S. 3 proszki dziennie.

Rp. Saloli 3·00; Pulv. Doveri 0·15; Bismut. salicyl. 2·00. Mfp. Div. in dos. X. S. 4 pr. dz. (160).

Rp. Tannigen; Sacch. lactis. *āā* 10·0. S. Na koniec noża. (300).

Rp. Tannin. 0·02; Aq. dest. 80·00; Vini tokay 15·00; Glycerin. 10·00; Trae opii gtts. tres. S. Co 3 godz. łyżeczkę. (140).

Rp. Tannalbin 0.2—0·5; Pulv. Doveri 0.01—0·02. Mfp. D. t. d. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie.

Rp. Honthin 0·5; Dtdos. XII. S. 3—6 pr. dzien. (190).

Starsze dzieci mogą używać wody karlsbadzkiej na ciepło (Sprudel), wina chinowego, przetworów żelaza.

Gastrosuccorrhoea. Leczenie podobne, jak przy nadmiernej kwasocie żołądka (zob. Hyperaciditas), wymaga jednak dłuższego czasu i większych dawek. Przy jednoczesnem rozszerzeniu żołądka i zaleganiu w nim pokarmów naczczo — wskazane są przepłukiwania naczczo żołądka letnią wodą.

Rp. Trae Bellad., Trae Opii simpl. *āā* 5,0. Morphii mur. 0,25. MDS. W razie potrzeby 5—10 kropli przed jedz. (170).

Rp. Argent. nitric. 0,02; Aq. dest. 120,0. MDS. Co 2 godz. przed jedz. po łyżce. (100).

Rp. Magist. Bismuthi 5,0—10,0. S. Zrana na czczo całą ilość w ciepłej wodzie wyżyć. (70—90).

Gingivitis. Zapalenie dziąseł. Usunąć przyczyny (Periodontitis, epulis, stomacace), gdy przyczyną rtęć, zaprzestać leczenia rtęcią, kąpiele obok leczenia miejscowego:

Rp. Kali chloric. 10·0; Aqu. dest. 500·00. S. Płukanie. (145).

Rp. Alumin. crud. 5·0—10·0; Aqu. dest. 500.0. S. Płukanie. (145).

Rp. Ac. Salicyl. 2·50; Spir. vin. rect. qu. s. ad sol.; Aq. dest. 500·0. S. Płukanie. (155).

Rp. Ac. thymic. 0·50; Aqu. dest. 500·0. S. Płukanie. (145).

Rp. Hydrogenii hyperoxyd. soluti officin. 300,0. S. Płukanie. (180).

Po jedzeniu (przynajmn. 3 razy na dzień) powinien chory czyścić zęby miększą szczoteczką i proszkiem na zęby, potem smarować dzią-

sła cum Tct. rathan. et Tct. gallar. ana.

Gdy wystąpi zgorzel brzegu dziąseł, zapuszczać nalewkę jodową między brzeg dziąseł a zęby. Przeciwko bólom cukierki anestezynowe.

Glaucoma. Jaskra. W okresie zwiastunów w razie pojawiania się kręgów tęczowych i zamroczeń zapuszczanie 1—2% Pilokarpiny. Unikać wzruszeń, irytacyi; dbać o regularny stolec, dobry sen. Unikać pokarmów i napojów podniecających, przebywać dużo na świetle, nie zaciemniać pokoju. Wieczorem dbać o jasne oświetlenie, nawet sypiać przy lampce nocnej. W ostrym napadzie przed przystąpieniem do operacyi zapuszczać co 2—3 godziny Solutio Pilocarpini 2%. Prócz tego 2—3 razy dziennie Solut. Eserini ½% lub też mięszankę:

Rp. Eserini salicylici 0,01; Pilocarpini muriatici 0,02; Cocaini muriat. 0,05; Aq. dest. 10,0. S. S. N. (120).

W razie silnych bólów wstrzyknięcie morfiny w skroń. Gdy napięcie się zmniejszy a źrenica zwęży, nie zwlekając wykonać irydektomię dobrzeżną.

W przewlekłej jaskrze zapalnej również najskuteczniejszym zabiegiem jest irydektomia. W jaskrze prostej (Glauc. simpl.) — wymienione wyżej Miotica mogą przez dłuższy czas powstrzymywać dalszy rozwój choroby. Iridectomia i Sclerotomia nie dają zwykle trwałych wyników; za zabieg skuteczny uchodzi Iridosclerectomia Lagrangea. W ostatnich czasach podał Wicherkiewicz nową operecyę na twardówce: Sclerotomia superficialis cruciata. W razie Glaucoma absolutum iridektomia może tylko usunąć bóle, lecz wzroku nie przywraca. Jeśli mimo irydectomii bóle nie ustępują, należy wykonać sklerotomię tylną. Jeśli i to nie pomaga i wobec garbiakowego zwyrodnienia gałki ocznej wskazana jest Enucleatio.

Glossitis acuta. Ostre zapalenie języka nawet przed wyraźnie dającem się stwierdzić chełbotaniem wymaga nacięcia, gdyż może dać powód do uduszenia się (już wskutek samego obrzęku) lub zakażenia dna jamy ustnej. Nacięcie głębokie z boku i od dołu ku zewnątrz od widocznej pod językiem Art. ranina. Przy małej wprawie w zabiegi chirurg. najlepiej nóż owinąć przylepcem w ten sposób, by pozostawić wolnym tylko 1—1½ cm. końca ostrza: w razie niespokojnego zachowania się chorego ochroni to od możliwych niezamierzonych skaleczeń.

Po nacięciu przepłukiwania ust 3% kw. borowym, wodą utlenioną (Hydrogen. hyperoxydat. solut.) i t. p. W początkach okłady lodowe na szyję (radzą też pijawki na kąt szczęki).

Gonitis w następstwie urazu (dist. menisci) gruźlicze i t. p. Spokój, okłady

opatrunek uciskowy, potem ustalający. Przy tryprze diatermia, gdy wysięk uparty przepłukanie stawu 3% karbolem. Jod.

Przy gruźlicy wstrzyknięcie mieszanki jodoformowej. Ew. wycięcie stawu.

Gonorrhoea urethrae. Rzeżączka, wiewiór. *W przypadkach ostrych:* Zalecić możliwy spokój fizyczny, zabronić wszelkich podrażnień płciowych, użycia napojów wyskokowych, gazowych lub kwaśnych, potraw korzennych, jarzyn kwaśnych, sałat i szparagów. Zalecać letnie półkąpiele, dużo mleka, wody alkaliczne i napary:

Rp. Decoct. semin. lini e 25,0 ad 500,0; Syr. opiati 10,0. S. Co godz. łyżka. (200).

Rp. Decoct. fol. Uvae Ursi e 25,0 ad 500,0; Syr. simpl. 25,0; Tct. Opii 1,50. S. Wciągu doby wypić. (180).

Uważać na stolec, w razie potrzeby środki przeczyszczające, unikając przetworów solnych.

Środki wewnętrzne: alkaliczne mogą być podawane w całym przebiegu rzeżączki, zazwyczaj wraz ze środkami odkażającymi drogi moczowe. (Woda krościeńska).

Przetwory odkażające zawsze wskazane, nawet przy powikłaniach ze strony wyższych dróg moczowych:

Rp. Natr. salicyl., Natr. bicarbon. *āā* 0,50. Dent. tal. dos. Nr. XXX. S. 4 do 6 proszków dziennie. (260).

Rp. Natr. salicyl. 10,0; Natr. bicarbon. 30,0. DS. 2 łyżeczki na litr wodylub limonady cytrynowej. (120).

Rp. Salol 0,50. S. 4—6 proszków dziennie.

Rp. Salol; Natr. benzoic. *āā* 0,50. S. 4—6 pr. dz.

Rp. Diplosal (Acid salicylo-salicyl) 3—6 gr dzien.

Hexamethylentetramin (urotropin) 2—3 gr. dziennie, Helmitol 2—4 gr. dziennie, Novaspirin 2—3 gr. dz. Apydol (usuwa parcie i zmniejsza wydzielinę) 4—8 kapsułek dziennie przed jedzeniem.

Środki balsamiczne podawać należy, gdy są objawy ze strony tylnej części cewki i pęcherza, bo wtedy działają paliatywnie, znaczenie lecznicze zaś mają w okresie ustępowania objawów ostrych. Ol. Copaivae i Cubeba bywają źle znoszone przez żołądek. Zamiast nich i ol. santali, który także sprawia zaburzenia żołądkowo-jelitowe, używa się:

Rp. Santyl. lag. orig. S. 15—20 kropli 3 r. dnia.

Rp. Santalol in capsul. gelat. à 0,2. S. 10—12 sztuk na dzień.

Rp. Arheol in capsul. gelat. à 0,2. S. 10—12 kaps. dziennie.

Rp. Gonosan in caps. gel. à 0,3. S. 6—10 kaps. dz.

Rp. Thyresol in caps. gel. à 0,25. S. 3 razy dnia po 2 kaps.

Rp. Buccavacedrol in caps.

Rp. Capsul. gel. Salo-Santal compos. Szancer.

Leczenie miejscowe: Obmywanie ujścia cewki i żołędzi wodą borową (3%), sublimatem (1:4000),

kali hypermangan. (1 :4000); w razie ciasnego napletka wstrzykiwanie pod niego tych płynów 3—4 razy dz.

Przeciwwskazaniem dla leczenia miejscowego samej cewki są: bardzo znaczny obrzęk ujścia lub jego otoczenia (periurethritis), zapalenia ciałka jamistego (cavernitis) lub ostre objawy ze strony cewki tylnej. W przypadkach świeżych (kilkanaście godzin trwających) z objawami przyostrymi użyć można przepłukiwań obfitych (Janeta) całej cewki i pęcherza, w innych przypadkach zaleca się wstrzykiwania zwyczajne 4 razy dziennie. Z początku zapisuje się płyny odkażające, głównie połączenia srebrowe: Protargol, Largin (0,25—1 : 100); Argonin (1—5: 100); Albargin, Argentamin, Itrol, Actol, Collargol (3—5: 100), który nawet w okresie ostrym nie zwiększa objawów podrażnienia i dlatego od początku leczenia może być stosowany. Golargol 0,5—1% Hegonon (zawierający 7% srebra) używa się w 0,25% rozczynie wodn. do wstrzykiwań lub w stosunku 1: 6000—2000 do przepłukiwań. Ichthargan (1 :4000—1000). Z innych środków użyć można, szczególnie wtedy, gdy znikną z wydzieliny dwoinki: Resorcyna (2—3: 100), Ichtyol (0,5—5:100), Zinc. sulfur. i sulfocarbol., Ferr. sulfur, Cupr. sulfur. (0,1—0,5: 100); Plumb. acet. (0,50: 100); Alumen (0,30:100), Tannin. (0,1—1,0: 100) jako środki ściągające. Liczba wstrzykiwań z początku większa (4—5 razy dziennie) zmniejsza się pomału do jednego wstrzykiwania dziennie przetworu srebrowego, obok którego użyć można płynów ściągających.

W razie bardzo silnych bólów cewki moczowej polecać antipyrinę, pyramidon lub środki narkotyczne. W przypadkach częstych a bolesnych wzwodów członka i zmaz nocnych stosować kąpiele zimne prącia obok środków wewnętrznych:

Rp. Kali bromat. 1,0; Chloral. hydr. 0,5. D. t. dos. Nr. V. S. Na noc proszek. (120).

Rp. Camphor., Lupulin. *āā* 1,0. Div. in dos. Nr. X. S. Na noc proszek. (145).

Rp. Kali brom 1,0, Lupulini 0,1, Camphor monobrom 0,2. D. t. dos. Nr. V. S. Na noc proszek. (120).

W razie zatrzymania moczu — kąpiele nasiadowe ciepłe; użyć okładów zimnych na międzykrocze, lub środków narkotycznych. W ostateczności wypuścić mocz cewnikiem cienkim i miękkim (prostatitis acuta !).

W przypadkach gorączki, wymiotów i bólów brzucha w początkach zakażenia zalecać środki przeciwgorączkowe i przeczyszczające.

Gdy sprawa chorobowa przechodzi do tylnej części bez gwałtownych objawów, nie zaprzestawać wstrzykiwania a w chwili zmniejszenia się wydzieliny śluzowo-ropnej, rozpocząć leczenie tylnej części. Gdy jednak objawy ze strony tylnej części występują gwałtownie, zaprzestać wstrzykiwania

i polecić spokój i wspomniane środki wewnętrzne, a gdy znaczne parcie na mocz lub krwawienie, zalecać obok leżenia w łóżku kąpiele nasiadowe ciepłe i środki narkotyczne:

Rp. Morph. muriat., Extr. Bellad. *āā* 0,01; Ol. Cacao 1,50. Mf. suppos. Dtd. Nr. VI. S. 2 czopki dziennie. (200).

Rp. Ergotin. 1,0; Laudani p. 0,1; Sacch. alb. 2,0. Div. in dos. Nr. X. S. Co 3 godziny proszek. (185).

W przypadkach *rzeżączki przewlekłej* zbadać dokładnie, jakie istnieją powikłania (cavernitis, periurethritis, strictura, prostatitis, cystitis, pyelitis, pyelonephritis, arthritis) i leczyć je równocześnie z rzeżączką cewki. W razie rzeżączki przewlekłej (dwoinki w wydzielinie) bez powikłań — przepłukiwania całej cewki metodą Janeta (kal. hypermang., protargol, argentamin.) albo obok wstrzykiwań zwyczajnych — przepłukiwać co parę dni tylną część cewki i pęcherz zapomocą cewników miękkich lub metalowych, płynami używanymi do części przedniej w ilości około 200 gr. Przy wrażliwości cewki i pęcherza użyć przynajmniej z początku wkraplań płynów zgęszczonych (patrz cystitis) cewnikiem i strzykawką Guyona.

Haematemesis. W y m i o t y k r w a w e. Przedewszystkiem należy uwzględnić przyczynę krwotoku, (najczęściej wrzód lub rak żołądka). Chory powinien jak najspokojniej leżeć i wstrzymać się od pokarmów przynajmniej 24 godzin, a nieraz i dłużej. Żywienie rozpoczynać ostrożnie, podając mleko z początku łyżkami, rozcieńczone wodą alkaliczną. Jeżeli osłabienie jest znaczne, lewat. odżywcze. Na okolicę żołądka okład lodowy, kawałki lodu do połykania i środki przeciwkrwotoczne i ściągające naczynia. W razie zapadu eter podskórnie, lub ol. camphorat. lub też rozczyn soli jako hypodermokliza. Gdy wzmagająca się ostra niedokrwistość wskazuje, że krwotok nie ustępuje, — wstrzykiwania podskórne przetworów sporyszowych oraz hypodermokliza.

Po ustąpieniu krwotoków dłuższy czas spokojne leżenie w łóżku, dyeta płynna, mleko zimne łyżkami ew. z dodatkiem Ovomaltiny Wagnera, a obok tego leczenie przyczynowe.

Rp. Tonogen lag. orig. min. unam. S. Co 3 godz. 10 kropli.

Rp. Extr. Hydrastid. fluid. 25,0. S. 3 r. dz. po 25 kropli. (370).

Rp. Liqu. ferri sesquichlorati 10.0. S. 3 razy dziennie po 10 kropli w wodzie zażyć. (55).

Rp. Extr. secal. cornut. 2.00; Spir. dilut., Glycerini *āā.* 6·00. DS. 1/4—1 strzykawki podskórnie. (205).

Rp. Ferropyrini (Knoll) 1.0; Aq. destillat. 100·0. S. Co trzy godz. łyżkę. (130).

Rp. Adrenalini sol. (1:1000) Clin 5·0. Da in lag. orig. S. 3—4 razy dnia po 10—15 kropli.

Haematocoele retrouterina — Krwiak pozamaciczny prawie bez wyjątku jest zejściem ciąży zewnątrzmacicznej; wymaga on przy szybkim wzroście guza, przy zawartości produktów ciąży starszych, niż z 8-go tygodnia ciąży, przy objawach ropienia i przy znacznych dolegliwościach zabiegu operacyjnego, który bezwarunkowo jest najkrótszym a wcale nie groźnym sposobem leczenia.

Leczenie zachowawcze krwiaka, które w najlepszym wypadku musi trwać kilkanaście tygodni, polega na zastosowaniu bezwzględnego spokoju, użyciu środków narkotycznych i okładów lodowych w okresie powstawania krwiaka, a wsysających — w okresie ustępowania. Leczenie ostatnie jest analogiczne do leczenia wysięków.

Haematuria. Moczenie krwią. Stwierdzić przyczynę (kamienie mocz., ostre zapalenie nerek, polipy cewki, ciała obce, pasorzyty, żylaki pęcherza, podrażnienie przez środki leczn. i t. p.) i do tego zastosować leczenie. Objawowo:

Rp. Extr. fluid. Hydrast. canad. 10,0. S. 3 r. dz. po 20 kropli. (225).

Rp. Acid. tannici, Alum. crudi *āā* 0,05; Amyli puri 0,1. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. Co 3 godz. 1 pr. (145).

Rp. Inf. Fungi secal. e 10,0 ad 180,0; Aq. Menth. pip. 20,0. MDS. Co 2 godziny po łyżce stołowej. (165).

Rp. Hydrastis-Tektolettes. S. 3 razy dziennie jedną Tektolette.

Haemoglobinuria. Stwierdzić, czy obecność hemoglobiny w moczu nie jest następstwem jakiegoś zatrucia. Przy hemoglobinurii napadowej należy strzec chorego przed zaziębieniami i wysiłkami fizycznymi, w razie zaś częstych nawrotów — zatrzymać go przez dłuższy czas w łóżku; podczas samego napadu chory bezwarunkowo powinien leżeć w łóżku. Podawać choremu wiele ciepłych płynów. W razie tła kiłowego podawać jod lub nawet zastosować leczenie rtęcią.

Przeciwko następowej niedokrwistości zalecamy żelazo, pobyt w górach itp.

Haemophilia. Leczenie tylko zapobiegawcze i objawowe. Zakaz żenienia się; unikanie wszelkich zabiegów chirurgicznych u chorych i chronienie ich od najmniejszych uszkodzeń. Roborantia. W razie krwawienia polecają wstrzykiwania surowicy przeciwbłoniczej i żelatyny (dobrze wyjałowionej), nadto:

Rp. Calcii chlorati 0,5. Dtd. Nr. X. S. Co 2 g. proszek. (110).

Rp. Calcii chlorati 1,5; Aq. dest. 120,0; Syr. cort. Aurant. 30,0. MDS. Co 2 godziny łyżkę. (110).

Rp. Calcariae carbon. 45,0; Calcar. phosphor. 5,0. MDS. 1—2 łyżecz dzien. (150).

Rp. Natri sulfurici 0,1. Dtdos. Nr. XV. S. Co 2 godziny proszek. (140).

Rp. Calcii lactici 3,0—6,0 pro die (podawać przez 3 dni).

Z dobrym też skutkiem stosują obecnie przelewanie krwi z pomocą szwu czasowego naczyń krwionośnych, obu osobników, a także proste przewiązywanie kończyn.

Haemoptoë. Plucie krwią — krwioplucie. Bezwzględny spokój, ułożenie chorego na wznak w łóżku, w pokoju o miernej ciepłocie, lekkie przykrycie. Wzbronić wszelkich ruchów i co najważniejsze uspokoić chorego. Pokarmy tylko płynne, zupełnie chłodne (najlepiej mleko). Wstrzymywać się od kaszlu, a jeżeli kaszel trwa, to spore dawki morfiny 1—2 ctg. na raz. Chorego nie badać. Na okolicę serca lód w worku gumowym lub pęcherzu; połykać małe kawałki lodu. Nieraz działa korzystnie i szybko utrudnienie mechaniczne dopływu krwi do prawego przedsionka przez podwiązywanie kończyn, które utrzymywać można do godziny, zdejmując następnie opaski kolejno, a przy nakładaniu ich bacząc, aby tętno było wyczuwalne. Obok tego do zażywania: Plumb. aceticum z opium *āā*. 0·03 na dawkę, ferropyrin lub też liquor ferri sesquichl. 25 kropli na $^1/_2$ szklanki wody, z tego łyżkami.

W cięższ. krwotokach wstrzyknąć ergotynę.

Rp. Extr. Secal. cornuti dialys. 2,0; Aq. dest. steril. 8,0. S. Podskórnie $^1/_2$ —1 cm^3. (210).

Rp. Ergot. dialys. Bombelon 2,00; Aqu. dest. 20,00; Acid. carbol. gtts. tres. MDS. Do wstrzykiwań. Lub gotowe injekcye we fiolkach.

Działanie przetworów sporyszu jest wogóle niepewne, wstrzykiwania bardzo bolesne.

Polecają też wstrzykiwania atropiny z morfiną:

Rp. Atrop. sulfur. 0·01; Morph. mur. 0,2 Aquae dest. 10,00. M. S. $^1/_2$—1 strzykawki wstrzyknąć. (180).

Rp. Extr. fluidi hydr. canad. 10,00. S. Po 20—30 kropli, kilka razy dziennie. (250).

Rp. Hydrastis-Tektolettes. Scatul.

Rp. Ol. terebinth. 10,0; S. 3 r. dz. po 10 kropli. (55).

Rp. Ferropyrini (Knoll) 2,0; Aq. destillat. 100,0. DS. Co 2 godz. łyżkę. (160).

Haemorrhagia intestinalis. Stwierdzić przyczynę krwawienia (wrzód dwunastnicy, wrzody tyfusowe, pęknięcie naczynia lub tętniaka, krwawnice, czerwonka, wady sercowe, owrzodzenia nowotworowe, wgłobienia i t. p.) i do tego zastosować leczenie. Obok tego — spokój bezwzględny w łóżku, przynajmniej przez 8 dni, czopki z makowca lub morfiny, ograniczenie dyety.

Rp. Extr. fl. Hamamelid. virg. 50,0. S. $^1/_2$—1 łyżeczki kilka r. dz. (180).

Rp. Extr. fl. Hydrastid. canad. 10,0. S. 3 r. dz. po 25 kropli. (255).

Pastilli Styptoli, także Hydrastis-Tektolettes.

Jeśli krwawienie jest znaczne, wstrzykujemy $^1/_2$— 1 cm³ Solut. Adrenalini Merck, $^1/_2$—1 cm³ Extr. fl. Secalis corn. Bombelon lub 100—150 cm³ dobrze wyjałowion. 2% rozczynu żelatyny. Na brzuch zaleca się zimne okłady.

Haemorrhoides. Krwawnice. Starać się o należyte wypróżn. przez podawanie środk. lekko przeczyszczających, wody karlsbadzkiej, wód gorzkich jak Morszyńska, Szaratica, Sagrada Barber, Figol »Jahr«. Gorące kąpiele nasiadowe, kąpiele borowin. (fabr. »Tlen« i Mattoni). Irrygacye odbytnicy usuwają czasami cierpienie.

Sonda chłodząca (przyrząd Arzbergera). Prócz tego można próbować czopków z ergotyny, chrysarobiny, lewatyw ściągających, wstrzykiwań czystego kw. karbolowego do guzów.

Jedynie pewnym środkiem jest tylko operacya. Guzy wypadnięte należy odprowadzić do wnętrza, jeżeli jednak już przeszły w stan zapalny lub zgorzelinowy, najlepiej ograniczyć się do posypywania proszkiem xeroformowym i okładów z octanu glinowego. Boas nie odprowadza wypadnięć nigdy, bo uważa to za samo leczenie natury.

Przeciwko uporczywemu swędzeniu najskuteczniejsze są zmywania wyskokiem. Uważać na codzienne wypróżnienia; w razie skłonności do zaparcia odpowiednia dyeta (kuracya winogronowa; przetwory Laktolu); gdy to nie pomaga, — środki lekko przeczyszczające (patrz obstipatio). Po wypróżnieniu nie używać papieru, lecz obmywać okolicę odbytu zimną wodą, a po starannem osuszeniu pudrować.

Rp. Extr. secal. corn. 2·00; But. cacao q. s. ut f. l. a. supposit. Nr. X. S. 2—3 czopki dz. (310).

Rp. Chrysarobin 0·80; Xeroformii 0·30; Extr. Bellad. 0·60; Vaselin. 15·00. Mf. ung. S. Maść (125).

Rp. Extract. hamamel. virg. fluid. 0·20; Butyri cacao 10·00; Ol. amygd. 7·50. Mfung. S. W razie krwotoków posmarow. (140).

Rp. Extr. fluid. Hydrastid. 25,0. S. 3 r. dz. po 25 kropli. (523).

Można także użyć: Suppositoria »Anusol« (scatul. orig.).

Zalecają też w nowszych czasach:

Rp. Almateini 1,0; Ol. Cacao q. s. ut f. suppos. anale. Dt. supp. Nr X. S. 1—3 czopków dziennie.

Helminthiasis, zobacz **Ascaris lumbr., Oxyuris, Taenia.**

Hemicrania. Ból głowy połowiczy. Migrena. Uwzględnić: ogólne osłabienie, niedokrwistość, zimnicę, choroby nerwów, chor. narządów trawienia, zboczenia płciowe (patrz odpowiednie rozdziały). — W czasie napadu spokój, herbata z cytryną lub czarna kawa. Miesienie czoła i skroni (można użyć maści z mentolem lub kokainą).

Smarowanie pręcikiem z mentol. Menthosalan »Jahr«.

Rp. Antipyrini 0,35; Coff. natr. sal. 0·10; Dtal. dos. Nr. X. Mfp. S. 1—2 prosz. na dzień. (160).

Rp. Phenacetin 0·50; Chinin. 0·10; Mfp. Dtr. tal. dos. Nr. X. S. J. w. (170).

Rp. Pyramidon à 0,35—0,50. Dtr. tal. dos. XX. S. W razie bólu 1 do 3 pr. w ciągu doby. (565—615).

Rp. Euphorin 4·00; Div. in dos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (180).

Rp. Coffeini citrici 1·00; Phenacetin 2·00; Sacch. 1·00. Mfp. div. in dos. Nr. X. DS. Co 2 godz. proszek. (160).

Rp. Hydropyrini (lub Aspirini) 0,5. Dtd. Nr. XII. S. W czasie bólu do 4 proszków w ciągu doby. (230—190).

Rp. Kali bromat. pulv. 2,0. Dtd. Nr. V. S. jeden proszek w wodzie. (90).

Rp. Antipyrini coffeino-citrici (= Migraenin) 1,0. Dtd. Nr. III. S. W razie bólu 1 pr. (95).

W razie, jeżeli głowa przy migrenie jest chłodna, robić gorące kompresy.

Rp. Pastae guaranae, Sacch. albi *āā*. 2·00. Mfp. Div. in dos. Nr. V. S. Jeden lub dwa proszki. (130).

Rp. Mentholi 0·50; Spir. vin. gal. 10·00. DS. Do nacierania skroni. (120).

Hernia incarcerata. — P r z e p u k l i n a u w i ę z i o n a. Próby odprowadzenia (zawsze tylko bardzo łagodne, nie forsowne!) są dopuszczalne: przy H. inguin. w ciągu pierwszych 24, przy H. crural. w ciągu pierwszych 12 godzin od chwili uwięznięcia. Po tym czasie w y ł ą c z n i e leczenie operacyjne. Wyjątek mogą stanowić osoby w wieku bardzo podeszłym, ponieważ źle znoszą zabieg operacyjny, a martwica jelit zwykle później u nich występuje (ze względu na stwardnienie naczyń krwion. i trudność ich zaciśnięcia), niż u osób młodych. Czynnikami pomocni czymi przy odprowadzaniu przepukliny mogą być: oziębienie eterem, chlorkiem etylu), — kąpiel ciepła i odprowadzanie w kąpieli. Odprowadzać przepuklinę zawsze należy przez powolny stopniowy ucisk, pomału usuwający z pętli uwięzionej gazy i płyn obrzękowy.

U każdego chorego, podejrzanego o niedrożność jelit lub zapalenie otrzewnej należy zawsze d o k ł a d n i e z b a d a ć w s z e l k i e w r o t a p r z e p u k l i n o w e, a nie ograniczać się do wywiadów i obmacania brzucha; niedopatrzenia są częste, a zgubne.

Herpes corneae febrilis O p r y s z c z k a r o g ó w k i. Występuje w przebiegu chorób gorączkowych, często na tle zimnicy lub po influency, nieraz równocześnie z opryszczkami na wardze. Leczenie: Zapuszczać $^1/_2$% kokainę z adrenaliną $^1/_{20}$—$^1/_{10}$‰, zakładać maść:

Rp. Thigenoli 0,25; Xeroformii 0,15; Cocaini muriatici 0,05; Vaselini, Lanolini *āā* 2,5. Mfung. (120).

Zakładać opaskę lekko uciskową. Na wewnątrz An-

tipyretica: Salipyrina, Aspiryna, Chinina i t. d.

Herpes simplex. Wypryszczki. Gdy połączone ze swędzeniem — zwilżać wodą kolońską lub wyskokiem kamforowym, poczem zasypywać pudrem. W razie owrzodzenia na częściach płciowych pędzlować rozczynem azotanu srebrowego (1:100). Na strupki na wargach po zwilżeniu wyskokiem — maści obojętne.

Herpes tonsurans — patrz Trichophytiasis.

Herpes zoster. Półpasiec. Chronić skórę zajętą od tarcia ubrania, zasypywać pudrem 5—10 razy dziennie.

Rp. Acid boric. pulv. 3,0; Talc. Venet., Amyl. Trit. *āā* 25,0; Bism. subnitr. 5,0; Pulv. Irid. florent. 3,0. S. Zasypka. (150).

Rp. Talci venet., Amyl. Oryzae *āā* 20,0; Tannoform 10,0. S. Zasypka. (210).

Rp. Gelatin. alb., Zinc. oxydat. *āā* 15·0; Glycerin. 25·0; Aq. destillatae 45·0. S. Kleina cynkowa. (170).

Okleja się dwa razy na dzień, a przed pudrem lub kleiną zmywa się wykwity płynem:

Rp. Acid. salicyl. 1,0; Glycerin. p. 3,0; Spir. Vini 100,0. S. Zewnętrznie. (155).

Przy H. gangraenosus opatrunki przeciwgnilne.

Obok tego wewnętrznie środki przeciwgorączkowe: hydropyrina, aspiryna, fenacetyna z koffeiną, pyramidon i t. p. W razie utrzymujących się bólów po zagojeniu — arszenik.

Hordeolum. Jęczmień. Ciepłe okłady z rumianku lub z mączki siemienia lnianego; potem nacięcie. Przemywanie wodą borową lub 2% boraksem, a na noc powlekanie maścią kseroformową, airolową, thigenolową, ichtyolową i t. p. W razie skłonności do jęczmion uwzględnić stan spojówki i brzegów powiekowych i zalecić letnie okłady z boraksu 2% raz dziennie wieczorem.

Hydrocephalus. Wodogłowie. — H. acutus. Zimne okłady, wcieranie szaruchy (po 2·0—4·0 dziennie na głowę i kark), wewnętrznie podać Kalomel, (0·01—0.03 co godzinę).

Dzieciom silnym można postawić 2—4 pijawek. W razie drgawek chloral (0·50 do 1·00 pro dosi). Synapizm na łydki i kark. Leczenie krzywicy i zołzów.

H. chronicus. Maść n. p. 10% jodoformowa; wewnętrznie Natr. jodatum. Leki moczopędne (Kali aceticum, Juniperus), leki przeczyszczające. Wypuszczanie systematyczne płynu przez nakłucie lędźwiowe (punctio lumbalis) powtarzane w krótkich odstępach 1—2 tygodni. (usuwa objawy pochodzące od wzmożonego ucisku śródczaszkowego.). Zabiegi operacyjne (połączenie komór z zatoką podłużną i t. d.).

Hydrocele. Odróżnić od przepukliny. Nakłócie (unikać żył), wypuszczenie pły-

nu i wstrzyknięcie 6—10 kropli jodyny (potem reakcya) 5—10 gr. płynu Lugola, alkoholu i t. p. Najlepiej operacyjne usunięcie torebki.

Hyperaciditas ventriculi. Leczenie ogólne układu nerw. (wodolecznictwo), ruch, górskie powietrze. Ograniczenie palenia tytoniu, zwłaszcza przed jedzeniem.

Leczenie miejscowe polega w 1-ym rzędzie na podawaniu pokarmów jak najmniej pobudzających bł. śluz. do wydzielania (jaja surowe lub na miękko, mięso surowe, móżdżek, galarety, peptony, rozczyny białka, mleko, śmietana, masło, nóżki i potrawka cielęce, rosoły, beef-tea, kleiki, tarte ziemniaki, kalafiory, szpinak, somatoza, orszada, herbata). Następnie systematyczne stosowanie wód alkal., lub słono-alkal., lekko ogrzanych z rana naczczo w ilości 2—3 szklanek w odstępach 1/2 godzinnych (Szczawnicka Magdalena, Karlsbad, Vichy - Hôpital lub Grande Grille, Bilińska, Luhaczowicka »Vincentka«, Gleichenberskie źródło Konstantego, sztuczna woda alkaliczna słabsza lub silniejsza Rzący i Chmurskiego Nr III, IV, VI).

Objawowo podczas przypadłości podajemy letnią herbatę, wodę krościeńską, magnesiam ustam na koniec noża, natrium bicarbonicum (0,5 p. dosi). Przy jednoczesnej biegunce podawać Aq. Calcis 2—3 łyżek po jedzeniu. Równocześnie skłonność do nadmiernego wydzielania soku żołądk. łagodzić przez działanie na system nerwowy (podawanie bromu).

Rp. Strontii bromati 15,0; Aq. destill. 300,0. MDS. 4 razy dz. po łyżce stoł. (po jedzeniu). (160).

Rp. Wody bromowej sztucznej Nr XIV lub XV Rzący i Chmurskiego. S. 4 r. dz. po jedzeniu po 1/2 szklanki.

Hyperaemia cerebri. Przy napadowem przekrwieniu mózgu (nawał, kongestya), ułożyć chorego spokojnie z podwyższoną głową; zimne lub lodowe okłady na głowę, gorące kamionki pod stopy lub ciepłe kąpiele nożne, gorczyczniki na kl. piers. i łydki, mocne środki czyszczące (senes, Sagrada Barber, Figol »Jahr«), w ostatecznym razie pijawki na wyrostki sutkowe lub upust krwi z żyły. Przy przekrwieniach nawykowych u ludzi otyłych i krwistych — leczenie otyłości, wody przeczyszczające (Morszyńska, Szaratica), dyeta jarska, wzbronienie alkoholu, kawy i herbaty. Ewentualnie leczenie ogólne nerwicy, objawy te wywołującej (neurastenia, histerya).

Hyperemesis gravidarum. Wymioty niepowściągłe ciężarnych. Zbadać dokładnie ciężarną w celu, czy się nie da wykazać anatomiczne cierpienie: tyłopochylenie, tyłozgięcie ciężarnej macicy, lub inne zmiany narządu

płciowego, lub innych organów, jak nieżyt żołądka, białkomocz, i w takich razach leczenie przyczynowe.

W przypadkach, gdzie żadne zmiany wyraźne wykazać się nie dadzą, należy używać środków zrazu łagodniejszych, później coraz silniejszych, z tych, które bywają zalecane. Uregulowanie i zmiana dyety, picie śniadania w łóżku, jedzenie z rana pokarmów ostrych jak n. p. kawałek śledzia, albo picie koniaku zaraz po przebudzeniu. Dbanie o stolec (Sagrada Barber, Figol »Jahr«). W ciężkich przypadkach bezwzględny spokój, dyeta mleczna, podawanie pokarmów chłodnych, woda sodowa, wody mineralne alkaliczne, połykanie kawałeczków lodu, kawa mrożona, lody, wino szampańskie przy jedzeniu. Stomachica, pepsyna, kwas solny. Stomachin Matuli (cognac chinowy). Lewatywy z bromu po 4·00. Zmiana warunków otoczenia.

Rp. Cerii oxalici 0·05; S. 1—2 pr. na dzień.

Rp. Mag. Bismuth 1·50; Natri bicarb., Sacch. albi *āā.* 2·00. Mf. pulv. Div. in dos. X. DS. 3 razy dnia proszek. (150).

Rp. Kali bromati, Natri bromati, Ammon. bromati *āā.* 3·00; Aq. dest. 200·00. D. in vitr.nigro. S. Rano i wieczorem po łyżce w wodzie sodowej. (110).

Rp. Cerii valerianici 0·05. S. 5 pig. dziennie.

Rp. Orexini basici 0·30; D. t. dos. XII. S. 3 pr. dziennie. (290).

Rp. Cocain. muriat. 0·03; Antipyrini 1·0; Aquae dest. 100·0. S. Co $1/2$ godz. łyżeczkę. (100).

Rp. Trae jodi; Chloroformi *āā.* 5·0. S. Rano i wieczór wśród jedzenia 5 kropli z wodą. (95)

Rp. Kreosoti, Ol. amygd. dulc. *āā* 2·50. S. 3—4 razy d?. 5 kropli w mleku. (100).

Rp. Cocaini muriat. 0·10; Aq. dest. 100·00. DS. Co $1/2$ godz. pół łyżeczki. (105).

Rp. Menthol. 1·00; Spiritus vini 20·00; Aq. dest. 150·00. S. Co godz. łyżkę. (120).

Narkotyki jak opium, morfina, chloral, jużto przez usta, jużteż podskórnie lub w lewatywach.

Lodowe okłady, synapizmy, rozpylanie eteru na okolicę żołądka. W cięższych przypadkach odżywianie przez odbytnicę.

Gdy te środki nie prowadzą do celu, stosowanie na część pochwową belladony lub kokainy w postaci maści.

Rp. Cocaini muriat. 1·0; Extr. Belladonn. 0·25; Vaselini 15·0. Mfung. S. Do smarowania części pochwowej i ujścia. (240).

Gdy chora nie zatrzymuje zupełnie pokarmów i zachodzi obawa o życie, wskazane jest wzniecenie poronienia, co jednak e x c o n s i l i o winno być postanowione.

Hyperidrosis. P o t y n a d m i e r n e. Przy ogólnem poceniu unikać częstych kąpieli, napojów roz-

grzewających, ciepłego odzienia i wstrząśnień umysłowych. Przeciw swędzeniu zwilżać wodą kolońską, octem, następnie pudrować.

Przy miejscowej h. (nogi, ręce, pachy i części płciowe) zmywania:

Rp. Tannoform 5·0; Spir. vin. rectif. 100·0. S. Zewnętrznie. (195).

Rp. Decoct. cort. quercus e 20·0 ad 200·0. S. Do zmywania. (125).

Rp. Kali hypermang. 0,2; Aq. destill. 100,0 S. Do zmywań. (100).

Rp. Chloralhydr. 5,0; Ac. formic. 5,0; Bals. Peruv. 1,0; Alcohol 90.0; Ac. trichloroacet. 0,1. S. Zewnętrznie. (175).

Rp. Ac. picronitrici 5,0; Spirit. Vini rect. 100,0. S. Zewn. (160).

Rp. Formaldehyd. solut. 10,0; Spir. Vini 50% 100,0. S. Pędzlow. (120).

Obok tego zasypki jak poniżej.

Gdy na stopach wystąpią przeczosy i owrzodzenia, zalecić ob. codziennych kąpieli, częste zmiany pończoch:

Rp. Ung. diachyl. Hebrae 60·0; Naftalani 30·0. S. Raz dziennie owijać stopy, każdy palec z osobna płótnem nasmarowanem maścią przez 10—14 dni, potem kąpiele letnie codziennie i zasypywać: (260).

Rp. Alumnol., Dermatoli *āā* 4·0; Amyl. trit. 15·0. S. Zasypka. (200).

Rp. Tannoform. 10·0; Talc. venet. 20·0. S. Zasypka. (200).

Rp. Naphthol 5·0; Zinc. oleinici 30·0. S. Puder. (400).

Gdy przeczosy zagojone a istnieje pot cuchnący (Bromidrosis), zalecić pędzlowanie nóg:

Rp. Ac. chromic. 5% do 10% lub Ac. picronitr. 2%. S. Do pędzlow.

Rp. Glycerin. p. 10·0; Ferr. sesquichlor. 30·0; Essent. bergamot. gtt. 20. S. 2 razy dnia pędzl. (90).

Rp. Naphtol. 1·0; Glycerin. p. 2·0; Alcohol. abs. 20·0. S. 1—2 razy dziennie zapędzlować, po pędzlowaniu zawsze pudrować. (120).

Unna rozróżnia dwie postacie:

1. Gdy ręce i nogi chłodne, bo krążenie nieprawidłowe, wtedy wieczór kąpiele letnie z octem, spir. kamforowym, gorczycą, — potem:

Rp. Ol. terebinth., Ammon. sulfoichtyol. *āā* 5·0; Ung. zinc. oxyd. 10·0. M. f. ung. S. Maść; rano zmyć i puder. (160).

2. Gdy ręce i nogi ciepłe skutkiem przekrwienia, wtedy wieczór letnie kąpiele i wcierania:

Rp. Ammon. sulfoicht. 5·00; Aq. dest. 50·0; Lanolini anhydr. 20·0. S. Rano zmyć mydłem ichtyolow. przetłuszczonem. (185).

Wewnętrznie podawać:

Rp. Pulv. agaric. alb. 2·0; Sacch. alb. 5·0. M. f. pulv. Div. in dos. Nr. XX. S. 2—3 pr. dziennie. (185),

Rp. Atropin. sulf. 0·01; Gumm. tragacant. 1·50; Glycerin., Pulv. Liquirit. *āā* qu. s. ut f. pill. XX. S. 2 pigułki dziennie. (150).

Hypertrichosis. Nadmierne uwłosienie.

Chwilowo usunąć można włosy, nakładając na skórę ciasto:

Rp. Baryum sulfurat. 10,0. S. Zmięszać z równemi częściami wody i mąki na ciasto a po kilku minutach zmywa się ciepłą wodą i pudruje, lub: (60).

Rp. Perhydrol 25,0. S. Codziennie pędzlować miejsca zajęte. (410).

Rp. Perhydrol 5 cm^3; Eucerinum anhydricum 20 cm^3. Mfung. S. Przykładać codziennie przez kilka miesięcy. (215).

Elektrolyza, Röntgen.

Hysterya. Histerya. Przedewszystkiem należy wykluczyć cierpienie organiczne. Tak np. Sclerosis multiplex w swych początkach wskutek zmienności objawów bywa często za histeryą brana. Cierpienia, towarzyszące histeryi, jak niedokrwistość, blednicę, należy odpowiednio leczyć.

O racyonalnem leczeniu histeryi tylko wtedy może być mowa, jeśli lekarz, uzyskawszy zaufanie chorego, zdoła wynaleść przyczynę psychiczną cierpienia i bądź to radą, bądź pomocą, bądź też perswazyą zdoła tę przyczynę usunąć.

U dzieci: polecić rodzicom nie zwracać uwagi dziecka na jego cierpienia, usunąć z pod wpływu osób dorosłych szczególnie chorych, wprowadzić w warunki i otoczenie wiekowi dziecka odpowiednie.

W cięższych przypadkach chorego umieścić w odpowiednim zakładzie i leczenie systematyczne przeprowadzić.

Zimne nacierania, kąpiele letnie, kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen«, lub sól borowinowa Mattoniego) i inne procedury.

Ze środków wewnętrznych wszystkie nervina, jak asa foetida, castoreum, valeriana, camphora bromata, zincum valerianicum i wiele innych. Obok tego pobyt na wsi, w górach lub kąpielach morskich, hygieniczne życie, dyeta pożywna niepodniecająca. Żelazo (Arsoferrin-Tektolettes).

Podczas napadu histerycznego raptowne zlanie wodą twarzy, silny prąd elektryczny, chłodna kąpiel. Nie należy w czasie ataku poświęcać choremu zbyt dużo uwagi a tylko ustrzedz go przed uszkodzeniami. W razie bezsenności letnia kąpiel $1/2$—1 godziny. Środków nasennych i narkotyków należy o ile możności unikać ze względu na łatwość przyzwyczajenia się do nich chorych tej kategoryi. Towarzysząca niedokrwistość, cierpienia kobiece i t. d. należy poddać odpowiedniemu leczeniu.

Obok tego zalecane bywają zastrzykiwania sperminy (Poehl), mięszanka bromowa.

Rp. Ammon. bromat., Natr. bromat., Kali brom. *āā.* 3·50; Aq. dest. 200·00. DS. Rano i wieczór po $1/2$—1 łyżce w mleku. (115).

Rp. Sperminum Poehl pro inject. S. 1—2 ampuł. dz. (Można także podawać wewn. lub w enemach).

Rp. Tinct. nuc. vom.

1'00; Tinct. castorei 2'00; Aqu. lauroc. 10'00. DS. 3 razy po 10 kropli. (185).

Rp. Tinct. castorei, Tinct. valerian. *āā.* 2'0; Tinct. asae foetid. 5'0; Tinct. opii croc. 1'0. S. 3 razy dnia po 10 kropli zażyć. (190).

Rp. Trionali 1'0. Dent. tal. dos. Nr. V. S. Na noc 1—2 proszki. (150).

Rp. Syrp. Valerianobrom. comp. »Jahr«. S. 1—3 łyżeczk. dzien. po jedzeniu.

Ichthyosis. Rybia łuska. Kąpiele ciepłe z dodatkiem sody lub boraksu albo parowe, usuwanie łusek przez zmywanie mydłem; po kąpieli nacieranie całej skóry 1—2% maścią naftolową, 4% maścią salicylową, borową, tranem.

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Sulf. praecip. 5,0; Ung. Glycerin. 100,0. Mfung. S. Maść.

Icterus. Żółtaczka. Leczenie powinno być przedewszystktem zastosowane do przyczyny cierpienia (Catarrhus gastro-duodenalis, Cholelithiasis, Cirrhosis hepatis, Carcinoma hepatis etc.). Zresztą leczenie przypadowe. Dyeta przeważnie mleczna (ew. z dodatkiem Ovomaltiny Wagnera) i rosołowa (unikać mięsa); w razie bólów w okolicy wątroby okład ciepły i wstrzykiwania podskórne morfiny.

Swędzenie skóry łagodzą ciepłe kąpiele z dodatkiem sody i zmywania 2% kwasem karbolowym z dodatkiem sody, lub rozczyn:

Rp. Acidi carbol., Mentholi *āā* 1,0; Spir. Vini 100,0 S. Do nacierania. (70).

Rp. Acid. carbol. 5,0; Lanolin., Axung. porc. *āā* 25,0. MDS. Zewnętrznie do nacierania. (150).

Właściwe leczenie żółtaczki jest całkowicie zależne od wywołującej ją przyczyny. Przy Ict. catarrh. zalecamy sól lub wodę karlsbadzką (ewent. Luhaczowicką Aloizkę z dodatkiem Szaraticy) i codziennie lewatywy z zimnej wody. (Sagrada Barber, Figol »Jahr«.

Ileus. Niedrożność jelit bez względu na przyczynę wymaga zawsze leczenia chirurgiczn. Wszelkie próby przywrócenia drożności jelit na drodze nieoperacyjnej powodują tylko stratę czasu, tak często drogiego przy szybko rozwijających się zmianach anatom. w jelitach. W okresach początkowych rozpoznanie bywa niekiedy b. trudne; wtedy uwzględnić należy: ból w jamie brzusznej, niekiedy wyczuwalny guz lub przynajmniej opór przy obmacywaniu, szybki wpływ schorzenia na samopoczucie i stan ogólny (szybkie miękkie tętno), nudności, wymioty, brak stolca i wiatrów, brak zawartości kałowej w odbytnicy przy badaniu palcem.

Tylko przy t. zw. ileus paralyticus w toku zapalenia otrzewnej dozwolone jest zachowanie się wyczekujące, o ile rozpoznanie jest zupełnie pewne. W tych razach niekiedy może być pożyteczne zastrzykiwanie atropiny lub physostigminy (0,001! na dawkę 2—3 razy

dz.) i wszelkie pomyślne wyniki leczenia wewnętrznego niedrożności jelit odnoszą się do tej grupy.

W oczekiwaniu operacyi wysokie lewatywy, płukanie żołądka, wlewania podskórne lub śródżylne rozczynów soli kuchennej, cardiaca.

Patrz także »Hernia incarcerata».

Impetigo patrz Eczema.

Impotentia coeundi. Stwierdzić przyczynę (wady w budowie narządu płciowego, wiąd lub zapalenie rdzenia, cukrzyca, zmiany w jądrach np. gruźlica, nerwice ogólne i t. p.) i do tego stosować leczenie. Obok tego, zwłaszcza w przypadkach nerwowych, stosujemy psychoterapię, wzmacnianie ogólne ustroju (żelazo, chinina, arsen, fosfor, górskie powietrze lub pobyt nad morzem), zabiegi wodolecznicze, elektryzowanie.

Podawanie Aphrodisiaców jest niepewne; Strychnina; Secale cornutum; Cornutinum citricum; Sperminum Poehl). Polecają wreszcie Yohimbinum i to nie tylko wewnętrznie, ale także nadoponowo, mianowicie 10—15 kropli rozczynu w 30 cm^3 fizyol. rozczynu soli kuchennej i leczenie emanancyą radu (w Krakowie Lecznica zw.).

Infarctus pulmonum. Bezwzględny spokój. Okłady lodowe na okolicę serca. Gorczyczniki na kl. piers. W razie bólów wstrzyknięcie podskórne morfiny lub:

Rp. Morph. muriat. 0,01; Rd. Ipecac. pulv. 0,03; Sacch lact. 0,5. Mfpulv. Dtd. Nr V. S. 3 r. dz. po proszku. (120).

W razie kaszlu i krwioplucia:

Rp. Plumbi acet., Extr. Opii *āā* 0.6; Succi Liquir. depur. 3,0. Mfpill. Nr XXX. S. 4 r. dz. po 2 pig. (170).

Rp. Plumbi acet. 0,3; Aq. dest. 120,0; Syr. simpl. 25,0. MDS. Co 2 godz. po łyżce. (110).

W razie zatoru zakaźnego:

Rp. Trae Eucalypti 20,0; Syr. Cort. Aurant. 40,0. MDS. 3 r. dz. po łyżeczce. (130).

Rp. Kreosoti 1,0; Liqu. Kali caust. 2,0; Aq. dest. ad 200,0. MDS. Do wziewania. (90).

Przy nieregularnem tętnie i objawach niedomogi serca:

Rp. Pulv. folior. Digital. 0,05; Ammon. carbon. 0,4. Mfpulv. Dtd. Nr XII ad chart. cer. S. Co 2 godz. proszek. (150).

Rp. Inf. fol. Digit. e 1,5 ad 180,0; Liquor. Ammon. anis. 2,0; Syr. e simpl. 15,0. MDS. Co godz. łyżkę. (130).

Rp. Camphorae tritae 0,05; Sparteini sulfur. 0,03; Coffeini natr. benz. 0.15; Sacchari 0,1. Mfpulv. Dtdos Nr XV. S. Co godzina proszek. (220).

Influenza. Grypa. Najpierw podać można środek przeczyszczający. Dalej leczenie objawów, środki przeciwgorączkowe, chinina, aspiryna, antipyrina, phenacetyna, coffeina,

szczególnie, gdy bóle głowy zbyt silne, natr. salicylicum (zwłaszcza dzieciom). Patrz także Bronchitis.

Rp. Chinini mur. 0·35; Salipyrin 0·50. D. t. dos. XII. S. 3 proszki dziennie. (260).

Rp. Salophen 0·50. Dent. tal. dos. Nr. X. in past. compress. S. 3 pastylki dziennie. (230).

Rp. Hydropyrini Richter 0·50. Dtal. dos. Nr. XX. S. Do 5 proszków w ciągu doby. (355).

Rp. Aspirini (lub taniej: Acidi acetylosalicylici) 0·15 —0·30. Dent. tal. d. Nros X. S. 3 proszki dziennie.

Insolatio. p. pomoc w nagłych przypadkach.

Intermittens. Z i m n i c a. W okolicach zimniczych przestrzegać przed ukłuciem komarów, użycie siatek ochronnych. Zimnicę ludzką przenosi tylko gatunek anopheles. W czasie napadu leżenie w łóżku. Przed napadem wiadomym, na 5 godzin chinina.

Częste napady wymagają zmiany miejscowości.

Rp. Chinini muriatici 0·50. Dtur. tal. dos. Nr. X. S. 3 proszki dzien. przez parę dni, potem (chociażby napad się nie powtórzył) 2 razy dzien. po 0,3 przez kilka dni, następnie w ciągu tygodnia po 1-nym proszku.

Jeżeli chory chininę wymiotuje, można ją dać w lewatywie z krochmalem lub:

Rp. Chinini mur. 3·00; Antipyrin 2·00; Aq. dest. 6·00. MDS. Do wstrzykiwań podskórnych. (1 strzykawka = 0·3 chinin. mur.). (195).

Rp. Chinini muriatic. 2.0; Aq. dest. 100,0. S. Po lewatywie czyszczącej wprowadzić do odbytnicy w 2porcyach w ciągu godziny. (125).

Jeżeli chory nie znosi chininy:

Rp. Euchinini 1·5—2·0= 1·0 chinin. hydrochlor.

Rp. Methyleni coerulei 0,1—0,2. Dtd. in caps. amyl. Nr X. S. 3—4 proszk. dzien. (160).

Przy dłuższem trwaniu:

Rp. Decoct. cort. chinae e 10·00 ad 180·00; Sol. arsen. Fowleri 1·00; Syrup. sacchari 20·00. MDS. 4 łyżki dziennie. (150).

Rp. Sol. arsen. Fowleri 5·00; Trae chinae comp. 15·00. S. Rano i wieczórpo 5 kropli, postępować co dzień o jednę kroplę, aż do 20-tu. (120).

Rp. Sol. Fowleri, Tinct. eucalyp. glob. *āā*. 10·00. DS. Po obiedzie i kolacyi 5—20 kropli. (120).

W zastarzałych przypadkach:

Rp. Chinin. sulfur. 4,0; Kali ferro-tartar. pur. 10,0; Acid. arsenic. 0,1; Aq. dest. 300,0. S. W ciągu 1-ej doby łyżkę stołową co godzinę, w ciągu 2-ej co 2 godz. i t. d. aż do czasu, kiedy wypadnie, użyć tylko rano i wieczór po łyżce. (195).

Intertrigo. W y p r z e n i e. Dla zmniejszenia pocenia, swędzenia i sączenia zwilżać wyskokiem, pudrować i zakładać watę między stykające się powierzchnie skóry.

Rp. Zinc. oxydat. 2·0; Pulv. semin. lycopod. 20·0. S. Zasypka. (170).

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Ol.

Amygd. 5,0; Spir. Vini rectif. 100,0. S. Zewn. (160).

Rp. Alumin. plumos., Pulv. rad. ireos flor. *āā* 25·0; Amyl. oryzae 50·0. S. Zasypka. (160).

Rp. Talci pulver., Amyli Tritici *āā* 25,0; Ac. borici pulv. 10,0; Pulv. Rad. Irid. flor. 3,0. S. Zasypka. (130).

Gdy jest zaczerwienienie, przeczosy, rozpadliny na skórze — obmywać:

Rp. Tannini 10. Aq. dest. 200. S. Zewnetrznie. (120).

Rp. Methylenblau, 0,5; Aq. dest. 400,0. S. Zewn. (125).

Dla usunięcia zapalenia skóry po ustąpieniu sączenia:

Rp. Sulfur. praecip. 2·0; Zinc. oxydat. 3·0; Terr. siliceae 1·0; Adip. benzoat. 14·0; Mf. u. DS. Maść. (120).

Rp. Ammon. sulfoicht. 5·00; Zinc. oxydat. 10·0; Empl. diachyl. comp., Lanolin. anhydr. *āā* 50,0 M. f. ung. S. Maść. (275).

albo okłady:

Rp. Aq. Plumbi; Aq. dest. *āā* 50,0. S. Do okładów. (80).

Okłady zmieniać co 3 godz., a przy zmianie okładu wyskok i puder.

W celach zapobiegawczych zasypki i wyskok; u dzieci zwrócić uwagę na stan przew. pokarmow.

Invaginatio, p. Ileus.

Iritis. Iridocyclitis. Zapalenie tęczówki i ciała rzęskowego. Miejscowe leczenie polega na gorących okładach przez kilka godzin dziennie (z wyjątkiem Iritis traumat., gdzie wskazane są okłady zimne a nawet lodowe) i zapuszczaniu środków rozszerzających źrenicę, jak: atropina $1/2$% (w połączeniu z kokainą 1%); skopolamina $1/2$%; eumydrina 1%. Jeśli potrzeba silniejszego działania, dobrą jest następująca mięszanka:

Rp. Atropini sulfurici. 0,05—0,1; Cocaini muriatici 0,1—0,2; Scopolamini hydrobrom. 0,025; Aq. dest. 10,0. S. suo nom.

Rozczyny powyższe zapuszcza się po 1—2 kropli kilka razy dziennie, w razie potrzeby nawet co 2 godziny. Jeżeli mimo tego źrenica się nie rozszerza, a ból i przekrwienie są silne, przystawić kilka pijawek na skroń, albo upuścić krwi zapomocą H e u r t e l o u p a, poczem dalej atropinizować oko; można nawet włożyć do worka spojówkowego mały kryształek siarkanu atropiny. Zamiast gorących okładów niejednokrotnie dobrze działa spirytusowa opaska Salzwedla.

W przypadkach przewlekłych postaci zapalenia tęczówki (np. w i r i t i s s e r o s a) oprócz powyższych środków zapuszczać przez czas dłuższy dioninę coraz w silniejszych (2—20%) rozczynach; dionina działa tutaj jako resorbens i lymphagogum. W każdym przypadku Iritis uwzględnić tło etyologiczne (kiła, gościec, zimnica, skaza moczanowa, cukrzyca i t. p.) i wdrożyć równocześnie z miejscowem odpowiednie leczenie ogólne.

Następstwa zaniedbanej Iritis, jak Seclusio, i Occlusio pupillae wymagają

częstokroć zabiegu operacyjnego, mianowicie trzeba wykonać bądź to Irydektomię optyczną, bądź też Irydektomię w celu zapobieżenia rozwojowi jaskry następowej. W przypadkach niepomyślnego zejścia Iridocyclitis, gdy gałka oczna jest oślepła i bolesna, jedynem wyjściem pozostaje nieraz enukleacya.

Ischias. Rwa kulszowa. Wynaleźć przyczynę. Pamiętać należy, iż ischias obustronna jest najczęściej następstwem ogólnej choroby, np. kiły, skazy moczan., cukrzycy. Wykluczyć zawsze należy choroby miednicy małej: nowotwory, caries, cierpienia kobiece, krwawnice i t. p. Jeśli chory przebył lues, a cierpienie jest choćby tylko cokolwiek uporczywe, zastosować należy leczenie swoiste. Jeżeli na tle zimnicy, to chinina, arsen; jeżeli wskutek zaziębienia: kąpiele ciepłe, łaźnia parowa, leżenie w łóżku, ciepłe utrzymywanie nóg, środki odwodzące wzdłuż nerwu kulszowego, jak: suche bańki, tinct. jodi, synapiz., vesicatoria, naftalan, obok tego masaż, prąd elektryczny stały (anoda na miejsce bolesne), rozpylanie eteru przyrządem Richardsona, na wewnątrz antipyrina, Natr. salicyl., phenacetyna, salipyrina, hydropyrina, lub kali jod., Salimenthol, Samol, Sapomenthol Matula, Menthosalan Jahr.

W razie silnych bólów injekcye morfiny lub:

Rp. Acid. hyperosmici 0·10; Aq. dest. 10·00. S. 1/4 strzykawki. (330).

Jeżeli neuralgia się zmniejszy, chorego można wysłać do kąpiel: Swoszowice, Podgórze (pod Krakowem), Lubień, Cieplice czeskie, Trenczyn, Piszczany, Busk, Truskawiec; kąpiele borowinowe (fabryki »Tlen« i Mattoniego sól borowinowa). Polecane też bywają z dobrym skutkiem kąpiele w limanie odeskim.

W przypadkach ciężkich uciec się można do naciągania nerwu.

Rp. Antipyrini. Chinini muriat. *āā.* 0·50. S. 3 pr. dz.

Rp. Natri jodat. 30,0; Natr. bicarbon. 10,0; Aq. dest. ad 300,0. Adde Tra bellad. 1,0. S. Od 1—9 łyżecz. na dzień. (330).

Rp. Salophen 1·00; D. tal. dos. Nr. X. S. Co 2 godziny proszek. (350).

Rp. Analgeni 0·50; D. tal. dos. Nr. X. S. 3—5 pr. dziennie. (125).

Rp. Pyramidoni 0·35—0·50. Dtdos. Nr. X. S. 3 pr. dziennie. (310—400).

Rp. Algokratin 0,8 Nr XII. S. 3 razy dnia.

W niektórych przypadkach niemal swoiście działa Kryofina:

Rp. Kryofini 0,4; Coffeini puri 0,075. Mfpulv. Dtd. Nr XV. S. 2—3 razy dziennie proszek. (330).

W ostatnich czasach coraz bardziej polecają wstrzykiwania endoneuralne lub perineuralne dużych ilości fizyol. rozczynu soli kuch. Należy uciekać się do nich ilekroć miesienie, galwanizacya, faradyzacya tudzież szkockie tusze (obok

odpowiedniej niedrażniącej dyety i stosowania środków czyszczących) nie dają dobrych wyników.

Keratitis parenchymatosa vel interstitialis. Miąższowe zapalenie rogówki. Występuje w młodocianym wieku, najczęściej na tle kiły wrodzonej, jako jeden z objawów tryady Hutchinsona.

Od początku zalecić gorące kataplazmy po kilka godzin dziennie, zapuszczanie atropiny ($\frac{1}{2}\%$) z kokainą (1%) raz do kilku razy dziennie dla utrzymania źrenicy w rozszerzeniu i dla zapobieżenia zrostom; ciemny pokój, wzgl. ciemne szkła. Równocześnie ogólne leczenie przeciwkiłowe — wcierania i inj. Hg. Salvarsan, wzgl. jod. Mimo tych wszystkich środków rogówka zwykle zaćmiewa się w całości, potem jednak tworzą się w niej naczynia i zaćmienia zaczynają się wyjaśniać.

Dopiero po ustąpieniu wszelkich objawów zapalnych należy przystąpić do wyjaśnienia pozostałych zaćmień zapomocą środków drażniących, jak Unguentum flavum, kalomel i t. p. (patrz Maculae et nebulae corneae). Jednę tylko dioninę można bez niebezpieczeństwa zacząć stosować jeszcze przed upływem okresu zapalnego. Ozdrowieńców posyłać do zdrojowisk solankowych i jodowych.

Jeżeli ani wywiady, ani badanie ogólne ew. próba Wassermanna nie stwierdzają kiły dziedzicznej, myśleć należy o innem tle, jak: zołzy, gruźlica, krzywica i t. d. i w leczeniu wypełniać odpowiednie wskazania ogólne.

Laryng. catarrh. acuta. Ostry nieżyt krtani. Środki napotne, okłady wysychające, w samym początku wziewania zimne rozpylaczem Richardsona, lub też wziewania z przyrządu Siegla, używając do tego ałunu czystego 1% z dodatkiem $0{\cdot}10\%$ morfiny; podobnież boraksu, soli kuchennej i t. d.

U dzieci: Pseudocroup.

Wziewanie pary wodnej lub słabych roztworów soli, natr. carbon., ammon. mur. jużto z inhalatora, jużto przez trzymanie dzieci nad parą. Ciepłe okłady na szyję, kataplazmy. Podawać dużo ciepłych napojów, herbaty, mleka.

W razie silnego zwężenia krtani, wywołanego obrzmieniem podwięzadłowem — intubacya.

Laryngitis chronica. Przewlekły nieżyt krtani. Wziewania (przyrządem Siegla) środków ściągających jak np. Zinc. sulfuric. 1%; jeżeli leczenie to nie wystarcza, należy stosować leczenie miejscowe, a mianowicie pędzlowania krtani 2—10% lapisem, zwracając równocześnie uwagę na zachowanie się gardła, jamy noso-gardłowej i nosa. U dzieci zwrócić uwagę w kierunku zołzów. Pobyt nad morzem lub w górach, płukanie i pi-

cie szczawnickiej Józefiny, wód Luhaczowickich. W przypadkach lżejszych zadmuchiwania do krtani z czystego ałunu, lub ałunu z morfiną.

Rp. Alum. crudi, Sacch. lactis *āā* 5·00; Morphii mur. 0·10 DS. Do zadmuchiwań. (120).

Laryngitis crouposa. Błonica krtani. Ponieważ dławiec (krup prawdziwy) jest prawie zawsze tylko błonicą krtani, przeto stosować należy surowicę przeciwbłoniczą i to w dawce większej, 2—3 flaszeczek; wyniki tego leczenia w dławcu są bardzo dobre. Lekkie środki przeczyszczające.

Wziewanie z aparatu Siegla jużto wody wapiennej, jużto podanych niżej środków, z początku co 3 godziny, w braku przyrządu inhal. nachylać dziecko nad wodą parującą.

Leczyć błonicę, jak podano przy *Diphteritis*, a gdy występują objawy ścieśnienia krtani (stenosis), przyczem i błony zaczynają się odrywać, dawać środki wykrztuśne. W razie upadku sił: wino, koniak, czarna kawa z rumem, kamfora. Tra Strophanti 3 razy dnia po 5—6 kropli. Jeżeli przy wdechu i wydechu słychać rzężenia z odrywających się błon, wtenczas można dać środek wymiotny.

Rp. Inf. ipecac. e 1·00 ad 50·00; Tart. emetic. 0·05; Syrup. rubi idaei 10·00. MDS. Co 5 minut łyżeczkę aż do wymiotów. (140).

Gdy się jednak ścieśnienie krtani wzmaga, występuje zapadanie dołków nadobojczykowych, zaciąganie się dołka podsercowego, bezgłos i napady duszności — nie zwlekać z wykonaniem intubacyi lub tracheotomii.

Rp. Inf. ipecac. e 0·20 ad 80·00; Kali chlorici 1·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę. (135).

Rp. Ammon. muriatici 1·00; Aquae dest. 200·00. DS. Do inhalacyi. (105).

Rp. Acidi lactici 2·00; Aqu. dest. 300·00. DS. Do inhalacyi. (110).

Rp. Thymoli 0·10; Mentholi 1·0; Spir. vini 20·0. MDS. 20 kropli na kieliszek wody ciepłej do inhalacyi (co 2—3 godziny). (150)

Rp. Acidi borici 30·00; Resorcini p. 15·0; Aquae dest. 1000·0. MDS. Do inhalacyi. (230).

Rp. Infus. ipecac. e 0·20 ad 100·0; Pilocarp. mur. 0·02; Syr. rubi idaei 15·00. MDS. Co pół godz. łyżeczkę. (130).

Laryngospasmus. Kurcz głośni. Jest prawie zawsze objawem tężyczki dziecięcej czyli spasmofilii (patrz Eclampsia infant.). Zatem odpowiednie żywienie, fosfor, lecytyna, lecithin-perdynamin, protylina, past. jodoferr. Jahr. W razie napadu zbryzgiwania twarzy zimną wodą. Przy powtarzaniu się napadów wewnętrznie:

Rp. Natri bromati 1·00; Aquae destill. 80·00; Syr. simpl. 20·00. MDS. Co 3—4 godz. łyżkę. (110).

Rp. Chloral hydrat 2·0; Aqu. destill., Mucilag. gum.

arab. *āā*. 50·00. S. Co 2 godziny łyżeczkę aż do ustania napadów. (120).

Rp. Antispasmini 0,1; Aq. lauroceras. 10,0. MDS. 2 r. dz. po 10—15 kropli. (130).

Leukaemia. Białaczka. Przyczyna niewiadoma. Leczenie prawie zawsze bez skutku. Z leków działa jeszcze najlepiej arsen. Przemijającą, niekiedy jednak i dłuższą poprawę otrzymywano przez stosowanie promieni Roentgena.

Podawać należy chininę z żelazem lub dodatkiem arszeniku. Po dłuższem używaniu zmienić na ol. eukalyptusowy i piperynę, lub polecić pić wodę Gubera. Levico, Roncegno; kąpiele borowinowe (fabr. »Tlen« i Mattoni), Krynica, Żegiestów, St. Moritz, Francensbad.

Żywić chorego forsownie, pobyt na świeżem powietrzu najlepiej górskiem, mierny ruch, zresztą leczenie objawowe.

Radzono inhalacye z tlenu 30—50 litrów dziennie.

Rp. Piperini 5,00; Ol. eucalypti e fol. rec. 10,00; Chinin. muriat. 4,00; Extr. et. pulv. liquir q. s. ut. f. pil. Nr. 200. S. 4—8 pigułek dziennie. (490).

Rp. Chin. mur. 5,00; Ferri carbon. sacch. 4,00; Natri arsenicosi 0,10; Extr. et pulv. gent. q. s. ut f. pill. Nr. 100. S. 1—2—5 na dzień. (265).

Wstrzykiw. podskórne: przetworów arszeniku, najlepiej w postaci Alkarsodylum f. Wewiórski (Lwów), lub z zagranicznych przetwory Clina (Metharsinate, Natr. kakodylic.). Podawanie Arsoferrin-Tektolettes, Syrup. kakodyl. comp. Szancer i t. d.

Leczenie Röntgenem, jak dotąd pożądanych wyników nie daje.

W ostatnich czasach czynią próby ze wstrzykiwaniami podskórnemi Thorium X., przyczem spostrzegać się ma szybkie zmniejszanie się ilości ciałek białych, śledziony i poprawę podmiotową.

Także próbuje się leczenia benzolem (nie obojętne, bez badania ciągłego krwi!).

Rp. Benzol Ol. Olivar *āā* 0,5 ad caps. gelat. DtN. 100. S. po jedz. 4 dzien. aż do 5 razy po dwie podawać.

Lichen ruber. Liszaj czerwony. Miejscowo smarowanie maścią:

Rp. Hydrarg. bichlor. corros. 0,1; Ac. carbol. 2,0; Ung. Zinci benzoati 50,0. Mfung. S. Maść. Na uporczywsze guzki: (220).

Rp. Ung. glycerin. neutr. 60,0; Ac. salicyl. 2,0; Ac. tartar. 3,0; Ac. carbol. 1,0. Mfung. S. Maść. (185).

Rp. Ac. carbolic. 5,0; Hydrarg. bichlor. corros. 0,5; Kreosot. 2,0; Collodii 50,0. S. Zewnętrznie. (Uważać na możliwe objawy zatrucia rtęcią!). (160).

Rp. Ac. pyrogall. 10,0 (albo Ararobae depurat- 5,0); Ac. salicyl. 1,0; Ichthyol 1,5; Ung. benzoati 50,0. Mfung. S. Maść. (220—230).

Wewnętrznie podawać arszenik, diuretica, wody alkaliczne; czasem należy za-

stosować leczenie przeciwdnawe.

Lupus:

a) L. erythematosus (L i s z a j r u m i e n i o w a t y). Z początku zawsze środki łagodniejsze, ciasta obojętne, zasypki, wcieranie mydła szarego dla wywołania lekkiego podrażnienia. W razie uporczywości smarować aż do podrażnienia:

Rp. Sol. arsenic. Fowleri 1,0; Spirit. Vini 50% 6,0. S. Zewn. (65).

Rp. Resorcini resubl. 10,0; Spir. Vini 70° ad 100,0. S. Zewn. (150).

albo codzienne smarowania nalewką jodową, a jednocześnie do wewnątrz podawać chininę.

Użyć można również maści i ciast drażniących:

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Ac. pyrogall. 2,0; Ung. Zinci Wils. 20.0. Mfung. S. Maść. (140).

Rp. Ac. salicyl. 0,5; Ichtyol 5,0; Resorcini resubl. 1,5; Zinc. oxydat, Amyli Tritici *ăă* 12,0; Vaselin fl. 25,0. Mfpasta. S. Zewnętrznie. (190).

Wreszcie zmiany uporczywe można wyskrobać, wypalić żegadłem Paquelina lub zastosować leczenie światłem.

b) L. vulgaris — (T o c z e ń, l i s z a j ż r ą c y). Zależnie od umiejscowienia i rozległości zmian wyskrobać dokładnie i wypalić żegadłem Paquelina albo wyciąć i pokryć sposobem Thierscha, albo stosować plaster rtęciowy l u b salicylowy (10—20%).

Jeżeli ognisko chorobowe nie znacznej wielkości, wycięcie tegoż sposobem Langa w granicach zdrowej tkanki daje bardzo korzystne wyniki.

Rp. Ac. pyrogall. 20,0; Vasel. fl., Lanolini anhydr. *ăă* 40,0. Mfung. S. Maść. (250).

Albo stosować maść Unny przez 2—3 dni:

Rp. Ac. salicyl., Liqu. stibii. chlor. *ăă*. 2·0; Creosoti, Extr. cannab. ind. *ăă*. 4·0; Adeps lanae. 8·o. M. f. ung. S. Maść zielona Unny. (450).

Poczem: maść borową, cynkową, lub lapisową, a po zagojeniu znowu zieloną.

Na suche nacieki toczenia można użyć Kal. hypermangan. subtil. pulveris. do posypywania. Na owrzodzenia lepszy jest rozczyn:

Rp. Kali hypermang. 1,0; Aq. dest. 10,0. S. do pędzlow. (95).

Rp. Resorc. resubl. 10,0; Vaselin. fl. 20,0. Mfung. S. Maść żrąca. (135).

W postaciach przerostowych użyć można przez parę godzin:

Rp. Kal. caust.; Calcar. ustae.; Sapon. virid.; Aq. dest. *ăă*. 2.50. S. Po nasmarowaniu przyłożyć zamoczony wacik wielkości tego miejsca, które ma być zniszczone. (110).

Gdy istnieją tylko pojedyńcze guzki, okłuwać pręcikami zamaczanymi w liqu. stib. chlor.

Obok leczenia miejscowego zalecać i ogólne, świeże powietrze, żelazo, arszenik, tran, jod i kąpiele w solankach jodowych.

Lymphadenitis. W leczeniu uwzględnić przedewszystkiem przyczynę i naturę cierpienia (rany zanieczyszczone lub wypryski w części obwodowej ciała najbliżej zajętego gruczołu, zołzy, kiła, nowotwory, białaczka prawdziwa lub wrzekoma, procesy zapalne w otoczeniu i t. p.). Miejscowo stosujemy okłady wysychające, z octanu glinowego lub:

Rp. Jothioni 2,0; Ol. Olivar. 8,0. S. do pędzlowań. (170).

Rp. Jodi puri 0,3; Kali jodat. 3,0; Vasel. fl. 30,0. Mfung. S. Maść. (140).

Rp. Trae Jodi, Trae Gallar. *āā* 5,0. MDS. do pędzlowań. (80).

Rp. Jodvasogen 6% 30,0. S. do pędzlowań. (185).

Rp. Ichtyoli 4,0—8,0; Vaselini, Lanolini *āā* 20,0. Mfung. S. Maść. (170—210).

W razie ropy leczenie chirurgiczne.

Lymphangioitis. Usunąć przyczynę (nieczyste rany, strupy i wypryski skórne); ułożenie spokojne kończyny. Okłady wysych. z octanu glin. lub z następującej mieszaniny Salzwedla (zmieniane raz na 24 godz.):

Rp. Alumin. acet. 1,0; Aq. dest., Alcoh. absol. *āā* 100,0. MDS. do okładów. (210).

Rp. Ichtyol - vasogen 10% 30,0. S. Zewn. (185).

Polecają także wcierania szaruchy (Ung. ciner.).

Lyssa, patrz »Pierwsza pomoc w nagł. przyp.«.

Maculae et nebulae corneae. Plamy i mgiełki rogówkowe. Jeżeli plamki świeże, stosować środki wyjaśniające, jak Ung. Hydrargyri oxydati flavi 3% do 5%, Kalomel w proszku (przeciwwskazany przy wewn. stosowaniu jodu), dionina w rozczynach coraz silniejszych (2—20%), Tra Opii crocata. Plamy po sparzeniu wapnem patrz: Combustio conjunctivae et corneae.

Malaria patrz **Intermittens.**

Mastitis — Zapalenie sutka. Gdy w pierwszych dniach istnieje jeszcze tylko stwardnienie i bolesność — okłady pod ceratką i podpaska (suspensorium) sutka. W razie narastania objawów miejscowych i ciepłoty nie zwlekać z nacięciem, biegnącem promienisto od brodawki i sięgającem głęboko. Gdyby nawet ropy jeszcze nie było, sprawę w ten sposób przerwiemy. Przy ropniu już istniejącym nie szczędzić dużych promienisto idących nacięć. Rany drenować sączkami gumowymi i gazą. Opatrunek podpasujący.

Przy ropniu pozasutkowym między gruczołem a powięzią piersiową — cięcie łukowate od dołu pod sutkiem, obejmujące co najmniej 1/4 obwodu sutka; daje ono dobry odpływ ropy i nie powoduje oszpecenia.

Co do karmienia, to radzą przerwać go i po stronie zdrowej na czas choroby.

W początkach, a potem

po nacięciu dobre usługi oddaje klosz Klappa-Biera.

Mastoiditis. Zapalenie wyrostka sutkowego występuje zwykle jako powikłanie ropnego zapalenia ucha środkowego. Bolesność wyrostka sutk. przy obmacywaniu, obrzmienie, podniesiona ciepłota, dreszcze, bóle głowy, wymioty powstają w przebiegu zarówno ostrego jak i przewlekłego zapalenia ropnego ucha środkowego. Leczenie najlepiej odrazu operacyjne i to na prawach nagłej operacyi — z chwilą rozpoznania. Skutki zachowania się wyczekującego mogą być wprost nieobliczalne.

Masturbatio. Zwrócić uwagę, czy niema jakiejś przyczyny, usposabiającej do masturbacyi (oxyuris vermic., nieprawidłowości w narządzie płciow., świąd i t. p.). Poza tem zabronić miękkiego posłania, długiego leżenia w łóżku, czytania w leżącej pozycyi (zwłaszcza na wznak). Zalecić wiele ruchu; chłodne lub zimne kąpiele; szorstkie rękawiczki na noc. Wewn. przetwory bromu, waleryana.

Rp. Camphor. monobrom. 0·15. Dtdos. Nr. XII. S. 3 r. dz. po proszku. (120).

Rp. Natri et Kali bromati *āā* 4,0; Ammon. brom. 2,0; Trae Valerian. simpl. 5,0; Aq. destill. ad 200,0. MDS. 2 łyżki dz. (120).

Rp. Syr. valer.-brom. (Jahr) 1gm. I. S. 3 łyżeczki dziennie po jedzeniu.

Przedewszystkiem jednak pamiętać, iż masturbacya nigdy do żadnych organicznych chorób doprowadzić nie może (np. tabes, chorób umysłowych i t. p.) a że przeciwnie obawy tych następstw aczkolwiek nieuzasadnione sprowadzają u masturbantów częstokroć ciężkie neurasteniczne stany. Objaśnienie wyczerpujące w tym kierunku, usuwa najlepiej pozorne następstwa onanii.

Melaena neonatorum. Czarna choroba noworodków. Stwierdzić, czy krew nie pochodzi z nosa.

Leczenie: Podskórnie 15 cm³ 5% żelatyny wyjałowionej (Merck). Żelatynę można też podawać wewnętrznie lub w lewatywach (20—30 cm³ zwykłego roztworu).

Rp. Liquor Ferri sesquichlor. 10,0. S. Co 2 godz. 1 do 2 kropli w kleiku. (55).

Rp. Extr. Hydrastis. fluid. 10,0. S. Co 2 godz. 2—3 kropli. (255).

Rp. Adrenalini soluti Clin 1,0; Aq. destill. 10,0. S. 0,5 cm³ podskórnie, lub 3 r. dz. po 10 kropli. (175).

Meningitis cerebrospinalis epidem. Zapalenie opon mózgordzeniowych nagminne. Leczenie objawowe. Rozpocząć podaniem kalomelu (dzieciom 0,01—0,05), w dużych dawkach, Sagrada Barber lub Figol »Jahr«, a następnie dbać, by były dobre codzienne wypróżnienia. Lód na głowę i na kark, lub zastosować przyrząd Leitera, pijawki, bańki wzdłuż kręgo-

słupa. Wcieranie szaruchy lub maści jodoformowej na ogoloną głowę. Nakłucie lędźwiowe (punctio lumbalis); zastosowanie surowic; Przeciw gorączce: antipyrina, natr. salicyl., salipyr. Przeciw wymiotom lód; w razie drgawek chloral w lewatywach. Zwracać uwagę, czy niema zatrzymania moczu, ewent. cewnikowanie. Po uspokojeniu unikać rażącego światła; wewn. i zewn. przetwory jodowe.

Meningitis tuberculosa. Zapalenie opon mózgowych gruźlicze. W pierwszych chwilach przeciw podrażnieniu mózgu natr. bromat. (1—2 gramów pro die), natr. jodat.; zimne okłady na głowę. Pokój zaciemnić. Lewatywy i środki przeczyszczające (kalomel). Pokarmy dawać często w małych ilościach. Uwaga na oddawanie moczu.

Rp. Calomelanos 0·03—0·05—0·1; Sacchari 2·00; Mfp. Div. in dos. Nr. X. DS. Co godz. proszek. (140).

Rp. Kali v. Natr. jodat. 1·00—2·00; Aq. destill. 100·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (110).

Rp. Natri brom. 1·00—2·00; Aq. dest. 100·00; Syrup. sacch. 20·00. MDS. Co 2 godz. 2 łyżeczki. (110).

W razie wielkiego rozdrażnienia lub drgawek — chloralhydrat wewnętrznie lub w lewatywach, veronal w lewatywie; wcieranie w tyłogłowie maści jodoformowej.

Rp. Chloralhydrat. 1·00, Natri bromati 1·00; Aq. dest. 80·00; Syrup cort. aurant. 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę. (120).

Rp. Veronal. 0,50; Natri chlorati 0,20; Aq. dest. ad 100,0. S. Do lewatywy. (130).

Rp. Jodoformii 2·00; Lanolin, Vaselin *āā*. 10·00. Mf. ung. DS. Wcierać w tyłogłowie. (135).

Menorrhagia. Miesiączka krwotokowa. Nie jest właściwie chorobą, lecz tylko objawem choroby ogólnej w ustroju (haemofilia, blednica), jako przyczyny można uważać masturbacyę, wzruszenia umysłowe; występuje w przebiegu lub po chorob. zakaźnych, jak: płonica, ospa, dur, ostry gościec stawowy. Jako przyczyny miejscowe wymienić należy: Niedowład macicy po częstych porodach lub poronieniach, zmiany zapalne w błonie śluzowej macicy i jej miąższu, zmiany zapalne w częściach dodatkowych, zmiany położenia macicy, nowotwory macicy (włókniaki); wreszcie występuje obfita miesiączka w okresie przejściowym (climax), wskutek zmian w naczyniach. Leczyć zboczenia ogólne w ustroju, polecić odpowiednie zachowanie się higieniczne i dyetetyczne, Thyraden (Knoll), Mammimum Poehl. W czasie miesiączki spokój, a jeżeli mimo to krwawienie jest silne, leczyć tak, jak krwotok maciczny. (Patrz Metrorrhagia). Gottschalk poleca 4—5 dni przed wystąpieniem krwawienia 4 razy dnia po 0·05 stipticinum (Cotarninum muriaticum) albo sty-

ptol (tańszy) w proszku, a w razie wystąpienia krwotoku podwoić dawkę.

Metrakinesis — Osłabienie czynności porodowej w okresie pierwszym porodu wymaga cierpliwości i unikania wszelkiego niepotrzebnego badania, przy którem można rodzącą zakazić. Bezcelowe jest podawanie boraksu, naparstnicy, chininy, strychniny, cukru, pilokarpiny i t. p.; sporyszu bezwarunkowo w żadnej postaci podawać nie wolno. Przy rzeczywistych wskazaniach do przyspieszenia porodu stosuje się gorące (do 50° C) wystrzykiwania pochwy, zakłada się do wnętrza macicy świeczki względnie balony, wzgl. przebija się pęcherz płodowy.

A co najlepsze wstrzykuje się po 1 cm. wyciągów z przysadki mózgowej (pituitryna, pituglandol, glanduitryna).

W okresie drugim podnosi się siły rodzącej przez podawanie środków odżywczych płynnych, drażni się macicę lodowymi okładami, miesieniem.

Przy wskazaniach do ukończenia porodu stosuje się wygniatanie płodu (Kristeller Kośmiński), względnie wszelkie zabiegi rozwiązujące.

W okresie trzecim w braku skurczów, skoro niema krwawienia, bo łożysko wcale się nie odkleja, można na odklejenie się czekać do 3 godzin, poczem należy łożysko z macicy usunąć.

Przy krwawieniu pobudza się macicę do skurczu miesieniem, drażnieniem przez stosowanie zimna, a skoro to nie wystarcza, musimy łożysko wygnieść, względnie z macicy ręcznie wydobyć.

Słabe bóle poporodowe i złe zwijanie się macicy powodują krwotoki; usuwanie ich łączy się ściśle ze sposobami zwalczania krwotoków (patrz Metrorrhagia).

Metritis. Zapalenie macicy. W przypadkach ostrego zapalenia macicy: spokojne leżenie w łóżku, zimne okłady, worek lodowy, nacinanie części pochwowej macicy. Środki solne wypróżniające i kojące.

Rp. Extr. opii aquosi 0·10; But. cacao q. s. ut f. l. artis suppositoria ad anum Nr V. DS. Co 3—4 godz. czopek.

Po ustaniu bólów okłady wysychające na brzuch zamiast lodu.

W przypadkach przewlekłego zapalenia: unikanie pracy fizycznej natężającej, gwałtownego względnie nienaturalnego spółkowania, uregulowanie stolca (środki solne, sagrada Barber, woda Morszyńska, Hunyady Janos, Szaratica).

U niedokrwistych podawanie żelaza. Jeżeli równocześnie miesiączkowan. zbyt obfite:

Rp. Extr. hydrast. canad. fabric. Parke et Davis 40·00. D. in l. guttat. S. 3 razy dnia po 25 kropli. (960).

Lecz. miejscowe: Przestrzykiwanie wodą przegotowaną, stopniowo co kilka dni ciepłotę wody podwyższając od 28°—39° R., ale nie

silnym prądem; kąpiele nasiadowe ciepłe. Pomazywanie części pochwowej we wzierniku co 2—3 dni cum tra jodi, ichtyolem, naftalanem. Tampony w przypadkach świeżych.

Rp. Ammon sulf.-ichth. 10·00; Glycerini 200·00. DS. Do tamponów. (290).

Rp. Kali jodati 5·00; Glycer. 100·00. D. in v. nigro. S. Do tamponów. (180).

Nakłuwanie co kilka dni części pochwowej we wzierniku, miesienie.

W przypadkach zastarzałych amputatio portionis vaginalis; gdy powiększenie macicy znaczne, leczenie kąpiel.-zdrojowe: Iwonicz, Rabka, Ciechocinek, Rymanów, Truskawiec. W późniejszych okresach: Krynica, kąpiele morskie. Kąpiele borowinowe fabryki »Tlen«, Mattoniego sól borowinowa.

Metrorrhagia. Krwotok maciczny. Dokładne wykazanie przyczyny krwotoku.

W przypadkach krwotoku poporodowego z macicy, jeżeli przyczyną złe kurczenie się tejże: nacieranie dna macicy przez powłoki brzuszne ręką; okłady zimne na brzuch, secale cornutum lub secacornina przez usta, w lewatywie lub podskórnie, wstrzykiwanie podskórne pituitryny. Wstrzykiwania gorące (40°) to zimne (2—3°) do macicy. Uciskanie macicy dwuręczne, wprowadzenie macicy w silne przodozgięcie, ściągnięcie macicy silne ku dołowi kulociągami. Wyjątkowo tamponuje się macicę gazą jodoformową, ewentualnie ucisk tętnicy głównej ręką lub uciskadłem Momburga.

Rp. Extr. secalis corn. 3·00. DS. Na koniec noża w rosole zażyć. (120).

Rp. Extr. secalis corn. 2·00; Aq. dest. 100·00; Syr. cort. aurant. 15·00. DS. Co godz. łyżkę. (165).

Rp. Secacornini Roche in lag. orig. S. Wiadomo. (0·5—1 cm³ pro dosi).

Rp. Hydrastin. muriat. 0·02; Sacch. albi 1·00; Mf. trochisci. D. t. dos. XII. S. 4 past. dziennie. (590).

Rp. Hydrastis-Tektolettes. S. 3 razy dnia po jednej.

Rp. Ergotin Denzel, Extr. Fungi secal. *āā* 2,5; Succi ac pulv. Li quir. q. s. ut f. pil. Nr 50. S. 3 r. dz. po 2 pig. (330).

Rp. Extr. fluid. hamamelidis virgin. 30·00. S. 3 r. dnia po 1/2 łyżeczki. (150).

Gdy macica po porodzie dobrze skurczona i nic nie zawiera, a krwotok trwa, domyślać się należy przyczyny krwotoku w pęknięciu ujścia zewnętrznego macicy, lub w innem miejscu. Założyć wziernik i tamować krwotok miejscowo przez zeszycie pęknięcia, podwiązanie, ucisk, tamponadę.

Jeżeli przyczyną są pozostałe części łożyska, błon, skrzepy: usunąć je dokładnie, jeżeli można ręcznie, a gdy to niemożebne, wyskrobać jamę macicy. Jeżeli przyczyną są nowotwory macicy, usunięcie tychże sposobem operacyjnym. Na razie, podczas krwotoku tamponada pochwy, po przestrzyknięciu tejże rozczy-

nem środka przeciwgnilnego, jak np. 2% rozczyn lysoformu; 1 : 2000—3000 rozczyn sublimatu i t. d. Wreszcie w przypadkach rozpaczliw. okłucie od pochwy tętnic maciczn. Polecają w przypadkach krwotoków niepołogowych miejscowo: Ferripyrinę jako proszek na tamponach lub w 20% rozczynie wodnym; dalej zastosowanie do wnętrza macicy (za pomocą odpowiedniego cewnika) strumienia pary wodnej 100° C. 2—3 minut; wprowadzanie do macicy patyczków szklanych watą owiniętych, napojonych płynem, który otrzymujemy przez zmieszanie antipyriny i salolu w równych częściach i ogrzewanie tego proszku w probówce nad lampą spirytusową; (po 2—3 minutach tworzy się płyn brunatny, po oziębieniu krzepnie, lecz dalej ogrzewany, utrzymuje się dłużej w stanie płynnym).

Do nowszych środków wewnątrz podawanych należy stipticin (Cotarnin. muriaticum) podawane w proszkach 0·05 5—6 razy dnia lub w kapsułkach; w razie gwałtownych krwotoków wstrzyknąć co dnia 0·20 w mięsień pośladkowy. — Jednaki w działaniu a tańszy jest styptol (w pastylkach po 0·05); podobnie haemostan w pastylkach lub ergotinum stypticum w kroplach. Równocześnie zwalczanie powstającej ostrej niedokrwistości: ułożenie spokojne, poziome, ciepłe okłady na głowę, chłodne napoje, wino, kawa czarna, koniak, rum, tra ferri acet. aeth. Wstrzykiwania podskórne eteru, ol. camphoratum, wstrzykiwania podskórne większych ilości rozczynu soli kuchennej 0·8: 100; lewatywy z tegoż rozczynu.

Rp. Trae ferri acet. aeth. 15·00. S. 15 kropli do pół szklanki wody. (60).

Bandaże na kończyny, ucisk na tętnicę główną przez powłoki brzuszne ręką lub pasem gumowym.

Migraena zob. **Hemicrania.**

Morbilli, Odra. Niemowlęta i chorowite dzieci oddzielić. Jeżeli przebieg prawidłowy, nie trzeba uciekać się do lekarstw. Pokój ostrożnie przewietrzać, ciepłota od 15—16° R., okrycie średnio ciepłe, lekkie przysłonięcie okien, jeżeli jest światłowstręt.

Dyeta w czasie gorączki ścisła, po jej przebyciu pożywna, za napój lekkie kwaski, lub wody (szczawy alkaliczne). Dopóki trwa łuszczenie, nie wypuszczać dzieci z łóżka, a mniej więcej przez 3 tygodnie nie wypuszczać z pokoju, zwłaszcza, gdy są objawy nieżytu.

Przeciw nieżytowi spojówek wystarczają przemywania 2% kw. borowym. Silny świąd uspakaja się nacieraniem tłuszczami.

Silny kaszel wymaga podania naparu ipecac. ze środkami narkotycznymi, wziewania pary wodnej; napoje ciepłe, odwar ślazu i t. p. W razie biegunki dyeta, tannalbina (0 1—0·5) i opium.

Wysokie gorączki i majaczenia uśmierzać zimnymi okładami na głowę. Chinina, antipyrina, natr. salicylicum.

Wśród upadku sił, stygnięcia kończyn: wino, koniak, camphora, acid. benzoicum.

Przeciw drgawkom: Chloral w lewatywach (0·50:50), kali bromatum (2:100) co godzinę łyżeczkę.

Jeżeli gorączka przewleka się ponad 4 dni, zwrócić uwagę na przełyk, uszy i nerki.

Rp. Codeini phosphor. 0·02; Linctus gummosi 50·00; Syrup althaeae 30·00. MDS. Co 2 godziny łyżeczkę w razie silnego kaszlu. (120).

Rp. Infus. ipecac. e 0·20 ad 100·00; Tinct. laudani gtts. duas.; Liquor ammon. anisat. 1·00; Syrup. Althaeae 20·00. MDS. Co godzinę łyżeczkę. (140),

Morbus Addisonii. Zalecić spokój i dyetę mleczno-jarską. Od czasu do czasu środki czyszczące, wdychanie tlenu i kąpiele. Przetwory nadnercza. W razie stwierdzenia kiły — leczenie swoiste. Niektórzy polecają wstrzykiwania tuberkuliny. Ogólne leczenie wzmacniające (tran, chinina, arsen, kakodylan sodowy, lecytyna, Arsoferrin - Tektolettes). Przeciw osłabieniu — wstrzykiwania Natr. glycero-phosphorici (0,2 p. dosi). Przeciw wymiotom — Potio Riveri, Aq. chloroform., płyny gazowe i lodowe. Wystrzegać się morfiny której stosowanie tutaj może spowodować nieobliczalne skutki.

Morbus Banti. Leczenie radykalne polega na operac. usunięciu śledziony (około 85% wyleczeń). Nadto leczenie higieniczno-dyetetyczne oraz jod, żelazo, arszenik wewn. lub podsk.

Morbus Barlovi. Odżywianie chorych s u r o w e m mlekiem; sok ze świeżych owoców; świeże jarzyny, jak marchew, ziemniaki, szpinak, szparagi, kalafiory, karczochy. Okłady na kończyny.

Morbus Basedowii. Regularne, higien. życie, unikanie zmęczenia fizycznego i umysłowego, wstrzymanie się od nadużywania a nawet od picia wyskoku, herbaty, kawy, nadmiernego palenia. Pobyt na świeżem powietrzu, zwłaszcza w górach: Davos, St. Moritz, Zakopane, Krynica. Jeśli stosunki domowe są drażniące — zmiana otoczenia jest pierwszym warunkiem racyonalnego leczenia.

W ciężkich przypadkach, połączonych ze znacznem wychudzeniem i silnymi objawami ze strony serca, położyć chorego do łóżka i przeprowadzić kuracyę tuczącą.

Obszerne zastosowanie znajduje wodolecznictwo. Unikać należy, zwłaszcza z początku, zabiegów zbyt energicznych, zimnych i podniecających. Leczenie rozpocząć należy od zmywań częściowych, letnich

kąpieli ze stopniowo obniżającą się ciepłotą, później chłodne kąpiele, zawijania w koce, kąpiele z CO_2 i t. p.

W nowszych czasach stosuje się także przetwory farmaceutyczne, otrzymane z mleka, wzgl. surowicy kóz pozbawionych tarczycy (Rodagen). Można także podawać wprost mleko kóz, którym przedtem wycięto tarczycę. Celem zmniejszenia tarczycy polecają również naświetlanie jej promieniami Roentgena, co w niektórych przypadkach daje korzystne wyniki.

Na okolicę serca okład zimny lub lód, zwłaszcza podczas silniejszej akcyi serca. [Środki nasercowe najczęściej bezskuteczne.

Elektroterapia — w formie galwanizacyi nerwu współczulnego i tarczycy.

U chorych osłabionych niedokrwistych: żelazo, chinina, arsen, zabiegi wodolecznicze.

Coraz bardziej też toruje sobie drogę leczenie operacyjne z pomocą usuwania częściowego gruczołu tarczykowego.

Przetwory bromowe i nervina, woda Gubera, Levico, Roncegno, Żegiestów, Krynica, kąpiele tlenowe musujące według Dra Sarasona (t. zw. Ozet-Bäder), obok należytego odżywiania i psychicznego spokoju.

Rp. Natri brom., Aq. Lauroceras. *ā ā.* 15·00; Trae convall. maj. 12·00; Aq. dest. 60·00. DS. 2—3 łyżeczek na dzień. (150).

Rp. Ferri lactici 1·00; Coff. natr. sal. 1·5; Elaeosacch. foen. 5·00; Mfp. div. in dos. Nr XX. S. 2—3 prosz. dziennie. (215).

Rp. Sol. Natri phosphorici e 5,0—8,0: 180,0. S. 3 r. dz. po łyżce stołowej. (100).

W nowszych czasach stosnje stę także organiczne przetwoiy fosforowe, jak Lecytyna, Phytina.

Jako specificum polecają Antithyreoidinę:

Rp. Antithyreoidini Moebius Merck. Dosim orig. unam. S. Raz dz. 2,0—3,0 w soku malinow. przez 4 tygodnie (Środek niepewny a bardzo drogi).

Morbus Brighti. Zapalenie nerek. W razie Morb. Brighti, w okresie ostrym, powinien chory bezwarunkowo leżeć w łóżku. Dyeta złożona z mleka kleików, (ew. z dodatkiem Ovomaltiny Wagnera), lekkich zupek, trochę [kaszki, lub ryżu w mleku, stosowne też są węglowodany i tłuszcze; herbata ze strączków fasoli (Laktol). Do picia wodę szczawnicką, krościeńską, luhaczowicką, bilińską, giesshüblerską, ubogim zaś zwykłą wodę z dodaniem cytryny lub kwasku.

Na okolice nerek stawiać bańki suche, nawet cięte, jeżeli mocz bardzo krwawy i zawiera wiele białka.

Jeżeli opuchliny są znaczne, to polecić kąpiele gorące zaczynając od 28° R. do 30° i 32° R. po 15—45 minut, ze zlewaniami na głowę, następnie zawija się chorego w koce na 1—2 godzin, żeby się dobrze pocił. Jeżeli chory czuje się w kąpieli bardzo osłabionym, dać

można kieliszek wina. Albo też urządza się choremu w łóżku sztuczną parówkę zapomocą przyrządu opalanego spirytusem. Zalecają także stosowanie kąpieli tlenowych musujących wedł. Dra Sarasona t. zw. Ozet-Bäder. Obok tego można dawać mierne dawki środków nasercowych, jak digitalis, strophantus lub coffein dla połączenia działania napotnego z moczopędnem. Wstrzykuje się też pilokarpinę po 0·01—0·02 na dawkę, uważając jednak czy nie nastąpi zapad. Obok napotnych i moczopędnych polecają silne środki przeczyszczające (patrz Obstipatio).

W razie przypadów mocznicowych (uraemia), kąpiel gorąca ze zlewaniami zimnemi, laxans (Sagrada Barber, Figol »Jahr« i t. d.), podskórnie eter lub kamfora, albo też do lewatywy hydras chlorali 2—3 gramów lub acid. benzoicum po 0·2 co 2—3 godz.; u silnych wenesekcya, pijawki.

Nephritis p. scarlatinam zobacz Scarlatina.

W okresie przewlekłym chory niekoniecznie ma leżeć w łóżku, zwłaszcza jeżeli opuchliny nieznaczne.

Dyeta podobna do dyety w okresie ostrym lecz mniej ścisła; mięso raz dziennie i to najlepiej (przynajmniej najczęściej) — białe.

Unikać zmęczenia fizycznego, odziewać się ciepło, nie narażać się na niepogodę i zmiany temperatury, zwłaszcza uchodzi za szkodliwe przemoczenie nóg.

Przeciw białkomoczowi leków pewnych brak; polecają jednak stosowanie przetworów garbnika:

Rp. Natr. tannici 0,1 do 0,2. Dtd. Nr. X. S. 3—5 proszków dziennie. (110).

Rp. Chinini tannici 0,15 do 0,2. Dtd. Nr. X. S. 2—4 proszk. dziennie. (120).

Rp. Methyleni coerulei 0,1—0,2. Dtd. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (110).

Przeciw krwawieniu leków pewnych również nie posiadamy, zalecają przetwory sporyszu, alkalia, lithium benzoicum, natr. benzoic., stront. lactic. i t. d.:

Rp. Infus. Fungi Secalis e 10,0: 180,0; Aq. Menth. piper. 20,0. S. Co 2 godz. łyżka stołowa. (160).

Z alkaliów podajemy sól karlsbadzką (zwłaszcza przy obrzękach w dużych dawkach), Natr. hydrocarbon. (6,0—8,0 *p. die*), Lithium benzoic. lub carbonic. (1,0 do 2,0 *p. die*), Natr. benzoic. (2,0 *p. die*), i t. p. Ostatnie 3 wyżej wymienione leki najlepiej rozpuścić w butelce wody krościeńskiej i wypić w ciągu dnia.

Rp. Strontii lactici 6,0 do 8,0; Aq. dest. 180,0; Syrup. Aurant. 20,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (150).

Celem *leczenia obrzęków* stosujemy środki nasercowe i moczopędne:

Rp. Infus. Fol. Digital. e 1,5 : 180,0; Coffeini natr. benz. 1,0; Syr. simpl. 17,0. S. Co 2 godz. łyżka. (140).

Rp. Coffeini natr. salicyl. 0,2—0,3. Dtd. Nr. X. S. 4 proszki dziennie. (130).

Rp. Coffeini natr. — salic. 1,0; Aq. dest. ad 180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godziny łyżka. (110).

Przy stosowaniu Kofeiny w zapaleniu nerek pamiętać należy, aby nie podawać zbyt wielkich dawek celem niedrażnienia schorzałego narządu.

Rp. Diuretini (Knoll) 0,5—1,0. Dtd. Nr. X. S. Co 2 godz. proszek (aż do 6,0! na dobę). (200—330).

Rp. Diuretini (Knoll) 5,0. Solve in Aq. fervida 150,0. S. Co 2 godz. 1 łyżka. (240).

Rp. Theocini natr. — acet. 1,0; Infus. Adonid. vern. e 5,0:150,0. S. 3 razy dzien. po łyżce. (195).

Rp. Agurin 0,5. Dtd. Nr. X. S. 3—6 proszk. dz. (400).

Dobre wyniki daje również Metoda Karelli; polega ona na wykluczeniu przez 5—8 dni wszelkich pokarmów i napojów z wyjątkiem 800 gramów słodkiego mleka, które chory wypija w 4 równych porcyach. Przy tem postępowaniu chory traci na wadze około 1 kgr. dziennie, obrzęki znikają nieraz bardzo szybko, a ilość moczu wzrasta. Jeszcze lepsze wyniki otrzymuje się, stosując przy dyecie Karelli równocześnie codzienne miesienie obrzękłych kończyn.

Morpiones zob. pedicul. pubis.

Mumps. Okłady wysychające. Pędzlowanie 10% jothionem z oliwą lub:

Rp. Guajacoli 1,0; Vasel., Lanolini *āā* 10,0. Mfung. S. 2 r. dziennie wetrzeć; na to papier kauczuk. i lekki opatrunek uciskowy. (120).

Rp. Ichtyoli, Plumbi jodati *āā* 3,0; Adipis 30,0. MDS. 3 r. dziennie wcierać. (160).

Rp. Ichtyoli 1,0; Lanolini 50,0. S. Nasmarować i obłożyć watą. (170).

Badać jądra i jajniki.

Myelitis. Zapalenie rdzenia (kręgowego).

W ostrej formie:

Ułożenie chorego równo w łóżku, najlepiej na poduszkach powietrznych. Bańki cięte lub pijawki w samym początku choroby, potem tra jodi, wcierki z ung. cinereum 3—4 grm. p. die i jednocześnie kali jodatum, jeżeli była lues, a nawet jako środek przeciwzapalny.

Uważać przytem na ślinotok; lodowe okłady na stos pacierzowy. Równocześnie silne środki przeczyszczające: kalomel, jalapa, senna. Uważać na odleżyny, na zatrzymanie moczu.

W przewlekłej formie:

Kąpiele ciepłe, wyjazd do Cieplic, Gasteinu, Trenczyna, Wildbadu, Swoszowic, Piszczan, Lubienia, Truskawca i t. p. wód. Elektryzowanie prądem stałym i faradycznym. Na wewnątrz kali jodatum z 10 : 200, 2 łyżki dziennie; arg. nitricum 0·01—0·02 w pigułkach, arsen po 0·01.

Myocarditis. *a) ostra.* Uwzględnienie przyczyny (błonica, grypa i t. d.). Leczenie głównie objawowe. Bezwzględny spokój w łóżku i unikanie wszelkich wysiłków; stolec i mocz winien chory oddawać w leżącej pozycyi. Dbać o łagodne wy-

prożnienia (Tartarus depur. łyżeczkami). W razie wybitnej bladości, znacznego przyspieszenia tętna i gdy kończyny są chłodne — wstrzykiwać co kwadrans excitantia (kofeinę i kamforę) aż do poprawy tętna. Przetwory naparstnicy nie zawsze są skuteczne. Na serce worek z lodem lub okład Leiterowski. Dyeta płynna lekko-strawna.

b) przewlekła. Umiarkowanie w jedzeniu i piciu; jadać częściej a mało. Unikać potraw wzdymających (kapusty, świeżego pieczywa, chleba razowego, owoców strączkowych). Zakaz picia mocnej kawy i herbaty oraz palenia. Ewent. leczenie otyłości. Polecają długotrwałe (przez szereg miesięcy) podawanie drobnych dawek proszku naparstnicy z diuretyną, robiąc w każdym miesiącu 10-dniową przerwę; podczas przerwy nie podajemy albo nic, albo też polecamy zażywać 1—2 razy dziennie po 5—8 kropli Trae Strophanti lub Kofeinę:

Rp. Coffeini natr.-salicyl., Sacchari *āā* 0,3. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. 1 proszek dziennie. (165).

Przy wybitnem stwardnieniu tętnic podawać należy jod zamiast naparstnicy.

W razie bicia serca:

Rp. Trae Valerianae 10,0. S. Kilka r. dz. po 20—30 kropli. (60).

Rp. Natri brom. 2,0; Aq. dest. ad 100,0. S. W ciągu dnia wyżyć. (95).

Rp. Camphor. bromat. 0,15; Sacch. albi 0,4. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. 3—6 proszk. dziennie. (140).

Rp. Validol 5,0. S. W miarę potrzeby 2—3 razy dzen. po 5—10 kropli. (170).

W razie bólów w okolicy serca przykładać tutaj papier gorczyczny; gorące okłady, pędzlow. 6% Jodvasogenem, 20% Chloroformem c. Oleo hyoscyami lub 5% Spirit. mentolow.

W razie silnej arytmii wstrzyknięcie $^1/_4$—1 cm³ 0,1% rozczynu Atropini sulfur., albo:

Rp. Extr. Bellad. 0,03; Sacch. albi 0,3. Mfpulv. Dtdos. Nr. X. S. Rano i wieczór po proszku. (140).

W razie bezsenności:

Rp. Sal. bromati efferv. Egger. S. Na noc w wodzie.

Rp. Veronal 0,5. S. Rozpuścić w gorącym płynie wypić przed spaniem.

W razie duszności długotrwałe wziewania tlenu. W razie zapadu eter, kamfora, adrenalina, kofeina.

Myositis. Leczenie odpowiednie do przyczyny (ostre zakażenie, ropienie, kiła, gruźlica etc.). Leczenie napotne (aspiryna), okłady Priessnitzowskie, parówki. Polecają salicylan sodowy, antipirynę, jodek sodowy i thallinę. W razie jednoczesnej rzeżączki leczenie tejże. Przy sprawie ropnej — nacięcie. Z chwilą poprawy — gimnastyka, miesienie i t. p.

Myxoedema — o b r z ę k ś l u z a k o w y. Właściwe l e c z e n i e polega na podawaniu tarczycy (grucz. tarcz.) świeżej (1 płat bara-

niej tarczycy drobno posiekany w ciepłym rosole raz na tydzień), lub wysuszonej w tabletkach, lub też jej przetworów (Thyreoidinum, Jodothyrinum i t. p.). Przytem chory winien pozostawać pod stałą kontrolą lekarską; w razie wystąpienia objawów zatrucia (kołatanie serca, przyspieszenie tętna, dusznica, osłabienie mięśniowe, poty, bóle kończyn, drżenie, białkomocz) należy natychmiast leczenie przerwać.

Polecają także operacyjne przeszczepianie ludzkiego wola chorym dotkniętym obrzękiem śluzakowym do śledziony lub do szpiku kostnego.

Nephritis zob. **Morbus Brighti.**

Nephrolithiasis. — Kamienie nerkowe. Leczenie stosować należy do rodzaju kamieni i przyczyny wywołującej (zob. Arthritis urica, Oxaluria, Phosphaturia). Podczas napadu bólów — gorące okłady, gorąca kąpiel, bańki, wstrzykiwanie morfiny. W razie uwięznięcia większego kamienia (Roentgenogram) lub w razie dołączającego się ropienia — wskazane są odpowiednie zabiegi chirurg. W razie krwawień zob. Haematuria.

Neuralgia intercostalis. Rwa międzyżebrowa. Najczęściej przyczyną zimnica, wtedy chinina i arsen. Elektryzow., wcieranie kojąc. maści. Wstrzykiwan. morfiny lub antipyriny. Salimenth., samol, sapomenth. menthosalan Jahr; w t. zw. samoistnych przypadkach ma działać niemal swoiście plaster kantarydowy (Janowski).

Rp. Chloroformii 10·00; Ol. hyosc. cocti, Ol. olivar. *āā*. 20·00. MDS. Do nacierań. (110).

Rp. Extr. opii aquos. 2·00; Spir. aromat. 100·00. DS. Do wcierań. (320).

Rp. Veratrini 0·50; Chloroformii 10·00; Spiritus 50.00. MDS. Do nacierań. (180).

Rp. Antipyrini; Aquae dest. *āā*. 5·00. MDS. 1 lub 2 strzyk. wstrzyknąć w okolicę bólu. (165).

Polecają też algokratrynę (a 0,8); Leczenie zdrojowe (Piszczany, Szwoszowice, Podgórze).

Dbanie o stolec (Sagrada Barber).

Neuralgia trigemini, Prosopalgia. Tic douloureux. Rwa twarzowa — nerwu trójdzielnego. Uwzględnić i leczyć przyczyny: anemia, histerya, zimnica, choroby ucha, zębów itp.

Wycięcie blizny ugniatającej nerw. Leczenie kiły, zatrucia ołowiem (Truskawiec).

Rp. Chinin muriat. 0·50. Dtur. tal. dos. Nr X. S. Jeden proszek przed napadem. (175).

Rp. Solut. arsen. Fowleri 10·00. DS. 3 razy dz. od 3—5 kropli po jedzeniu. (70).

W razie bólu powstałego z przeziębienia:

Rp. Natri salicyl. 5·00. Aq. dest. 180·00; Syr. aurant.

20·00. MDS. Co godz. łyżkę. (125).

Rp. Pyramidon salicyl. 0·5; T. d. VI. S. 2—3 pr. dziennie. (215).

Rp. Antipyrini 0·50. Dtur. tal. dos. Nr X. DS. Rano i wieczór proszek. (125).

Rp. Methyl. coerul. 0·02—0·03; Dent. tal. dos. Nr. VI. S. 2—3 razy dziennie. (85).

Rp. Veratrin. 0·15; Morphii acet. 0·10; Ung. cerei 10·00. Mf. ung. S. Wcierać w miejsca bolące. (150).

Rp. Chinini hydrobromic. 0·1; Aconitini cryst. 0·0001! Pulv. et rad. gent. q. s. ut f. pill. D. t. d. XX. S. 1—3 pigułek dz. (170).

Rp. Aconitini nitric. 0·003! Aq. dest. 300·00. S. 3 łyżki dziennie. (115).

Rp. Aconitini nitric. 0·001! Aq. dest. 10·0. S. 1—3 strzyk. Pravaza dziennie. (145).

Z pomiędzy powyżej podanych środków największe prawdopodobieństwo skutecznego działania ma Akonityna, musi być jednak stosowana przez dłuższy czas, najmniej około 1 miesiąca i to tak, aby dawka dzienna wynosiła najmniej 0,001, przyczem dawka jednorazowa nie powinna przenosić 0,0002. Przy stosowaniu Akonityny należy uważać na objawy zatrucia (kłucia, cierpnięcie i drętwienie warg i języka, cierpnięcie końców palców), a w razie ich wystąpienia dawkę zmniejszyć. Dla wzmocnienia działania akonityny — podawanie codziennie naczczo dużych ilości (1—2 szklanek) wody gorzkiej, która tylko w początkach wywołuje nadmierne biegunki. Celem utrwalenia działania Akonityny należy po przeprowadzeniu leczenia podawać przez dłuższy czas Arsen wewn. lub podskórnie. Dobre rezultaty daje galwanizacya.

W ciężkich przypadkach skutecznie działają głębokie wstrzykiwania alkoholu 96% z dodatkiem 1—2% Tropakokainy, wreszcie wycięcie Ganglion Gasseri.

Neurasthenia. Objawia się łatwem nużeniem się chorego (fizycznie i psychicznie), uczuciem umysłowego i fizycznego zmęczenia i wyczerpania, bólami kręgosłupa (rhachalgia), najczęściej na wysokości łopatek lub lędźwi, czasem w kości ogonowej (coccygodynia), przypadłościami ze strony narządów trawienia (niesmak w ustach, odbijania, napadowo zwłaszcza po wzruszeniach występująca biegunka, stała skłonność do zaparcia, uczucie pełności, brak apetytu), dalej bezsennością w najrozmaitszych formach, przygnębieniem, osłabieniem energii, trudnością skupienia uwagi, brakiem wytrwałości przy chwilow. przebłyskach impulsywnego zapału, napadami lęku z biciem serca, dusznością i obawą czegoś nieokreślonego, zawrotami głowy, łatwem nużeniem się wzroku (asthenopia neurast.), potami, uczuciem gorąca lub zimna, przeczulicą skóry, wzroku i słuchu, wreszcie przypadło-

ściami ze strony narządów moczopłciowych, jak zbyt częsta potrzeba oddawania moczu, pieczenie w cewce, pollucye zbyt częste lub występujące na jawie, wyciek nasienia, napadowo występująca lub trwała impotentia coeundi (t. zw. psychiczna).

W każdym wypadku należy wykluczyć istnienie jakiegoś organicznego cierpienia. Pamiętać, iż Neurastenia, występująca w późniejszym wieku zwykle neurastenią nie jest (arteriosclerosis cerebri?). Wreszcie starać się nie pomieniać neurastenii z lekkiemi formami stanów melanchol.

W leczeniu najważniejszem jest pozyskać zupełne zaufanie chorego, a po uzyskaniu go wpływać na chorego tak, aby z jednej strony podnosić jego ducha i zaufanie do siebie samego, z drugiej strony uczyć go bagatelizować drobne nieprzyjemne sensacye. Obok tego należy stworzyć choremu odpowiednie warunki higieniczne zarówno psychiczne jak i fizyczne, a więc w jednych przypadkach — wypoczynek w obu kierunkach, w innych — zajęcie lub nawet praca zarówno umysłowa jak i fizyczna, ujęta w pewien system.

Ważną jest rzeczą uregulowanie trybu życia według pewnego regularnego planu. Wreszcie zmienić otoczenie, jeśli ono pod jakimkolwiek względem jest dla chorego nieodpowiednie.

Powyżej wymienionym wskazaniom najlepiej odpowiada leczenie w odpowiednio prowadzonych zakładach, do których we wszystkich cięższych postaciach trzeba się uciekać.

Jeśli u chorego istnieją zmiany objektywnie dające się wykazać, należy je leczyć, a więc leczyć fosfaturię, skazę moczonową lub szczawianową, choroby żołądka lub jelit i t. d.

W formach, przebiegających z rozdrażnieniem, przeczulicą fizyczną lub psychiczną, ze wzmożeniem odruchów ścięgnistych — podać środki uspokajające, naprzykład:

Rp. Trae Valerian. aether., Trae Valerian. spirit. $\bar{a}\bar{a}$ 10,0. MD. in vitr. rostr. S. 3 r. dz. po 10—20 kr. (105).

Rp. Validol 20,0. Da in vitr. rostr. S. 2—4 r. dz. po 10—25 kropli. (550).

Rp. Syrup. Valer.-Bromat. comp. Jahr. Dos. orig. S. 3. r. dz. po 1—3 łyżeczek.

W postaciach depresyjnych, przebiegających z wyniszczeniem i obniżeniem parcia krwi podawać Tonica, jak: Strychnina, Chinina, Kola, Lecytyna, Arsen, Żelazo.

Rp. Ferrophosphat Matuli S. 2—3 razy dziennie łyżeczkę w $^1/_4$ szkl. wody.

Rp. Arsoferrin-Tektolettes. S. 3 razy dnia po 1—2 tektolette.

Rp. Syrup. hypophosphit. (Fellow's lub Egger) Także Syr. Kakodyl. comp. Szancer. Lagen. orig. unam. S. 3 r. dz. przed jedz. 1—$1^1/_2$ łyżeczki w wodzie.

Rp. Syrup. Kolae compos. Hell. Dos. orig. unam. S. 3—4 r. dz. po łyżeczce.

Wody Levico, Roncegno, Guber, la Bourboule. Rp. Strychnini nitrici 0,05; Lecithin. pulv., Ferri lactici, Extr. Chinae spirit. *ää* 5,0; Pulv. et Succi Liquir. q. s. ut f. pil. Nr. 100. S. 3 r. dz. po jednej (stopniowo do 3) piguł. (740).

Polecają też: lecithin perdynamin.

Przy bezsenności długotrwałe wieczorne letnie kąpiele, wycieranie stosu pacierzow. gorącą wodą, zmywanie całego ciała wodą przestałą przed spaniem, kąpiele nożne, mokre pończochy na noc, zawijanie w mokre prześcieradła i t. p.

Jako środki ogólne należy wymienić faradyzacyą całego ciała niezbyt silnymi prądami i nie pod wieczór, hydroterapią, kąpiele z kw. węglow. (ewent. Ozet-Bäder), sporty na świeżem powietrzu, gimnastyka lecznicza; przy wycieńczeniu i znacznem wychudzeniu kuracya tucząca połączona z leżeniem w łóżku, miesieniem całego ciała lub faradyzacyą, kąpielami i podsk. wstrzykiw. arsenu i przetwor. kakodylow. Leczenie emanacyą radu (w Krakowie Leczn. Związk.) Wyjazd w góry lub do morza.

Prognoza w przypadk. neurastenii nabytej — dobra.

W neurastenii wrodzonej poprawa możliwa, wyleczenie stałe — nieprawdopodobne.

Neuritis optica. Z a p a l e n i e n e r w u w z r o k o w e g o. Ostre zapalenie n. wzrok. wymaga bezwzględnego spokoju, ciemnicy, energicznego leczenia napotnego i odwodzącego. Pijawki na skroń i na wyrostki sutkowe, gorące kąpiele nożne, laxantia, następnie pryszczydła na skroń i na kark. Energiczne leczenie rtęciowe ogólne w postaci wcierań lub injekcyi z równoczesnem lub następnem podawaniem jodu. Jeżeli neuritis jest przyrody kiłowej, skutek leczenia bywa nieraz bardzo szybki i pomyślny. Ale i w przypadkach, gdzie kiłę można napewne wykluczyć, leczenie rtęciowe może cierpieniu nadać zwrot pomyślny. Jeżeli mimo wszelkich środków neuritis optica przejdzie w zanik nerwu, stosować leczenie jak przy atrophia n. opt. genuina.

Jeżeli neuritis optica, zwłaszcza neuritis retrobulbaris, występuje na tle przewlekłego zatrucia nikotyną lub alkoholem i prowadzi, jak to zwykle bywa, do częściowego przynajmniej zaniku nerwu wzrokowego, pierwszym warunkiem wyleczenia, względnie powstrzymania postępów zaniku, jest ścisły zakaz palenia tytoniu i używania napojów wyskokowych. Poza tem wstrzykiwać strychninę pod spojówkę lub pod skórę skroni, jak przy atrophia n. opt. genuina; można też próbować jodu na wewnątrz.

Neurosis gastrica. N e r w i c a ż o ł ą d k a. Usunąć o ile to możliwe przyczynę, do czego czasami wystarcza suggestya. Działać skrze-

piająco na układ nerwowy i na odżywienie, równocześnie zaś leczyć objawowo. Zalecić choremu wypoczynek od pracy umysłowej, zmianę klimatu, zabiegi wodolecznicze, elektryzacyą. Wewnętrznie podajemy nervina, środki aromatyczne, wody aromat., wody arszenikowe, żelaziste, rodzime i sztuczne (np. wodę arsenożelazistą wedł. profesora Jaworskiego Nr. XVIII 3 razy dz. po 1/2 szklanki) i t. p.

Rp. Menthol 0,03; Natr. hydrocarb. 1,0. Dtd. Nr. XII ad caps. amyl. S. 3 r. dz. po jedz. (220).

Rp. Validol lagen. orig. unam. S. 3—5 kropli na cukrze po jedz.

Noma. Rak wodny. Utrzymyw. w czystości jamy ustnej przez przestrzyk. antysept. Na samą sprawę nawet zastrzykiwania antysept. (np. 1% wody utlenionej) na obwodzie części zajętych niewiele wpływają; dlatego w razie szybszego postępu sprawy — wskazane jest leczenie chirurgiczne: usunięcie części zajętych za pomocą termokauteru lub noża, wykonane w częściach zdrowych.

Obesitas. Otyłość. Zapobiegawczo przez uregulowanie dyety i trybu życia, nie dopuszczać do gromadzenia się tłuszczu u osób, skłonnych do tycia. Przy leczeniu należy ściśle indywidualizować, przeprowadzać dokładne wywiady i zastosować o ile możności leczenie przyczynowe. Zalecić unikanie alkoholu, uregulować wzgl. zwiększyć pracę mięśniową, ograniczyć czas snu (zabronić drzemki poobiedniej); zalecić środki czyszczące i dyetę, polegającą na ograniczeniu ilości płynów, a nawet pokarmów.

W dyecie wzbronić wszelkich tłuszczów, tłustych mięs (gęsi, kaczki, wieprzowina) i ryb (węgorze, karpie) potraw mącznych, jarzyn strączkowych, większej ilości mleka (zwłaszcza śmietany), cukru, pokarmów słodkich, piwa, słodkich win, likierów; zakazać także picia przy jedzeniu. Natomiast można pozwolić na: chude mięso, drób i dziczyznę w miernej ilości, chudą szynkę, ozór, chude ryby bez sosów i maseł z dodatkiem cytryny, zielone jarzyny, rzodkiewkę, nieco świeżych owoców (zawierających mało cukru), chleb suchy przypiekany lub sucharki, 1—2 kieliszków niesłodkiego wina, czarną kawę lub herbatę bez cukru.

Szczegółowo indywidualizujące są dyety: 1) *Bantinga* (Harweya) — znaczne ograniczenie ilości tłuszczów i węglowodanów przy równoczesnem obfitszem podawaniu białka; 2) *Oertla* — przedewszystkiem ograniczenie ilości płynów przy dyecie podobnej do Bantinga; 3) *Ebsteina* — ograniczenie głównie węglowodanów z pozwoleniem jadania tłuszczów i niewielkich ilości białka.

Zalecają także niektórzy autorowie spożywanie bezpośrednio przed każdem jedzeniem 3—4 jabłek, przez

co chory traci apetyt i potem już niewiele zjada. Prócz tego zaleca się częste kąpiele i środki czyszczące.

Można także podawać (przy stałej kontroli lekarskiej) przetwory tarczycy, których jednak w razie pojawienia się objawów zatrucia należy natychmiast zaprzestać (patrz Myxoedema):

Rp. Tabl. gland. thyreoid. f. Bourrough et Wellcome à 0,1. S. 3 r.dz. po 1 tabl., docho dząc powoli do 9 tabl. p. die, później zaś liczbę tę powoli zmniejszać.

Rp. Tabl. Jodothyrini à 0,3. S. 3 razy dz. tabletkę. W każdym tygodniu 2 dni przerwy. Leczenie trwa 4 tygodnie (kontrola).

Polecają również pigułki Thyreotheobrominowe profesora Mladejowskyego (f. Fragner Praga).

Można także podawać następującą herbatę odtłuszczającą:

Rp. Salis therm. carol. artif., Fructus foeniculi *āā* 20,0; Fol. Sennae, Flor. Chamom. vulg. *āā* 50,0. MDS. Herbata. (190).

Z miejscowości leczniczych zalecamy: Truskawiec, Karlsbad, Marienbad, Tarasp-Schuls, Luhaczowice, a w razie zmian w sercu — Kissingen, Franzensbad i Nauheim.

Obstipatio alvi habitualis. Nawykowe zaparcie. Usunąć przyczyny cierpienia; środki lekko czyszczące, dyeta mięszana, kompoty, jarzyny, owoce, figi, miód, pierniki, zimna woda naczczo; używanie przez dłuższy czas Laktolu w postaci mleka lub w pastylkach.

U dzieci: przy piersi — lewatywy letnie i zimne, czopki glicerynowe, miesienie, dokarmianie zupą Liebiga (1—2 łyżeczek). Z środków przeczyszczających: Pulv. Liquir. compos., Pulv. Magnes. c. Rheo (na koniec noża), Infus. Sennae comp. lub:

Rp. Hydromel infant. 20,0. S. Kilka razy dnia łyżeczkę. (50).

Rp. Aq. laxat. Viennensis; Syr. Rubi idaei *āā* 45,0. S. Co 2 godz. łyżeczkę aż do skutku. (130).

W 8—9 mies. podać można gotowane owoce, jarzyny; obok tego zabiegi hydropatyczne, miesienie, dalej Figol Jahr, Califig. Zwrócić należy uwagę, czy niema fissura ani.

Starszym dzieciom i dorosłym wody mineralne: Karlsbad, Marienbad, Apenta, Szaratica, Kissingen (Rakoczy), Krynicka, Friedriehshall, a przedewszystkiem woda Morszyńska (1/2 szklanki z dodatkiem wody sodowej), która pod względem bogactwa w składniki działające nie ma sobie równej. Uregulować dyetę. Okłady wysychające, elektryzowanie prądem przerywanym. Dorosłym zalecamy:

Rp. Troch. Tamarind. orig. Nr. X. S. 1—2 czekoladek.

Rp. Peristalin scatul. I. S. 2—3 tabl. dziennie.

Rp. Species laxant. St. Germain. S. 1 łyżka stołowa

zaparzona w szklance wody gorącej.

Rp. Trae rhei vinos., Extr. fluid. cascar. sagr. āā. 25·00. DS. 2 r. dnia po 1/2 do 1-ej łyżeczki. (200).

Rp. Pulv. Liquir. comp. 30,0. S. na noc 1/2—1 łyżeczki od kawy. (70).

Rp. Lac. sulfur.; Pulv. rad. rhei; Elaeosacch. carvi. āā 10·00. Misce, f. pulv. S. W razie zaparcia stolca łyżeczkę zażyć. (160).

Rp. Trochisci cascar. sagrad. fabr. Wiszniewski Nr. 50. S. Co dzień na noc 1—3 pastylek.

Rp. Sal. therm. carolin. 100·00. DS. Co dzień na czczo łyżeczkę w 1/2 szklanki ciepłej wody.

Rp. Pil. Cascarine Leprince lag. orig. unam. S. 1—2 pig. na noc zażyć (środek drogi).

Rp. Pil. laxant. Nr. XXX. S. Na noc 2—4 pigułek. (70).

Rp. Extr. aloës aquos., Extr. jalapae, Sapon. medicin. āā 5·00; Pulv. et extr. Rhei q. s. ut. f. pill. Nr. 50. S. 4 pigułki rano zażyć.

Rp. Extr. Rhei, Extr. Aloës āā 2,0. Mf. l. a. pil. Nr. XX. S. Na noc 1—2 pig. (210).

Rp. Pulv. rad. rhei 20·0; Natr. sulfur. 10·0; Natr. bicarb. 5·0. Mfpulv. S. Na noc na koniec noża. (200).

Pribram zaleca stosowanie Rheum w ten sposób, aby podawać je choremu w dawce po 0,15 co 4 godz. tak długo, dopóki nie natąpi wypróżnienie; w dniach następnych stosownie do potrzeby podajemy 1 lub 2 takie same dawki.

Rp. Trae Aloës comp. 30,0. S. Na noc 1/2—2 łyżeczek od kawy. (60).

Rp. Extr. colocynth. 0·50; Pulv. rad. rhei, Pulv. aloës, Resinae jalapae, Gummi gutti āā. 1·00; Myrrhae 2·00. F. pill. Nr. 50. S. 1—4 pig. dziennie. (160).

Rp. Sagrada Barber scatul. orig. S. W razie potrzeby 1—2.

Rp. Figol Jahr (Syrup. Caric. compos.). S. 1 łyżka dla dorosłych, 1 łyżeczka dla dzieci.

Rp. Califig. Lag. orig. (minor. vel major.) unam. S. 1—2 łyżek (często wystarcza i mniej).

Rp. Magnes. citric. efferv. 30,0. S. Rozpuścić 1 łyżkę proszku w szklance wody i w czasie burzenia się wypić (ewent. po paru godz. dawkę powtórzyć). (100).

Rp. Aq. laxat. viennensis 30,0—100,0. S. Na raz wypić.

Rp. Aq. laxat. viennensis 50,0; Natr. sulfur., Syr. mannat. āā 25,0. S. 1—2 łyżek zażyć. (160).

Rp. Podophyllini 1,0; Extr. Bellad. 0,2; Extr. Rhamni Frang. q. s. Mf. l. a. pil. Nr. XL. S. 1—2 pig. na noc. (130).

Rp. Podophyllini 0,012; Sacchari albi 0,3. Mf. pulv. Dtdos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie, potem mniej (Pribram). (110).

Rp. Extr. Colocynth., Extr. Rad. Rhei, Gummi Gutti āā 1,0; Extr. Hyoscyami 0,25; Ol. Anisi 2,90. Mf. l. a. pil. Nr. XX. S. 3—5 pig. dziennie. (210).

Nadają się też przetwory jalapy:

Rp. Tub. Jalap., Extr. Rhei, Aloë *āā* 1,0; Pulv. et Succi Liquir. q. s. ut f. pil. Nr. XXX. S. 2 do 4 pig. na noc. (160).

Mniej już do dłuższego użycia nadaje się olej rycynowy lub (bardzo silny) krotonowy:

Rp. Ol. Croton. guttam *unam;* Ol. Ricini 10,0. S. Na raz zażyć. (70).

Przy uporczywem zaparciu wlać przez wysoko do rectum wprowadzoną sondę: 70 gr. aether. sulf. z 300 gr. Aq. foeniculi; dobre też, chociaż kosztowne są lewatywy z oliwy (1/2 litra). Powodują też nieraz zaparcie przeszkody mechaniczne, o których istnieniu przekonuje nas rectoskopia, a wtedy leczenie operacyjne.

Oedema glottidis. Obrzęk głośni. Leczenie objawowe lub operacyjne. Uwzględnić przyczynę (ciała obce, miejscowe ropienie). Jeśli chory zażywał wewn. jod, zaprzestać tego leczenia. Miejscowo zapylanie taniny, pędzlowanie kokainą, wziewania mentolowe, wdychanie tlenu. Gorące okłady na szyję. Smarowanie szaruchą z dodatkiem Belladony. Gorczyczniki na łydki. Pijawki na kark. Środki czyszczące drastyczne. Usunięcie słonych pokarmów. Ewent. intubacya lub tracheotomia.

Oedema pulmonum. Obrzęk płuc. Leczenie głównej choroby w odpowiedni sposób, przyczem uwzględnić należy przyczynę obrzęku: najczęściej przewlekłe, rzadziej ostre zapalenie nerek, wady serca (zwłaszcza aortalne), sprawy zapalne (zwłaszcza pneumonia croup.), ostre choroby zakaźne (grypa, odra), wpływy toksyczne (chloroform, eter, alkohol i t. d.).

Przy pierwszych objawach obrzęku płuc ostrego, podać środki podniecające akcyę serca jak: czarna kawa, koniak, grog, wino, kamfora, piżmo. Podskórnie wstrzyknąć eter, ol. camphoratum lub kofeinę. Zewnętrznie położyć na piersi i łydki synapizmy, rozcierać nogi i ręce. Można puścić krew, zwłaszcza w obrzęku płuc wśród spraw zapalnych i w przebiegu zapalenia nerek. Nadto można dać lewatywę ze środków ostrych jak: decoct. colocynthid., octu, rozczynu soli itp.

Jeżeli niebezpieczeństwo na razie minęło, dawać cardiaca: digitalis, kofeinę, teobrominę, sparteinę, tra stroph. — Potem leczyć główną chorobę i zwracać uwagę na pierwsze objawy zastoinowe.

Ophthalmia sympatica. Zapalenie oka współczulne. Dla zapobieżenia wybuchowi zapalenia sympatycznego enukleować zawczasu oczy zranione zwłaszcza, jeżeli rana znajduje się w okolicy ciała rzęskowego, jeżeli w gałce zranionej pozostało ciało obce i jeżeli na zranionem oku występują objawy iridocyclitis plastica, a zwłaszcza silna bolesność rzęskowa nad okiem. Nie należy czekać, aż na drugiem oku wy-

stąpią objawy choćby tylko zadrażnienia współczulnego. Jeżeli zapalenie współczulne już się rozwinie, wtedy enukleacya oka zranionego zazwyczaj jest już spóźniona. Wobec rozwiniętego zapalenia współczulnego w postaci iridocyclitis plastica, wskazana jest atropinizacya, ciepłe okłady, pijawki na skroń, wstrzykiwania podspojówkowe sublimatu lub Hg. oxycyanati 1 : 10000, oprócz tego leczenie napotne, odwodzące, wreszcie kuracya rtęciowa w postaci wcierań lub injekcyi. Jeżeli sprawa zakończy się zarośnięciem źrenicy, a oko się zupełnie uspokoi i jeśli poczucie światła jest utrzymane, irydektomia może jeszcze część wzroku przywrócić. Czasem występuje zapalenie pod postacią neuritis optica (leczenie p. tamże, z pominięciem środków stosowanych przeciw iritis).

Orchitis, zob. **Epididymitis.**

Osteomalacia. Rozmiękczenie kości. Zwrócić uwagę na odżywianie i tryb życia; podawać obficie mięso. Ciągły pobyt na świeżem powietrzu. Leżenie na wznak. Unikanie uszkodzeń. Z leków:

Rp. Ferri lactici, Calcar. phosphor. *āā* 10,0; Magnes. carbon., Natr. chlorati, Sacchari *āā* 5,0. S. 3 r. dz. na koniec noża w mleku lub zupie. (140).

Rp. Phosphori 0,05; Ol. jecor. aselli 100,0. S. 3 razy dz. po łyżeczce. (140).

Rp. Ferri carbon. sacchar., Calcar. carbon., Elaeosacch. foeniculi, Calcar. phosphor. *āā* 5,0. Mfpulv. Da in scatul. S. 3 r. dz. na koniec noża.

Polecają także tabletki Ovariny i Sperminy (Poehl). Bossi stosuje wstrzykiwanie Adrenaliny. Inni radzą kastracyą oraz częściowe wycięcie tarczycy.

Osteomyelitis acuta. Objawy: ostry początek, silny ból wyraźnie umiejscowiony w danej kości, przeważnie w trzonie długiej kości, obrzęk i zaczerwienienie powłok ponad chorem miejscem, objawy ogólne (wysoka ciepłota).

Leczenie: Długie sięgające do kości nacięcia, odsunięcie obrzękłej okostnej, trepanacya kości (do kanału szpikowego). W ten sposób otworzywszy ognisko ropne w szpiku, ograniczamy szerzenie się sprawy i usuwamy niebezpieczeństwo zakażenia ogólnego. Ranę tamponujemy. Rany te prawie zawsze goją się z pozostawieniem przetok, ponieważ powstają martwiaki, których usunięcie następuje dopiero po zupełnem ich oddzieleniu się i powstaniu mocnej trumienki z okostnej (w kilka miesięcy od początku choroby).

Otalgia. Rwa uszna. Bóle w uchu przy braku odpowiednich zmian w narządzie słuchowym. Są to najczęściej bóle rozpromieniające się przy popsutych zębach, owrzodzeniach

w gardle lub krtani, ropniach. Poza tem najczęstszą ich przyczyną bywa Histerya, Zimnica, Kiła.

Leczenie: usunięcie przedewszystkiem przyczyny cierpienia. Jeśli wyraźnej przyczyny wynaleść nie można, stosujemy antinervina obok wcierań w okolicę wyrostka sutkowego przetworów jodu. Przy nieuleczalnych nerwicach wyrostka sutkowego na tle histerycznem wskazane jest otwarcie jamy sutkow. (Antrotomia).

Othaematoma. Krwiak ucha powstaje skutkiem urazu, czasem samoistnie. Z początku zimne okłady, lód, później w lżejsz. przypadkach: pędzlowanie jodyną, nacieranie jodwazogenem, miesienie i opatrunek uciskający. Przy znacznych rozmiarach, silnem napięciu skóry, wielkich bólach, zropieniu — wypróżnienie treści zapomocą trójgrańca albo nacięcia, usunięcie części obumarłych, opatrunek przeciwgnilny. Przeciw pozostałemu zniekształceniu i zgrubieniu — codzien. mięsienie.

Otitis externa circumscripta s. Furunculosis. Zapalenie przew. słuch. zewn. ograniczone. Leczenie: Zakładanie do przew. zewn. skrawków gazy, napojonych octanem glinowym lub 60% alkoholem; obok tego okład na całe ucho z octanu glinow. Z chwilą zebrania się ropy — nacięcie.

Jeszcze po wygojeniu się czyraka w uchu wskazane jest zapuszczanie kropli z Spiritus vini rectif. W razie silnego łuszczenia się — kilkakrotne zapędzlowanie przew. zewn. 5% lapisem.

Wewnętrznie w razie bólów aspiryna.

Przy bardzo silnych bólach — nawet zastrzyknięcie morfiny.

Otitis externa diffusa. Rozlane zapalenie przew. słuch. zewn. Jeśli przyczyną cierpienia jest zaniedbane ropienie ucha środkow., wskazane są przestrzykiwania ucha środkow. kw. borowym lub fizyolog. rozczynem NaCl z następowem osuszaniem ucha i zakładaniem skrawków gazy, napojonych 60% alkoholem.

Przy oparzeniach środkami żrącymi — leczenie jest zależne od stopnia zadziałania danego środka żrącego. Przy obrzmieniu — wkładanie do przewodu skrawków gazy napojonych octanem glin. i okład nazewnątrz ucha. Przy ropieniu powierzchownem—przestrzykiwanie ucha kw. borowym, wysuszenie ucha i zadmuchanie dobrze sproszkowanego kw. borowego. Przy owrzodzeniach przewodu — zapuszczanie 1% Argent. nitric., ewentualnie częste zakładanie setonów napojonych 1—2% lapisem. Ziarninę wybujałą należy usunąć ostrą łyżeczką lub pętlą. W razie rozleglejszych owrzodzeń — przez długotrwałe tamponowanie mo-

żna zapobiec tworzeniu się zwężających się blizn.

Otitis externa parasitica = Otomycosis. Grzybica uszna (Aspergillus, Mucor). Po usunięciu błonek szczypczykami i przestrzykaniu przew. zewn. — zapuszczanie do niego alkoholu salicylow. 4% z początku 2 razy, potem raz dziennie przez kilka tygodni. Przy zgrubieniu naskórka — pędzlowanie co kilka dni przew. zewn. lapisem 5%.

Otitis interna. I. *Otit. int. suppurativa*. Ropne zapalenie ucha wewn. występuje jako następstwo ropienia ucha środkowego — ostrego lub przewlekłego. W przypadku pierwszym — szybka paracenteza, spokój, środki przeczyszczające, okłady lodowe poza uchem lub odciąganie krwi. Jeśli zabiegi powyższe nie pomagają, należy wykonać operacyę radykalną, W przebiegu ropienia przewlekłego — wskazane są natychmiastowe zabiegi radykalne.

II. *Otit. int. syphilitica* prowadzi prawie zawsze do znacznego przytępienia słuchu, lub nawet do zupełnej głuchoty. Z objawów błędnikowych u dzieci zauważa się niekiedy zataczający się chód i szum w uszach.

Rokowanie wogóle niepewne. Leczenie przyczynowe (przeciwkiłowe), wstrzykiwania pilokarpiny.

Objawy zajęcia błędnika spotykamy także przy zatruciach chininą lub kwasem salicylowym w przebiegu chorób zakaźnych (głównie duru brzusznego).

Otitis media acuta.

I. Ot. m. ac. simplex cechuje się obecnością wypociny surowiczej, śluzowej lub surowiczo-śluzowej. Bywa zwykle następstwem ostrego nieżytu nosa, gardła, jamy noso-gardłowej. U dzieci najczęstszą przyczyną bywa migdałek 3-ci; w takich przypadkach zapalenie ucha środkowego ulega częstym nawrotom, przechodząc powoli w stan przewlekły z czasowemi zaostrzeniami.

Leczenie: Spokój, zakaz używania alkoholu, nikotyny; środki napotne. W razie gorączki — leżenie w łóżku. Przeciw bólom:

Rp. Acetphenetidini 0,25; Aspirini 0,5; Coffeini natr.-salic. 0,1. S. 3 pr. dziennie.

Rp. Pyramidon 0,4. Dtd. Nr. XII. S. 3 proszki dz. i t. p. (400).

Właściwe leczenie polegać winno na leczeniu choroby podstawowej, t. j. schorzeń nosa, gardła, jamy noso- gardłowej. Usunięcie migdałka 3-go jest zawsze wskazane, wolno je jednak wykonać dopiero po ustąpieniu objawów zapalenia ostrego; tak samo dopiero wtedy można przystąpić do cewnikowania, które wykonywać należy codziennie aż do chwili osiągnięcia normalnej bystrości słuchu, później zaś jeszcze kilkakrotnie co drugi dzień.

W razie obecności gęstej śluzowej wydzieliny w jamie bębenkowej — paracenteza z następowem cewnikowaniem celem usunię-

cia wydzieliny z ucha środkowego.

II. Otit. med. ac. perforativa występuje najczęściej jako następstwo ostrych chorób zakaźnych, ostrego nieżytu jamy noso-gardłowej lub po dostaniu się ciał obcych (wody) do ucha środk. Leczenie ogólne: w razie gorączki chory winien leżeć w łóżku, środki napotne, spray gardła kw. borowym z dodatkiem 1% kokainy lub płukanie gardła 3% Perhydrolem. Przeciwko bólom środki kojące Leczenie miejscowe: do przew. zewn. wprowadza się pasemko gazy wyjałowionej napojonej wyskokiem a na zewnątz gazę napojoną wyskokiem, na to batyst Billrotha; opatrunek ten zmienia się co 24 godz. W razie wystąpienia silnych bólów ucha, wysokiej gorączki, bolesności ponad proc. mastoid., u dzieci także objawów zadrażnienia opon — natychmiastowa paracenteza w tylnej dolnej ćwierci błony bębenkowej.

Przy normalnym przebiegu, jeśli chory może codziennie odwiedzać lekarza, należy oczyszczać przew. zewn. z ropy wyjałowionymi wacikami lub przemywać borem poczem zadmuchiwać Ac. boric. subt. pulveris.; do ucha i na ucho należy założyć gazę wyjałowioną, poza uchem dać okład alkoholowy. Zależnie od stopnia ropienia zabiegi te wykonywać 1—2 r. dzien. Jeśli chory musi być więcej pozostawiony samemu sobie, zalecamy mu przestrzykiwania ucha letnim kw. borowym 2—4 razy dziennie, z następowaniem osuszaniem ucha watą i zapuszczaniem do ucha kropli:

Rp. Perhydrol lub Peroxygenol 3,0; Aq. dest. ad 30,0. S. Krople do ucha. (115).

Gdy ilość wydzieliny poczyna się zmniejszać — przestrzykujemy coraz rzadziej, i w końcu zalecamy tylko zapuszczanie powyższych kropli.

Po przebiciu lub nacięciu błony bębenk. niekiedy jako powikłanie zdarza się powstrzymanie lub utrudnienie odpływu wydzieliny z jamy bębenk., co objawia się wznowieniem bólów ucha lub głowy, gorączką, silniejszem wypukleniem bł. bębenk., pogorszeniem bystrości słuchu. Objawy te wymagają rozszerzenia otworu w bł. bębenkowej, albo wytworzenia drugiego otworu w miejscu najwłaściwszem, t. j. w tylnej dolnej ćwiartce bł. bębenk.

Otitis media acuta w przebiegu płonicy (szkarlatyny) wymaga jaknajszybszego nacięcia bł. bębenk.; w razie dołączającej się mastoiditis — jaknajrychlejszej Mastoidectomii. Zapobiegawczo przeciw Otitis przy płonicy zaleca Radling zadmuchiwanie do jamy noso-gardłowej proszku:

Rp. Sozojodol 1,0; Sulfur. sublimat. 3,0. Zadmuch. 4—8 r. dz.

Otitis media chronica.

I. Ot. med. chron. simplex, s. hyperplastica. Wyszukanie przyczyny cierpienia obok tego zakaz nadużywania ty-

toniu i wyskoku. W razie zwężenia trąbki Eust. — przywrócenie jej drożności.

Leczenie miejscowe ucha środk. polega na wdmuchiwaniu powietrza do uszu za pomocą cewnika lub zabiegu Politzerowskiego, masażu powietrznego (aparat Delstaucha). Polecają także wstrzykiwania podskórne Pilokarpiny i Fibrolizyny, lub:

Rp. Pilocarpini 0,06 (dzieciom połowę i mniej); Aq. dest. 100,0; Ac. muriat. gtts II. MDS. Wieczorem wypić trzy łyżki w przerwach półgodzinnych. (100).

Równocześnie wywołania potów — zawijania w kołdry i używanie gorącej limonady.

Z zabiegów chirurgicznych w odpowiednich przypadkach zalecają paracentezę bł. bębenk.; jeśli to wpływa na słuch dodatnio, a otwór po paracentezie szybko zarasta, należy ją powtórzyć niekiedy kilkakrotnie, a nawet wyciąć całą bł. bębenk. wraz z młoteczkiem i kowadełkiem.

Przeciw szumom w uszach — często niezmiernie dokuczliwym — polecane są następujące środki: 1) sole bromowe, zwłaszcza Ammonium bromatum (2,0 p. die w wodzie z kw. węglow.); 2) Acid. hydrobromic. (2 r. dz. po 20—25 kropli w wodzie ocukrzonej; poczem przepłukać usta rozczynem sody); 3) Isopral Bayer w tabletkach (0,50 p. die) przy równoczesnej bezsenności wieczorem jedną tabletkę; 4) Acetphenetidinum (2 proszki po 0,50 p. die). Wreszcie fosfor, arsen i t. d.

II. Ot. med. chron. perforativa. Zbadanie dokładne chorego w kierunku cierpień ogólnych i odpowiednie leczenie ogólne. Zakaz nadużywania wyskoku i tytoniu. Usunięcie przez odpowiednie leczenie schorzeń nosa, gardła, jamy noso-gardłowej.

Leczenie miejscowe ma przedewszystkiem za zadanie usuwanie ropy z ucha i zapobieganie zastojowi ropy w jamie bębenk. Pierwsze osiągamy przez wystrzykiwania ucha letnim 3% rozczynem kw. borow.; lub fizyolog. rozczynem NaCl. Jeśli od strony przewodu zewn. nie możemy dokładnie przestrzykać jamy bębenkowej, wskazane są przestrzykiw. cewnikiem przez trąbkę Eustach., lecz tylko wtedy, gdy płyn zupełnie swobodnie odpływa przez przew. zewn. Zależnie od ilości wydzieliny przestrzykiwać należy 1—3 razy dz. Po przestrzykaniu zapuszczamy do ucha krople:

Rp. Perhydrol lub Peroxygenol 1,0; Aq. dest. 9,0. S. Krople do ucha, (85) lub też — w razie obecności szerokiego otworu w bł. bębenk. — wdmuchujemy Ac. boric. subt. pulveris. po poprzedniem dokładnem wysuszeniu przew. zewn., następnie zaś zakładamy do przew. zewn. gazę lub watę wyjałowioną.

W razie przerostu bł. śluzow. ucha środk. obok przestrzykiwań zapuszczamy do ucha krople:

Rp. Argent. nitr. 0,2 do

1,0; Aq. dest. 10,0. S. Krople do ucha, (110) przyczem trzeba pamiętać o tem, aby przed zapuszczaniem tych kropli nie przestrzykiwać ucha rozczynem NaCl. Natomiast po zapuszczeniu azotanu srebr. celem zobojętnienia jego działania należy dobrze wymyć skórę przew. zewn. i małżowiny zgęszczonym rozczynem NaCl.

Zamiast azotanu srebr. można użyć Spirit. vini rectif. samego lub też z dodatkiem Kw. borow. (3%), Thigenolu, Sublimatu, Kw. salicyl. (2—4%) i t. d. np.:

Rp. Thigenol 3,0; Spirit. vini rectif. 20,0; Aq. dest. 10,0. S. Krople do ucha. (105).

Rp. Hydrarg. bichlor. corros. 0,05; Spir. v. rect., Aq. dest. *āā* 25,0. S. Krople do ucha. (110).

Jeśli odpływ ropy jest niedostateczny, należy rozszerzyć otwór w bł. bębenk., lub zrobić drugi otwór w tylnej dolnej ćwiartce błony Nadmiar ziarniny usuwamy lapisem ostrą łyżeczką lub kauterem; do usunięcia polipów używamy zimnej pętli lub pierścieniowatego nożyka Politzera, poczem należy zakraplać wyskok (jak wyżej).

Części martwicze w jamie bębenk. należy wyłyżeczkować, poczem leczenie wyskokiem. Przy rozpoznaniu Caries z małym tylko otworem w bł. bębenk. należy otwór rozszerzyć kauterem lub nawet wyciąć część bł. bębenk. celem umożliwienia dostępu do schorzałej kości.

Leczenie przestrzykiwaniami wyskokiem wskazane jest także w przypadkach perlaków zapalnych (Cholesteatoma) ograniczonych do uchyłka nadbębenk. Przy równoczesnem schorzeniu kości w antrum mastoid. i przy przejściu perlaka na antrum — wskazana jest zawsze radykalna operacya ucha.

Oxaluria. Skaza szczawianowa. Często towarzyszy skazie moczanowej i ma wtedy znaczenie ze względu na możliwość tworzenia się kamieni w drogach moczowych. Należy jednak pamiętać, że obecność kryształów szczawianu wapniowego w moczu nie dowodzi jeszcze zwiększenia ilościowego tego ciała w moczu i że wogóle pojęcie skazy szczawianowej nie jest ogólnie przyjęte. Względnie często zdarza się oxaluria u neurasteników. Przy leczeniu uwzględnić przedewszystkiem dyetę. Z jarzyn unikać należy szzawiu, szpinaku i pomidorów, natomiast zalecają sałatę. Mięso, tłuszcze wszelkiego rodzaju, jaja i mleko stanowią spis potraw najbardziej zalecenia godny. Lecznicze wskazanie stanowi dostarczenie ustrojowi dużej ilości wody (celem przepłukiwania). Najczęściej używamy wód mineralnych: Vichy, Karlsbad, Krościeńskiej, Elster, Wildungen, Szczawnickiej ze zdroju Józefiny.

Na wewnątrz: lith. carb., lith. salicylicum, natr. carbon. po 0·50—1·0 dziennie. Polecają też Regenerol.

(Receptura — patrz Diathesis urica).

Oxyuris vermicularis. Glistnica robaczkowa. Zapobiec samozakażaniu się przez przenoszenie do ust jaj palcami zanieczyszczonymi kałem przy drapaniu okolicy odbytu. Lewatywy z wody, czosnku roztartego w wodzie (garść na 1 litr) lub też lewatywy z czystego tranu. Lewatywy obfite i wysoko wprowadzane mają na celu mechaniczne usunięcie glistnic; powinny być robione najmniej przez 2 tygodnie. Okolicę odbytu smarować na noc szarą maścią. Z leków zalecamy: Pastilli Santonini (à 0,025; małym dzieciom po $^1/_2$, starszym po jednej pastylce 1—2 r. dz. przez 3—4 dni) lub: **Rp.** Naphtalini puri 0,1 – 0,4; Sacchari 0.3. Mfp. Dtal. dos. Nr. VIII. S. 4 pr. dz.; po 8 dniach można tę dawkę jeszcze raz powtórzyć. (130).

Ozaena. Ozena. Zob. **Catarrhus narium.**

Panaritium. Zastrzał. Rozróżniamy P. superfic., osseum, tendineum — sprawy ropne na palcach rąk, (rzadko nóg), mające skłonność do przechodzenia z postaci bardziej powierzchownych w głębsze i szerzenia się wzdłuż palców ku dłoni, a nawet na przedramię. Przy zastrzale powierzchownym wystarczy nieraz płytkie nacięcie skóry; przy sprawach głębszych trzeba głęboko i do zdrowych tkanek podłużnie nacinać. Cięcia zbyt małe zmuszają do ponownych nacięć i nie powstrzymują szerzenia się sprawy. Umiejętne stosowanie leczenia ssawkami (Biera) może oddać pewne usługi.

Panarit. superfic. ad unguem (= *Paronychia)* — ropienie przypaznokciowe początkowo (nie dłużej, niż przez tydzień) może być leczone zachowawczo — wycinaniem podminowanej skóry przy paznokciu, okładami. Jeśli to leczenie szybko nie pomaga, nie należy zwlekać z zupełnem zdjęciem paznokcia, którego obumarły brzeg gra rolę ciała obcego zakażonego. Zdjęcie paznokcia można wykonać w znieczuleniu miejscowem przez zamrożenie (eter, chlorek etylu) lub w znieczuleniu kokainą. W ten sposób skraca się leczenie o kilka tygodni. O ile ropienie przed zdjęciem paznokcia trwało niezbyt długo i matrix nie uległa zniszczeniu, paznokieć odrasta, lecz zwykle nieco zniekształcony.

W razie sprawy kostnej po nacięciach odczekać aż sekwestr się uwolni, po wyjęciu zaś jego rana zgoi się bardzo szybko.

Panophthalmitis. Ropne zapalenie wśródgałkowe, występujące na tle przerzutu, lub w przebiegu wzgl. w następstwie ogólnych chorób zakaźnych (np. duru, płonicy, influenzy), daje się czasem powstrzymać przez energiczne wcierania rtę-

ciowe, o ile na to stan chorego pozwala. Miejscowo te same środki, co przy panophthalmitis w następstwie zakażonych zranień gałki ocznej lub wskutek niedających się opanować wrzodów rogówki. Gorące okłady, Mydriatica, injekcye podspojówkowe środków przeciwgnilnych (Sublimat. 1:10.000; Hg. oxycyan. 1:10.000); przy równoczesnej Conj. purulenta lapis lub elektrargol. Nieraz skutkuje nakłucie rogówki i wypłukanie przedniej komory (np. pyoktaniną 1‰). Jeśli sprawa ropna nie daje się stłumić, wskazaną jest w celu skrócenia przebiegu Evisceratio bulbi.

Parametritis p. **Perimetritis.**

Paraphimosis. — Zadzierzgnięcie żołędzi, załupek. Starać się jak najwcześniej odprowadzić za pomocą palców, wywierając ucisk na żołądź i zlewając ją podczas zabiegu zimną wodą. Dla zmniejszenia obrzęku okłady z płynu:

Rp. Adrenalini Clin, Cocaini muriat. *āā* 1,0; Aq. dest. ad 100,0. S. Do okładów. (280).

Jeżeli się nie udaje — nacięcie pierścienia ścieśniającego w kierunku podłużnym prącia i następowe odprowadzenie napletka, okłady zimne i częste przemywania.

Paronychia, patrz Panaritium.

Pediculi a) **capitis.** Wesz głowia. U dzieci natłuścić głowę maścią:

Rp. Sulf. praecip. 10,0; Ung. simplicis 100,0. Mfung. S. Maść. (140).

Rp. Naphtol beta 1,0; Ung. simpl. 100,0. Mfung. S. Maść. (135)

a po kilku godzinach zmyć dobrze głowę spirytusem mydlanym. U starszych nasmarować dokładnie głowę (u mężczyzn ostrzyc włosy) naftą napół z oliwą lub:

Rp. Ol. Petrae 100·0; Bals. peruvian., Ol. olivarum. *āā* 25·0. S. Zewnętrznie. (300).

a po kilku godzinach zmyć głowę spiryt. mydlanym.

Dla wygubienia jajek, szczególniej na włosach długich zmywać włosy 1% rozczynem kw. octow., octem lub:

Rp. Xylol, Aether *āā* 100,0. S. do zmywania włosów (ostrożnie ze światłem). (230).

b) **vestimentorum.** Wszy ubrania. Kąpiel siarczana, dokładne obmycie mydłem. Gdy kąpiel przeciwwskazana, obmywanie wodą sublimatową 1‰ i mydłem, poczem maść siarczana 5% lub naftolowa 0,5%. Rzeczy oddać do dezynfenkcyi lub oczyścić 1—2% rozczynem sublimatu.

c) **pubis.** Mędoweszka. Zalecić obcięcie (nie golenie) włosów wzgórka łonowego i nasmarować 1—2 razy rozczynem:

Rp. Hydrarg. bichlor. corros. 1,0; Spirit. Vini 50,0; Aq. destill. 250,0. S. Zewnętrznie. (Uważać na skórę moszen). (140).

Rp. Bals. Peruv., Ol. Petrae *āā* 50,0. S. do smarowania. (400).

W razie zajęcia rzęs użyć maści:

Rp. Praecipit. flav. 1·0; Ung. simpl. 20·0. S. Maść. (125).

Maść tę należy wetrzeć 3 razy w odstępach dwugodzinnych, a po następnych 2 godzinach zmyć dokładnie mydłem szarem.

Rp. Hydrarg. praecip. alb. 10,0; Adipis. benzoat. 3% 50,0. Mfung. S. Maść. Zazwyczaj jednorazowe posmarowanie okolic owłosionych i zmycie po kilkunastu godzinach tejże maści zupełnie wystarcza.

Pemphigus. P ę c h e r z y c a. a) o s t r a u n o w o r o d k ó w: wielka czystość, higiena żywienia, kąpiele otrąbkowe z wywarem kory dębowej (z 300,0 kory), odosobnienie chorego. Miejscowo zasypki i okłady:

Rp. Zinci oxyd., Talci *āā* 50,0 MDS. Zasypka. (165).

Rp. Cupr. sulfur. 2,0; Zinc. sulfur. 7,0; Aq. camphorat. 200,0. S. Do okładów (rozcieńczyć wodą 1:2). (150).

Rp. Liqu. Alumin. acet., Aq. dest. *āā* 100,0. S. Do okładów. (105).

Pęcherze większe przecinać, zwilżać wyskokiem i pudrować.

Na noc smarować maścią:

Rp. Hydrarg. praecip. albi 1,0; Vaselini fl. 25,0. Mfung. S. Maść. (120).

b) p r z e w l e k ł a. Uwzględnić stan ogólny chorego, dyeta wzmacniająca. Wewnętrznie arszenik w zwykłych dawkach (także i podskórnie). lub Chinin. muriat. 1,0—1,5 pro die. Zewnętrznie kąpiele ciepłe z wywarem kory dębowej, sublimatem (5 gr. na kąp. dla dorosłych) maść cynkowa, dziegciowa, pędzlowanie:

Rp. Tinct. rusc.; Ol. olivar. *āā.* 50·0. S. Zewn. (180).

Poczem w ½ godziny po zapędzlowaniu kąpiel ciepła ½ do 1 godziny trwająca; następnie zasypki.

Miejsca zakażone następowo zmywać wodą utlenioną:

Rp. Perhydrol 10,0; Aq. dest. 100,0. S. Do zmywań. (225).

Pericarditis. Z a p a l e n i e o s i e r d z i a.

a) S u c h e (pericarditis sicca): Przedewszystkiem spokój, chory powinien leżeć w łóżku; na okolicę serca worek lodowy, a jeśli chory nie znosi lodu, to okład wysychający. W razie silnych bólów parę pijawek, suche bańki, pędzlowanie c. tra jodi. Na wewnątrz inf. digitalis e 1·00 ad 200·000, co godzinę łyżkę, lub inne cardiacum. W razie podejrzenia na tło gośćcowe — przetwory salicylu w połączeniu z coffeiną dla uniknięcia zapadu. Jeżeli bóle trwają, dać morfinę, chloralhydrat, lub sulfonal na noc. Dyeta przytem płynna niepodniecająca; uważać na regularne stolce.

b) W y s i ę k o w e (peric. exsudativa). Przy płynie ropnym lub nawet surowiczym, j e ś l i z a c h o d z i *indicatio vitalis*, zabieg

chirurgiczny; jeśli chory znosi wysięk nie najgorzej, leczenie wyczekujące: zewnętrznie stosujemy resorbentia; na wewnątrz podajemy środki nasercowe i moczopędne lub kombinacyą jednych i drugich. Niektórzy polecają też chininę.

Rp. Fol. Digit. pulv. 0,05; Diuretini Knoll 0,5. Mfpulv. Dtd. Nr X. S. Co 2 godz. proszek. (285).

Inne recepty, patrz Vitia cordis.

c) Z r o s t y o s i e r d z i o w e. Leczenie zewnętrzne zawodne. Przy zrostach świeżych wskazane jest rozluźnianie ich za pomocą wzmożenia akcyi serca przez podawanie naparstnicy. Sciśle zrosty radzą niektórzy usuwać na drodze operacyjnej (?).

Perimetritis. Z a p a l e n i e o k o ł o m a c i c z n e. Tu możemy też mówić o zapaleniu około trąbek i jajników (perisalpingitis et perioophoritis), jak również o zapaleniu tkanki okołomacicznej (parametritis), gdyż leczenie jest zwykle bardzo do siebie podobne.

W okresie ostrym: Spokojne leżenie w łóżku, okłady lodowe na okolicę bolesną, w razie znacznej bolesności środki odurzające; dyeta ścisła płynna, nadto czopki:

Rp. Extr. opii aquos. 0.30; But. cacao q. s. ut f. l. artis suppositoria ad anum Nr V. DS. Co 3 godz. czopek użyć, a gdy nasilenie objawów się zmniejsza — rzadziej. (200).

Rp. Morphii muriat. 0,02; Butyri Cacao q. s. ut f supp. anale. Dtd. Nr V. S. W razie bólów czopek. (200).

Gdy ciepłota opadnie, środki łagodnie wypróżniające: lawatywy z wody z dodatkiem 2 łyżek ol. ricini albo z dodatkiem łyżki gliceryny. Czopki glicerynowe, oleum ricini wewnętrznie, Sagrada Barber i t. d.

Gdy objawy ostrego zapalenia ustąpiły, okłady wysychające; po ustąpieniu bolesności: kąpiele nasiadowe ciepłe, z dodatkiem $^1/_8$—$^1/_4$ kilo soli na kąpiel. Kąpiele borowinowe (fabryki »Tlen« lub Mattoniego sól borowinowa), Truskawiec.

Przestrzykiwanie pochwy słabym prądem wody na 30—38° R. z dodatkiem soli kuchennej (2 łyżki na 1 litr) lub z dodatkiem płynu o składzie:

Rp. Kali jodati 3·0—5·0; Trae jodi 15·0—20·0; Aq. destill. 250·0. S. 1—2 łyżek na litr wody. (155—180).

Rp. Trae jodi; Trae gallarum *āā*. 20·00. DS. Do pędzlowania. (125).

Rp. Ammon. sulfo-ichtyol. 5·00—10·00; Glycerini 200·00. MDS. Do tamponów. (240—290).

Rp. Kali jodati 10·00; Gelatini q. s. ut f. l. art. globuli vaginales Nr. X. DS. Raz dnia gałkę. (315).

Rp. Jothioni 5,0; Glycerini 300,0. D. S. Płyn do tamponów. (485).

Rp. Ammon. sulfo-icht. 1·00; Butyr. cacao q. s. ut f. l. art. suppos. ad anum Nr X. S. 1 czopek dziennie użyć. (270).

W chronicznej postaci, obciążenie od zewnątrz ($^1/_2$—

2 klg.), columnisatio, obciążenie śrutem, rtęcią w balonie Brauna, planum inclinatum (Pinkus). Jeśli mimo długotrwałego i systematycznego użycia wyż wymienionych sposobów leczenia, badanie i objawy wykazują znaczne zmiany około jajników, lub w nich samych, albo że w trąbce rozszerzonej znajduje się treść (śluz, ropa, krew), to często dopiero leczenie operacyjne usunąć zdoła cierpienie, wskutek którego życie dla kobiety staje się ciężarem.

W razie zropienia wysięku jak najrychlejsze opróżnienie ropniaka.

Peritonitis. Zapalenie otrzewnej. I. *P. acuta: a)* z przebicia (P. perforativa); jedynie szybka operacya może chorego uratować. *b)* Rozlane włóknikowo-ropne zap. otrz. (P. fibrino-purulenta diffusa). Celem leczenia musi być dążenie do wytworzenia zapalenia zlepnego, chodzi więc o to, aby ruchy robaczkowe jelit o ile możności ograniczyć; zatem prócz zupełnego spokoju i ścisłej dyety podajemy opium lub morfinę w dawkach zależnych od nasilenia bólu.

Rp. Trae Opii simpl. 10,0. Da in vitr. rostr. S. Co 2—3 godz. 5—8 kropli gdy bolesność się zmniejszy, dawki również zmniejszamy). (95).

Rp. Extr. Opii 0,02; Sacchari 0,3. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. Co 2—3 godz. proszek (150).

Rp. Laudani puri 0,02; Sacchari albi 0,3. Mfpv. Dtd. Nr X. Jak poprzednio. (110).

Jeśli wymioty uniemożliwiają podawanie leków per os, stosujemy je w czopkach.

Rp. Laudani puri 0,05; Ol. Cacao q. s. ut f. suppos. anal. Dtd. Nr X. S. 3—4 czopków na dobę. (270).

Możemy też zamiast Opium stosować Morfinę, najlepiej podskórnie.

Miejscowo stosownie do podmiotowego uczucia chorego stosujemy okłady lodowe, wysychające lub gorące.

W razie wymiotów zalecamy:

Rp. Codeini phosphor., Cocaini muriat. *āā* 0,05; Aq. Menth. pip., Aq. Chloroform *āā* 50,0. S. Co 1—2 godz. łyżeczka do łyżki. (150).

Rp. Cocaini muriat. 0,1; Morph. muriat. 0,05; Aq. amygdal. amar. dil. 10,0. Da in vitr. rostr. S. Co 2—4 godz. 10—15 kropli. (130).

Rp. Aq. chloroform. 150,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (100).

Czkawkę hamujemy tymi samymi środkami, co i wymioty; Penzoldt w tym celu zaleca także atropinę w ilości do 0,003 *p. die.*

Rp. Atrop. sulfur. 0,01; Aq. dest. q. s. ad solut.; Argillae alb. q. s. ut f. pil. Nr XX. S. 1—2 pig. 1—3 razy dz. (140).

Przeciw wzdęciu zakładamy do odbytnicy dren kauczukowy, który pozostawiamy tam do 1/2 godz., póki gazy nie odejdą.

II. *P. chronica:* a) neoplasmatica. Leczenie

czysto objawowe, zdążające do usunięcia bólów i wymiotów. b) P. tuberculosa. Leczenie ogólne higieniczno-dyetetyczne, a przedewszystkiem klimatyczne (patrz Tuberc. pulm.). Zniknięcie wysięku staramy się przyspieszyć: 1) przez wcieranie co wieczór w powłoki brzuszne mydła szarego (Sapo kalin. 1 łyżka rozrobiona małą ilością wody; po ½ godz. — letnia kąpiel); za mniej skuteczne uważa się wcieranie szarej maści; 2) przez podawanie środków moczopędnych, przyczem najczęściej używamy:

Rp. Ureae purae 20,0; Aq. naphae, Cognaci *āā*. 100,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (390).

Rp. Aq. Petroselini 150,0. S. Co 2 godz. 1 łyżkę. (80).

Gdy te środki zawodzą, wskazaną jest laparotomia.

Perityphlitis zob. **Typhlitis.**

Periurethritis. Zapalenie okołocewkowe. W okresie ostrym spokój, zaprzestać leczenia rzeżączki, miejscowo okłady zimne (z aq. plumbi., liqu. alumin. acet.) lub kataplazmy. Gdy chełbotanie — nacięcie wczesne; gdzie niema dążności do ropienia (postać przewlekła), — kąpiele ciepłe przedłużone i smarować:

Rp. Monotal 25,0. S. Wcierać w guzek. (410).

Rp. Jodvasogen 6% Lag. orig. S. do wcierania.

Rp. Jothion Lag. orig. S. do wcierania.

Perniones zob. **Congelatio.**

Periostitis. Gdy chodzi o kończynę, spokój, smarowanie jodyną, oliwą jothionową i t. p. Z początku okłady zimne, potem gdy ew. tendencya do ropienia kwaśne, spirytusowe lub ciepłe. Nacięcie gdy ropa a także w razie nacieku twardego, bolesnego, wysokiej ciepłoty, w razie duszności i t. p.

Pertussis. Krztusiec. Koklusz. Oddzielić dzieci zdrowe zwłaszcza małe. Dyeta pożywna, karmić zaraz po wymiotach. Pobyt na świeżem powietrzu, oddychanie zgęszczonem powietrzem. Rozpylanie 5% kw. karb. w mieszkaniu.

Rp. Trae bellad. gtts. 2—5; Mixtur. gummos. 100·00; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżecz. (120).

Rp. Chloral hydrati 0·50; Ammon. v. natri brom. 2·00; Aq. dest. 100·00; Mixtur. gumm., Syrup. rub. id. *āā*. 15·00. MDS. Co 3 godziny łyżeczkę. (130).

Rp. Cocain mur. 1·00; Aq. dest. 10·00. MDS. Do pędzlowań przełyku i krtani. (220).

Rp. Morphii mur. 0·005 do 0·02; Aq. dest. 60·00; Syrup. althaeae 15·00. MDS. 3 razy dzien. łyżecz. (105).

Rp. Chinini muriat.; Natr. bicarb.; Sacch. *āā* 1·50. Mfp. Div. in. dos. 10. S. Co 3 godz. prosz. (160).

Zamiast chininy można podawać Euchininę, Aristochinę, Salochinin. w dawkach po tyle deci, ile dziecko ma

lat do 0,5 *p. dosi*; także nadaje się Chinin. tannic. (mało gorzka) w dawce 2 r. większej, niż sulfuric.

Rp. Antipyr. 1·00; Codeini mur. 0,05; Terpinhydrati 1·00; Aq. tiliae, Syr. aurant. *āā*. 50·00. MDS. 4—5 r. dz. łyżeczkę. (180).

Rp. Extr. hyosc. 0·20; Linct. gummosi 100·00; Syr. rub. id. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (120).

Rp. Dct. hbae thymi 10·00 ad 200·00; Ammon. bromat. 2·00; Syrup althaeae 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (145).

Rp. Bromoformii 5·00. DS. Dzieciom: do roku życia 1—3 krop.; od 2—4 lat 4—8 krop.; do 8 lat 8—12 3 razy dziennie podać w łyżeczce wody ocukrzonej lub syrupu. (75).

Rp. Tussol (antipyr. amygdal.) 2·0; Aq. dest. 80·00; Syr. simpl. 20·0. MDS. Dzien. 1—3 łyżecz. (160).

Rp. Acidi benzoici, Bismut. salic. *āā*.5·0; Chinin sulf. 1·0. Mfp. DS. proszek do nosa. (230).

Rp. Chinini sulfurici 1·0—1·25. Adp. Suillis 20·0 Mfng. S. 3—4 r. dnia pręcikiem szklanym wprowadzić do nosa. (130).

Rp. Thymoli 1·0; Spir. vini rectif. 250·0; Aq. dest. 750·0. DS. Do inhal. (310).

Rp. Antispasmini 1·0; Aq. amygd. amar. 10·0. S. 1—2 razy dz. po 10 kropli. (245).

Rp. Neralteini 0,15—0,25. Dtal. dos. Nr X. S. 3 pr. dz. (150).

Rp. Heroini hydrochlor. 0·0005—0·002; Sacch. albi 0·30. Dtd. Nr. X. S. 3 pr. dz. (110).

Rp. Veronali 1·50; Aq fervidae 100·0; Syr. Althaeae 20·0. MDS. Co 2 godz. łyżeczka od kawy. (190).

Rp. Vaporin Krewel. S. Do wziewań.

Nadto: Contratussin Bayer, Thymomel Scillae, Extr. Thymi saccharat. Taeschner, Eulatin in past. po 0·25 (1—3 dziennie), Pilka Golaz kroplami.

Pharyngitis. Z a p a l e n i e g a r d ł a. Leczenie winno poprzedzać zbadanie nosa i jamy noso-gardłowej; przy zajęciu tychże równoczesne leczenie. W przypadkach postaci zanikowej, suchej, pędzlowanie:

Rp. Jodi puri 0,5; Kali jod. 1,0; Glycerini 50,0; Ol. Menth. gtts. II. MDS. Zewnętrznie. (130).

Rp. Mentholi 1,0; Glycerini 10,0. S. Do pędzlowań. (110).

Podobnie i Thymol 5%.

Pharyngitis hypertr. granulosa lub *lateralis*.

Kauteryzowanie miejsc. lapisem w substancyi lub pędzlowanie całego gardła rozczynami lapisu 2—10%, lub:

Rp. Acidi tannici 2·0; Spir. vini rect. 20·0. DS. Zewnętrznie. (100).

Rp. Sozojodoli 2·50; Aq. dest. 50·0. S. Do pędzl. (180).

Niemniej można chorym zapisywać zimne rozpylania z rozczynów 1—2% natri bicarb., kali carbon., natri chlor., ammonii chlor., dalej płukania z tych środków.

Phosphaturia. N a d m i e r n e w y d z i e l a n i e f o s f o r a n ó w z m o c z e m.

Dyeta prawie całkiem odmienna niż przy skazie moczanowej. Wzbronione: owoce, jarzyny. Mięsa i jaj, mimo że zawierają istoty fosfor zawierające, ograniczać nowsi autorowie nie radzą. Dozwolone: mleko, potrawy mączne, cukry, miód, masło, piwo, wino, woda sodowa. Nie dawać wód alkalicznych.

Zwracać uwagę na objawy neurasteniczne.

Rp. Urotropin (= a taniej Hexamethylentetramin) 0·5. S. 3 proszki dziennie.

Rp. Ac. mur. dil. 30·0. S. 3 razy dziennie po 20 kr. w 1/2 szklanki wody. (75).

Rp. Acidi benzoici 2·0; Sacch. alb. 1·0. M. f. pul. Div. in dos. aeq. Nr. VI. S. 3 proszki dziennie. (145).

Rp. Ac. lactic. 3·0; Aq. dest. 200·0; Aq. menth. pip. 50·0. S. 3 razy dzien. po łyżce w 1/2 szklanki wody sodowej. (120).

Pityriasis versicolor. Łupież pstry. Rozmydlić na skórze mydło szare, siarczane lub naftol. (f. Tlen lub Malinowskiego) i pozostawić pianę, robiąc to codziennie aż do podrażnienia skóry; wtedy kąpiel i puder; albo nacierać codzien. następ. płynami i pudrować, aż nie nastąpi złuszczenie naskórka:

Rp. Ac. carbolic. Spir. lavandul. *ãã* 2·0; Spir. vini rect. 15·0. S. Zewnętrznie. (80).

Rp. Ac. salicyl. 4·0; Glycerini 5·0; Spir. vini rect. ad 50·0. S. Zewnętrznie. (120).

Rp. Naphthol 0·50; Spir. vini rect. 50·0. S. Zewnętrz. (120).

Rp. Sublimat 0,5; Ol. Lavand. 3,0; Sapon. vir. 40,0; Spir. Lavand. 60,0. S. Zewnętrznie. (240).

Rp. Ac. salicyl. 2,0; Ol. Terebinth. 25,0; Aether sulf. 10,0; Spir. vini rectif. ad 100,0. S. Zewnętrznie. (150).

Rp. Perhydrol. 15,0; Borax 2,0; Aq. dest. ad 100,0 S. Zewn. (320).

Lub maści:

Rp. Anthrarobin 5·0; Lanolin. anhydr. 40·0; Ol. olivar. 10·0. M. f. ung. S. Maść. (260).

Rp. Ol. terebinth. 20·0; Lanolini 30·0. M. f. ung. S. Maść. (140).

Rp. Resorc. resubl., Ac. salicyl. *ãã*. 2,0; Sulf. praecip. 10,0; Lanol. anh., Vaselini fl. *ãã* 40,0. Mfung. S. Zewnętrznie. (185).

Rp. Glycosal 3,5 Solve in Alcohol q. s.; Vasel. fl., Lanolini *ãã* 30,0 Mfung. S. Maść. (250).

Pleuritis. Zapalenie opłucnej. Łóżko, pożywienie płynne, zwłaszcza jeżeli jest gorączka. Suche bańki na okolicę zajętą zapaleniem opłucnej; jeżeli bardzo silny ból, to nawet 4—6 pijawek lub wstrzyknięcie morfiny. Potem okład lodowy, lub wysychający. W razie męczącego kaszlu morfina lub inny środek narkot. (kodeina, dionina, extr. cannab. ind. samo lub z jednym z powyższych środków). Jeżeli się wypocina nie wytwarza, to pozostać przy tem leczeniu, co najwyżej pędzlowanie przez kilka dni cum tra jodi

i nie pozwalać choremu wychodzić, dopóki stan podgorączkowy się utrzymuje; mimo jednak podniesionej jeszcze ciepłoty po przejściu okresu ostrego należy wysłać chorego do miejscowości kuracyjne zwłaszcza w razie podejrzenia na tło gruźlicze. Zresztą trzeba leczyć chorobę zasadniczą, najczęściej nacieki szczytowe. Jeżeli zaś nagromadza się wypocina, to obok okładów wysychających można zalecić smarowanie raz na dzień jodyną lub pryszczydło. Wewnętrznie natrium salicylicum 3—4 gr. dziennie. W okresie, kiedy już wypociny nie przybywa, pędzlowanie jodyną, kataplazmy ciepłe, wewnętrznie kalium jodatum, diuretica, jak: inf. digitalis; theobrom. natrosalicyl. po 4—5 grm. dziennie; coffeinum natro-salic. 1—1·5 dziennie; kalomel.; adonis vernalis 6·0 na 200·0; tra stroph.; kali nitricum itp. Najlepiej jednak ograniczyć się do podawania leków nasercowych tam tylko, gdzie istnieje do tego ścisłe wskazanie, pamiętając również, że działanie środków moczopędnych jest więcej niż niepewne, jeśli chodzi o przyspieszenie wessania wysięków. Nadto można próbować środków orzeczyszczających, jeżeli niema przeciwwskazania.

Tam, gdzie wypocina ropna, należy zrobić resekcyę żebra i ropę wypuścić; jeżeli zaś chory się nie zgadza, to przynajmniej punkcyę i aspiracyę płynu przyrządem Potaina lub Dieulafoi. Punkcya nadto jest wskazana, jeżeli znaczna bardzo duszność grozi życiu chorego. (Niektórzy klinicyści trzymają się tej zasady, aby każdy wysięk — nawet surowiczy — jaknajprędzej usuwać, a w razie nawrotu połączyć wypuszczenie płynu wysiękowego z wprowadzeniem do jamy opłucnej sterylizowanego rozczynu fizyolog. soli kuch.). Nie należy nigdy wypuszczać zbyt wiele płynu naraz.

Po przebyciu zapalenia opłucnej, wyjazd na świeże powietrze, w góry do Zakopanego, Szczawnicy, Davos, Gleichenbergu, Gries, nad morze lub na południe, odżywianie forsowne, gimnastyka odpowiednia i leczenie w gabinetach pneumatycznych. Zresztą leczyć należy chorobę główną, która dała powód do zapalenia opłucnej, a tą jest najczęściej gruźlica płuc.

Rp. Natri salicyl., Diuretini *āā* 3·0. Aq. destill. 180·0. Syrup. simpl. 20·0. MDS. 3 łyżki dz. (200).

Przy pozostałym wysięku:

Rp. Decoct. adonidis e 15·0 ad 200·0; Oxymel scillae 20·0. DS. Co 2 g. łyżkę. (160).

Rp. Duotali Bayer 0·25—0·50. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie.

Rp. Kali hydrojod. 2·0; Jodi puri 0·50; Ung. digitalis 20·0. Mfung. S. Maść. (140).

Rp. Aspirini 0·25—0·50. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 pr. dz. (150—190).

Rp. Sapo. vir. 50·0. S. Maść. (55).

Mesotan, Jothion do smarowania.

Pneumonia. Zapalenie płuc. Leków swoistych przeciw pneumonii nie posiadamy. Leczenie więc przeważnie objawowe. Zasadą jest, że w prawidłowo przebiegającem zapaleniu płuc czem mniej lekarz stosuje leków, tem lepszy wynik. Dyeta płynna: bulion, rosół, mleko, winna polewka, wino, rosół z żółtkiem (kilka razy dziennie).

Wpierwszym okresie zapalenia płuc można postawić suche bańki, zwłaszcza, jeżeli jest kłucie w piers.; przy bardzo silnem kłuciu nawet 2—3 pijawek lub cięte bańki i okład lodowy lub wstrzyknięcie morfiny; jeśli chory lodu nie znosi, — okład gorący lub wysych. Przy silniejszym kaszlu, męczącym chorego, nieznaczne dawki narkotyków. Jeżeli gorączka bardzo wysoka lub trwa długo, należy przeciwdziałać przez zmywanie ciała zimną wodą lub wodą z octem pół na pół; podawać w razie koniecznej potrzeby środki przeciwgorączkowe jak: antipyrinę 1·00, fenacetynę 0·3—0·5 z dodatkiem kofeiny 0·15—0·20! na dawkę, lub też obok tych przetworów dać jeszcze koniak lub mocne wino. Przy słabem tętnie, takiejże akcyi serca, podać alkohol, strophantus lub sparteinę, kofeinę lub kamforę; digitalis tylko wtedy, gdy to możliwe już na parę dni przed spodziewanym przełomem. W objawach zapadu, podać kamforę 0·1 w kieliszku wina, lub podskórnie 1—5 strzykawek ol. camphorat.; wreszcie podskórnie eter; w razie oedema pulmonum można zastosować upust krwi. Upust krwi jest również wskazany przy objawach ciężkiej intoxykacyi, zwłaszcza u osób pełnokrwistych oraz przy objawach osłabienia prawej komory serca (zniknięcie akcentacyi drugiego tonu nad tętnicą płucną przy rozszerzeniu prawej komory, sinicy i drobnem tętnie).

Rp. Coffeini natr.-salic. 1,0; Aq. dest. ad 180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (115).

Chorym, przyzwyczajonym do nadużywania wyskoku, należy z obawy przed delirium nie szczędzić wina, koniaku.

Rp. Cognaci optimi, Aq. melissae *āā* 60·00; Syr. cort. aur. 40·00; Vitel. ovi Nr duo. MDS. Co 2 godz. łyżkę. (353).

W razie delirium: opium, morfina lub chloralhydrat (2—3 grm.), albo:

Rp. Medinal 3,0; Aq. sterilis. 30,0. S. 5 cm³ podskórnie. (305).

W okresie rozdzielania się nacieku: środki wykrztuśne, rozdzielające, jak: woda giesshübelska, józefinka szczawnicka, luhaczowicka, kali jodatum.

Rp. Infus. senegae e 10·00 ad 200·00; Natri benzoici 2·0—3·0; Liquor ammon. anis. 2·00; Syrup. simpl. 20·00. S. Co 2 godziny łyżkę. (150).

Rp. Infus. ipecac. e 0·30 ad 180·00; Aq. lauroc. 2·00 ; Syr. althaeae 20·00. DS. Co 2 godz. łyżkę. (140).

Pulv. Doveri 0·25, 2 lub 3 dawki, stib. sulfur. aurant.

0·01—0·02 na dawkę, 2—3 razy na dzień itp. W razie trudnego rozdzielania się nacieku: okłady wysychające, okłady ciepłe, kataplazmy, dyeta pożywna, wino, koniak.

U dzieci — leczenie jak u dorosłych — środki wykrztuśne i t. d. Zobacz także Bronchitis u dzieci.

Pneumothorax. Przy nagle powstającej odmie piersiowej podawać Excitantia (z powodu zapadu i grożącego uduszenia), a więc: alkohol, olejek kamforowy (co 1/2 godz. wstrzyknięcie 1 strzyk. Pravaza). Nadto gorczyczniki i bańki na klatkę piers. oraz nacierania wyskokiem. Wziewanie tlenu. W razie znacznej duszności:

Rp. Morphii hydrochlor. 0,3; Glycerini, Aq. dest. *āā* 5,0. MDS. 1/4—1/2 strzyk. pod skórę. (190).

Unikanie ruchów i wysiłków. Srodki nasercowe. W razie nadmiernego parcia powietrza w klatce piers., należy z zachowaniem jaknajwiększej aseptyki wypuścić część nagromadzonego powietrza. Przy wysięku surowiczym — nakłucie i wypuszczenie płynu. Przy wysięku ropnym — wskazanie do operacyi (wycięcie żebra).

Podagra z. **Arthritis.**

Pollutiones. Zmaza. Leczenie przyczynowe, unikanie podrażnień płciowych, wysiłków, pobyt na wsi, kąpiele rzeczne lub morskie. Dyeta strawna. Unikać kawy, herbaty, wyskoku. Lekkie okrycie w nocy i twarda pościel. Uspokoić chorego.

Rp. Natr. bromat. 2·0. Dt dos. Nr. X. S. 2 pr. dziennie. (130).

Rp. Kal. brom. 2,0; Lupulin. Camphor. *āā* 0,2; Dt. dos. Nr. XX. in caps. amyl. S. 2 pr. dziennie. (285).

Hydropatya — elektryzacya.

Processus puerperalis. Febris puerperalis. Gorączka połogowa. Zapobiegać przeniesieniu zakażenia z osób chorych na zdrowe. Ścisłe aseptyczne postępowanie podczas porodu, t. j. utrzymywanie w stanie aseptycznym rąk, narzędzi, bielizny, czyli wszystkiego, co wchodzi w zetknięcie z rodzącą, unikanie niepotrzebnego częstego badania rodzącej i niepotrzebnych zabiegów operacyjnych.

Gdy występuje po porodzie gorączka lekka do 38° C. a tętno spokojne, odchody rozłożone: przestrzykiwanie pochwy 1—2 razy dnia roztworami: lysoformu, kwasu borowego. Pędzlowanie wrzodów nastojem jodu. Antipyretica zaciemniają obraz chorobowy i nie przynoszą korzyści.

Gdy ciepłota i tętno się podnosi po użytem postępowaniu, a niema zmian w otoczeniu macicy: przestrzykiwanie jamy macicy środkami przeciwgnilnymi (Acid. boricum 3%, Acid carbol. 2—5%, alkoholem 70%, rozczynem lysoformu itd.) za pomocą cewników Boze-

manna, Fritscha, Olshausena. Gdy po 2 dniach ciepłota nie opada, postępowania tego zaniechać.

Gdy są objawy podrażnienia otrzewnej: lód na brzuch, opium per anum. Środki rozwalniające (ol. ricini, kalomel) podawać można, tylko gdy nie ma zadrażnienia otrzewnej.

Przy rozwinięciu się gorączki połogowej, leczenie przeciwzakaźne ogólne i forsowne podnoszenie odporności przez odżywianie obok leczenia objawowego. Gdy skłonność do wymiotów — wino szampańskie z lodu.

Rp. Cocaini muriat 0·10; Aq. dest. 100·0. DS. Co $^1/_2$ godz. łyżeczkę. (105).

Rp. Spir. vini cognac optimi, Aq. dest. *āā.* 60·0; Vitellum ovi unius; Syr. simpl. 20·0. DS. Co pół godz. 1—2 łyżek. (300).

Mleko, herbata, czarna kawa, silne rosoły, beeftea; do napoju: woda z dodatkiem białka kurzego z jednego jaja na szklankę (przecedzić). Gdy tętno szybkie: kofeina wewn. Jeżeli niema podrażnienia otrzewnej — kąpiele letnie (22—24° R.) 5—10 minut 1—2 razy dzien. celem obniżenia ciepłoty ciała. Przy ropnicy można wstrzyknąć w udo lub łydkę 1·0—1·2 terpentyny oczyszczonej celem wywołania miejscowego ropienia.

Ogólne leczenie przeciwzakaźne polega na wstrzykiwaniu surowicy przeciwpaciorkowcowej w dawkach zależnych od własności surowicy (surowica Aronsohna 20,0—100,0; Paltaufa — 100,0; Türcka 50,0; Mosera — 30,0 — 180,0; Marmorka 5,0—120,0 itd.) na wcieraniach maści Crèdégo (ung. colloidale po 4 gr. na dawkę) lub wstrzykiwaniach aseptycznych collargolu względnie elektrargolu do żył lub miąższowo.

Podskórne wstrzykiwanie normalnego rozczynu soli kuchennej (8: 1000) 2 litry dziennie.

Postępowanie przeciwgorączkowe: Gdy ciepłota dochodzi do 39·5° C., zmywanie całego ciała kilka razy dziennie, gdy dochodzi do 40° C. zawijanie w mokre, w letniej wodzie maczane prześcieradła; zawijanie takie można powtórzyć 2—3—4 razy, aż do opadnięcia ciepłoty, 1—2 razy dziennie. Zimny okład na głowę. Uważać na tętno i w razie zapadu środki podniecające.

W wyjątkowych przypadkach ciężkiego zakażenia umiejscowionego w macicy — wyjęcie zakażonej macicy.

W ostatnich czasach polecają przy ropnicy wycięcie żył zakażonych.

Proctitis. Uwzględnić rodzaj (ostre czy przewlekłe) i przyczynę cierpienia. Ciała obce oraz zalegające kamienie kałowe należy jaknajrychlej usunąć. W razie obecności robaków w kale — podać solne środki czyszczące oraz lewatywy z mydła (Sapo medicin. 0,2—0,5: 10 Aq.) w położeniu kolankowo-łokciowem.

W przypadkach ostrych

stosuje się: leżenie w łóżku, letnie kąpiele nasiadowe i letnie lewatywy, ciepłe okłady; przy zaparciu stolca — środki czyszczące. W razie znacznego parcia na stolec — narcotica (morfina, opium) wewn. lub w czopkach. Pantopon Roche w pastylk. lub podsk. (0,02 pro inject.), ewent. — pijawki.

Rp. Extr. Bellad. 0,1; Ac. tannici 1,0. Mfpulv. S. Dodać do lewatywy. (100).

W razie tła rzeżączkowego — lewatywy z rozczynów: Natr. salicyl., Ac. boric., Plumb. acetic. (10 : 300); Argent. nitric. (3—4 : 1000).

W przypadkach przewlekłych — lewatywy z środków ściągających (Bismuth. subnitric. 5,0 : 300,0), czopki cum Bals. Copaivae i Ol. Terebinthin. Kąpiele morskie.

Obok tego zawsze należy dokładnie zbadać okolicę otworu stolc. i ewent. — leczyć odpowiednio istniejące wrzody lub przetoki.

Prosopalgia p. **Neuralgia trigemini.**

Prostatitis. *a) acuta.* Zaprzestać leczenia miejscowego; polecić pacyentowi łóżko, dyetę płynną, antiflogosa, na krocze pijawki, dbać o wolne wypróżnienia; przeciw bólom i trudnemu oddawaniu moczu (spasmus sphincteris externi) narkotyki w czopkach:

Rp. Morphii mur. 0·10; Extr. bellad. 0·30; But. cacao q. s. f. supp. ad anum. Nr X. S. 2—3 czopków dz. (280).

Dobre usługi oddaje przyrząd podany przez Fingera (Kühlapparat), przez który (podobnie jak w psychroforze) przepuszcza się wodę o ciepłocie 12—15° przez 20—30 minut 2—3 razy dziennie. Jeżeli mimo wszelkich zabiegów leczniczych gruczoł nie zmniejsza się, a nawet da się wybadać chełbotanie — przecięcie od strony odbytnicy, dalsze leczenie jak każdego ropnia.

b) chronica.

Leczyć przedewszystkiem sprawę rzeżączkową czy nieżytową części tylnej cewki, psychrofor, miesienie per rectum, kąpiele nasiadowe, wprowadzanie czopków:

Rp. Kali jodati 0·50; Jodi puri 0·05; Extr. belladon. 0·07; Butyri cacao q. s., f. supp. Nr V. S. Rano i wieczór czópek. (195).

Rp. Ammon. sulfoicht. 0·15; Extr. bellad. 0·01; But. cacao 1·50. M. f. supposit. S. Rano i wieczór czopek.

Przy sprawie uporczywej polecić operacyę.

Prurigo. Świerzbiączka. Higiena żywienia i kąpiele codzienne, szczególniej u małych dzieci. Zwalczać zaburzenia ze strony przew. pokarm. W kąpieli użyć mydeł natłuszcz. siarczanych lub naphtolowo-siarczan. Po kąpieli wcierać maście:

Rp. Ac. tartar. 1,0; Ung. Glycerini 50,0. Mfung. S. Maść. (165).

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Sulf. praecip. 4,0; Anthrasol 10,0;

Sapon. virid. 15,0; Vasel. fl. ad 100,0. Mfung. S. Maść. (190).

Rp. Naphtol beta 1,5; Ac. salicyl. 1,0; Vasel. fl., Lanolin. anhydr. *ãã* 50,0. Mfung. S. Maść. (225).

Można również zalecać kąpiele siarczane z wątrobą siarczaną (30—100 gr. dla dzieci, 300—500 gr. dla dorosłych). Starszych przed kąpielą nasmarować c. Sol. Vlemings (czysty lub *ãã* z wodą), a po zaschnięciu płynu — kąpiel. Gdy ustąpią objawy podrażnienia skóry, kąpiele dziegciowe:

Rp. Ol. rusc. (Anthrasol), Aether. dep., Spirit. vin. rectif. *ãã* 30·0. S. Zewnętrznie. (145—175).

Całą skórę pędzluje się tym rozczynem, a w 15 minut po zapędzlowaniu kąpiel ciepła przez godzinę. Po kąpieli natarcie obojętnym tłuszczem (muł piszczański).

Pruritus ani — Świąd odbytu. Okolicę odbytu zmywać 1—2% rozczynem wodnym karbolu, octem napół z wodą, 1% chloralem.

Rp. Ung. bromocoll. 20%. S. Maść.

Rp. Koryfin 25,0 in Lag. orig. S. Zewn. czysty lub z wyskokiem.

Rp. Argenti nitrici 1,0; Aq. dest. 50,0. S. Do codzienn. pędzlow. (110).

Rp. Menthol 0,5; Ac. carbol. 1,0; Ac. salicyl. 2,0; Tumenol 5,0; Pasta Lassari 90,0. Mfpasta. S. Maść. (250).

Rp. Zinc. oxyd., Amyl. Trit. *ãã* 10,0; Vasel. fl. 20,0; Ac. salicyl. 0 5; Sulf. praec. 1,0 (vel Camph. trit. 0,5); Mfung. S. Maść. (135).

cykloform jako miejscowo powierzchownie znieczulający środek w maści (5 do 10%) lub proszku. Zalecają również leczenie światłem (Roentgena, Finsena) i elektrycznością.

Pruritus meatus externi. (Swiąd przew. słuch. zewnętrz.). Smarowanie ścian przewodu maścią:

Rp. Menthol. 1·0; Vaselini 20,0. S. Maść. (130).

Albo borolanolina, lub też wypędzlowanie 4—10% rozczynem azotanu srebrowego, albo:

Rp. Perhydrol 3,0; Mentholi 0,3; Alcoh. absol., Aq. dest. *ãã* 14,5. S. Krople do uszu. (170).

Pruritus universalis. Świąd ogólny. Uwzględnić w leczeniu przyczynę, jaką bywają: przewlekłe nieżyty żołądka i kiszek, cukrzyca, u kobiet zboczenia w narządzie rodnym. Późny wiek stanowi sam przez się przyczynę pr. senilis. Zalecić odpowiednią dyetę (mleczna, jarska), zakazać użycia wyskoku, kawy, herbaty; obok tego zaś kąpiele: z sublimatu (Zahradnik), wątroby siarcz., ałunu, zimne tusze, zawijania w mokre koce; pobyt na wsi lub nad morzem.

Wewnętrznie podawać można arszenik, kw. karbolowy, chininę, antipyrinę. Miejscowo zalecamy:

Rp. Ac. carbolici 18,0; Aq. fervid. 1000,0. S. Na ciepło do zmywań. (180).

Rp. Chloral hydrat. 4,0

Spir. vini rectif. 100,0. S. Do zwilżania. (165).

Rp. Spir. Camphor.; Spir. Vini rectif *āā* 50,0. S. Do zwilżania. (130).

Rp. Hexamecol »Roche« seatul un orig. S. Zewnętrz.

Rp. Ac. carbol. 5,0; Aq. dest., Glycerini *āā* 50,0. S. Do zwilżania. (130).

Rp. Chloralhydrat 5,0; Zinc. oxyd., Talc. ven., Glycerini, Aq. dest. *āā* 25,0. S. Zewnętrznie. (170).

Rp. Ung. Glycerini 100,0; Ac. tartaric. 5,0. S. Maść, (235). poczem dobrze pudrować.

Pruritus vulvae. Świąd pochwy. Uwzględnić przyczyny: Zapalenie sromu i pochwy, cukrzyca, u dziewcząt pasorzyty, wyprysk, masturbacyę, żylaki, blizny po wrzodach, zaparcie stolca, diabetes. Przyczyną świerzbiączki może być nieprawidłowe uwłosienie sromu (Mars), mianowicie zwrócenie włosów na wewnątrz przedsionka (entropium labiorum). — Unikać drapania, kąpiele nasiadowe na 14—26° R., okłady z kwasu karbolowego 2%, okłady sublimatowe ½‰, z octanu glin. rozcieńcz. Wyciąć lub wygolić nieprawidłowo rosnące włosy. Zewnętrznie użyć:

Rp. Koryfin 10,0; Ol. Olivar. 15,0; Lanolin. anhydr. 25,0. S. Smarować raz dziennie i zasypka. (420).

Rp. Menthol, Chloral hydr., Camphor. pulv. *āā* 5,0; Lanolin. 35,0; Vasel. fl. 50. S. Zewn. (295).

Rp. Koryfin. 10,0; Chloroform. 15,0; Ol. Oliv. 75,0. S. Zewn., poczem zasypka. (410).

Wewnętrznie:

Rp. Methylenblau 0·06; Extr. et pulv. gentian. *āā*. q. s. u. fiat. pill. D. t. dos. Nr XXX. S. 2—3 pig. dz. (140).

Dbanie o stolec (Sagrada Barber).

Pseudoleucaemia. Białaczka wrzekoma. Uwzględnić przyczynę (zimnica, kiła, zołzy, krzywica). Forsowne odżywianie, pobyt na świeżem powietrzu, w wysokich górach. Przetwory żelaza i arszeniku:

Rp. Trae Ferri chlorati aeth. 20,0; Sol. arsen. Fowleri 10,0. MDS. 3 r. dz. po 20 kropli po jedzeniu. (140).

Rp. Alkarsodyli puri pro inject. in phiol. f. Wewiórski (Lwów) S. Do wstrzyk. podsk.

Można też podawać wody arszenik. (Levico, Rocegno, La Bourboule), nadto tran. Kąpiele solankowe, jodowe, żelazisto-borowinowe i siarczane. Opoterapia (gruczoły, szpik kostny, lienin, lienaden). Naświetlanie promien. Roentgena. Splenectomia. Silne prądy farad. Wcieranie saponis viridi. (½—1½ łyżki stołowej rozpuścić w małej ilości letniej wody i 2 razy tygodniowo wcierać przez 20 minut w skórę grzbietu i kończyn).

Psoriasis. Łuszczyca. Przedewszystkiem stosowanie przetworów arsenu:

Rp. Solut. Fowleri, Trae malatis ferri *āā* 10·00, rozpoczynają od 6 kropli na dz.;

codziennie bierze chory o 1 kroplę więcej. (115).

W ten sposób zwiększając stopniowo dawkę, dojść można do 40 kropli na dzień, którą to ilość używa pacyent przez dłuższy czas, aż zmiany chorobowe zaczynają ustępować. Zmniejszając w podobny sposób dawki o 1 kroplę codziennie, dochodzi się znów do pierwotnej ilości.

Rp. Alkarsodyli puri (f. Wewiórski) à 0,05 in phiol. steril. S. Do wstrzyk. podsk.

Rp. Natr. arsenicos. 0·05; Aq. destill. 25·0. S. 1/2 do 1 strzykawki Pravaz'a co drugi dzień. (145).

Rp. Ac. arsenicos. 0·05; Piper. nigr. 5·0; Gummi tragacant. 1·0; Aq. destill. q. s. ut. f. pill. Nr. 100. S. 3 pig. dziennie — co 4 dni o jednę pigułkę więcej aż do 10 i z powr. (180).

Rp. Arsoferrin - Tektoletes. S. 3 razy po jednej.

Także Syr. kakodyl. comp. Szancer.

Polecają jodek potasu w wielkich dawkach, zaczynając od 3·00—5·00 pro die; co 2—3 dni zwiększając dawkę, dochodząc stopniowo do 15·00—20·00 pro die. W 4—6 tygodniu przy tem leczeniu zaczynają zwykle zmiany na skórze ustępować. Lekkie objawy zatrucia nie są przeciwwskazaniem do dalszego podawania leku.

Podawanie wielkich dawek jodku, potasu można najłatwiej zastosować:

Rp. Kali jodat 30,0; Ferr. citr amon 4,0; Strychnin nitr 0,02; Eleosach. ment pip 25,0. Aq. Flor aur ad 125. M. S. łyżeczkę na szklankę wody. (340).

Leczenie zewnętrzne ma za zadanie usunięcie: 1) łusek, 2) nacieku, 3) przekrwienia.

Celem usunięcia łusek polecamy ciepłe (30°—33° C.) kąpiele i zmywanie się w nich mydłem szarem lub salicylowem. Na pojedyńcze części ciała jak łokcie, kolana, można stosować obok tego plaster salicylowy lub smarowania tłuszczem (tran, oliwa salicyl.) i zawijania flanelą na noc.

Celem usunięcia nacieku smarowania codzienne:

Rp. Acidi pyrogal. 10·00; Naftalani 90·00. S. Maść. (320).

Rp. Chrysarobini 5·00—10·00; Cerae alb., Lanolini *āā* 40,0; Ol. Olivar. 30,0. S. Maść. (330—370).

Rp. Anthrarobin 10,0; Ac. salicyl., Ichtyol. *āā* 3,0; Vasel. fl., Lanolini *āā* 50,0. S. Maść. (450).

Jeżeli zmiany chorobowe na skórze są nieliczne, rozsiane, nadaje się dobrze smarowanie ognisk chorobowych:

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Chrysarobini 5·00; Traumaticini 50·00. S. Zewnętrznie. (270).

Rp. Lenirobin 5·0; Naftalani 95·0. S. Zewn. (380).

Rp. Eugallol; Aceton *āā* 10·0. S. Zewnętrz. (395).

Rp. Calc. carbon. praecip., Zinci oxyd. *āā* 20,0; Ol. Lini, Aq. Calcis *āā* 30,0; Chrysarobin. 10,0. S. Ciasto na skórę. (260).

W przypadkach uporczywych:

Rp. Ac. salicyl. 10,0;

Chrysarobini, Ol. Rusci *āā* 20,0; Sapon. virid., Vasel. fl. *āā* 25,0. S. Maść. (300).

Także maść Wilkinsona: **Rp.** Sulf. citrin., Ol. fagi (vel Anthrasoli) *āā*. 50·0; Sapon. virid., Axung. porci *āā*. 100·0; Pulv. cretae alb. 10·0. DS. Przez 6 dni pędzlem 2 razy dnia nacierać, 10 dnia kąpiel. (318—955).

Rp. Sulf. praecip., Ichtyol *āā* 5 0; Resorcin. 1,0; Zinc. oxyd., Amyl. trit., Vasel. fl., Lanolin. *āā* 25,0. Mfpasta. S. Maść. (280).

W razie powstającej dermatitis po użyciu któregokolwiek z powyższych środków, zaniechać dalszego używania, ograniczyć się do pudrowania skóry.

Na zmiany skóry głowy owłosionej: **Rp.** Ac. salicyl. 0,5; Sulfur. praecip., Anthrasol *āā* 2,0; Vasel. fl. 50,0. S. Maść, którą wciera pacyent codziennie, po poprzedniem usunięciu łusek zapomocą zmywań głowy wyskokiem mydl. (175).

Na twarz: **Rp.** Ac. salicyl. 0,5; Mercur. praecip. albi 2,5; Vasel. fl. 50,0. S. Maść. (150),

Rp. Calomelan., Tannini puri *āā* 3,0; Vasel. fl. 100,0. S. Maść. (195).

Rp. Zinc. oxyd., Amyl. tritic. *āā* 12,0; Vasel. fl. 25,0; Thigenol 5,0; Ac. salicyl. 0,5. Mf. pasta. S. Maść. (180).

W okresie wybuchu ostrego łuszczycy, nie używać środków drażniących silnie skórę bo łatwo powstają zapalenia powierzchowne skóry; ograniczyć się do polecenia kąpieli ciepłych i leczenia wewn.

Ptyalismus. — Ślinotok. Uwzględnić przyczynę (próchnienie zębów, zatrucie rtęcią, nerwice, choroby narząd. płciow., rdzenia pacierzowego, ucha i t. p.) Leczenie miejscowe polega na płukaniu ust środkami ściągając. (Tanina, Ałun, Siarkan cynkowy). Przy leczeniu ogólnem staramy się zadziałać na ośrodkowy układ nerwowy:

Rp. Atropini sulf. 0,01; Pulv. Rad. Althaeae q. s. ut f. pill. Nr XX. S. 3 r. dz. po 1 pig. (130),

Rp. Opii pulv. 0,02; Sacch. albi 0,3. Mfpulv. Dtdos Nr XV. S. Co 2 godz. proszek. (180).

Rp. Kali jodati 5,0; Aq. dest. ad 150,0. S. 3 razy dz. po łyżce stoł. (130).

Rp. Natri bromati 10,0; Aq. dest. ad 200,0. S. 3 r. dz. po łyżce. (110).

Purpura. Plamica. Uwzględnić przyczyny (zakażenia, zatrucia, charłactwo, gościec itp.). Leżenie w łóżku; dyeta posilna. Przy gwałtownym przebiegu — podskórne wstrzykiwania żelatyny (200 cm^3 $2^1/_2$% wodnego dobrze wyjałowionego rozczynu). Przy gośćcu, zimnicy i kile — odpowiednie leczenie swoiste.

Rp. Decoct. cort. Chinae reg. e 10,0 ad 180,0; Ac. sulfurici 5,0; Syrupi simpl. 15,0. MDS. Co 2 godz. łyżkę. (160).

Rp. Ergotini, Chinini ferro-citrici *āā* 5,0; Extr. et pulv. Liquir. *āā* q. s. ut f.

pill. Nr C. S. 3 r. dz. po 1 do 2 pig. (350).

Rp. Calcii chlorati 1,5; Aq. dest. 120,0; Syr. cort. aurant. 30,0. MDS. Co 2 godz. po łyżce stoł. (130).

Polecają też w razie znacznej utraty krwi — wlewania podskórne lub śródżylne fizyolog. rozczynu Na Cl lub przetaczanie krwi.

Pyelitis. Zapalenie miedniczek nerkowych. Jeżeli jest okres ostry zapalny: chory ma leżeć w łóżku, suche bańki w okolicy nerek, dyeta tylko płynna, przeważnie mleczna, najlepiej mleko pół na pół z wodą wapienną, picie wody: Bilińska, Giesshübler, Szczawnicka, Krościeńska, Luhaczowicka, Truskawiec (Naftusia), Wysowa; wystrzegać się kawy, herbaty, korzennych zapraw i napojów wyskokowych.

Przy cierpieniu przewlekłem dyeta mniej ścisła, z unikaniem jednak wszelkich napojów wyskokowych i korzeni, kąpiele letnie.

Wewnętrznie: środki balsamiczne i odwar ziół (zob. blenorrhoea), wreszcie środki odkażające drogi moczowe:

Rp. Saloli 0,5. Dtd. Nr. XX. S. 3 proszki dzien. (180).

Rp. Urotropin. (= a znacznie taniej Hexamethylentetramin), Saloli *āā* 0·3—0·5. Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 4—5 proszków dziennie.

Rp. Natri benzoici 5,0; Pulv. et Succi Liquir. q. s. ut. f. pill. XXX. S. Co 3 godz. 2 pigułki.

Rp. Ol. Haarlemensis 0,2. Dtd. Nr. XX ad caps. gelatin. S. 3—4 kaps. dz.

Rp. Helmitol 1·0. D. t. d. XII. S. 3—4 pr. dz. (320).

Pyrosis. Zgaga. Uwzględnić przyczynę (cierpienia żołądka). Podawać wody alkal. (Vichy, Karlsbad, Bilin, sztuczne wody Rzący i Chm. Nr. II, III, XXII, XXIII), sodę (na koniec noża), sól Vichy, magnezyą. Popijać mleko łykami.

Rachitis. Krzywica. Najwięcej skuteczne pielęgnowanie i żywienie. Dzieci z krzywicą powinny być jak najwięcej na powietrzu w ubraniu lekkiem, zamiast pierza materace z włósia; przy craniotabes: poduszeczka z włósia z wyciętym otworem na główkę. Przy skrzywieniach kręgosłupa i załamaniu kończyn — nie pozwalać dzieciom bez podpory siedzieć, a próby ze staniem i chodzeniem bardzo ostrożnie zaczynać. W razie obfitych potów zmywać ciało a zwłaszcza tyłogłowie, kilka razy gąbką zmaczaną w zimnej wodzie i dobrze wyciśniętą.

Młodszym dzieciom nie podawać pokarmów mącznych. Drugim ważnym czynnikiem są kąpiele, jeżeli nieżyt oskrzeli nie przeszkadza. Daje się je w połączeniu ze słodem ($^1/_2$ litra) i solą ($^1/_2$—$^1/_4$ do 1 funta na 20 litrów) z dodatkiem ziół aromatycznych; w razie niedokrwistości sole żelaziste, kąpiele (26^0 R.) z soli borowinowej (Mattoniego), (tabletki do kąpieli igliwiowe,

solankowe fabr. »Tlen«) na tydzień 2—3 razy, nigdy na noc. Phosphosal »Jahr« (pół do 1 puszki na kąpiel).

Nieżyt oskrzeli leczyć naparem ipecac., senegae, liquor amm. anis.

Kurczowi głośni energicznie zapobiegać, (zob. Laryngospasmus). Skrzywienia kończyn często wśród ogólnego leczenia ustępują, w razie przeciwnym wymagają leczenia gimnastycznego, ortopedycznego, szyn, gorsetów i t. p.

Rp. Phosphori 0·01; Ol. jecor. aselli 100·00. DS. 1—2 łyżeczek dziennie. (140).

Rp. Phosphori 0·01; Ol. amygdal. dulc. 30·00; Gum. arab., Sacchari *āā.* 15·00; Aq. dest. 40·00. M. f. emulsio. D. in vitro coeruleo. DS. Jednę łyżeczkę na dzień. (240).

Rp. Phosphori 0·06; Alcohol. 20·00; Spir. menth. 0·50; Glycerin. 60·00. DS. 3 razy dziennie po 6 kropli — (Co tydzień o kroplę więcej aż do 10). (180).

Także Lecithin Clin (in pillulis, granulis), Ferrophosphat E. Matula, Protylin Roche, Sanguinal Krewel, Lecithin-perdynamin i t. p.

Rp. Aq. pyrophosphatis ferri et sodae. S. 3 razy dz. łyżeczkę. Dalej:

Rp. Ferri pyrophosphor. 0·05—0·10 (lub Ferri lactici 0,03—0,10); Sacchari lactis 0·20. Mfp. Dtur. tal. dos. Nr. XV. S. 2 proszki dziennie. (175).

Rp. Calcar. phosphor. 30·00; Ferri lactici 2·00; Sacch. lactis. 30·00. Mfp. S. 3 razy dziennie na koniec noża. (165).

Rp. Bismut. subnitrici, Carbonat. calcar. *āā.* 1·50. Mfp. Div. in dos. N. X. S. Co 4 godziny proszek (w razie uporczywego nieżytu przewodu pokarmowego). (140).

Rp. Pastilli jodo-ferrati comp. Jahr. scatul. orig. S. 1—4 kołacz dziennie.

Rp. Syr. mangan. ferr. pept. fabr. Matula. S. Wiadomo.

Rp. Fortossan tabl. S. 3 tabl. dz. w mleku.

Rp. Ovomaltine (Wagner) scatul. orig. S. 2—3 r. dnia 1—2 łyżeczek w mleku lub wodzie mineralnej.

Rp. Phytin tabl. S. 3—4 tabl. dz.

Ren migrans. N e r k a r u c h o m a. Uwzględnić przyczynę. W razie znacznego wychudzenia — leczenie tuczące. Przy opadnięciu trzew po porodach — noszenie opaski podnoszącej zwisający brzuch na szelkach. Przy bólach krwotokach — leżenie nawznak. Ewent. zabiegi chirurg.

Rheumatismus articulorum. G o ś c i e c s t a w o w y.

1. Acutus.

Chory bezwarunkowo ma tak długo pozostać w łóżku, dopóki gorączka nie minie, obrzęki się nie zmniejszą i bóle nie ustąpią.

Ze środków najprędzej działających polecają: antipyrinę z natr. salicylicum po 0·50, dziennie takich proszków 4—6. Jeżeli obawiamy się zapadu po silnych dawkach antipyriny, to lepiej

dodać do każd. proszku 0·15 coffeini natrosalicylici.

Dalej stosować można samo natr. salicyl. 5·0—6·0 pro die, acid. salicyl. 4·0—5·0 pro die, phenacetin po 0·50, po 4—5 proszk. dzien., antinervin 0·50, 3 r. na dz., aspirin, hydropyrin do 5,0 *p. die.*

Rp. Salipyrin 0·50. DS. Kilka razy dzien. proszek.

Rp. Aspirini 0·50; Dent. tal. dos. Nr. XV. S. 3—5 i więcej proszk. dzien. (225).

Rp. Tabl. Aspirini à 0,5. Dtd. Nr. XX. (Lag. orig. unam f. Bayer). S. Jak wyżej. (Chcąc otrzymać aspirynę znacznie taniej, wymieniamy w recepcie tylko jej skład chem. — Acid. acetico salicylic).

Rp. Hydropyrini Richter in pastillis à 0·50 in lag. orig. S. 3—5 koł. dz.

Polecają też Regenerol.

Nadto okłady lodowe na bolesne stawy, lub ciepłe okłady. Sprawia też ulgę podskórne wstrzyknięcie w okolicę stawu kilku strzykawek Pravaza 1% kwasu karbolow. lub przystawienie Empl. cantharid. (po nakłóciu pęcherzy aseptyczny opatrunek). Pędzlowanie jodyną i zawijanie w watę. Smarowanie stawów mieszanką chloroformową, ichtyolem i naftalanem.

Dobre wyniki daje zwłaszcza, gdy podawanie natr. salicyl. jest z jakichkolwiek powodów przeciwwskazane, zewnętrznie na chory staw stosowane methylium salicylicum (sztuczny ol. gaultheriae). Płyn ten czysty kroplami (50—120 krp. i więcej) nakapać na chory staw i natychmiast przykryć kawałkiem papieru gutaper., watą i opaską flanelową. Raz lub dwa razy na dobę. Wsysa się do skóry niezmiernie szybko. Polecają też maść:

Rp. Ac. salicyl. 5,0; Vasogen puriss. spiss. 50,0. S. Maść. (220).

Podobnie działa mesotan Sapomenthol Matula, Samol (15% maść salimentolowa), Liniment. menth. bals. comp., Menthosalan Jahr.

Jeżeli równocześnie występują bóle w nerwach jako powikłanie gośćca ostrego w postaci polyneuritis, dawać:

Rp. Natr. salicyl. 5·0; Kal. jodat. 1·0—2·0; Aq. dest. 200·0. MS. Wyżyć przez dzień. (120).

Nadto leczenie wszelkich powikłań w odpowiedni sposób, zwłaszcza zapaleń osierdzia, opłucnej i t. p.

2. *Chronicus.*

Obok środków wyż wymienionych i kali jodatum —3·0 pro die, polecić ciepłe kąpiele, kąpiele z soli borowinow. (fabr. »Tlen« lub Mattoniego), pędzlowanie jodyną, masaż stawów maścią jodową, ruchy bierne, wysłanie chorego do czeskich Cieplic, Trenczyna, Piszczan, Swoszowic, Truskawca, Warasdin-Töplitz, Lubienia.

Rp. Ichtyoli 10·00; Ung. paraffin. 90·00. Mf. ung. DS. Maść. (260).

Rp. Sapomenthol fabr. Matula. S. Wiadomo.

Rp. Trae colchici 1·00; Trae aconit. 3·00; Trae opii 2·00. DS. 3—4 razy po 15—20 kropli. (100).

Rp. Exalgin 2·50; Alcohol menth. 15·00; Aq. dest. 100.00; Syr. simpl. 30·00. S. Co godz. łyżkę. (240).

Dużo więcej, niż po środkach wewn. i rozmaitych wcieraniach, spodziewać się możemy po procedurach gorących, jak: łaźnie parowe, kąpiele gorące lub t. zw. okłady parowe miejscowe, które się uskuteczniа w sposób następujący: chory staw owijamy flanelą, na którą nakłada się opaskę lub ręcznik zmaczane we wrzącej wodzie i lekko wyżęte; na to zaś znowu flanela. Gdy okład zaczyna ziębić, zmienić go. Nie zapominać również o masażu, gimnast. leczniczej i elektryzacyi. Ew. leczenie emanacyą radu (w Krakowie w Leczn. związk.).

Rheumatismus musculorum. Gościec mięśniowy. Wewnętrz. można podać mierne dawki natr. salicylic., antipyriny, phenacetyny, hydropyriny, a obok tego działać miejscowo przez wcieranie maści kojących, mięszanki chloroformowej. Kąpiele ciepłe i borowinowe (fabr. »Tlen» lub sól borowin. Mattoniego), zawijania w koce, łaźnia parowa, masaż, prąd elektryczny, kąpiele ciepłe lub siarczane. Cieplice w Czechach i na Węgrzech, Piszczany, Truskawiec, Swoszowice, Lubień.

Rp. Aspirini 0·50—1·0. Dent. tal. dos. Nr. XII. S. 3 proszki dziennie. (186—260).

Rp. Chloroform., Ol. olivar. *āā*. 10·00; Tinct. opii simpl. 5·00. DS. Do wcierań. (100).

Rp. Trae bellad. 1·50; Bals. vitae Hoffmana 80·00; Chloroform. 20·00. DS. Do wcierań. (240).

Rp. Veratr. 0·30; Chloroform. 15·00; Mixt. oleos. balsam. 80·00. DS. Do wcierań. (280).

Rp. Sapomenthol fabr. Matula. D. in lagena orig.

Rp. Mesotan.; Ol. oliv *āā* 15·0. S. 3 razy dzien. wcierać. (230).

Rp. Jothioni, Spir. vini r. *āā* 15·0. S. Do pędzlowania. (570).

Podobnie także Salimentol lub Samol (15% maść salimentolowa.

Rhinitis. Nieżyt nosa. *Acuta*:

Środki napotne, miejscowo pędzlowanie 2—5% kokainą lub wprowadzanie długich tamponików z waty zanurzonych w rozczynie kokainy, zakraplanie do nosa Kokainy 2% czystej, Adrenaliny lub Adrenaliny z Kokainą, pędzlowanie Koryfiną i t. d.

Chron. hypertrophica.

Zbadanie nosa od tyłu, by się o stanie przerostu przekonać. Leczenie miejscowe tuszowaniem z lapisu 2—10%, przestrzykiwanie nosa rozczynem soli kuchennej, kw. borowego lub też mieszaniną:

Rp. Natr. salicyl. 10,0; Natr. chlorat., Natr. hydrocarbon. *āā* 45,0. S. 2 łyżeczki proszku na litr wody.

Obok tego wziewania rozczynów alkaliczn. z dodatkiem Ol. Menthae.

W razie znaczniejszego

stopnia przerostu błony śluzowej — przypalenie galwanokauterem, wycięcie pętlą lub nożyczkami.

Zobacz także Catarrhus narium.

Ruptura membr. tympani. Pęknięcie błony bębenkowej skutkiem urazu zrasta się zwykle w krótkim czasie samoistnie i nie wymaga żadnego szczególnego leczenia prócz noszenia w uchu przez jakiś czas tamponika z gazy jodoformowej, lub wyjałowionej. Absolutnie przeciwwskazane jest przestrzykiwanie ucha. Z chwilą wystąpienia ropienia — leczenie jak przy Otitis media perforativa.

Salpingitis acuta. (Ostre zapal. trąbki usznej). Z początku w leczeniu należy przedewszystkiem uwzględnić istniejące równocześnie prawie zawsze schorzenia błony śluzowej nosa i gardła. Po przejściu okresu ostrego, wpędzanie powietrza do trąbki cewnikiem lub sposobem Politzera.

Salpingitis chronica. (Przewlekły nieżyt trąbki usznej) prawie zawsze połączony jest z przewlekłym nieżytem ucha środkowego.

Leczenie winno polegać przedewszystkiem na leczeniu zmian w gardle, nosie, jamie noso-gardłowej. Miejscowo – kateteryzacya. W razie dłużej utrzymującego się zwężenia trąbki, rozszerzanie jej i miesienie błony śluzowej.

Scabies. Świerzb. U dorosłych polecić po dokładnem wymyciu mydłem w kąpieli wcierać 4 razy co 12 godz. jednę z niżej podanych maści, zwróciwszy uwagę na to, by maść została dokładnie wcieraną, zwłaszcza między palcami, w dłonie, staw nadgarstkowy, łokcie, pachy, pośladki, prącie, okolice stawu kolanowego i stopowego.

Rp. Naphtol 10·00; Naftalani 90·0. S. Maść. (290).

Rp. Naphtol-beta 10,0; Spir. Vini rectif. 100,0. S. Zewn.; po zapędzlowaniu posmarować skórę lanoliną. (160).

Rp. Flor. sulfuris, Olei fagi (lub Anthrasol) *āā.* 40·00; Saponis viridis, Axungiae porci *āā.* 80·00; Cretae albae 5·00. S. Maść. (220—716).

W praktyce ubogich Solutio Vlemingkx (300), którym-to płynem chory powinien się natrzeć 3—4 razy.

Rp. Styrac. liquidi, Sulfur. praecip., Cretae *āā* 20·0; Vaselini 50·00. S. Maść. (210).

Rp. Styrac. liq., Ol. Amygd. *āā* 50,0. S. Maść (dla dzieci). (310).

Rp. Balsam. peruvian., Styrac. liquid. *āā* 50·0. S. Zewnętrznie. (485).

Peruol; Mydło peruolowe 40%; Peruscabinum.

U dzieci zwrócić uwagę na to, by obok miejsc powyżej wskazanych równie dokładnie wetrzeć maść w stopki, poczem leczyć często pozostające wypryski.

Scarlatina. Płonica. Ścisłe odłączenie chorych, aż do zupełnego złuszczenia, t. j. 5—6 tygodni, poczem należy mieszkanie odwie-

trzyć, okna, podłogi wymyć 5% kwasem karbolowym lub formaliną.

Pokój troskliwie przewietrzać, ciepłota 13—14° R. wystarcza, bieliznę można często zmieniać.

Za pożywienie: mleko, (ew. z Ovomaltiną Wagnera), kleiki, po ustąpieniu gorączki dyeta pożywniejsza, lecz nie zaraz mięsna. Za napój podawać można czystą wodę, kwaski. Płukanie gardła częste 2% kw. borowym, 2% kali chloricum, 3% perhydrolem; podawanie Past. Formamint lub Formarom past. Jahr. W razie silnej gorączki zimne okłady na głowę, chinina, natr. salicyl.

Na obrzęki gruczołów okłady z liqu. aluminis acet., wcieranie szarej maści. Skoro tylko wystąpi chełbotanie, przecinać. W razie znacznego swędzenia — nacieranie lanoliną lub waseliną.

Drgawki, majaczenia uspakajać okładami z lodu; lewatywami z chloralu (0·50: 50·0). W razie zapadu, osłabienia serca: koniak, mocne wina, czarn. kawa, kamfora.

Zmiany na błonie śluzowej gardła leczyć płukaniami, pędzlowaniami, wdmuchiwaniem Pyocyanase. Zastrzykiwania surowicy przeciwbłoniczej w przypadk. tych nie odnoszą żadnego wyniku, natomiast w nowszych czasach zalecają stosowanie surowicy przeciwpaciorkowcowej (Bujwida).

Powikłania z wysiękiem opłucnej, błony brzusznej, zapaleniem stawów, chorobami ucha, rakiem wodnym, zapaleniem nerek — zob. odpowiednie rozdziały.

Rp. Natr. salicyl. 3·00; Aq. dest. 100·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (105).

Rp. Liquor. ammon. anis.; Aether. sulfur. *āā*. 5·00. MDS. Co 2 godz. po 10 kropli w czarnej kawie. (90).

Rp. Camphor. 0·50; Spir. vini, Aq. dest. *āā*. 5·00. MDS. Do podsk. wstrzyk. (150).

Rp. Acidi benzoici 0·20; Sacchari 2·00. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. Co 2 godz. proszek. (165).

Od początku płonicy należy mocz codziennie badać. Od pierwszej chwili zapalenia nerek dawać dużo mleka.

Po stwierdzeniu białkomoczu postawić 5—10 suchych baniek. Dopóki w osadzie z moczu znajduje się wiele ciałek krwi i wałeczków, nie podawać leków moczopędnych, lecz ściągające.

Rp. Acidi taninici 0·50; Chinin. sulfur. 1·00; Sacchari 2·00. Mfp. div. in dos. Nr. VI. S. 3 pr. dziennie. (135).

Rp. Chinini tannici 1,0—3,0. Div. in dos. Nr. X. S. 3 r. dz. pr. (110—130).

W razie silnego krwawienia:

Rp. Liquor. ferri sesquichl. gtts. X; Aq. cinnamom., Syrup. simpl. *āā*. 50·00. S. Co g. łyżeczkę. (110).

Rp. Ferropyrini 1·00; Aq. dest. 100·00. S. Co 3 godziny łyżeczkę. (125).

Jeżeli się pojawia znaczna puchlina, lub ucisk na płuca, podawać wcześnie leki moczopędne:

Rp. Infus. fol. digital. e 0·20 ad 100·00; Liquor. kali

acet. gtts. XX; Syrup. simpl. 15·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (130).

Rp. Diuretini 2·00; Aq. destill. fervid. 100·00· S. Co godz. łyżeczkę. (150).

Można też używać w razie dłużej trwającej puchliny, kąpieli na 29° R., 5—10 minut i zawijania w koce na 2—3 godziny; przeciwwskazanie stanowi tylko stan serca; w kąpieli dawać zimne okłady na głowę. Wewn. podać:

Rp. Pilocarpini 0,02; Aq. destill. 80,0. S. Co godzina po łyżeczce. (90).

W razie mocznicy (uraemia) kąpiel gorąca z zimnemi zlewaniami, silny środek przeczyszczający, venaesectio, pijawki, lewatywa z Chloralhydratu.

W ciężkich przypadkach działać korzystnie ma wstrzyknięcie śródżylne Salvarsanu.

Scorbutus. Gnilec. Dobre powietrze i dobre pożywienie, podawać dużo zielonej jarzyny (sałata, szpinak itp.), owoce, lemoniada z cytryn. Mleko w dużych ilościach z Ovomaltiną Wagnera. Wino, piwo. Letnie kąpiele. Płukanie ust roztworami lekko ściągającymi (kali chloric., acidum boricum). Pędzlowanie: tra ratanh. W ciężkich przypad kach leki pobudzające, kamfora, eter, wino często podawać. Na nacieki krwawe stosujemy okłady wysychające z płynu Burowa.

Rp. Dct. cort. chinae e 10·00 ad 150·00; Ac. sulf. dil. 2·00; Syrup. rub. id. 20·00. MDS. Co g. łyżkę. (150).

Rp. Kali citrici 4·00; Aq. destill. 180·00; Syr. rub. idaei 20·00. S. Co godz. łyżkę. (110).

Rp. Ergotini puri 2·00; Aq. dest. 180·00; Syr. Cort. Aurant. 20·00. DS. Co 2 godz. łyżkę. (180).

Rp. Liquor. ferri sesquichl. 2·00; Aq. cinnamom. 200·00; Syrup. sacchari 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę. (170).

Leczenie następowe wymaga dłuższego podawania: żelaza, przetworów chinow., dobrego żywienia i kąpieli.

Scrophulosis. Zołzy. Przestrzegać odpowiedniego żywienia u dzieci mniejsz., starsze dzieci żywić mięsem, mlekiem, kawą żołędziową, dać nieco wina czerwonego, owoce, jarzyny lżejsze. Suche mieszkanie przewietrz.

Dzieci blade, chude, mogą używać więcej tłuszczów, podać tran. Lepiej odżywionym tran z dodatkiem trae jodi. Zaprzestać jednak tranu przy braku apetytu, biegunce, gorączce. Tran dawać w godzinę po jedzeniu $^1/_2$—1 łyżki, małym dzieciom w emulsyi, po 3 tygodniach przestawać na kilka dni.

Jeżeli dzieci nie znoszą tranu lub są przeciwwskazania, podawać przetwory jodu z żelazem, ekstrakt słodowy (1—2 łyżeczek 2 razy dzien.), Jodglidine ($^1/_2$—1 tabl. dzien. w mleku), Jod Fersan w pastylkach, Jodipin 10% (łyżeczkę dziennie), Lecytynę, Past. jodoferr. Jahr, Arsentriferrol Gehe (2—3 łyżecz.), Jecoferrol, (3 łyżki dziennie). Liq. mangano ferri pepton. Matula, Liq. sanguinal Krewel, mleko z Ovomaltiną Wagnera.

W lecie pobyt na świeżem powietrzu, wody mineralne, jodobromowe lub słone (Rabka, Iwonicz, Rymanów, Ciechocinek, Luhaczowice) tak do kąpieli, jak i do picia.

Kąpiele z soli z dodatkiem soli iwonickiej, rabczańskiej, rymanowsk., soli borowinowej Mattoniego (po $^1/_2$—1—2 funtów), fabryki »Tlen« i dra Sedlitzkiego tabletki do kąpieli, Phosphosal Jahr (scatulam); kąpiel na 27° R. przez 15—20 minut.

W obrzmiałe gruczoły wetrzeć na wieczór łyżeczkę mydła szarego (Sapo kalin.) i zmyć rano i tak przez szereg dni, dopóki nie będzie większej bolesności.

Rp. Jothioni 2,0; Lanolini Vaselini *āā* 20,0. Mfung. 5. Maść. (230).

U dzieci niegorączkujących zastosować można leczenie s t a r ą t u b e r k u l i n ą (A. T.), poczynając od małych dawek ($^1/_{100}$—$^1/_{20}$ mgr.) przyczem stale kontrolować ciepłotę co 2 godziny.

Choroby towarzyszące jak: Conjuctivitis, Keratitis, Otitis i t. p. obok ogólnego leczenia leczyć miejscowo (zob. odpowiednie rozdziały).

Septicaemia. P o s o c z n i c a. Wstrzykiwania do żyły wyjałowionego rozczynu fizyologiczn. soli (0·8%) codzień 1 litr. Po wstrzyknięciu następuje odczyn w postaci dreszczów i gorączki, ale skutek ogólny ma być dobry. Jest to przepłukiwanie krwi zakażonej, zalecane przez lekarzy francuskich. Zalecają także merkuryalizacyą ustroju przez wcieranie szarej maści. Inni podają kalomel, lub w dużych dawkach przetwory salicylowe. Mimo wątpliwych wyników wskazane jest zastrzyknięcie surowicy Marmorka lub Bujwida, Eichhorst poleca:

Rp. Chin. mur. 5·0; Hydrarg. bichlorat. corros. 0·20; Extr. et pulv. rad. gent. *āā*. q. s. ut. f. l. a. pill. Nr. XX. S. 2 pigułki dzien. (200).

Singultus. C z k a w k a. Uwzględnić przyczynę (przepełnienie żołądka pokarmami, oziębienie całego ciała, nerwice, choroby żołądka, jelit, otrzewnej, śródpiersia, rdzenia pacierzow. i mózgu, otrucia). W lekkich przypadk. do usunięcia czkawki wystarcza wstrzymanie oddechu, uderzanie w grzbiet, parcie przy zamkniętej głośni, wyciągnięcie silne języka, ogrzanie ciała, szybkie żucie kawałka cukru umaczanego w occie, połykanie wody zimnej przy równoczesnem szczelnem zatkaniu obu przew. usznych zewnętrznych. Jeśli mimo to czkawka utrzymuje się, musimy uciekać się do środków narkot. (duże dawki bromku potas., makowca, morfiny, wdychanie kilku kropli chlorof. na wacie).

Rp. Morphii muriat. 0,03; Kali brom. 2,0; Aq. Chlorof. satur., Syr. Citri *āā* 30,0; Aq. Menth. pip. 100,0. MDS. Łyżeczkami od kawy zażywać. (190).

Sinuitis (maxillaris, ethmoidalis, sphaenoidalis, frontalis). Leczenie zachowawcze polega na ułatwieniu odpływu wydzieliny z jam, stosujemy więc środki zmniejszające obrzęk błony śluzowej, jak przedewszystkiem Kokaina z Adrenaliną. Stosujemy je albo w postaci inhalacyi (natryskiwań nosowych), lub też wacik zmoczony w 10% rozczynie Kokainy wraz z Adrenaliną (w stosunku 10:1) wkładamy do nosa w okolicę otworu odpowiedniej jamy bocznej komunikującego z jamą nosową; powtarzamy ten zabieg kilka razy dziennie. Obok tego w razie bólów głowy podajemy wewnątrz Aspirynę. W razie istnienia wydzieliny ropnej przestrzykiwanie odpowiednich jam. Gdy środki te nie prowadzą do celu, wskazane są odpowiednie zabiegi chirurgiczne.

Przy ropnem zapaleniu sinus frontalis, sphaenoidalis, cellulae ethmoidales, liczyć się musimy z możliwością przeniesienia się sprawy zapalnej na opony mózgowe.

Soor. Czyste utrzymanie ust, przemywać po pokarmach, dobre pokojowe powietrze.

Po usunięciu mechanicznem grzybków (miękkiem płótnem zwilżonem w zimnej wodzie) pędzlować:

Rp. Natr. biborac. 2,5; Glycerini 10,0. S. Pędzlować 3 razy dz. (100).

Wewnętrznie podawać:

Rp. Resorcini 0,3; Aq. dest. ad 100,0. S. Co 2 godziny łyżeczkę. (95).

Spasmus glottidis zob. **Laryngospasmus.**

Spermatorrhoea, zob. **Pollutiones.**

Stenocardia. Dusznica bolesna. Leczenie samego napadu polega na wygodnem ułożeniu chorego, usunięciu uciskając. ubrania, podaniu choremu trochę czarnej kawy, łyżkę wina lub koniaku. Podskórnie wstrzyknąć morfinę, lub dać do wziewania trochę chloroformu. Najracyonalniej jest stosować równocześnie środki nasercowe szybko działające i narkotyczne, a więc zastrzyknąć równocześnie kilka strzykawek Ol. camphorat. oraz 0·01—0·02 morfiny.

Na okolicę serca synapizmy, okład gorący, rozcierać kończyny, dać lewat. z soli. Można też dać do wziewania kilka kropli amylnitritu, pyridiny. Polecają też wewn. wśród napadu: Nitroglicerynę w rozczynie 0·01 na 10·0 z tego 5—20 kropli na raz, lub pastylki nitroglicerynowe po 0·001. $\frac{1}{2}$—1 pastylki.

Następnie leczyć chorobę przyczynową, najczęściej więc: miażdżycę, wady sercowe, choroby nerwowe i zatrucia przewlekłe tytoniem, kawą i herbatą. Jeśli przyczyną dusznicy bolesnej jest miażdżyca tętnic, podajemy przetwory jodowe (patrz Arterioscleros.). Nothnagel poleca:

Rp. Natr. nitr. 2,0; Aq.

Menth. pip. 100,0. S. 3 razy dz. po łyżecz. od kawy. (140).

Zalecają też używanie przez czas dłuższy Diuretyny samej lub z Chininą.

Rp. Diuretini Knoll 0,5 do 0,7; Chin. mur. 0,15. Mfp. Dtd. Nr. XXX. S. 3 proszki dz. (przez 10 dni, poczem 5 dni przerwy, a następnie ew. powtórzyć). (640—780).

U niektórych chorych działa dobrze:

Rp. Agurin 6,0. Div. in dos. Nr. XII. S. Kilka proszków dz. (480).

Podczas ataku najpewniej działa zastrzyknięcie morfiny (0,01—0,02), ewent. równocześnie zastosować Ol. camphor. Polecają także:

Rp. Pastil. Nitroglycerini à 0,0005. S. Podczas ataku 1 past., ewent po $^1/_2$ godz. druga.

Rp. Nitroglycerini 0,1; Spirit. Vini 10,0. S. 2 do 3 kr. w kieliszku wody. (110).

Rp. Amylnitrit guttas III. Dtd. in ampull. vitr. Nr. X. S. Zawartość jednej ampułki wylać na chustkę do nosa i wdychać pary aż do zaczerwienienia twarzy.

Angielscy autorowie zalecają także:

Rp. Erythroli tetranitrici 0,2; Extr. et Pulv. Gent. q. s. ut f. pil. XX. S. 3 pigułki dziennie; w razie napadu naraz 2—3 pig. (250).

Ulgę mają przynosić także gorczyczniki stosowane na piersi i plecy, zanurzenie rąk i nóg do gorącej wody, gorące okłady na okolicę serca i t. p.

Sterilitas. Bezpłodność. Leczenie musi być wyłącznie przyczynowe.

U kobiet przyczyną bywają: niedorozwój macicy, zastarzała Endometritis, zwężenie ujścia macicy, dysmenorrhoea membr., zapalenia, zgięcia i nowotwory macicy, schorzenia przydatków, vaginismus, otyłość i t. p.

U mężczyzn — impotentia coeundi, azoospermia, przebyte zapalenia lub gruźlica jąder, zmiany w sterczu, żylaki powrózków nasiennych, wodniaki jąder, przewlekła rzeżączka itp.

Stomatitis catarrhalis. Czyste utrzymanie ust, pędzlowanie 1% kal. chlor. Zimne potrawy, wyrwać psujące się zęby, u niemowląt zaprzestać wycierania jamy ustnej szmatkami.

Stomatitis ulcerosa. Stomacace. Wrzodzienie ust, dzięgna. Pędzlowanie pojedyńczych owrzodzeń rozczynem kali hypermang. (0·12:20·0) 5—6 razy dziennie, lub lepiej nawet przestrzykiwanie jamy ust za pomocą irrygatora.

Rp. Trae myrrhae; Trae ratanh. *āā.* 10·00. S. Do pędzlowania. (90).

Rp. Acid. salicyl. 5·0; Aquae dest. 500·0. S. Woda do płukania ust. (150).

Rp. Saloli 3·0—5·0; Spiritus ad 100·0. S. łyżeczkę na szklankę wody do płukania. (160).

Wewnętrznie: kali chloricum (1·0—3·0 na 120·0 aquae pro die).

Strabismus concomitans. Zez towarzyszący

Strabismus convergens. Zez towarzyszący zbieżny, występujący zazwyczaj w dziecięcym wieku na tle hypermetropii, zwalcza się przez całkowite lub prawie całkowite wyrównanie tejże hypermetropii zapomocą szkieł, które mają być stale noszone. Jeżeli pod wpływem szkieł zez się wyrównywa, zalecić ćwiczenia stereoskopowe (obrazki Krolla, Dahlfelda lub Pflugka) dla przywrócenia lub utrwalenia widzenia binokularnego. Jeżeli zez stale jednostronny i oko zezujące bardzo mało widzi, zalecić wiązanie oka niezezującego i ćwiczenie oka drugiego w samoistnem patrzeniu. Jeżeli pomimo tych środków zez nie ustępuje ani się nie zmniejsza, leczyć operacyjnie, lepiej dopiero po 10-ym roku życia (tenotomia ścięgna mięśnia przykurczonego lub antepozycya antagonisty). Po tenotomii powinno się zostawić mały stopień zeza (5—10°), który się następnie z biegiem czasu samoistnie wyrównywa. Po operacyi należy prowadzić dalej ćwiczenia stereoskopowe i monokularne oraz dalej używać szkieł.

Strabismus divergens. Zez rozbieżny, występujący najczęściej na tle myopii, wymaga w pierwszym rzędzie wyrównania wady refrakcyi zapomocą szkieł i również ćwiczeń stereoskopowych i monokularnych. Środki te jednak najczęściej nie wystarczają i trzeba wykonać bądź to tenotomię m. recti externi (która może usunąć tylko mały stopień zeza rozbieżnego), lub lepiej antepozycyą m. recti interni na jednem lub nawet na obu oczach.

Strabismus sursum — et deorsum vergens wymaga również przedewszystkiem leczenia operacyjnego.

Strabismus paralyticus. Zez porażenny. Wobec porażeń mięśni ocznych należy przedewszystkiem uwzględnić etyologię i stosownie do tła zalecić rtęć, jod, aspirynę, leczenie napotne, zdrojowe itp. Miejscowo faradyzować mięsień porażony, o ile jest dostępny, zapomocą elektrody Erba, lub lepiej stosować prąd stały 2—5 miliamperów — 5 minut 1 raz dziennie. Dopóki porażenie nie ustąpi, powinien chory nosić szkła wykluczające, t. j. przed okiem zezującem — szkło matowe lub czarną kitajką zaklejone dla uwolnienia się od męczącej diplopii.

Przy małych stopniach zeza porażennego można usunąć podwójne widzenie za pomocą pryzmatów. Do zabiegów operacyjnych nie należy się uciekać przed upływem dłuższego czasu i dopiero po wyczerpaniu wszystkich innych sposobów leczniczych.

Struma. Wole. Z leczeniem wewnętrznym wola trzeba być bardzo ostrożnym i nie czynić tego szablonowo, bo nieoględne stosowanie np. jodu powodować może ciężkie przypadłości a nawet wystąpienie

choroby Basedowa. Przedewszystkiem trzeba ostrożnymi dawkami preparatów tarczycy stwierdzić jakiego rodzaju jest powiększenie gruczołu. Do leczenia wewnętrznego nadają się głównie t. zw. hypothyreozy czyli t.zw. fizyologiczne wola (n. p. w czasie dojrzewania, ciąży i t. p.), natomiast absolutnie unikać należy wewnętrznego leczenia tam, gdzie mamy do czynienia z nadmiarem wydzielania gruczołu, dalej przy formach wola zwyrodniałych (torbieie) a wreszcie tam gdzie wole uciska na organa sąsiednie (operacya).

Stosując jod należy unikać wogóle preparatów nieorganicznych tak zewnętrznie jak wewnętrznie, a stosować lepiej jodothyrynę, thyraden, preparaty gruczołu tarczykowego i t. p. Zwrócić uwagę na wodę do picia, nie zwlekać z operacyą.

Sycosis barbae. Figówka. Włosy krótko ostrzyc, skórę przez parę dni rozmiękczać za pomocą maści Hebry, oliwy salicylowej 2%, kataplazmów, później codziennie częściowo włosy z miejsc zajętych wyrywać, ropnie nacinać, a czasem nawet wyskrobać i stosować równocześnie nalewkę jodową.

Rp. Hydrarg. sublimat. corr. 0·10; Spir. vini rect., Glycerin. p. *āā*. 75·0. S. Rano i wieczór wetrzeć. (190).

Rp. Euresol 10·0; Aceton 50·0. S. Zewnętrz. (390).

Rp. Cupr. acetic. 0·30; Ung. simplic. 10·0. M. f. ung. S. Maść; wcierać rano na noc przykładać: (110).

Rp. Ac. tannic. 2·0; Sulf. praecipit. 4·0; Zinc. oxydat., Amyl. tritic. *āā*. 7·0; Vaselin. flav. 20·0. M. f. pasta. S. Maść. (132).

Rp. Ol. rusci 3·0; Ac. salicylic. (s. Resorcin.) 1·50; Axung. porcin. 30·0; M. f. ung. S. Maść. (120).

Rp. Resorcin. resubl. 1·0; Hydr. sublim. corr. 0·10; Zinc. oxydat., Amyl. tritici *āā*. 7·50; Vaselin flavi 15·0. M. f. pasta. S. Maść. (130).

Rp. Acid. salicyl. Ichtyol *āā* 1,0; Zn. oxyd. Amyl. oryz. *āā* 7,0; Vaselini 14,0; Hydrarg olein 5% 28,0. M. f. ung. S. Maść. (205).

Leczenie trwać musi tygodnie nawet miesiące, poczem jeszcze brodę golić należy przez kilka miesięcy.

Syphilis acquisita. Kiła, syfilis, przymiot.

W r. 1910 Ehrlich w myśl swej idei (therapia sterilisans magna) zastosował do leczenia kiły nowy przetwór arszenikalny (dwu-oxy-dwuamido-arsenobenzol) pod nazwą *Nr. 606 Ehrlich-Hata*, wzgl. *Hy 606*. Przetwór ten stosuje się w postaci jednorazowego wstrzyknięcia miąższowego wzgl. śródżylnego w dawce 0,3—0,7. Obecnie jest w użyciu pod nazwą neosalvarsanu »914« przetwór usuwający szybko objawy chorobowe nadaje się do leczenia każdego okresu kiły. Przyrządzenie do leczenia łatwe, gdyż środek ten nie wymaga neutralizacyi i dobrze rozpuszcza się w wodzie. Do wle-

wań śródżylnych stosuje się w dawkach od 0,15—0,75 u mężczyzn, u kobiet do 0,6. Do wstrzykiwań śródmięśniowych należy używać 5% rozczynu neosalvarsanu. Przeciwwskazanie do leczenia tą metodą stanowią ciężkie schorzenia narządu krążenia, nerek i oczu oraz ogólne wyniszczenie.

Zwykłe leczenie kiły jest następujące:

a) Sclerosis initialis:

Podejrzane przeczosy w pierwszych dniach można wypalić lub wyciąć. Wrzód rozwinięty przemywać: sublimatem 1‰, lub hydrargyrolem ¼% i przykładać plaster rtęciowy lub maść:

Rp. Calomelan. 2,0; Vaselini fl., Lanolin. *āā* 10,0. S. Maść.

Rp. Hydrarg. oxycyanati 0,3; Aq. dest. 300,0. S. Zewnętrznie.

Rp. Hydrargyrol 0·50; Aq. destill. 200·0. S. Zewnętrznie.

Jeżeli wrzód rozpadający się, to po dokładnem wymyciu go wodą utlenioną, wodnikiem chloralu (5 : 100) — zasypywać jodoformem, przyczem starać się o podniesienie ogólnych sił. Dla usunięcia nacieku stosować plaster rtęciowy. Wyjątkowo tylko przy dużych wrzodach podawać rtęć wewnętrznie. Zwrócić uwagę na jamę ustną chorego, polecić mu zęby zepsute wyrwać, względnie zaplombować.

b) Syphilis secundaria:

W okresie wybuchu wysypki przy bólach nerwowych, gośćcowych — podawanie jodu:

Rp. Natri jodati 10·0; Aq. destillat. 150·0. S. Rano i wieczór łyżkę. (170).

Rp· Jodostarin Roche. lag. un. orig. S. 3—4 tabletek dziennie.

Zamożnym można polecać także Vin Nourry (jedna łyżka stołowa odpowiada 0·75 Natr. jodati).

Przygotować chorego do leczenia ogólnego przez wzmacnianie stanu ogólnego, leczenie chorób istniejących, przyczem zbadać mocz na białko przed podaniem rtęci, którą stosować należy dopiero po wystąpieniu zmian drugorzędnych.

W c i e r a n i a: zalecać przy pierwszym wybuchu, jeżeli osobnik nie zbyt osłabiony, a skóra niezajęta inną sprawą chorobową.

Rp. Ung. hydrarg. ciner. 1·5—3·0; Da ad ch. cer. t. d. Nr. XXX. S. Wcierania. (330—385).

Rp. Ung. hydrarg. ciner. resorbin. vel oleinic. vel. c. vasogen. 30,0. Da ad tub. graduat. S. Wcierania.

Rp. Vasenol mercuriale in tuba graduata. S. Wcierania.

Przy wcieraniach uważać na ogólne przepisy higieniczne, zabronić napojów wyskokowych, ograniczyć do minimum palenie tytoniu i zalecać nader czyste utrzymywanie jamy ustnej, (czyszczenie zębów rano i wieczór, płukanie ust kilkanaście razy na dzień rozcz. kali chlor., kwasu borowego lub kali hypermang.). (Patrz stomatitis i gingivitis). Ilość wcierań zależy od uporczywości zmian, zazwyczaj oblicza się ją tak: jeżeli u

chorego zmiany drugorzędne ustąpiły doszczętnie przy 20 wcieraniach, należy mu jeszcze polecić dalszych 10 wcierań (wogóle połowę poprzedniej ilości). Przed rozpoczęciem wcierań chory powinien wziąć kąpiel oczyszczającą; wcierania powinien robić codziennie rano, najlepiej w następującym porządku: 1-go dnia łydki, 2-go uda, 3-go brzuch i boki klatki piersiowej (aż do wysokości brodawki sutkowej), 4-go kończyny górne, 5-go dnia pauza, a wieczorem tegoż dnia kąpiel oczyszczająca, poczem następuje drugi turnus w tym samym porządku i t. d.

Zamiast wcierań użyć można u chorych osłabionych pomazywań Welandera. (Podwójną ilość maści jak przy wcieraniach rozciera się na skórę i owija opaską). Jeżeli chory dla zbyt drażliwej skóry nie może znieść wcierań, lub z powodu np. zbyt silnego porostu włosów na skórze robić ich nie może, zastósować:

W s t r z y k i w a n i a p o d s k ó r n e: W grzbiet między łopatkami, codziennie 1 gr. płynu:

Rp. Hydr. subl. corr. 0·10; Natr. chlorat. 0·5; Aq. dest. 10·0; (Morph. muriat. 0·05). S. Sublimat do wstrzykiwań podskórnych. (160).

Do wstrzykiwań miąższowych w pośladki zaleca się:

Rp. Hydr. sublim. corr., Natr. chlor. *āā.* 0·5; Aq. dest. 10·0. S. raz na tydzień 1 gr. płynu. (150).

Rp. Enesol Clin in phiolis steril. scat. origin. S. Codziennie przez 10—20 dni wstrzyk. w pośladki.

Rp. Calomel. 0,05; Orthoform. 0,08; Ol. Vaselin. ad 1 cm³. S. Na jedno wstrzykiw.

Rp. Deutojod. hydrar. 0,04; Natr. jod. 0,05; Aq. dest. 2,0. S. 0,5—2 cm³ wstrzykn. co 2-gi dzień. (150).

Rp. Hydrarg. oxycyanati in ampull. sterilis. à 0,02. S. Do wstrzykiw.

Rp. Hydr. salicyl. 1·0; Gumm. arab. 2·0; Aq. dest. 18·0. S. Co 6 dni strzykawka (2·0). (155).

Rp. Hydrarg. sozojodol. 0·8; Aq. dest. 5·0; Kali jodati 1·6; Aq. dest. ad 10·0. Mfiltra. S. Co tydzień jedno wstrzykiwanie. (190).

Rp. Asurol 1,0; Novocain 0,1; Aq. dest. 20,0. S. Co 5 dni wstrzykiwać 2 cm³. (555).

N a w e w n ą t r z: Używać w postaciach łagodnych, szczególnie w nawrotach.

Rp. Mergal scat. orig S. 3—5 kapsułek dz.

Rp. Calomel. laevig. 0·5; Opii pur. 0·1; Sac. alb. 5·0. Mfp. div. in dos. Nr. XII. S. 3 pr. dziennie. (160).

Rp. Hydr. sublim. corr. 0·10; Extr. opii 0·07; Pulv. et extr. acor. q.s. ut f. pill. Nr. XX. S. 2—4 pigułki dz. (140).

Rp. Hydrarg. tannic. oxydul. (s. hydr. salicyl.) 2·0; Pulv. et extr. quass. *āā.* q. s. ut f. pill. Nr. XXXX. S. 2 — 3 pigułki na dzień. (170).

K ą p i e l e: Wskazane u chorych z owrzodzeniami na skórze lub u dzieci, stosowane przez ½—1 godz.

codziennie, o ciepłocie 28—30° C.

Rp. Hydrg. subl. corr. 10·0—20·0; Spir. vin. rectif. 100·0. S. Wlać do jednej kąpieli (dla dorosłych). (165—185).

L e c z e n i e j o d e m: Używane przeważnie w kile wtórorzędnej złośliwej i przy zmianach w jamie ustnej.

Rp. Kali jodat. 10·0; Aq. dest. 150·0. S. Rano i wieczór łyżkę w mleku. (160).

Rp. Tabl. Sajodin. cont. 0,5 Scat. orig. S. 3—10 sztuk dziennie.

Rp. Natr. jodat. 10·0; Lithii jod. 1·50; Extr. et pulv. gent. *āā*. q. s. ut. f. pill. Nr. L. S. 3 r. dnia po 2 pigułki. (220).

Rp. Kal. jodat. 10·0; Deutojod. hydrarg. 0·05; Aq. dest. 150·0 S. Rano i wieczór łyżka. (160).

Zamiast podawania jodu, wysłać można chorego do kąpiel: Iwonicz, Rabka, Rymanów, Hall.

N a p a r y: W postaciach kiły trzeciorzędnej lub kiły złośliwej, gdy rtęć przeciwwskazana:

Rp. Decoct. Zittmanni fortior. 1000·00. S. Napar mocniejszy.

Rp. Decoct. Zittmanni mitior. 1000·00. S. Napar słabszy.

Z pierwszego powinien chory wypić codziennie rano naczczo (najlepiej w łóżku) 1/4 litra na ciepło w ciągu najwyżej kwadransa, poczem leżeć dobrze i ciepło przykryty przez 2 godziny. Z drugiego ma chory wypić codziennie po południu tę samą ilość także na ciepło. Przytem dyeta pożywna a lekko strawna.

L e c z e n i e m i e j s c o w e: Na kłykciny sączące na skórze (moszna, okolica stolcowa) zalecić przemywanie sublimatem 10/00 i maść:

Rp. Calomelan. 5·0; Ung. zinc. oxyd. 45·0. M. f. ung. S. Maść. (190).

Na utrzymujące się nacieki: plaster rtęciowy.

Na kłykciny w jamie ust i w gardle stosować częste płukanie ust i pędzlować 2% rozczynem kwasu chromowego lub:

Rp. Mercur. sublim. corr. 1·0; Spir. vin. rect. 20·0. S. Zewnętrznie. (100).

Przy kłykcinach w nosie:

Rp. Jodi pur. 0·4; Kal. jodat. 1·0; Aq. fontis 1000·0. S. Do płukań nosa. (190).

Rp. Merc. praecipit. rubr. 0·20; Ung. emollient. 20·0. M. f. ung. S. Na wacie wkładać do nosa. (135).

Przy zmianach w krtani wziewania:

Rp. Resorcin resubl. 1·0; Aq. dest. 100·0. S. Do wziewań. (100).

Rp. Merc. sublim. corr. 0·02; Aq. laurocer. 10·0; Aq. dest. 100·0. S. j. w. (110).

Syphilis tertiaria.

W lekkich postaciach jod, w ciężkich leczenie rtęciowe obok jodu. Przy owrzodzeniach kilakowych na skórze lub błonach śluzowych opatrunek jodoformowy lub pędzlowanie:

Rp. Jothion 10,0; Glycerin. 30,0. S. Do pędzl. (410).

Rp. Jodi pur., Kal. jod. *āā*. 2·0; Glycer. pur. 20·0. S. Do pędzlow. co dzień. (130).

Przy kilakach nieotwartych nie robić nacięcia, a

przykładać plaster rtęciowy. Przy kile okostnej lub kości pędzlowanie nalewką jodową, przykładanie plastra rtęciowego.

Syphilis hereditaria. Kiła dziedziczna. Dziecko karmić powinna, ile możności, własna matka. U osesków podawać rtęć w postaci kąpieli lub wcierek 0·5—1 gr.

Rp. Sublimat. corros. 2·0; Natr. chlorat. 10·0; Aq. dest. 100·0. S. Na jednę kąpiel (20 litrów wody o ciepł. 28—30°). (110).

Kąpiele robić codziennie; każda kąpiel powinna trwać ½ godz. Uważać na przewód pokarm. dziecka.

U dzieci starszych lepiej użyć wcierań szaruchy od 1—2 gr. dziennie stosownie do wieku, lub też podać można rtęć wewnętrznie:

Rp. Hydrarg. jodat. flavi 0,01; Sacchari 0,3. Dtd. Nr. X. S. 2 razy dz. ½-1 proszk. (140).

Rp. Calomelanos 0·01; Sacchar. alb. 0·20. Dent. tal. dos. X. S. Dwa proszki dziennie. (140).

Po ustąpieniu zmian chorobowych starać się o dobre odżywienie, podawać tran, żelazo, jod.

Rp. Hydrarg. tannici oxydul. 0·10; Ferri lactici 0·20; Sacch. albi 3·0. Mfp. Div. in dos. Nr. X. S. 4 pr. dziennie. (145).

Rp. Tabl. Merjodin scatul. orig. S. 3—6 tabl. dz.

Oprócz tego leczenie kąpielowe, Iwonicz, Rabka.

Syphilis tarda:

Rp. Natr. jodati 5,0; Aq. dest. 150,0. MDS. 4 łyżeczki dz. (130).

Rp. Sol. arsenic. Fowleri gtts. XX; Aq. menthae 90,0; Syr. simpl. 10,0. MDS. 3 łyżeczki dziennie. (120).

Także: Woda Levico, Roncegno.

Tabes dorsalis. Wiąd rdzenia. Przyczyną jest kiła. Objawy: Osłabienie lub zniesienie odruchu świetlnego źrenic przy zachowaniu współruchu przy akomodacyi (Argyll-Robertson), nierówność źrenic, bóle strzelające w kończynach, szczególnie dolnych, bole opasujące, zniesienie odruchów kolanowych, zaburzenia czucia szczególnie bólowego w formie pasów wzdłuż kończyn (radykularne). Później dołączają się zazwyczaj zaburzenia w oddawaniu moczu i stolca, porażenia nerwów ocznych, niezborność ruchów (ataxya). Nieraz towarzyszą tej chorobie napadowe, gwałtowne bóle t. zw. kryzy w sercu, żołądku, jelitach i t. d. Czasami występują też zmiany troficzne w skórze i kościach.

Bardzo ważną rolę w leczeniu wiądu rdzenia odgrywa dyetetyka i higiena. Chorzy tem cierpieniem dotknięci nie powinni używać alkoholu, palić mogą tylko bardzo umiarkowanie, powinni uważać na regularne wypróżnienia, przyuczyć się do regularnego oddawania moczu o pewnych stałych godzinach, a to celem uniknięcia rozciągania pęcherza, które może u nich objawy parezy pęcherza spowodować. Chorzy ci powinni

unikać wszelkich zbytnich wysiłków, tem więcej, iż skutkiem zaburzeń w czuciu niektórzy z nich nie odczuwają prawidłowo zmęczenia: nie powinni przeto odbywać forsownych marszów, tańczyć, jeździć konno, gimnastykować się i t. d. Także powinni zachować jaknajwiększe umiarkowanie w stosunkach płciowych. Leczenie antiluetyczne w razie zaniku nerwów wzrokowych przeciwskazane, wogóle należy je stosować jedynie w wypadkach, gdy chory nigdy nie przebywał odpowiedniego leczenia. Galwanizacya kręgosłupa nieraz przynosi ulgę. Dla zwalczenia bolów strzelających: aspiryna 0,5—1,0, natrium salicylicum 1—3,0, Fenacetyna 0,5—1,0, pyramidon 0,1—0,3, wreszcie morfina. Polecone są też letnie kąpiele i nacierania. Ataxyę zwalcza się t. zw. wyrównawczem leczeniem zapomocą ćwiczeń metodą Frenkla. Przeciwko wymiotom należy używać cerium oxalicum 0,05—1, ewentualnie morfinę. W wypadkach bardzo uporczywych crises gastriques zalecają w ostatnich czasach przecięcia tylnych korzonków rdzeniowych (7 D — 10 D).

Chorych zamożniejszych wysłać do Nauheim, Teplitz, Wildbad, Ragaz, Pyrmont, Elster, Gastein, Piszczany, Trenczyn, Truskawiec.

Tachycardia paroxysmalis — Napadowe przyspieszenie ruchów serca. Leczenie winno mieć na celu uczynić ustrój silniejszym, odporniejszym, a zarazem usunąć przyczynę cierpienia (usposobienie nerwowe, silne podrażnienia nerwowe, nadmierne natężenie fizyczne, ogólne choroby wyniszczające, nadużywanie kawy, herbaty, tytoniu, alkoholu i t. p.) Napady mogą także występować przy wadach serca, zaburzeniach w zakresie jamy brzusznej i t. d. Podczas napadu jaknajwiększy spokój, uspokojenie psychiczne, zimny okład na okolicę serca. Podanie kozłka (waleryany), bromu, trochę koniaku, jeśli chory nie wymiotuje, przynoszą czasem ulgę. Próbować także należy uciśnięcia nerwu błędnego przez 2—4 min. po jednej stronie na wysokości krtani (odszukać tętnicę szyjną i wcisnąć ją ku kręgosłupowi), wykonania kilku bardzo głębokich oddechów; często przynosi ulgę choremu pochylenie się ku przodowi i uciśnięcie dołka podsercowego, nacierania i miesienie pleców i t. p.

Rp. Trae Valerian. aeth. 10,0. D. in vitr. rostr. S. 3 r. dz. po 15 do 20 kropli. (65).

Rp. Kali bromat. 10,0; Aq. dest. 140,0. S. podczas napadu 1—2 łyżek. (110).

Rp. Zinc. valerian. 1,0; Extr. et. Pulv. rad. Rhei q. s. ut f. pil. Nr. XXX. S. 3 pig. dziennie. (190).

W razie wystąpienia niedomogi serca — postępowanie jak przy wadach sercowych.

Taenia. Tasiemiec. Dnia poprzedniego przed rozpoczęciem leczenia lekki

purgans (n. p. Sagrada Barber, Figol »Jahr«, pożywienie płynne, wieczorem śledź lub sałata ze śledzia. Rano dnia następnego trochę czarnej kawy lub herbaty i lekarstwo, które stosować zamierzamy. W 2 godz. po zażyciu leku ol. ricini lub kalomel aż do skutku. U starszych dzieci postępowanie podobne jak u dorosłych; u mniejszych, jeśli źle odżywione i osłabione, nie spędzać tasiemca. Jeśli dziecko zwymiotuje podany lek, należy dawkę powtórzyć.

Dorosłym przepisujemy:

Rp. Extr. filic. mar. aether. recente par. 7·0 do 10·0; Naphtalini 0·25; Calomelanos 0·50; Pulv. filic. mar. q. s. ut f. massa mollis. Div. in dos. X. Da ad caps. amyl. S. W ciągu godziny zażyć na 2—3 razy. (*Uw.* Purgans już w leku). (550—605).

Rp. Filmaroni dosim. Da in lag. orig. S. Na 1 raz użyć. (*Uw.* Purgans już w środku).

Rp. Extr. Filic. mar. aeth. 2,0—3,0; Decoct. Cort. Granati e 30,0: 180,0; Syrup. cort. Aurant. 20,0. Mds. W ciągu $^1/_2$ godz. wyżyć w 3 porcyach. (270—320).

Dzieciom podajemy:

Rp. Extr. Filic. mar. aeth. 1,5—3,0; Mel depurat. ad 30,0. S. podać w 3 porcyach. (225—360).

Rp. Flor. Koso 4,0—10,0; Mel depur. ad 30,0. Mf. electuar. S. Podać w 2 porc.

Rp. Cort. Pun. Granati 10,0—30,0; Aquae ad 300,0. Macera per horas XXIV, coque ad reman. 180,0. S. W ciągu 1 g. wyżyć. (215).

Rp. Extr. Filic. mar. aeth. 2,0—3,0; Decoct. Cort. Gran. e 15.0:150,0. Syr.-Aurant. 25,0. MDS. W ciągu 1 godz. wyżyć w 3 porcyach. (270—320).

W godzinę po zażyciu leku, jeśli nie było wypróżnienia, podać Kalomel.

Tendovaginitis Najczęściej koło stawów ręki, palucha lub stopy. Spokój, okłady wysychające ichthyol, thigenol, masaż, grzanie int. salicyl.

Tetanus traumaticus. Tężec przyranny. Usunięcie powodów: oczyszczenie ran i wrzodów, wydobycie ciał obcych, odszczepów kostnych.

Wstrzykiwać morfinę w małych dawkach, chloroformowanie. Chloral w lewatywach lub wewnętrznie z koniakiem.

Rp. Sulfonali 1·00; Dtur. tal. dos. Nr. V. S. 3 do 4 pr. dziennie (rozpuściwszy w 200 gramach herbaty). (110).

Rp. Urethani 1·00; Dtal. dos. Nr. V. 2—3 r. dz. proszek w wodzie. (125).

W razie osłabienia serca, podskórne wstrzykiwanie eteru, kamfory.

Rp. Antipyrini 0·50; Dt. d. Nr. X. S. Co 3 godz. proszek. (125).

Próbować zawsze należy zastrzykiwań surowicy przeciwtężcowej (Bujwida). Polecają także zastrzykiwania zawiesiny mózgowej i śródoponowo siarkan magnu.

Tic douloureux p. neuralg. trigem.

Tonsillitis. p. angina.

Trachoma. Conj. granulosa. Jaglica. We wczesnym okresie, gdy ziarna są jędrne, nie stłuszczone jeszcze, gdy niema objawów nieżytowych, najlepiej rozpocząć od wypalenia granulacyi galwanokauterem, poczem zalecić zimne okłady z aqua Saturnina i przez kilka następnych dni lapisować spojówkę (Argentum nitricum $^1/_2$ — 1%). W ten sposób kilkakrotnie powtórzona galwanokaustyka w odstępach dwutygodniowych może wystarczyć do zupełnego wyleczenia.

Jeżeli chory się zgłasza z wybitnem ropieniem, gdy ziarna są już rozmiękłe i stłuszczone, trzeba rozpocząć od lapisowania raz dz. (Arg. nitric. 1—2%), a gdy wydzielina się zmniejszy, wygnieść granulacye szczypczykami *Knapp'a*, lub lepiej palcami i wytrzeć spojówki wacikiem umaczanym w sublimacie $^1/_2$ do 1‰, poczem następnych dni w dalszym ciągu lapisować. Jeżeli załamki zawierają bardzo dużo ziarnistości i okazują silny przerost i obrzęk, należy je wyciąć sposobem Heisratha, co znacznie skraca leczenie.

Jeżeli choroba rozpoczyna się bardzo ostro, to z początku należy unikać wszelkich środków drażniących i żrących, a stosować tylko częste wypłukiwania rozczynem kwasu borowego 3% z dodatkiem sublimatu $^1/_{20}$ $^1/_{10}$‰ i łagodne maście przeciwgnilne (ung. Xeroformii 3%, thigenoli 5—10%, sublimati $^1/_{10}$—$^1/_5$‰ etc.). Gdy ostre objawy miną, przystąpić do wyżej opisanego leczenia.

Wobec powikłań ze strony rogówki jak: łuszczka (pannus trachomatosus), nacieki, lub owrzodzenia, powyższe leczenie stosuje się bez zmiany w myśl zasady, że wszelkie choroby rogówki zależne od sprawy toczącej się na spojówce leczymy, lecząc spojówkę. W razie obecności wielkich i głębokich wrzodów równoczesne przekrwienie tęczówki wymaga atropinizacyi, częstokroć także ciepłych okładów lub opaski (patrz Ulcera corneae).

Zamiast azotanu srebra stosować można cały szereg innych przetworów srebra, nie sprawiających pieczenia, jak: Protargol 2—10%, Argentamina 2—5%, Argyrol 1—3%, Sophol 5%, Elektrargol i t. d. Skuteczność ich jednak nie dorównywa zwykle skuteczności lapisu.

Gdy wydzielina ustąpi, ziarna zostaną zniszczone i usunięte, powikłania rogówkowe wygojone, a pozostaje jeszcze przekrwienie, zgrubienie i przerost spojówki, należy przystąpić do pocierania spojówki ogładzonym kryształem siarkanu miedzi (Cuprum sulfuric. in subst.). Chcąc postępować łagodniej, można użyć Cuprum citric. Przerost i zgrubienie usuwa się także miesieniem za pomocą szklanej pałeczki zakończonej kulką.

W okresie blizn (Stad. III) zwalcza się objawy nieżytowe środkami używany-

mi przy Conjunct. catarrhalis.

Mechaniczne następstwa sprawy jaglicowej, jak Entropion, Trichiasis usuwa się drogą operacyjną: Nitki Snellena, Operacya Hotza, Wicherkiewicza i inne.

Trichinosis. Włośnica. Jeśli ktoś zjadł mięso zakażone włosieniami, należy jaknajszybciej podać mu lek silnie czyszczący, np.:

Rp. Inf. Sennae comp. 180,0; Natr. sulfuric. 20,0. S. Co godzina po łyżce. (246).

Po przeczyszczeniu bezpośrednio podawać Glicerynę (Co godzina po łyżce). Im szybciej po zjedzeniu zakażonego mięsa zastosujemy to leczenie, tem pewniejszy jest dobry wynik.

W razie wybuchu choroby w ciągu pierwszych 4—8 tygodni:

Rp. Santonini 0,05; Calomel., Tuber. Jalapae, Sacchari *āā* 0,5. Mfpulv. Dtd. Nr. VI. S. 2 r. dz. proszek. (150).

Rp. Kalii picronitrici 2,0; Pulv. tuber. Jalapae 4,0; Extr. Liquir. q. s. ut f. pill. Nr. XXX. S. 3 r. dz. 3—5 pig. (150).

Oprócz tego podawać posilną dyetę i 2 razy dz. ciepłą (28° R.) kąpiel 1/2 godzinną. Przeciwko bólom mięśniowym — morfina.

Rp. Morphii muriat. 0,3; Glycerini, Aq. dest. *āā* 5,0. MDS. 1/2 strzyk. Prav. podskórnie. (190).

Polecają też wewnętrznie przetwory salicylowe. Przeciwko potom — atropina:

Rp. Atropini sulfur. 0,005; Pulv. rad. Althaeae q. s. ut f. pill. Nr. X. S. W południe i wieczór po 1 pig. (130).

Przeciw bezsenności — Chloralhydrat:

Rp. Chlorali hydrat. 5,0; Mucilag. Salep, Syr. Rubi id. *āā* 25,0. S. Wieczorem zażyć połowę. (150).

Trichophytiasis. Grzybica strzygąca. Liszaj włosowy strzygący. Chorego należy odosobnić od otoczenia. Jeżeli postać sucha tylko na skórze nieowłosionej, smarować 2 razy na dzień nalewką jodową (po zmyciu wodą ciepłą i mydłem), póki skóra nie będzie podrażniona. W postaciach pęcherzykowych i na większej przestrzeni użyć lepiej pędzlowania płynem:

Rp. Jothion 2,0; Ol. Olivar. ad 20,0. S. Do pędzlowań. (180).

Rp. Ac. salicyl. 0,5; Trae Jodi, Spirit. Vini rectific. *āā* 25,0. S. Do pędzlow. (160).

W postaciach głębszych ropiejących — zalecać obok nalewki jodowej smarowanie maścią:

Rp. Sulf. praecip. 2,5; Ol. Cadini 5,0; Sapon. virid. 10,0; Vasel. fl. ad 50,0. Mfung. S. Maść. (130).

Rp. Sulf. praecip. 3,0; Naphtol beta 1,0; Vaselin. fl., Lanolin. *āā* 25,0. Mfung. S. Maść. (160).

Rp. Chrysarobin 5,0; Lanol., Vasel. *āā* 25,0. Mfung. S. Maść. (200).

Rp. Lenirobin 10,0; Chloroform., Alcohol. *āā* 25,0. S. Zewn. (280).

W przypadkach zajęcia miejsc owłosionych (głowa,

broda, wąsy) zalecić wyjmowanie włosów, szczególnie odłamanych, smarowanie na noc maścią i zmywanie codziennie wodą i mydłem.

Rp. Ol. Rusci; Spir. sapon. — kal. *āā* 25,0; Lact. Sulfur. 10,0; Spir. Lavandul. 50,0; Bals. peruv. 1,5; Naphtol beta 0,5. S. Zewn. (215).

Rp. Chrysarobin 3,0; Ol. Rusci 2,0; Ichtyol 2,0; Lanolin, Vasel. *āā* 15,0. Mfung. S. Maść. (170).

Rp. Eurobin, Ichtyol *āā* 5,0; Ac. salicyl. 1,0; Lanol. 15,0; Vaselin. 30,0. Mfung. S. Maść. (295).

Po wyjęciu zaś włosów wcierać:

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Trae Jodi 1,5; Spir. camphor. 15,0; Spir. Vini rect. 100,0. S. Zewn. (160).

Rp. Resorcin. alb. 5,0; Ac. carbol. 2,0; Ac. acetici glac. gtts. V; Spir. Vini rect. 100,0. S. Zewn. (170).

Rp. Aceton 5,0; Hydrarg. bichlor. 0,1; Formalin 0,4; Spir. camphor. 50,0. S. Rano i wieczór zwilżać, a na noc maść: (120).

Rp. Jodi puri 0,3; Vasel. fl. 30,0. Mfung. S. Maść. (120).

Trismus et Tetanus neonatorum. Tężec noworodków. Główną uwagę zwrócić na pępek, opatrunek przeciwgnilny. Zastrzyknięcie surowicy przeciwtężcowej (Bujwid).

Chloral po 0·05 pro dosi, kilka razy dziennie w mleku, wlać przez nos lub w lewatywie (w podwójnej dawce).

Ciepłe kąpiele 28° R. kilka razy dziennie. Karmić mlekiem, również przez nos kateterem. Lewatywy odżywcze z mleka po 50 ctm³ co 2 godziny.

Rp. Kali bromati, Natri bromati *āā.* 0·50; Aq. dest. 100·00; Syr. chamomil. 10·00. MDS. Co 2 godz. łyżeczkę. (110).

Rp. Extr. fab. calabar. 0·10; Aq. dest. 10·00. S. ½ strzykawki. (145).

Tuberculosis intestin. p. Ulcera int. tbc.

Tuberculosis laryngis. Gruźlica krtani wyjątkowo tylko bywa cierpieniem samoistnem, zwykle zaś towarzyszy gruźlicy płuc. Obok leczenia miejscowego — leczenie ogólne, jak klimatyczne, przyczem należy zaznaczyć, że chorzy z dużemi zmianami gruźliczemi w krtani lepiej znoszą klimat morski, niż górski; klimat górski, zwłaszcza wysoko-górski przy krwioplucіu jest wprost przeciwwskazany. Ważnem jest zachowanie należytej higieny; zabronić palenia, picia (zwłaszcza płynów ostrych), pobytu w zanieczyszczonem powietrzu i t. p.; zalecić o ile możności oszczędzanie głosu. Zresztą leczenie ogólne jak przy gruźlicy płuc.

Leczenie miejscowe: wziewania środków odkażających, lub też rozpuszczających śluz i ściągających. Tutaj należą: Acid. lactic. 1%, Resorcinum 1 do 2%, Acid. boric. 3%, Natr. bicarbon. 2%; przy wydzielinie cuchnącej — z dodatkiem olejków eterycznych, jak: Ol. Menthae, Ol. Pini Pumilion., Ol. Terebinthinae i t. p. Do

wziewań zalecamy przyrząd Siegla, przy krwiopluciu wziewania z rozpylacza Richardsona.

Przy zmianach ograniczonych, gdy stan płuc jest stosunkowo dobry, gruźlica płuc rozwija się powoli i przy braku gorączki — zabieg operacyjny, polegający zwykle na wycięciu, wyłyżeczkowaniu, przypaleniu prądem elektr. lub też środk. żrącymi (jak np. zgęszczonym kw. mlekowym).

Przy owrzodzeniach powierzchownych na więzadłach — obok wziewania środków odkażających stosujemy także zadmuchiwania jodolu, ortoformu.

Przeciwko bólom przy łykaniu wskazane są wziewania środków wyżej podanych z dodatkiem Morfiny 0,01, lub Kokainy 0,02 lub razem Morfiny i Kokainy w podanej ilości. Używamy także pędzlowań krtani 5 do 10% Kokainą, zadmuchiwań Jodolu, Ortoformu, Anestezyny samych lub z dodatkiem jeszcze Morfiny. Jeśli środki te nie przynoszą ulgi, to w razie silnych bólów przy łykaniu wstrzykujemy Morfinę, począwszy od 0,01, lub też Morfinę z Kokainą.

Przy silnej duszności wskazana jest tracheotomia.

Tuberculosis pulmonum. Gruźlica płuc.

W przypadkach gruźlicy dziedzicznej, należy zwrócić całą uwagę na higieniczne wychowanie, przebywanie jak najwięcej na świeżem powietrzu, gimnastykę, wysypianie się, dobre odżywianie, nie obciążanie pracą umysłową lub fizyczną, unikanie zaziębień, hartowanie skóry przez zimne nacierania słoną wodą, zwłaszcza: szyi i klatki piersiowej. Mleko ew. z Ovomaltiną Wagnera.

W pierwszych początkach gruźlicy przedewszystkiem uważać na podniesienie odżywienia chorego, forsowne żywienie. Polecić picie mleka w lecie, tranu w zimie, tłuszczów jak najwięcej, o ile tylko żołądek znosi. Pobyt kilkomiesięczny w górskiem powietrzu podczas lata (Zakopane, Szczawnica), na zimę zaś polecić wyjazd do jednej ze stacyj klimatycznych najbardziej zalecanych: Davos, Zakopane (zakład dra Dłuskiego), Szczawnica (zakład Dra Kołączkowskiego), Meran (Dr. Binder), Arco, Gries.

W późniejszych okresach obok powyższych poleceń pilnie uważać na pojawiające się krwioplucia i stosownie je wstrzymywać. Zmniejszać wydzielanie plwocin przez środki balsamiczne, usuwać gorączkę przez podawanie miernych dawek leków przeciwgorączkow., jak antipyr. po 0·50, 2—3 pr. na dzień w razie potrzeby. Toż samo phenacetiny, antifebriny po 0·25, pyramidon po 0·30. Elbon (lek. poch. kwasu cynam).

Rp. Salipyrin 1·00; Dtur. tal. dos. Nr. XV. S. Co 2 godz. proszek. (270).

Rp. Lactophenin. 0·50; D. t. dos. XV. S. 3—4 proszki dziennie. (285).

Pamiętać jednak należy, że o wiele dzielniejszym (niż

środki farmaceut.) środkiem przeciw gorączce osób gruźliczych jest kuracya klimatyczna, zwłaszcza t. zw. werandowanie. Celem zwalczania gorączki lepiej jest również stosować zamiast środków farmaceut. różne zabiegi wodolecznicze (mokre zawijania, zmywania i t. p.). Usuwanie nocnych potów przez zmywanie ciała winnym octem, koniakiem, wodą kolońską, albo na wewnątrz koniak z mlekiem, lub:

Rp. Atropin. sulf. 0,01 Solve in Aqua; Argill. alb. q. s. ut f. pil. Nr. XX. S. Na noc 1—2 pig. (130).

Rp. Eumydrini 0,01 Solve in Aqua; Argill. alb. q. s. ut f. pil. Nr. X. S. Na noc 1 pig. (140).

Rp. Acid. camphorici 1,0. Dtd. Nr. X. S. 1 do 2 proszk. na noc. (200).

Rp. Agaricini 0,2; Pulv. Doveri 2,0; Pulv. radic. Althaeae et Mucilag. Gummi acac. q. s. ut f. pil. XX. S. Na noc 1—2 pig. (170).

Rp. Kali (Natri) tellurici 0,5; Argill. alb. q. s. ut f. pil. XX. S. Na noc 1—2 pig. (przykra woń czosnku w powietrzu wydychanem). (400).

Rp. Guacampholi 1,0. Dtd. Nr. X. S. 1 pr. na noc. (550).

Rp. Veronal. 0,5—1,0. Dtd. Nr. X. S. Na noc 1 prosz. w szklance herbaty (łączy własności przeciwpotne z działaniem nasennem). (400—560).

Rp. Formalini, Spir. Vini *āā* 50,0. S. Do pędzlowania. (Na raz pędzlować należy najwyżej połowę ciała). (150).

Rp. Tannoform. 30,0. S. Całe ciało grubo zapudrować. (340).

Rp. Acid. salicyl. 1,0; Talci veneti, Amyli *āā* 25,0. S. Do pudrowania. (130).

W razie krwotoków bezwzględny spokój, okład lodowy na piersi, połykanie lodu, pokarmy tylko chłodne, wstrzyknięcie ergotini Bombelon 0·50 do 1·0 na raz, podanie większych dawek morfiny dla zapobieżenia kaszlowi. Podwiązywanie kończyn (patrz Haemoptoë). Przeciw biegunce: zob. Ulcera intest. tbc.

Z pomiędzy środków leczniczych w gruźlicy płuc najwięcej są stosowane następujące:

Rp. Kreosoti e bit. fagi 3·00; Trae gent. 30·00. DS. Po jedzeniu 20—30 kropli w kieliszku wody lub wina. (130).

Rp. Kreosoti 5,0; Emuls. amygd. 180,0; Syr. tolutan. 20,0. S. 3 razy dz. po łyżce (stopniowo podnosząc aż do dawki podwójnej). (190).

Rp. Kreosoti 3,0; Ol. jecor. aselli 200,0. S. 2 r. dz. po łyżce. (160).

Rp. Kreosoti 10,0; Calcar. phosphor. 40,0. Mfpulv. Div. in dos. aequ. XL. Da ad caps. gelat. S. Po każdem jedzeniu 1 kaps. (380).

Rp. Kreosoti carbon. (= Kreosotal) 50,0. S. 3 razy dz. po jedz. stopniując od 1 kropli do 1/2 łyżeczki (do 3,0! *p. die.*) najlepiej w opłatku. (280).

Rp. Kreosotal 0,5! in caps. gelat. fabr. Zahradnik. Dtd. Nr. L. S. Od 3—6 kaps. dz. (stopniowo).

Rp. Guajacoli carbon.

(= Duotal) 0,5! Dtd. Nr. XX. S. 3—10 proszk. dz. (stopniowo). (240).

Rp. Guajacoli salicyl. 0,5! Dtd. Nr. XX. S. Jak wyżej. (655).

Oba ostatnio wymienione środki można podawać do 5,0! *p. die*.

Rp. Thiocol 0,5. Dtd. Nr. XX. S. 3 pr. dz. (330).

Rp. Sirolin. Lag. origin. unam. S. 3 łyżeczki dziennie w winie, wodzie lub mleku.

Rp. Syrup Famel. 1gm. origin. S. Dorośli 2—3 łyżek, dzieci według wieku 2—3 łyżeczek dziennie.

Ostatnie 2 środki można zastąpić (taniej) przetworami oficynaln. (Syrup. Guajacoli comp.) lub wyrobami krajowymi (Syrup. thymosulfoguajacolic. f. Armatys, Syrup. sulfoguajacol. f. Mikolasch, Syrup. Kalii sulfoguajacol. codeinat. f. Szancer.

Wielu poważnych autorów zapatruje się sceptycznie na działanie przetworów kreozotu (S o k o ł o w s k i), podnoszą natomiast wzmacniające działanie stosowanego przez dłuższy czas arsenu (przetwory kakodylowe do zastrzykiwań podsk. wyrobu krajowego Wewiórskiego we Lwowie, lub z zagran. — przetwory Clina). Sokołowski przypisuje także pewną wartość Olejkowi eukalyptusowemu.

Rp. Ol. Eucalypti 10,0. S. 3 razy dz. po jedz. w mleku (stopniowo po 2—10 kropli), lub w praktyce ludzi zamożniejszych: (70)

Rp. Pilul. Eucalypti compos. f. Banke. Lagen. orig. unam. S. 3 r. dz. po 2 pig.

Przeciw męczącemu kaszlowi suchotników zalecamy:

Rp. Codeini phosphor. 0,02; Extr. Cannab. ind. 0,015; Sacchari 0,3. Mfpulv. Dtd. X. S. 2 do 3 proszk. w ciągu dnia. (200).

Rp. Dionini 0,02; Extr. Cannab. ind. 0,015; Sacchari 0,3. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. Jak poprzednio. (250).

Rp. Extr. Hyoscyami 0,03—0,04; Sacchari 0,3. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. Jak poprz. (145).

Rp. Peronini 0,02; Sacchari 0,3. Mfpulv. S. Jak poprz.

Rp. Heroini muriat. 0,1; Aq. amygd. amar. dil. 10,0. Da in vitr. rostr. S. 3 razy dz. po 10 kropli. (145).

Rp. Morph. muriat. 0,01; Sacchari 0,3. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. 1—3 proszk. dz. (150).

Rp. Morph. muriat. 0,1; Aq. dest. 10,0. Da in vitr. rostr. S. 3—4 razy dz. po 10 —20 kropli. (120).

Zalecają też: Guajakol perdynamin.

G r u ź l i c a u d z i e c i: Rozpoznanie upewnić sposobem Pirqueta lub Moro. Leczenie zobacz Scrofulosis.

Tumor cerebri. G u z m ó z g u. Objawy ogólne (niezależne od usadowienia): tarcza zastoinowa, ból głowy, wymioty, nudności, zawroty, drgawki sopor. Dokładne umiejscowienie na mocy objawów ogniskowych. W każdym przypadku guza mózgu należy zastosować wcierki rtęciowe a dopiero

w razie bezskuteczności tychże, należy myśleć o operacyi (trepanacyi).

Ból głowy zwalcza się antipyryną, pyramidonem i t. d., ew. gdy nie skutkują morfina.

Tussis convulsiva zob. **Pertussis.**

Typhlitis zob. **Appendicitis.**

Typhus abdominalis. Dur brzuszny. Leczenie przypadowe, polegające na zwalczaniu zagrażających objawów. Przy pierwszem podejrzeniu na T. abd. purgans, najlepiej kalomel po 0·50, 2—3 dawki aż do skutku. Gorączkę należy obniżać zapomocą chłodnych zmywań całego ciała wodą czystą lub z dodatkiem octu, letniemi kąpielami i środkami przeciwgorączkowymi, jeżeli zbyt wysoka, ale ostrożnie, aby nie wywołać zapadu. Skrzepiać akcyę serca napojami wyskokowymi, a gdy te nie są dostateczne, środkami nasercowymi.

W razie silnej biegunki, przetwory makowca i środki ściągające; w razie zaparcia stolca w pierwszym okresie choroby, środki czyszczące, woda Morszyńska, Szaratica; w późniejszych okresach lepiej lewatywy stosować. Uważać na odleżyny i ropienie w późnych okresach.

Przytem należy pamiętać o należytem przewietrzaniu mieszkania, dezynfekcyi stolców i bielizny. Dyeta powinna być wyłącznie płynna, zwłaszcza mleko, rosoły, wino czerwone; do ostrożnej dyety mięsnej przechodzimy dopiero, gdy w ciągu dni 10 ciepłota nie wykazuje wzniesień gorączkowych.

W razie nieżytu oskrzeli bańki suche.

Gdy chodzi o znaczne obniżenie ciepłoty ciała:

Rp. Antipyrin. 0·50; Coff. natrosalicyl. 0·1; Dt. tal. dos. X. DS. Co 3 godz. proszek. (160).

Rp. Acetphenetid. 0·50; Coff. natrosalicyl. 0·15. Dent. tal. dos. X. DS. Co godzinę proszek aż do obniżenia ciepłoty. (165).

Rp. Chinin. muriat. 0,5. Dtd. Nr. X. S. Na noc 1 pr.

Rp. Lactophenin 5·0; Div. in dos. Nr. X. Da in caps. amyl. S. Co 2 godziny proszek. (250).

Rp. Pyramidon 0·30. Dtd. Nr. XX. S. Co 3 godz. proszek. (515).

W razie silnej biegunki:

Rp. Decoct. salep. 0·50 ad 200·0; Trae opii simpl. gtts. X; Syr. rub. idei 15·0. DS. Co godzinę łyżkę. (140).

Rp. Bismuth. salicyl. 0,5; Laudani puri 0,02. Mfpulv. Dtd. X. S. Co 3 godz. prosz. (185).

Rp. Naphtalini 0·20; Mag. bism. 0·15; Chinin. tannici 0·25. Mfp. D. tal. dos. Nr. XV. S. 3 proszki dz. (220).

Rp. Naphtol-beta; Bismuth. salicyl. *āā.* 0·20. Mfp. S. 10 proszków na 24 godzin w razie biegunki.

Rp. Benzonaphtholi 0,35; Tannini p. 0,15. Mfpulv. Dtd. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (150).

W razie krwotoków je-

litowych okład lodowy na brzuch i środki przeciwkrwotoczne:

Rp. Ferri sesq. sol. 1·0; Aq. cinnam. 150·0; Syr. cinnam. 20·0. S. Co godzinę łyżkę. (140).

Rp. Alumin. crud. 0·50; Laudan. pur. 0·10; Camphor. 0·30; Sacch. lactis 2·0. Mfp. div. in dos. Nr. V. S. Co 2 godziny proszek. (125).

Rp. Adrenalini solut. (1:1000) 5·0. S. 1—2 r. dz. po 10 kropli. (325).

Rp. Plumbi acetici, Laudani p. *āā*. 0·30; Amyli puri 5·0. Mfp. Div. in dos. Nr. X. S. Co 2 godz. pr. (150).

Nareszcie w razie silnego podrażnienia mózgu:

Rp. Natri bromati 5·0; Da in charta oleosa. S. Rozpuściwszy w wodzie, wypić w ciągu dnia. (30).

Rp. Veronal 0·5. Dtd. Nr. V. S. 2—3 pr. dz. (225).

W razie zapadu wstrzyknąć ol. camphor.

Typhus exanthematicus. Dur osutkowy. Według tych samych prawideł.

Typhus recurrens. Dur powrotny. Zapobiegawczo chronić od zakażenia przez dokładną izolacyę i odkażanie ubrań, bielizny, pościeli i pokoju chor. Zalecają wstrzykiw. surowicy osób, które już przebyły dur powr., hypodermoklizy z 1—2 litrów 0,8% rozczynu Na Cl, wstrzykiwania śródżylne kollargolu (20—30 cm^3 rozczynu 2%), atoxylu.

W r. 1910 Iversen po raz pierwszy zastosował z dobrym skutkiem do leczenia duru powrotnego *Salvarsan*. Nowsi autorowie również stwierdzają dodatnie działanie tego przetworu, który należy stosować w postaci wstrzykiwań śródżylnych tak samo jak przy kile.

Nadto polecają:

Rp. Calomelan. 0,25 Dtd. Nr X. S. 3 r. dz. po 1 pr. (110).

Leczenie objawowe polega na podawaniu pyramidonu (0,5), acetphenetidiny (1,0), oraz dużych dawek chininy. Nadto dyeta płynna, dużo mleka, limonady owocowe, letnie kąpiele. Przeciwko silnym bólom — mieszanka chloroformu z oliwą.

Ucha zranienia. Przy zranieniach małżowiny usznej — postępowanie podobne jak przy zranieniach innych części ciała.

Zranienia przewodu zewnętrzn., pęknięcie błony bębenk., zranienia ucha środk. i wewn. wymagają b. ścisłej aseptyki: zakładanie skrawków gazy wyjałowionej do przew. zewn., okład. Szczególnie ścisłej aseptyki wymagają przypadki otwarcia błędnika, charakteryzujące się wypływem płynu mózgo-rdzeniowego. Krwotoki tamuje się szczelną tamponadą przewodu zewn. Przestrzykiwać ucho absolutnie nie wolno. Obok tego leczenie ogólne (spokój, środki przeczyszczające, okłady lodowe i t. d.).

W razie dołączającego się ropienia w uchu środk., patrz Otitis media perforat.

Zranienia przew. zewn. ciałami obcemi, zwłaszcza

uszkodzenia środkami żrącymi wymagają długotrwałej tamponady celem uniknięcia następowych zwężeń.

Ulcera corneae.

Wrzody rogówkowe. W lecz. wrzodów rogówkowych powstających w przebiegu zapaleń spojówki obowiązuje zasada, że leczyć je należy, lecząc chorą spojówkę. Odnosi się to do wrzodów na tle nieżytu spojówki (ulcus catarrhale), na tle jaglicy, śluzoropotoku, zapalenia błonicowego etc. Tak więc przy wrzodzie kataralnym wystarczy lapisować spojówkę i wypłukiwać często wydzielinę. Prócz tego korzystnie działa zakładanie maści antyseptycznej (ung. Xeroformii 3%, thigenoli 5—10%, ichthyoli 5—10% etc.). Przy zajęciu tęczówki wskazane są dla usunięcia bólu i przekrwienia i zapobieżenia zrostom — mydriatica, o ile nie zachodzi niebezpieczeństwo wywołania jaskry. Jeżeli owrzodzenie się szerzy i naciek się pogłębia, zalecić ciepłe okłady, względnie przypalić brzegi i dno wrzodu galwanokauterem.

Przy *ulcus serpens cum hypopyo*, zbadać w każdym przypadku przewód łzowy i w danym razie leczyć starannie ropienie woreczka łzowego i zwężenie przewodu. Sam wrzód leczyć częstem opłukiwaniem wydzieliny i najlepiej stosować sposób Wicherkiewicza: raz lub 2 razy dziennie napuścić obficie na powierzchnię wrzodu rozczynu pyoctaninum coeruleum 1/5%, poczem wpuścić kilka kropel rozczynu dioniny od 2—10%. Jeszcze lepsze wyniki daje proszek nowojodyny z cukrem (1—10). Bywają też stosowane: xeroform, airol, jodoform in pulvere.

Oprócz tego wskazane są gorące okłady, atropina. Przy groźnem rozszerzaniu się nacieku galwanokaustyka lub przypalenie dna wrzodu nalewką jodową.

Jeżeli hypopyon przekracza 1/3 wysokości przedniej komory — wypuścić ropę, nakłuwszy grotem rogówkę od dołu. Przy wrzodach obwodowo położonych, a grożących pęknięciem, zapuszczać miotica, aby zapobiec wypadnięciu tęczówki; to samo, jeżeli pęknięcie już nastąpiło i tęczówka wypadła. Wypadniętą tęczówkę nakłuwać codziennie igiełką albo nożykiem Graefe'go i zakładać opaskę uciskową, ażeby sprowadzić płaskie zabliźnienie.

Owrzodzenia skrofuliczne goją się najlepiej pod wpływem ciepłych okładów i żółtej maści Pagenstechera. Dobrze też działa opaska Salzwedlowska. Wrzody na tle urazu leczyć tak samo jak ulcus serpens. Przy każdym wrzodzie wielką ulgę sprawia choremu dobrze założona opaska, która, zapewniając oku spokój i nieruchomość, sprzyja gojeniu. Pamiętać jednak należy, że opaska jest przeciwwskazana zawsze, ilekroć jest obfita wydzielina, zwłaszcza ropna.

Blizny i plamy po wrzodach wymagają środków

wyjaśniających (patrz Maculae et nebulae corneae).

Ulcera intestini tuberculosa. Gruźlica jelit. Leczenie czysto przypadkowe, polega na podawaniu środków odurzających wewnętrznie lub w postaci wstrzykiwań podskórnych; w razie silniejszych bólów — na podawaniu przetworów makowca wraz ze środkami ściągającymi i przeciwgnilnymi z powodu zwykle towarzyszącej biegunki. Przytem należy starać się podnieść odżywienie chorego zapomocą odpowiedniej dyety (do mleka dodawać aq. calcis).

Rp. Tinct. opii simpl. 10·00. DS. 2—3 r. dnia po 5—10 kropli. (95).

Rp. Laudani puri 0·02; Tannini 0·10; Naphtalini 0·25; Sacch. alb. 0·30. Mfp. dent. tal. dos. XII. DS. 2—5 proszków dziennie. (165).

Rp. Benzonaphtoli, Bismut. salicyl., Resorcin. *āā.* 0·20. Mfp. Dtur tal. dos. Nr. XV. 3—5 proszków dzien. (220).

Rp. Tinct. colombo; — Cascarillae *āā.* 15·00. DS. Co godzinę 10—30 kropli w kleiku. (180).

Rp. Extr. opii 0·02; Resorcini 0·20; Sacch. alb. 0·30. Mfp. dent. tal. dos. XII. DS. 2—3 proszki dziennie. (170).

Rp. Decoct. rad. colomb. e 10·00 ad 150·00; Tinct. opii gtt. XX Syr. simpl. 15·00. DS. Co 2 godz. łyżkę. (130).

Rp. Bismuth. subnitrici 5·00; Opii puri 0·2; Sacch. alb. 4·00. Mfp. div. in dos. Nr. X. S. 3 pr. dzień. (165).

Rp. Tannalbini 0·50. Dtd. Nr. XII. S. 3—6 pr. dziennie. (200).

Rp. Bismuth. salicyl. 10·0. Div. in dos. aeq. Nr. XII. S. 3—6 proszków dz. (170).

Rp. Thiocoli Roche 0·10—0·20. Dent. tal. dos. Nr. X. S. 3 proszki dziennie. (135—170).

Ulcus contagiosum s. molle. Wrzód — szankier miękki. Jeżeli nie ma żadnego powikłania (zwłaszcza żaden z gruczołów pachwinowych nie powiększony) można starać się oczyścić dno wrzodu przez środki żrące:

Rp. Cupri sulfurici 5·00; Aq. dest. 15·00. S. Zewnętrznie.

Wypalać raz na dzień przez 5 minut, dopóki nie wytworzy się strup; obok tego częste przemywania i zakładanie suchej waty. Po oddzieleniu strupa powierzchnie nieczyste dalej przypalać. Po oczyszczeniu częste przemywania płynami: Sublimat 1‰, Kali hypermang. 1‰, Hydrarg. oxycyan. 1‰, Albargin 1‰, Itrol 2‰, Argent. nitric. ½‰ i zakładanie waty, lub przemywanie rano i wieczór, poczem zasypywać:

Jodoform, nosophen, antinosin, eudoxin, airol, antiseptin, amyloform, dermatol, jodoformin, tanoform, xeroform.

Gdy wrzód fagedeniczny, zaraz z początku przypalić 2 razy dz. 1% Kal. hypermang., nalewką jodową, 3% Argent. nitric., 50% Perhydrolem i zasypywać powyższymi proszkami, lub:

Rp. Acid. salicyl., Jodoform. *āā* S. Do zasypek, albo też zalecić częste przemywan. płynami słabszymi. Gdy wrzód usadowiony pod napletkiem, częste (co godzinę) wstrzykiwania wspomnianych płynów odkażających słabszych. Gdy wrzód znajduje się w cewce moczowej, długie kąpiele ciepłe prącia w $\frac{1}{2}$‰ kali hypermang. parę razy dziennie, lub wstrzykiwania ciepłe do cewki (Arg. nitric. 1‰, Itrol 1‰, Ichthargan 1‰), wreszcie czopki jodoformowe.

W pierwszych chwilach, kiedy który z gruczołów jest lekko powiększony, bolesny, zalecić spokój i starać się przez okłady lodowe, okłady z wyskoku, 10% jothionu, wcieranie szaruchy zapobiec ropieniu. Najczęściej wynik bywa ujemny, a wtedy nie czekając, aż gruczoły powiększą się znacznie, a nawet da się wyczuć chełbotanie, wyciąć gruczoły zajęte, a nawet podejrzane. Kiedy daje się wykazać wyraźne chełbotanie, można ograniczyć się do nakłucia, wyciągnięcia ropy i wstrzykiwania do zropiałego gruczołu 1% roztw. Argenti nitrici, 1% rozczynu Lugola przy równoczesnem leczeniu bańką Biera. W przypadk. zaniedbanych leczenie chirurgiczne przez szerokie nacięcia, wzgl. nawet wyłuszczenie zropiałych gruczołów.

Ulcus cruris. W r z ó d p o d u d z i a. Uwzględnić przyczynę (żylaki, kiła, gruźlica). Zapobiegać powstawaniu wrzodów przez unikanie długotrwał. stania, przez bandażowanie podudzi, zwalczanie zaparcia stolca, dłuższe leżenie w połogu. Przy leczeniu korzystniejsze wyniki ma się przy leżeniu w łóżku i wysokiem ustawieniu kończyny. W stanach zapaln. — okłady z octanu glin. Zasypywanie jodoformem, airolem. Opatrunki z grubej warstwy 15% thigenolu z waseliną zmieniane co 2-gi dzień.

Rp. Airol 10,0; Mucil. gummi acac., Glycer. *āā* 20,0; Boli alb. q. s. ut f. pasta mollis. S. Maść. (360).

Przy długotrwałych wrzodach g n u ś n y c h (atonicznych) – codzienne mięsienie szarem mydłem, poczem przykładać na 24 godz. Ung. Diachylon Hebrae, albo też okłady z Kali caust. (1 : 500 Aq.) Lapisowanie lub pędzlowanie:

Rp. Trae Jodi 6,0; Trae Ratanhae 12,0; Sacchari 2,0. S. Pędzlow. Poza pędzlowaniu zasypywać: (100).

Rp. Ac. borici pulv., Amyli tritici *āā* 5,0. S. Zasypka. (100).

Rp. Saloli 1,0; Natr. hydrocarbon. 9,0. S. Zasypka. (100).

Rp. Jodoformii subt. pulv., Bismuth. subsalicyl. *āā* 3,0. S. Zasypka. (150).

W razie nadmiernego bujania z i a r n i n y stosujemy:

Rp. Xeroform. 4,0; Talc. ven. 2,0. S. Zasypka. (150).

Rp. Bismuth. subnitr. 3,0; Alum. crudi 1,0. S. Zasypka. (110).

Rp. Argent. nitr. 0,5;

Bals. peruv. 2,0; Vasel. 30,0. Mfung. S. Maść. (140).

Rp. Alumin. ust. 1,0; Ac. tannici. 2,0; Adip. lanae 30,0. Mfung. S. Zewn. (130). W razie bolesności wrzodu:

Rp. Anaesthesini 3,0; Lycopod. 10:0' Vasel. 20,0. Mfung. S. Zewn. (250). Przy towarzyszącym wyprysku:

Rp. Ichtyoli 3,0; Zinc. oxyd., Ol. Olivar. *āā* 20,0. Mfpasta. S. Zewn. (210).

Jeśli chory musi koniecznie chodzić, zakładamy pastę żelatynowo-cynkową:

Rp. Gelat. alb., Zinci oxyd. *āā* 15,0; Glycerini 25,0; Aq. dest. 45,0. Mf. leni cal. coq. gel. S. Zewn. (160).

(Przed założeniem tej pasty należy najprzód oczyścić podudzie ciepłą wodą z mydłem i posypać wrzód proszkiem antysept. Pokryć wrzód gazą i cienką warstwą waty. Ogrzać pastę Unny aż do stanu płynnego i grubym pędzlem malarsk. zapędzlować podudzie. Na to opaska organtynowa ułożona gładko bez fałdów, a ewent. na wierzch opaska kalikotowa lub trykotowa. Po 7—14 dn. zdjęcie opatrunku i ewent. ciepła kąpiel).

Ulcus ventriculi.

W r z ó d ż o ł ą d k a o k r ą g ł y, t r a w i e n n y. Ze względu na metody leczenia wyróżnić należy:

I. *Leczenie wrzodu żołądka w czasie krwawienia.* (Haematemesis ex ulcere). Na kilka dni wykluczyć wszelkie pokarmy i napoje w ten sposób, że przez pierwszą a często i drugą dobę podajemy choremu tylko kawałeczki lodu (celem usunięcia pragnienia), lub nieco zimnej wody sodowej, których chory nie łyka, lecz po rozpuszczeniu się lodu i ogrzaniu wody w ustach z powrotem wypluwa. Gdy choremu pragnienie jeszcze silniej dokucza, łagodzimy je lewatywami; gdy kuracyę głodową prowadzimy dłużej niż 3 dni, należy stosować lewatywy odżywcze. W ciągu drugiej lub trzeciej doby najczęściej znosi już chory żołądek małe ilości zimnej wody zwykłej lub alkalicznej.

Następnie zaczynamy podawać mleko zrazu bardzo ostrożnie (aby nie wywołać wymiotów) zimne łyżkami, najlepiej rozcieńczone wodą alkaliczną (Vichy). Jeśli chory dobrze mleko znosi, dawki stopniowo powiększamy (od $^1/_4$—1 szklanki na raz co 2 godziny). Dopiero po tygodniu wyłącznie mlecznej dyety przechodzimy do 1-go okresu, a dopiero po 10 dniach — do 2-go okresu dyety Leubego (patrz niżej) i t. d.

W razie jeśli chory zupełnie mleka nie znosi, stosujemy zaraz po okresie zupełnego głodzenia pierwszy okres dyety Leubego.

Prócz dyety, bezwzględnego spokoju i lodu na okolicę żołądka podają zwykle przy krwotoku żżądkowym haemostatica, pamiętać jednak należy, że działanie ich nie jest pewne i że (prócz tonogenu) powodują one łatwo wymioty.

Rp. Tonogen Richter 15,0. Da lagen. orig. unam. S. Co 2 godziny 5—10 krp. w odrobinie zimnej wody.

Rp. Extr. fl. Hydrastid. canad. f. Parke et Davis. S. 3 razy dz. po 15—20 kr. w odrobinie zimnej wody.

Rp. Liqu. Ferri sesquichlorati 10,0. S. Co 2 godz. 5 kropli w odrobinie zimnej wody. (55).

W razie uporczywych wymiotów:

Rp. Cocaini hydrochlor., Codeini phosphor. *āā* 0,05; Aquae Menth. pip., Aq. Chloroform. *āā* 50,0; Syr. Citri 20,0. S. Co $^1/_2$ g. łyżeczkę. (170).

Rp. Cocaini muriat. 0,1; Spir. Vini 10,0. S. W razie nudności lub wymiot. 10—15 kropli na kawałku lodu. (120).

Rp. Anaesthesin Ritsert. 0,35—0,5. Dtd. X. S. 3 proszki dzien. (230—270).

W razie silnych bólów, narkotyki (opium, morfina, bellad.) wewnętrznie lub w czopkach.

Gdy krwawienie ustąpiło, przystępujemy do leczenia wrzodu.

II. *Leczenie świeżego wrzodu żołądka.* Leżenie w łóżku; gdy niema podejrzenia na krwotok utajony, okłady wysychające, a potem gorące (w razie przeciwnym — okład lodowy). Najważniejszą rolę odgrywa dyeta; najlepiej choremu zalecić następ. schemat tak zw. D y e t y   L e u b e g o:

O k r e s I (10 dni): Mleko, jaja na miękko, sok mięsny (Leube — Rosenthala lub domowej roboty*), alberty, woda alkal. (np. Krościeńska).

O k r e s II (10 dni): Móżdżek cielęcy, gołąb lub kura gotowana, surowa polędwica, tapioka na mleku.

O k r e s III (10 dn): Befsztyk (po angielsku), szynka (najlepiej surowa), kurczę pieczone, gołąb pieczony, sucharki rozmoczone w mleku, purée z kartofli, kapusta brukselska, kasza.

O k r e s IV (2 tyg.): Pieczeń sarnia, kuropatwa, rostboef, kotlet cielęcy, cielęca potrawka, pstrąg, szczupak, karp, kawior, ryż, szparagi, jajecznica, jaja puszczane, mus jableczny, wino czerwone.

Ze środków leczniczych wymienić należy: a) alkalia, b) bismut, c) w nowszych czasach stosowaną oliwę.

a) L e c z e n i e   a l k a l i a m i rozpoczynamy jednocześnie z podawaniem mleka, dodając na razie 1 łyżkę wody wapiennej na szklankę mleka lub rozcieńczając to ostatnie wodą Vichy (3 ml.: 1 wody). Można także, zwłaszcza przy bólach, łączyć narcotica ze środkami, obniżającymi kwasotę, np.:

Rp. Extr. Bellad. 0,03; Magn. ustae 0,5. Dtd. X. S. 3 proszki dzien. (140).

lub obniżać kwasotę wstrzykiwan. atropiny (Atrop. sulf. 0,0005—0,001).

Większe dawki alkaliów ($^1/_3$ szklanki naczczo i dru-

---

*) Do pustej butelki kładziemy surową polędwicę pokrajaną w kostki i zakorkowawszy butelkę gotujemy w wodzie przez $^1/_4$ do $^1/_2$ godziny, poczem zlewamy zebrany sok i dodajemy go po 2 łyżki do filiżanki rosołu.

gie tyle w 1 godz. po głównem jedzeniu) stosujemy najlepiej w postaci wody Vichy z chwilą, gdy chory zaczyna jeść pokarmy mięsne.

Właściwą kuracyą karlsbadzką stosować należy dopiero po ukończeniu dyety Leubego. Stosujemy wtedy wodę karlsbad. (Mühlbrunn) w dużych ilościach (naczczo 2 kubki, i po jednym na godzinę przed i po obiedzie; wodę ogrzać), lub:

Rp. Sal. therm. Carolin. artif. 150,0. S. Łyżeczka na szklankę ciepłej wody (ordynacya, jak wyżej; w razie silnego czyszczenia — mniej.). (80).

b) Leczenie bismutem może być stosowane mimo krwawienia; zwykle stosuje się go przez 3—6 tygodni, początkowo codziennie, potem co 2-gi dzień. Przy tej metodzie leczenia od czasu do czasu należy zastosować lewatywę lub podać środek czyszczący (olej rycyn.) z obawy koprolitów.

Rp. Bismuth. subnitric. 10,0. S. Rozpuścić w $^1/_2$ szkl. wody i na raz wypić lub wprowadzić zgłębnikiem. (90).

Zamiast bismutu stosują obecnie także:

Rp. Orthoform. 5,0. S. Jak wyżej. (240).

Rp. Bismuthi carbon. 5,00.Dtur. No IV. Rozpuścić w $^1/_4$ szkl. wody i wypić naraz codziennie jeden proszek a po wypiciu położyć się na $^1/_2$ godziny, w jeden dzień na znak, w drugi na brzuchu, w trzeci na prawym boku, wreszcie na lewym. (240).

c) Leczenie oliwą. Wypić naczczo $^3/_4$ szklanki, albo 3 razy dz. po 2 łyżki przed jedzeniem (w razie wstrętu do oliwy z dodatk. wody miętowej lub koniaku).

Uwaga. Argent. nitric. nie zasługuje na polecenie.

III. *Leczenie następstw wrzodu.* Zwężenie odźwiernika i zniekształcenie żołądka po wrzodach okrągł. wymagają odpowiedniego leczenia chirurg. Nie zwlekać z operacyą, aby nie być zmuszonym operować w stanie wyniszczenia chorego.

Unguis incarnatus. Paznokieć wrosły. Można spróbować zakładania między brzeg paznokcia a skórę pasków gazy zmoczonych w 10% roztw. Ferri sesquichlor. Zwykle jednak, zwłaszcza jeśli brzeg paznokcia przez drażnien. spowodował już powstanie guzka ziarninowego, — należy leczyć operacyjnie: zdjąć paznokieć i zniszczyć jego matrix nożem lub ostrą łyżką. Bardzo dobre wyniki daje sposób Quénu. Po zdjęciu paznokcia okrawamy boczne przypaznokciowe brzegi skóry w postaci płatów na $^1/_2$—$^3/_4$ cm. szerokich i odchylamy je w tył, tak iż razem z nimi unosi się i tylny brzeg skórny łożyska paznokciowego; wycinamy z pod tego tylnego brzegu całą matrix, widoczną w postaci bladoróżowej od przodu łukowatą linią odgraniczonej wyspy, aż do okostnej falangi płaty skórne kładziemy na swoje miejsce. Po tygodniu chory już może chodzić. Na miejscu zdjętego paznokcia

powstaje rogowate zgrubienie naskórka, które w zupełności zastępuje paznokieć.

Urticaria. Pokrzywka. Starać się o wyszukanie i usunięcie przyczyny cierpienia. Takimi są: pasożyty skórne (pluskwy, pchły), nieżyty przewodu pokarmowego, u kobiet zboczenia w narządzie rodnym, wreszcie początkowe okresy prurigo u dzieci. Częste zatrucia ze strony przew. pokarm. usunąć środk. przeczyszczaj. i odkażaj. oraz odpowiednią dyetą.

Rp. Benzonaphtol 0,75; Calomel. 0,01. Mfp. S. 3—4 proszk. dz.

Jako leczenie objawowe skierowane przeciw swędzeniu i pieczeniu skóry polecić używanie:

Rp. Aceti vini, Aq. dest. *āā.* 100·00; Acidi salicyl. 1·00. S. Zewn. (110).

Rp. Menthol. 5·0; Chloroform., Aether. sulf., Spir. camphor. *āā* 15·00. S. Zwilżać lekko skórę. (230).

Rp. Chloroform., Glycerin. p. *āā.* 50·0. Po zwilżeniu skórę pudrować. (150).

Rp. Salol 3,0. Tere c. Vaselin. 25,0; Lanolin. ad 50,0. Mfung. S. Maść. (180).

Przy powtarzającej się pokrzywce, kąpiele, kąpiele tlenowe f. Tlen we Lwowie lub »Awes« Dra Sedlitzkyego i wewnętrznie:

Rp. Novaspirin 0,75. S. 3 proszk. dz.

Rp. Chinin. muriat., Ergotin. *āā.* 0·15; Extr. belladon. 0·003; Glycerin. q. s. ut. f. pill. Nr. XXX. S. 6—10 pigułek dzien.

Rp. Atrop. sulf. 0·005; Aq. dest., Glycerin. p. *āā.* 2·0; Pulv. traga- canth. q. s. ad pill. Nr. X. S. 2 pigułek dziennie. (140).

Polecają też miejsca chore nacierać cytryną.

Vaginismus. Pochwica. Usunięcie zmian chorobowych miejscowych i owrzodzeń, zapalenia i t. p., Poprawa stanu ogólnego i podawanie środków uspokajających ustrój nerwowy. Gdy objawy niezbyt jeszcze gwałtowne a przyczyną choroby jest niedokładny stosunek płciowy — wpływ moralny, środki znieczulające miejscowo, aby umożliwić coitum.

Rp. Cocaini muriat. 1·0; Aq. dest. 30·0; Spir. vini rect. 2·0. DS. Do pędzlowania. (225).

Rp. Extr. bellad. 1·0; Vaselini 15·0. Mf. ung. DS. Na wacie między wargi na noc zakładać. (125).

Można też polecić okłady z wody Goularda, pędzlowanie rozczynem azotanu srebrowego 1:50 lub rozczynem kwasu karbolowego 1:30. Rozszerzanie powolne wnijścia pochwowego rozszerzaczami.

Jeżeli przypady gwałtowne: wycięcie błony dziewiczej i nagłe rozciągnięcie wejścia pochwowego sposobem tępym po poprzedniem zachloroformowaniu chorej.

Vaginitis zob. **Fluor albus.**

Varices. Dbanie o regularny stolec. Unikanie długiego stania, opaski elastyczne (zakładane rano

przed wstaniem) lub pończochy ew. operacya. Na worku: suspensoryum lub operacya.

Varicella. Ospa wietrzna, ospówka. Lżejsze przypadki nie wymagają leczenia, prócz lekkiej dyety, oraz pozostania w pokoju, zwłaszcza w chłodniejszej porze roku. Swędzenie usuwa się obfitemi zasypkami, owrzodzenia wymagają opatrunków. Należy zwracać uwagę na zdarzające się powikłania z zapaleniem nerek, wskutek czego po 3 tygodniach badać mocz.

Variola vera. Ospa. W okresie zwiastunów, przeczyszczenie. Przewietrzać pomieszkanie, ciepłota pokoju 14—15° R., lekkie przykrycie chorego, dyeta pożywna płynna, mleko, mocny rosół z żółtkiem. Dużo wody, orszada, woda z winem. Przeciw bólom głowy lodowe okłady. Napięcie skóry łagodzić smarowaniem tłuszczów (oliwa, waselina, 5% maść borowa). Kąpiele ciepłe, a gdy to niemożebne, zmywania ciepłą wodą, zwłaszcza twarzy i powiek. Płukanie: 2% Kali chloricum, 3% kwas borowy.

Przeciw wymiotom pigułki lodowe lub wstrzyknięcie morfiny w okolicę dołka podsercowego.

Zaraz po wybuchu wysypki dać na głowę, twarz i szyję maskę z płótna, (pozostawiwszy otwory na nos, oczy i usta), posmarowaną pastą:

Rp. Acid. carbol. 3·00; Amyli, Ol. amygdal. dulc. *áá.* 50·00. F. Pasta. S. Zewnętrznie. (293).

Resztę ciała smarować często:

Rp. Acid. salicyl. 3·00; Amyli 30·00; Glycerin. neutr. 70·00. Mf. Pasta. (200).

Radzą też pędzlowanie rozczynem nadmangamianu potasu.

W osłabieniu serca: kamfora, wino, koniak na pół z wodą z żółtkiem i cukrem, co godzinę łyżkę. Ropnie wcześnie otwierać.

Verrucae. Brodawki. Pędzlować codziennie płynami:

Rp. Chloralhydrat, Ac. acetic. *áá* 1,0; Ac. salicyl., Aether. *áá* 4,0; Collodii 15,0. S. Zewn. (120).

Rp. Ac. salicyl. 1,0; Aether. sulf. 2,0; Collodii 7,0. S. Zewn. (100).

Rp. Ac. lactic., Ac. salicyl. *áá* 1,0; Collod elast. 8,0. S. Zewn. (100).

Rp. Natri aethylat. 10,0; Spirit. Vini rect. 20,0. S. Zewn. (120).

Wycięcie, leczenie Röntgenem, zamrażanie.

Vitia cordis. Wady serca. W okresie wyrównania stosowne żywienie, mleko, mięso bez korzeni; osobom chudym więcej tłuszczów, otyłym tychże zabronić.

Wzbronione również napoje wyskokowe, prócz lekkich win, kawa normalna Dra Reicha bez kofeiny, wina owocowe (Laktol). Ruch, a mianowicie po równi, lub po miernych wzniesieniach gór, z wyjątkiem, gdy chorzy

dostają duszności, zawrotów głowy, lub nieregularności tętna, gimnastyka lecznicza, kąpiele solne letnie. Unikać wzruszeń. Uregulować stolec. Kąpiele w Nauheim lub sztuczne z kwasem węglowym fabr. »Tlen«. Kąpiele tlenowe f. »Tlen».

Wobec braku wyrównania leżenie w łóżku. Wewn. przetwory naparstnicy:

Rp. Infus. digitalis e 1·0—1·5 ad 180·00; Syrup. simpl. 20·00. MDS. Co 2 godz. łyżkę. (130).

Rp. Fol. Digital. sciss. 0,5—1,0. Macera per horas XII c. Aq. frigida ad collat. 180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godziny łyżkę. (180).

Rp. Fol. Digital. pulv. 0,15. Dtd. X. in caps. amyl. S. Co 3 godz. prosz. (155).

Rp. Trae Digital.. Aq. amygd. amar. dil. *āā* 10,0. S. 3 razy dz. po 15—20 kropli. (95).

Rp. Digaleni 15,00 in Lag. orig. S. 3 razy dz. po 1/2—1 cm³ (miara w pipec.).

Rp. Digipurati f. Knoll in tabl. à 0,1. S. 4 do 1 raza dz. po 1 kołaczyku (zstępująco).

Rp. Tabl. Digitoxini f. Merck à 0,0005. Dtd. Nr. X. S. 1—2 tablet. dziennie.

Rp. Dialysat. fol. Digital. Golaz 10,0. S. 3 razy dz. po 15—20 kropli. (250).

Dobrze nieraz działa Kofeina i to niejednokrotnie nawet tam, gdzie zawodzi naparstnica (zwłaszcza w Myocarditis).

Rp. Coffein. natr.-salic. (n.-benz.) 0,25.—0,3; Dtd. Nr. X. S. 4 proszki dz. (130).

Rp. Coffein. natr.-salic. 3,0; Aq. dest. ad 180,0; Rumi optimi 20,0. S. 3 razy dz. po łyżce. (170).

Rp. Coffein. natr.-benz. 2,0; Aq. steril., Glycerini *āā* 5,0. D. Steril. do injekcyi. S. 1—2 cm³ podsk. (165).

Rp. Coffein. natr.-salic. 1,0; Inf. fol. Digit. e 1,0:180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godz. łyżkę. (140).

Rp. Trae strophanti Merck 10,0. S. 3 r. dz. po 5—10 kropli. (65).

(W nowszych czasach zalecił Heryng stosowanie tego leku w postaci wziewań przyrządem Siegla — raz dziennie po 10 kropli.

Rp. Strophantin guttas VI; Syr. Aurant. 50,0. S. 3 razy dz. po łyżeczce od kawy w wodzie.

Rp. Granul. Extr. Strophanti f. Catillon à 0,001. D. lag. orig. unam. S. 3. razy dz. po 1 perełce.

Dzielnym lekiem jest kamfora, która działa szybko i niejednokrotnie (zwłaszcza w Myocarditis) skutecznie tam, gdzie naparstnica zawodzi.

Rp. Ol. camphorati 10,0, S. 1—5 cm³ na raz wstrzykn. (60).

Rp. Camphor. trit. 0,15; Coffein. natr.-salic. 0,2. Mfp. Dtd. XX. S. 3 proszki dz. (w razie zapadu nawet więcej). (230).

Rp. Camphor. trit. 0,1; Fol. Digit. pulv. 0,05; Coff. natr.-salic. 0,2. Mfp. Dtd. X. S. 2—4 proszk. dz.

Polecają także (zwłaszcza przy arytmii):

Rp. Sparteini sulfur. 0,02; Sacchari 0,3. Mfp. Dtd. X. S. 3 proszki dzien. (145).

Rp. Sparteini sulfur. 0,02; Coff. natr.-salic. 0,2. Mfp. Dtd. X. S. 3. pr. dz. (160).

Rp. Sparteini sulfur. 0,02; Fol.Digit. p. 0,05; Coff. natr.-salic. 0,15. Mfp. Dtd. X. in caps. amyl. S. 3—4 pr. dz. (195).

Rp. Sparteini sulfur. 0,02; Semin. Colae pulv. 0,2. Mfp. Dtd. X. S. 3 proszki dz. (145).

Słabiej nasercowo działają:

Rp. Inf. Adonid. vern. e 5,0:180,0; Syr. simpl. 20,0. S. Co 2 godziny łyżkę. (130),

Rp. Trae Convall. majal. 20,0. S. 3 razy dz. po 20 kropli. (90).

Rp. Trae Cacti grandifl. 10,0. S. 3 razy dz. po 20 kropli. (105).

W razie d u s z n o ś c i najpewniej działa morfina, którą chorzy na serce zwykle dobrze znoszą (0,01 do 0,02).

Przy o b r z ę k a c h zalecamy środki moczopędne same lub w połączeniu ze środk. nasercow.

Rp. Diuretini Knoll 1,0. Dtd. Nr. X. S. 3—6 pr. dz. (330).

Rp. Diuretini Knoll. 1,0; Fol. Digital. p. 0,1 Mfp. Dtd. X. S. Co 3 godz. proszek. (365).

Rp. Inf. Adonid. vern. e 5,0: 150,0; Theocin. natr.-acet. 1,0. S. 3 łyżki dzien. (195).

Rp. Calomelan. laevig. 0,2; Sacchari lactis 0,3; Mfp. Dtd. X. S. 3 proszki dz. (140). (Płukać usta Kal. chlor.).

Rp. Extr. Scillae 1,0—2,0; Pulv. et Extr. Rhei q. s. ut f. pil. Nr. XX. S. 3 pig. dziennie. (150).

Rp. Agurini in tabl. à 0,5 (f. Bayer). Dtd. Nr. X. S. 3—6 tabl. dz.

Rp. Baccar. Juniperi, Rad. Asparagi, Rad. Ononid. spin., Rad. Levistici, Rad. Petroselini *āā* 15,0. S. 2—3 łyżecz. od kawy na szlankę wody wrzącej (3 takie szkl. na dobę). (90).

Doskonałe również wyniki przy obrzękach otrzymuje się przy stosowaniu t. zw. dyety Karelli wraz z miesieniem (patrz Morbus Brighti).

Można też po posadzeniu chorego na 24 godziny w fotelu, gdy kończyny dolne silnie obrzękną, robić nacięcia lub wypuszczać płyn za pomocą trójgrańca z kaniulą, którą drenami łączy się z kaczkami do zbierania płynu (Łatwe zakażenie o ile nie zachowuje się czystości).

Volvulus. p. Ileus.

Vulvitis. Z a p a l e n i e s r o m u. Pierwszym warunkiem leczenia jest utrzymanie sromu w czystości i sucho, unikać drażnienia, polecić spokój, kąpiele ciepłe nasiadowe, następnie srom wysuszyć unikając tarcia, okłady z wody Goularda, z 2% octanu ołowiowego zasadowego, z 1—2% kwasu karbolowego, z 2—4% kwasu borowego. Jeżeli są nadżerki, to maść cynkowa, salicylowa, pudrować pudrem salicylowym, lub zasypać proszkiem składającym się

w równych częściach z jodoformu i dermatolu lub proszkiem składu:

Rp. Jodoformi 4·0; Tannini 1·0; Magist. bismuth. 6·0. Mf. pulv. D. in scatula. S. Do zasypywania. (170).

Ropnie otworzyć. Jeżeli zapalenie sromu jest następstwem chorób wyższych dróg rodnych lub rzeżączki, raka macicy, przetok moczowych, należy usunąć przyczynę; toż samo, jeżeli przyczyną jest niedokrwistość, zołzy, kiła, należy oprócz leczenia miejscowego, zastosować leczenie ogólne.

NAJNOWSZE ŚRODKI LECZNICZE.

Adigan. »Richter«. Tabletki lub roztwór alkoholowy w oryg. flaszkach. Jedna tabl. lub 1 ccm. roztw. alkoholowego = 0·10 inf. fol. digit.

Agobilin »Gehe«. Zaw. kw. cholowy i salicyl., stront., phenolphthal. Rurka zaw. 20 tabl. K. 2·20; à 40 tabl. K. 3·85.

Albumil. Keratynowane pigułki papayotynowe à 0·30. Ferment proteolityczny, działa dopiero w jelitach. Flakon K. 7·50.

Aleudrin. α α — dichloroizopropylalcohol. Hypnoticum i sedativ. Dawka 0·50—1.00. Proszek i tabletki. Rurka à 10 tabl. K. 2·20.

Alkalil. Pil. na. hydrocarb. keratinatae. Do bezpośredniego alkalizowania jelit. Flakon K. 6·00.

Anhemor. Maść przeciw hemoroidom. Zaw. algokratynę, adrenalinę i t. d. Tuba K. 4·50.

Antifellin. Pigułki przeciw kamienicy żółciowej. Pudełko K. 1·20.

Arsoferrin-Teklolettes. Zaw. organ. kwas arsen. i glycer. phosph. Pud. à 100 szt. K. 3·20.

Biovar. »Poehl«. Zaw. grupę synergetyczną z jajników. Chlorosis, ameno — i dysmenorrhoea. Proszek lub tabl. Dawka dzienna 0·10—0·50 gr. Także w clysma lub podskórnie.

Bromocarpine. W neurastenii. Zaw. pilokarpinę. Flakon K. 10·00.

Chineonal. »Merck«. Chininum diaethylbarbituricum (veronal). Silne sedativ.

Cinnabarsana. Pasta z ac. arsenic. 2.00, Hydrg. sulfurat. rubr. 6.00 i carbo anim. plv. Zewn. przy leczeniu raka metodą Zellera przy równoczesnem podawaniu Nacasilicium. Vide nacasilic!

Citrovanille. W migrenie i neuralgii. Proszek lub tabletki.

Digifolin. Z liści naparstnicy. Tabletki lub płyn wyjałow.

»Ebaga«. Dawniej »Abaga«. Marka słowna dla przetworów leczniczo-kosmetycznych.

Elarson. Sól strontowa kw. behenelowego. Proszek lub tabletki à 0·005 As. Pudełko à 60 tabl. K. 3·60.

Elton lek. poch. kwasu cynamon. (gruźlica).

Electromartiol »Clin«. Żelazo kolloidalne uzyskane drogą elektr. Pigułki lub amp. do injekcyi.

Embarin. Roztwór salicylo-rtęciowy z acoiną do bezbolesnych injekcyi. Karton zaw. 10 amp. à 1·2 ccm. K. 27·00.

Eumenol-tabletki »Merck«. Tabl. zawier. 0·30 p. d. wyciągu z chińskiego korzenia »Tang-kin«. Amenorrhoe i t. p. Flakon à 50 t. K. 2·40, à 100 t. K. 4·60.

Evaton. Tabletki zaw. ovolecytynę, muira puama, plv. nuc. colae., calc. glycer. phosph. W osłabieniach neurasten. Pud. K. 4·20, 10 i 18.

Glycobrom »Richter«. Przetwór bromowy. W proszku lub tabletkach à 0·50 i 1 gram.

Glycophostal. Syrup gliceryno fosforowy. Flaszka K. 2·40.

Haematose tabletki. Także arsen haemat., guajacol-arsen haem. i lecithin haem., w miejsce takichże przetworów płynnych. Pudełko à 50 tabl. po K. 2·00.

Hypophosphit-syrup comp. sine saccharo »Egger«. Dla diabetyków. Flaszka K. 3·00.

Hypophysin »Hoechst«. Ampułki do injekcyi. Pud. z 5 amp. à 1 ccm. K. 3·20; z 10 amp. K. 6·00.

Hydrastinin »Bayer«. Vide Liquor hydr.

Hydrastis-Tektolettes. tabletki à 30 guttas wyciągu korz. hydrastis. W metrorrhagii i t. p. Pud. K. 5·00.

Hydrochininum hydrochl. W malaryi.

Hysal. Rozpuszcz. przetwór salicylo-rtęciowy do injekcyi. Karton z 6 amp. à 2½ ccm. K. 3·75.

Jod-Lecitarsen. Zaw. ovolecytynę, ferr. albumin., na kakodyl. i na. jodatum. Anemia, chlorosis i t. p.

Kalzine »Merck«. Żelatyna wapniowa do injekcyi. Karton z 5 rurkami à 10 ccm. K. 8·00.

Kola granul. »Laokoon«. Wyrób krajowy. Flakon K. 2·50.

Kranit pastilli. Zaw. 0·0005 fosforu p. d. Krzywica i t. p. Pudełko K. 4·00.

Lavocat. Przetwory zaw. nukleinę. Mączka, biszkopty i kakes. Działanie odżywcze.

Laudanon. Jak pantopon. W obrocie jako Laudanon No I — słabszy i No II = silniejszy. W tabletkach po K. 1·50 za rurkę i w amp. do injekcyi. Karton zawiera 6 amp. K. 2·20.

Lecytynowe czekoladki »Merck'a«. Wygodne do podawania, duży procent lecytyny.

Liquor hydrastinini hydrochl. »Bayer«. Przetwór syntetyczny odp. alkaloid. hydrastis.

Magnospirin »Balla«. Jak aspiryna. Magn. acetylosalic. Proszek lub tabl. Rurka à 20 tabl. K. 1·20.

Mesbé. Polecana w gruźlicy, skrofulozie, lupus, i t. p. Jestto rzekomo wyciąg z sidae rhombifoliae cubilguitzianae?

Nacasilicium. Skład: Kalii et. na. silic. āā 20.0, Sacch. lactis 60.0. Tabletki à 0·33 gr. zaw. p. d. 0·25 gr. nacasilc. i 5% ferrum oxyd. fusc. Wewnętrznie przy leczeniu raka metodą Zellera przy równoczesnem stosowaniu Cinnabarsana (pasty). Dawka: 3 r. d. à 0·50 gr. Vide Cinnabarsana!

Narcodeon. Pastylki narkotino-kodeinowe. Flakon K. 1·60.

Narcophin. Narkotin-morfium-mekonat. Działa podobno powolniej lecz trwalej jak morfina przytem łagodniej. Ma mniej atakować centra oddechowe. Dawka przeciętna 0·03. Proszek i tabletki à K. 1·50 za rurkę (20 t.). Ampułki z roztw. 3% do injekcyi à 1·10 ccm. Karton z 5 amp. K. 2·00; z 10 amp. K. 3·60.

Neo-Salvarsan. Podajemy tabliczkę porównawczą z Salvarsanem i ceny.

Dawka	I = 0·15	Neo-Salv.	= 0·10	Salv.	K.	1·25
»	II = 0·30	»	= 0·20	»	»	2·50
»	III = 0·45	»	= 0·30	»	»	3·75
»	IV = 0·60	»	= 0·40	»	»	5·00
»	V = 0·75	»	= 0·50	»	»	6·25
»	VI = 0·90	»	= 0·60	»	»	7·50
»	X = 1·50	»	= 1·00	»	»	11·75
»	XX = 3·00	»	= 2·00	»	»	22·35
»	XXX = 4·50	»	= 3·00	»	»	33·00

Neosan. Yohimbinum acetylo-salicylicum. Flakon K 4·50.

Novatophan. Odmiana atophanu. Rurka à 20 tabl. K. 2·50.

Ovomaltine »Dr. Wander«. Środek odżywczy szwajc. pochodzenia. Skład: diastaza słodowa, kakao, mleko, świeże jaja. Wyrób czysty. Tanie. Puszka 100 gr. K. 1.00; 250 gr. K. 2·20; 500 gr. K. 4·00.

Paratophan. Odmiana atophanu. Rurka z 20 tabl. K. 2·50.

Pellidol. Diacetylowy derywat amidoazotoluolu. Zastosowanie jak ostatniego.

Perhydrit »Merck«. Perhydrol w formie stałej.

Phobrol. Rozczyn wodny p-chloro-m-krezolu w kalium rizinol. Jako 1% roztwór alkohol. do dezynfekc. rąk.

Phosphosal »Jahr«. Sól fosf. do kąpieli. Krzywica

zołzy i t. p. Pół do całej paczki na kąpiel dziec. Pudełko 70 hal.

Phytinum granulatum. Flakon K 5·00.

Pinosol. Przetwory zaw. odwonioną i odbarwioną smołę drzewną. W dermatologii. Pinosolum purum. Mydła. Pudry i t. d.

Pituglandol tablettae. Z przysadki mózg. Pro dosi 0·10 gr. Rurka à 20 t. K. 7·50.

Primosan. Tablettae thymi comp. W kokluszu. Flakon K. 1·40.

Regenerol. Tabl. z soli fizyol. i dodatek. na citr. efferv. Arterioscler, podagra i t. p. Pud. à 30 tabl. K. 2·50.

Regyl. Tabletki zaw. hydromagnes. hyperoxyd, na. fluorosilic., pepsin., pancreatin., diastaz. comp. W gastralgii. dyspepsyi. Flakon K. 6·00.

Saxin »Tabloid«. Jak saccharyna.

Secalan. Dialyz. Golaz. secal. corn.

Sedobrol »Roche«. Tabl. zaw. 1·10 Na Br., 0·10 Na Cl, i wyciągi roślinne. Działają jak brom, mają doprowadzać sól kuchenną do organizmu. Pudełko à 30 szt.K. 3·25; à 60 szt. K. 6·00.

Sennatin. Z liści senesu. Podskórnie i intramięśniowo.

Skiargan. Skoncentr. steryl. roztwór collargolu o 9% zaw. srebra.

Tussalvin. Przeciw krztuścowi. Zaw. hydrochininum »Zimmer«. Do injekcyi podsk. i międzymięśniowej. Serye I—IV w amp. stopniowo silniejsze, od 0·02 do 0·25 Tussalvin. Cena za seryą od K. 3·50 do K. 6·00.

Vegetalin. Klej roślinny rozp. w 3% boroglicerynie. Do instrumentów. Tuba 70 hal.

Wolfram »Heyden«. Zupełnie nietrujący środek zastępczy za bismut przy roentgenowaniu przewodu żołądka i kiszek.

»Yerriet«. Marka słowna na watę i opatrunki chir. sterylizowane, pochodzenia amerykańskiego, pierwszorzędnej jakości.

Yohydrol »Riedel«. Yohimbina. Tabletki i injekcye.

Zebromal »Merck«. Związek bromowy z estrem kwasu cynam. W lekkich wypadkach padaczki i chorobach nerwowych. Nie wywołuje bromakne. Proszek i tabletki à 1 gram. *Mr. F. Hibl.*

Spis synonimów

obecnie jeszcze ze względu na ciekawość pacyentów najczęściej używanych.

Acid. arsenic = acidum metallicum.
Acid. carbolic = acidum phenylic.
Antipyrinum = analgesin, dimethylphenylpyrazolon.
Argoninum = argentum caseinicum.
Aspirinum = acid. acetylo-salicyl. Bayer.

Calomel = aquila alba, manna metallorum.
Chininum (hydrochl., sulfur., tannic., i t. d.) = alcaloid. e. cort. peruviano vel alc. peruvian.
Chloroform = formyl. trichlorat., trichlorometan.
Cuprum sulfuric = vitriolum coeruleum.
Dermatol = bismuth. subgallic.
Digalen = digitoxinum solubile.
Digitalis folia = folia nolae silvestris.
Hydrg. bichlorat. corros. = draco volans, (sublimat).
» bijodatum rubr. = deutojoduretum hydrg.
» chloratum mite = vide calomel.
» jodatum flav. = protojoduretum hydrargyri.
Hydrargyri unguentum = ung. cinereum.
Kalium bromat. = hydrobromas potassae.
» chloricum = kal. oxymuriaticum.
» hypermangan = chamaeleon minerale.
Migraeninum = antipyr. coffeino-citric.
Morphium mur. = alcaloid. thebaic. mur., alc. meconii mur.
Natrium brom. = hydrobromas sodae.
» jodatum = hydrojodas sodae.
Opium = meconium (thebaicum) laudanum pur.
Phenacetinum = acetphenetidinum.
Protargolum = argentum proteïnicum.
Pyramidonum = amidopyrinum.
Salipyrinum = antipyr. salicylic. vel. analgésin. salicyl.
Salol = phenylum salicylic.
Strychninum = alcaloid. e nuce vomico.
Sublimat = draco volans. Vide hydrg. bichlor. corr.
Tannalbin = albumen tannicum.
Thiocol = kal. sulfoguajacolic.
Validol = mentholum valerianicum.
Veronal = acid. diaethylbarbituric.
Xeroform = bismuth. tribromphenylic.
Zincum sulfur. = vitriolum album.

Tabelka do przyrządzania rozczynów wody utlenionej (H_2O_2) z Perhydrolu wzgl. Peroxygenolu.

Potrzebny rozczyn H_2O_2	Ilość Perhydrolu wzgl. Peroxygenolu	Ilość wody destylow.
1%	1 część (ciężar.)	29 części (cięż.)
2%	1 »	14 »
3%	1 »	9 »
5%	1 »	5 »
6%	1 »	4 »
10%	1 »	2 »
15%	1 »	1 »
20%	1 »	1/2 »

Przykład: Aby otrzymać 10% rozczyn H_2O_2 w ilości np. 150 gramów, należy przepisać:

Rp. Perhydroli (v. Peroxygenoli) 50.0
Aq. destill. 100.0
M. S. Woda utleniona 10%

Uwaga: Ph. A. VIII. przepisuje obow. jedynie 3% wodę utlenioną, wszelkie przeto wyżej procentowe rozczyny otrzymujemy z Perhydrolu lub Peroxygenolu, które to przetwory zawierają 33% (mniej więcej) czystego H_2O_2 w stosunku ciężarowym.

Zamiana dawnych wag aptekarskich na obecny system metryczny.

1 gran = 0·072 grama.
1 skrupuł = 20 granom = 1·458 grama.
1 drachma = 3 skrupułom = 4·376 grama.
1 uncya = 8 drachmom = 35·004 grama.
1 funt (libra medic.) = 12 uncyom = 420·046 gram.
semis = ß (pół), np. libr. ß = pół libry.
W sprzedaży odręcznej używano także łuta, który = 16·5 gram.

Wagi te znajdują się w dawnych książkach medycznych a niekiedy na receptach pochodzących z Rosyi.

Wagi i miary angielskie i amerykańskie.

(Podajemy je ze względu na coraz większą ilość leków sprowadzanych z Anglii i Ameryki).

A. Wagi angielskie.

1 Grain = 0·0648 grama.
1 Scruple = 20 grains = 1·296 grama.
1 Drachme = 3 scruples = 3·889 gram.
1 Ounce (oz.) = 437·5 grains = 28·34953 gram.
1 Pound (I b.) = 16 oz = 7000 grains = 453·59243 gram.
ss. = half (pół), np. oz ss. = ½ Ouonce.

B. Miary płynów angielskie.

1 Minim (skróc. »min.«) (= 0·91 grains) = 0·059 cm³.
1 Fluid drachme (skróc. »fl. drm.«) = 60 min. = 3·551 cm³.
1 Fluid ounce (skróc. »fl. oz.«) = 8 fl. drm. = 28·41 cm³.
1 Pint (skróc. »O«) = 20 fl. oz. = 568·2 cm³.
1 Gallon (skróc. »C«) = 8 pints = 4·564 litr.

C. Najnowsze oznaczenie najmniejszych ilości. (Ang.).

1 Mil = 1 cm^3 = 16·9 Minims.
1 Decimil = 0·1 cm^3 = 1·69 Minims.
1 Centimil = 0·01 cm^3 = 0·169 Minims.

D. Wagi amerykańskie.

1 Grain = 0·0648 grama.
1 Ounce = 31·103 »
16 » = 497·656 »

E. Miary płynów amerykańskie.

1 Minim (= 0·95 grains) = 0·061613 cm^3.
1 Fluid drachme (1 fl. drm.) = 60 Minims = 3·7 cm^3.
1 Fluid ounce (1 fl. oz.) = 8 fl. drm. = 29·57 cm^3.
1 Pint = 16 fl. oz. = 473·11 cm^3.
20 fl. oz. = 591·5 cm^3.

Wywabianie plam po lekach.

Plamy po:	Sposób usunięcia plam.
Argentum nitr. (Lapis).	Plama czarna. Działamy roztworem kal. jod. Powstaje plama żółta, którą usuwamy amoniakiem lub roztw. na. subsulfuros. W nowszych czasach polecają: Rp. Sublimat., Ammonii chlor. ãã 10.0 Aq. destill. 100.0 M.
Chrysarobinie. (Araroba dep.)	Ciepły benzol lub chloroform.
Collargolu.	Naprzemian woda borowa i roztw. na. subsulfuros.
Farbach smołow.	Silny spirytus mydlany.
Fuchsynie i Methylenum coerul.	Stężony roztwór kwasu winowego lub szczawiowego.
Kalium hypermanganicum.	Roztwór kwasu szczawiowego z małym dodatkiem kw. siarkowego lub też rozcieńcz. kw. siarkawym, (ac. sulfurosum).
Jodzie.	Amoniak albo kwas siarkawy (ac. sulfurosum), także roztw. na. subsulfurosum.
Pikrynowym kwasie.	Działamy przez minutę roztw. kal. sulfuratum, poczem zmywamy mydłem i wodą.

Plamy po:	Sposób usunięcia plam.
Pyrogallolu.	Naprzemian sol. ferri sulfurici i sol. acidi oxalici.
Resorcynie.	Słaby roztw. kwasu cytrynowego lub cytryna.
Tanninie.	Naprzemian plumbum aceticum bas. sol., sol. ferri sulfurici i sol. acidi oxalici, wymywając dokładnie przed zastosowaniem każdego następnego płynu.
Żelazie.	Plamy z roztworów żelaza usuwamy rozcz. kw. szczawiowego z małym dodatkiem kw. solnego lub siarkowego.
Moczu.	Cytryna lub rozcz. kw. cytrynowego albo winowego 1:30. Bardzo stare lub silne plamy zmywamy roztw. acid. oxalici 1:10, poczem zmywamy ostrożnie ciepłą wodą.

Mr. F. Hibl.

SCHEMATYZM LEKARSKI.

A) Naczelne władze sanitarne.

I. REFERENT SPRAW SANITARNYCH
przy Minist. spraw wewn.

Dr. univ. med.: Haberler Franciszek, c. k. radca minist.

II. NAJWYŻSZA RADA ZDROWIA.
(ukonstytuowana d. 13 listopada 1909).

Prezes: Prof. Dr. Ludwig E. (*Wiedeń*). *Wiceprezes*: Prof. Dr. A. Weichselbaum (*Wiedeń*).

Członkowie zwyczajni: Dr.Dr.: Altschul T. (*Praga*), Böhm A. (*Wiedeń*). Brenner Al. (*Linc*), Britto H. (*Wiedeń*), Constantini A. (*Tryest*), Prof. Eberstaller O. (*Hradec*), Prof. Eiselsberg A. (*Wiedeń*), Prof. Epstein A. (*Praga*), Prof. Exner Z. (*Wiedeń*), Prof. Finger E. (*Wiedeń*), Fleischer A. (*Berno*), Prof. Fuchs E. (*Wiedeń*), Dr. Haberler F. (*Wiedeń*), **Prof. Halban** (*Lwów*), Hellich B. (*Praga*), Hinterstoisser H. (*Cieszyn*), Prof. Hochenegg J. (*Wiedeń*), Prof. Horbaczewski J. (*Praga*), Prof. Hueppe F. (*Praga*), Prof. Ipsen K. (*Insbruk*), Prof. Jaksch v. Wartenhorst (*Praga*), Prof. Kabrhel G. (*Praga*), Kogerer T. (*Wiedeń*), Prof. Kolisko A. (*Wiedeń*), **Prof. Kostanecki K.** (*Kraków*), Kříž A. (*Wiedeń*), **Prof. Kučera** (*Lwów*), Prof. Langer J. (*Hradec*), List J. (*Retz* w D. Austr.), Prof. Ludwig E. (*Wiedeń*), **Prof. Łazarski J.** (*Kraków*), **Prof. Łukasiewicz W.** (*Lwów*), Prof. Maixner E. (*Praga*), Prof. Mannaberg J. (*Wiedeń*), Prof. Mauthner J. (*Wiedeń*), Prof. Meyer H. (*Wiedeń*), Prof. Moeller (*Wiedeń*), Prof. Ortner (*Insbruk*), **Dr. Ozarkiewicz** (*Lwów*), Prof. Paltauf R. (*Wiedeń*), Prof. Prausnitz W. (*Hradec*), Prof. Riedinger H. (*Berno*), Prof. Schattenfroh A. (*Wiedeń*), Scholz W. (*Hradec*), **Sielski F.** (*Lwów*), Doc. Sölder F. (*Wiedeń*), **Starzewski J.** (*Lwów*), Prof. Wagner v. Jauregg J. (*Wiedeń*), **Walczyński J.** (*Tarnów*), Prof. Weichselbaum A. (*Wiedeń*).

III. C. K. KRAJOWA RADA ZDROWIA.

Przewodniczący: Dr. Festenburg Edw. Ger. *Zastępca przew.* Prof. Dr. Schramm H. *Członkowie*: a) ze stro-

ny Rządu: R. Dw. Prof. Dr. Browicz T.; Dr. Festenburg E.; R. Dw. Prof. Dr. Gluziński A.; Prof. Dr. Sieradzki W.; Prof. Dr. Mars A.; Refer. san. Radca Dr. Lachowicz Zdzisław; Prof. Dr. Schramm H.; b) ze strony Wydziału krajowego: Dyr. Dr. Kohlberger; Dr. Müller Emil.; c) ze strony Izb lekarskich: Prof. Dr. Ciechanowski S. i Dr. Piaskiewicz. (*Ich zastępcy*: Dr. Dietzius A. i Dr. Smolarski Z.). *Sekretarz R. Z.*: Dr. Kuhn A.

IV. DERARTAMENT V (SANITARNY)

Wydziału krajowego we Lwowie.

Szef: Dr. Bernadzikowski Sz., Członek Wydz. kraj. *Inspektor* szpitali krajow. Dr. Müller E. *Zastępca inspektora:* Dr. Lipski K. *Radca:* Abgarowicz Józef. *Sekretarz:* Słomkowski Wł. *Zastępca Członka Wydz. kraj.:* Dr. Jabłoński S.

V. RZĄDOWA SŁUŻBA ZDROWIA W GALICYI.

a) DEPARTAMENT SANITARNY VII b. c. k. Namiestnictwa we Lwowie.

Szef. Dr. Lachowicz Zdzisław, c. k. Radca Namiestnictwa i krajowy referent sanitarny.

C. k. Krajowi inspektorowie sanitarni (VII ranga): Dr. Dr.: Krzyżanowski K., Kuhn A., Filewicz J., Sobolewski F., Dr. Tyszkowski L., Dr. Fuchs L.

C. k. Starsi Lekarze powiatowi (VIII ranga): Dr. Dr.: Teodorowicz T.

C. k. Lekarze powiatowi (IX ranga): Dr. Dr.: Świątłowski S., Kaczyński S., Gąsiorowski N. (przydzieleni do Zakładu hygieny).

b) LEKARZE RZĄDOWI W POWIATACH.

C. k. Starsi Lekarze powiatowi (VII ranga): Dr. Dr.: Dembowski M., (*Podgórze*), Czyżewicz W. (*Jarosław*), Nycz W., (*Biała*), Frydman Z. (*Gorlice*), Lic H. (*Brzozów*), Dzikowski Z. (*Tarnów*).

C. k. Starsi Lekarze powiatowi (VIII ranga): Dr. Dr.: Hirschler M. (*Lwów*), Danielski J. (*Rzeszów*), Ciepielowski K. (*Kolbuszowa*), Kownacki J. (*Wieliczka*), Lebedowicz E. (*Mościska*), Ściborowski K. (*Brzesko*), Bednarski J. (*Nowy Targ*), Peters J. (*Przemyśl*), Friedberg J. (*Brody*), Opieński J. (*Lwów*), Momidłowski W. (*Kraków*), Gawlikowski S. (*Złoczów*), Slączka A. (*Krosno*), Szczepański W. (*Jasło*), Pohorecki W. (*Husiatyn*), Nycz H.

(Nowy Sącz), Stokłosiński F. *(Rawa Ruska)*, Karpiński *(Trembowla)*, Żukotyński F. *(Ropczyce)*, Bory J. *(Drohobycz)*, Hyżycki C. S. *(Przemyślany)*, Milewski T. *(Kołomyja)*, Piotrowski E. *(Kamionka)*, Biesiadzki A. *(Krynica, c. k. Zarządca zdroj.)*, Gołębiowski K. *(Stanisławów)*, Mieroszewski K. *(Limanowa)*, Bąkowski T. *(Wadowice)*, Szajnowski M. *(Rohatyn)*, Dolnicki C. *(Stryj)*, Małaczyński R. *(Tłumacz)*, Mossor K. *(Cieszanów)*, Michalik J. *(Tarnopol)*, Lubowiedzki J. *(Kałusz)*, Josse E. *(Nadwórna)*, Janikiewicz S. *(Skałat)*, Kurasiewicz J. *(Sanok)*, Soniewicki T. *(Stary Sambor)*.

C. k. lekarze powiatowi (IX ranga): Dr. Dr.: Godłowski A. *(Lisko)*, Mosler M. *(Żółkiew)*, Kowalewski E. *(Myślenice)*, Orski J. *(Jaworów)*, Kurzyniec W. *(Dąbrowa)*, Kropaczek F. *(Mielec)*, Sobierzczański L. *(Sambor)*, Jarocki P. *(Sokal)*, Stablewski W. *(Żydaczów)*, Baczyński E. *(Zborów)*, Zatłokal R. *(Brzeżany)*, Stangenhaus A. *(Dobromil)*, Palester H. *(Turka)*, Sękiewicz F. *(Buczacz)*, Biliński M. *(Peczeniżyn)*, Udziela M. *(Gródek jag.)*, Merunowicz R. *(Chrzanów)*, Grudzewski B. *(Czortków)*, Loewy O. *(Tarnobrzeg)*, Wróblewski W. *(Kraków)*, Krok J. *(Przeworsk)*, Kocwa J. *(Bóbrka)*, Kułakowski R. *(Łańcut)*, Krauss A. *(Dolina)*, Niemczewski J. *(Borszczów)*, Winogrodzki A. *(Oświęcim)*, Jabłkowski P. *(Podhajce)*, Barański A. *(Żywiec)*, Trzciński M. *(Pilzno)*, Parecki A. *(Rudki)*, Okoniewski S. *(Horodenka.*

C. k. koncepiści sanitarni (X ranga). Dr. Dr.: Sokal J. *(Skole)*, Czepielewski A. *(Grybów)*, Szumowski W. *Radziechów)*, Biliński A. *(Stryżów)*, Giełczyński W. *(Bohorodczany)*, Bielatowicz M. *(Nisko)* Baczyński T. *(Zaleszczyki)*, Malinowski A. *(Jarosław)*, Budzynowski K. *(Stryj)*, Horak A. *(Zbaraż)*, Czyżowski W. *(Śniatyn)*, Chuderski Fr. *(Kosów)*.

C. k. asystenci sanitarni: Dr. Dr.: Kruczek Sz. *(Łańcut)*, Biegelmeier A. *(Bochnia)*.

c) DEPARTAMENT WETERYNARYJNY (XVII) c. k. Namiestnictwa we Lwowie.

Szef. Ponicki F., krajowy referent weteryn.

Inspektorowie weterynaryjni (VIII ranga): Dr. Lang H. (VII ranga ad. p.), Haydukiewicz J., Pilch A., Kałkowski J., Fedorowicz W., Piskorski J.

Starsi weterynarze powiatowi (IX. ranga): Zörner F., Krynicki St., Kruczkowski S. i Wojciechowski M.

Weterynarze powiatowi: (X ranga): Lubliner L., Piasecki W , Kwieciński J., Wójcicki Br.

Asystenci wet.: Wilk. St., Kluz P. Koczorowski G.

VI. SEJMOWA KOMISYA SANITARNA.

Przewodniczący: Hr. Gołuchowski. *Zastępca przewodnicz.* Dr. Jabłoński. *Sekretarz:* Dr. J. Bednarski.

B) Władze sanitarne, Stowarzyszenia i Zakłady lekarskie w Krakowie.

I. IZBA LEKARSKA ZACH.-GALICYJSKA

Kraków, ul. Radziwiłłowska L. 4. Tel. 524. (Biuro otwarte codzien. od 2—3 popoł. z wyjątkiem sobót, niedziel i świąt).

Prezydent: Dr. Stefan Schoengut *(Kraków)*; *Wiceprezydent:* Dr. Wacław Damski *(Kraków)*; *Sekretarz:* Dr. Stanisław Ciechanowski *(Kraków*; *Skarbnik:* Dr. Eliasz Stahr *(Kraków)*.

Członkowie Wydziału: Dr. Józef Bednarski *(Alwernia)*; Dr. Stanisław Ciechanowski *(Kraków)*; Dr. Eliasz Stahr *(Kraków)*, Dr. Jabłoński *(Rzeszów)*.

Zastępcy Członków Wydziału: Dr. Adolf Dietzius *(Jarosław)*, Dr. Wiktor Łowczowski *(Wojnicz)*; Dr. Tadeusz Płochocki *(Nowy Sącz)* Dr. H. Kraus *(Rzeszów)*.

Delegat do c. k. Rady zdrowia: Dr. Stanistaw Ciechanowski; *Zastępca tegoż:* Dr. Adolf Dietzius.

Komisya rewizyjna: Dr Adolf Dietzius; Dr. Karol Zaleski *(Sanok)*.

Do Izby lekarskiej krakowskiej należą następujące powiaty: Biała, Bochnia, Brzesko, Brzozów, Chrzanów, Dąbrowa, Dobromil, Gorlice, Grybów, Jarosław, Jasło, Kolbuszowa, Kraków (powiat i miasto), Krosno, Limanowa, Lisko, Łańcut, Mielec, Myślenice, Nisko, Nowy Sącz, Nowy Targ, Oświęcim, Pilzno, Podgórze, Przeworsk, Ropczyce, Rzeszów, Sanok, Strzyżów, Tarnobrzeg, Tarnów, Wadowice, Wieliczka, Żywiec.

II. MIEJSKI URZĄD ZDROWIA.

Gmach Magistratu ul. Poselska l. 10 parter. Tel. 373. (Godziny urzęd.: 8—2, w niedzielę: 10—12, w święta: 11—12). Dyżury sanitarne codzień do godz. 8-ej wieczór.

Lekarz naczelny: Dr. Janiszewski T. (przyjmuje w biurze codziennie od 11—12); mieszka św. Filipa 21. Tel. 1075.

Lekarze miejscy: *w I. okr.* Dr. Sikorski St. (Szpitalna 4, Tel, 2124); *w II. okr.* Dr. Gólski St. (Basztowa 17. Tel. 1315.); *w III. okr.* Dr. Zopoth A. (Rynek Kleparski 5. Tel. 218); *w IV okr.* Dr. Weinsberg J. Wrze-

sińska 5. Tel. 1463); *w V okr.* Dr. Bernaciński F. (Bonerowska 2, Tel. 531); *w VI okr.* Dr. Zamorski St. (Dębniki, Rynek 9. Tel. 1409); *w VII okr.* Dr. Komorowski B. (Półwsie Zwierz., Lelewela 6. Tel. 419); *w VIII okr.* Dr. Owsiński J. (Kilińskiego 1. Tel. 1499); *w IX okr.* Dr. Stopczański J. (Szewska 4 i Starowiślna 34. Tel. 1325); w X okr. (Płaszów). Dr. Piórko A. (Podgórze, Lwowska 1.

Asystent m. U. Zdrowia: Dr. Berezowski T. (Sławkowska 31. Tel. 1225).

Bakteryolog miejski: Doc. Dr. Nitsch R. (Karmelicka 50).

Lekarz domu kalek, aresztów miejsk. i schron. Br. Alberta: Dr. Murczyński W.

Chemik: Dr, Nowak W.

Lekarze szkolni. Dr. Dr.: 1. Filipkiewicz Wł. 2. Gettlich Ad. 3. Grażyński E. 4. Klęsk A. 5. Korolewicz B. 6. Kramarzyński A. 7. Landau Jan sen. 8. Liebermann E. 9 Merz A. 10. Poźniak St. 11. Staszewski M. 12. Vacat. 13. (Tymczasowo) Dr. Piórko *(Płaszów).*

Sanitaryusze miejscy: Vacat (okr. I), Guzikowski F. (okr. II), Stańko Wł. (okr. III), Grudziński J. (okr. IV), Fiut J. (okr. V), Żółkowski J. (okr. VI), Kuśnierz J. (okr. VII), Wierzba W. (okr. VIII), Kawala J. (okr. IX).

Dezynfekcyonaryusze miejscy: Rybak J. (starszy dezynf.), Abratowski A., Frydrych M., Mamoń J., Ożóg J., Ruszel, Przebinda J., Szyszka M. (maszynista Zakładu dezynf.).

Miejskie urządzenia sanitarne: 1) Zakład dezynfekcyjny, ul. Podgórska 21 (wejście od ul. Dajwór) ; 2) Dom izolacyjny, ul. Krakowska 51; 3) Pracownia bakteryolog. miejska, na razie ul. św. Jana 20; 4) Pracownia chemiczna, plac WW. Świętych 6; 5) Barak epidem. miejski, ul. Krakowska 51; 6) Szpital epidem. miejski, ul. Krakowska 50.

III. MIEJSKA KOMISYA SANITARNA.

W skład komisyi wchodzą: 1) *z Rady miejskiej*: Prezydent (Prof. Dr. Leo J.), Dwaj Wiceprezyd. (Dr. Szarski H. i Inż. Sare J.), nacz. lek. Dr. Janiszewski, oraz Radcy miejscy: Prof. Bujwid O., Prof. Dr. Domański S., Dr. Lustgarten L., Prof. Dr. Nowak J., Prof. Dr. Ponikło S., Dr. Schneider L. *lek. pow.*, Dr. Momidłowski.

2) *z poza Rady:* R. Dw. Prof. Browicz i Wicherkiewicz, Prof.: Kostanecki, Piltz, Rosner.

IV. TOWARZYSTWO LEKARSKIE KRAKOWSK.

przy ul. Radziwiłłowskiej l. 4. Nr. 524.

Prezes: Dr. Janiszewski Tomasz; *Wiceprezes:* Dr. Nowotny F.; *Sekretarz stały:* Dr. Damski Wacław (Kolejowa 1); *Sekretarz doroczny:* Dr. Zubrzycki J. *Skarbnik:* Dr. Ackermann Adam; *Bibliotekarz:* Dr. Blassberg Maks;

Kurator domu: Prof. Dr. Nowak Julian; *Gospodarz domu:* Doc. Dr. Seńkowski Michał; *Kom. rew.* Dr. Dr.: Piotrowski, Stahr; *Przewodniczący komisyi redakcyjnej »Przeglądu Lekarskiego:* Prof. Dr. St. Ciechanowski; *Członkowie:* Dr. Dr.: Blassberg, Browicz, Krzyształowicz, Majewski, Rutkowski.; *Administrator »Przeglądu lekarsk.«:* Dr. Woyciechowski Bruno.

Przewodn. kom. słownikowej: R. Dw. Prof. Dr. Browicz (tenże, jako przewodniczący komisyi dla badania i zwalczania raka); *Przew. Kom.-przem. lek.:* Prof. Męsowicz.

Del. do Tow. lek. gal. Browicz, Ciechanowski.

V. TOWARZYSTWO GINEKOLOGICZNE.

Kraków, Kopernika 7.

Prezes: Prof. Dr. Rosner A.; *Wiceprezes:* Prof. Dr. Braun S. *Sekretarz:* Dr. Schlank J.; *Skarbnik:* Dr. Friedmann L.

VI. POLSKIE TOWARZYSTWO BALNEOLOGICZNE.

Prezes: Vacat; *Wiceprezes:* Dr. Cercha M.; *Skarbnik:* Dr. Piotrowski T.; *Zastęp. skarb.:* Dr. Aronsohn J.; *Sekretarz:* Dr. Zanietowski J.; *Zast. sekr.:* Dr. Lang O.; *Członkowie Wydziału:* Dr. Pelczar Z., Wąsowicz Z. i Mazurkiewicz (Dyr. zakł. Iwonicz); *Redaktor organu Towarzystwa:* Dr. Frączkiewicz J.

VII. ZWIĄZEK KRAJOWY LEKARZY GALICYI I W. KS. KRAKOWSK. (Zarząd Główny).

(Kraków, ul. Radziwiłłowska 4. Tel. 524).

Prezes: Dr. Wacław Damski; *Wiceprezes.* Prof. Dr. Dobrowolski S., *Sekretarz:* Dr. Kostecki J.; *Zastępca sekretarza:* Dr. Weinsberg J.; *Skarbnik:* Dr. Grzybowski G.; *Zastępca skarbnika:* Dr. Żydłowicz W.; *Członkowie Wydziału:* Prof. Dr. Ciechanowski S., Dr. Jaugustyn S., Dr. Luster L., Dr. Rzegociński B., Dr. Stahr E.; *Komisya kontrolująca:* Dr. Bednarski J., Dr. Berggrün A., Dr. Woyciechowski B.; *Sąd polubowny:* Dr. Berggrün A., Prof. Dr. Krzyształowicz F., Dr. Brudzewski K., Dr. Wachtel (sen.).; Dr. Walczyński J.; Dr. Żędzianowski S.; *Kierownik kasy pogrzebowej:* Dr. Rzegociński B.; *Kierownik Oddziału należytości:* Dr. Jaugustyn S.; *Kierownik administracyi znaczków recept.:* Dr. Żydłowicz W.; *Syndyk Związku:* Dr. Krygowski S.

Związek wydaje wspólnie z Izbą lek. zach. galic. dwutygodnik *Słowo Lekarskie*, poświęcony sprawom za-

wodowym i hygienie społecznej a rozsyłany bezpłatnie wszystkim lekarzom w Galicyi.

Koła związku: Chrzanów, Jarosław, Kraków, Tarnów. Członków 600.

VIII. SEKCYA ZACH.-GALIC. ZWIĄZ. LEKARZY KOLEJ. C. K. AUSTR. KOLEI PAŃSTW.

Prezes: Dr. Jabłoński A.; *Wiceprezes:* Dr. Walczyński J.; *Skarbnik i Sekretarz:* Dr. Czerny-Szwarcenberg E.; *Członkowie Wydziału:* Dr. Dr. Ackermann, Maszewski, Piórko, Ślósarczyk.

IX. TOWARZYSTWO WALKI Z GRUŹLICĄ. (KOŁO KRAKOWSKIE).

Prezes: Hr. Wodzicki A.; *Wiceprezesi:* Prof. Dr. Jaworski W. i Dr. Janiszewski T.; *Członkowie Zarządu:* Prof. Dr. Kostanecki i Prof. Dr. Ciechanowski.

X. OCHOTNICZE TOWARZ. RATUNKOWE.

(gmach straży pożarnej, ul. A. Potockiego l. 19). Tel. 100.

Prezes: Rd. Dw. Prof. Dr. B. Wicherkiewicz; *Wicepr.:* Prof. Dr. S. Braun.; *Sekr.:* Rg. med. W. Lipiński; *Skarbnik gener.:* Dyr. K. Jankowski; *Wydział:* Dr. Dr.: Banet, Janiszewski, mecen. Dr. J. Jakubowski, Rg. md. Maciak (zast. skarb.); Naczeln. str. poż.: F. Nowotny, Dyr. H. Szatkowski, Dr. W. Zakrzewski.

Lekarz kierujący pogot.: Dr. A. Pachoński; *Dyżurni:* Dr. Dr.: L. Gruszczyński, S. Przychocki, W. Rec, M. Sokołowski, W. Zakrzewski.

XI. WYDZIAŁ LEKARSKI W KRAKOWIE.

a) ZAKŁADY:

Zakład anatomii opisowej. (Ulica Kopernika 12. Tel. 328). *Dyrektor:* Prof. Dr. Kostanecki K. *Asystenci:* Dr. Dr. Aleksandrowicz J., Mażylis F.; *Demonstratorzy:* F. Siedlecki, Haliniak, Ziemnowicz, Henoch, Celarek. **Zakład embryologiczny.** *Kierownik:* Prof. Dr. E. Godlewski. *Asystent:* K. Hessek; *Dämonstr:* M. Krahelska.

Zakład fizyologiczny. (Collegium medicum, Ulica Grzegórzecka. Tel. 166 *e*). *Dyrektor:* Prof. Dr. Napoleon Cybulski. *Asystenci:* Inż.-Chem. J. Dunin-Borkowski i S. Woliczko; *Demonstrat.:* Kapuściński, Gosiewski.

Zakład histologiczny (Wielopole 15, II p. Tel. 1185). *Dyrektor:* Prof. Dr. Stanisław Maziarski. *Asystent:* St. Powierza. *Demonstrator:* K. Sobol.

Zakład chemii lekarskiej. (Ul. Kopernika 7. Tel. 1348). *Dyrektor:* Prof. Leon Marchlewski. *Asystenci:* Dr. fil. Robel J. i Dr. fil. Malarski H. *Demonstrator:* H. Borowska.

Zakład patologii ogólnej i doświadczalnej. (Collegium medicum, Ulica Grzegórzecka. Tel. 166 *d*). *Dyrektor:* Prof. Dr. K. Klecki. *Asystenci:* I. Maciesza; II. Vacat.

Zakład anatomii patologicznej. (Tamże. Tel. 166 *b*). *Dyrektor:* R. Dw. Prof. Dr. Tadeusz Browicz. *Asystenci:* Prof. Dr L. K. Gliński i Szalla K. *Demonstrator:* Vacat.

Zakład farmakologiczny. (Tamże. Tel. 166 *c*). *Dyrektor:* Prof. Dr. Józef Łazarski. *Asystent:* Doc. Dr. T. Koźniewski. *Demonstrator:* W. Swierz.

Zakład hygieny. (Ulica Lubicz 42. Tel. 302). *Dyrektor:* Prof. Odon Bujwid. *Asystent I.:* Dr. Bańkowski J.; *Asystent II.:* Dr. Czelarek.

Zakład Weterynaryi. (Ulica św. Jana 20. Tel. 553). *Dyrektor:* Prof. Dr Julian Nowak. *Asystenci:* Dr. Z. Szymanowski i Dr. M. Gieszczykiewicz. *Demonstr.:* Kulczyński.

Zakład medycyny sądowej. (Collegium medicum, ul. Grzegórzecka. Tel. 166 *f*). *Dyrektor:* Prof. Dr Leon Wachholz. *Asystent:* Prof. Dr. S. Horoszkiewicz. *Demonstrator:* Dr. J. Olbrycht.

Klinika chorób nerwowych i umysłowych. (Ul. Botaniczna 3. Tel. 1594). *Dyrektor:* Prof. Dr. Jan Piltz. *Asystenci:* Dr. Borowiecki, Dr. J. Landau (jun.), Dr. Rogalski, Dr. Pieńkowski; *Woluntar.* Dr. Onufrowicz.

Ambulatoryum dentystyczne: (Garncarska 9. Telefon 275). *Dyrektor:* Prof. Dr. Wincenty Łepkowski. *Asystent I.:* Dr. Grabczak, *II:* E. Stefański. *Demonstrator:* Tomiak S.; *Kierownik techn.:* E. Jachimowicz.

Klinika lekarska. (Ulica Kopernika 15. Tel. 342). *Dyrektor:* Prof. Dr. Walery Jaworski. *Asystenci:* Dr. J. Kostrzewski, Dr. Z. Wachtel (jun.) i Dr. J. Nowaczyński. *Elewi:* Dr. Zakrzewski W.; *Prakt.:* Dr. Mayer, Baścik.

Klinika chirurgiczna. (Ulica Kopernika 40. Tel. 29). *Dyrektor:* Prof. Dr. Bron. Kader. *Asystenci:* Dr. Dr. Hładij, Składkowski S. Jaworski; *Elew:* Dr. Michejda.

Klinika okulistyczna. (Ulica Kopernika 40. Tel. 329). *Dyrektor:* Radca Dw. Prof. Dr. Bolesław Wicherkiewicz. *Asystenci:* Dr. E. Rosenhauch i Dr. T. Kleczkowski., Dr. M. Szafnicki; *Elew.* Vacat.

Klinika położniczo-ginekologiczna. (Ul. Kopernika 5. Tel. 27). *Dyrektor:* Prof. Dr. Aleksander Rosner. *Asystenci:* Dr. J. Schlank, Dr. W. Radwańska, Dr. J. Zubrzycki.; *Elewi:* Dr. Szymanowicz, Dr. Piestrzyński.

Klinika chorób dziecięcych. (W Szpitalu św. Ludwika, ul. Strzelecka 2. Tel. 170). *Dyrektor:* Prof. Dr. Lewkowicz Ksawery. *Asystenci:* Dr. W. Bujak i Dr. K. Dadej. *Elew:* Raczyński.

Klinika chorób skórnych i wenerycznych. (Szpital św. Łazarza. Tel. 52 e). *Dyrektor:* Prof. Dr. Władysław Reiss. *Asystenci:* Dr. H. Weber, Dr. Potrzobowski.

Oddział laryngologiczny jako klinika laryngolog. (Tamże. Tel. 1516). *Dyrektor:* Prof. Dr. Przemysław Pieniążek. *Asystenci:* Prof. Dr. F. Nowotny, Dr. A. Pachoński.

b) SKŁAD WYDZIAŁU:

Dziekan: Prof. Dr. L. Marchlewski. **Prodziekan:** Prof. Dr. J. Nowak. **Członkowie Wydziału ścisłego:** a) Wszyscy wyżej wymienieni Dyrektorowie Zakładów Prof. Ciechanowski (*Anat. pat.*) Dr. E. Godlewski (*Embryologia*); b) Profesorowie nadzwyczajni: Dr. S. Domański (*Chor. nerw.*), Dr. P. Pieniążek (*laryng.*), Dr. Łepkowski (*dent.*), Dr. Lewkowicz (*pedyatr.*), Dr. Horoszkiewicz (*med. sąd.*), Dr. Gliński (*anat. pat.*), Dr. Wrzosek (*pat. ogóln.*), D. F. Krzyształowicz (*skórne*), Deleg. docent pryw. Dr. F. Koźniewski, Dr. J. Mazurkiewicz.

Inni Członkowie grona nauczycielskiego: Profesorowie emerytowani: Dr. Dr. M. L. Jakubowski. **Profesorowie nadzwyczajni tytul.** Dr. S. Ponikło (*Chorób wewnętrz.*), Dr. K. uławski (*Psychiatrya*), Dr. A. Bossowski (*Chirurgia*), Dr. A. Baurowicz (*Laryngologia i otyatrya*), Dr. K. Majewski (*Okulist.*), Dr. S. Braun (*Położn. i Ginekol.*), Dr. W. Chlumský (*Chirurg. og., sp. i ortoped.*), Dr. S. Dobrowolski (*położn. i ginek.*), Dr. M. Rutkowski (*Chirurgia*), Dr. F. Nowotny (*Laryng. i Otyatr.*), Dr. E. Męsowicz (*Med. wewn.*). **Docenci prywatni:** Dr. M. Seńkowski (*Chemia*), Dr. S. Droba (*Bakteryologia*), Dr. J. Latkowski (*Med. wewn.*), Dr. R. Nitsch (*Bakteryol.*), Dr. T. Koźniewski (*Farmakognozya*), Dr. Z. Radliński (*Chirurgia*), Dr. J. Mazurkiewicz (*Psychiatrya*).

XII. SZKOŁA POŁOŻNYCH.

(w Szpitalu św. Łazarza. Tel. 265).

Dyrektor: Prof. Dr. Dobrowolski Stanisław. *Asystenci:* Dr. Krzysztoń, Dr. Markowa.

XIII. C. K. ZAKŁAD POWSZECHNY DO BADANIA ŚRODKÓW SPOŻYWCZYCH.

(Ulica Strzelecka 9. Tel. 303).

Dyrektor: nadinspektor: Dr. Bier L.; *Inspektor:* J. Hetper; *Adjunkci:* Matejko Wł., Chełmecki J.; *Asystent:* Dr. Merunowicz J.; *Sekretarz:* Wawrzkowicz S.

XIV. SZPITALE I ZAKŁADY LECZNICZE W KRAKOWIE.

Szpital krajowy św. Łazarza. (Ul. Kopernika 17. Tel. Nr. 52, ilość łóżek 766). Składa się z 6 oddziałów: I *a* i I *b* chorób wewnętrz. i I *c*. chor. zakaźn., II chirurg. (Tel. 33), III położniczo-ginekolog. (Tel. 265), IV dla chorób ocznych, V dla chorób kiłowo-skórnych, VI dla umysłowo chorych. W szpitalu mieści się także klinika chorób skórnych, szkoła położnych (Tel. 265), klinika laryngologiczna. Tel. 1516 i pracownia bakteryologiczna. *Dyrektor:* Dr. Krzyszkowski J.

Prymaryusze: Vacat (oddz. I. A.), Radca Dr. Krokiewicz A. (oddział I. B.), Doc. Dr. Droba S. (oddz. I. Z.), Prof. Dr. Rutkowski M. (oddz. II.), Prof. Dr. Dobrowolski S. (oddz. III), Dr. Witaliński W. (oddz. IV), Dr. Borzęcki E. (oddz. V), Prof. Dr. Żuławski K. (oddz. VI).

Prosektor szpit.: R. Dw. Prof. Dr. Browicz T.; *Zastępca:* Prof. Dr. Ciechanowski S.; *Chemik szpit.:* Prof. Dr. Marchlewski L.

Dyrektorowie Klinik umieszczonych w szpitalu: Prof. Dr. Pieniążek P. (klin. oto-laryng.), Prof. Dr. Reiss W. (klin. derm.).

Dyrektor szkoły położn.: Prof. Dr. Dobrowolski S.; *Kierownik pracowni bakteryol.:* Doc. Dr. Droba S.; *Kierowniczka pracowni roentgen.:* Dr. Korabczyńska B.; *Kierownik ambulatoryum urologicz.:* Dr. Pisarski T.

Sekundaryusze: Dr. Dr.: Rec W., Szukiewicz Wł., Schwarzbart A., Blay F., Kosiński M., Wysocki P., Sokołowska H., Kostecki J., Rychliński W., Tempka T., Türschmidt W., Bobak A., Walter F., Missona K., Skórczyński T., Scharf Z., Rudzik S.

Lekarze adjutowani: Dr. Dr. Schuldenfrei M., Przychocki S., Glatzel J., Bielerowa R., Drobniewicz Z., Schröder A., Foltyński M., Weinberg S., Sołtysik J., Hackbeil B., Rose S.

Praktykanci: Dr. Dr.: Żelazny J., Gedl E., Grünwaldówna K., Menasse M.

Szpital Braci Miłosierdzia na Kazimierzu. (Ul. Trynitarska, ilość łóżek 100. Tel. 127). **Przełożony i zarządca:** Rev. Kyovsky. **Lekarze: Konsulent:** Prof. Dr A. Bossowski. **Prymaryusze:** Dr. J. Frączkiewicz *(wewn.)*, Dr. Rzegociński B. *(chirurg)*. **Kier. ambulat. skórn.:** Prof. Dr. Krzyształowicz F. **Sekundaryusz:** Dr. Motyka L.

Szpital św. Ludwika dla dzieci. (Ul. Strzelecka 2. łóżek 120. Telef. 170). Utrzymywany przez Towarzystwo »Opieki szpitalnej« w Krakowie, subwencyonowany przez kraj, składa się z kilku oddziałów, między tymi oddziały dla chorób zakaźnych, osobny oddział dla mamek i dzieci karmionych piersią. **Kurator honor.:** Prof. Dr. M.

L. Jakubowski. **Dyrektor:** Dr. Franciszek Murdzieński. **Operator honorowy:** Prof. Dr. V. Chlumský. **Sekundaryusze:** Vacat.

Szpital izraelicki na Kazimierzu. (Ul. Skawińska 8, ilość łóżek 80. Tel. 282). **Lekarze:** Dr. Stahr E. (*Chor. wewn.*), Dr. Lachs J. (*Ginekol.*), Dr. Landau J. (sen.) (*Chor. dzieci*), Dr. Wachtel Z. (sen.) (*Chirurgia*), Dr. Bannet A. (*Ambul. okulist.*), Dr. Spira R. (*Ambul. otyatr.*), Dr. Steuermark Z. (*Dermatol.*). **Lekarz domowy:** Dr. Korngold-Rosenowa.

Szpital i ambulatoryum PP. Ekonomek (ul. Warszawska 6 A tel. 261). **Dyrektor:** Dr. Adolf Klęsk.

Szkoła zawodowych pielęgniarek (ul. Filipa 13). *Dyrektor*: Dr. Damski. *Profesorzy szkoły:* Dr. Dr.: Borzęcki Damski, Klęsk, Krzyszkowski, Mazurkiewicz.

Schronisko ze szpitalikiem na 20 łóżek przy Stowarzysz. służących im. św. Zyty. **Lekarz:** Dr. Murczyński W.

Pryw. Dom Zdrowia. (Ul. Łobzowska 32, ul. Siemiradzkiego 1. Tel. 67). Przyjmuje chorych obojej płci na wszelkiego rodzaju choroby, (z wykluczeniem chorób zaraźliwych i umysłowych). **Lekarz zakładu:** Dr. Surowiec.

Lecznica Związkowa (Prywatna Lecznica Udziałowa, ul. Garncarska L. 11. Tel. 1070). **Dyrektor Lecznicy:** Dr. T. Piotrowski. **Asystent:** Schanzenbach.

Pryw. Dom Zdrowia dla umysłowo chorych **Prof. Dra Karola Żuławskiego** (Długa 82. Tel. 159). **Lekarz zakładu:** Dr. Stanisław Jankowski.

Lecznica okulistyczna prywatna **R. Dw. Prof. Dra Wicherkiewicza** (ul. Wolska 15; wejście od ul. Czapskich Tel. 286).

Zakład chirurg.-ortopedyczny **Prof. Dra Chlumskyego.** Leczenie elektrycznością, gorącem powietrzem. Aparat Roentgenowski. Aparat dla diatermii. (Rynek Kleparski 12. Tel. 540). **Asystent:** Dr. Kozierowski.

Zakład Roentgenowski i lecznica chirurgiczna **Dra Artura Frommera** (ul. Pańska 5. Tel. 81).

Zakład medyczno-mechaniczny Zandera **Dra Merza, Epsteina i Wachtla,** ulica Zyblikiewicza 9. Telefon 1396.

Zakład wodoleczniczy i sanatoryum **Dra Kupczyka** (ul. Szujskiego 11. Tel. 1295).

Zakład szczepień ochronnych przeciwko wodowstrętowi **Prof. Odona Bujwida,** (ul. Lubicz 34, Tel. 301). **Lekarz zakładu:** Dr Krawczyński.

Zakład wychowawczo - leczniczy dla nerwowych i słabo rozwiniętych dzieci (ul. Kopernika 23). **Lekarz zakładu:** Dr. Onufrowicz.

Zakład leczniczy (chor. nerw.) **Dra Nartowskiego** (Plac Szczepański 2. Tel. 2251.

Zakład Roentgenowski (wyłącznie dla celów leczniczych) **Dra Z. Steuermarka**, ul. Starowiślna 1. Tel. 2004. IV.

Laborat. lekarsko-chemiczne **Doc. Dra Seńkowskiego** (ul. Radziwiłłowska 4. Dom »Tow. lek.«. Tel. 2056.VIII).

Laborat. chem.-lek. **Dra Blasberga** (ul. Starowiślna 18. Tel. 457).

Laborat. chem.-lek. **Dra Tempki** (ul. Wygoda 5. Telefon 3034).

Pracownia dla badań chorób żołądka, jelit i krwi **Dr. B. Korolewicza** (Długa 4, tel. 407).

Ambulatoryum chirurg. **Dra Kwiatkowskiego** ulica Długa 15, tel. 1401.

Zakład wyrobu surowic leczniczych **Prof. Odona Bujwida** (ul. Lubicz 34. Tel. 301).

Zakład Röntgenowski **Dr. Bron. Korabczyńskiej** (ulica Karmelicka 20).

C) Władze sanitarne, Stowarzyszenia i Zakłady lekarskie we Lwowie.

I. IZBA LEKARSKA WSCH. GALICYJSKA

Prezydent: Dr. Festenburg E.; *Wiceprezydent:* Dr. Papee J., *Członkowie:* Dr. Dr. Schellenberg L.; Zion O.; Kohlberger W.; Mikołajski S.

Do izby lekarskiej lwowskiej należą następujące powiaty: Bóbrka, Bohorodczany, Borszczów, Brody, Brzeżany, Buczacz, Cieszanów, Czortków, Dolina, Drohobycz, Gródek, Horodenka, Husiatyn, Jaworów, Kałusz, Kamionka, Kołomyja, Kosów, Lwów, Mościska, Nadwórna, Peczeniżyn, Podhajce, Przemyśl, Przemyślany, Rawa, Rohatyn, Rudki, Sambor, Skałat, Skole, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stary Sambor, Stryj, Tarnopol, Tłumacz, Trembowla, Turka, Zaleszczyki, Zbaraż, Zborów, Złoczów, Zółkiew, Żydaczów.

II. MIEJSKI URZĄD ZDROWIA.

Biuro w Magistracie. *Godz. urzęd.* 9—2 (w niedz. i święta 10—12).

Lekarz naczelny (Fizyk m.): Dr. Legeżyński. *Lekarze miejscy:* a) *L. biura:* DrDr.: Damm A., Kasparek, Kielanowski. b) *L. dzielnicowi:* (godz. ord. 8—9 i 2—3). DrDr.: Doliński, Elektorowicz, Frankowski, Jaszczurowski, Litwinowicz Tad., Serbeński, Wernicki. *Oku-*

lista miejski: Dr. Kicki. *Lekarz szkolny:* Dr. Kaczorowski. *Ordynatorzy w m. zakład. dla nieuleczal.:* Dr. Kruszyński Wład., 14) Dr. Szczurkowski.

III. MIEJSKA KOMISYA SANITARNA.

W skład Komisyi wchodzą: a) *z Rady miejskiej:* 1) Dr. Rutowski (*Przewodniczący*); 2) Dr. J. Langier; 3) Dr. Mikołajski Szczepan; 4) Dr. Piasecki E.; 5) Dr. Rucker; 6) Dr. Starzewski; 7) Mag. Włodzimirski. b) *z poza Rady m.:* 8) Prof. Fiedler; 9) Dr. Grabowski; 10) Prof. Dr. Kučera; 11) Inż. Maślanka; 12) Dr. Pisek. c) *Fizyk miejski:* 14) Dr. Legeżyński.

IV. TOWARZ. LEKARZY GALICYJSKICH.

Towarzystwo lekarzy galicyjskich liczy obecnie 2 członków honorowych, około 700 czynnych i 4 korespondentów, należących do 21 sekcyi, lwowska i krakowska są najliczniejsze i posiadają cechy autonomicznych Towarzystw Lekarskich. Od początku r. 1910 wszyscy członkowie Towarzystwa otrzymują bezpłatnie: »Przegląd lekarski« i »Tygodnik Lekarski«. Czysty majątek Towarzystwa wynosił w 1912 r. 539·487 kor. 94 hal. Zapomóg i pensyi udzielono w r. 1912 w łącznej kwocie 15500 kor. **Rada zawiadowcza:** Prof. Dr. Machek (*Prezes*), (*Zast. prezesa*), Dr. Rencki R., (*Skarbnik*) Dr. Schellenberg L., (*Sekretarz*) Dr. Zabłocki, Prof. Dr. Jurasz (*Delegat Tow. Lek. Krak.*) Prof. Ciechanowski, Dr. Sołtysik, (*Stryj*), Dr. Sobolewski, Prof. Dr. Browicz T. (*Del. Tow. Lek. Krak.*), Prof. Dr. Gluziński, Dr. Lachowicz, Dr. Müller (*Lwów*), Dr, Fechter (*Jarosław*).

V. TOWARZ. LEKARSKIE LWOWSKIE.

(tworzy sekcyę Towarzystwa lekarzy galicyjskich).

Prezes: Prof. Bednarski; *Wiceprezes:* Dr. Janda; *Sekretarz stały:* Doc. Dr. Hornowski; *Sekretarz doroczny:* Dr. Toczyski; *Skarbnik:* Doc. Dr. Czernecki; *Gospodarz:* Prof. Dr. Rencki; *Bibliotekarz:* Doc. Dr. Szumowski; *Redaktor Tygodn. lek.* Doc. Dr. Nowicki; *Przewodniczący Kom. bud. domu:* Prof. Gluziński; *Komisya przemysłowo lekarska: Przewodnicz.* Dr. Pisek; *Sekretarz:* Dr. Grek i Sabatowski; *Skarbnik:* Dr. Müller.

VI. RUSKIE TOWARZ. LEKARSKIE.

Prezes honor.: Prof. Dr. I. Horbaczewski w Pradze. *Prezes:* Dr. E. Ozarkiewicz. *Wiceprezes:* Dr. S. Drzymalik. *Skarbnik:* Dr. Iw. Bereźnicki. *Sekretarz:* Dr. M. Wachnianin. *Gospodarz:* Dr. Wł. Kobryński. *Zastępcy członk. wydz.:* Dr. M. Doliński i Dr. M. Olijnyk.

VII. TOWARZYSTWO HIGIENICZNE.

Prezes: vacat; *Wiceprezesi:* Dr. Mikołajski i Doc. Dr. Panek; *Sekretarz:* Dr. Kasparek. *Skarbnik:* Dr. Opieński.

VIII. TOWARZYSTWO GINEKOLOGICZNE.

Prezes: Dr. Bocheński; *Wiceprezes:* Dr. Daum; *Sekretarz:* Dr. Wiczyński; *Skarbnik:* Dr. M. Rappaport.

IX. TOWARZYSTWO OTOLARYNGOLOGICZNE.

Prezes: Prof. Dr. Jurasz; *Wiceprezes:* Dr. K. Trzcieniecki; *Sekretarz:* Dr. Lehm; *Skarbnik:* Dr. Kretz.

X. ZWIĄZEK LEKARZY DENTYSTÓW.

Prezes: Dr. T. Mischke; *Wiceprezes:* Dr. St. Fuchs; *Wydziałowi:* Dr. Dr.: Senensieb, Szadkowski, Allerhand i Bereźnicki; *Sąd polubowny:* Dr. Dr.: B. Bieńkowski, St. Fuchs, T. Mischke.

XI. GALICYJSKA KASA DLA CHORYCH LEKARZY WE LWOWIE.

Prezes: Dr. Festenburg E.; *Wiceprezesi:* Prof. Dr. Raczyński J. i Dr. Kwiatkiewicz S.; *Sekretarz:* Dr. Lilien N.; *Zastępca sekretarza:* Dr. Szydłowski Zdz.; *Skarbnik:* Dr. Świątkiewicz M.; *Zastępca skarbnika:* Dr. Czarnik S. *Członkowie Wydziału:* Dr. Gabel H., St., Dr. Moszkowicz J., Dr. Schellenberg L., Dr. Skałkowski B., Dr. Stachiewicz F., Dr. Szymański H.

Komisya rewizyjna: Dr. Feuerstein S., Dr. Lechowski W.

Sąd rozjemczy: Dr; Sołowij A., Dr. Zgórski K., Dr Pisek W.; Dr. Trzcieniecki K., Dr. Papée J.

XII. ZWIĄZEK LEKARZY RZĄD. WE LWOWIE.

Prezes: Dr. Czyżewicz Wł. *Zastępca Prezesa:* Dr. Opieński J.; *Sekretarz:* Dr. Świątkowski S.; *Skarbnik:* Dr. Kaczyński S.; *Członkowie Wydziału:* Dr. Dr.: Danielski, Jan, Janiszewski Tom., Kurasiewicz Józef, Weinsberg, Kuhn.

XIII. KRAJOWY ZWIĄZEK ZDROJOWISK I UZDROWISK.

(ul. Trzeciego Maja 10).

Prezes: Jan hr. Potocki (Rymanów); *I. Wicepr.:* Dr. J. Wiczkowski *(Lwów)*; *II. Wicepr.:* Dr. A. hr. Stadni-

cki *(Szczawnica)*; *III. Wicepr.:* Dr. W. Łobaczewski *(Lwów)*; *Sekretarz:* Dr. T. Praschil; *Zast. sekr.:* Dr. J. Woytkowski: *Skarbnik:* Mec. Dr. J. Westreich; *Zastępca skarb.:* Dr. B. Biegeleisen; *Redaktor „Naszych Zdrojów“* Dr. Juliusz Bandrowski; *Członkowie Zarządu:* Pos. Dr. T. Tertil, Ad. br. Brunicki, J. E. A. hr. Gołuchowski, Dr. K. Krzyżanowski, Dr. J. Mazanek; *Zastępcy członków:* Inż. S. Dziewolski (Krościenko), M. Mazurkiewicz, Dr. A. Tarnawski, A. Teodorowicz, Dr. J. Zakrzewski (Marjówka), Dr. J. Zychoń (Zakopane).

XIV. SEKCYA WSCH.-GALIC. ZWIĄZKU LEKARZY KOLEJOW. C. K. AUSTR. KOL. PAŃSTW.

Prezes: Dr Balicki St. *Członkowie Wydziału:* Dr. Dietzius A., Dr. Gracka J., Dr. Zadurowicz E., Dr. Szymański H. *Delegaci na Walne Zgrom. w Wiedniu:* Dr. Zgórski K., Dr. Dietzius A.

XV. ZWIĄZEK LEKARZY OKRĘGOWYCH.

Prezes: Dr. Natter W.; *Wiceprezes:* Dr. Gilnreiner M.; *Sekretarz:* Dr. Klęsk R.; *Wydziałowi:* DrDr.: Ferensiewicz, Zasacki; *Zastępcy Wydział.:* DrDr.: Ausobsky i Zadurowicz; *Komisya rewizyjna:* DrDr.: Drozdowski, Dulęba, Markl, Stanowski.

XVI. TOWARZYSTWO WALKI Z GRUŹLICĄ. (KOŁO LWOWSKIE).

Protektorka: J. E. Romanowa hr. Potocka. *Prezes:* Prof. Dr. Wiczkowski; *Wiceprezes:* Hr. Siemieński; *Sekretarz:* Dr. W. Ziembicki; *Skarbnik:* J. Piórkiewicz; *Członek Wydziału:* Dr. Bett; *Ordynaryusz dyspensatoryum:* Dr. Z. Tomaszewski. *Ordynaryusz uzdrowiska:* Dr. M. Selzer.

Przewodnicząca Komitetu Pań: Hr. Felicya Skarbkowa. *Wiceprzew. Komitetu Pań:* Loewensteinowa, Stroynowska, hr. Tarnowska. *Wydział:* Łozińska, Wiczkowska.

XVII. OCHOTNICZE TOW. RATUNKOWE.

Prezes: Dr. Stroynowski; *Sekretarz.* Dr. Fels; *Gospodarz:* Dr. Kruszyński; *Skarbnik:* Dr. Rubin.

Wydziałowi: *Wiceprezes:* Dr. Mikołajski, Dr. Piasecki, Dr. Starzewski, X. Dr. Szydelski, *chem.* Włodzimirski, *apt.* Sklepiński pp. Schütz i Schlegen.

Lekarze Stacyi: Dr. Dr. Fels, Kruszyński, Przyjemski, Notz, Glücker, Stauber, Rubin, Zaczek, Lauterstein, Sokal, Begleiter, Weisberg; *Zastępczo:* Dr. Dr. Gerstler, Jonasz, Madejewski, Mund.

XVIII. WYDZIAŁ LEKARSKI WE LWOWIE.

a) ZAKŁADY:

Zakład anatomii opisowej (ul. Piekarska 52. Tel. 685 *b*). *Dyrektor*: Prof. J. Markowski; *Asystenci*: Dr. E. Loth (drugi vacat); *Demonstr.*: J. Wałach.

Zakład histologiczno-embryol. (Tamże. Tel. 685 *k*). *Dyrektor*: Prof. Dr. W. Szymonowicz. *Asystent*: Dr. Konopacki M.; *Demonstr.*: B. Kalwaryjski, T. Kadyi.

Zakład fizyologiczny. (Tamże. Tel. 685 *e*). *Dyrektor*: Prof. Dr. A. Beck; *Asystenci*: Dr. Zbyszewski L., Cybulski W.; *Demonstr.*: Rosenberg R.

Zakład chemii lekarskiej. (Tamże. Tel. 685 *f*). *Dyrektor*: Prof. Dr. Bądzyński S.; *Asystenci*: Dr. fil. J. Browiński, Dr. Mostowski. *Demonstr.* J. T. Zwisłocki.

Zakład patologii ogólnej i doświadczalnej. (Tamże. Tel. 685 *d*). *Dyrektor*: Prof. Dr. J. Prus. *Asystent*: Dr. Domaszewicz A. *Demonstr.*: F. Lang.

Zakład anatomii patologicznej. (Tamże. Tel. 685 *h*). *Dyrektor*: Prof. Dr. Z. Dmochowski. *Asystenci*: Prof. Dr. W. Nowicki, Doc. Dr. J. Hornowski; *Demonstratorzy*: H. Schusterówna, Kossakowski A.

Zakład farmakologiczny. (Tamże. Tel. 685 *g*). *Dyrektor*: Prof. Dr. Popielski L. *Asystenci*: Doc. Dr. Mazurkiewicz Wł. i Dr. F. Czubalski; *Demonstrator*: Warchoł L.

Zakład hygieny. (Tamże. Tel. 685 *c*). *Dyrektor*: Prof. Dr. P. Kučera; *Asystent*: Dr. Z. Steising; *Demonstrator*: Dr. fil. S. Niemczycki.

Zakład medycyny sądowej. (Tamże. Tel. 685 *i*). *Dyrektor*: Prof. Dr. W. Sieradzki; *Asystent*: Dr. S. Schilling Sieńgajewicz; *Dem.* Kikinisówna S.

Klinika lekarska. (Ul. Pijarów 4. Tel. 644). *Dyrektor*: Prof. Dr. A. Gluziński; *Asystenci*: Dr. A. Sabatowski, Dr. Z. Tomaszewski, Dr. R. Łaba, Dr. M. Pańczyszyn, Dr. M. Węgrzynowski; *Elewi*: Dr. H. Sochański, Dr. I Sohn, Dr. A. Elektorowicz.

Klinika chirurgiczna. (Ul. Pijarów 4 Tel. 599). *Dyrektor*: R. dw. Prof. Dr. L. Rydygier; *Asystent I*: Dr. A. Rydygier. *Asystent II*: Dr. M. Jedlička. *Asystent III*: Dr. T. Ostrowski; *Elewi rządowi*: Dr. J. Aleksiewicz, T. Będkowski, S. Stachty, Dr. A. Jaśkiewicz.

Klinika dermatologiczna. (Ul. Pijarów 4 Tel. 571). *Dyrektor*: Prof. Dr. W. Łukasiewicz. *Asystenci*: Dr. R. Leszczyński, Dr. M. Andruszewski.

Klinika okulistyczna. (Ul. Głowińskiego 7 Tel. 577). *Dyrektor*: Prof. Dr. E. Machek; *Asystenci*: Doc. Dr. W.

Reis, Dr. J. Hołodyński, Dr. A. Musiał· *Elewi:* Dr. H. Atlas, Dr. J. Rupp.

Klinika położniczo-ginekologiczna wraz z pracownią do ćwiczeń w operac. położn. i ginekol. (Ul. Pijarów 4. Tel. 623). *Dyrektor*: Prof. Dr. A. Mars. *Asystenci*: Dr. E. Gröbel, Dr. W. Jakowicki, Dr. T. Wiczyński i Dr. G. Bodnar; *Elew:* J. Chrząszczyński.

Klinika pedyatryczna. (Ul. Głowińskiego 2. Tel. 988). *Dyrektor*: Prof. Dr. J. Raczyński; *Asystenci*: Dr. S. Progulski, Dr. G. Goździewski.

Ambulatoryum psychiatryczne. (Ul. Hausnera 9. Tel. 1022). *Dyrektor*: Prof. Dr. Halban Henryk; *Asystenci*: Dr. J. Rothfeld, Dr. S. Diaczek.

Ambulatoryum laryngolog. i otologiczne. (Ul. Hausnera 9. Tel. 36.). *Dyrektor:* Prof. Dr. Jurasz A.; *Asystent:* Dr. I. Wieser, Dr, S. Lehm.

Ambulatoryum dentystyczne. (Zielona 5. Tel. 1337). *Dyrektor:* Prof. Dr. A. Cieszyński; *Asystent:* Dr. H. Zipper.

b) SKŁAD WYDZIAŁU:

Dziekan: Prof. A. Jurasz; **Prodziekan:** Prof. Kučera.

Członkowie Wydziału ścisłego: a) Wszyscy wyżej wymienieni Dyrektorowie zakładów; b) Delegaci Docentów pryw.: Z. Piasecki i K. Orzechowski.

Profesorowie nadzwyczajni: Dr. J. Raczyński, Dr. R. Rencki, Dr. M. Herman Dr. F. Kośmiński, Dr. A. Cieszyński, Dr. W. Nowicki.

Inni członkowie grona nauczycielskiego: a) **Profesorowie tytularni:** G. Bikeles *(Anat. mikr. ukł. nerw.)*. Dr. H. Schramm *(chirurgia)*, Dr. R. Barącz *(chirurgia)*, Dr. J. Wiczkowski *(medyc. wewn.)*, Dr. W. Bylicki *(położn.-ginek.)*, Dr. A. Sołowij *(poł. i gyn.)*, Dr. A. Bednarski (*okulistyka*), Dr. J. Marischler *(med. wewn.)*, Dr. T. Bohosiewicz *(stomatol-dent.)*, Dr. J. Modrakowski *(farmakol. farmakognoz)*.

Docenci: Dr. A. Gabryszewski *(chirurgia)*, Dr. E. Kowalski *(wodolecznictwo)*, Dr. K. Panek *(hygiena)*, Dr. T. Zalewski *(otyatrya)*, Dr. M. Franke *(chor. wewn.)*, Dr. St. Dąbrowski *(chem. lek.)*, Dr. J. Pruszyński (*farmakol.*), Dr. W. Szumowski *(histor. med.)*, Dr. E. Piasecki (*hygiena szkol.*), Dr. K. Orzechowski (*neuropatol.)*, Dr. W. Mazurkiewicz *(farmakognozya)*, Dr. J. Hornowski *(anat. patol.)*, Dr. Reis Wiktor *(okulistyka)*, Dr J. Szpilman *(weterynarya)*, Dr. W. Czernecki *(med. wewn.)*.

XIX. SZKOŁA POŁOŻNYCH.

(Ul. Pijarów 4 Tel. 537).

Dyrektor: Prof. Dr. A. Sołowij. *Asystenci:* Dr. Daum L., Knapczyk A.

XX. SZPITALE I ZAKŁ. LECZN. WE LWOWIE.

Krajowy szpital powszechny we Lwowie. (Ul. Pijarów 7. Tel. 70). Składa się: I) z 7 oddziałów przedstawiających razem 649 łóżek; II) z 4 oddziałów klinicznych o 168 łóżkach; III) z zakładu położniczego o 73 łóżkach, dzielącego się na oddziały położniczy i ginekologiczny; IV) klinicznego oddziału położniczego o 88 łóżkach, dzielącego się również na oddziały położniczy i ginekologiczny; V) oddziału dziecięcego pod nazwą *Szpitalika św. Zofii* o 100 łóżkach, podzielonego na oddziały: wewnętrz., i chirurgiczny; VI) oddziału klinicznego dziecięcego o 22 łóżkach. VII) Pawilonów zakaźnych o 128 łóżkach. Ogółem łóżek 1234 (szpitalnych 956, klinicznych 278). **Dyrektor:** Dr. Starzewski Józef, Członek najwyższej Rady zdrowia. **Prymaryusze:** oddziału I. chorób wewnętrznych Prof. Dr. J. Wiczkowski; — oddziału II. chorób wewnętrznych Dr. W. Ziembicki; — oddziału III. chorób nerw. i umysł. Doc. Dr. K. Orzechowski; — oddziału chirurgicznego Prof. Dr. G. Ziembicki; — oddziału kiłowo-skórnego męsk. Dr. M. Świątkiewicz; — oddziału kił.-skórnego kobiec. Dr. Lenartowicz; — oddziału ocznego Prof. Dr. E. Machek; — oddziału zakaźnego Dr. W. Arnold; — oddziału położn.-ginekologicznego Prof. Dr. A. Sołowij. **Kierownik pracowni chem.-bakteryol.** Doc. Dr. T. Hołobut. (Tel. 1142). **Prosektor Szpit.:** Prof. Dr. Z. Dmochowski. **Prymaryusze** *w szpitaliku dziecięcym św. Zofii:* oddziału wewnętrznego Dr. Czarnik; — oddz. chirurgicznego Prof. Dr. H. Schramm; — **Konsulent okulistyczny:** Prof. Dr. Bednarski Adam. **Kierownicy ambulatoryów** *przy szpitalnym oddziale chirurgicznym:* dla chorych laryngologicznych: Dr. Spalke Zygmunt; dla chorób moczo-płciowych: Dr. Leńko Zenon. **Kierownik szpitalnej pracowni roentgenologicznej:** Dr. Sabat Bronisław. **Sekundaryusze:** Dr. Dr. Walichiewicz Tadeusz, Aleksiewicz Andrzej, Bikeles Mardechaj, Begleiter Henryk, Silberstein-Diamantowa Zofia, Przyjemski Adam, Brill Marcin, Lauterstein Wolf, Popielska Helena, Vrabetz Tytus, Sokal Klemens, Handwerker Salamon, Willer Zygmunt, Pietrzycki Ignacy, Stricker Abraham, Stroński Bronisław, Zasowski Jan, Grossek Zenon, Mund Ignacy, Doller Maurycy, Zaczek Jan, Hammerschmied Zofia, Linkówna Zofia, Chowańcówna Wanda. **Praktykanci:** Dr. Dr.: Hellerówna Celestyna, Jonas Maks, Czaczkes Natan, Gerstler Józef, Lisicki Juliusz, Juda Maurycy, Geboth Fanny, Fedak Wiktor, Rosenthal Otto, Bojakowski Klemens, Zańko Zbigniew, Jakliński Henryk, Drak Juliusz, Szczepański Zdzisław, Philipp Emil, Madejewski Waleryan, Kmiotek Józef, Arzt Herman, Fränkel Fanny, Biliński Edward, Bodek Joachim, Peschesówna Anna, Stapp Emanuel, Pokrzywka Henryk, Toczyski Franci-

szek, Solecki Kazimierz, Sternberg Leon, Kordasiewicz Emil, Graf Nesanel.

Krajowy Zakład dla obłąkanych w Kulparkowie. (Tel. 611. Ilość łóżek 1200; przeciętna dzienna ilość chorych w r. 1912 1600—1710). **Dyrektor:** Dr. Władysław Kohlberger. **Prymaryusze:** Dr. St. Kruszyński, Dr. H. Maliszewski, Dr. T. Torczyński. **Sekundaryusze:** Dr. J. Woszczyński, Dr. R. Zagórski, Dr. Fox. **Lekarze:** Dr Mikulski, Dr. Neufeldówna, Dr. Tołłoczkówna, Dr. Mańkowski, Dr. Stumpf Wł., Dr. Nelken J., Dr. Rehan Z.

Szpitalik dla dzieci św. Zofii. Patrz wyżej »Krajowy Szpital powszechny«.

Szpital izraelicki (Ul. Rapaporta Tel. 198; 100 łóżek). **Dyrektor:** Dr Mehrer; **Prymaryusze:** Dr. Mehrer i Dr. S. Ruff (oddz. chirurg.), Dr. Pisek i Dr. Ehrlich (Oddz. wewn.). **Sekundaryusze:** DrDr.: Fuchs-Reichowa, Gemska, Gemski i Oberlaender. Ambulatorya: ginekologicz. — DrDr.: Weinreb, Rapaport i Chajes, oczne — Dr. Zion, uszne i gardlane — Dr. Reinhold, skórne — Dr. Hescheles, dziecięce — Dr. Münzer.

Szpital SS. Miłosierdzia. (100 łóżek). **Lekarz ord.:** Dr. Stefan Świątkowski.

Szpital dla nieuleczaln. chorych fund. im. Bilińskich. (Ul. Bilińskich 13. Tel. 212). **Dyrektor i Lekarz nacz.:** Dr. Kruszyński W.

Poliklinika powszechna. (Lindego 5. Tel. 197). Założona przez »Towarzystwo Lecznicy powsz.« we Lwowie. **Dyrektor:** Dr. Kazimierz Trzcieniecki; **Zastępca Dyrektora:** Dr. Bronisław Skałkowski; **Członkowie Wydziału:** Dr. I. Feuerstein, Dr. Szydłowski, Dr. St. Zabłocki; **Ordynatorzy:** 1) *Chor. wewnętrz.:* DrDr.: Kikinger, Prof. R. Rencki, M. Reichenstein. 2) *Chor. nerw.:* Dr. Feuerstein I. 3) *Chirurgia:* Prof. Dr. Barącz, Dr. Ruff. 4) *Ginekolog.:* DrDr.: Hojnacki, Sielski, Skałkowski, 5) *Choroby dzieci:* DrDr.: Kucharski, Quest i Szydłowski. 6) *Choroby gardła i nosa:* DrDr.: Zabłocki i Trzcieniecki. 7) *Chor. oczne:* Dr. Zion. 8) *Dentyst.* Dr. Reinhold. 9) *Chor. weneryczn. i skórne:* Dr. Feuerstein Leon i Dr. Papée Jan.

Narodna lecznica, ul. Piotra Skargi 4. Tel. 1577. Dyr. Dr. E. Ozarkiewicz.

Instytut Zanderowski i Zakład ortopedyczny Doc. Dra A. **Gabryszewskiego** i Radcy ces. Dra T. **Gabryszewskiego** — ul. Senatorska 6. Tel. 1020.

Zakład wodoleczniczy „Maryówka". (Lesienice, Tel. 572). **Lekarz zakładowy:** Dr. Zakrzewski J.

Zakład wodoleczniczy pod kierown. **Doc. Dra E. Kowalskiego**, ul. Akademicka L. 10.

Dom Zdrowia **Dra Soleckiego**, Łyczaków 93 (Zdrowa

2). Tel. 678. Przyjmuje chorych z wszelkiemi chorobami z wyjątkiem zakaźnych i umysłowych.

Sanatoryum dla chorób wewnętrznych z Zakł. fizyko-hydro-terap. „Kisielka". **Lekarz:** Dr. J. Woytkowski. Ulica Kąpielna 8. Tel. 932.

Sanatoryum dla chorych psycho-nerwowych **Dra J. Świątkowskiego,** ul. Dwernickiego l. 52. Tel. 385. **Lekarz naczelny:** Dr. Świątkowski Jan.

Pryw. Zakład wodoleczniczy i Sanatoryum **Dra A. Majewskiego** — Dwernickiego 3. Tel. 189.

Zakład kąpieli leczniczych **Dr. W. Serbeńskiego** (Skrzyńskiego 11).

Zakład ortopedyczny **Dra E. Piaseckiego** ul. 3 maja 2. Tel. 1232.

Zakład ortoped., masażu i gimnast. leczn. **Dra J. Regieca** — ul. Bielowskiego 5.

Instytut Roentgenowski **Dra Jul. Meiselsa,** ul. 3-go Maja 11. Tel. 1108.

Laborat. chem.-lekarskie i bakteryol. **Prof. Dra Panka** ul. Senatorska 5, Tel. 494.

Laborator. chem.-bakteryol. i Instytut Roentgenograficzny **Dra E. Silbersteina,** ul. Sykstuska 34. Tel. 634.

Laborator. chem. mikroskop. **Dra J. Kormana,** ul. Grodzickich 1. Tel. 2027. II.

Zakład roentgen. i elektromed. **Dra B. Sabata,** Czarneckiego 3. Tel. 1520.

Zakład roentgen. **Dra M. Penziasa,** ul. Sykstuska 9, tel. 886.

Zakłady krowiankowe **Prof. Dra Barańskiego i Prof. Kretowicza.**

XXI. TOWARZ. LEK. POMOCN. SZPIT. POWSZ. WE LWOWIE (Szpital).

Prezes: Dr. Z. Willner. **Członk. Wydziału:** Dr. Dr. Jonas, Mund, Sokal, Zasowski.

XXII. AKADEMIA WETERYNARYJNA

Lwów, ul. Kochanowskiego 67. Tel. 123.

Skład Akademii: Rektor: Prof. Dr. med. i weter. M. Grabowski (*pat. ogóln. i anat. pat.*). Prorektor Prof. Królikowski (*Klin. chir.*). Profesorzy: Prof. Dr. med. i weter. Józef Szpilman (*bakteryologia i chor. zakaźn.*). Prof. Dr. Fibich Stanisław (*hodowla, położnictwo*). Prof. Dr. Kulczycki Włodzimierz (*anatom., embryol., histol.*). Prof. Dr. Panek Kazimierz (*fizyologia i chem. lek.*). Prof. nadzw. Dr. Gizelt Adolf (*farmakolog., toksykolog.*). Prof. nadzw. Dr. Z. Markowski (*patol. i ter. ch. wewn.*). Prof. nadzw: Paweł Kretowicz, (*choroby kopyta, kuźnia, kucie koni*). Prof.

nadz. Stef. Dąbrowski *(chemia i nauka o żywieniu)*. Prof. Dr. Teofil Hołobut *(bakteryol. i serologia)*. Prof. Dr. Józef Markawski *(histol. i embryol.)*. Doc. lek. wet, Stanisław Przybyłkiewicz *(nauka o uprzęży)*. Prof. Dr. Kazimierz Miczyński *(encyklop. rolnictwa)*. Doc, lek. wet. Franciszek Ponicki *(weter. państw.)*. Lek. wet. pow. Józef Katkowski *(ekspoz. wet. państw.)*. Doc. Dr. S. Niemczycki *(hyg. mleka)*. Doc. Dr. M. Dalkiewicz *(gospod.)*.

D) Spis Lekarzy według miejsca zamieszkan.

Kraków.

D. Ackermann A. *(ch. kob.)*, Wiślna 5. Tel. 349.
Aleksandrowicz J. *(Zakł. anatom.)*.
Aronsohn J., Jasna 5, (w lecie w Krynicy).
Bannet A. *(okul.)*, Plac Dominikański 2. Tel. 1521.
Baurowicz A. *(laryng. i otyatr.)*. Grodzka 26. Tel. 191.
Berezowski T., *(okulista miejski)*. Sławkowska 31, Tel. 1225.
Bergrün A. *(em. st, l. p.)* Krowodedska 34. Tel. 2107. VIII.
Bernaciński F. *(lek. m.)*, Bonerowska 2. Tel. 531.
Bielerowa R., Szpit. św. Łazarza.
Bielawski Jan, Wolska 7.
Bier L., Łobzowska 4. Tel 2095.
Blassberg M., *(chor. wewnętrz. labor. chem. mikrosk.)*, Starowiślna 18. Tel. 457.
Blay Feliks, Szpital św. Łazarza. Tel. 52.
Bobak Antoni, ul. T. Kościuszki 15.
Bobkiewicz H., Mały Rynek 3. Tel. 2053. VIII.
Boczar S. *(ch. sk. i wen.)* Szczepańska 3. Telefon 11.
D. Bogdanik Józef, *(oper.)*, Lubicz 3.
Borowiecki Stefan, Kliniki psychiatr.
Borzęcki Eug. *(chor. sk. i wen.)*, Floryańska 33. Tel. 2363.
Bossowski Aleks. *(oper.)*, Wolska 14.
Braun Stan. *(chor. kob.)*, Krupnicza 13. Tel. 221.
Breyer Stan. *(homeop.)*, Wolska 28.
Browicz T. *(choroby usz. i nosa)*, Krupnicza 5. Tel. 197.
Brudzewski K. *(okulista)*, Floryańska 40. Telef. 2114.
Bujak Wład., *(chor. dziecięce)*, Długa 58. Tel. 2396.
Bujwid Odon, Lubicz 36. Tel. 301.
Buzdygan Mikołaj, *(chor. wewn.)*, Bracka 10. Tel. 3079.
Cercha Maks. *(chor. kob.)*, Garncarska 9 (w lecie w Krynicy).
Cetnarowski E., *(choroby kobiece)*, Potockiego 3. Telefon 337.
Chlumsky W. *(chirurgia i ortopedya)*, Rynek Kleparski l. 12. Tel. 540.

D. Ciechanowski S., (Red. »Przegl. lek.«), Colleg. Med. Tel. 166 b; (mieszkanie: Wolska 28. Tel. 3105.
Cybulski N., *(dentystyka)*, Zwierzyniecka 15.
Cybulski T. (*chor. dzieci*), Basztowa 1. Tel. 1274.
Czelarek *(Zakł. hygieny)*.
Czerny-Szwarcenberg E. *(chor. kob.)*, Długa 27. Tel. 254.
Czyrniański J., Radziwiłłowska 27.
Dadej Kaz., Szpital św. Ludwika
Damski Wacław, Potockiego 1. Tel. 2392.
Dembowski M., (*st. lekarz pow.*), Radziwiłłowska 17. Tel. 2055. IV.
Dobrowolski S. (*ch. kob.*), Podwale 2, Tel. 568.
Domański S., *(ch. nerw.)*, Szczepańska 9. Telefon 108.
Droba Stanisław, Bracka 10. Tel. 2191.
Drobniewicz Z., Szpital św. Łazarza.
Drożdż B., św. Jana 11.
Dundaczek F. *(dentysta)*, Św. Anny 4.
Eichhorn F., Potockiego 12. Tel. 120. (latem w Marienbadzie).
Eiger Maryan, Radziwiłłowska 8. *(Nie prakt.)*.
Engländer B., (*ch. kob.*). Dietlowska 93. Tel. 471.
Epstein Maur., Basztowa 25. Tel. 2364.
Filipkiewicz S., Karmelicka 45, (w lecie w Trenczynie).
Filipkiewicz Wł., *(chor. dziec.)*. Karmelicka 14. Tel. 1050.
Foltyński M., Kołłątaja 14.

D. Frączkiewicz Jan, *(chor. wewn.)*. Straszewskiego 26. Tel. 1084.
Frenkel H., Długa 65.
Friediker S *(dentysta)*, Grodzka 3. Tel. 2351.
Friedman L. *(poł. i gin.)* Zielona 12. Tel. 459.
Frommer A., Pańska 5. *(Zakład chirurgiczny i roentgen.)*. Tel. 81.
Gawlik J. *(chirurg)*, Kurkowa 5.
Gedl E., Szpit. św. Łazarza.
Georgeon Leon, Dębniki, Konopnickiej 1.
Gettlich A. *(chor. dzieci)*, Floryańska 53.
Glatzel J., Szpit. św. Łazarza.
Gliński L. K., Collegium medic. Tel. 166 g.
Godlewski E., Zyblikiewicza 11. (*nie praktyk.*). Tel. 2050 VIII.
Godlewski M., (*chor wew.*) Basztowa 1. Tel. 2043. VI.
Gogulski J., Starowiślna 8. Tel. 2046. VIII.
Gólski S., lek. miejski *(chor. wewn.)*. Basztowa 17. Tel. 1315.
Grabczak L., Plac Matejki 5.
Grażyński E., *(ch. dzieci)*, Potockiego 12. Tel. 35.
Grünhut B., Dietla 49. Tel. 1304.
Grünwaldówna K., Szpital św. Łazarza.
Grzybowski G., (*chor. kob*). Mały Rynek 4. Tel. 1278.
Haber M. *(dentysta)*, Grodzka 32 (latem Krynica).
Habicht Kazimierz, (*chor. wewn.*). Wielopole 4.
Hackbeil B., Zielona 19.
Hertzberg W., Strzelicka 17 (latem Maryenbad).

D. Heumann S., Zielona 15 *(chor. wewn.)*.
Hilfstein C., Dietla 79. Tel. 1373.
Hirsch D., Krakowska 17. Tel. 1456.
Hirsch H., *(chor. wewn. i dzieci)* Zielona 7. Telefon 547.
Hładij M., Kopernika 40.
Horoszkiewicz S., *(l. sąd.)*, Sobieskiego 12. Telefon 1035.
Hoyer H., Colleg. phisic. Tel. 380 (mieszkanie: Łęczycka 4. Tel. 2059. IV.; poczta Łobzów).
Immerglück - Haberowa Dora, *(dentyst.)*, Grodzka 32.
Jabłoński A., *(konsulent kol. p.)*. Studencka 4, Tel. 1476.
Jakubowski M. L., Dunajewskiego 3 *(nie prakt.)*.
Janiszewski Tom., *Fizyk miejski (chor. płuc)*. Filipa 21. Tel. 1075.
Jankowski S., l. sąd. *(ch. nerw. i umysł.)*, Szewska 22. Tel. 1255.
Jastrzębski J. Kościuszki 45 (Półwsie).
Jaugustyn Stan. *(chor. kob.)*, Sławkowska 20. Tel. 202.
Jaworski K., Klin. chirurgiczna.
Jaworski W. *(ch. wewn.)*, Pijarska 9.
Jendl-Sausenhofen Ignacy, Radziwiłłowska 33.
Józefczyk T., Szczepańska 3. Tel. 1001 *(chor. wewnętrz.)*.
Junger J., Krakowska 13. Tel. 1374.
Kader B. *(operator)*, Basztowa 4. Tel. 381.
Kania Władysław, Studencka 5.
D. Kapellner M., Jagiellońska 5. Tel. 2536.
Karwicka Dunin, Collegium medicum Grzegórzecka.
Klecki K., Wielopole 8.
Kleczkowski T., *(okulist.)* Krupnicza 3. Tel. 2269.
Klęsk A., *(operator)*, św. Jana 18. Tel. 2091.
Kluger Wład., Ambrożego Grabowskiego 5. (lat. w Maryenbadzie).
Komorowski B., *(lek. miejski)* Półwsie Zwierzynieckie, Lelewela 6. Tel. 419.
Kopff L., Sobieskiego 1, (w lecie w Krynicy).
Korabczyńska B., Karmelicka 20 *(Röntgen.)*.
Korolewicz B., *(ch. w.)*, Długa 4. Tel. 407.
Kosiński Miecz., Szpital św. Łazarza.
Kostanecki K., Potockiego 10 Tel. 214.
Kostecki Jan, *(ch. dzieci.)* Floryańska 15.
Kostrzewski J., Klin. ch. wewnętrz. Tel. 342.
Kozierowski E., Wolska 9.
Kozłowski M., *(ch. sk. i wen.)*, Sławkowska 18.
Koźniewski T., Pańska 12. *(nie prakt.)*.
Kragenówna H, Szpital św, Łazarza.
Kraft Kamil, Pańska 11.
Kramarzyński Adam, Mikołajska 26. Tel. 2514.
Kramarzyński Miecz., Pędzichów 9 *(chor. wewn.)*.
Krokiewicz A. *(ch. wewn.)*, Kapucyńska 5. Tel. 454.
Królikowski J., Grzegórzecka 26
Kruczek Szczepan, Klin. chor. wewn. Tel. 342.
Krzyszkowski Józef, *(dyr.*

szpit.), Dietla 97. Tel. 192.
D. Krzyształowicz F. *(ch. sk. i wen.)*, Basztowa 5. Tel. 326.
Krzysztoń K., Szp. św. Łazarza. Tel. 265.
Kupczyk B. *(chor. nerw.)*, zakł. wodoleczn. Szujskiego 11. Tel. 1295.
Kurkiewicz S. *(ch. wewn.)*, Jabłonowskich 14.
Kwaśnicki A. *(ch. dzieci)*, Basztowa 4. Tel. 252.
Kwiatkowski S. G., *(lek. kol.)* Długa 15. Tel. 1401.
Laberschek F., Plac Matejki 3. Tel. 1221.
Lachs J. *(chor. kob.)* Jasna 7. Tel. 235.
Landau Jan (sen.), *(chor. dzieci)*, Gertrudy 9. Tel. 347.
Landau Jan (jun.), A. Potockiego 1 *(choroby nerwowe)*.
Landau Maur., *(chor. wewnętrzn.)* Zyblikiewicza 10. Tel. 1231.
Landau R. *(chor. dzieci)*. Starowiślna 4. Tel. 491.
Lang Ottokar, Studencka 25. (Lat. w Rabce).
Latkowski Józef, *(chor. wewn.)*, Dunajewskiego 2. Tel. 1230.
Lauer Al., *(laryng.)* Potockiego 13. Tel. 1094.
Leinkram M., Krakowska 36. Tel. 1108.
Leuchter W., Bracka 4.
Lewkowicz Ks. *(ch. dz.)*, Krowoderska 19. Tel. 521.
Liebermann E. *(okulista)*, Grodzka 48.
Liebeskind J. *(chor. kob.)*, Starowiślna 6. Telefon 403. (latem w Marienbadzie).
Loriowa Marya *(chor. dzieci)*, Straszewskiego 10. Tel. 1172.
D. Ludmirski Z., Konarskiego 32 (Nowa Wieś).
Luster L. *(kosmetyka)*, Floryańska 37.
Lustgarten J. Grodzka 69.
Lustgarten L., Grodzka 60. Tel. 270.
Lustgartenówna Wal. Grodzka 60. Tel. 270.
Lustig S., Dietla 95. Tel. 1256.
Łapiński S. *(chor. wewnętrz.)*, Floryańska 31.
Łazarski J., Dietla 97. Tel. 2133.
Łepkowski W. *(dentysta)*, Straszewsk. 26. Tel. 239. (mieszk. w Bronowicach. Tel. 489).
Łobaczewski A., *(Chor. wewn.)*. Pijarska 5. Tel. 1389.
Łopaciński M. *(ch. wewn.)*, św. Marka 5.
Maciąg A., Basztowa 1. (latem w Karlsbadzie).
Macieszowa-Jeleńska S., Radziwiłłowska 7 *(nie prakt.)*.
Maciszewski B. Studencka 6.
Majewicz E. *(ch. wewn.)*, Straszewskiego 24. Tel. 1188.
Majewski K. *(okulista)*, Dunajewskiego 6. tel. 1319.
Marcisiewicz F. *(okulista)*, Wiślna 10. Tel. 2135.
Markowa Ada, Wiślna 8. Tel. 1161.
Matzke H. *(dentysta)*, Plac Dominikański 1.
Mayer K., Klin. wewn.
Maziarski S., Wielopole 15. Tel. 1185 b.
Mazurkiewicz J. *(dyr. szp. w Kobierzynie) (choroby*

umysł.), Zyblikiewicza 14.
D. Mączka T., *(chor. wewn.)*. Floryańska 31.
Meliński Fr. *(dent.)* Szewska 4. Tel. 2056. IV.
Menasse M., Szpital św. Łazarza.
Merunowicz T. *(dentysta)* Basztowa 1.
Merz A. *(ch. dzieci)*, Starowiślna 1. Tel. 442.
Michejda K. *(klin. chir.)*.
Mirtenbaum L. *(dentysta)* Grodzka 6.
Mięsowicz E. *(ch. wewn.)*, Garncarska 14, Telefon 1381.
Missona Krzysztof, Szpit. św. Łazarza. Tel. 52.
Molkner W., Czysta 21.
Momidłowski W. *(st. lekarz powiat.)*, Straszewskiego 5.
Motyka L., (Szpital Bonifratrów).
Murczyński W., Wielopole 9. Tel. 1217.
Murdzieński F., *(ch.dz.)*, Szpitalna 34. Tel. 102.
Münz E., *(chor. skórne i weneryczne)* Szewska 9. (latem w Trenczynie).
Nartowski M. *(ch. nerw. i wewn.)*, Pl. Szczepański 2. Tel. 2251.
Nitsch R., *(bakteryol. miejski.)*, Karmelicka 50.
Nowaczyński J. Klin. ch. wewnętrz. Tel. 342.
Nowak J., św. Jana 20 Telef. 553 (mieszkanie) Łęczycka 1.
Nowotny F. *(chor. gardła, nosa i ucha)*. Wielopole 4. Tel. 1299.
Offmański M., (lat. Karlsbad).
Olbrycht Jan. Col. Medic.
Onufrowicz Cezary, (klin. psychiatr.).
D. Osuchowski H., Pańska 9.
Oświecimski Feliks, św. Sebastyana 13. Telefon 2004. II.
Owsiński J., *(chor. kob.)*, Al. Słowackiego 1. Tel. 1499.
Pachoński A., *(laryng. i otyatrya)*. Potockiego 4.
Piątkowski Jul. *(dent.)* Plac Matejki 5.
Piątkowski M. *(ch. wewn. i uszu.)*, Wolska 8. Tel. 2060. II.
Pieniążek P. *(ch. krtani, gardła, nosa.)*, Bracka 10. Tel. 164.
Piepes W. *(dentysta)*, Floryańska 24. Tel. 1012.
Piltz J. *(chor. nerw. i umysłowe)*. Botaniczna 1. Tel. 1394.
Piotrowski T., *(chor. kob.)* Garncarska 9. Tel. 523,
Pisarski T. *(chor. narz. mocz.)*. Długa 29.
Podłęski Wal. *(dentyst.)*, Szczepańska 5.
Podobiński A., Krzywa 3.
Ponikło St., Pędzichów 5.
Potrzobowski Klin. chorób skórnych.
Poźniak S. M., *(ch. dz.)* Potockiego 13. Tel. 474.
Praetzel G. *(dent.)*, Straszewskiego 25. Tel. 1184.
Przychocki S., Szpital św. Lazarza.
Radecki P., Jabłonowskich 7.
Radliński Z. *(chirurg)*, Wolska 19. Tel. 2555.
Radwańska Wanda, Klin. położn. Tel. 27.
Rec W., Szpital św. Łazarza. Tel. 265.
Reiss W. *(ch. skór. i wen.)*, Krupnicza 5. Tel. 1204.
Rogalski T., Klin. psych. *(chor. nerwow.)*, Kopernika 46.

D. Rose M. *(chorób nerw.)*. Wiślna 9. Tel. 3016.
Rosenowa-Korngold (Szp. izr.
Rosenblatt E. *(ch. dzieci)*, Basztowa 19. Tel. 199.
Rosenhauch Edm., Klin. okul. Tel. 329.
Rosner A. *(ch. kob.)*, Wielopole 4. Tel. 82.
Rudzik S., Szpit. św. Łazarza.
Rutkowski K., Zielona 20. Tel. 111.
Rutkowski M. *(operator)*, Basztowa 6. Tel. 371.
Rychliński W., Szpit. św. Łazarza.
Rydel A., *(ch. nerw.)*, Dunajewskiego 3. Tel. 573.
Rzegociński B., Basztowa 19 *(oper.)*. Tel. 1553.
Schaitter I., Wiślna 7.
Scharf J., Szpit. św. Łazarza. Tel. 53.
Schermant J., Stradomska 15, (w lecie w Maryenbadzie).
Schinzel Z., Krupnicza 10.
Schlank J. *(położn.)*, Straszewskiego 24. Tel. 2409.
Schneider Jan, *(ch. dz.)* Zwierzyniecka 19. Tel. 79.
Schneider L. *(ch. wewn.)*, Floryańska 34. Tel. 177.
Schoengut S. *(ch. uszu, nosa i gardła)*, Pijarska 9. Tel. 171.
Schornstein-Rose, Wiślna 9.
Schröder A., Szpit. św. Łazarza.
Schudmak A. *(chor. wewnętrzne)*. Sebastyana 22. Tel. 579.
Schuldenfrei M., Szpital św. Łazarza.
Schumann F. *(dentysta)*, Sławkowska 1.

D. Schwarz A. *(ch. sk. i wen.)*, Floryańska 38.
Schwarzbart A., Dietlowska 31. Tel. 3119.
Sędzielowski J., *(dentysta)* Dunajewskiego 6. Tel. 1303.
Seńkowski M., Radziwiłłowska 4. Tel. 2056. VIII. *(labor. chem. lek.)*.
Sikorska Hel., Karmelicka 5 *(chor. wewn.)*.
Sikorski St. *(lek. miejski)*, Szpitalna 4. Tel. 2124.
Skobel S. *(ch. sk. i wen.)*, Rynek 23.
Skórczyński Tad., Szpital św. Łazarza.
Śliwiński M., Mikołajska 4. Tel. 2028. VIII. (w lecie w Karlsbadzie).
Smolarski W., Potockiego 2. Tel. 410.
Sokołowski H., Łobzowska 7.
Sokołowska M., Łobzowska 7.
Sokołowski T., (latem Swoszowice).
Sołtysik J., Szpit. św. Łazarza.
Sopiński I. *(dentyst.)* Pl. Dominik. 4.
Spira R. *(ch. uszu, nosa i gardła)*, Grodzka 51 Tel. 1498.
Stahr E., *(chor. wewn.)*, Potockiego 7. Tel. 1519.
Stankiewicz W. *(ch. kob.)*, Potockiego 1. Tel. 339.
Staszewski M., *(operator)*, Szewska 20. Tel. 1393.
Steinberg B., *(dentysta)*. Karmelicka 1.
Steuermark Z. *(ch. skór. wen. i roentgenoterapia)*, Starowiślna 1. Tel. 2004. IV.
Stopczański J., *(lek. miejski; chor. skórn. i wen.)*, Szewska 4. Tel. 1325.

D. Surowiec A., Straszewskiego 26. Tel. 239.
Surzycki J. *(ch. wewn.)*, Karmelicka 29. Telefon 156.
Syrop J. *(dentysta)*, Plac WW. Świętych 10. Tel. 1321.
Szafnicki M., Kopernika 40. (Kl. Okul.). Tel. 329.
Szukiewicz W., Szpital św. Łazarza.
Szurek S., *(chor. wewn.)*. Potockiego 4. Tel. 1093.
Szymanowicz, Radziwiłłowska 21.
Szymanowski Z., św. Jana 20.
Tabor Br. *(dent.)*. Szewska 7.
Talko-Hryncewicz J., Studencka 7. Tel. 2369 *(nie prakt.)*.
Teichmann A., Długa 10, (w lecie w Piszczanach).
Tempka Tad., (mieszka) Zwierzyniecka 21, *(laborat. chem.)*. Wygoda 5. Tel. 3034.
Tokarski S., Długa 60.
Türschmid Wilhelm, Aleja Mickiewicza 41.
Wachholz L., *(lek. sąd.)*, Colleg. Medic. Tel. 166. Łęczycka 3.
Wachtel Z. *(operat.)*, Straszewskiego 21. Tel. 365.
Wachtel Z. (jun.), Klin. wewn. Tel. 342.
Walter Franc., Szpit. św. Łazarza.
Warzeszkiewicz M. Czysta 3.
Wąsowicz Z. *(ch. kob. i wewn.)*, Pl. Matejki 5, (latem w Krynicy).
Weber Henr., *(ch. skórn. i wen.)*, Floryańska 9.
Weinberg S., Szpital św. Łazarza.
D. Weinberżanka R., Szpital św. Łazarza (mieszka Powiśle 12).
Weinberżanka Sabina *(dent.)*, Floryańska 23.
Weinsberg J., *(lek. miejski)*, Wrzesińska 5. Tel. 1463.
Weissglas W., *(ch. wewn.)* Stradom 27 — świętej Agnieszki 10. Tel. 1130.
Wernikowski W. *(dent.)*, Rynek 6. Tel. 357.
Wespański A., Karmelicka 23. (latem w Krynicy).
Wicherkiewicz B. *(okul.)*, Wolska 15 (Czapskich 5). Tel. 286.
Wilczyński L. *(ch. wewn.)*, Podwale 1. Tel. 1239.
Wilkosz A., Mały Ryn. 4.
Witaliński W. *(okulista)*, Basztowa 26.
Wojciechowski B., *(ch. kob.)* Dunajewskiego 2. Tel. 362.
Wróblewski Lubicz W. *(lekarz pow.)*, Franciszkańska 4.
Wrzosek A., Wielopole 8.
Wysocki Piotr, św. Anny 9 *(chor. wewn.)*.
Zakrzewski W., Klinika chor. wewn. Tel. 342.
Zamorski St., *(lek. miejski)*, Dębniki, Rynek 9. Tel. 1409.
Zanietowski J. *(chorob. nerw.)*. Batorego 1.
Ziarko J., *(chor. wewn.)*, Długa 7.
Zopoth A., *(lek. miejski chor. kob. i wewn.)*, Rynek Klep. 5. Tel. 218.
Zubrzycki J., Klin. położnicza. Tel. 27.
Żelazny J., Szpit. św. Łazarza.
Żeleński T. *(chor. dzieci)*,

Pl. Maryacki 9, Telefon 1218.
D. Żuławski K. *(ch. umysł.)*, Długa 82. Tel. 159.
Żydłowicz W. *(chor. skór. i wen.)*, Floryańska 22.

Lwów.

Aleksiewicz A., Grotgera 5.
Allerhand H., *(dent.)*, Wałowa 11.
Andruszewski Mieczysław. Pl. Akademicki 2.
Antoniewicz W. Tarnowskiego 12.
Arnold W., Jacka 14. *(nie prakt.)*.
Arzt H., Szpit. kraj.
Ashkenazy Z., Mikołaja 11. *(chor. kob.*
Auerbach E., Krakowska 14. Tel. 687.
Balicki S., *(lek. kol.)*, Sadownicka 29. Tel. 1414.
Bałłaban T., Wałowa 7. (róg Wałowej). *(Okulistyka)*. Tel. 972.
Bandrowski J., 3 Maja 10.
Barański Ant., *(prof. Ak. wet.)* Chorążczyzny 24.
Barański B., Łyczakowska 46 *(Chirurgia)*.
Barański E., św. Antoniego 5.
Barącz R., Chorążczyzna 22. *(Chirurg.)*. Tel. 1526.
Baumbach L. Kamienna 3. *(nie prakt.)*.
Bądzyński Stan., 29 Listopada 67. Tel. 685. *(nie prakt.)*.
Beck Ad., Asnyka 1. Tel. 685.
Bednarski Ad., Batorego 36. *(Okulistyka)*.
Begleiter H., Pl. Trybunalski 1. Tel. 292. IV *(chor. nerw.)*.
D. Beigel A., Zielona 29.
Bereźnicki J., *(Dentyst.)*. Podwale 11.
Berezowski K., Kraszewskiego 23.
Berger H., Sykstuska 8 Tel. 2067 II.
Berlstein J., *(chor. uszu, gardła, krtani)*, Słowackiego 16. Tel. 1685.
Bernadzikowski Szymon, Gmach sejm. (mieszk. Supińskiego 3).
Bett M,. Kazimierzowska 39, *(nacz. l. k. chorych.)* Tel. 692.
Biegelmayer A., Szpital św. Zofii.
Bielski Kaz., Gliniańska 2. (lat. Rymanów).
Bieńkowski B., Kościuszki 8. *(Dentystyka)*.
Bierer R., Kołłątaja 10.
Bikeles G., Słowackiego 6. *(Chor. nerw.)*.
Bikeles M., Kurkowa 9.
Bikeles M. E., Kurkowa 9.
Biliński E., Szpit. kraj.
Blumenfeld A., Klementyny Tańskiej 1 *(ch. sk. i wen.)*. Tel. 1323.
Bocheński K., Akadem. 21. *(Położn. i gin.)*. Tel. 1628.
Bodek J., Szpit. kraj.
Bohosiewicz T., Jagiellońska 7. *(Dentystyka)*. Tel. 666. (Zakład), 757 (mieszk. Kleparów).
Bojakowski K., Szpital kraj.
Borzęcki Wład., Wałowa 25.
Breiter R., Akademicka 26. *(położn. i ginek.)*. Tel. 781.
Brill M., pl. Akademicki 4. *(Chor. skórn. i wen.)*.
Brillowa Olga, pl. Akademicki 4. *(Okulist.)*.
Brodowski Wł., Piekarska 52.

D. Brzeski J. *(Dentyst.)*, Akademicka 3.
Bund Marek, Zamarstynowska 50. Tel. 1221.
Burzyński A., Słowackiego 18. *(Okulistyka)*. Tel. 1186.
Bylicki W., Bielowskiego 5. *(Położn. i ginek.)*. Tel. 941.
Celewicz Ambr., Hausnera 10.
Chajes Józ. *(chor. kob. i poł.)*. Jagiellońska 24. Tel. 401.
Chowańcówna W., Szpital kraj.
Chomin A., *(lek. sąd.)*, na Skałce L. 1.
Cieszyński A., Zielona 5. Tel. 1337 *(dent.)*.
Czaczkes N., Szpit. kraj.
Czaczkowski J., *(Choroby skórne i wen.)*, Zimorowicza 12.
Czarnik St., Łyczakowska 9. *(ch. dzieci)*.
Czernecki Winc., Bielowskiego 1. *(chor. wewn.)*. Tel. 1282.
Czernecki Wł., Bielowskiego 1 *(dentysta)*.
Czyżewicz A., Cłowa 2. *(położn. i gin.)*. Tel. 175.
Czyżowski Wład., Grodecka 99.
Damański E., Grodecka 81 *(nacz. lek. k. ch.)* Telefon 1083.
Damm A., Ruska 16. Tel. 2237. II.
Danielski Z. Pl. Strzelecki 12. *(spec. chor. dróg oddech.)*. Tel. 1171.
Dattner H., Jagiellońska 15 *(dentyst.)*. Tel. 2022. VI.
Daum L., Romanowicza 5. Tel. 942.
Dąbrowski St., Piekarska 52. Tel. 713.
D. Dębicki Kl., Kopernika 42B (latem w Krynicy).
Diamant Z., *(chor. kob.)*, Sykstuska 17. Tel. 1646.
Dmochowski Z., Jasna 6. Tel. 2180. IV.
Doler M., Kotlarska 12.
Dorożyński J., św. Antoniego 3.
Doliński E., *(l. miejski)*. Grodecka 16. Tel. 660.
Drak J., Szpital kraj.
Ehrlich D., Kopernika 12. Tel. 811.
Elektrowicz E., Łyczakowska 101, *st. l. m. II okr.* Tel. 660.
Fedak W., Szpit. kraj.
Felauer Marya, *(chor. kobiece)*, Mikołaja 15. (latem Krynica.).
Feld M., Koralnicka 1.
Fels J., Słoneczna 1. Tel. 722.
Festenburg Ed., Dominikańska 4. *(Poł. i gin.)*.
Feuerstein Izyd., Sienkiewicza 3. Tel. 1307. *(Ch. nerw.)*.
Feuerstein L., *(chor. sk. i wen.)*, Kopernika 12, Tel. 2059. VI. (latem w Bad-Hall).
Feuerstein Neuman Nachman, Gródecka 1. Tel. 2093. IV.
Fibich Stanisł., Łyczakowska 11.
Filewicz J. *(kraj. Insp. san.)*, Mikołaja 18.
Franke Mar., Wałowa 29. Tel. 1124.
Frankowski W., Pańska 27, l. m. III okr. Tel. 660.
Fränklówna F., Szpital kraj.
Friedman M., Zimorowicza 5. Tel. 2076. II.
Frisch J., Pasaż Hausmana 8. *(Sk. i wen.)*.

D. Fruchtmann Fryd., Zniesienie 111. Tel. 2110. II. *(lek. gmin.). (Dentyst.).*
Fuchs St., pl. Maryacki 9. *(Dentyst.).* Tel. 2220. II.
Fuchs-Reichowa, Jachowicza 15. Tel. 1493.
Gabel W., Gródecka 87. Tel. 2098. II.
Gabryszewski A., Senatorska 6. *(Chirurgia, ortopedya).* Tel. 1020 a.
Gabryszewski T., *(ortop.).* Senatorska 6. Tel. 1020a.
Gajewski Stefan, Akad. weteryn. *(nie prakt.).*
Gąsiorowski N., ul. Króla Warneńczyka. Tel. 2006 II. *(nie prakt.).*
Geboth F., Teatyńska 3.
Gembarzewski Z. Winc. Pola 1, *(chor. wewn. i kobiece)* 1. k. Tel. 564.
Gemski W., Szpit. izr.
Gerstler J., Szpit. kraj.
Gerus K., Friedrichów 8, (latem w Truskawcu).
Gidlewski M., *(Okulist.).* Kadecka 16.
Gizelt Ad., W. Pola 10, *(nie prakt).*
Gluziński A. *(chor. wewn.),* Pańska 18. Tel. 673.
Gluziński L., *(ch. gardła i płuc),* Akademicka 15. Tel. 178.
Glücker I., Słowackiego 6. Tel. 786.
Głowacki B., Batorego 24.
Goldstein N. *(chor. skórne i wen.),* Rejtana 4.
Gottwald Leop., Romanowicza 8. *(dentysta).*
Gracka J., A. Asnyka 15. Tel. 2066. II.
Graf J., Żółkiewska 29. Tel. 209.
Graf N., Szpit. kraj.
Grek J., *(chor. wewn.),* Asnyka 2.

D. Greliński A., Fredry 7. *(Ch. dr. mocz.).* Tel. 978.
Gross K., Boimów 5.
Groszek Z., Szpit. powsz.
Grossman Em., Sadownicka 30.
Gröbel E., Pijarów 6.
Gruder L., Sokoła 3. *(Okulistyka).*
Haisig K., Ochronek 3.
Halban H., Kraszewskiego 5.
Hamburger J., Dom inwalidów. *(Okulistyka).*
Hammerschmied Z., Pańska 6.
Helfer G., *(Dentyst.).* Wałowa 9. Tel. 1766.
Hellerówna C., Żulińskiego 6.
Herman Maks., *(chirurg.).* Pańska 3. Tel. 1290.
Hermelin E., Sykstuska 2. Tel. 772. *(Ch. kob.).*
Hescheles I., Słowackiego 3. *(Ch. sk. i wenerycznych).*
Heschelesówna St., Szpit. kraj.
Hirschler M., *(st. lek. powiatowy).* Starostwo.
Hojnacki Wł., Słowackiego 14. *(Położn. i ginek.).* Tel. 882.
Hołodyński I. *(okulista),* Romanowicza 15.
Horczak A., Słodowa 10.
Hornowski J., Piekarska 52.
Hornung K., 29 listop. 44a. Tel. 2107 VI.
Hückel J., L. Sapiehy 57. Tel. 1430, *(l. kol.).*
Igel H., Teatr hr. Skarbka.
Jakliński H., Szpit. kraj.
Jakowicki W., Klin. poł.
Jakubowski K., Sienkiewicza 3. *(Dentyst.).* Tel. 1602.
Janaček J., Kopernika 52.
Janda Fr., Zielona 6.

D. Janiček R., Sienkiewicza 5. *(dent.)*.
Jankowski W., Hetmańska 10. *(Dentystyka)*.
Jaszczurowski K., L. Grodzickich 2. *st.l.m. VII okr.* Tel. 660.
Jaworski-Dybuś A., *(Okulista)*, Wałowa 25. Tel. 1060.
Jedlička M., Klin. chir.
Jonas M., Szpit. kraj.
Juda M., Szpit. kraj.
Jurasz A., *(ch. gardła, krtani etc.)* Czarnieckiego 4.
Kaczorowski Br., Chorążczyzny 22. *(Dentystyka)*.
Kaczyński S., Kochanowskiego 77.
Kapper F., pl. Bernardyński 2. Tel. 2037. VIII.
Karchezy E., Koralnicka 4 *(Chirurgia)*.
Kasparek J., Kochanowskiego 5. *(Lek. miejski)*.
Kasprzycki T., *(dentysta)*. Akademicka 21. Telefon 1294.
Katzner L., Kar. Ludwika 35. Tel. 2169. VII.
Kicki T., Teatralna 12. *(Okulistyka)*, okul. m.
Kielanowski B., teatr hr. Skarbka. *(St. Lekarz miejski)*.
Kikinger E., pl. Bernardyński 2a. Tel. 952. *(chor. wew.)*.
Knapczyk Al., Zakład położn.
Kobryński W., Rynek 41.
Koczyrkiewicz M., Supińskiego 2. Tel. 923.
Kołaczkowski A., Chorążczyzny 18, (w lecie w Karlsbadzie).
Konarek J., Piekarska 57.
Konopacki M,, Piekarska 52.
Kordasiewicz E. Szpital.

D. Korman J., *(ch. wewn.; laborat. chem.-mikr.)*, Grodzickich 1. Telefon 2027. II.
Kośmiński Fr., Batorego 38. *(Położn. i ginek.)*. Tel. 697.
Kossak L., Czarnieckiego 28.
Kostka A., Piekarska 52.
Kotiers Zdz., Zielona 6. *(ch. sk. i wener.)*.
Kowalski E., Zamoyskiego 8.
Krasucki K., Pl. ks. Arc. Bilczewskiego 3.
Kreiner E., Strzelecka 2, *(chorób dziec.)*. Telefon 2025. II.
Kretz B. *(Chor. płuc, Otyatr. i Laryng)*. Sykstuska 56.
Kruszyński Władysław, Asnyka 9. Telefon 2148 dyr. szpit. im. Bilińsk.
Krygowski T., Rynek 30.
Krzyżanowski K. *(kr. insp. san.)*, Namiestnict. *(nie prakt.)*
Kučera P., Jasna 6. Tel. 2180. IV *(nie prakt.)*.
Kucharski P., *(ch. dziec.)*. Pl. Akademicki 2.
Kuhn A., *(kraj. Insp. san.)* Grotgera 10.
Kulczycki A., *(ch. wewn. i dz.)*, Gródecka 85.
Kwiatkiewicz St., Zyblikiewicza 12. Tel. 1818. *(Położn. i ginek.)*.
Lachowicz Z., *(kraj. ref san.)*. Czarnieckiego 24. *(nie prakt.)*.
Landau F., *(ch. wewn.)*. Hetmańska 24. Telefon 141.
Lateiner E., Kopernika 7. *(Dentystyka)*.
Lauerstein L., Zyblikiewicza 2. Tel. 1228.
Lauterstein W., *(ch. sk.*

i wen.), Wałowa 11. Tel. 1702.
D. Legeżyński W., *(fiz. miej.)* św. Michała 8, Tel. 659 (biuro: Telefon 522) *(nie prakt.)*.
Lehm S., Rzeźnicka 14.
Lenartowicz J. *(ch. skórn. i wen.)*, Akademicka 21.
Leńko Z., Asnyka 1. *(Chirurgia)*. Tel. 891.
Leszczyński R., Wałowa 23. Tel. 1325.
Lewandowski K., Pl. Halicki 7. *(Dentyst.)*.
Lewicki S., 3 Maja 21, (latem w Krynicy).
Lewin A., Gródecka 74. Tel. 1543.
Lickendorf E., Kurkowa 17.
Lickendorf I., Piekarska 4, *l. k. ch.*
Lilien N., Trzeciego Maja 10. Tel. 394.
Link I., Małeckiego 2. *(Chirurgia)*.
Linkówna Z., Szpit. kraj.
Lipski K., *(zast. insp. szp. kr.)*, Obozowa 4.
Lisicki J., Szpit. kraj.
Litwinowicz O., Akademicka 5.
Litwinowicz T., *(ch. kob.)*. Żółkiewska 73. *(l. m.)*.
Longschamps de Berier *(wojsk. szef. san.)*, L. Sapiehy 10. Tel. 2087. II.
Löw Ad., Grodecka 54, *(ch. wewn. i dz.)*. Telefon 2055. VIII.
Ludwig St., Akadem. 14.
Łaba Rom., Klin. lek. (Pijarów 4).
Łukasiewicz Włodzim., ul. Sykstuska 43. *(Chor. skór. i wen.)*.
Machek E., Akademicka 11. *(Okulistyka)*.
Madejewski W., Szpital kraj.
D. Mahl Fr., Koralnicka 8.
Majewski A., Dwernickiego 3 (zakład wodolecz.). Tel. 189.
Majewski T. Sakramentek 18.
Margulies M., Pańska 11. Tel. 2222 II.
Marischler J., Chorążczyzny 16. *(Chor. wewn.)*. Tel. 780.
Markowski J., Piekarska 52., *(nie prakt.)*.
Markowski Z., Piekarska 40, *(nie praktykuje)*.
Mars A., Akademicka 23. *(Położn. i gin.)*. Tel. 620.
Mayer A. J., *(ch. wewn.)*, Kaźmierzowska 4. Tel. 2160. IV.
Mayer J. Wałowa 3, (latem w Krynicy).
Mazanek I. L., Sapiehy 2, (lat. Lubień).
Mazurkiewicz W., Piekarska 52.
Mehrer H., Michała 3. Tel. 1180. *(Chirurgia)*.
Meisels Jul., Trzeciego Maja 11. *(Inst. roentg.)*. Tel. 1108.
Meisels S., Sykstuska 35. Tel. 1153. *(Chor. dzieci)*
Meschel J., Sykstuska 33. *(Dentystyka)*.
Meyer T. *(zakł. dent.)*, Zyblikiewicza 42.
Michałowicz M., Zyblikiewicza 31, *(chor. dziec.)*.
Mintz I. *(dent.)*, Kopernika 3. Tel. 1144.
Mikołajski S., Śniadeckich 6. Tel. 2048 VI.
Mischke T., Kościuszki 8. *(dent.)*.
Modrakowski J., Piekarska 52 (lat. Kissingen).
Mosing St., Szkoła kadecka.
Moszkowicz Jakób, Akademicka 28.

D. Mund I., Szpit. kraj.
Müller E., (*Insp. sanit.*). Depart. sanit. Wydz. kraj.
Münzer J., Podlewskiego 6. Tel. 1419. (*Chorob. dz.*).
Niementowski J., Mikołaja 15.
Notz J., pl. Bernardyń. 11.
Novotny J., Gołąba 11.
Nowicki W., Piekarska 52, (*nie prakt.*). (Redaktor Tyg. lek.).
Oberländer S., Pl. Smolki I A. Tel. 307. (*Chor. dr. mocz., sk. i wen.*).
Obmiński Ks., Sapiehy 5. (latem w Maryenbadzie).
Ogórek-Pankowa F., Senatorska 11. (*Poł., ginek. i chor. wewn.*). Tel. 494.
Opieński J., (*st. lek. pow.*). Domagaliczów 4.
Orzechowski K., (*neurol. i psych.*), Romanowicza 3. Tel. 1517.
Ostrowski T., Kl. Chirurg.
Owczarski J. (*ch. wewn.*), Piekarska 39. Tel. 477.
Ozarkiewicz E., (*dyr. nar. leczn.*). Podwale 7.
Paklikowski Br., Łyczakowska 5. (*Poł. i gin.*).
Pańczyszyn M., Piekarska 52.
Panek K., Senatorska 11, (*labor. chem.-lek. i hygien.-bakter.; nie prakt.*). Tel. 494.
Papée Jan, Asnyka 3, (*l. polic.*). Tel. 1567.
Penzias M., (*Zakł. rönt.*), Tel. 886. Sykstuska 9.
Peschesówna A., Szpit. kraj.
Pfau A., (*dentyst.*), Żółkiewska 26. Tel. 2117. II.
Pfau L., Cłowa 14, (*chor. wewn.*). Tel. 281.
Philipp E., Szpit. kraj.

D. Piasecki E., Trzeciego Maja 2. (*Z. gimn. leczn.*). Tel. 1232.
Pilewski O., Zielona 6. Tel. 1167. (*Chor. wewn. i dziec.*).
Pisek W., (*chor. wewn., spec. serca*) Kraszewskiego 19. Tel. 758.
Podlewski K., Zimorowicza 5. Tel. 2076. VIII. (*Chor. skórne i wen.*).
Pogonowska M., (*ch. sk.*) Asnyka 6.
Pohorecki A., Bonifratrów 12 (latem Morszyn).
Polończyk Eug., A. Potockiego 33.
Popielska Hel., Reja 5. Tel. 685.
Pokrzywka H., Szp. kraj.
Popielski L., Reja 5. Tel. 685.
Praschil T., Andrz. Potockiego 11, (w lecie w Truskawcu).
Progulski St., (*ch. dzieci*) Czarnieckiego 3. Tel. 675.
Prus J., Chorążczyzny 12. Tel. 685.
Pruszyński J., (*ch. wewn.*), Piekarska 52. (latem w Krynicy).
Przyjemski A., Pańska 15. Tel. 2049 IV.
Quest R., Rynek 37, (*ch. dzieci*).
Raczyński J., Romanowicza 5, (*chor. dzieci*). Tel. 510.
Raff-Rottfeldowa Franciszka, Pańska 3.
Rapp L., Wałowa 31.
Rappaport M., (*chor. kob. i poł.*), Sykstuska 35. Tel. 52.
Rappaport S., Sykstuska 9, (*dentyst.*).
Rechen L., Sobieskiego 15.

D. Regiec J., Bielowskiego 5, (zakł. mechanoterap.), (latem w Rymanowie).
Reichenstein M. *(dent.)*, Fredry 9. Tel. 1071.
Reichenstein Marek, Sykstuska 8. Tel. 1025.
Reinhold J., Sykstuska 29, Tel. 657 *(Ch. uszu, nosa i gardła)*.
Reinhold Z., Sykstuska 46. *(Dentystyka)*. Tel. 1777, (latem w Marienbadzie).
Reiss W., Akademicka 26. *(Okulist.)*. Tel. 2041 II.
Reizes D., Brajerowska 12. Tel. 76.
Rencki R., Romanowicza 3, *(chor. wewn.)*. Tel. 583.
Rentschner B., Krakowska 16.
Rittigstein H., Łukasińskiego 4. *(Chirurgia)*. Tel. 2125. IV.
Riwczes F., Łyczakowska 24 A. *(Chirurgia)*. Tel. 2006. VIII.
Rosenthal O., Szpit. kraj.
Rosner I., Pl. Dąbrowskiego 4.
Rosner J., Batorego 9, (w lecie w Francensbadzie). *(Położn. i gin.)*.
Roth A., Żółkiewska 14.
Rothfeld J., Pańska 3. *(chor. wewn.)*. Tel. 2058. VI.
Rothfeldowa F., *(dent.)*. tamże.
Rubin A., Skarbkowska 7, *l. k. ch.* Tel. 1426.
Ruff S., Słowackiego 8. *(Chirurgia)*. Tel. 677.
Rump H., Żulińskiego 1.
Rydygier A., Podlewskiego 8, *(Chirurgia)*.
Rydygier L., Mickiewicza 14. *(Chir.)*. Telefon 1102.
Sabat Bron. *(Z. roentg.)*, Czarnieckiego 3. Tel. 1520.
D. Sabatowski A., Asnyka 2. *(Chor. wewn.)*, Telefon 1779.
Sandauer I., Sykstuska 16. *(Dentyst.)*. Tel. 1954.
Sawicki E., Kochanowskiego 30.
Schatz J., Sykstuska 10.
Schellenberg L., Wałowa 31. *(Poł. i gin.)*. Tel. 856.
Schmar J. *(dent.)*, Pańska 11.
Schmelkes M., Brajerowska 7. *(ch. sk. i wen.)*. Tel. 2084. VI.
Schneider K., Asnyka 11 a. *(Dentyst.)*.
Schneider N., Kościuszki 24. Telefon 1026. *(Chor. wewn.)*.
Schneidrowa-Kalmus Marya, Kościuszki 24. Tel. 1026. *(Ch. kob.)*.
Schönbaum Ad., Zamoyskiego 9.
Schönberg-Gemska Szpital izrael.
Schramm H., Kraszewskiego 19 A. *(Chirurg.)*. Tel. 1479.
Selcer J., Asnyka 2. Tel. 368. *(Chor. wewn.)*.
Selzer Jak., *(operat)*. Piekarska 8. Tel. 885 a.
Selzer M., Halicka 21. Tel. 1172.
Senensieb M. *(dent.)*, Kilińskiego 3.
Serbeński W., Pl. Dąbrowskiego 4. *(lek. m.)*. Tel. 660.
Serkowski Włodz., *(dent.)* Sapiehy 27.
Sielski F., Akademicka 8. *(położn. i ginek.)*.
Sieradzki Wł., Jasna 6. Tel. 2180. II.
Silberstein E., Sykstuska 34, Tel. 634. *(Ch. wewn.*

Labor. chem.-bakt. i Inst. Roentg.).
D. Silberstein - Diamantowa Zofia, *(ch. sk. i kosm.)*, Sykstuska 17. Telefon 1646.
Singer Em., Kotlarska 7. *(Ch. wewn. i dziec.)*. Tel. 602.
Skałkowski Br., Asnyka 1, *(Położn. i gin.)*. Tel. 2049 II.
Skórczewski W., Klin. chor. wewn. (latem Krynica).
Skrowaczewski P., *(chor. usz. gardl. nos.)*, Wałowa 11 a.
Sochański J., Pańska 2.
Sochański H., Pańska 2.
Sohn Izaak. Pijarów 4.
Sokal I. K., Szpit. powsz.
Solecki K., Łyczakowska 93. Tel. 678.
Sołowij A., Romanowicza 7. *(Położn. i ginek.)*. Tel. 663.
Sołtysik M., św. Zofii 30 *(ch. wewn. i dz.)*. Tel. 501.
Spalke Z., Klementyny Tańskiej 1. Tel. 1475.
Sprecher O., *(położn. i ginek.)*, Pasaż Fellerów. Tel. 371.
Stachiewicz Teof., Pańska 17 *(chor. płuc. nos. gardl. usz.)*, (lat. Szczawnica).
Stapp E., Szpit. kraj.
Starklówna St., Krzywa 10.
Starzewski J., Piekarska 83. Telefon 1141. *(Dyr. Szpit.)*.
Stauber S., *(chor. wewn. i dz.)*, Mikołaja 11. Tel. 975. (lat. Iwonicz).
Steising Z., Piekarska 52. Tel. 1374.
Stenzel R., Zielona 42.
Sternberg L., Szpit. kraj.
D. Stobiecki K. *(dent)*., Kopernika 9.
Stockknopf J., Słoneczna 9 a. Tel. 1198.
Stricker A., Batorego 24.
Świątkiewicz M., Akademicka 15. *(chorób skórn. i wen.)*.
Świątkowski J., Dwernickiego 52. *(Chor. nerw. i umysłow. Sanatoryum)*. Tel. 385.
Swiątkowski S., Dwernickiego 52.
Świtalski M., Pańska 11, *(Chor. nerw.)*. Telefon 761.
Szadkowski P., Kopernika 14 *(dent.)*.
Szczepański Z., Zimorowicza 7, *(chor. wewn.)*. Tel. 2041. IV.
Szelewska Hel., (lat. Rymanów).
Szczurkowski St., Na Błonie 1. Tel. 1136.
Szpilman J., Kochanowskiego 33, *(nie prakt.)*.
Szumowski Wł., Na Bajkach 27 (latem w Szczawnicy).
Szuszkiewicz P., Głęboka 12, *l. polic.*
Szydłowski Zd., Akademicka 11. Tel. 1117. *(ch. dzieci)*.
Szyjkowski L., Sadownicka 59.
Szymański H., Długosza 15. Tel. 716 *(lek. kol)*.
Szymonowicz Wł., Pańska 4. *(Chor. ucha)*. Tel. 685.
Taniaczkiewicz Bogdanówka,
Teodorowicz T., *(st. lek. pow.)*, Łąckiego 2, *(nie prakt.)*.
Thom T. *(dentyst.)*, Kościuszki 5. Tel. 1468.
Toczyski F., Szpit. kraj.

D. Toczyski K., Pańska 3.
Tomaszewski Z., Senatorska 2. Tel. 1671.
Trojatczek H., Gliniańska 7.
Trzcieniecki K., Pl. Dąbrowskiego 2.
Turnau K., Pl. Akademicki 3, (*dent.*).
Uderski Bron., Lenartowicza 21.
Wachlowski Z., Barska 1.
Wachnianin M., L. Sapiehy 26. Telefon 2128. IV.
Wachtel A., Pl. Dąbrowskiego 1. (*Chor. dzieci*). Tel. 742.
Walichiewicz T., Romanowicza 9. (*Chirurgia*). Tel. 1843.
Wallach Z., Sobieskiego 30, (latem w Iwoniczu).
Wątorek A., L. Sapiehy 21.
Węgrzynowski Lesław, Akademicka 15.
Wein H., Jagiellońska 17. (*Położn. i gin.*). Telefou 693.
Weinreb M., Sykstuska 25. Tel. 1717. (*Położn. i ginek.*).
Weissberg L., Dominikańska 9.
Weissberg L., Ujejskiego 8.
Weksler E., ul. Fredry 9. (*Ch. wewn.*).
Wernicki K., (*lek. m. V okr.*), Kopernika 42 b. Tel. 660.
Wiczkowski J., Kościuszki 4. (*chor. wewn.*). Tel. 374.
Wiczyński Tad., Klin. położn.
Wieser I., (*ch. nos. gardł.*), Halicka 21. Tel. 487.
Wiktor J., Klonowicza 16.
D. Wiktor M. (*dentyst.*), Pasaż Mikolascha.
Willer Abr., Karola Ludwika 37. Tel. 2072. VIII.
Willner Z. (*chirurg*), Sapiehy 87. Tel. 75.
Wittlin B., Kraszewskiego 15 (*dent.*). Tel. 1898.
Wolf A. (*chirurgia*), Kraszewskiego 5. Tel. 1056.
Woytkowski I., Kisielka. Tel. 932.
Wyhowski W., L. Sapiehy 5. Tel. 1638.
Wyrzykowski J., Sokoła 7. Tel. 2170. II.
Zabłocki St., (*chor. uszu i nosa*), Zimorowicza 2. Tel. 909.
Zaczek J. K., Szpit. kraj.
Zakrejs Fr., Gródecka 50 B.
Zalewski T., (*chor. uszu*), Sykstuska 49.
Zańko Z., Szpit. kraj.
Zaorski J., Klin. chirurg.
Zasowski J., Szpit. powsz.
Zarzycki T., Franciszkańska 2.
Zawadil B., Lelewela 2. (*Położn. i ginek.*). Tel. 2041 VI.
Zbyszewski L., Piekarska 52.
Zgórski K., Asnyka 6. Tel. 1157. (*Choroby wewn.*). *Kons. san. kol. państw.*
Ziembicki G., Teatralna 10. (*Chirurgia*). Tel. 72.
Ziembicki J., Łyczakowska 10. (*Dentyst.*).
Ziembicki W., (*ch. wewn.*). Bielowskiego 6. Tel. 132.
Zion O., Sykstuska 21. (*Okulistyka*). T. 2053. IV.
Zipper H., (*dentyst.*). 3-go Maja 7.

Chirurgowie:
Beschloss M., Żółkiewska 30. Tel. 1029.

Gabel H., Sobieskiego 24.
Kreiner E., *(ch. dz.)* Strzelecka 2. Tel. 2025 II.

1. Pow. Bialski.

Dr. Nycz Win., *Biała s. l. p.*
Gerber Rud. » *(dent.).*
Hess Ernest, » Tel. 130.
Juras Ant. » *Dyr. szp.* Tel. 308.
Kapelusz E., » Tel. 486. VIII.
Kwieciński M., » *l. m.* Tel. 276..
Macher O., » Tel. 410. II.
Sroczyński J., » Tel. 116.
Steuer Alf., » Tel. 417. II.
Mikiewiczówna Anna *s. sz. Biała.*
Dworzański K., *Kęty l. m.*
Dziewoński Wł., » *l. o. i kol.* Tel. 7.
Miodoński F., *Buczkowice l. o.*
Sędzimir Cz., *l. o. Wilamowice.*
W. Dziurzyński T., *st. w. p.*

2. Pow. Bobrecki.

Dr. Kocwa Jul., *Bóbrka, l. p.*
Pietrzycki Ign., » *Dyr. szpit.* i *l. k. ch.*
Lechowicz Wolf » *pr. l. m.*
Bober Jan, *Chodorów, l. k.*
Edelschein A., *Strzeliska nowe l. o.*
Dortort Ch., *Wybranówka l. o.*
Chwistek Bron., *Brozdowce l. o.*
C. Handt Izydor, *Bóbrka.*
Roth Wilh., *Bóbrka.*
W. Orzechowski M., *w. p.*

3. Pow. Bocheński.

Dr. Pietrzycki A., *Bochnia s. l. p.*
Fränkel J., »
Dr. Górski Cz., *Bochnia l. s. i s.* Tel. 26.
Kostyal E., » *(dent.).*
Laub A.
Michnik A., » *l. kol.* Tel. 37.
Nodzyński B., » *Dyr. szp., l. m.* Tel. 8 a.
Gąsiorek F., *Łapanów l. o.*
Ligęza J., *Wiśnicz l. z. k.*
Majewski T., *Niepołomice l. m.*
Schmidt A., *Lipnica mur. l. o.*
Zakaszewski W., *Ujście solne l. o.*
C. Wieselman M., *Wiśnicz.*
W. Marko D., *Bochnia st. w. p.*
Jabłoński H. *w. p.*

4. Pow. Bohorodczański.

Dr. Giełczyński W., *k. s. Bohorodczany.*
Ferensiewicz M., *Bohorodczany l. k. ch.*
Vacat, *Łysiec. l. o. i k. ch.*
Seller J., *Sołotwina. l. sk. i k. ch.*
Machowski Wikt., *Sołotwina l. k. br.*
W. Workiewicz B., *Bohorodczany, w. pow.*

5. Pow. Borszczowski.

Dr. Niemczewski Jan, *Borszczów, l. p.*
Killner J., *Borszczów l. m.*
Niemczewski Erazm *Borszczów.*
Stein L., *Jezierzany, l. m.*
Prószyński Wł., *Bilcze złote l. o.*
Buchberg M., *Korolówka, l. o.*
Bartel J., *Skała, l. m.*
Seidner Abr., *Skała.*
Bilwin W. *Mielnica l. o. i. s.*
Silberstein Ad. »
W. Solecki Stan. *st. w. p.*

6. Pow. Brodzki.

Dr. Friedberg J., *Brody st. l. p.*
Aufrecht Oz., »
Jung Adolf, » *l. m.*
Kalach Feliks, » *prym. szp. izrael.*
Kapelusz Mar. »
Offe Wanda »
Schapira Aleks., » *s. s., l. m.*
Sołtysik St., » R. c. *dyr. szp.*
Strumieński Ad. » Tel. 47.
Weissmann S. L. » *s. szp. izr.*
Ustrzycki Jul., *Podkamień l. o.*
W. Jakubowski St. *w. p.*

7. Pow. Brzeski.

Dr. Ściborowski Kazimierz, *Brzesko, st. l. p.*
Bernacki Fr., *Brzesko, l. m.*
Brzeski Jan, » Tel. 9.
Janczy Fr., »
Budzynowski K., *Czchów l. o.*
Knauer W., *Radłów.*
Grzybczyk St., *Szczurowa l. o.*
Łowczowski W., *Wojnicz l. m.*
Dujanowicz Z., *Zakliczyn l. m.*
W. Kachnikiewicz Br., *w. p.*
Pacyna S., *w. m.*

8. Pow. Brzeżański.

Dr. Zatlokal Rudolf *Brzeżany, l. p.*
Eineigler J., »
Falk Chaim, » *l. k. ch.*
Kowenicki Ad., » *Dyr. Szp.*
Malsburg H., » *l. k.*
Skibicki Ad., » *em. s. l. p.*
Wiktorzyk Aleks. » *s. sz.*
Barban J., *Kozowa, l. k.*
Dr. Czepielowski St. *l. o. Kozłów.*
Zaleski Kaz., *Narajów, l. o.*
W. Kurek Jan, *w. p.*
Warchoł B., *Brzeżany. w. m.*
Fuchs Izrael *w. m. Kozowa.*

9. Pow. Brzozowski.

Dr. Lic Hen., *Brzozów s. l. p.*
Niziołek P., » *l. m.*
Benoni F., *Dynów.*
Mikułowski W. »
Misky Edward. *Jasienica l. m.*
W. Zbudowski E., *w. p.*

10. Pow. Buczacki.

Dr. Sękiewicz F., *l. p. Buczacz.*
Bienenwald J., » *l. m.*
Feller Aron, »
Fraenkel Anna »
Kroo Józef, »
Mogilnicki Wł., *Buczacz.*
Nacht Fabiusz, »
Schmetterling Adolf, *l. o Uście zielone.*
Borysiewicz W., *Monasterzyska. l. m. k. i s.*
Obler W. » *l. p. k. ch. i. s.* Tel. 9.
Łoboda F., » *l. fabr.*
Bobek Jan, *Potok Złoty.*
W. Schimmer L., *Buczacz. w. p.*
Lurie A. *w. m.* »
Garfunkel U., *Monasterzyska w. m.*

11. Pow. Chrzanowski.

Dr. Merunowicz R. *Chrzanów, l. p.* Tel. 30.
Hochbaum O., » *l. m.*
Rieser Adolf, » *l. kl. i k. ch.*
Woynarowski K., » *l. gór.*
Budzyński K., *l. g.* i *gór. Jaworzno.*

Dr. Miszke Kaz., *l. gór. Jaworzno.*
Neymand S., » *l. k. ch.*
Dura J., *Krzeszowice l. s.*
Walkowski J., » *l. o. górn.* i *k. ch.*
Dobrzyński K., *Trzebinia l. k. i o.* Tel. 6.
Skórkowski W., » *l. m.*
Bednarski J., *Alwernia l. o. i k.*
Schmidt J., *l. gór. Siersza.*
Schneck K., *Szczakowa l. f.*
W. Kozłowski W., *Chrzanów w. p.*

12. Pow. Cieszanowski.

Dr. Mossor Kazimierz, *st. l. p. Cieszanów.*
Konera S., *Lubaczów pr. sz.* i *l. k.*
Połochajło J., » *s. s.*
Rosenblüth E., » *l. m.*
Mildner Józef, *Oleszyce.*
Sochacki L., *Narol l. o.*
C. Rotter A., *Cieszanów l. m.*
W. Prašil Józef. *w. p.*

13. Pow. Czortkowski.

Dr. Grudzewski B., *l. p., Czortków*
Baczyński A., *Czortków. s. s.*
Blaustein J., » *l. w. miej. i kol.*
Bubeniczek Fr., » *l. k. ch.*
Hausvater Jakób, »
Schneidman S., » *l. sąd.*
Wągrowski K., » *em. kraj. insp. san.*
Zawadzki Aleks. » *Dyr. Szpit.*
Lic Feliks, *Jagielnica. l. f., k. sk., k. ch. i o.*
C. Ostersetzer A., *Czortków.*
W. Wagner St., *w. p. Czortków.*
Vacat., *w. m. Czortków.*

14. Pow. Dąbrowski.

Dr. Kurzyniec W., *Dąbrowa lek. pow.*
Dehnel M., »
Rappaport A., »
Przybyszowski W., *Żabno l. m. i k.*
Sermak Karol, *l. k. Szczucin.*
Pelz M., »
W. Hiolski Włodz. *w. p.*

15. Pow. Dobromilski.

Dr. Stangenhaus A., *Dobromil., l. p.*
Goldberg H., » *l. o.*
Puchalski Szczep., » *l. s.*
Górski St., *Rybotycze l. o.*
Jaremkiewicz M., *Krościenko ad Chyrów l. o.*
Ossadnik J., *Bircza, l. m.*
W. Szymański Antoni, *w. p.*

16. Pow. Doliniański.

Dr. Krauss Ad. *Dolina, l. p.*
Flohr Fryd., » *s. szp.*
Kosterkiewicz J., *Dolina l. m. i sal.*
Kotłowski Stan., » *l. kol. i k. ch.*
Kącki S., » *dyr. szpit.*
Bard A., *Rożniatów l. o.*
Sekanina Jan, » *l. k. ch.*
Czebet B., *Wełdzirz l. o.*
Jäger A., »
Ikałowicz K., *Bolechów l. sal.*
Podłuski M., » *l. m. i k*
Blumenthal J., » *R. ces.*
Trześniowski E., *l. o. Perchińsko.*
W. Albrecht *Dolina w. p.*

17. Pow. Drohobycki.

Dr. Bory Julian, *Drohobycz st. l. p.* Tel. 124.
Horak A., *a. s.*

Dr. Czapelski Wł., *Drohobycz.* Tel. 219.
Eliasiewicz Z., » *s. szp.* Tel. 56.
Falk B., » *(dent.)*.
Friedländer E., » *dent.*
Friedmann Hen. » Tel. 254 *l. k. ch.*
Himmel S., *(zakł. röentg.)*. Tel. 280.
Hoffner O., » *l. m. i k.* Tel. 141.
Kessler Maks. » *l. k. ch.* Tel. 11.
Klarfeld I. » *s. szp.* i *l. k.* Tel. 123.
Kozłowski B., » *Dyr. Szp.* Tel. 2.
Lechowski Wik. » *em. dyr. szp.*
Mindes Joachim, » (latem w Truskawcu).
Pelczar Z., » *l. sal.* (latem w Truskawcu). Tel. 98.
Tiegerman Em., » *l. m.* Tel. 188 *(doc. hyg.)*.
Wilder Izydor, » *l. k. ch.* Tel. 75.
Wałęga S.. *(dent.)*.
Fraenkel Henryk, *Medenice l. o.*
Dwernicki St., *Borysław. l. k. chor. i l. m.* Telefon 48.
Kapellner M., *Borysław. l. k. ch. i gm.* Tel. 19.
Lichtgarn D., *Borysław-Wolanka l. p. k. ch. i m.* Tel. 127.
Rosenschein Z. *Borysław. l. m.* Tel. 75.
Gerus Kaz., *Truskawiec, l. zakł.* (latem).
Praschil T., Truskawiec. Tel. 2 (zimą Lwów).
Rudörfer J., *Truskawiec.*
Tenner Ig., *Schodnica l. o.* Tel. 9.
Węclewski T., *Stebnik l. sal.*
D. Ruczka Aleks., *l. o.* Podłuż.
W. Bernstein J., *Drohobycz, st. w. p.*

18. Pow. Gorlicki.

Dr. Frydman Z., *Gorlice s. l. p.*
Frühling Marc., » *l. m.*
Kohn M., »
Przesmycki Jan, » *s. szp. i l. k. ch.*
Sierankiewicz J., » *l. k. ch.*
Żuławski Leon, » *dyr. szp.* Tel. 3.
Katyński Ludwik, *Biecz, l. m. i l. k. ch.*
W. Nowak Jan, *s. w. p. Gorlice.*
Sommer I., *Gorlice, w. m.*

19. Pow. Grodecki.

Dr. Udziela Maryan, *Gródek Jag. l. p.*
Podsoński W., » *l. o. i kol.*
Szponder W. » *l. m. i k. ch.*
Markl J., *Janów l. o.*
Klęsk Roman, *Lubień wiel. l. o. i kol.*
C. Landau Ad., *Gródek.*
W. Dr. Lille O., *w. p. Gródek Jag.*
Paluch A., *w. m.* » »

20. Pow. Grybowski.

Dr. Czepielewski Aleksander *k. s. Grybów*
Waligórski C. » *l. o. i k. ch.*
Wierzbicki G., » *l. m. i l. k.*
Zarzycki Eman., *Bobowa l. o.* (latem Krynica).
Eisen L., *l. m. Ciężkowice.*
W. Miecik W., J., *st. w. p.*

21. Pow. Horodeński

Dr. Okoniewski S., *l. p. Star. Horodenka*,
Ciepanowski J., *Horodenk.*
Kanafass Ozyasz, »
Rapp B., »
Roszko Ant., » *l. m.*
Bujalski M., *Obertyn l. o.*
W. Kotowicz A., *w. p. Horodenka.*
Bach Ludwik, *w. m. Horodenka.*

22. Pow. Husiatyński.

Dr. Pohorecki Wł., *Husiatyn st. l. p.*
Herscher Izaak, » *s. sz.*
Jarecki K., » *Dyr. szpit.*
Auerhahn W., *Chorostków l. o.* Tel. 5.
Wischnowitzer Jak. Józ. *Chorostków.*
Rosenbaum N., *Kopyczyńce*
Safian Ł., »
Wilson Rysz,, » *l. m.*
Brandman A., *Probużna l. o.*
C. Rares Izydor *Husiatyn, l. m.*
Siebner Nat., *Kopyczyńce.*
Sobelsohn Daw., *Probużna l. m.*
W. Sokołowski G., *st. w. p.*

23. Pow. Jarosławski.

Dr. Czyżewicz Wł. *Jarosław s. l. p.*
Malinowski A., *k. s.* »
Dietzius Adolf, *Jarosław l. k.*
Fechter T., » *Dyr. szpit.* Tel. 24b.
Feldmann M., » *l. k. ch.* i *kol.* Tel. 4.
Friedwald Abr.. » *l. k. ch.*
Gaschge J., » *(dent).*
Händel Anzelm, » Tel. 33.
D. Meisels Zyg., *Jarosław.* Telefon 25.
Nacht E., » *dentyst.* Tel. 27.
Orłowski W. » *l. m.*
Puzon Rom., » *s. szp.* Tel. 24 c.
Rossberger S., » *2 l. m. (dent. i chor. uszu).*
Spatz Maur., » *sek. szp.* Tel. 36.
Trzaskowski J., »
Turnheim Saul, » Tel. 29.
Turzański Grz. Jar., *Jarosław*, (latem w Iwoniczu).
Schmeidler L., *Radymno l. k.*
Mallik Józ., » *l. m.*
Teufel S. *Sieniawa. l. m.*
Przybylski St., *Pruchnik l. o.*
C. Ackerbauer S., *Jarosław.*
W. Wędrychowski., *w. p.*
Solak I., *w. m. Radymno.*

24. Pow. Jasielski.

Dr. Szczepański W., *Jasło l. p.*
Hicner Aleks., » *l. m. i k. ch.* Tel. 39 b.
Jaworowski M. » *Dyr. szp.* Tel. 37 c.
Kadyi Józef, » *l. w.*
Lanes Salomon » *l. w. p.*
Macudziński Wal., » Tel. 19.
Machnicki S., » *l. k.*
Meth Sz., » *s. szp.*
Zawisza A., *Żmigród l. m.*
Roth Józ., *Krempna l. o.*
Targowski T., *l. o. Kołaczyce.*
W. Stupnicki Ant., *s. w. p.*
Kotowicz A., *w. m. Jasło.*

25. Pow. Jaworowski.

Dr. Orski Jan, *Jaworów, lek. pow.*

Dr. Jahr Saul, *Jaworów II l. m.*
Miszewski St. K. » *s. l. m.*
Polański S. I., *Krakowiec l. m.*
Sieniewicz M., *Wielkie Oczy, l. o.*
W. Przybyłkiewicz W., *w. p.*

26. Pow. Kałuski.

Dr. Lubowiecki Julian. *Kałusz l. p.*
Kurowiec Jan, » *l. w.*
Markiewicz D., » *Dyr. szp. i l. kol.*
Nadel Rubin, » *l. m. i l. k. ch.*
Wurst Adolf » *em. insp. san., l. sal.*
Jastrzębski Jul., *Wojniłów l. o.*
C. Kiczałes Herm., *Kałusz em. l. k.*
W. Pieprzak K., » *w. m.*
Piotrowicz St. » *w. p.*

27. Pow. Kamionecki.

Dr. Piotrowski E., *Kamionka strum., st. l. p.*
Jaciów Teod., » *l. k. ch.*
Markstein W., » *l. k. ch. i kol.*
Olejnik M., »
Stupnicki Wł., » *l. m.*
Adlerstein A., *Busk.*
Zaorski Br., » *l. m.*
C. Raps Maks, *Kamionka.*
Siegelbaum Jak., *Busk.*
W. Pietruszka M., *w. p., Kamionka str.*

28. Pow. Kolbuszowski.

Dr. Ciepielowski, *Kolbuszowa st. l. p.*
Taper S., *l. m.* »
Bukowski Maryan, *Sokołów l. o.*
Mayzel Tad. *Sokołów l. m.*
Miczulski A., *l. o. Majdan.*
W. Raff Ez., *s. w. p., Kolbuszowa.*

29. Pow. Kołomyjski.

Dr. Milewski Tad., *Kołomyja s. l. p.*
Allerhand Jul., *Kołomyja l. m. (ginek.).* Tel. 90.
Bleicher Zygm. *Kołomyja.*
Chania Józ., »
Flecker O., » *l. k. ch.*
Hulles Jakób, » T. 22.
Jaworski Bol., »
Kirschen Oskar »
Koffler Maur., »
Landsberger S., » *(dent.).*
Lewicki Zenob. » *p. s.* Tel. 53.
Łuniewski S., » *(ok.) s. sz.* Tel. 54.
Maresz Bol., » T. 17.
Offe Jakób, » *(dent.).*
Piaskiewicz Wł., » T. 37. *l. m. i k.*
Rosenheck Sal.. » T. 20. *l. m. i sz.*
Rubinstein S. » *(dent).*
Morawski M., *Gwoździec*
Sumorok K., » *l. o.*
C. Terner Hersch, »
W. Grochowski K. » *s. w. p.*

30. Pow. Kosowski.

Dr. Chuderski F., *k. s. Kosów.*
Baraniecki R., » *l. s.*
Bażant Wacł., »
Ciszka Edm., *Kosów. Dyr. szpit.*
Tarnawski A., » *(Smodna).*
Feuerstein Łaz., *Kuty, l. m.*
Dr. Milgrom H., *Żabie, l. eksp.*
Newestiuk J., » *l. o.*
C. Berger Adolf, *Kuty.*
W. Łukaszewski *w. p.*

31. Pow. Krakowski.

Dr. Momidłowski W., *Kraków s. l. p.*
Wróblewski Lubicz » *l. p.*
Łazowski B., *Liszki. l. o.*
Malinowski G., *Czernichów*
W. Dr. Rutkowski K., *Kraków w. p.*
Kwieciński St. *Kraków w. p.*

32. Pow. Krośnieński.

Dr. Ślączka Ant., *Krosno st. l. p.*
Jasiński A., » Tel. 17 c.
Kocay Aleks., » *l. m. i kol.*
Lewicki Z., » *Dyr. szp.*
Rosenfeld E., »
Rogowski B., » *s. sz.*
Walsleben T. » Tel. 103. II.
Strycharski J., *Dukla.*
Przysłópski Jak., *Korczyna*
Tokarski F., *l. o. Jedlicze.*
W. Panek Jan, *s. w. p.*

33. Pow. Łańcucki.

Dr. Kułakowski R., *Łańcut l. p.*
Fleszar Jan, » *l. m. kol. i sąd.* Tel. 11.
Szwarz Jan, *Łańcut w. p.* Tel. 18.
Iłowiecki M., *Leżajsk l. s. i k.*
Zawilski St., » *l. m.*
Maurer M., *Żołynia l. m.*
Tryniecki B., *Grodzisko l. o.*
C. Arzt I., *Łańcut, l. sk.*
W. Skalisz Jul., *Łańcut, as. wet.*

34. Pow. Limanowski.

Dr. Mieroszewski K., *Limanowa. s. l. p.*
Gnoiński M., *Limanowa. l. k. i p. k. ch.*
Dr. Trelski M., *Tymbark. l. o.*
Czapliński Wład., *Mszana dolna. l. k.*
Herzig N., *Mszana dolna.*
Orzeł Józef, *Ujanowice.*
W. Schwarz Stef., *Limanowa. w. p.*

35. Pow. Liski.

Dr. Godłowski A., *Lisko, lek. pow.*
Porajewski Jan, » *l. m.*
Turteltaub J., »
Robel Wiktor, *Baligród l. o.*
Heftler N., *Ustrzyki l. m.*
Lenartowicz R., » *l. k.*
Markiewicz J., *Cisna l. o.*
Rawski A., *Lutowiska l. o.*
C. Propst J., *Lutowiska, l. m.*
W. Kalter M., *w. p.*

36. Pow. Lwowski.

Dr. Hirschler M., *Lwów st. l. p.*
Opieński Jan, » *s. l. p.*
Barącz, *Dublany l. szk.*
Fox Jan, *Kulparków.*
Kohlberger, » *dyr. z. obł.*
Kruszyński S., *Kulparków pr. z. obł.*
Maliszewski H., » *pr. z. obł.*
Mańkowski L. »
Mikulski A., »
Nelken J., »
Neufeldówna, »
Rehan Z., »
Stumpf Wład., »
Tołłoczkówna, »
Torczyński T., » *pr. szp.*
Woszczyński J., *s. z. obł. Kulparków.*
Zagórski Rom., *Kulparków s. szp.*
Zakrzewski Józ., *Maryówka ad Winniki.* Tel. 572.
Finkel H., *l. o. Zamarstynów.*
Grossek Z., *Zamarstynów.*

Dr. Acker Sal., *Szczerzec l. k.*
Fruchtmann F., *Zniesienie.* Tel. 2110. II.
Gołąb J., *Jaryszów l. o.*
Jaworowski, J. »
Gąsiorowski S., *Winniki st. l. f. tyt., s. i k.*
Stanowski K., » *s. l. f.*
W. Biliński W., *st. w. p.*
Barski K., *w. p.*

37. Pow. Mielecki.

Dr. Kropaczek Wilhelm, *Mielec, lek. pow.*
Frank Apol., *Mielec, l. k.*
Sternberg Józ., » *l. m.*
Jasieński Wł. *Przecław l. o.*
Kasprzyk A., *Radomyśl w. l. m.*
C. Schabbus M.. *Mielec l. w.*
W. Rudnicki W., *st. w. p.*

38. Pow. Mościski.

Dr. Lebedowicz Emil, *Mościska st. l. p.*
Langer Józef, *Mościska l. o.*
Kibitz Leon, » *l. m. i k. ch.*
Puza Marceli, *Sądowa Wisznia. l. m.*
Lewinter A., » *l. o.*
Kosz Korn., *Krukienice l. o.*
W. Popper L., *Mościska st. w. p.*
Nowicki J. *Sądowa Wisznia*
Cehak K., *w. m.* »

39. Pow. Myślenicki.

Dr. Kowalewski E. *Myślenice lek. pow.*
Gałuszka J., « *l. m.*
Łodziński W., *Dolna Wieś l. o.*
Pizło S., *Jordanów l. m.*
Eisen N., »
Christ S., *Rabka l. o.*
Kaden K., *Rabka* Tel. 2.
Lang O. » (latem).

Dr. Mayer A., (zakład ortop. latem) *Rabka.*
Uchacz Bł., *Maków l. sk. i kol.*
Wachowicz J., *Sułkowice l. o.*
W. Gąska A., *w. p.*

40. Pow. Nadwórniański.

Dr. Jossé J., *Nadwórna st. l. p.*
Bibrig Sz., » *l. sk. i k.*
Cieszewski W., » *l. o. i k. ch.*
Bogdański B., *Delatyn l. s. i k.*
Domański S., »
Harasowski A., *Delatyn. l. m. i k. ch.*
Pasiecznicki E., *Łanczyn l. o.*
Głuszkiewicz W., *Mikuliczyn, l. o. i k.*

41. Pow. Niski.

Dr. Bielatowicz M., *K. s. Nisko.*
Loewy Alojz., *Nisko em. st. l. p.*
Ławrowski Wł., » *l. o.*
Hernich Fr., *Rudnik l. o.*
Reik Jakób, *Ulanów l. o.*
W. Barski J., *w. p.*

42. Pow. Nowosądecki.

Dr. Nycz H., *N. Sącz. st. l. p.*
Ameisen Maur., » Tel. 21.
Dudziński Jan, » *l. k.*
Horowitzówna N., » *S. szp.*
Jasiński St. » *Dyr. Szp.* Tel. 28.
Kozaczka A., » *l. kol.* Tel. 53.
Mohr D., Tel. 16. » *l. k. ch.* (latem w Szczawnicy).
Płochocki Tad., *N. Sącz 1. l. m., l. więz.* Tel. 66.
Reiss H., *N. Sącz.*
Sałaban L , *N. Sącz.*

Dr. Siedlecki J., *N. Sącz. l. k.* Tel. 204. IV.
Silberman L., *N. Sącz 2 l. m.*
Zieliński Edw., » *l. k.* Tel. 20.
Bandrowski J., *Krynica* (*dentysta*) (latem).
Aronsohn J., (latem) »
Askenazy Z.
Better I., *Krynica*, (w zimie *Meran*).
Biesiadzki A. » *st. lek. pow. zarządca zdroj.*
Cercha M., (lat.) *Krynica.*
Ebers H., *Krynica.* Tel. 6.
Felauer M., » (latem).
Flaschen S., » (w lecie).
Kmietowicz F., *Krynica l. g.* Tel. 8.
Kopff L., (latem) »
Lewicki Stan., *Krynica* (latem).
Mayer J.
Oszacki A.. (latem). »
Pruszyński J., (lat.) »
Skórczewski W. (latem) *Krynica.*
Wąsowicz Z., (latem) *Krynica.* Tel 4. (Zimą) *Kraków*,
Zarzycki E., (latem) *Krynica.*
Doboszyński L., *l. z. Żegiestów*,
Karaś T. *l. k. St. Sącz*
Pawlicki T., » *l. m.*
Chwalibóg H., *Łącko l. o.*
Szostkiewicz K., *Muszyna l. o. i k.*
Mściwujewski S.
C. Zauderer Maur., *N. Sącz.*
W. Przykopa R,, *s. w. p.*
Haber M., *(dent.)* latem *Krynica.*

43. Pow. Nowotarski.

Dr. Bednarski J., *Nowy Targ st. l. p.*
Dr. Langsam Gutman, *Nowy Targ.*
Niezabitowski E., »
Schein Herm., » *l. m.*
Kołączkowski J., *Szczawnica.* Tel. 3.
Kretz B. *Szczawnica* (latem).
Mohr D., (latem) »
Strumieński A., »
Włyński K. *l. z.* » (zimą *Arco*).
Żuliński E., *Szczawnica* (latem, zimą w Meranie).
Hammerschlag R., *Krościenko l. o. (Szczawnica).*
Stachiewicz t., (lat.) *Szczawnica.*
Brodowski W., *Szczawnica*
Strumieński A., »
Brzeziński E., *Żakopane.* Tel. 48.
Chramiec And., » Tel. 2.
Czaplicki Zd., » Tel. 46.
Dłuski K., *Zakopane-Kościelisko.* Tel. 11.
Dłuska Bronisława, *Zakopane Kościelisko.* Tel. 11.
Gaik Jan, *Zakopane.*
Januszkowski Aleks., *Zakopane.* Tel. 49.
Kraszewski W. *Zakopane* Tel. 51.
Kuczewski Ant. »
Loria A., »
Morawski K., »
Nowotny G., *chir. kob. lecznica).* Tel. 24.
Rożecki J. »
Rudzki St., *Zakopane-Kościelisko.*
Wieselman J., » Tel. 53.
Wilczyński H., »
Woyczyński M. » (lat. *Karlsbad).*
Wisłocki J. » *(stomatolog).*
Zawadzki R., »
Zychoń Józef, » Tel. 20.

Dr. Deisenberg A., *Poronin l. o. i. s.*
Grodecki F., *Czarny Dunajec l. o.*
W. Łucki J., *Nowy Targ, st. w. p.*
Kołtoński J., *w. m. Zakopane.*

44. Pow. Oświęcimski.

Dr. Winogrodzki A., *Oświęcim, k. san.* Tel. 34.
Hanakowski W., *Oświęcim* Tel. 10.
Przeworski I., »
Schlank Maur., » *l. m.* Tel. 30.
Ślósarczyk A., *Oświęcim l. k.* Tel. 5.
Wechsler Leop., *Oświęcim l. k. ch.* Tel. 38.
Keller R., *Brzeszcze l. g.*
Grzybowski S., *Zator l. z. k.*.
Tarchalski J., » *l. o.*

45. Pow. Peczeniżyński.

Dr. Biliński Miecz., *Peczeniżyn, l. p.*
Vincenz A., » *l. o.*
Kleski A., *Jabłonów l. o.*

46. Pow. Pilzneński.

Dr. Trzciński M. *Pilzno, lek. pow.*
Mydlarski Wł., » *l. m.*
Lach R., *Brzostek l. m.*
Świeżawski L., *Wiewiórka* pod Zassowem *l. o.*
Dekański S., *l. o. Jodłowa*
W. Kohlberger St. *Pilzno, w. p.*

47. Pow. Podgórski.

Dr. Dembowski M., *Podgórze s. l. p.* Tel. 11 c.
Aronsohn Sam., *Podgórze.* Tel. 318.
Bobrowski E. » *n. l. k. ch.*

Dr. Glassner Rubin, *Podgórze.* Tel. 1462.
Goldberger Iz., *Podgórze.* Tel. 2052. VIII.
Gruszczyński L., *l. k.*
Jakobson L., *(położn.)* » Tel. 3082.
Kepler Paweł, »
Pancewicz Izyd., »
Piórko A., » *l. k.*
Pisek H., » Tel. 2040. VI.
Służewski K., *st. l. m.* » Tel. 2594.
Świątek Winc., »
Höflich J., *Świątniki l. o.*
Maszewski St., *Skawina l. k.*
Nawrat St. *Skawina l. m.*
Wójtowicz E., *Pychowice.*
W. Sagan Andrz., *w. p.*
Kaczkowski K., *w. m.*

48. Pow. Podhajecki.

Dr. Jabłkowski Platon, *Podhajce, l. p.*
Choróbski St., R. ces. » *dyr. szp.* i *l. kol.*
Landau Aron, » *l. m. i k. ch.*
Neumann, Wilh., *Podhajce l. k. ch.* Tel. 15.
Salpeter Mich., » *s. szp. i l. w.*
Gliksman S., *Wiśniowczyk l. o.*
Sobelsohn F., » *l. k. ch.*
W. Wujcik Julian, *Podhajce w. p.*

49. Pow. Przemyski.

Dr. Peters Józef, *Przemyśl st. l. p.*
Budzynowski K., *k. s.*
Acht Abr., *Przemyśl.*
Blech B., » Tel. 104.
Bodnar G., prym. szp.
Dmochowski St., *Przemyśl dent.*
Dorosz F., *l. k. ch.* »
Irrgang J., *Przemyśl.*

Dr. Ehrlich H., prym. szpit. Tel. 21. *Przemyśl.*
Filimowski L., » *l. k.* Tel. 143.
Frauenglas J., »
Grabscheid M., *Przemyśl.*
Kaczurba Fel. *l. k.* »
Kantz Oskar, (*dent.*). » Tel. 69.
Katz J. (*dent.*), »
Kutna Samuel, » Tel. 20.
Latoszyński T., *s. sz.*
Mannheim Z., *Przemyśl l. m.* Tel. 13.
Oller Michał, » (*ch. wew. i sk.*) *l. k. ch.* Tel. 45.
Ossoliński A., » *s. sz.*
Reich S., » (lat. Wysowa). Tel. 187.
Rościszewski E., *Przemyśl l. w.* Tel. 68.
Schaechter S., *Przemyśl* Tel. 136.
Schoeffer F., » (*dent.*).
Slęk Franc. » *d. szp.* Tel. 28.
Smolarski Zygm., » *l. m. nacz.* Tel. 30.
Springer K., »
Süsswein J., » Tel. 72.
Thurnheim Samuel. »
Trybulec Fr., » *l. m.* Tel. 29.
Wojtowicz J., » *l. k.* Tel. 144.
Kaczurba St. *Medyka, l. o.*
Ruczka S., *Niżankowice l. o.*
Dobrzański St., *Dubiecko*
C. Chilf Chaim, (*dent.*). *Przemyśl.*
Talheim Joachim, »
W. Fried Fryd., *Przemyśl. st. w. p.* Tel. 214.

50. Pow. Przemyślański.

Dr. Hyżycki C., *Przemyślany st. l. p.*
Barbag Herm., » *l. m. i s. szp.*
Dr. Schutt E., *Przemyślany dyr. szp.*
Mendlowski W. *Gliniany.*
Szarkowski A., *Dunajów l. o.*
C. Kostmann I., *Przemyślany.*
Kümmermann S., *Gliniany.*
W. Juhre Z., *Przemyślany. w. p.*

51. Pow. Przeworski.

Dr. Krak J., *l. p.*
Silberstein Józef, *Przeworsk l. f.*
Smyczyński Ig., » *l. m., kol., p. k. ch. i ord. przew.*
Sawicki Ant. R. ces., *Kańczuga l. m., p. k. ch. i l. k.* Tel. 5.
W. Smoluchowski J., *st. w. p.*
Trawiński A., *o. m.*

52. Pow. Radziechowski.

Dr. Szumowski W., *k. s. Radziechów.*
Biłgorajski M., *l. o. Radziechów.*
Prebendowski S., *l. k. Radziechów.*
Zasacki S., *l. o. Szczurowice.*
Bełzowski M., *l. o. Toporów.*
Łopaczyński E., *l. o. Witków nowy.*
Reizes E., *Łopatyn.*
Hirsch S., *Radziechów.*

53. Pow. Rawski.

Dr. Stokłosiński F., *Rawa st. l. p.*
Dadlez Julian, » *l. k.*
Rose Eman., » *l. s. i k. ch.*
Wachnianin J., *l. w. p. Rawa ruska.*
Ożarowski St., *Uhnów l. o.*
Kellner Z., *Uhnów l. m.*
Jaciów Mikoł., *Magierów l. o.*

Dr. Pawluk B., *Niemirów l. o.*
C. Elner M., *Niemirów.*
W. Chwalibiński Mich. *w. p*
Krzysztoń I., *Rawa a. s.*

54. Pow. Rohatyński.

Dr. Szaynowski W. M. Lubicz, *Rohatyn st. l. p.*
Mehlenann C. I,, *Rohatyn.*
Stein Maur., »
Terlecki Ant., » *l. m. k. i kas. chor.*
Gwozdecki T., *Lipica l. o.*
Gürsching T., *Bursztyn.*
Süssmann S., » *l. m.*
Halarewicz B., *Bołszowce l. k. i sk.*
Hendrychowski T., » *l. m.* i *s.*
Porycki Br., *Bukaczowce l. kol.*
W. Dyadowicz St., *Rohatyn, st. w. p.*
Krüger E., *Rohatyn, a. w.*

55. Pow. Ropczycki.

Dr. Żukotyński Fr., *Ropczyce st. l. p.*
Brand Leon, » *l. m. s. i k. ch.*
Kolasiński A., *Wielopole l. o.*
Górka J., *Sędziszów l. o.*
Bętkowski Z., *Dębica l. m.*
Kottas Ad., »
Millet Abr. » *l. k.*
Pollaschek Fryd. »
C. Reiss El., *Dębica.*
W. Sewacki M., *s. w. p.*

56. Pow. Rudecki.

Dr. Parecki A., *l. p.*
Głowiński W., *Rudki, em. st. l. pow.*
Śnieżek Ludw., » *l. k. i m.*
Blauer T., *Komarno l. m.*
Tobiaszek M., *dyr. szpit. Komarno.*
W. Weissberg Ad., *w. p. Rudki.*
Krel A., *w. m. Komarno.*

57. Pow. Rzeszowski.

Dr. Danielski J., *Rzeszów st. l. p.*
Bujniewicz Jak., *Rzeszów l. k. i k. ch.* Tel. 28.
Cichański A., *(okul.).* »
Dornfest Izyd., » Tel. 109.
Elsner Józef, » Tel. 66.
Fiałkowski W., » *l. k. (dent.).*
Herz Em., »
Hinze R., *dyr. szp.* »
Jeżowerówna Fr., *Rzeszów (dent.).*
Koeppel Henr., *Rzeszów.* Tel. 105.
Kraus Herm., » Tel. 41.
Kronfeld H., » *l. k.* Tel. 138.
Maurer Z., »
Nieć Teofil. » *l. k.*
Spira M., » *(dent.).*
Strasser Fryd., *Rzeszów s. szp.* Tel. 26.
Teller Józef, » *l. m. i k. ch.* Tel. 43.
Zagórski Ad., *Rzeszów, p. szp., l. m.*
Zinneman Sz. »
Solarski J. K., *Błażowa l. o.*
Potok Hier., *Głogów, l. o.*
Solecki J., *Tyczyn.*
C. Bernfeld Leon, *Tyczyn. l. m.*
W. Skuciński J., *s. w. p.*

58. Pow. Samborski.

Dr. Sobieszczański L., *Sambor lek. pow.* Tel. 5. VI.
Biegelmayer Alf., *Sambor. p. s. i l. m.* Tel. 21.
Braunn Alfr., » *l. m.* i *k. ch.*
Chrząszczewski W., *Sambor l. kol.* Tel. 26.
Ciuk Aleksander, »
Eisenstein J., »

Dr. Klauber Adolf, *Sambor* *l. k. ch.* Tel. 32.
Markiewicz H., » *l. k.* Tel. 27.
Kamiński J., » Tel. 58.
Preismann A., »
Drahokupil *l. o. Łąka.*
W. Tabaczyński J., *w. p.*

59. Pow. Sanocki.

Dr. Kurasiewicz Józef, *Sanok* *s. l. p.*
Chotiner I., »
Drewiński M., » *l. f.* Tel. 2 e.
Edelheit Z., » *(dent.).*
Gilewicz S., » *(dent.).*
Herzig S., *Sanok.* Tel. 102. VI.
Krynicki Józ., » *l. m.*
Pajączkowski W., » *dyr. s.* Tel. 5 a.
Ramer Salomon, » *s. sz.* Tel. 102. VIII.
Zaleski Karol, » *l. w.*
Bielecki Ign., *Rymanów* *l. o. i k. ch.* Tel. 2.
Regiec J., *Rymanów l. zdr.*
Siegel Z., » *l. m.* Tel. 7.
Szelewska H., *Rymanów* (latem).
Sass Ad., *Bukowsko l. o.*
Jodłowski J., *Żarszyn l. k.*
Lewiński Kaz., » *l. m.*
Puzdrowski J. *Zagórz. l. k.*
C. Atlas Sal., *Sanok (dent.).* Tel. 102. II.
W. Serwa W., *w. p. Sanok.*
Kondyjowski *w. m.* »
Józefowicz, *w. m. Rymanów.*

60. Pow. Skałacki.

Dr. Janikiewicz St. *Skałat,* *l. p.*
Gottfried Maur » *s. s.* i *k. s.*
Wiszniewski Wł. » *Dyr. szp.*
Dr. Mieses I., *Grzymałów l. m.*
Szajowicz M., » *l. k.* i *gm.*
Dawid S., *Podwołoczyska.* *l. k. h.*
Felber A., » *l. k.*
Swiderski Bruno, » *l. k.*
Türkel Samuel, » *l. m.*
Vacat., *Touste l. o i s.*
Świstuń A., *Poznanka gniła.*
C. Berger E., *Zadniszówka.*
W. Stręk J., *Skałat w. p.*
Landfisch J., *Grzymałów.* *w. m.*
Tychowski W., *s. l. Podwołoczyska.*

61. Pow. Skole.

Dr. Sokal. J., *l. p. Skole.*
Eichel E., *Skole l. k.*
Michalski W., *Skole l. m.*
Mironowicz K., » *l. k.* *i sk.*
Rappaport O., *Synowódzko wyżne l. o.*
W. Strowski S., *Skole, w. p.*

62. Pow. Śniatyński.

Dr. Czyżowski W., *Śniatyn,* *k. s.*
Kuśnierczyk P., » *Dyr. szp.* *i l. k. ch* Tel. 10.
Margulies Wolf, »
Mehrer Izydor, » *l. m*
Werner K. » *em. s. l. p.*
Vacat., *l. o. Zabłotów.*
Neuberger Z., *Zabłotów* *l. k. i l. fabr. tyt.* Tel. 4.
W. Kuźniar Józef, *Śniatyn* *st. w. p.*
Dobrzański Włodz. » *w. m.*
Kuczurak K., *Zabłotów* *w. m.*

63. Pow. Sokalski.

Dr. Jarocki P. *Sokal l. p.*
Jajus Miron, » *l. m. i s.* *szp.*

Dr. Waygel E., *Sokal dyr. szpit.*
Urech Marek, » *l. k. ch.*
Maciejowicz S., *Tarkaków l. o.*
Frostig Henr., *Bełz.*
Nowosad Miecz., » *l. m.*
Komorowski C. *Waręż l. o.*
C. Polański J., *l. m. Krystynopol.*
Pordes Sal., *Krystynopol. l. kol.*
W. Frankiewicz S. *Sokal. st. w. p.*
Domaszek M., *Sokal, wet. p.*

64. Pow. Stanisławowski.

Dr. Gołębiowski K., *Stanisławów l. p.*
Atlas J., » Tel. 102.
Bardach Józ., » (*akusz.*). Tel. 129.
Berghoff F., »
Chołowiecki L., »
Dawidowicz E., » Tel. 218.
Dobrucki G., » *s. szp.*
Drzewicki S., » *l. m. i k.* Tel. 29.
Ehrenpreiss E., » *akusz.* Tel. 152.
Gruszkiewicz J. » (*okul.*).
Gruber F., (*chor. gardł.*). Tel. 508. II.
Hacker D., » *l. k. ch.* Tel. 75.
Janowicz W., » *dent.*
Jarosiewicz R., » *dent. l. kol.*
Kopaczyński W., » *l. z. k. i k. ch.* Tel. 174.
Krasowski S., » *Dyr. szp.* Tel. 32.
Kubisztal St., » *l. m.* Tel. 44.
Majewski J., » *l. k.* Tel. 81.
Mayer A., »
Dr. Mondschein M., *Stanisławów. s. sz.* Tel. 139.
Opolski Jan, *Stanisławów l. k.* Tel. 106.
Ordower L. » *dent.* Tel. 274.
Ostafiński M., *Stanisławów.*
Poliwka K. *Stanisławów* Tel. 526 IV.
Pertak M., » *l. k.* Tel. 105.i
Raczyński A., *Stanisławów.* (*dent.*). Tel. 161.
Richter A., *Stanisławów.* Tel. 165.
Rosenbaum J., » Tel. 31. *l. k.*
Rosmarin J., » *l. k* Tel. 15.
Rubinstein J., » *l. m.* Tel. 121.
Stefanicki J., » (*dent.*).
Wittels J., » Tel. 60.
Wnękowicz St., »
Żukowski Aleks., » *l. k.* Tel. 23.
Stock Jak., *Halicz l. o.*
Zins Klem., » *l. m. i k*
Vacat *l. o. Jezupol.*
Madeyski B. *Maryampol. l. o.*
C. Grader M., *Stanisławów.*
Löwner A., » (*dent.*).
W. Proskurnicki A., » *w. p.*
Hofmokl O., « *w. m.*
Geller W., *Halicz w. m.*
Kowalski N., *wet. gmin., Knihinin.*

65. Pow. Staro-Samborski.

Dr. Soniewicki T., *St. Sambor. lek. pow.*
Salzmann J., » *l. k. ch.*
Starachowicz J. » *l. m.*
Ausobsky J., *Chyrów, l. k.*
Mossoczy Stan., » *lekarz Zakł. OO. Jez.*

Dr. Strzechowski Wilh. *Suszyca wielka.*
Kędzierski W., *Topolnica l. o.*
W. Urich Leop. *w. p.*

66. Pow. Stryjski.

Dr. Dolnicki C., *Stryj st. l. p.*
Chalbazany D., *Stryj l. k.*
Czarnecki J., » *l. m.* Tel. 4 c.
Czarnek » *s. sz.*
Herz Filip, » *dent.*
Hopfen S. » *s. szp.*
Kiczałes J., » Tel. 104. IV.
Kowalski M., » *l. k.*
Linsker J., »
Lippel Jakób, » Tel. 9.
Löw A., » *l. m.*
Matfuss » *dent.*
Peczenik L., » Tel. 35.
Serkowski B., » *em. st. l. p.*
Sołtysik M., » *dyr. szp.* Tel. 2.
C. Rosenberg Nach., *Stryj.*
W. Matuszewski M., » *w. p.*

67. Pow. Strzyżowski.

Dr. Biliński A., *l. p. Strzyżów.*
Patryn J., » *l. k. i k. ch.*
Taub Sam., »
Natter W., *Frysztak l. k., o. i k. ch.*
C. Spiegel E., » *l. m.*
W. Sroczyński Tad., *w. p.*

68. Pow. Tarnobrzeski.

Dr. Loewy O., *Tarnobrzeg l. p.*
Kuźniar W., » *l. sk.*
Urbanik R., » *dyr. szp.*
Verstaendig E. » *l. m. i s. szp.*
Hochstim A., *Rozwadów, l. m.*
Radziński K., *Rozwadów.*
Meller J., *Baranów l. o.*

Dr. Stanowski Z., *Radomyśl l. o.*
Lehman Al. *Grębów l. o.*
W. Janowicz Stefan, *w. p.*

69. Pow. Tarnopolski.

Dr. Michalik J., *Tarnopol, st. l. p.*
Altmann Z. *Tarnopol.* Tel. 13. II.
Birkenfeld Ch., » *l s. p. i k. ch.* Tel. 76.
Eckhardt Józef, » *dyr. szp. pow.* Tel. 39.
Frisch Jul., » *l. k. i k. ch.* Tel. 54.
Gold Jakób, » *dent.* Tel. 71.
Grabowski A., »
Hordyński Dob., » *l. m.* Tel. 73.
Isterewicz S., » *dent.*
Kowenicki W., » Tel. 106.
Leiblinger I., » *s. l. m.* Tel. 13.
Lustig H., » Tel. 67.
Maciszewski B. » *dent.*
Münzer M., » *l. k. ch. i k.*
Obfidowicz B., » Tel. 9. II.
Ochsenhorn Ch., » *Dyr. szp. izrael.* Tel. 18.
Pilecki Zyg. »
Rappaport S., » Tel. 68.
Rehan L., »
Rosenfeld Maur., » Tel. 19.
Szeląg Józef. »
Stobiecki Z., » *(dent.).*
Topolnicki J., » *s. sz. pow. i l. k.* Tel. 51.
Weissberg Z., » Tel. 69. *l. szp. izr.*
Witoszyński W., » *l. m.* Tel. 62.
Gładyszowski E., *Kupczyńce, em. kraj. insp. san.*
Brudziński L., *Mikulińce l. o.*
Rosenmann O., » *l. k. ch.*

Dr. Schorr J. *Mikulińce l. m. i k. ch.*
Selzer Z., *Czerniechów l. o.*
W. Mendlowski B., *Tarnopol s. w. p.*

70. Pow. Tarnowski.

Dr. Dzikowski Z., *Tarnów s. l. p.* Tel. 95.
Ader A., » Tel. 61.
Bloch M., *Tarnów.* Telefon 267.
Bujalski J., » *s. s.*
Eberson M., » Tel. 103.
Fränkel Joach. *Tarnów. l. szp. izr. i p. k. ch.* Telefon 238.
Fürbek L., *Tarnów l. k.* Tel. 231.
Izrael Feb. » Tel. 91.
Kowalski Sew., » Tel. 55.
Kroch M. »
Langer M., » *(dent.).*
Neuman H., » Tel. 67.
Nüssenfeld J., *(chir. pol. rönt.). Tarnów.* Tel. 263.
Ozimek Stan., » *l. w.*
Pilzer Herm., » *l. m.* Tel. 36.
Rogalski Wł., » *dyr. szp.* Tel. 258.
Schalit » *(dent.).* Tel. 208.
Schönfeld S. » *(dent.).*
Schützer Leon, » *l. szp. izr.* Tel. 155.
Silbiger J. » Tel. 99.
Stronczak K., » *s. sz.* Tel. 20 c.
Szatkowski Alojzy, » *l. k. ch.* Tel. 63.
Trammer A., » Tel. 148.
Walczyński J., » *l. m.* Tel. 62.
Wodniecki J. » *(dent.)* Tel. 152.
Zbigniewicz J., » Tel. 80.
Agatstein J., *l. o. Ryglice.*
Morus A., *l. m. Tuchów.*
W. Szydłowski Z., *s. w. p.*
Sammet E., *w. m.* Tel. 47.
Langer M., *w. m. Tuchów.*

71. Pow. Tłumacki.

Dr. Małaczyński R., *Tłumacz st. l. pow.*
Hovurka Ant. » *l. k. ch.*
Olszański Tad., » *l. m.*
Blumenblatt L., *Tyśmienica l. k.*
Sakler E., *Tyśmienica l. f.*
Laskiewicz A., *Niżniów l. k. i o.*
Dornfest Abr. *Ottynia. l. o.*
Scherp D., » *lek. f. i k.*
W. Mamak St., *w. p.*

72. Pow. Trembowelski.

Dr. Karpiński St. *Trembowla st. l. p.*
Deutsch Z., » *l. m. i kol.*
Harmatij Hryh., »
Weinreb Sal., *Budzanów l. o.*
Bryliński J., *Janów l. o.*
Lewicki R. *Strusow, l. o.*
W. Widota K., *w. p.*

73. Pow. Turczański.

Dr. Palester H., *Turka, l. p.*
Ożga J., » *p. szp.*
Reich S., » *l. m. i k. ch. i s. szp.*
Zadurowicz E., » *l. o. i k.*
Jüngst W., *Borynia l. o.*
W. Rajski L., *Turka wet. pow.*
Mereck W., » *w. m.*

74. Pow. Wadowicki.

Dr. Bąkowski T.. *Wadowice s. l. p.*
Zaremba G., » *dyr. s. i l. k.*
Moskała Jan »
Opydo Fr., » *l. k.*

Dr. Żędzianowski Stan. *Wadowice l. m., i s. szp.*
Landau St., *l. o. Andrychów.*
Matlak St., »
Zborowski Józ., »
Nikliborc J., *l. o. Kalwarya.*

75. Pow. Wielicki.

Dr. Kownacki J., *Wieliczka st. l. p.*
Kazrlik Miecz., » *l. s.*
Stroka Rom. » *l. m.*
Spitzel Jakób, » *l. p. k. ch.*
Ziembiński M., » *l. s.* Tel. 21.
Nieć Jul., *Dobczyce l. o.*
W. Hirsch, *Wieliczka w. m.*
Warczewski W., *wet. p.*

76. Pow. Zaleszczycki.

Dr. Baczyński T., *k. s. Zaleszczyki.*
Blutreich I., *Zaleszczyki l. k.*
Doliński M., » *dyr. szpit.*
Krukiewicz-Baczyńska A. *Zaleszczyki.*
Rosen A., *s. sz. Zaleszczyki.*
Sokołowski J., »
Gilnreiner M., *Tłuste l. o.*
Harnik C., »
Jeger J., » *l. k.*
C. Reischer J., *Zabszczyki l. m.*
W. Pietraszko W., » *w. p.*

77. Pow. Zbarazki.

Dr. Horak A., *k. s. Zbaraż*
Berger Mich., » *l. m. i sz.*
Biliński Wł., »
Drozdowski W., *Nowe Sioło, l. o.*
C. Mantel Maur.. *Zbaraż.*
W. Deszberg K., *w. p.*
Speiser N. *w. m.*

78. Pow. Zborowski.

Dr. Baczyński E., *Zborów, l. p.*
Skórski M., » *l. k. i m.* Tel. 1.
Sturm Leon, »
Tempka M., *Pomorzany l. okr.*
Kozłowski A., *Założce.*
C. Hirschhorn F., *l. m. Jezierna.*
Petersil J., *Zborów, s. l. m*
Rager Iz. *Założce.*
W. Berl E., *st. w. p.*

79. Pow. Złoczowski.

Dr. Gawlikowski S., *Złoczów, st. l. p.* Tel. 36. II.
Bendel Sam., *l. k. Złoczów.* Tel. 4.
Gold Józef, »
Heyne B., » *l. m.*
Jarosz W., » *pr. szp.* Tel. 6 b.
Münz N., » *s. sz.* Tel. 32. VIII.
Paulo A., » *l. k. ch.* Tel. 18.
Plahner Sam., *Złoczów.*
Laufer A., *Olesko l. o.*
Łopatyński J., *Gołogóry l. o.*
Klaften H., *Sassów.*
Urysz R., *Sassów.*
Bilowicki L., *Biały Kamień, dyr. szpit.*
Hasiuk S., *Sokołówka.*
C. Bienenwald S., *Sasów.*
W. Malecki A., *Złoczów w. p.*
Gruberg, » *w. m.*

80. Pow. Żółkiewski.

Dr. Mosler M., *Żółkiew, lek. pow.*
Drzymalik S., *Żółkiew l. m.*
Langbank St. » *s. szp.*
Muszkiet K., » *dyr. s.*
Wachs M., » *s. sz.*
Zakrzewski W., *Kulików l. o.*

Dr. Porodko L., *Mosty w., l. o.*
C. Elner Sal., *Zółkiew,, zast. l. m.*
W. Łuszpiński, *w. pow., Żółkiew.*
Maryniarczyk K., » » *w. p.*

81. Pow. Żydaczowski.

Dr. Stablewski W., *Żydaczów, lek. pow.*
Grabscheid D., *Żydaczów. l. m. i kol.*
Rawski T., *Rozdół* » *l. s.*
Sapiński S., *Drohowyż lek. zakł.*
Gozdecki J., *Żórawno l. o.*
Roth Sal., » *l. m.*
Krzyształowicz Aug., *Mikołajów l. m. i kol.*
C. Wehrn L., *Mikołajów.*
W. Mechlowicz, *Żydaczów w. p.*

82. Pow. Żywiecki.

Dr. Barański A., *Żywiec l. p.*
Fonferko A., » *l. k.* Tel. 23.
Idziński W., *Żywiec l. m.* Tel. 39.
Dr. Okuljar A., *s. s. Żywiec.* Tel. 36.
Skórski W. » *Dyr. szp.* Tel. 3 *a.*
Blumenfeld J., *Zabłocie, l. k.* Tel. 26.
Spannbauer K., *Sucha. l. k.*
Gawlik J., *Sucha l. skarb.*
Karaś A. *Sucha.*
Nowak Wład., *Węgierska Górka, l. k.*
Karabiński E. *Jeleśnia. l. o.*
Łodygowski J., *l. o., Milówka.*
C. Klein D., *Rajcza l. skarb.*
W. Stachurski L., *w. p. Żywiec, w.*
Legin W., *w. m.*

Lekarze Polacy, I. w księstwie Cieszyńskiem.

A) Pow. Bielski.

Dr. Machauf W., *Bielsko.* Telefon 546.
Seidl W., *Bystra.* Tel. 291.
Beaurain K., *Wisła (dyr. zakł. leczn.).*
Pick Lud., *Dziedzice.*
Czop J., *Jaworze.*
Schenker M., *Skoczów.*

B) Pow. Cieszyński.

Grześ J., *Jabłonków.*
Hnatyszak A., *Trzyniec.*
Dr. Doryk R., *Cieszyn. (okulista).*

C) Pow. Frysztacki.

Knapczyk A., *Bogumin. miasto, l. m. i s.*
Kłuszyński H., *Bogumin.*
Kunicki Ryszard, *Frysztat.*
Król L., *Poremba l. górn.*
Olszak W., *Karwina.*
Michalik K., *Rychwałd.*
Rosławski L. *Piotrowice.*
Buzek J., *Dąbrowa.*
Silbiger H., *Łąki.*
Michejda T. *Sucha.*

II. w Ostrawie morawskiej.

Dr. Bernhang A., *M. Ostrawa*
Grünzweig A., »
Himmelblau J., » *l. m.*
Kubisz J., » *s. s.*
Wachulski B., » *s. s.*
Dr. Dyński H., *Przywóz ad Ostr. mor. l. k.*
Rogoyski Stefan, *Witkowice ad Ostr. mor.*
Bross Leon, *Przywóz.*

SPIS LEKARZY POLAKÓW*)

ordynujących w zdrojowiskach i uzdrowiskach krajowych i zagranicznych.

Abbazia. Dr. Ebel, Dr. Goering P. (dawniej Karlsbad) Dr. Gorski X. (latem Luhaczowice), Dr. Groman. (Pensyonaty polskie): Mascagni, Pepita).

Altheide. Dr. Daszkiewicz. (Willa Gerda).

Arco. Dr. Włyński K. (Pensyonat polski »Quisisana«) (latem Szczawnica).

Arkadya (w gub. Podolsk., poczta Snitków). Sanator. dla nerwowo-chorych i kolonia rolnicza dla umysłowo chorych mężczyzn. Dr. Pękosławski.

Baden (pod Wiedniem). Dr. Kümmerling, Dr. Fuchs.

Bad Elster Dr. Kolszewski A.

Bad Hall (Hall rakuski). Dr. Feuerstein L.

Bad Soden Dr. Isserlin M. (zimą S. Remo).

Biarritz. Dr. Bohdanowicz (latem).

Birsztany (Litwa) Dr. Sycianko.

Burkut-Zdrój. Dr. W. Antoniewicz, Dr. W. Kobrzyński.

Busk (Król. Polskie). Dr. Dr.: Z. Chrzanowski, Drewnowski, Falk, Majkowski, Sawicki, Sulimierski.

Bystra. Dr. Seidl.

Ciechocinek. Dr. Dr.: Arnstein F., Biesiekierski, (zakł. ortop.), Ciąglinski, Chmielewska W., Chwat L. (chir.), Dembicki, Gorski L., Grudziński Z., Jezierski, Konarzewska, Kaptan, Lorentowicz (gyn.), Margulies, Polikier, Przyrembel (chir.), Ruppert, Rydzykowski, Sinołęcki, Olszewski, Pyrż, Szokalski, Tannenbaum, Turkiewicz, Polański.

Copoty (Zoppoth). Dr. Wagner, Dr. Węclewski.

Delatyn. Dr. Bogdański, Harasowski, Domański.

Druskieniki. Dr. Dr.: Bratkowski, Bujakowski W.

---

*) Wszelkie nadesłane do Redakcyi sprostowania i uzupełnienia tego spisu zostaną w następnem wydaniu uwzględnione.

(sanat.), Goldberg O. (chor. kob.), Konwerski St. (l. zakł.), Kohn (Z. zander.), Loskowski, Mierosławski, Sawicki, Zaleski K., Żebrowski.

Dubrownik (Raguza). Dr. M. Wędziłowicz.

Essentuki. Dr. E. Osiński.

Francensbad. Dr. Dr.: Moraczewska, Przybylski St. (zimą Czerniowce), Rosner J., Steinsberg L. (pens. leczn.), Zeitner Józef, Kohn T.

Gardone-Riviera. Dr. Boral (san. dla ch. płucn.).

Gastuń (Gastein) Dr. Jeż.

Gleichenberg. Dr. Bulikowski (willa Possenhofen).

Grado. Dr. Dr. Oransz M. Mannheim J.

Graefenberg. Dr. Ebel.

Gries obok Bozen. Dr. Flis K. (zimą).

Grodzisk. Dr. Malewski Br. (Kierown. zakł.).

Helouan (w Egipcie). Dr. Brodzki J. (zimą).

Inowrocław. Dr. Dr.: Krzymiński i Przybyszewski.

Ischl. Dr. Ostersetzer Fr. (mówi po polsku).

Iwonicz. Dr. Dr.: Berger, Damański, Doc. Gabryszewski (l. zakł.), Lanes, Kulczycki Al., Jasieński J., Stauber, Turzański G. (l. zakł.), Wallach.

Jaremcze: Dr. Domański.

Jastrzębie (Königsdorf). Dr. Witczak.

Jaworze (Ernsdorf). Dr. Czop Zygm.

Kair. Dr. ipek (czech, mówi po polsku).

Karlsbad. Dr. Dr.: Edelmann A, Friedman, Goldwasser E. (okulist.), Kaufmann, Kołaczkowski, Krassowski A., Kretowicz, Kropf, Latinik, Maciąg, Maleszewski, Obmiński (zakł. dla elektr. i mas.), Offmański, Rozenzweig, Scharf, Schermant Śliwiński M., Toepfer, Wilenko, Wasserthal, Wachnianin M., Woyczyński M., (zimą Zakopane).

Kisielka (Lwów) Dr. Woytkowski.

Kissingen. Dr.Dr.: Chłapowski Fr., Maciejewski (sanat. »Quo vadis«), Doc. Modrakowski.

Kołobrzeg. Dr. Chłapowski A., Dr. Kramsztyk St.

Kossów. Dr. Tarnawski.

Krynica. Dr.Dr.: Aronsohn, Askenazy, Bandrowski (dent.), Better I., Biesiadzki A. (Zarz. zdroj.). Cercha, Cichański, Dębicki Kl., Ebers, Felauer Marya, Flaschen, Kmietowicz, Kopff L., Lewicki St., Mayer Józef, Oszacki (prac. ch.-mikr.), Doc. Pruszyński, Serkowski (dent.), Skórczewski W., (z. dyet.), Wąsowicz Z., Wespański A., Zarzycki E., (zakład wodol.), Haber D, (dent.).

Kudowa. Dr. Brodzki (latem). i Dr. C. Ganowicz. (Pensyon.polski P. Wunschowej).

Landeck. Dr. Ostrowicz, Dr. Pomorski.

Lido. Dr. Zakrzewski (zimą).

Lowrana. Dr. Herlinger M

Lubień. Dr. Klęsk R., Dr. Mazanek (l. zakł. latem).

Luhaczowice. Dr. X. Górski (zimą Abbazia).

Lussinpiccolo. Dr. Wobr (zimą).
Luxeuil. Dr. M. Lipińska.
Marienbad. Dr.Dr.: Eichhorn, Goldberg N., Harajewicz, Hertzberg, M., Kwiatkowski St. B., Kluger Wład., Liebeskind J., Loria A., Prager, Reinhold Z. (dent.), Schermant, Rosenberg O., Szczepański Z., Walach D.
Maryówka (pod Lwowem). Dr. Zakrzewski.
Mentona. Dr. Colonna Walewski (w zimie).
Meran Dr.Dr.: Binder R. (leczn. klim. i fiz. dyet., willa Stefania), Knobel, Kwiatkowski St. B. (zimą), Żuliński E. (Pensyon. polski Claudia i Sonnenhof).
Morszyn. Dr. Pohorecki.
Nałęczów. Dr.Dr.: Dobrucki., Gliński M. Dyr. zakł., Karwacki, Koelichen, Kosmowski, Kozubowski, Szokalski K., Tokarski K., Winiarski.
Nauheim. Dr.Dr.: Jankowski, Landau B., Łowiński, Wilczewski K., Wolfheim M. (Pensyon. polski Chrzanowskiej).
Nicea. Dr. Bohdanowicz (zimą).
Niemirów. Dr. Pawluk.
Norderney. Dr. Panieński.
Nowe Miasto nad Pilicą. Zakł. przyrodo-leczniczy. Dr. Bieliński.
Nowosielce szlacheckie (st. kol. Żurawno-Nowosielce). Kąpiele siarczane i borowinowe. Lekarz Dr. Gozdecki.
Oeynhausen (O.-Rehme). Dr. Janta-Połczyński.
Ojców. Dr. Kozłowski (leczn. dla nerw.).
Otwock. Dr.Dr.: Cybulski, Erbrich, Geisler, Konopacki, Tumpowski, Wroński. Senat. dla nerw.: Higier, Krukowski, Wizel.
Piszczany (na Węgrzech). Dr. Flis (zimą Gries) i Dr. Teichmann (l. zakł.).
Połąga. Dr. Hubicki, Dr. Krysiński (l. zakł.), Dr. S. Skowroński.
Pustomyty. Dr. Trześniowski.
Rabka. Dr.Dr.: Christ, Kaden (Dyr. zakł.), Lang O., Mayer K. (ortoped.), Tokarski S.
Reichenhall. Dr.Dr.: Goldschmidt, Knobel N.
Reinerz. Dr. Kolanowski.
Royat. Dr. Dylion Cecylia.
Rożnów (na Morawach). Dr. Sawer K. (z. wodoleczniczy).
Rymanów. Dr.Dr.: Bielecki, Bielski K., Czarnik (kier. kol. leczn.), Regiec (l. zakł.), Siegel, Szelewska H.
Salzbrunn. Dr. Górski (lat. Neuheim).
San-Remo. Dr. Landau B. (Pensyon. polski »Polonia«). Dr. M. Isserlin.
Skole. Dr.Dr.: Eichel, Michalski, Mironowicz.
Sławuta. Dr.Dr.: Dobrzycki, Dzierzbicki, Kujawski, Tarnawski.
Solec. Dr. Daniewski.
Swoszowice. Dr. T. Sokołowski.

Szczawnica. Dr.Dr.: Włyński (lek. zakł.), Brodowski W., Hammerschlag, Kołączkowski (z. wodol. z pensyonatem), Kretz B., Mohr, Strumieński, Stachiewicz T., Doc. Szumowski, Żuliński E.

Tatarów nad Prutem. Sanatoryum i Zakł. wodoleczn. Dr. R. Zurakowskiego.

Trenczyn. Dr.Dr.: Filipkiewicz S., Münz N., Wobr F.

Truskawiec. Dr.Dr.: Friedländer (dent.), Gerus K. (l. zakł.), Mindes, Pelczar Z., Praschil T. Rudörfer J.

Vevey (Szwajcarya). Uzdrowisko wychowawcze dla wątłych dzieci. Dr. J. Gawroński.

Wiesbaden. Dr.Dr.: Błociszewski, Dymiński Z., Simon.

Wisła (na Śląsku austr.). Dr. Beaurain (zakł. fizyk.-dyet. cały rok).

Worochta. Sanatoryum Dra Michalika.

Wysowa. Dr. Bard A., Dr. Reich I. *(lek. zdroj.)*.

Zakopane. Dr.Dr.: Brzeziński E., Chramiec A., Czaplicki Z., Dłuska B., Dłuski K., Gaik, Januszkowski, Kraszewski, Kuczewski, Woyczyński (lat. Karlsbad) Zawadzki R., Morawski K., Nowotny G., Rożecki, Rudzki, Wieselmann, Wilczyński, Wisłocki *(dent.)*, Loria A., Zychoń.

Żegiestów. Dr.Dr. Doboszyński L. *(lek. zakł.)*, Rappaport A.

Alfabetyczny spis lekarzy.

OBJAŚNIENIE: Kr. *oznacza* Kraków.
L. » Lwów.
Ks. C. » Ks. Cieszyńskie.
O. M. » Ostrawa Morawska.
Liczba przy nazwisku oznacza liczbę powiatu.

Acht A. 49.
Acker S. 36.
Ackerbauer S. 23.
Ackermann A. Kr.
Ader A. 70.
Adlerstein A. 27.
Agatstein J. 70.
Aleksiewicz A. L.
Allerhand H. L.
Allerhand J. 29.
Altmann Z. 69.
Ameisen M. 42.
Andruszewski M. L.
Antoniewicz W. L.
Arnold W. L.
Aronsohn I. Kr.
Aronsohn S. 47.
Arzt I. 33.
Arzt H. L.
Ashkenazy Z. L.
Atlas J. 64.
Atlas S. 59.
Auerbach E. L.
Auerhahn W. 22.
Aufrecht O. 6.
Ausobsky J. 65.

Baczyński A. 13.
Baczyński E. 77.
Baczyński T. 76.
Balicki S. L.
Bałaban T. L.
Bandrowski Jul. L. i 42.
Bannet A. Kr.
Bańkowski J. Kr.
Baraniecki R. 30.
Barański A. L.
Barański Al. 82.
Barański B. L.
Barański E. L.
Barącz I. 36.
Barącz R. L.
Barbag H. 50.
Barban J. 8.
Bard A., 16.
Bardach J. 64.
Bartel J. 5.
Baścik K. Kr.
Baumbach L. L.
Baurowicz A. Kr.
Bażant W. 30.
Bądzyński S. L.
Bąkowski T. 74.
Beck A. L.
Bednarski A. L.
Bednarski J. 11.
Beaurain Ks. C.
Bednarski J. 43.

Begleiter H. L.
Beigel A. L.
Bełzowski M. 52.
Bendel S. 79.
Benoni F. 9.
Bereźnicki J. L.
Berezowski K. L.
Berezowski T. Kr.
Berger A. 30.
Berger E. 60.
Berger H. L.
Berger M. 77.
Berger Miecz. L
Berggrün A. Kr.
Berghoff F. 64.
Berlstein J. L.
Bernaciński F. Kr.
Bernacki F. 7.
Bernadzikowski S. L.
Bernfeld L. 57.
Bernhang A. O. M.
Beschloss M. L.
Bett M. L.
Better I. 42.
Bętkowski Z. 55.
Bibrig S. 40.
Biegelmajer A. 58.
Bielatowicz M. 41.
Bielawski J. Kr.
Bielecki Ign. 59.
Bielerowa R. Kr.
Bielski K. L.
Bienenwald I. 10.
Bienenwald S. 78.
Bieńkowski B. L.
Bier L. Kr.
Bierer R. L.
Biernacki E. L.
Biesiadzki A. 42.
Bikeles G. L.
Bikeles M. L.
Biliński A. 67.
Biliński E. L.
Biliński Miecz. 45
Biliński W. 67.
Biłowicki L. L.
Bilwin W. 5.
Biłgorajski M. 52.
Birkenfeld Ch. 69.
Blassberg Maksym. Kr.
Blauer T. 56.

Blaustein J. 13.
Blay F. Kr.
Blech B. 49.
Bleicher S. 29.
Block M. 70.
Blumenblatt L. 71.
Blumenfeld A. L.
Blumenfeld J. 82.
Blumenthal J. 16.
Blutreich J. 76.
Bobak A. Kr.
Bobek J. 10.
Bober J. 2.
Bobkiewicz H. Kr.
Bobrowski E. 47.
Bocheński K. L.
Boczar S. Kr.
Bodek J. L.
Bodnar G. 49.
Bogdanik J. Kr.
Bogdański B. 40.
Bohosiewicz T. L.
Borowiecki St. Kr.
Bojakowski K. L.
Bory J. 17.
Borysiewicz W. 10.
Borzęcki E. Kr.
Borzęcki Wł. L.
Bossowski Al. Kr.
Brand L. 55.
Brandman A. 22.
Braunn A. 58.
Braun S. Kr.
Breiter R. L.
Breyer St. Kr.
Brill M. L.
Brillowa O. L.
Brodowski W. 43.
Bross L. O.M.
Browicz T. Kr.
Brudzewski K. Kr.
Brudziński L. 69.
Bryliński J. 72.
Brzeski J. L.
Brzeski Jan 7.
Brzeziński E. 43.
Bubeniczek F. 13.
Buchberg M. 5.
Budzynowski K. 49.
Budzyński K. 11.
Bujak W. Kr.

Dortort Ch. 2.
Doryk R. Ks. C.
Drak J. L.
Drahokoupil G. 58.
Drewiński M. 59.
Droba St. Kr.
Drobniewicz Z. Kr.
Drozdowski W. 77.
Drożdż B. Kr.
Drzewicki S. 64.
Drzymalik S. 80.
Dudziński J. 42.
Dujanowicz 7.
Dundaczek F. Kr.
Dura J. 11.
Dwernicki S. 17.
Dworzański K. 1.
Dyński H. O. M.
Dziewoński W. 1.
Dzikowski Z. 70.

Ebers H. 42.
Eberson M. 70.
Eckhardt J. 69.
Edelheit Z. 59.
Edelschein A. 2.
Ehrenpreiss E. 64.
Ehrlich D. L.
Ehrlich H. 49.
Eichel E. 61.
Eichhorn F. Kr.
Eiger M. Kr.
Eineigler J. 8.
Eisen L. 39.
Eisenberg F. Kr.
Eisenstein J. 58.
Elektorowicz E. L.
Eliasiewicz Z. 17.
Elner M. 53.
Elner S. 80.
Elsner J. 57.
Engländer B. Kr.
Epstein M. Kr.
Erychleb J. 74.

Falk B. 17.
Falk C. 8.
Fechter T. 23.
Fedak W. L.
Felauer Marya L.
Felber A. 60.
Feld A. L.
Feld M. L
Feldmann M. 23.
Feller A. 10.
Fels I. L.
Ferensiewicz M. 4.
Festenburg E. L.
Feuerstein I. L.
Feuerstein L. L.
Feuerstein Łaz. 30.
Feuerstein N. L.
Fiałkowski L. L.
Fiałkowski W. 57.
Fibich S. L.
Filewicz J. L.
Filimowski L. 49.
Filipkiewicz S. Kr.
Filipkiewicz W. Kr.
Finkel H. L.
Flaschen S. 42.
Flecker O. 29.
Fleszar J. 33.
Flis Kaz. Kr.
Flohr F. 16.
Foltyński M. Kr.
Fonferko A. 82.
Fox J. 36.
Fraenkel A. 10.
Fraenkel H. 17.
Fraenkel J. 3.
Fraenkel Joachim 70.
Fraenklówna F. L.
Frank A. 37.
Franke M. L.
Frankowski W. L.
Frauenglas J. 49.
Frączkiewicz J. Kr.
Frenkel H. Kr.
Friedberg J. 6.
Friediker S. Kr.
Friedländer E. 17.
Friedmann H. 17.
Friedman L. Kr.
Friedmann M. L.
Friedwald A. 23.
Frisch J. 69.
Frisch Jul. L.
Frommer A. Kr.
Frostig H. 63.
Fruchtmann F. 36.
Fruchtman F. L.

Frühling M. 18.
Frydman Z. 18.
Fuchs-Reichowa. L.
Fuchs L. 77.
Fuchs S. L.
Fürbek L. 70.

Gabel H. L.
Gabel W. L.
Gabryszewski A. L.
Gabryszewski T. L.
Gaik J. 43.
Gajewski St. L.
Gałuszka J. 39.
Gaschge J. 23.
Gawlik J. Kr.
Gawlik J. 82.
Gawlikowski St. 79.
Gąsiorek F. 3.
Gąsiorowski N. L.
Gąsiorowski S. 36.
Geboth F. L.
Gedel E. Kr.
Gembarzewski Z. L.
Gemska L.
Gemski W. L.
Georgeon L. Kr.
Gerber R. 1.
Gerstler J. L.
Gerus K. L. i 17.
Gettlich A. Kr.
Gidlewski M. L.
Giełczyński W. 4.
Gilnreiner M. 76.
Gincberg A. L.
Gizelt A. L.
Glassner R. 47.
Glatzel J. K.
Gliksman St. 49.
Gliński L. K. Kr.
Glücker I. L.
Gluziński A. L.
Gluziński L. L.
Gładyszowski E. 69.
Głowacki B. L.
Głowiński W. 56.
Głuszkiewicz W. 40.
Gnoiński M. 34.
Godlewski E. Kr.
Godlewski M. Kr.
Godłowski A. 35.

Gogulski J. Kr.
Gold J. 79.
Gold J. 69.
Goldberg H. 15.
Goldberger I. 47.
Goldhaber I. 63.
Goldhaber M. 45.
Goldstein N. L.
Gołąb J. 36.
Gołębiowski K. 64.
Gorski Ksaw. 44.
Gotfried M. 60.
Gottwald L. L.
Gozdecki J. 81.
Gólski St. Kr.
Górka J. 55.
Górski C. 3.
Górski S. 15.
Grabowski A. 69.
Grabowski M. L.
Grabscheid D. 81.
Grabscheid M. 49.
Gracka J. L.
Grader M. 64.
Graf J. L.
Graf N. L.
Grażyński E. Kr.
Grek J. L.
Greliński A. L.
Grodecki F. 43.
Gross K. L.
Grossek Z. 36.
Grossmann. L.
Gröbel Em. L.
Gruber F. 64.
Gruder L. L.
Grudzewski B. 13.
Gruszczyński L. 47.
Gruszkiewicz K. 64.
Grünhut B. Kr.
Grünwaldówna K. K.
Grünzweig B. Ks. C.
Grześ Ks. C.
Grzybczyk S. 7.
Grzybowski Grz. Kr.
Grzybowski S. 44.
Gürsching T. 54.
Gwozdecki T. 54.

Haber M. Kr.
Habicht K. Kr.

Hackbeil B. Kr.
Hacker D. 64.
Haisig K. L.
Halarewicz B. 54.
Halban H. L.
Hamburger J. L.
Hammerschlag R. 43.
Hammerschmiedówna Z. L.
Hanakowski W. 44.
Handt I. 2.
Handwerker S. L.
Harasowski A. 40.
Harmatij Hr. 72.
Harnik C. 76.
Hasiuk S. 79.
Hausvater J. 13.
Händel A. 23.
Heftler N. 35.
Helfer G. L.
Hellerówna C. L.
Hendrychowski T. 54.
Herman M. L.
Hermelin E. L.
Hernich F. 41.
Herscher I. 22.
Hertzberg W. Kr.
Herz E. 57.
Herz F. 65.
Herzig N. 34.
Herzig S. 59.
Hess E. 1.
Hescheles I. L.
Heumann S. Kr.
Heyne B. 79.
Hicner A. 24.
Hilfstein Ch. Kr.
Himmel L. 17.
Himmelblau J. O. M.
Hinze R. 57.
Hirsch D. Kr.
Hirsch H. Kr.
Hirschhorn F. 78.
Hirschler M. L.
Hładij M. Kr.
Hnatyszak A. Ks. C.
Hochbaum O. 11.
Hochstim A. 68.
Hoeflich J. 47.
Hoffner O. 17.
Hojnacki W. L.
Hołobut T. L.
Hołodyński I. L.
Hopfen S. 66.
Horak A. 77.
Hordyński D. 69.
Hornowski J. L.
Hornung K. L.
Horoszkiewicz S. Kr.
Horowitzówna N. 42.
Hovurka A. 71.
Hoyer H. Kr.
Hulles J. 29.
Hückel J. L.
Hyżycki C. 50.

Idziński W. 81.
Igel H. L.
Ikałowicz K. 16.
Iłowiecki M. 33.
Immerglück-Haberowa Kr.
Irrgang J. 49.
Isterewicz St. 69.
Izrael Feb. 70.

Jabłkowski P. 48.
Jabłonowski E. 16.
Jabłoński A. Kr.
Jabłoński J. 59.
Jabłoński S. 57.
Jaciów M. 53.
Jaciów T. 27.
Jahr Saul 25.
Jajus M. 63.
Jakobsohn L. 47.
Jakowicki W. L.
Jakubowski K. L.
Jakubowski M. Kr.
Janaček L.
Janczy Fr. 7.
Janda F. L.
Janiček R. L.
Janikiewicz St. 60.
Janiszewski T. Kr.
Jankowski S. Kr.
Jankowski W. L.
Janowicz W. 64.
Januszkowski A. 43.
Jarecki K. 22.
Jaremkiewicz M. 15.
Jarocki P. 63.
Jarosiewicz R. 64.
Jarosz W. 79.

Komorowski B. Kr.
Komorowski C. 63.
Konarek J. L.
Konera S. 12.
Konopacki M. L.
Kopaczyński W. 64.
Kopff L. Kr.
Korabczyńska B. Kr.
Kordasiewicz E. L.
Korman I. L.
Korolewicz B. Kr.
Kosiński M. Kr.
Kossak L. L.
Kostanecki K. Kr.
Kostecki J. Kr.
Kosterkiewicz J. 16.
Kostka A. L.
Kostmann I. 50.
Kostrzewski J. Kr.
Kostyal E. 3.
Kosz K. 38.
Kośmiński F. L.
Kotiers Z. L.
Kotłowski S. 16.
Kottas Ad. 55.
Kowalewski E. 39.
Kowalski E. L.
Kowalski M. 66.
Kowalski S. 70.
Kowenicki A. 8.
Kowenicki W. 69.
Kownacki J. 75.
Kozaczka A. 42.
Kozakiewicz A. 29.
Kozierowski E. Kr.
Kozłowski A. 78.
Kozłowski B. 17.
Kozłowski M. Kr.
Koźniewski Tad., Kr.
Kraft K. Kr.
Kramarzyński Ad. Kr.
Kramarzyński M. Kr.
Krasowski St. 64.
Krasuski K. L.
Kraszewski W. 43.
Kraus H. 57.
Krauss A. 16.
Kreiner E. L.
Kretz B. L. i 43.
Kroch M. 70.
Krok J. 51.
Krokiewicz A. Kr.
Kronfeld H. 57.
Kroo J. 10.
Kropaczek Wilh. 37.
Król L. O. M.
Królikowski J. Kr.
Królewski W. L.
Kruczek Szcz. Kr.
Krukiewicz-Baczyńska 76.
Kruszyński St. 36.
Kruszyński W. L.
Krygowski T. L.
Krynicki J. 59.
Krzyszkowski J. Kr.
Krzyształowicz Ad. 59.
Krzyształowicz August. 81.
Krzyształowicz F. Kr.
Krzysztoń K. Kr.
Krzyżanowski K. L.
Kubisz J. O. M.
Kubisztal St. 64.
Kučera P. L.
Kucharski P. L.
Kuczewski 43.
Kuhn A. L.
Kulczycki A. L.
Kułakowski R. 33.
Kunicki R. Ks. C.
Kupczyk B. Kr.
Kurasiewicz J. 59.
Kurkiewicz St. Kr.
Kurowiec J. 26.
Kurzer Ł. L.
Kurzyniec W. 14.
Kuśnierczyk P. 62.
Kutna S. 49.
Kuźniar W. 68.
Kümmermann S. 50.
Kwaśnicki A. Kr.
Kwiatkiewicz S. L.
Kwiatkowski S. Kr.
Kwieciński M. 1.

Laberschek F. Kr.
Lach Rud. 46.
Lachowicz Z. L.
Lachs J. Kr.
Landau A. 48.
Landau A. 19.
Landau F. L.

Landau Jan (sen.). Kr.
Landau Jan (jun.). Kr.
Landau M. Kr.
Landau R. Kr.
Landau S. 74.
Landsberger S. 29.
Lanes S. 24.
Lang O. Kr. i 39.
Langbank St. 80.
Langer J. 38.
Langsam 43.
Laskiewicz J. 71.
Lateiner E. L.
Lateinerówna M. L.
Latkowski J. Kr.
Latoszyński T. 49.
Laub A. 3.
Lauer A. Kr.
Laufer. 79.
Lauterstein L. L.
Lauterstein W. L.
Lebedowicz E. 38.
Lechowicz W. 2.
Lechowski W. 17.
Legeżyński W. L.
Lehm S. L.
Lehman Al. 68.
Leiblinger L. 69.
Leinkram M. Kr.
Lenartowicz J. L.
Lenartowicz R. 35.
Leńko Z. L.
Leszczyński R. L.
Leuchter W. Kr.
Lewandowski K. L.
Lewicki R. 72.
Lewicki S. L. i 42.
Lewicki Zenob. 29.
Lewicki Zygm. 32.
Lewin A. L.
Lewiński K. 59.
Lewinter A. 38.
Lewkowicz Ksaw. Kr.
Lic H. 9.
Lic Feliks. 13.
Lichtgarn D. 17.
Lickendorf I. L.
Liebermann E. Kr.
Liebeskind Kr.
Ligęza J. 3.
Lilien N. L.

Link I. L.
Linkówna Z. L.
Linsker J. 65.
Lippel J. 66.
Lipski K. L.
Lisicki J. L.
Litwinowicz O. L.
Litwinowicz T. L.
Longschamps de Berier L.
Loewy A. 41.
Loewy O. 68.
Loria A. 43.
Loriowa M. Kr.
Löw A. L.
Löw Alb. 66.
Löwner A. 63.
Lubowiecki J. 26.
Ludmirski Z. Kr.
Ludwig S. L.
Luster L. Kr.
Lustgarten J. Kr.
Lustgarten L. Kr.
Lustgartenówna W. Kr.
Lustig H. 69.
Lustig S. Kr.

Łaba R. L.
Łapiński S. Kr.
Ławrowski 41.
Łazarski J. Kr.
Łazowski B. 31.
Łepkowski W. Kr.
Łobaczewski A. Kr.
Łoboda F. 10.
Łodygowski J. 82.
Łodziński W. 39.
Łopaciński M. Kr.
Łopaczyński E. 52.
Łopatyński J. 79.
Łowczowski W. 7.
Łukasiewicz W. L.
Łuniewski S. 29.

Machauf W. Ks. C.
Machek E. L.
Macher O. 1.
Machnicki S. 24.
Machowski W. 4.
Maciąg A. Kr.
Maciejowicz S. 63.
Macieszowa-Jeleńska S. Kr.

Maciszewski B. Kr.
Macudziński W. 24.
Mączka T. Kr.
Madejski B. 64.
Madejewski W. L.
Mahl F. L.
Majewicz E. Kr.
Majewski A. L.
Majewski J. 63.
Majewski Kaz. Kr.
Majewski T. 3.
Majewski T. L.
Malinowski A. 23.
Malinowski G. 31.
Maliszewski H. 36.
Mallik J. 23.
Malsburg H. 8.
Małaczyński R. 71.
Mang J. 9.
Mannheim Z. 49.
Mantel M. 77.
Mańkowski L. 36.
Marcisiewicz F. Kr.
Maresz Bol. 29.
Margulies M. L.
Margulies W. 62.
Marischler J. L.
Mark S. L.
Markiewicz D. 26.
Markiewicz H. 58.
Markiewicz J. 35.
Markl J. 19.
Markowa A. Kr.
Markowski J. L.
Markowski Z. L.
Markstein W. 27.
Mars A. L.
Maszewski St. 47.
Matfuss 66.
Matlak St. 74.
Matzke H. Kr.
Maurer M. 33.
Maurer Z. 57.
Mayer A. 64.
Mayer J. L.
Mayer K. 39.
Mayzel T. 28.
Mazanek I. L.
Maziarski St. Kr.
Mazurkiewicz J. Kr.
Mazurkiewicz W. L.
Mehlmann C. 54.
Mehrer H. L.
Mehrer J. 62.
Meisels J. L.
Meisels S. L.
Meisels Z. 23.
Meliński F. Kr.
Meller J. 68.
Menasse M. Kr.
Mendlowski W. 50.
Merunowicz R. 11.
Merunowicz T. Kr.
Merz A. Kr.
Meschel J. L.
Meth S. 24.
Meyer T. L.
Michalik Fr. 49.
Michalik J. 69.
Michalik K. Ks. C.
Michalski W. 61.
Michałowicz M. L.
Michejda K. Kr.
Michejda T. Ks. C.
Michnik A. 3.
Miczulski Ant. 28.
Mieroszewski K. 34.
Mieses I. 60.
Mięsowicz E. Kr.
Mikiewiczówna A. 1.
Mikołajski S. L.
Mikulski A. 36.
Mikułowski W. 9.
Mildner J. 12.
Milgrom H. 30.
Milewski T. 29.
Millet A. 55.
Mindes J. 17.
Miodoński Fr. 1.
Mironowicz K. 61.
Mirtenbaum L. Kr.
Mischke T. L.
Misky E. 9.
Missona K. Kr.
Miszewski St. K. 25.
Miszke Kaz. 11.
Modrakowski J. L.
Mogilnicki Wł. 10.
Mohr D. 42.
Momidłowski W. Kr. (31).
Mondschein M. 64.
Moraczewska Z. L.

Moraczewski W. L.
Morawski K. 43.
Morawski M. 29.
Morus A. 70.
Mosing St. L.
Moskała I. 74.
Mosler M. 80.
Mossoczy St. 65.
Mossor K. 12.
Mostowski S. L.
Moszkowicz J. L.
Motyka L. Kr.
Mściwujewski S. 42.
Mund J. L.
Murczyński W. Kr.
Murdzieński F. Kr.
Muszkiet K. 80.
Müller E. L.
Müntz I. L.
Münz A. 79.
Münz E. Kr.
Münzer J. L.
Münzer M. 69.
Mydlarski W. 46.

Nacht E. 23.
Nacht F. 10.
Nadel R. 26.
Nartowski M. Kr.
Natter W. 67.
Nawrat S. 47.
Nelken J. 36.
Neuberger Z. 62.
Neufeldówna 36.
Neumann 48.
Newestiuk J. 30
Neymand S. 11.
Nieć J. 75.
Nieć T. 57.
Niemczewski E. 5.
Niemczewski J. 5.
Niementowski J. L.
Niezabitowski E. 43.
Nikliborc J. 74.
Nitsch R. Kr.
Niziołek P. 9.
Nodzyński B. 3.
Notz J. L.
Nowaczyński J. Kr.
Nowak Jul. Kr.
Nowak Wład. 82.
Nowicki W. L.
Nowosad M. 63.
Nowotny J. L.
Nowotny Fr. Kr.
Nowotny Gust. 43.
Nüssenfeld J. Kr.
Nycz H. 42.
Nycz W. 1.

Oberländer S. L.
Obfidowicz B. 69.
Obler W. 10.
Obmiński Ks. L.
Ochsenhorn Ch. 69.
Offe Fany L.
Offmański M. Kr.
Offe Jak. 29.
Ogórek-Pankowa L.
Okoniewski S. 21.
Okuljar B. 82.
Olbrycht J. Kr.
Olejnik M. 27.
Oller Mich. 49.
Olszak W. Ks. C.
Olszański T. 71.
Onufrowicz C. Kr.
Opieński J. L. i 36.
Opolski J. 64.
Opolski W. L.
Opydo F. 74.
Orłowski W. 23.
Orski J. 25.
Orzechowski K. L.
Orzeł J. 34.
Ossadnik J. 15.
Ossoliński A. 49.
Ostafiński M. 64.
Ostersetzer Ad. 13.
Ostrowski T. L.
Osuchowski H. Kr.
Oszacki Al. 42.
Oświecimski F. Kr.
Owczarski J. L.
Owsiński J. Kr.
Ozarkiewicz E. L.
Ozga J. 73.
Ozimek S. 70.
Ożarowski S. 53.

Pachoński A. Kr.
Pajączkowski W. 59.

Paklikowski B. L.
Palester H. 73.
Pancewicz Iz. 47.
Pańczyszyn M. L.
Panek K. L.
Papée J. L.
Parecki A. W. 56.
Pasiecznicki E. 40.
Patryn J. 67.
Paulo A. 79.
Pawlica Wł. 7.
Pawlicki T. 42.
Pawluk B. 53.
Peczenik L. 66.
Pelczar Z. 17.
Pelz M. 14.
Pelzner Edw. 10.
Penzias M. L.
Pertak M. 64.
Peschesówna A. L.
Peters J. 49.
Petersil J. 78.
Pfau A. L.
Pfau Leop. L.
Philipp E. L.
Piasecki E. L.
Piaskiewicz W. 29.
Piątkowski J. Kr.
Piątkowski M. Kr.
Pick L. Ks. C.
Pieniążek P. Kr.
Piepes W. Kr.
Pietrzycki A. 3.
Pietrzycki I. 2.
Pilecki Z. 69.
Pilewski O. L.
Piltz J. Kr.
Pilzer H. 70.
Piotrowski E. 27.
Piotrowski Tym. Kr.
Piórko A. 47.
Pisarski T. Kr.
Pisek H. 47.
Pisek W. L.
Pizło S. 39.
Plahner S. 79.
Pluciński M. L.
Płochocki T. 42.
Podlewski K. L.
Podłęski W. Kr.
Podłuski M. 16.

Podobiński A. Kr.
Podsoński W. 19.
Pogonowska M. L.
Pohorecki A. L.
Pohorecki W. 22.
Pokrzywka H. L.
Polański J. 63.
Polański St. 25.
Poliwka K. 64.
Polończyk E. L.
Pollaschek F. 55.
Połochajło J. 12.
Ponikło S. Kr.
Popielska H. L.
Popielski L. L.
Porada J. L.
Porajewski J. 35.
Pordes M. 49.
Pordes S. 63.
Porodko L. 80.
Porycki B. 54.
Potok H. 57.
Poźniak S. Kr.
Praetzel G. Kr.
Praschil T. L.
Prebendowski S. 52.
Preissmann A. 58.
Progulski St. L.
Propst J. 35.
Prus Jan. L.
Prószyński 5.
Pruszyński J. L..
Przesmycki J. 18
Przeworski I. 44.
Przybylski S. 23.
Przybylski S. L.
Przybyszowski 14.
Przychocki S. Kr.
Przyjemski A. L.
Przysłópski J. 32.
Puchalski S. 15.
Puza M. 38.
Puzdrowski J. 59.
Puzon R. 23.

Quest R. L.

Raczyński A. 64.
Raczyński J. L.
Radecki P. Kr.
Radelmesser 49.

Radliński Z. Kr.
Radwańska W. Kr.
Radziński K. 65.
Raff-Rottfeldowa Fr. L.
Rager Iz. 78.
Ramer S. 59.
Rapp L. L.
Rapp B. 21.
Rappaport A. 14.
Rappaport M. L.
Rappaport O. 61.
Rappaport S. L.
Rappaport S. 69.
Raps M. 27.
Rares I. 22.
Rawski Ad. 35.
Rawski T. 81.
Rec W. Kr.
Regiec J. L. i 59.
Rehan L. 69.
Rehan Z. 36.
Reich S. 73.
Reich S. 49.
Reichenstein Marcin L.
Reichenstein Marek. L.
Reik J. 41.
Reinhold J. L.
Reinhold Z. L.
Reischer I. 76.
Reiss El. 55.
Reiss H. 42.
Reiss W. L.
Reiss Wł. Kr.
Reizes E. 52.
Reizes D. L.
Rencki R. L.
Rentschner B. L.
Richter A. 64.
Rieser Adolf. 11.
Rittigstein St. L.
Riwczes. F. L.
Robel W. 35.
Rogalski T. Kr.
Rogalski W. 70.
Rogoyski S. O. M.
Rogowski B. 32.
Rościszewski E. 49
Rose E. 53.
Rose M. Kr.
Rosen A. 76.
Rosenbaum J. 64.
Rosenbaum M. 76.
Rosenbaum N. 22.
Rosenberg N. 66.
Rosenblatt E. Kr.
Rosenblüth E. 12.
Rosenfeld E. 32.
Rosenfeld M. 69.
Rosenhauch E. Kr.
Rosenheck S. 29.
Rosenowa Kr.
Rosenmann O. 69.
Rosenschein S. 17.
Rosenthal O. L.
Rosławski Leon Ks. C.
Rosmarin J. 64.
Rosner Al. Kr.
Rosner Ig. L.
Rosner J. L.
Rossberger S. 23.
Roszko A. 21.
Roth A. L.
Roth J. 24.
Roth S. 80.
Roth W. 2.
Rothfeld J. L.
Rotter A. 12.
Rożecki J. 43.
Różycki F. Kr.
Rubin A. L.
Rubinstein J. 64.
Rubinstein S. 29.
Ruczka A. 17.
Ruczka St. 49.
Rudzik S. Kr.
Rudzki S. 43.
Ruff S. L.
Rump H. L.
Rutkowski K. Kr.
Rutkowski Maks. Kr.
Rüdörfer J. 77.
Rychliński W. Kr.
Rydel A. Kr.
Rydygier A. L.
Rydygier L. L.
Rzegociński B. Kr.

Sabat B. L.
Sabatowski A. L.
Safian Ł. 22.
Saidmann M. Kr.

Slęk F. 49.
Służewski K. 47.
Smolarski W. Kr.
Smolarski Z. 49.
Smyczyński I. 51.
Sobelsohn D. 22.
Sobelsohn Fr. 48.
Sobieszczański L. 58.
Sobolewski F. L.
Sochacki Leon. 12.
Sochanik Stan. 8.
Sochański J. L.
Sochański H.jun. L.
Sohn Iz. L.
Sokal Jak. 61.
Sokal Kl. L.
Sokołowski H. Kr.
Sokołowska H. Kr.
Sokołowski T. Kr.
Solarski J. 57.
Solecki J. 57.
Solecki K. L.
Sołowij A. L.
Sołowski J. 76.
Sołtysik J. Kr.
Sołtysik M. 66.
Sołtysik M. L.
Sołtysik S. 6.
Soniewicki T. 65.
Sopiński I. Kr.
Spalke Z. L.
Spannbauer K. 82.
Spatz M. 23.
Spiegel M. 67.
Spira M. 57.
Spira R. Kr.
Spitzel J. 75.
Sprecher O. L.
Springer K. 49.
Sroczyński J. 1.
Stablewski W. 81.
Stachiewicz T. L.
Stahr E. Kr.
Stangenhaus 15.
Stankiewicz W. Kr.
Stanowski K. 36.
Stanowski Z. 68.
Stapp E. L.
Starachowicz J. 65.
Starklówna S. L.
Starzewski J. L.
Staszewski M. Kr.
Stauber S. L.
Stefanicki J. 64.
Stein L. 5.
Stein M. 54.
Steinberg B. Kr.
Steising Z. L.
Stenzel R. L.
Sternberg J. 37.
Sternberg L. L.
Steuer A. 1.
Steuermark Z. Kr
Stock J. 64.
Stockknopf J. L.
Stoklassa J. 13.
Stokłosiński F. 53.
Stopczański A. Kr.
Stopczański J. Kr.
Strasser F. 57.
Stroka R. 75.
Stronczak K. 70.
Stroński B. L.
Stroynowski E. L.
Strumieński A. 43.
Szumowski W. 52.
Strycharski J. 32.
Strzechowski Wilh. 65.
Stumpf W. 36.
Stupnicki W. 27.
Sturm L. 77.
Sumorok K. 29.
Supiński E. 81.
Surowiec Kr.
Surzycki J. Kr.
Sussmann S. 54.
Süsswein. 49.
Syrop J. Kr.
Szadkowski P. L.
Szafnicki M. Kr.
Szajowicz 60.
Szarkowski Ant. 50.
Szatkowski Al. 70.
Szaynowski Wł. M. 54.
Szczepański W. 24.
Szczepański Z. L.
Szczurkowski S. L.
Szeląg J. 69.
Szelewska H. 59.
Szeligowski 16.
Szostkiewicz K. 42.
Szpilmann J. L.

Szponder W. 19.
Szukiewicz W. Kr.
Szumowski W. L. i 43.
Szumski W. 43.
Szurek S. Kr.
Szuszkiewicz P. L.
Szwarc J. 24.
Szydłowski Z. L.
Szyjkowski L. L.
Szymanowicz Kr.
Szymanowski Z. Kr.
Szymański H. L.
Szymonowicz W. L.

Śląсzka A. 32.
Śliwiński M. Kr.
Ślósarczyk A. 44.
Śnieżek L. 56.
Świątek W. 47.
Świątkiewicz M. L.
Świątkowski J. L.
Świątkowski S. L.
Świeżawski L. 46.
Świderski B. 60.
Świstuń A. 60.
Świtalski M. L.

Tabor B. Kr.
Talheim J. 49.
Talko-Hryncewicz. Kr.
Taniaczkiewicz. 79.
Taper S. 28.
Tarchalski J. 44.
Targowski T. 24.
Tarnawski A. 30.
Taub S. 67.
Teichmann A. Kr.
Teller J. 57.
Tempka M. 78.
Tempka T. Kr.
Tenner Ig. 17.
Teodorowicz T. L.
Terlecki A. 54.
Terner H. 29.
Teufel S. 23.
Tiegermann Em. 17.
Then S. O. M.
Thom T. L.
Tobiaszek M. 56.
Toczyski F. L.
Toczyski K. L.
Tokarski F. 32.
Tokarski St. Kr.
Tołłoczkówna 36.
Tomaszewski Z. L.
Topolnicki J. 69.
Torczyński T. 36.
Trammer A. 70.
Trelski M. 34.
Trojatczek H. L.
Trybulec F. 49.
Tryniecki B. 33.
Trzaskowski J. 23.
Trzciniecki K. L.
Trzciński M. 46.
Trześniowski E. 16.
Turnau K. L.
Thurnheim S. 49.
Turnheim S. 23.
Turteltaub 35.
Turzański G. 23.
Türkel S. 60.
Türschmid W. Kr.
Tyszkowski L. L.

Uchacz B. 39.
Uderski B. L.
Udziela M. 19.
Urbanik R. 68.
Urech Marek 63.
Urysz R. 79.
Ustrzycki J. 6.

Verstaendig E. 68.
Vincenz A. 45.
Vordrén F. Kr.
Vrabetz T. L.

Wachholz L. Kr.
Wachlowski Z. L.
Wachnianin J. 53.
Wachnianin M. L.
Wachs M. 80.
Wachtel A. L.
Wachtel Z. (sen.) Kr.
Wachtel Z. (jun.) Kr.
Wachowicz J. 39.
Wachulski B. O. M.
Waygel Eug. 63.

Walach D. L.
Walczyński J. 70.
Walichiewicz T. L.
Waligórski Cz. 20.
Walkowski J. 11.
Wallach Z. L.
Walsleben T. 32.
Walter F. Kr.
Wałęga S. 17.
Warzeszkiewicz M. Kr.
Wasserberżanka P. Kr.
Wągrowski K. 13.
Wąsowicz Z. Kr. i 42.
Wątorek A. L.
Weber H. Kr.
Wechsler L. 44.
Weczerka A. 74.
Wehrn L. 81.
Wein H. L.
Weinberg S. Kr.
Weinberżanka S. Kr.
Weinreb Moj. L.
Weinreb S. 71.
Weinsberg J. Kr.
Weissberg L. L.
Weissberg Z. 69.
Weissmann S. L. 6.
Weissglass W. Kr.
Weksler E. L.
Werner K. 62.
Wernicki K. L.
WernikowskiW. Kr.
Wespański A. Kr.
Węclewski T. 17.
Węgrzynowski L. L.
Wicherkiewicz. B.Kr.
Wiczkowski J. L.
Wiczyński T. L.
Wierzbicki G. 20.
Wieselmann J. 43.
Wieselmann M. 3.
Wieser J. L.
Wiktor J. L.
Wiktor M. L.
Wiktorczyk A. 8.
Wilczyński H. 43.
Wilczyński L. Kr.
Wilder I. 17.
Wilkosz A. Kr.
Willer A. L.
Willner Z. L.
Wilson R. 22.
Winogrodzki A. 44.
Wischnowitzer J. 22.
Wisłocki J. 43
Wiszniewski W. 60.
Witaliński W. Kr.
Witoszyński W. 69.
Wittlin B. L.
Wittels J. 64.
Włyński W. 43.
Wnękowicz S. 64.
Wodniecki J. 70.
Woyciechowski B. Kr.
Wójtowicz E. 47.
Wójtowicz J. 49.
Wolf Aron. L.
Woszczyński J. 36.
Woyczyński M. 43.
Woynarowski K. 11.
Woytkowski I. L.
Wróblewski-Lubicz W. Kr. i 31.
Wrzosek Ad. Kr.
Wurst A. 26.
Wyhowski W. L.
Wyızykowski K. L.
Wysocki P. Kr.
\\ yżykowska Z. Kr.

Zabłocki S. L.
Zaczek J. L.
Zadurowicz E. 72.
Zagórski Ad. 56.
Zagórski R. 36.
Zakaszewski W. 3.
Zakrejs F. L.
Zakrzewski J. L. i 36.
Zakrzewski W. Kr.
Zakrzewski W. 80.
Zaleski E. 79.
Zaleski Karol. 59.
Zaleski Kaz. 8.
Zalewski F. Kr.
Zalewski Teof. L.
Zamorski St. Kr.
Zanietowski J. Kr.
Zańko Z. L.
Zaremba G. 74.
Zarzycki E. 20.
Zasacki S. 52.
Zasacki S. 6.

Zasowski J. L.
Zatlokal R. 8.
Zauderer M. 42.
Zawadil B. L.
Zawadzki R. 43.
Zawadzki Al. 13.
Zawilski S. 33.
Zawisza A. 24.
Zbigniewicz J. 70.
Zborowski J. 74.
Zbyszewski L. L.
Zgórski K. L.
Ziarko J. Kr.
Zieliński Edw. 42.
Ziembicki G. L.
Ziembicki I. L.
Ziembicki W. L.
Ziembiński M. 75.
Zinnemann Sz. 57.
Zins Klemens 64.
Zion O. L.
Zipper H. L.
Zopoth A. Kr.
Zubrzycki J. Kr.

Żędzianowski S. 74.
Żelazny J. Kr.
Żeleński T. Kr.
Żukotyński Fr. 55.
Żukowski A. 63.
Żuliński E. 43.
Żuławski K. Kr.
Żuławski L. 18.
Żurakowski R. 4.
Żychoń J. 43.
Żydłowicz W. Kr.

SPIS APTEK.

A) Galicya Zachodnia.

Alwernia	I. Nowakowski.
Andrychów	Spadk. A. Stepka. kier. E. Sokalski.
Baranów	W. Kozłowski.
Biała pod b. »Orłem«	M. Ganszer.
» pod »Lwem«	E. Kéler.
Biecz	W. Fusek.
Błażowa	A. Brzęś; dzierż. Cz. Wajdowicz.
Bobowa	A. Janicki.
Bochnia c. k. cyrkul.	K. Szymanowicz.
Bochnia	F. Göttinger.
Brzesko	M. Janoszkowa; kierownik W. Borkowski.
Brzostek	I. Bursa.
Chrzanów p. Opatrznością	Spadk B. Sporysza; kier. J. Kaniewski.
Chrzanów	St. Adamczyk.
Ciężkowice	M. Konieczny.
Czarny Dunajec	T. Trybuła.
Czchów	Spadk. A. Dąbrowieckiego czasowo zamknięta.
Dąbrowa	Spadk. W. Heinza; kierownik J. Mirkiewicz.
Dembica	M. Goldfluss.
Dobczyce	I. Hanak: dzierż. I. Pelc.
Dukla	Spadk. F. Walczaka; dzierż. A. Pilecki.
Frysztak	Spadk. Zaniewskiego; dzierżawca R. Zasielski.
Głogów	I. Masłowski; dzierżawca A. Raab.
Gorlice	H. Nowak.

Grębów . . . . I. Haszczyc.
Grybów . . . . I. Hodbod.
Jasło c. k. obwodowa . . . St Przyłęcki; dzierż. W. Mańkowski.
Jasło . . . . A. Weiss.
Jaworzno . . . . A. Jeleń; kier. K. Włyński.
Jordanów . . . . M. Köhler.
Kalwarya . . . . Konwent braci miłosierdzia; dzierż. J. Kunce.
Kańczuga . . . . St. Tokarzewski.
Kęty . . . . E. Sokalski.
Kolbuszowa . . . . F. Bemben.
Kołaczyce . . . . R. Krasiński.
Korczyna . . . . W. Grabowski: dzierżawca M. Adierer.
Kraków »Półwsie« . . . . . A. Żurawski; dzierżawca H. Banke. Tel. 1118.
» pod zł. »Orłem« . . W. Erlich (Kaźmierz), Krakowska 11. Tel. 251.
» pod »Aniołem« . . W. Grabowski, ul. Dietla 78.
» p. b. »Orłem« . . . I. Hausmann (Rynek A—B). Tel. 2024 VI.
» p. »Tygrysem« . . K. Jahr i H. Blumenfeld (ul. Szczepańska).
» p. »Słońcem« . . . St. Jakubowski, Rynek A—B. Tel. 1427.
» Krowodrza . . . . Spadkob. Z. Łapińskiego; dzierż. Z. Margulies. Telefon 2337.
» Stradom . . . . . . L. Marcisiewicz, Stradomska 6. Tel. 1126.
» p. »Barankiem« . . M. Masłowski, mały Rynek. Tel. 1042.
» Nowa-wieś . . . . T. Mazaraki dzierżawca A. Weiss.
» p. »Koroną« . . . . Ksaw. Mikucki. Rynek 22. Tel. 155.
» p. zł. »Słoniem« . . T. Oświęcimski, ul. Grodzka 22. Tel. 203.
» p. zł. »Głową« . . . M. Proń, Rynek 13. Telefon 2097 VIII.
» XIV apt. . . . . . W. Radwański; kierownik K. Berger, ul. Lubicz 7. Telefon 2182.
» p. »Opatrznością« . M. Reder, ul. Karmelicka 23. Tel. 1455.
» Grzegórzki . . . . I. Reinfuss.
» p. »Murzynem« . . L. Rosenberg, ul. Krakowska 23. Tel. 121.
» . . . . Szpitala kraj. H. Muthsam, zarz.

Kraków p. zł. »Lwem« . . . E. Schneider, ul. Długa 4. Tel. 294.
» p. Gwiazdą« . . . . J. Wiszniewski; kierownik J. Szul, Floryańska 15. Telefon 31.
» Dębniki . . . . . . Cz. Zubrzycki. Tel. 2470.
» pod trzem. gwiazd. S. Rydel. Retoryka 1. Telefon 3072.
Krościenko . . . . Spadkob. Dzianotta; dzierż. I. Walter.
Krosno . . . . W. Wojtynkiewicz; kierownik Cz. Michalik.
Krosno . . . . I. Mieszkowski.
Krynica . . . . H. Nitribitt.
Krzeszowice . . . . E. Rybacki; dzierż. W. Rybacki.
Leżajsk . . . . H. Kijas.
Limanowa . . . . W. Zubrzycki.
Lipnik . . . . M. Beschloss.
Liszki . . . . J. Zieliński.
Łańcut . . . . M. Schulz; dzierż. J. Wróblewski.
Łapanów . . . . St. Krzyżanowski; dzierż. J. Nowakowski.
Łącko . . . . Wdowa M. Wilczyńska; dzierż. K. Horitwa.
Majdan . . . . A. Kucharski; dzierżawca S. Traunfelner.
Maków . . . . L. Lankau.
Mielec . . . . A. Pawlikowski.
Mielec . . . . P. Gardulski.
Milówka . . . . W. Śmieszkiewicz.
Mszana dolna . . . . Spadk. J. Fiałkowskiego; dzierż. A. Serwacki.
Muszyna . . . . Spadk. E. Rudego; dzierż. L. Lebedowicz.
Myślenice . . . . T. Skowroński.
Niepołomice . . . . M. Reichenberg.
Nisko . . . . L. Korecki.
Nowy Sącz . . . . M. Gorzecki.
» » . . . . A. Jarosz; kierow. Z. Bączkowski.
» » . . . . St. Nowakowski.
» » . . . . F. Radomski.
Oświęcim . . . . H. Drzymała.
» . . . . A. Polaszek.
Pilzno . . . . A. Paderewski.
Piwniczna . . . . W. Podstawski.
Podgórze . . . . K. Łuczko.
» . . . . D. Matula.
» . . . . I. Pankiewicz.

Przeworsk	W. Świtalski.
Rabka	W. Miętus.
» Zdrój (sezon)	I. Hanak.
Radłów	Z. Kozicki.
Radomyśl nad Sanem . . .	Spadk. S. Sobolewskiego; dzierż. S. Maraszewski.
Radomyśl Wielki	E. Matula.
Ropczyce	Spadk. L. Adera; dzierż. W. Barącz.
Rozwadów	L. Sigall.
Rudnik	K. Reischer.
Rzeszów	J. Angermann.
» cyrkularna	M. Herschdörfer; kierownik A. Nowicki.
» p. »Nadzieją« . . .	E. Karpiński.
» p. »Matką Boską«.	I Kołodziejowski; dzierżawca Z. Korytowski.
Sędziszów	Spadkob. J. Jaśkiewicza; dzierż. D. Kulczycki.
Skawina	S. Mroczkowski.
Sokołów	S. Dańczak.
Stary Sącz	A. Fleischmann.
Strzyżów	E. Stoeger.
Sucha	E. Jasiński.
Szczakowa	E. Świątkowski.
Szczawnica	E. Walter.
Szczucin	W. Antecki; dzierż. W. Ptaszyński.
Szczurowa	A. Grottger.
Tarnobrzeg	E. Denker; dzierż. M. Lewiński.
Tarnów	M. Adler.
» pod »Lwem«	L. Frauenglas; dzierżawca I. Reich.
» pod »Koroną« . . .	W. Figler; dzierż. Chomiński.
» p. »Orłem«	A. Kopf.
» »obwodowa«	I. Niesiołowski.
Trzebinia	I. Radwański; dzierż. I. Zagórski.
Tuchów	A. Foltyński.
Tyczyn	Spadkob. Rożejowskiego; dzierż. L. Lustig.
Uście-solne	H. Markiewicz.
Ulanów	Spadk. J. Wrońskiego; kierownik M. Janeczek.
Wadowice	I. Macudziński; dzierżawca W. Homme.
»	N. Spiegel.
Wieliczka	Dr. Z. Miczyński.
Wilanowice	F. Schneider.
Wiśnicz	I. Brzękowski.

Wojnicz . . . . K. Nodzyński.
Zakliczyn . . . . K. Tarczyński.
Zakopane . . . . F. Tabeau.
» . . . . Spadk. Froncza.
Żywiec . . . . A. Gebauer.
Zabłocie Żywiec . . . . . St. Szczepański.
Zator . . . . I. Nowak.
Żabno . . . . K. Marianowski.
Żmigród . . . . A. Walewski.
Żołynia . . . . F. Biechoński.

B) Galicya Wschodnia.

Baligród . . . . Faliszewski S.
Bełz . . . . Gross A.
Bircza . . . . Kruczek J.
Bohorodczany . . . . Düll K.; Löwner H. dz.
Bolechów . . . . Kimmelmann O.
Samuel Ecker zarz.
Bołszowce . . . . Mück F.
Borszczów . . . . Niemczewski J. A.
Borynia . . . . Heyder F.
Borysław . . . . Chomiński A.
Bóbrka . . . . Hofmann K.
Goldschlag N. dzierż.
Brody . . . . Kallir L.
» . . . . Kalmus A.
» . . . . Rothenberg Z.
» . . . . Senzer A.
Brzeżany . . . . Durst A.; Pohorilles H. dz.
» . . . . Schenker E.
Schulbaum Z. dz.
Brzozów . . . . Kotowicz T.
Buczacz . . . . Lewickiego J. spadk.
Liebergall L. dz.
» . . . . Wrzesiński B.
Millet A. dz.
Budzanów . . . . Koller A.
Bukaczowce . . . . Wallner L.
Bukowsko . . . . Gerżabek T.
Bursztyn . . . . Thürhaus Z.
Gizelt G. dz.
Busk . . . . Gina R.
Chodorów . . . . Biedermann J.
Chorostków . . . . Szymonowicz St. spadk.
Szpunar J. dz.
Chyrów . . . . Lewickiego K. spadk.
Lewicki S. B. zarz.
Cieszanów . . . . Łukasiewicz J.

Czortków	Demant S.
»	Noss L.
	Axentowicz A. zarz.
Delatyn	Kuhl R.
Dobromil	Grotowskiego A. spadk.
	Maiblum L. dz.
Dolina	Roth I.
Drohobycz	Rein E. G.
	Arzt H. dz.
»	Safrin E.
»	Simon A.
»	Tobiaszek G. F.
Dubiecko	Goldstaub J.
Dynów	Barańskiego.
	Frischmann F.
Gliniany	Hełm A.
	Kajetanowicz K. dz.
Gołogóry	Stupnicki J.
Gródek jagiell.	Hescheles I.
» »	Köpel M.
Grzymałów	Braun S.
Gwoździec	Godlewski W.
Halicz	Hammermann L.
Horodenka	Lurie Miron
»	Orłowski J.
	Sternberg Z. dz.
Husiatyn	Znamirowska Z. K.
	St. Starczewski zarz.
Jabłonów	Kotlarczuk A.
Jagielnica	Preiss H.
Janów k. L.	Kohn Eisig I.
Jarosław	Kucharski E.
»	Rohm J.
»	Wojciechowski F.
Jaryczów	Pohorecki St.
Jasienica	Fränkel S.
Jaworów	Lachowicz S.
Jazłowiec	Babicz A.
Jezierna	Czemeryński J.
	Münz L. zarz.
Jezierzany	Kraińskiego A. spaok.
	Gärtner J. dz.
Kałusz	Szustow H.
	Szustow E. zarz.
Kamionka strum.	Bojarski I. K.
» »	Zawałkiewicz Z.
Knihinin wieś	Landes A.
Kołomyja	Bergler D. Sender.
»	Falber Feibisch.
»	Sidorowicz A.
	Neider W. dz.

Kołomyja . . . . Dr. Stenzel S.
» . . . . Witosławskiego B. spadk.
Gogela Z.
Komarno . . . . Metanomski A.
Kopyczyńce . . . . Znamirowskiego P. spadk.
Prokosz J. dz.
Korolówka . . . . Allerhandowa W.
Rappaport S. dz.
Kossów . . . . Bursa A.
Kozłów . . . . Błachowski S.
Kozowa . . . . Polisiuka J. spadk.
Ramer L. zarz.
Krakowiec . . . . Troskolański S.
Sattler M. dz.
Krystynopol . . . . Leiblingera A. spadk.
Lichtenthal J. zarz.
Kulików . . . . Sinkowski H.
Kuty . . . . Hessel G.
Maurer F. zarz.
Lisko . . . . Moszczeński F.
Lubaczów . . . . Kozłowski S.
Lubień wielki . . . . Popiel W.
Lutowiska . . . . Serkowski A.
Lwów . . . . Aschkenazy A. Tel. 729.
» . . . . Beiser J. Tel. 461.
Dr. Beiser M. H. zarz. odp.
» . . . . Brücknera E. spadk. Telefon 1444. Sarkisiewicz W. zarz. odp.
» . . . . Dewechy F.
» . . . . Ettinger M.
» . . . . Ehrbar A. Tel. 785.
» . . . . Groblewski A.
Augenstern K. dz.
» . . . . Hay S. T. 71.
» . . . . Jezierski E. Tel. 1181.
Scheinbach B. dz.
» . . . . Kajetanowicz S. Tel. 805.
» (Mikolasch) . . . . . Krzyżanowski M. Tel. 108.
» . . . . Lisowski J. Tel. 1368.
» . . . . Łazowski M. Tel. 455.
» (Bogdanówka) . . . Łopatyński J. Tel. 1599.
» . . . . Madeyski E. Tel. 551.
» . . . . Tennenbaum O. dz.
» . . . . Markowicz A. Tel. 939.
» . . . . Oberharda A. spadk. Telefon 1176. Wohl H. zarz.
» . . . . Oberländer M. Tel. 1876.
» . . . . Pilewski K. Tel. 696.
Dobrzański W. dz.

Lwów . . . . Pineles J. i Brettler J. Telefon 525.
» . . . . Dr. Piepes Poratyński J. Tel. 308.
» . . . . Rubel, Feuerstein i Philipp. Tel. 432. Rubel H. zarz.
» . . . . Sklepiński K. Tel. 69. Dr. Sklepiński A. zarz. odp.
» . . . . Szpital powszechny. Gidlewski S. zarz.
» . . . . Thader Otmar.
» . . . . Dr. Wewiórski L. A. Tel. 345.
» . . . . Dr. Zarzycki T. Tell. 1773. Zarzycki J. zarz.
» . . . . Zuckermann O. Tel. 1803.
Łąka . . . . Herbst B.
Łopatyn . . . . Wittlin 5.
Magierów . . . . Chorzemski I.
Medenice . . . . Kikiewicza H. spadk.
Mielnica . . . . Meiler P.
Stützel Z. dz.
Mikołajów . . . . Prokosz J.
Mikuliczyn . . . . Scherlf L.
Mikulińce . . . . Katz S.
Monasterzyska . . . . Goldenberg B.
Mościska . . . . Spizer Chaskel Pohorillo.
Mosty wielkie . . . . Żołyński I.
Kraus J. dz.
Nadwórna . . . . Dziembowskiego W. spadk.
Skurewicz J. dz.
Narajów . . . . Haszczyc Z.
Narol . . . . Piotrowski E.
Niemirów . . . . Kaczka J.
Niżankowice . . . . Kapiszewski T.
Niżniów . . . . Błocki W.
Nowe sioło . . . . Holimaty E.
Obertyn . . . . Cukier J.
Landesberg M. dz.
Olesko . . . . Hoffman K.
Oleszyce . . . . Kurkiewicz J.
Nussbeck O. dz.
Ottynia . . . . Schiffer Leib J.
Peczeniżyn . . . . Nowicki J.
Perehińsko . . . . Gormuliński E. K. St.
Podhajce . . . . Ecker S.
Podkamień . . . . Reitmann H.
Podwołoczyska . . . . . . Weinbera J. spadk.
Mościsker S. zarz.
Pomorzany . . . . Raab S.
Polkes F. dz.
Potok złoty . . . . Witkiewicz B.

Probużna . . . . Kosteckiego M. spadk.
Glazor T. zarz.
Pruchnik . . . . Szapu N.
Przemyśl . . . . Goldberg A.
» . . . . Kalickiego Z. spadk.
Mirski J. dz.
» . . . . Mańkowski W.
» . . . . Maszewskiego J. spadk.
Wiesel K. dz.
» . . . . Rein L.
Pomeranz I dz.
» . . . . Szancer G.
Przemyślany . . . . Linsker E.
Radymno . . . . wiechowskiego M. spadk.
Hordyński O. dz.
Bezucha W. zarz.
Radziechów . . . . Jaśkiewicz T.
Rawa ruska . . . . Podobińskiego E. spadk.
Stasiniewicz K. zarz.
Rohatyn . . . . Stenzel J.
Rozdół . . . . Mierzwiński L.
Rożniatów . . . . Skałka Z.
Rudki . . . . Friedmann J.
Rymanów . . . . Haładewicz W.
Panasiński S. zarz.
Sambor . . . . Alexiewicza J. spadk.
Hordiner I. dz.
» . . . . Edelmann S.
» . . . . Lepiankiewicz J.
Sanok . . . . Eisenbach H.
» . . . . Górny J.
» . . . . Kawski M.
Sassów . . . . Krokowskiego Z. spadk.
Sądowa Wisznia . . . . . . Blum A.
Sieniawa . . . . Mańkowskiego A. spadk.
Richter A. zarz.
Skała . . . . Piotrowskiego M. spadk.
Piotrowski H. zarz.
Skałat . . . . Biliński W.
Klahr S.
Skole . . . . Ehrlich M. J.
Śniatyn . . . . Niemczewski T.
Sommerfleck I. dz.
» . . . . Piątek S.
Łazurkiewicz A. dz.
Sokal . . . . Wysoczańskiego E. spadk.

Sołotwina . . . . Linsher R.
Szczerzec . . . . Wolański S.
Schodnica . . . . Jakliński B.
Baltaziński S. zarz.

Stanisławów . . . . Adam G.
Fuchs S. dz.
» . . . . Amirowicz J.
» . . . . Armatys K.
» . . . . Macura A.
Steuermann J. dz.
Krokowski M. przym. zarz.
» . . . . Markus i J. Schillerowie
i Dra Beila spadk.
Kriss M. zarz.
» . . . . Teodorowicz Z.
Stary Sambor . . . . Grotowski J.
Strussów . . . . Farb F.
Stryj . . . . Aichmüllera J. spadk.
Landes Z. dz.
» . . . . Chalbazany'ego D. spadk.
Sobel M. dz.
» . . . . Haber N.
» . . . . Sternberg A.
Strzeliska nowe . . . . . . Tunes B.
Tarnopol . . . . Fleischmann L.
Hellmann O. dz.
» . . . . Dr. Franzos J.
» . . . . Freudenthal F.
» . . . . Krzyżanowski A.
Tartaków . . . . Wojdy Karola spadk.
Strzegocki A. dz.
Tłumacz . . . . Szankowski Krzywda M.
Tłuste . . . . Tittinger E.
Toporów . . . . Karp Z.
Trembowla . . . . Silberg P.
Turka St. . . . . Arzt H.
Altschüler S. dz.
Tustanowice . . . . Offe S.
Tyśmienica . . . . Goldenberg D.
Uhnów . . . . Kałużniacki K.
Ustrzyki dolne . . . . Jastrzębski A.
Waydowicz C. dz.
Uście zielone . . . . Lisowskiego T. spadk.
Zimmering J. zarz.
Waręż . . . . Minnicki C.
Wełdzirz . . . . Wesołowski H.
Winniki . . . . Baumann K.
Schatz I. dz.
Wiśniowczyk . . . . Hausberg J.
Wojniłów . . . . Misiołka B. spadk.
Białoskórski Z. dz.
Zabłotów . . . . Padalewskiego D. spadk.
Zygmuntowicz K. dz.
Zaleszczyki . . . . Zerygiewicz M.
Zerygiewicz I. zarz.

Założce . . . . Matkowskiego B. spadk.
Baczyński F. dz.
Zarszyn . . . . Ziemiański K.
Zbaraż . . . . Kruk J.
» . . . . Landesberg W.
Zborów . . . . Roniger D.
Złoczów . . . . Pettesch F.
» . . . . Rosenzweig H.
» . . . . Wlasak F.
Zniesienie . . . . Braunstein A.
Żabie . . . . Tlappa J. G.
Żółkiew . . . . Dadleza A. spadk.
Gross K. zarz.
» . . . . Pyszyński A.
Tobias D. dz.
Żurawno . . . . Kurzrock J.
Żydaczów . . . . Berger A.
Becher D. dz.
Truskawiec (sezonowa apteka filialna Emila Safrina w Drohobyczu).

SKALA STEMPLOWA.

SKALA I
na weksle

		kor. h.
Do	150 kor.	—·10
nad 150 kor. »	300 »	—·20
» 300 » »	600 »	—·40
» 600 » »	900 »	—·60
» 900 » »	1200 »	—·80
» 1200 » »	1500 »	1·—
» 1500 » »	1800 »	1·20
» 1800 » »	2100 »	1·40
» 2100 » »	2400 »	1·60
» 2400 » »	2700 »	1·80
» 2700 » »	3000 »	2·—
» 3000 » »	6000 »	4·—
» 6000 » »	9000 »	6·—
» 9000 » »	12000 »	8·—
» 12000 » »	15000 »	10·—
» 15000 » »	18000 »	12·—
» 18000 » »	21000 »	14·—
» 21000 » »	24000 »	16·—
» 24000 » »	27000 »	18·—

Od każdych zaś następnych 3000 kor. o 2 kor. więcej, przyczem jednak kwoty poniżej 3000 koron uważane będą za pełne.

SKALA II
kwity i dokumenty w spławach prawnych.

		kor. h.
Do	40 kor.	—·14
nad 40 kor. »	80 »	—.26
» 80 » »	120 »	—·38
» 120 » »	200 »	—·64
» 200 » »	400 »	1·26
» 400 » »	600 »	1·88
» 600 » »	800 »	2·50
» 800 » »	1600 »	5·—
» 1600 » »	2400 »	7·50
» 2400 » »	3200 »	10·—
» 3200 » »	4000 »	12·50
» 4000 » »	4800 »	15·—
» 4800 » »	6400 »	20·—
» 6400 » »	8000 »	25·—
» 8000 » »	9600 »	30·—
» 9600 » »	11200 »	35·—
» 11200 » »	12800 »	40·—
» 12800 » »	14400 »	45·—
» 14400 » »	16000 »	50·—

Nad 16000 kor. od każdych dalszych 800 koron opłaca się o 2 kor. 50 h. więcej, przyczem sumy niżej 800 kor. uważa się jako pełne.

Rachunki do 20 kor. są wolne od opłaty; rachunki powyżej 20 do 100 kor. — 2 hal. od arkusza; powyżej 100 koron — 10 hal. od arkusza.

SKALA III
ugody pożyczk., kontrakty służbowe, kwity na wygrane loteryj.

		kor. h.
Do	20 kor.	—·14
nad 20 kor. »	40 »	—·26
» 40 » »	60 »	—·38
» 60 » »	100 »	—·64
» 100 » »	200 »	1·26
» 200 » »	300 »	1·88
« 300 » »	400 »	2·50
» 400 » »	800 »	5·—
« 800 » »	1200 »	7·50
» 1200 » »	1600 »	10·—

		kor. h.
Nad 1600 k. do	2000 kor.	12·50
» 2000 » »	2400 »	15·—
» 2400 » »	3200 »	20·—
» 3200 » »	4000 »	25 —
» 4000 » »	4800 »	30·—
» 4800 » »	5600 »	35·—
» 5600 » »	6400 »	40·—
» 6400 » »	7200 »	45·—
» 7200 » »	8000 »	50·—

Nad 8000 kor. od każdych dalszych 400 kor. opłaca się o 2 kor. 50 h. więcej, przyczem sumy niżej 400 kor. uważa się jako pełne.

OPŁATA LISTÓW.

Za listy w miejscu doręczane	do 20 gr.	10 hal.
W Austro-Węgrzech, Bośni, Hercegowinie i do Niemiec	» 20 »	10 »
Do Serbii i Czarnogóry	» 20 »	10 »
Do wszystkich innych państw europejskich	» 20 »	25 »
Każde następne	20 »	15 »
Karty korespondencyjne w Austryi i do Niemiec		5 »
Do Serbii i Czarnogóry		5 »
Do wszystkich innych państw należących do związku pocztowego		10 »
Należytość za rekomendowanie oprócz zwykłej opłaty do wszystkich państw		25 »

Druki. Druki muszą być opłacane przy nadaniu:

Opłaty wynoszą: 1) w Austro-Węgrzech, Bośni, Hercegowinie i do Niemiec:

do 50 gr.	3 hal.
ponad 50 gr. do 100 gr.	5 »
» 100 » » 250 »	10 »
» 250 » » 500 »	20 »
» 500 » » 1000 »	30 »

2) do wszystkich innych krajów europejskich: od każdych 50 gr. — 5 hal.

OPŁATA TELEGRAMÓW.

Telegramy miejscowe (najmniej 60 hal.) za każde słowo 6 h.

Do Austryi, Węgier, Bośni, Hercegowiny i do Niemiec (najmniej 60 hal.) za każde słowo . . . . 6 hal.

Do Rosyi europ. i Szwecyi taksa 60 hal. i za każde słowo 24 »

Do Rumunii, Czarnogóry, Serbii i Szwajcaryi	» 60 » » » »	8 »
Do Włoch, Francyi, Bułgaryi i Monako	» 60 » » » »	16 »
Do Anglii, Irlandyi, Algieru, Tunisu, Korfu via Tryest	» 60 » » » »	26 »
Do Belgii, Danii, Luksemburgu	» 60 » » » »	21 »
Blankiet na depeszę	» 2 »	

Bibliografia ważniejszych dzieł medycznych
wydanych w r. 1912/13
podana przez księg. G. Gebethnera i Sp. w Krakowie.

	K. h.
Blasberg Maks. dr. O znakach rozpoznawczych zapalenia robaczkowego; str. 52. Warsz. 1912 . . .	2·10
Danielewicz Tad. Sterylizacya dla celów lekarskich i farmaceutycznych; str. 112. Warsz. 1912 . . .	2·—
Dębiński Bol. dr. Dyagnostyka gruźlicy; cz. I. Metody kliniczno-laboratoryjne; str. 129. Warsz. 1912.	2·60
Domański Stan. dr. Nerwica urazowa (neurosis traumatica) jej rozpoznanie i leczenie; str. 93. Kraków 1913	
Forel August dr. Zagadnienia seksualne, ze stanowiska nauk przyrodniczych, psychologii, hygieny i socyologii (z niemiec.). Tom I/II; str. 402+299. Warsz.	10·40
Gajkiewicz Wład. dr. O objawach przedsionkowych i ich znaczeniu fizyologicznym i patologicznym; str. 56. Warsz. 1912	3·20
Gaszyński Stefan. Akuszerya dla użytku lekarzy i uczniów szkół położniczych (cztery części w jednym tomie); str. 915, 1912	10·40
Hertz R. i dr. St. Sterling. O przewlekłej żółtaczce hemolitycznej; str. 78. Warsz. 1912	2·—
Jaroszyński Tad. dr. Przyczynek do nauki o psychonerwicach; str. 153. Kraków 13	1·75
Męsowicz Erwin dr. prof. Sposoby badania klinicznego dla użytku uczniów i lekarzy, zesz. II; str. 257 do 506. Kraków 1912	5·—
Nusbaum Henryk dr. Pisma z dziedziny nauk lekarskich (Fizyologia, Patologia i Terapia ogólna, Propedeutyka); str. 473. Warsz. 1913	6·50
Obrady sekcyi ginekologicznej i położniczej XI zjazdu lekarzy i przyrodników polskich; str. 514. Kraków 1912	5·—
Serkowski Stan. dr. Wakcynoterapia. Zarys spółczesnego stanu wiedzy o istocie szczepień ochronnych i leczniczych (z tabl. i 35 fotografiami w tekście); str. 318. Warsz. 1913	6·50
Sterling Stef. dr. O seredyaonostyce raka; str. 61. Warsz. 1913	1·30
Sterling Sew. dr. Postaci kliniczne suchot płucnych; str. 70. Warsz. 1912	3·20
Wąsowski St. dr. Z zagadnień niepraktycznej medycyny; Siedlce 1913, str. 44	1·04
Wrzosek Adam dr. prof. Propedeutyka lekarska; str. 220. Kraków 1912	2·50

SPIS RZECZY.

Uzupełnienia i poprawki w adresach:

Dr. Cercha mieszka ul. Garncarska 11. Tel. 3106.

Osiedlił się w Krakowie Dr. Mójmir Herman, ul. Krupnicza 1. 28.

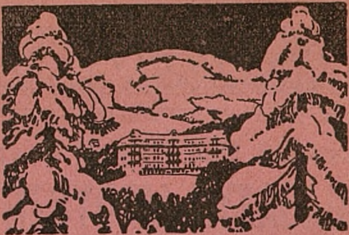
W Przemyślu: Dr. Jarosław Turzański (z Jarosławia), ul. Franciszkańska 16.

Dr. Antoni Surowiec, mieszka Siemiradzkiego 7.

Roczne zestawienie.

Miesiąc	Przychód		Rozchód	
Styczeń . . .				
Luty				
Marzec . . .				
Kwiecień . . .				
Maj				
Czerwiec . . .				
Do przeniesienia . . .				

Miesiąc	Przychód		Rozchód	
Z przeniesienia				
Lipiec				
Sierpień . . .				
Wrzesień . .				
Październik .				
Listopad . . .				
Grudzień . . .				
Razem				

SANATORYUM DRA DŁUSKIEGO

W ZAKOPANEM

DLA CHORYCH PIERSIOWYCH.

Otwarte przez cały rok. Wspaniały widok na Tatry. Wystawa okien na południe. Obszerne leżalnie dla leczenia klimatycznego.

Wzorowe urządzenia pod względem hygieny.

Oświetlenie elektryczne. Kanalizacya. Ogrzewanie centralne parą. Wodociągi zimnej i ciepłej wody na wszystkich piętrach. Kąpiele i natryski. Kamera odkażająca. Urządzenie do odkażania naczynia.

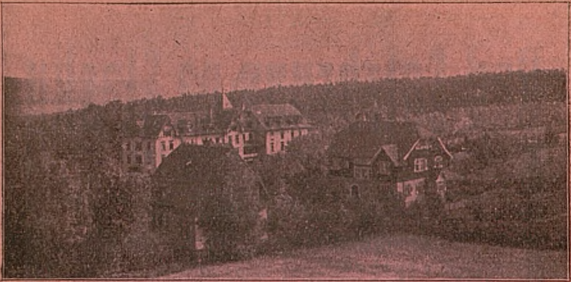
Laboratoryum chem.-bakteryologiczne. Pracownia Roentgena. Zastrzykiwania tuberkuliny i zakładanie sztucznej odmy piersiowej w odpowiednich wypadkach.

Ceny: Utrzymanie (6 posiłków dziennie) wraz ze światłem, opałem, kąpielami, opieką lekarską oraz wszelkimi zabiegami, lekarskimi wynosi 10 koron dziennie.

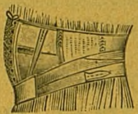
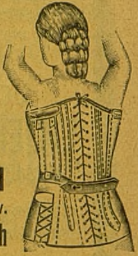
POKÓJ OD 2 KORON NA DOBĘ.

POWOZY NA ZAMÓWIENIE DO POCIĄGÓW.

Poczta, telegraf i telefon, także międzymiastowy w samem Sanatoryum.

Pierwszy krajowy zakład ortopedyczno-mechaniczny

LUDWIK KNAPIŃSKI

KRAKÓW, ul. Mikołajska 7. — Tel. 505.

Specyalista w wyrobie narzędzi chirurgicznych, bandaży przepuklinowych i brzusznych, prostotrzymaczy i wszelkich innych przyrządów ortopedyczno-chirurgicznych.

Poleca P. T. Lekarzom wielki wybór narzędzi chirurgiczn., oraz strzykawek Pravatza, Record, Reform i innych po cenach fabrycznych.

Dyetetyczna kawa na śniadanie
bez kawy ziarnistej
jedynie tylko z Francka ***„Enrilo“.***

Poleca się jak najgoręcej przeprowadzenie tylko jednej próby z Francka kawową specyalnością »Enrilo«.

Próbki do przeprowadzenia próby gotowania i smaku przesyła się z największą chęcią.

Wyłączni producenci:
Henryka Francka Synowie,
Skawina-Kraków.

Zob. także ogłoszenie str. XX.